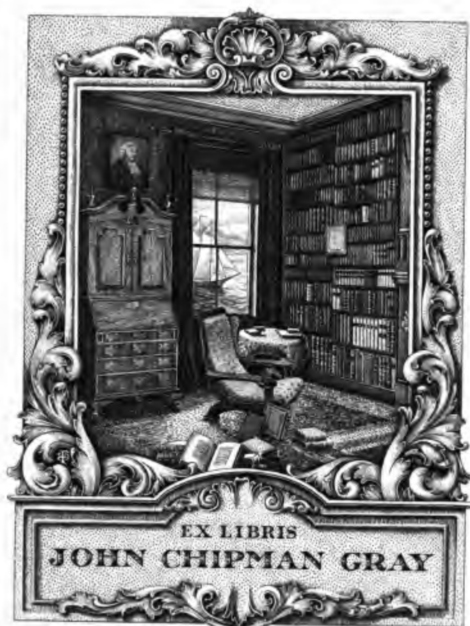

HD WIDENER
HW P98M R

EX LIBRIS
JOHN CHIPMAN GRAY

THEOLOGIA

MORALIS

ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI

D. ALPHONSI DE LIGORIO,

OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM,

ET RECTORIS MAJORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS, A PIO VII, 15 SEPTEMBRIS ANNI 1816 BEATORUM FASTIS ADSCRIPTI, ADJUNCTA IN CALCE PERUTILI INSTRUCTIONE AD PRAXIM CONFESSARIORUM, UNA CUM ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI JOANNIS DOMINICI MANSI ARCHIEPISCOPI LUCENSIS EPITOME DOCTRINÆ MORALIS ET CANONICÆ EX OPERIBUS BENEDICTI XIV.

EDITIO CÆTERIS CORRECTIOR.

TOMUS SECUNDUS

Continens Tractatus de secundo, tertio, quarto, quinto, sexto, nono et septimo Præcepto Decalogi; de Jure et Justitia; et de Restitutione.

ANTVERPIÆ,

È PRELO JANSSENS ET VAN MERLEN, IN PLATEA CORIARIORUM.

1821.

THEOLOGIA MORALIS

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

« Prohibet hoc præceptum omnem inordinatam
» usurpationem nominis Dei, qualis potissimùm fit
» blasphemando, temerè jurando, vovendo, et non
» servando, de quibus hîc agendum.

CAPUT I.

Quid, et quotuplex Blasphemia?

121 *Quid est Blasphemia?*
122 *Quotupliciter blasphematur contrà Deum?*
123 *Quandò est denuntianda Blasphemia hæreticalis?*
124 *Quæ dicteria sunt, vel non, blasphemia? et* 125.
126 *An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare?*
127 *Ad quid teneatur consuetudinarius?*
128 *Quid, si quis proferat:* o Mors Dei! o Vulnera Christi! *irascens contrà hominem?*
129 *An sit blasphemia maledicere creaturis, et diebus?*
130 *An maledicere Mortuis? An maledicere Fidei?*
131 *An imprecari aliis, vel sibi Dæmonem?*
132 *An differant specie blasphemiæ contrà Deum, et Sanctos?*

« Resp. Blasphemia directè opposita laudi Dei, est 121
» verbum maledictionis, vel convicii, seu contume-
» liæ in Deum, sivè id fiat attribuendo creaturis, quæ
» ipsi debentur; sivè etiàm dicendo vera, sed quæ ad
» ejus dehonorationem, seu vilipensionem tendunt; ut
» fit per modum ei indignantis, et contemnentis, etc.
» Ità *commun. DD. S. Th.* 2. 2. *q.* 13. *Bon. Disp.* 3.
» *quæst.* 8. *Sanch. l.* 2. *mor. c.* 32. *Laym. l.* 4. *t.* 10. *c.* 6. *etc.*

Undè resolves.

122 » 1. Blasphemat, qui contrà Deum infrèndens, » ei maledicit: item, qui ait se aliquid acturum eo » invito: item, qui eum negat: qui jurat seriò per » Deos falsos: qui eum vocat tyrannum, injustum, » nolle, aut non posse nos juvare, non curare nos» tra: dæmonem esse fideliorem, et plus posse: non » omnia benè esse ordinata, meliùs in creatione » quædam fieri potuisse, aut debuisse, etc. Quæ » quidem si quis credat ità esse, et non tantùm in » ira, aut desperatione effutiat, tunc est blasphemia » hæreticalis, id est cum hæresi conjuncta: quod in » Confessione est addendum, quià specie differt ab » imprecativa. *Hurt.* 2. 2. *d.* 91. *sect.* 12. §. 54. »

123 Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denuntiare infrà sex dies, ut ajunt *Viva de* 1. *Præc. quæst.* 6. *art.* 2. *n.* 11. *et Salm. tr.* 21. *c.* 3. *n.* 129. ex edicto Inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta Inquisitionem Hispaniarum, nam in Edicto Inquisitionis Generalis assignatur mensis. Vide dicenda *l.* 4. *n.* 252. *v. Rogabis.* Secùs autem, si blasphemia non sit hæreticalis; nam licet *ex Decr. Julii III. Pii I. et Conc. Later.* obligatio sit denuntiandi (vide apud *Salm. tract.* 21. *cap.* 3. *n.* 119.) Attamen *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 32. *n.* 47. *cum Medina*, *Manuel*, *et Lopez*, *ac Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. et aliis*, dicunt in his blasphemiis præmittendam esse correptionem, quæ si proficiat, omittendam esse denuntiationem: Imò *Mazotta* (Vide *Tom* 1. *p.* 276.) *Tamb. Dec. l.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 6. *et Viva dict. loc.* dicunt, quod propter desuetudinem hæc Decreta non videantur hactenùs obligare.

124 Insuper notandum, quod blasphemia sit dicere: *Velit, nolit Deus. Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego Sacramenta.* Item dicere *Dæmonem sanctum, omnipotentem*; non verò, si nominetur *potens*, *sapiens*, *etc.* secundùm suam naturam; modò his verbis non in-

tendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphemia, quandò verbum mutatum, aut dimidiatum pronuntiatur, v. gr. *Nego Di...... Santo Di...... Santo Diana*; probabiliter cum *Viva loc. cit. n.* 8. *Tamb. n.* 18. *et Croix n.* 252. *cum Gob. et Tann.*

Neque dicere contrà homines: *Sangue di Dio, Corpo di Dio. Viva. n.* 9. *ex communi cum Laym. et Tamb. n.* 25. nisi indignatio sit directa contrà Deum. Et sic tenendum cum *Busemb. et aliis infra n.* 128. Quidquid dicat *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 248. nempè, quod hæc verba per se semper præ se ferant vilipensionem Dei.

Neque est blasphemia dicere, *Per vitam Dei*, vel *Sanctorum*. Communiter *Viva ib. et Tamb. n.* 23. *cum Sanch.* contrà *Decian.*

Neque dicere: *Denego Deum, si te non percussero.* Ità *Tamb. n.* 22. *cum Salas*, et videtur probabile contrà *Sanch. et Pal.* quià tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum, casu quo non percusserit; sed quià certè vult percutere, ideò dicit Deum esse se non credere, si non percusserit; volens tandem sic dicere: sicut certum est, quod Deum non sim negaturus, ità certum habeo, quod te sim percussurus.

Neque dicere: *Hoc est verùm, sicut Deus. Tamb. n.* 16. *cum Azor. Bon. Med.* (*contra Suar. et Sot.*) Et hanc sententiam communem asserit esse *Mazzot. cum Bon. et aliis*, quià tunc communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solùm indicatur similitudo quædam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere: *Sic erat a fato destinatum. Tamb. ibid. cum Sanch.* Neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam; modò quis iis non utatur ad turpia, et non fiat tam sæpè, ut contemptum sapiat. *Tamb. cum Vill. ibid. et Gob. apud Croix n.* 251. Neque jurare per membra honesta Christi. *Tamb. n.* 23. *cum Sanch.* Secùs, si juretur irrisoriè, vel per membra inhonesta. Ideò vera blasphemia est dicere: *Potta di Christo; Potta di S. Paolo*; si intelligatur per ly *potta*, natura mulieris, quam tale verbum significat, sed talis sig-

nificatio communiter neque intenditur, neque scitur; ideò communiter loquendo prædicta blasphemia a mortali excusatur: Tantò magis, quià verbum *potta* est æquivocum, dum Italicè denotat (etiàm de se) non aliud, quàm interjectionem furoris, ut observavi in Vocabulario Etruscæ Linguæ recenter edito, et hoc probabile censet *Mazzot. de Blas.* §. 2. *dub.* 2.

Sic quoque excusari possunt a mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio*, aut *se l' ho fatto io.* Licet enim de se videatur esse vera blasphemia, quià talis conditio non tollit injuriàm, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cum benè doceat *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 23. *n.* 3. *Sporer de* 1. *Præc. c.* 10. *n.* 22. *Pal. tract.* 17. *disp.* 2. *p.* 3. §. 1. *n.* 3. *cum Suar. et Valent.* item *Elbel n.* 180. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 250. *cum Tamb. et Dic.* ad peccatum blasphemiæ non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad Divini honoris diminutionem, quidquid dicat *Gob*, apud *Croix*, putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantùm fictè verba blasphema. Hinc dicunt *Sanch. n.* 41. *et Sporer loc. cit. cum Tamb.* quod omnis blasphemia etiàm joco prolata sit mortale, nisi jocus tollat omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt raró evenire) proùt ait *Sanch.* si quis causâ joci vel irrisionis juraret per falsos Deos. Attamen Auctor neotericus libelli, cui titulus (*Instruz. per li Confess. di Terre, e Villaggi c.* 4. *p.* 141) *et P. Sarnell.* Auctor libri *Opera contro la Bestemmia p.* 1. *p.* 52.) item *P. Mazzott. de Blasph. loc. cit. cum Dian. et aliis* probabiliter inquiunt, saltem ob ignorantiam, facilè posse excusari a mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare, quàm addito, *se l' ho fatto io;* intendens sic non blasphemare. Præterquam quod, etiàm de se loquendo, probabile sit tale dicterium non esse veram blasphemiam; verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, et ideò rectè dici potest, quod

præfata propositio, *Managgia Sancto N. se l' ho fatto io*, simùl et complete sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cum adsit illa conditio, *se l' ho fatto io*. Aliud autem est verba blasphema exteriùs proferre, et interiùs nolle blasphemare, ut supra dictum est, aliud prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem expressam, ostendit proferens, se nolle sancto ullam injuriam afferre. Secùs verò dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphêmiæ, sed pœnitentiâ ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolatam.

» 2. Revocantur etiàm ad blasphemiam alia signa 125
» contrà Deum, licet verba non adsint; ut spuere in
» cœlum, infrendêre dentibus, etc. imò etiàm solâ
» mente blasphemia interior committi potest, sicut
» etiàm laus mentalis Dei.

» 3. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra » contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sivè » cum habitudine saltem virtuali ad Deum, ità ut » mortaliter hujus etiàm honor censeatur tangi, quià » alioqui tantùm erit contrà duliam, si nimirum con- » trà illos, ut homines quidam in terris fuêrunt, » dicatur. Quod veniale est, si joco fiat, v. gr. si » sanctos Crispinum, et Crispinianum voces *sutores*, » Joannem, et Paulum *eunuchos* : grave verò erit, » si contemtim, vel ex odio, aut indignatione contrà » Sanctos hæc dicas. Licet verò blasphemiæ in Deum » non admittant materiæ parvitatem, multi tamen ad- » mittunt in iis, quæ fiunt contrà Sanctos. *Esc. t.* 1. » *Extr.*

» 4. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contrà » Deum, sed contrà alios, aut alia, eadem tamen seriò » profert, quæ ex sua significatione, aut modo loquen- » di, ac circumstantiis important imminutionem di- » vini honoris, aut improperii : licet enim eam non » intendat formaliter, intendit tamen indirectè, et » virtualiter : quamvis id ex subreptione sæpè sit ve- » niale tantùm, si tantùm materialiter fiat.

» 5. In Confessione exprimendum est, si quis (quod 126

» tamen rarò contingit) directè, et formaliter Deum
» inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit.
» *Laym. l. c.* * (*cum communi apud Salm. Tr. 21. c. 3.*
» *n. 123. cum Less. l. 2. c. 45. n. 23. Secùs, si tantùm*
» *ex ira blasphemet*) *.

» 6 Blasphemat item, qui injuriosè usurpat mem-
» brum Christi : v. gr. perdat te Dei sanguis, vulnera,
» mors Dei, caput, passio, Sacramenta, chrisma, et si-
» milia sacra : cum ea non ad perdendum, sed ad sal-
» vandos nos data sint, et communiter in his appre-
» hendant homines magnam Dei, earumque rerum
» vilipensionem continêri. *Laym. ibid. n. 12.*

127 » 7. Qui talium verborum consuetudinem habet,
» tenetur sub peccato mortali seriò conari eam tolle-
» re. Quod si facit, et tamen labitur, potest excusari
» aliquandò, eo quod juramenta ita impetu naturali
» effusa non sint voluntaria, nec in se, nec in causa,
» utpotè retractata proposito efficaci. *Laym. l. 1. t.*
» *2. c. 3. n. 6.* Vid. *Escob. t. 1. c. 3. n. 36.* Si non
» conetur, idque Confessarius notet, neget ei cum
» discretione absolutionem *Layman loc. cit.* »

Hîc advertendum, quod aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ; Ajuntque quidam DD. quod isti aliquandò ob impetum iræ, vel habitûs contracti possint sinè advertentia blasphemare. Sed puto cum Auctore citato (*Instruz. etc. p. 145.*) semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam, saltem confusam, de malitia illius prolationis; ira enim, aut habitus ordinariè non ita intellectum obtenebrat, ut penitùs ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licet ipsa reflexè non cognoscatur.

» 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam
» in subita commotione, tametsi non satis excusare
» videatur, quod quidam ajunt, iis verbis aliud se
» non intendere, quàm usurpare tamquam interjec-
» tiones significativas iræ suæ : tum quià æquè se pos-
» sunt assuefacere ad verba alia iræ, et seriæ volun-
» tatis significativa : tum quià, tametsi id non pos-

» sent, nihilominùs non videtur licere usurpare ea,
» quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inho-
» norativa Dei.

» 9. Quod si verò quis in ira contra hominem, 128
» non indignando Deo, sed homini tantùm, nudè
» nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr.
» o Dei mors, vulnera, etc. sinè scandalo, et sinè
» iis circumstantiis, quibus contemptus importatur,
» non sunt blasphemiæ, sed vana usurpatio Nominis
» Divini, hoc præcepto prohibita, et peccatum inter
» venialia grave, *ut Cajet et Armilla*, V *Blasphem.*; *et*
» *Sanch.* * (Vide *d. n.* 124.) * Quamquam propter
» periculum incidendi in blasphemias, et quià rarò
» abest scandalum ac nihilominùs apud audientes
» Deus ejusque sacra censentur inhonorari, rarò ex-
» cusantur, et meritò absterrentur homines a simili-
» bus dictis, ut notat *Laym. loc. cit.* »

Quæritur hîc, utrum sit blasphemia maledicere 129
creaturis? Distinguitur, si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviæ, ventis, ut a Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*, v. gr. *Managgia il fuoco di Dio* (Vid. *Tamb. et Mazzott.*), certè blasphemia est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cælo, et similibus; vide mox infrà. Secùs autem, si indignatio fertur in creaturas sinè relatione ad Deum. Ità comm. *Tournely tom.* 3. *p.* 339. *Viva d. qu.* 6. *art.* 2. *n.* 7. *cum Bonac. et Less. ex D. Thom.* 2. 2. *qu.* 76. *art.* 2. qui docet: *Maledicere rebus irrationabilibus in quantùm sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ; maledicere autem eis secundùm se consideratis, est otiosum, et vanum.* Hinc *ex Viva et aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Sancto*; vel nisi de se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Nativitatis J. C., Pentecostes, ut dicunt *Salm. tr.* 21. *c.* 3. *n.* 121. *Elbel de* 2. *Præc. cum Sanch. Laym. Spor.* et expressiùs Auctor *l. c.* (*Instruz. per li Conf. di Terre etc.*

p. 142.) Ratio, quià prolatio, ubi aliquid speciale relucet, aut explicatur Sanctitatis, semper, saltem indirectè, ad Deum refertur, qui omnis Sanctitatis est Auctor.

Sed hîc quæritur, an sit vera blasphemia maledicere toti Mundo, vulgò: *Managgia tutto il Mondo?* Hunc casum, quantumcùmque Morales AA. revolverim, disceptatum non inveni; tantùm illum vix indicatum reperi apud duos Auctores. Auctor citatus (*Instruz. etc.*) *De* 2. *præc. Dec. pag. mihi* 143. nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum verius omninò censeo, et ducor argumento illius communis sententiæ, quam universè doctores tradunt; et dicunt, quod jurare per Creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet Bonitas, Sapientia, aut Potentia Divina, nempè per Cœlum, per Terram, et etiàm per Animam (ut probabilius rectè censent *Salm. de Jur. c.* 2. *n.* 28. cum *Suar. Sanch. et Far.*) et similia, sit verum juramentum. Ità in tractatu de Juramento *Busemb. n.* 138. *Laym. c.* 1. *n.* 5. *Sporer c.* 1. *n.* 7. *Pal. D.* 1. *part.* 1. *n.* 5. *Salm. c. n.* 12. *Bonac. qu.* 1. *p.* 1. *n.* 4. *Fel. Potest. c.* 2. *n.* 1554. Et hoc clarè probatur ex *Deut. c.* 3. *et* 4. ubi Moyses juravit dicens: *Testes invoco Cœlum, et Terram.* Et ex *Matt. c.* 5. *Nolite jurare omnino per Cœlum.... et per Terram.* Ubi *S. August. l.* 1. *de Serm. Dom. c.* 17. ait: *Cum juras per Cœlum, aut Terram, non te arbitreris non debêre Domino jusjurandum tuum.* Sicut igitur, dico, jurare per prædictas Creaturas, est verum juramentum, quià, cum in ipsis specialiter resplendeat Dei Potentia, indirectè per eas Deus in testem invocatur, ita ob eamdem rationem maledicere eisdem Creaturis est vera blasphemia, quià in ipsis indirectè Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix a Panormo de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 1540. ubi dicit, convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis Divina Bonitas reluceat, ut in Cœlo, Terra, et Anima. Benè tamen excusaretur a peccato blasphemiæ, qui malediceret Mundo,

intelligens Mundum illum, qui Deo et Sanctis adversatur, juxta illud *Jo.* 15. 18. *Si Mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Sed ordinariè loquendo, censeo, rusticos, qui Mundo maledicunt, ut plurimùm graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem Diabolo rectè putat *Tamb. Dec. l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 11. raro esse peccatum mortale, quià semper solet illi maledici ut auctori malorum, vel ut Dei inimico: quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ibid.* et probabiliter consentit *Mazzott. de* 2. *Præc. q.* 3. *c.* 2. §. 1. *et Elbel. n.* 21.

Notant autem *Viva n.* 10. *et Tamb. n.* 18. *cum Bon. Lazor. et Pal.* quod in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sit sumenda.

Quæritur etiàm hîc, utrum *maledictio mortuorum*, 130
quæ vulgo dicitur, *Bestemmia de Morti*, sit vera blasphemia? Casus apud Doctores morales non invenitur; tantùm de eo fit mentio apud Auctorem Libelli enuntiati (*Instruz. per li Conf. di Terre*, *etc.*) Qui libellus dignus habitus est magnâ laude, et approbatione Illustrissimi, et doctissimi Episcopi D. Julii Torni, nimiâ eruditione, et famâ præclari. Et insuper in libro etiàm citato: *Opera contra l' abuso della bestemmia;* reviso ab illustrissimo, et perdocto D. Castrensi Scaja Uriæ Episcopo, tunc temporis in Academia Neapolitana publico et egregio Theologiæ Professore. In utroque libello dicitur, prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem dumtaxat maledictionem. Idemque postea invêni tenêre *Mazzott. tom.* 1. *pag.* 338.

Et ita omninò tenendum censeo, quidquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam Dissertatiuncula ad formam Epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi, hîcque subjicio. Tota ratio in summa est, quià hujusmodi maledictio nequaquam continet, neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contrà Animas Purga-

torii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quià vox hæc *Mortui* aliud in se non significat propriè, quàm *Cadavera* (prædicatum enim Tò *Mortui* ad corpora propriè, non ad Animas pertinet); ad summum significat *Homines vita functos*, qui possunt esse salvi, et faciliùs damnati, juxta communiorem opinionem, quæ vult majorem partem adhuc Fidelium damnari; non autem Animas purgantes, nisi fortè in aliqua circumstantiâ sermonis, ubi expressa (et sic respondetur Adversariis) de sacris rebus mentio fiat; puta, quando dicitur: *Missa, dies, aut Congregatio Mortuorum*: Cæterùm in aliis locutionibus ordinariè talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *Animas Purgatorii*, uti quando dicitur: *Ille timet a mortuis: Mortuis minimè prodest ornatum sepulcrum*, et similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quod maledicentes mortuis saltem maledicant reipsa eorum Animabus, quæ separatæ a corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quod tunc maledicere Animæ alicujus sit futurum mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *Animæ*, connotando excellentiam Divinæ Potentiæ, quæ in Anima relucet, proùt dixi *n. antec.* 129. *v. Sed hic.* Non verò quando maledicitur homini, non factâ mentione Animæ: sicut jurare per Animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per aliquem hominem, nempè per Franciscum, per Petrum. Undè sicut maledicere Homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tantò magis, quod (ut mox dixi) maledictio mortuorum propiùs referatur ad corpora, quæ sola moriuntur, quàm ad Animas, quæ sunt immortales. Et certum est, quod tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendant eorum Animabus maledicere: præscindunt reverà a consideratione Animarum, et corporum. Imò, ordinariè loquendo, nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideò rectè Auctor citatus libelli (*Instruz. per li Conf. ut sup.*) prædictam male-

dictionem vocat magis propriè *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet Confessariorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere Animabus sanctis, vel saltem animabus mortuorum; cum horrore respondent; *Absit, avertat Deus.*

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam assignat *Laym. lib.* 4. *Tr.* 20. *c.* 6. *n.* 12. ubi sic docet: *Si pœnitens neget, effectum indignationis suæ erga Deum directè se extendisse, sed solùm adversus hominem, cui iratus fuerat; tunc Confessarius attendat ad verba: Si enim secundùm se Divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum.*

Ad hoc accedit alia regula generalis, quod ad certò damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debeat. Imò signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bon. Lazar. cum Tamb. lib.* 2. *cap.* 6. §. 4. *n.* 19. *et Vivà qu.* 6. *art.* 2. *n.* 10. quod in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sumenda sit. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum, ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur a proferentibus, qui eam proferendo, nec, quid dicant, intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului Venerabiles, et celeberrimas Congregationes Sacerdotum Missionariorum Neapolis, tum Regularium, tum Sæcularium, et uno ore mihi respondêrunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ pretium puto, ut Confessarii, et Prædicatores sedulò curent, ut instruant Populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot Animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis miserè pereant. Nec officit dicere, quod ex hac notitia frequentior sit futurus abusus hujus maledictionis: nam respondetur, meliùs esse permitti innumera venialia, quàm unum mortale. Et utinam,

dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent a dicta maledictione ! Malum est, quod adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistant a vitio, et e converso ob eam ignorantiam damnentur. Sed vide in fine hujus Capitis responsum, quod nuper edidimus circa hanc Mortuorum maledictionem, adversus quamdam Epistolam ab Anonymo nobis oppositam.

Pariter hîc annotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *Fidei* alicujus, modò non exprimat, nec intendat Fidem sanctam, sivè Christi. Ratio, quià nomine *Fidei* non significatur de se Fides Christi : intelligi enim potest etiam fides humana. Et reverà fidei maledicentes, numquam intendunt blasphemare Fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrum autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? Vid. dicenda *l. V. n.* 83.

131 « 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, » fulgura, etc. etsi multi confundant cum blasphemiis, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque (saltem quando dicitur in » illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem, et inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis : quià, cum homines » reflectunt, ajunt longè aliter se sentire, ac sensisse, » ità ut videantur interjectiones tantùm quædam esse » ad significandam iram ; tametsi Christianos parùm » deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l. c.* » *ex Nav. Tol. Reg. etc. Bald. dist.* 25. *n.* 10. ubi etiàm » censet veniale tantùm esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eo quod non lædat graviter charitatem. * (*Sic etiàm veniale tantùm est imprecari alicui* » *sinè animo, quod arripiatur q Dæmone. Ità Escob.* » *ap. Tamb. lib.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 12.) * Verum *Molin. etc.* » non audent id excusare a mortali propter fœditatem, horrorem, et perversitatem. Grave autem est, » si subditi Superioribus, filii parentibus (licet materialiter tantùm) sic maledicant, præsertim in » faciem : quià est grave contra debitam reverentiam. » *Bald. loc. cit.* vide infra *lib.* 5. *cap.* 3. *d.* 16.

» 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, » non est per se peccatum : assidua tamen ejus nominatio non decet christianum : et ratione scandali » posset esse gravis. *Laym. l. c.*

» 12. In Confessione exprimenda est gravitas blasphemiæ, videlicet utrum contrà Deum, an Sanctos » fuerit : illas enim specie differre est probabile secundùm *Suar. Sanch. Reg Azor. Laym. Dian. R.* » 50. *Lug. d.* 15. *n.* 2. contrarium tamen tenent *Trull.* » *lib.* 1. *n.* 11. *d.* 2. *n.* 5. *cum Dian. p.* 1. *de Circumst.* » *R.* 30. »

An blasphemia contrà Deum differat specie a blas- 32
phemia contrà Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis;* Sed etiàm probabiliter negant *Bon. t.* 2. *D.* 3. *Q.* 8. *p.* 4. *n.* 1. *Sanch. Dec. lib.* 2. *cap.* 32 *n.* 38. *Laym. lib.* 4. *tr.* 10. *cap.* 6. *n.* 10 *Viva d. qu.* 6. *art.* 2. *n.* 6. *et Salm. dict. c.* 3. *n.* 124. *cum Cajet. Bann. Fill. etc.* Et probabile putat *Viva dict. qu.* 6. *art.* 2. *n.* 6. quia communiter injuria contrà Sanctos mediatè ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen *Salm. n.* 425. *cum Bon.* quod ob aliam rationem debeat exprimi in Confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam, continêre aliam speciem distinctam contra Latriam, vel duliam. At *Viva dict. n.* 6. *in fin. Tamb. in Meth. Conf. lib.* 2. *cap.* 3. §. 1. *Holzm. t.* 1. *p.* 284. *n.* 405. *et Elbel de* 2. *Præc. n.* 9. *cum Azor. etc.* etiàm probabiliter hoc negant, dicendo, quòd tantùm peccetur contrà Duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, et sistat. Sed, cum ii, qui blasphemant Sanctos, veriùs (communiter loquendo) eos injuriâ afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediatè referuntur; ideò juxta primam probabilem *Salmanticensium* sententiam non contrà Duliam, sed tantùm contrà Latriam peccant, et propterea non tenentur explicare, an Deum, vel Sanctos blasphemaverint.

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

133 *Quid sit Juramentum?*
134 *Quæ sint vera Juramenta?*
135 *An dicere per conscientiam meam, vel Animæ meæ?* 136. *An dicere : Juro ità esse?* 137. *An dicere : Tam verum est, quàm sol lucet : vel verum sicut Evangelium?* 138. *An jurare per creaturas?*

133 » Resp. Juramentum est invocatio tacita, vel expressa Numinis Divini, tamquam primæ, et infallibilis Veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod jurans, quantùm in se est, cupiat ac velit, Deum id, quod jurat, testari et manifestare (si et quando nimirùm illi placuerit, sivè in hàc vita, sivè in altera), tamquam quod ab ipso Deo sit cognitum, et verum. Ità communiter DD. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 89. *art.* 1. *Bon. d.* 1. *q.* 1. *part.* 1. *Sanch.* 3. *mor. c.* 1. *Laym. l.* 4. *tract.* 3. *c.* 1.

Undè resolves.

134 » 1. Quoad forum internum jurat, quisquis interiùs intentionem habet sivè formalem, sivè virtualem, et invocat Deum in testem, sivè his, sivè illis verbis, ac signis, sivè etiàm nullis usus sit : ità ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, et is tamen ea putet esse juramenta, verè juret : et e contra; *Suar. l.* 1. *c.* 1. *Sanch. l.* 3. *c.* 1. *Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* 1. Quoad forum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proindè quæ verba licitè usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.

» 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundùm communem acceptionem verborum, quibus est usus.

» 3. Veram rationem juramenti habent hæ formu-
» læ: testor Deum, vel invoco Deum testem. Item,
» *auffmetnem eidt : hermuinem eidt*, nisi aliud de
» usurpantis intentione constet, quià multi ità lo-
» quuntur, v. g. *ich. schwer edir ein eidt*, vel *her*
» *meimem eidt*, hoc, vel illud faciam: quorum tamen
» mens non est seriò id jurare, sed tantùm iracundè,
» et graviùs affirmare. *Laym. l. 2. l. c. c. 2.*

» 4. Fides, a Sacerdotibus loco juramenti exigi so-
» lita per eorum consecrationem, uti et formula illa
» Principum, *her Unser Fürstlichen Ehren, oder Cre-*
» *wen*, etsi non sint juramentum, tamen in foro fori
» accipiuntur loco juratæ promissionis: uti et si a
» personis illustribus, vel nobilibus dicatur, *her mei-*
» *ner Allichen Ehren, Crewen, und Slauben*. V. *Laym.*
» *loc. cit. c. 2.*

» 5. Formulæ hæ, Deus novit, Deus testabitur suo
» tempore, coram Deo loquor, Deus novit omnia,
» Deus videt meam conscientiam, censentur tantùm
» narrativè proferri, non invocativè (atque adeò non
» sunt juramenta), nisi aliud constet, aut circum-
» stantiis probetur. *Laym. loc. cit. n. 4. Bonacina qu.*
» *1. p. 2. ex Suarez, Lessius, Sanchez etc.* »

Pariter dicere: *Vivit Deus*, *Deus est Veritas*, non est Juramentum, si renuntiativè profertur, ut *Cajet. Led. etc. apud Salm. Tract.* 17. *c.* 3. *num.* 25. At *Salmantic. cum Azor. Fagund. Sot. Trull.* dicunt, talia verba ex usu communi accipi ut prolata invocatio, et ut vera juramenta.

» 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per mo-
» dum sponsionis; verb. gr. expono caput meum,
» amputentur mihi aures, ni ità sit. etc. Vid. *Sanch.*
» *l. c. n.* 42. * (Vid. *n.* 43.) *

» 7. Non verè jurat, qui, ut juramentum coactus
» vitet, dicit, se jurare per omne id, per quod potest:
» quià, cum res nulla sit, per quam absque necessi-
» tate jurare licitè possit, censetur per nihil jurare
» intendisse.

» 8. Non sunt juramenta (quòd Confessarii, et

» Catechistæ moneant, ne ex erronea conscientia pec-
» cetur) *verè*, *certè*, *in veritate*, *fide boni viri*, *per fidem*
» *meam*, *fide boni Christiani*, *vel Sacerdotis*. *vel Regis*.*
» (*Ità Salm. tract.* 17. *c.* 6. *n.* 23. *cum Soto*, *Suarez*,
» *Sanchez*, *Less. Villal.*)*

135 » Nec per *conscientiam meam*, *super conscientiam* » *meam*, *etc.* ut habet *Less. c.* 42. *d.* 1. *Bonac. loc.* » *cit.* quià tantùm significant illum loqui ex dicta- » mine conscientiæ, et notitia veritatis; nec in testem » adducitur Deus. Esset tamen juramentum dicere, » per *Fidem Catholicam*, *per sanctum Evangelium*, » quià tunc censetur in testem adduci illius Fidei, » et Evangelii Auctor: Vid. *Laym. loc. cit.* »

Dicere igitur: *Per conscientiam meam*, *super meam conscientiam*, *in conscientia*, non est juramentum, ut docent *Less. l.* 2. *c.* 42. *n.* 4. *Elbel de* 2. *Præcept. n.* 47. *ac Salm. dict. c. n.* 28. *cum Led et Villal.* quià nullus in testem adducitur, et sensus est: *Quod dico*, *est quod mihi dictat conscientia mea.* Idem videtur tenendum, cum Auctore ut sup. (*Instruz. etc. p*, 152.) si dicas *Per conscientiam Animæ meæ*; Nam conscientia principaliter ibi, non Anima, nominatur et intenditur. Secùs, si dicas: *Per Animam meam*: probabiliùs hoc esse verum juramentum dicunt *Salm. ibid cum Suar. Fag. et Sanch. Elbel dict. n.* 47. *Renzi de Jur. q.* 17. *p.* 125. *et Bus. n.* 150. Quià in Anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. Vide dicta n. 129. V. *Sed hic.*

136 Item dicere: *Juro ità esse*, non est verè juramentum, quià tunc nec explicitè, nec implicitè Divinum testimonium imploratur Ità. *Salm. c.* 2. *n.* 24. *cum Suar. Sanch*, *Bon. etc.* Nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quià tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum.

137 » 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est, quàm » sol lucet, quàm hic sedeo, ambulo, etc. Undè, » etsi comparatio falsa sit, tantùm est mendacium, » cum nullus in testem invocetur, Idem est, si dicas,

» quod dico, est Evangelium, est instar fidei, est de » fide etc. * (*Dicere, est verum hoc, sicut Evangelium,* » *non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. n.* 27. » *cum Sanch. et Pal. Et idem tenet Auctor libelli cit.* » (*Instruz. etc. p.* 153.) *quià hæç verba denotant potiùs* » *assimilationem, quàm invocationem, ut mox infrà* » *subdit Bus.*) *

10. Quamvis hæ, et similes comparationes: tam » verum est, quàm Deus est, quàm Christus est in ve- » nerabili Sacramento, quàm verum est Evangelium: » item, tam sum innocens, quàm B. Virgo, vel S. Fran- » ciscus, etc. communiter videantur continêre juramen- » tum cum blasphemia; id tamen non satis apparet, » quià nullus in testem invocatur. Neque videtur esse » blasphemia, si sit verum, et animus proferentis sit » significare tantùm similitudinem, ut sensus sit: hoc » verum esse solummodò, sicut alterum est verum » suo modo. Tunc verò esset blasphemia, si usurpans » intenderet significare, tantam esse (secundùm » æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta » est in ea veritate Fidei, *Sanch.* 2. *mor. c.* 31.

» 11. Non est juramentum, cum quis jurat per 138
» creaturas, in quibus nihil divinæ bonitatis speciali- » ter elucet: quià tunc non censentur adduci cum » relatione ad Deum: ut si dicas: *Juro per hanc her-* » *bam, vestem, etc.* Censetur autem juramentum, » cum fit per creaturas nobiliores: cum per eas » tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis singu- » lariter residet, ac relucet: sic v. gr. dum juratur » *per cœlum*, intelligitur istius habitator: dum » *per terram*, is cujus hæc est scabellum, dum *per* » *templum*, is qui ibi colitur: dum per *aliquòd Sacra-* » *mentum*, is qui illud instituit; dum per *Crucem*, is qui » in eâ fixus est: dum *per Evangelia*, ea tangendo, » aut nominando, is cujus ea verba sunt, *Bon. q.* 1. » *p.* 1. *n.* 4. *Suar. Sanch. ll. cc.* »

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum ?

139 *Quotupliciter dividatur juramentum ? usque ad n.* 141.
142 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei ?*
143 *An sit juramentum :* Puniat me Deus, si mentior ?

139 » Resp. Divisiones aliquot communiter afferuntur,
» sed tantùm accidentales; quæ speciem non mutant,
» ut in Confessione distinguere non sit opus. *Suar.*
» *Less. Bon. p.* 2. Itaque dividitur.
» Primò in *Verbale*, *Reale*, *et Mixtum*, cum vide-
» licet vel verbis fit, vel actione aliquâ : ut erectione
» digitorum, contactu Crucis, Sceptri, Evangeliorum :
» vel et verbis simùl, et actione corporali, undè et
» vocatur juramentum corporale. Vid. *Bon. p.* 2.
140 » Secundò in *Invocatorium*, seu Contestatorium, et
» in *Execratorium*, seu Imprecatorium. Illud est, quo
» Deus simpliciter, ut testis, invocatur; hoc autem,
» quo non solùm vocatur ut testis, sed etiàm ut vin-
» dex, cum jurans se, vel alium dilectum, vel ali-
» quid sui, aut suorum subjicit Deo puniendum, si
» falsum dicat : ut, *ita me Deus amet, adjuvet : pu-*
» *niat me Deus, faciat Deus, ut hinc numquam sanus*
» *surgam : nec conjugem, nec liberos vivos hodie in-*
» *tuear : tollat me Deus subitaneâ morte : in æternum*
» *damnet : super animam meam, etc.* in quibus,
» quando falsò juratur, an sit conjuncta altera spe-
» cies malitiæ contrà charitatem sui, aut proximi,
» Scholastici controvertunt. Negant *Suar. Val. etc.*
» quià non solet quis etiàm amico suo tale malum ex
» animo imprecari : sed potius cogitat Deum non fac-
» turum esse. Vid. *Bon. d.* 4. *q.* 1. *p.* 2.
141 » Tertiò in *Assertorium*, *et Promissorium :* Illud
» est, quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut
» negantur : hoc autem est, quo aliquid futurum
» promittitur. Addunt aliqui *Comminatorium*, ut v. gr.
» per Deum ego te cædam. Sed hoc referri potest ad

» promissorium. In confessione non opus est expli-
» care, utrum per Deum, an Sanctos juraveris: quià
» est ejusdem speciei malitia, cum jurans semper in-
» tendat Deum adducere in testem. *Suar. Less. c.* 42.
» *Lugo dist.* 16. *n.* 286.

Quæritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negant *Pal.* Sed melius affirmat sententia communis cum *Salm. tract.* 17. *c.* 1. *n.* 18. *et* 19. *cum Sot. Less. Sanch. etc.* 142

Notandum autem, quod prædicta verba: *Occidar, si hoc non est*, et similia, quamvis sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, quia significant: *Deus, quem in testem invoco, me occidat, si hoc non est verum.* Cæterùm communiter non continent, nisi quamdam sponsionem, seu pœnæ obligationem, et significant: *Si non est ità, spondeo meam vitam, vel pœnæ mortis me submitto.* Ità *Salm. tr.* 17. *c.* 2. *n.* 26. *cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. D.* 1. *n.* 6. *Sanch Dec. l.* 3. *c.* 2. *n.* 256. *Elbel. n.* 52. Secùs verò, si Deus ibi expressè nominetur, dicendo: *Deus me perdat, si mentior;* quià tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll. cc. cum Busemb.* mox suprà *n.* 140. Dicere autem: *Habear ut hæreticus, si hoc est falsum*, non est verum juramentum: Sicut neque etiàm, regulariter loquendo, dicere: *Tot Angeli tollant Animam meam, quot vicibus hoc feci.* Vel: *Ità faveat mihi Deus, sicut etc.* Ità *Salm. n.* 27. *cum Pal. et Sanch.* Neque est juramentum dicere: *Juro per istam Crucem.* Cruce tamen non demonstratâ, vel signatà. *Sal. n.* 24. *cum Sanch. Fag. et Vill.* 143

DUBIUM III.

An, et quando sit licitum jurare?

144 « Resp. Juramentum, si debito modo fiat, licitum » esse, est de Fide. Et quidem est actus Religionis, » ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, » cum in eo observantur hæc tria, 1. Est *Judicium*, » quod exigit, ut cum discretione, prudentia, con- » sideratione, ac reverentia, non sinè necessitate, » aut gravi causa fiat. 2. Est *Justitia*, quæ exigit, ut, » quod juratur, sit res justa, licita, et honesta. 3. » Est *Veritas*, ut nimirùm sit res vera, aut saltem » ex gravi ratione putetur esse vera : ità ut, proùt ex » defectu alicujus horum minor, aut major in Deum » injuria, aut irreverentia redundare censeatur, ità » quoquè majus aut minus committatur peccatum.

Undè resolves.

145 » 1. Quoad *Judicium*, si hoc solùm desit, ut plu- » rimùm est veniale tantùm : ut si quis absque neces- » sitate juret, sivè ex levitate quadam animi, sivè ex » consuetudine. V. *Sanch. l.* 3. *c.* 6. *n.* 22. *Less.*

» 2. Mortaliter tamen etiàm hîc, aut venialiter » peccari potest, juxta quantitatem negligentiæ, quam » jurans admittit in investigatione veritatis, vel tol- » lendâ consuetudine, *Sanch. n.* 10.

» 3, Et sic mortalis est status illorum, qui non » tollunt consuetudinem jurandi sine attentione, sitne » verum hoc, an falsum, quod jurare solent.

146 » 4. Quod ad *Justitiam* spectat, peccat mortaliter, » qui jurat se facturum rem mortaliter malam, » ut : se aliquem interfecturum ; quià est gravis » irreverentia, divinâ auctoritate se ad peccatum » mortale quasi obligare, ità ut hîc duæ malitiæ » concurrant : una, quod velit malum, altera, quod » ad hoc abutatur auctoritate Dei, odio habentis omne

» malum. *Bon. Loc. cit. p.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 42. *d.* 3. «.
Hoc certum est in juramento promissorio; sed quæstio est, an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactet de aliquo peccato? *Prima sententia* affirmat *cum Tolet. l.* 4. *c.* 21. *n.* 10. *et* 11. *ac Sot. Less. etc. ap. Salm. c.* 2. *n.* 46. Sed probabiliùs dicendum, non esse nisi veniale contrà Religionem, ut *Suar. tom.* 2. *de Relig. l.* 1. *c.* 3. *n.* 6. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 4. *n.* 33. *et Salm. n.* 47. *cum Pal. Tamb. et Leand.* Ratio, quià ideò in juramento promissorio id est mortale, quià juramentum tum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; In tali verò assertorio non assumitur, ad confirmandam complacentiam, sed tantùm pronuntiatur, ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi levitas venialis. Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Salm. ibid. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur, ut medium ad infamiam alterius certiorem reddendam.

Notandum autem hîc, quòd ex ira proferentes verba, videlicet: *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccent graviter, quià ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimùm excusantur. Ità mecum sentit Auctor. cit. lib. (*Instruz.* etc. *p.* 154.)

» 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem
» venialiter malam, aut vanam, aut inutilem, aut
» frivolam: cum ibi levis tantùm irreverentia censea-
» tur. *Bon. ibid. Less. l. c.* * (*ità etiàm tenent Tann.*
» *Spor. Sanch. etc. Sed magis mihi arridet sententia*
» *opposita, quam tenet Elbel n.* 97. *cum March.*
» *Turr. etc. quia non levis, sed gravis irreverentia vide-*
» *tur, invocare Deum in testem ac fidejussorem peccati,*
» *quamvis levis*) *.

» 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid con-
» trà consilia Evangelica: ut se non ingressurum Re-
» ligionem, non daturum eleëmosynam, aut mutuum.
» *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

» 7. Quod ad *Veritatem* spectat: cum hæc deest, 147

» peccatur mortaliter, quià committitur gravis in » Deum irreverentia; quippè cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel » velit, aut possit decipere testando falsum. Nec hîc » excusat levitas materiæ: quià, sivè hæc sit gravis, » sivè levis, seria, sivè jocosa, æqualiter tamen re- » pugnat Deo testificari falsum: et tale juramentum » dicitur Perjurium. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *Less.* » *Sanch. Bon. l. c.* * (Hac de re lege *Propos* 24. inter » damnatas ab Innoc. XI.) *. An autem, et quandò » perjurium possit esse veniale per accidens? * (*Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Sal.* » *Tract.* 17. *c.* 2. *n.* 28 *et* 29.) * Vid. *Escob. tom.* 1. » *cap.* 3. *n.* 6.

» 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is pu- » tabat esse falsum, vel qui jurat pro certo, de quo » ipse dubitet, etsi a parte vel verum sit. *Sot. Nav.* » *Bon. loc. cit.*

148 Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omninò infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sivè quædam probabilitas, quæ ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ità *Tamb.* *c.* 2. §. 1. *n.* 6. Imò *Sanch. lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 10. *cum Val. et Suar. ac Salm. cap.* 2. *n.* 42. *cum Pal. Less. Bon. Azor. etc. cum communi, et eod. c. n.* 49. expressiùs ajunt, sufficere in juramento sivè assertorio, sivè promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ; modò, non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt, posse quidem affirmari cum juramento, quod auditum est a persona ità fide dignâ, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. d. c. n.* 44. *cum Sanch. Pal. Bon. etc.* Vide *Bus. n.* 144.

149 » 9. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit ju- » ramentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, » nisi justa causa, et necessitas exigat * (*Dicunt verò* » *Pal. tr.* 14. *D.* 1. *p.* 10. *n.* 9. *et Elbel de Jur. n.* 110. » *sufficere causam utilem honestam.* Vid. *dicta lib.* 2.

» *n.* 77.) * quià tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cum utatur suo jure. Quod tamen extra judicium raro habet locum in privatis personis. *S. Thom. q.* 29. *Suar. l.* 3. *c.* 13. *et* 14. *Sanch. lib.* 3. *c.* 8.

» 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsa falsum, quod ipse bonâ fide, et cum ratione putavit esse verum.

» 11. Excusari subindè quidam simplices a mortali 150
» perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usurpant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam, puniat me Deus. Etsi enim sciant, id vocari juramentum, non tamen apprehendunt, quod jurare sit aliquid grave, et invocare Deum in testem, sed tantùm apprehendunt confusam aliquam rationem mali, non tanti momenti. Vid. *Bon. loc. cit. Laym. c.* 14.»

Imò notandum, quòd communiter rustici non apprehendant gravitatem perjurii, dum, confitentes de juramentis, parùm, vel minimè distinguunt juramenta vera a falsis; Et hoc ex praxi in Missionibus jamdudùm intellexi. Quarè pro iis, qui consuetudinem taliter pejerandi habent, Confessariis potiùs censeo abstinendum esse ab instruendis talibus de peccato gravi, quod reverà est in pejurio, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; Ex regula generali, ut docet *Bus. de Sacr. Pœn. cum Lug. Sanch. et Laym. etc.* Vid. *lib.* 6. *n.* 610. Benè tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Cæterùm non semper expedit monêre hujusmodi rudem Pœnitentem de gravitate perjurii, si monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione?

151 *An liceat jurare cum Amphibologia?*

» peccatur mortalit
» Deum irreverenti
» tem falsitatis, qua
» velit, aut possit d
» excusat levitas ma
» sivè levis, seria, s
» pugnat Deo testific
» dicitur Perjurium.
» *Sanch. Bon. l. c.* * (
» damnatas ab Innoc.
» perjurium possit ess
» *licet ob defectum deli*
» *Tract.* 17. *c.* 2. *n.* 28
» *cap.* 3. *n.* 6.

» 8. Nec excusatur, v
» tabat esse falsum, vel q
» ipse dubitet, etsi a par
» *Bon. loc. cit.*

148 Ad rectè tamen jurandu
absoluta, et omninò infal
certitudo moralis, sivè quæd
quamdam certitudinem mora
c. 2. §. 1. *n.* 6. Imò *Sanch.*
Val. et Suàr. ac Salm. cap. 2.
Bon. Azor. etc. cum communi,
siùs ajunt, sufficere in juramen
promissorio probabilitatem ver
pletionis exequendæ rei promiss
tur ratio probabilis in oppos
posse quidem affirmari cum ju
ditum est a persona ità fide dig
tos nos faciat. Hoc tamen
Salm. d. c. n. 44. *cum*
Bus. n. 144.

149 » 9. Peccat
» mentum, sciens eu
» justa causa, et n
tr. 14. *D.* 1. *p.* 10
cere causam utilem

...tur, sivè suâ sponte, sivè recreationis causâ, quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod verâ fecit; intelligendo intrà se aliquid aliud, quod non fecit: vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel aliud additum verum, revera non mentitur nec est ...

...nda n. 27. dicebat: *Causa justa utendi his am...is est, quoties id necessarium, aut utile est, ad ...poris, honorem, res familiares tuendas; vel ad ... virtutis actum; ità ut veritatis occultatio cen... expediens, et studiosa.*

... 28. *Qui, mediante commendatione, vel mu... Magistratum, vel officium publicum promotus ... cum restrictione mentali præstare juramen... de mandato Regis exigi solet, non habito ... intentionem exigentis, quià non tenetur fa... ...cultum.*

... licitum est, justâ causâ uti restrictione ...li, etiàm cum juramento, si illa ex cir... ...cipi potest. Id probatur ex Joan. 7. ...it: *Non ascendo ad diem festum hunc.* ... Scriptura, quod posteà ascenderit: *Non* ...llexit, *manifestè*, ut rogabant Disci... ... *occultè*. Pariter ex *Matth.* 24. ubi ... *die illa nemo scit...... nequè Fi...lio, ad manifestandum*, ut Discipuli ...plicat *D. Aug. P. 6. in Prol.* Sic ... p. q. 10. art. 2. ad 2. inquiens: ... *quià non facit scire*. Id est, acsi ...nifestandum aliis. Et idem sen... ... S. Hieron. S. Ambrosius, ...lius, S. Hilarius etc. ut testatur ... q. 10. a. 2. Hanc sententiam ...*net. Man. t. 5. tr. 8. c. 2. §. 3.* ... *n. 7. v. interim, Palud. in 4.* ... 1. *Adrian. in 4. de Sacr. Con...m. Major. in 4. D. 15. q. 18. q. 1.* ...*mbr. 3. Wigandt. tr. 10. Exam. 4.* ...*ardenas in 2. Crisi Diss. 19. n. 81.*

151

» Resp. Jurare cum æquivocatione, quandò justa causa est, et ipsa æquivocatio licet, non est malum: quià ubi est jus occultandi veritatem, et occultatur sinè mendacio, nulla irreverentia fit juramento. Quod si sinè justa causa fiat, non erit quidem perjurium cum saltem secundùm aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem verum juret: erit tamen ex genere suo mortale contrà religionem, cum sit gravis irreverentia, ad alterum in re gravi decipiendum, usurpare juramentum. Ità communiter DD. *Sanch. lib.* 3. *cap.* 6 *Bon. p.* 12 *Laym. cap.* 13. »

Ad majorem claritatem pro hîc dictis, et dicendis in hac materia tam difficili, plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *Amphibologiam*, sivè æquivocationem; aliam *Restrictionem mentalem.*

Amphibologia triplici modo esse potest. I. quandò verbum habet duplicem sensum, proùt *Volo* significat velle, et volare. II. Quandò sermo duplicem sen-

sum principalem habet, v. gr. *Hic liber est Petri;* significare potest, quòd Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quandò verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minùs, vel unum literalem, alium spiritualem, ut verba illa, quæ dixit Christus de Baptista: *Ipse est Elias.* Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias.* Quo sensu viri spirituales cibos delicatos, dicunt, ei nocêre, id est mortificationi; Doloribus afflicti dicunt benè valêre, id est quoad robur spiritûs. *Cardenas Diss.* 19. *n.* 47. Sic etiàm quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondêre, *dico non*, id est dico verbum *non*. *Card. n.* 52. de hoc dubitat, sed, salvo meliori consilio, videtur immeritò, cum verbum *dico* verè duplicem sensum habeat; significat enim proferre, et asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero.*

His positis, certum est et commune apud omnes, quod ex justa causa licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et eam juramento firmare. Ità *Less. l.* 2. *cap.* 41. *n.* 47. *Card. Diss.* 19. *n.* 35. *Salm. Tr.* 17. *de Juram. cap.* 2. *n.* 115. *ex S. Hieron. c.* 22. *q.* 2. qui dicit: *Utilem simulationem, et in tempore assumendam;* quod explicans *S. Th.* 2. 2. *q.* 111. *art.* 1. *ad* 2. *ait*: *S. Hieronymus utitur largè nomine simulationis pro quacumque fictione.* Ratio, quià tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse decipiatur, et ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui, si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona, spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ibid. n.* 109. *cum Val. Sanch. Pont. et Leand.*

Utrum autem jurare cum amphibologia, sivè restrictione non purè mentali, ut infrà, sinè justa causa, sit peccatum mortale? Affirmat *Viva in prop.* 27. *damn. ab Innoc. XI.* item *Tol. Ang. Arm. Nav. etc. ap Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 2. Idemque tenet *Bus. cum Laym. Sanch. et communi*, ut asserit. Sed immeritò citat *Sanch.* et vocat suam sententiam communem:

dum oppositam sequitur *Sanch. loc cit.* Et eamdem tenent *Lugo de Fide D.* 4. *n.* 64. *Caj.* 2. 2. *q.* 89. *a.* 6. *ad* 4. *dub.* 2. *Salm. c.* 2. *n.* 108. *cum Sot. Val. Prado*, *Hurt. Candido . Leand. etc.* item *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *n.* 48. *Pal. tr.* 14. *D.* 1. *p.* 7. *n.* 3. et probabilem putat *Bus.* n. 170. 3. Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quià in hujusmodi juramento jam adsunt Veritas et Justitia: deficit tantùm judicium sivè discretio, cujus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat, quod ait *Viva*, scilicet; quod taliter jurans exercitè invocet Deum ad testificandum falsum; ne reipsa invocet ad testificandum verum, juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen *cum Salm. loc. cit. et aliis communiter*, nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia infertur, quòd ad sic jurandum (præterquam in judiciis, et contractibus) non requiratur causa absolutè gravis, sed sufficiat quævis rationabilis causa, puta, ad se liberandum ab importuna, et injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. n.* 109. *cum Val. Sanch. Bon. Pal. etc. Roncag. de Jur. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *Elbel n.* 129. Hìc tamen notandum 1. cum *Ronc. loc. cit.*, majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quàm sinè illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n.* 109., quòd, quò verba majorem occasionem præbent errandi, eò major causa exigatur: Undè dicunt, quod, quandò verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æquè habentia, tunc levissima causa excuset.

152 *Restrictio* autem *mentalis* alia est *purè mentalis*, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia *non est purè mentalis*, quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *purè mentalis* numquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab Innoc. XI. in quibus. Prima *n.* 26. dicebat: *Si quis vel solus, vel coram aliis, sivè in-*

terrogatus, sivè suâ sponte, sivè recreationis causâ, sivè quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit; intelligendo intrà se aliquid aliud, quod non fecit: vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus.

Secunda *n.* 27. dicebat: *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est, ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet virtutis actum; ità ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, et studiosa.*

Tertia *n.* 28. *Qui, mediante commendatione, vel munere, ad Magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quòd de mandato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quià non tenetur fateri crimen occultum.*

E contrariò licitum est, justâ causâ uti restrictione *non purè mentali*, etiàm cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur *ex Joan.* 7. Ubi Christus dixit: *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quod posteà ascenderit: *Non ascendo*, subintellexit, *manifestè*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occultè.* Pariter ex *Matth.* 24. ubi Dominus dixit: *De die illa nemo scit...... nequè Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut Discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. P.* 6. *in Prol.* Sic etiàm sentit S. Th. 3. p. q. 10. art. 2. ad 2. inquiens: *Dicitur nescire diem, quià non facit scire.* Id est, acsi dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt S. Jo. Chrysost. S. Hieron. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilius, S. Hilarius etc. ut testatur Suarez Tom. 3. in 3. p. q. 10. a. 2. Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. t.* 5. *tr.* 8. *c.* 2. §. 3. *Laym. tr.* 3. *l.* 4. *c.* 13. *n.* 7. *v. interim*, *Palud. in* 4. *D.* 9. *q.* 3. *a.* 3. *Concl.* 1. *Adrian. in* 4. *de Sacr. Confess. D.* 6. §. *Ad Argum. Major. in* 4. *D.* 15. *q.* 18. *q.* 1. *Soto de secreto. membr.* 3. *Wigandt. tr.* 10. *Exam.* 4. *n.* 61. *Resp.* 3. *Cardenas in* 2. *Crisi Diss.* 19. *n.* 81.

(qui in Prop. Innoc. XI. *Diss.* 19. *n.* 48. cum *Suar. et Lugo* ait, idem dicendum, si respondeatur ad mentem interrogantis) *La Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 287 *Holz. t.* 1. *de Juram. p.* 273. *n.* 490. *Elbel eod. tit. t.* 2. *p.* 52. *n.* 144. *Sporer tr.* 3. *c.* 1. *n.* 115. *Viva in prop.* 27. *Innoc. XI. n.* 4. *et Sal. tr.* 17. *c.* 2. *n.* 117. ubi dicunt, hanc sententiam esse communem ferè omnium DD. Idem sentit *Continuator Tournely t.* 1. *p.* 689. cum *Varroi et Bourdad.* dicens, etiàm strictiores Theologos has restrictiones latè mentales (quod idem est ac non purè mentales) negare, esse illicitas, ex D. August. qui *in lib. contra mendac. c.* 10. ait: *Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis, qui vult quod verum est, celare, mentitur.* Consentit etiàm rigidissimus *Contensonius t.* 4. *Diss.* 2. *c.* 1. *in Resp. ad Instabis;* nam explicando illud Joannis 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit, Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facilè interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut rectè ait *Wigandt*) 2. 2. *q.* 69. *art.* 2. ubi: *Aliud est veritatem tacêre, aliud falsitatem proponere.* Item *q.* 110. *art.* 5. *ad* 4. dicit: *Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium a quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac.* Ratio autem hujus sententiæ est, quià, si non liceret uti restrictione non purè mentali, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis nequiret id aperire sinè damno, vel incommodo; Quod utiquè esset æquè perniciosum commercio humano, quàm mendacium. Damnatio autem peracta a Pontifice restrictionis mentalis, rectè intelligenda est de restrictione purè, et strictè sumpta; illa enim tantùm vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantùm in mente fit, et ità occulta remanet, et nullo modo ex circumstantiis externis agnosci valet.

153 Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest

etiàm juramento, se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo, *ut hominem*, non autem ut *Ministrum Christi*, ut docent *S. Th.* 2. 2. *q.* 70. *art.* 1. *ad* 1. *Lug. Disp.* 22. (qui tamen *n.* 75. explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*) Item *Sporer de Præc. n.* 119. *et Elbel. de Jur. n.* 149. cum aliis communissimè. Ratio, quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa Confessarii. Et hoc etiàm si aliter interroget, an audierit ut Minister Christi. *Lug. n.* 66. *Viva in prop.* 17. *Innoc. n.* 3. *et* 13. *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *Reg. prax. n.* 2. *et Elbel de Jur. n.* 130. *cum aliis*. Quia Confessarius semper censendus est respondêre ut homo, ut Minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt *Card. Diss.* 19. *n.* 39. *in fine*, *et* 67. *ac Fel. Pot. de Jur. n.* 1734. quòd, quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licite dicat, *nescio*, scilicet, *non habeo scientiam utilem ad respondendum* : sivè *non scio tamquam manifestabile*, ut *Card. cum Lugo d. loc. n.* 43. *et* 44. Et si quis temerè petat a Confessario, an audierit tale peccatum in Confessione, benè potest respondêre : *Non audivi*, scilicet, *ut homo*, *vel ad manifestandum*, *Card. cum Lug. n.* 66.

II. Reus, aut testis, a Judice non legitimè interroga- 154
tus, potest jurare, se nescire crimen, quod reverà scit; subintelligendo, nescire crimen, *de quo legitimè possit inquiri*, vel nescire *ad deponendum*. Ità *Caj. Opusc. tom.* 1. *tr.* 31. *R.* 5. *Sporer de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 120. *et* 121. *Azor. to.* 1. *l.* 11. *c.* 4. *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 6. *n.* 23. *et* 26. *cum Nav. Tolet. Val. etc.* ex eodem *D. Thom.* 2. 2. *q.* 69. *a.* 1. Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempè si ipsi constet crimen caruisse culpâ, ut *Salm. d. c.* 2. *n.* 259. *et Elbel n.* 145. Vel si sciat crimen, sed sub secreto, cum nulla præcesserit infamia, ut *Card, ibid. n.* 51. Reus tamen, vel testis, vel legitimè a judice interrogatus, nequit ullâ æquivocatione uti, quià tenetur justo præcepto Superioris

parêre. Est communis, *Salm. c. 2. n.* 146. *cum Sot. Less. Sanch. etc. cum Bus. n.* 2. Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quià aliàs injuria alteri irrogaretur. *Salm. ibid.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omninò occultum; tunc enim potest, imò tenetur testis dicere, reum non commisisse. *Tamb. c. 4. §. 2. n. 4. cum Card. et Pot. ut sup.* Et Idem potest reus, si non adest semiplena probatio etc. *Tamb.* §. 3. *n.* 2. cum communi, quià tunc Judex non legitimè interrogat.

155 Sed quæritur hîc 1. an, si talis reus, vel contrahens æquivòcè jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiliter, sed probabiliùs affirmant *Sanch. Dec. l. 2. c. 7. n. 8. et Salm. c. 2. n.* 147. *cum Philiarch.* Quià tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contrà justitiam commutativam, sed contrà legalem, et obedientiam Judici debitam, cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solùm, dum Judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid.* de teste mentiente. Et ideò uterque absolvi potest, quin veritatem revelet. Tenentur verò ambo alteri satisfacere, si possunt aliâ viâ. At si non possint, dicunt *Salm.* tenêri eos denuo in judicio detegere debitum. Sed etiàm excusarem, si omninò essent impotentes ad satisfaciendum in præsenti, et in futuro.

156 Quæritur 2. an reus legitimè interrogatus possit negare crimen, etiàm cum juramento, si grave damnum èx confessione ipsi immineat? Negant *Elbel n.* 44. *cum D. Th. d. art.* 1. *ad* 2. et quidem probabiliùs, quià reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter, *Lugo de Just. D.* 40. *n.* 15. *Tamb. lib.* 3. *c.* 4. §. 3. *n.* 5. *cum Sanch. Viva q. 7. art. 4. n. 2. Sporer de Præc. c. 1. n.* 13. item *Elbel dict. n.* 144. *Card in Prop. Innoc. XI. Diss.* 19. *n.* 78. cum *Nav. Less. Sa, et Fill. et aliis plurib.* dicunt, posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium bonorum, triremium, et similis, negare crimen, etiàm

cum juramento (saltem sinè peccato gravi), subintelligendo, *se non commisisse, quatenùs teneatur illud fateri*, modò sit spes vitandi pœnam. Ratio, quià lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel*, hanc sententiam, licet minùs probabilem, insinuandam tamen esse reis, et Confessariis, ut liberentur illi a culpa gravi, in quam facillimè incident, si ad confessionem criminis obstringentur. Vid. dicenda *lib. 4. n.* 274.

III. Pœnitens, interrogatus a Confessario de peccato confesso, potest jurare, se non commisissé, subintelligens *illud, quod confessus non sit*. Ità *Carden. Diss.* 19. *n.* 48. *Salm. n.* 118. *in fin. Sanch. lib.* 3. *cap.* 6. *n.* 14. *Sporer de* 2. *Præc. cap.* 1. *n.* 105. Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius justè interroget ad noscendum statum pœnitentis, *ex Prop.* 58. *damn. ab Inn. XI.* 157

IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere, *Salm. n.* 140. Pariter hæres, qui sinè inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultâsse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur*. *Salm. loc. cit. et Ronc. c.* 4. *Reg.* 2. *in praxi.* 158

V. Qui mutuum accepit, sed posteà satisfecit, potest negare, se accepisse mutuum, subintelligens, *ita, ut debeat solvere*, *Salm. n.* 140. *et Spor. de* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 122. *cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. et aliis.* Sic pariter, si quis fuerit coactus ad matrimonium, potest Judici asserere etiàm cum juramento, *se non contraxisse*, scil. *liberè*, ut par erat, *Tol. lib.* 4. *c.* 21. *Laym. c.* 14. *n.* 8. *Nav. in c. Humanæ aures* 22. *q.* 5. *et Spor. loc. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita Sponsalia inivit. Pariter qui Matrimonium promisit, sed indè non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet, *ut ex illa teneatur*, *Salm. n.* 140. Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere, nihil ferre, scilicet, *ex quo gabellam debeat*, *Card. n.* 77. *Salm. n.* 140. *Spor. loc. cit. n.* 121 *cum Led.* Qui venit de 159

loco falsò putato infecto, potest negare, se venire ex illo, scilicet *ut pestilenti*, quià hæc est mens custodum. *Salm. n.* 141. *Less. c.* 42. *n.* 47. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 6. *n.* 35. *et Sporer loc. cit. n.* 140. *cum Tol. Nav. Suar. Henr. Rod. etc.* Imò hoc admittunt *Tol. Less. et alii plures ap. Spor.* etiàmsi ille celeriter transîsset per locum infectum, modò sit certus nîl se luis contraxisse, quià posset intelligi, non venisse eum, ut ab ipso periculum sit timendum : Sed huic ego non omninò acquiesco. Admittunt etiàm *Salm. dict. loc. cum Bus.* quòd, si quis a fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, possit subintelligere : *Dabo, si tibi debuero, secluso juramento ;* quià dicunt, promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter Uxor, cui constet Matrimonium esse nullum, potest Judici, vel Confessario, qui aliàs non vellet eam absolvere, promittere cum juramento, se cohabitaturam cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm.*
160 *dict. n.* 141.

VI. Rogatus a Judice, an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens, se non locutum fuisse, ad cooperandum crimini. Canonicus, obligatus ad secretum, potest jurare, se nihil manifestâsse, si verè nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ità *Salm. n.* 142. qui asserunt, hæc omnia passim obvia esse apud omnes Auctores. Pariter *Less. c.* 52. *n.* 48. *cum Alex. Bart. etc.* Qui eligendus est in officium, interrogatus, an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si reverà illud non sit tale, quod impediat.

Pariter, si quis invitatus interrogetur, an sit bonus cibus, qui reverà sit insipidus, potest respondere, esse bonum, scilicet *ad mortificationem. Cardenas diss.* 19. *n.* 74. Sic etiàm dicunt *Card. n.* 76. *et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 302. licitè proferri cæremonias : *Osculor manus ; etc. Offero me famulum etc.* quià ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantùm ad honorem. Licitum est etiàm celare veritatem cum

causa ; v. gr. si quis petat a te pecuniam , potes respondere : *Utinam haberem!* Vel *gauderem habere*, *etc.* *Card. Diss.* 19. *n.* 53.

Sed quæritur 1. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento, nihil sibi solutum, si reverà sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur, posse, dummodò non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, ne aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ità *Salm. cap.* 2. *n.* 143. *cum Sanch. Pal. Leand. etc.* 161

Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens, ut illi revelet? Potest æquivocè asserere, se non fregisse matrimonium, quod verè persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere ; *Innocens sum ab hoc crimine*, quià per Confessionem est jam ablatum. Ità *Card. Diss.* 19. *n.* 54. Qui tamen hìc advertit, quod nequeat id affirmare cum juramento, quià ad asserendum aliquìd sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur, quòd ad jurandum sufficiat certitudo moralis, ut diximus *suprà Dub.* 3. *n.* 147. *cum Salm. c.* 2. *n.* 44. *Less. Sanch. Suar. Pal. et communi.* Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quandò quis benè moraliter dispositus recepit Pœnitentiæ Sacramentum. 162

Ad quæsitum verò dicunt *Salm. n.* 144. *cum Soto*, non posse feminam adulterium negare, quià esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *n.* 60. admittit, in periculo mortis licere uti metaphorâ, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria, ut ex *Ezech.* 23. 27. *Quia adulteratæ sunt.... et cum idolis fornicatæ sunt.* Imò si crimen sit verè occultum, probabiliter cum *Bus. infrà art.* 4. *et Less. Trull. ibid.* ac *Sanch. lib.* 3. *Dec. c.* 2. *n.* 42. *cum Sot. Sayr. et Arag.* potest mulier negare cum juramento, et dicere : *non commisi;* eodem modo, quo reus potest dicere Judici, non legitimè interroganti, *crimen non commisi*, intelligendo, se non commisisse

ità, ut teneatur et manifestare, ut *Tamb. ex comm. c.* 4. §. 3. *n.* 1. *et* 2. *Et Viva q.* 7. *art.* 4. *n.* 2.

163 Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare, se non habere pecuniam, quam reverà habet, intelligendo, se non habere, *ut ad mutuum præstet?* Negant *Salm. n.* 145. *cum Sot. Henr.* Ratio, quià illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempè paupertatis, vel indigentiæ mutuatarii, benè posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ità *Ronc. de* 2. *Præc. c.* 4. *Reg.* 2. *in praxi*, *Viva q.* 7. *a.* 4. *n.* 2. *cum Sanch. Bon. Sylv. etc. Card. Diss.* 19. *n.* 48. *cum Suar. et Lug. de Pænit. Disp.* 23 *sess.* 4. *n.* 74, qui sic docet. (Qui habet unum panem sibi necessarium, verè respondet, se nullum habere ei, qui petit panem commodatum; quià nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat). Et idem dicit *Carden. n.* 73. de pecunia petita, si domino sit necessaria.

164 Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem cariùs ipsis constare, intelligendo *cum alia merce?* Affirmant aliqui, sed meritò negant *Salm. dict. n.* 143. Probabiliter tamen posse ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 301. *cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca etc.

165 Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare, ipsum esse domi? *Card. Diss.* 19. *n.* 75. admittit, ipsum posse figere pedem in lapidem, et respondere, *non est hic*; Quià non est restrictio mentalis: sed huic non assentior, si alter nullo modo possit id advertere. Potiùs concederem, eum posse dicere, *non est hic*, scilicet non in hac janua, vel fenestra; vel (ut ait *Tourn. Mor. tom.* 1. *pag.* 689.) *Non est hic*, quatenùs videri possit. Item ait *Card.* posse eum respondere, *egressus è domo est*, intelligendo *in præterito*; non enim tenemur, ait cum *Less. ut supra*, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secùs, si ille rogetur,

an hoc mane dominus egressus sit, ut *Croix lib.* 1. *p.* 1 *n.* 184. Sic etiam *Card. n.* 72. ait de viro nobili, qui est in lecto, posse respondere famulum, eum esse foris, scilicet, eum esse remotum a consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

Quær. 6. an assumendi ad gradum Doctoratûs pos- 166
sint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram, scilicet, vacâsse se tot annis illi scientiæ etc. si tales sint æquè idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. lib.* 3. *cap.* 2. § *ex n.* 11. qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo Matriculas: *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc.* cum reverà id non sit. Ratio, quià verbum illud *giuro*, sivè *dico con giuramento*, ut supra diximus *Dub.* 3. *n.* 136. *cum Salm. c.* 2. *n.* 24. *Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento; sed hæc interrogatio Neapoli vel omninò non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantùm de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

Quær. 7. an possit quis licitè coram Notario asse- 167
rere, se accipere pecuniam, quam verè non recipit? Affirmat, eum posse *Tamb. ibid. n.* 20. et 23. sensum impropriando, scilicet jurando, pecuniam se pro accepta habere, vel accipere, qui certus sit moraliter, alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo 168
tamen submissâ voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. et Pradò cum aliis ap. Salm. c.* 2. *n.* 136. *contra Torre*, qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat, ut exteriùs concordet conceptui mentis, sivè nutibus, sivè voce submissâ explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At meliùs *Salm. n.* 138. id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa

submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secùs si omninò alterum lateat.

169 « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, » quando non rogatus, sed sponte suâ jurat: quià » tunc tenetur uti vocabulis secundùm communem » significationem, inquit *Tolet lib.* 4. *c.* 21. eoquod » non habeat rationem æquivocandi. »

170 Probabiliùs tamen *Salm. c.* 2. *n.* 142. *in fine* cum communissimâ contrarium dicunt, nempè, quod, quandò adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum spontè se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, » quandò juramentum justè exigitur, ut a judice vel » superiore in re gravi. *Bon. loc. cit.*

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per » jocum, et citrà inobedientiam, ac notabile damnum » alterius, erit tantùm veniale, ut probabiliter docet » *Sanch. l.* 3. *c.* 5. contra alios: quia solâ discretione, » sivè judicio caret. Vid. *Bon. loc cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigatur » injustè, ut v. gr. si quis exigat juramentum, qui » jus non habet, v. gr. judex incompetens: vel si » non servet ordinem juris. Item, si exigatur per vim, » injuriam, metum, v. gr. si vir exigat juramentum » ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigant a » te lytrum cum juramento *Sayr. l.* 4. *c.* 3. *et lib.* 1. » *c.* 17. *Less. Trull. lib.* 2. *cap.* 1. *d.* 15.

171 « 5. Qui exteriùs tantùm juravit sinè animo jurandi, » non obligatur, nisi fortè ratione scandali; cum non » juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest » 1 r. *Trull. lib.* cogi, ut servet. juramentum *Sanch.* 7. » *mor. c.* 10. *n.* 2. *c.* 1. *d.* 10. * (*Sed de hoc vide mox* » *dicenda Dub. seq. n.* 172. *v. Quæritur*)*. »

Quæritur hîc ultimò, an simulatio sit aliquandò licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempè cum quis intendit per factum externum aliud significare, quàm in animo habet; hæc numquam est licita, quià est verum mendacium facti, ut docet *D. Th.* 2. 2. 111.

art. 1. Simulatio verò *materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem: hæc est licita cum justâ causâ, simulac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali *n.* 152. Sic Josue *c.* 8. licitè fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe *Hai,* et reliqui milites irruerent in Urbem. Ità etiàm Christus Dominus *Luc.* 24. apud Emmaus *finxit, se longiùs ire*, non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se reverà iturum fuisse longiùs, nisi ab eis invitatus fuisset. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 298.

DUBIUM V.

Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172 *Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodò obliget?*
173 *An peccet graviter non implens promissum in re parva?*
174 *An obliget juramentum metu extortum?*
175 *Quid, si sit errore, vel dolo extortum?*
176 *An obliget juramentum de re mala, aut vana?*
177 *Quid de juramento in favorem tertii?*
178 *An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum?*
179 *An obliget juramentum factum contrà primum?*
180 *An juramentum sequi debeat conditionem promissionis?*
181 *Quomodò obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii.*
182 *De juramento Medicorum non visitandi etc.*
183 *De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi debitum.*
184 *An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam?*
185 *An promissio prodiga cum juramento obliget?*
186 *An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento Parentum ac Dominorum puniendi filios, aut famulos.*

Resp. 1. juramento promissorio duæ affirman- 172

» tur veritates: una de præsenti primaria, quod » scilicet jurans habeat animum implendi quod pro» mittit; altera secundaria de futuro, quòd scilicet » impleturus sit suo tempore, quod promittit: sivè » promittat Deo, et est votum cum juramento; sivè » homini, et est jurata promissio humana. Undè ori» tur obligatio implendi, si rationabiliter possit. Ita » communiter DD. *Laym. lib.* 4. *tom.* 3 *cap.* 6. *Bon.* » *p.* 7.

Undè resolves.

» 1. Defectu primæ veritatis jurans verè peccat » mortaliter, si vel non habeat animum implendi, si» vè materia sit parva, sivè magna: licita, sivè illicita: » vel si dubitat, an facturus sit, necne, quod jurat; vel » si putet sibi moraliter impossibile, ut impleat, quod » promittit: quià quoad istam veritatem præsentem, » promissorium ab assertorio non differt; undè nec » parvitas materiæ excusat.* » (*Peccat quidem graviter qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile, ut impleat. Ita hic Busemb. Sed addendum cum Salmant. c.* 2. *n.* 49. *cum Azor. Suar. Fag. Leand. etc. secùs esse, si probabilem rationem habeat implendi.*

Quæritur, quale peccatum sit juramentum promissorium fictum, et ad quid obliget? Distinguo: Tripliciter potest quis fictè promittere cum juramento, I. Sinè animo jurandi. II. Sinè animo se obligandi. III. Sinè animo implendi. I. Si quis juret *sinè animo jurandi*, peccat quidem, et ex prop. 25. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Cum causâ licitum est jurare sinè animo jurandi, sivè res sit levis, sivè sit gravis.* Ratio, quià tunc illudit Divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affirmativè, si juret sinè animo implendi promissionem; si verò cum animo implendi, peccat tantùm venialiter, ut communissimè dicunt *Sanch. Dec lib.* 3. *c.* 6. *n.* 10. *Ronc. de Juram. c.* 4. *q.* 1. *R.* 3. *Tamb. de Juram. lib.* 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 4. *Elbel de Jur. n.* 129. *Mazzott. eod.*

tit. c. 3. *q.* 3. Rectè verò excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice: quià tunc, licet non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contrà justitiam.

II. Si autem jurat *sinè animo se obligandi*, sed cum animo implendi, *Caj.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 6. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 2. 9. item *S. Anton. Nav. Scotus, Tambur.* et alii communiùs apud *Sanch. loc. cit. n.* 5. tenent, hunc peccare mortaliter, tum quià sic jurans, falsò significat, se habere intentionem se obligandi, quam verè non habet; tum quià, ut sentit *Croix* tamquam probabiliùs, videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sed valdè probabiliter idem *Sanch. n.* 7. *Tamb. n.* 6. *Elbel n.* 21. *Renzi de Juram p.* 125. *et Ant. a Spir. S.* cui adhæret *Ronc. loc. cit. R.* 4. tenent, hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quià taliter jurans, cum habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quià asserit verum de voluntate præsenti, ex alia parte, cum hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem Religionis, reverà non jurat, ut ex communi dicunt *Salm. tract* 17. *cap.* 1. *n.* 19. *Elbel loc. cit. Sporer in* 2. *Præc. cap.* 1. *n.* 134 *etc.* et ideò juramentum hoc idem est, ac si factum sinè animo jurandi, quod non est nisi veniale, quàndò verùm asseritur, ut suprà dictum est.

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sinè animo obligandi, teneatur ad servandum juramentum? *Prima* sententia negat, tum, quià hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut suprà; tum, quià Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem, *ex c. Humanæ aures qu.* 5. ubi dicitur: *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur* Ità *Pal. tract.* 24. *D.* 1. *p.* 8. *n.* 7. *Salm. d. c.* 1. *n.* 15. *Ronc. R.* 4. *Tamb. n.* 7. *Mazzott. loc cit. Elbel n.* 125. *et Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 8. cum *S. Bonav. S. Anton., Scoto, Sylv.*

Nav. Arm. Gabr. Ang. et aliis cum communi, ut asserit *Azor.* Et clarè favet *D. Thom. n.* 3. *D.* 39. *qu.* 1. *art.* 3. *qu.* 3. ubi ait: *Si autem simpliciter juret absquè dolo, tunc in foro conscientiæ non obligatur, nisi secundùm suam intentionem.* Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. art. 7. ad. 4.; *Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundùm intentionem jurantis.* Is autem jurat sinè dolo (ut dicit *Elbel n.* 218. *cum Ills.*) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem promissam. *Secunda* tamen sententia affirmat teneri eum ad servandum juramentum. Hanc tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *n.* 37. (licet vocet oppositam valdè probabilem) *Cajet.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7 *Suarez cap.* 7. *Sot. lib.* 8. *q.* 1. *art.* 7. item *Valent. Sayr. Fill. Arag. apud Bonat. tom.* 2. *D.* 4. *quæst.* 1. *pag.* 7. *num.* 3. *et Renzi de Juram. pag.* 125. *quæst.* 5. Ratio, quià, qui jurat cum animo jurandi, jam verum juramentum emittit, et idcò tenetur efficere, ad servandam reverentiam Divini Nominis, ut verum evadat, quod jurat; nec potest a juramento separare obligationem implendi promissum, cùm obligatio oriatur ex ipso juramento, de cujus natura est, ut effectum habeat, quod juratur, ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differentia inter votum, seu contractum, et juramentum; nam in illis obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in juramento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est probabilis, sed prima est probabilior: nam ratio hujus secundæ sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sinè animo se obligandi emissum, esse verum juramentum; Attamen probabiliùs est, et commune, ut asserunt *Salm. cap.* 1. *n.* 19 *cùm aliis ut suprà*, et etiàm *Viva in proposit.* 25. *Innocent. XI. n.* 13. (contrà *Less. dic. num.* 37.) quod hujusmodi juramentum non sit verum juramentum; tum, quià caret conditione necessariâ ad naturam juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum, quià juramentum sequitur naturam promissionis, quam confirmat, ut certum est *ap Bus. n.* 280. *cum Less. Bon. etc.* At promissio sinè tali animo facta non est quidèm pro-

positum; ergò, evanescente promissione, evanescit etiam juramentum, et habetur ut factum sinè animo jurandi, quod certè, ut vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum, nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demùm quis jurat *sinè animo implendi*, sed cum animo jurandi, et se obligandi, certè peccat mortaliter, quià tunc etiàm de præsenti deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum promissum? Respondetur affirmativè, quià viget tunc essentia et obligatio juramenti. *Tamb. n.* 6. *Mazzot. l. c. et Sanch. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 5. cum *S. Bonav. Leon. et Suar.* qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quià obligatur aliundè ex vi juramenti, ut *Sanch. n.* 6. *Tamb. ibid. et Mazzott. loc. cit.* Qui etiàm rectè advertit, quod is, qui habet verum animum jurandi, et nihil cogitat de juramenti obligatione, verè obligetur, quià obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, et qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignoret obligationem juramenti; sed huic probabiliùs contradicunt *Salm. dict. c.* 1. *n.* 23. loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicùnt, quod, si quis ignoret, votum trahere secum obligationem, et cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligetur, quià nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. Vide dicenda *de Voto n.* 201. *vers. Sed quær. I.* Et vide mox suprà dicta, ubi vidimus cum *D. Th.* juramentum non obligare ultrà intentionem voventis. Si autem quis injustè cogatur, puta a latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licitè intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ità probabiliter *Croix lib.* 1. *p.* 3. *num.* 278. *cum Suar. Sanch. et Diana.*

» 2. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is, qui 173
» quod promisit, posteà non implet, si rationabiliter
» implere possit. Id solùm hìc dubitatur; an, qui pro-

» misit rem exiguam cum juramento, v. gr. dare al-
» teri unum pomum, vel nummum pro eleëmosyna,
» vel castigare prolem, vel inter vendendum nolle se
» minori pretio vendere, vel nolle primum locum oc-
» cupare, aut præcedere in ingressu portæ, etc. an,
» inquam, sub gravi peccató teneatur hæc servare?
» Ubi speculativè quidem videtur, quod sic, quià
» verè adductus est Deus ut testis, quod hæc sit factu-
» rus: ergò si sinè causa non facit, quantùm in se est;
» facit Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib.* 4.
» *c.* 44. Nihilominùs probabiliter alii tenent contra-
» rium, ut *Sanch.* V. *Laym. sup. c.* 4. »

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstet, tantùm leviter peccet? Prima sententia valdè probabilis negat. Hanc tenent *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *Dub.* 1. *Tol. lib.* 4. *cap.* 22. *Less. cap.* 42. *n.* 23. *Bonac. t.* 2. *Disp.* 4. *quæst.* 1. *p.* 14 *num.* 2. item *Vall. Reg. Medin. Cand. etc. apud Salm. tract.* 17. *cap.* 2. *n.* 52 Ratio, quià tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minimè datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. ubi ait, quod, si quis compellatur invitus aliquid promittere sub juramento, licet posteà in judició poterit repetere, quod solvit, teneatur tamen interim solvere promissum: *Quià magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare.*

Secunda verò sententia, non minùs probabilis, imò fortè probabilior, affirmat, et hanc tenent *Suar. de Relig. lib.* 3. *de Juram. cap.* 16. *n.* 9. *Soto de Justit. lib.* 8. *qu.* 1. *art.* 7. *Dub.* 1. *Az. lib.* 5. *cap.* 27. *quæst.* 2. *Castro. tr.* 14. *Disp.* 1. *p.* 6. *n.* 8. *S. Antonin. part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 4. §. 1. *Nav. Man. c.* 12. *n.* 10. *Sylv. v. Juram.* 4. *q.* 1. *Laym. lib.* 4. *tr.* 3. *cap.* 14. *n.* 6 *et Salm. loc. cit. cap.* 2. *n.* 53. *cum. Arag. Sanch. Jo. a S. Thoma, Rodriq. Trull. etc.* Ratio, quià in juramento promissorio Deus non propriè ut testis adducitur,

(nam alioquin perjurium committeretur, etiamsi deindè promissio ex justa causa non impleretur) sed solùm tamquam auctoritatem præbens obligationi, quæ oritur ex promissione coram Deo factâ, proùt si quis aliquid promitteret coram Principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quod, cum posteà promittens non implet quod promisit, non jam peccet pejerando, quià perjurium tum tantùm patratur, cum invocatur Deus in testem mendacii; abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulùm gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cum res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam ajunt *Salm. cit. c.* 2. *n.* 88. *cum S. Antonin. Nav. Castrop.* et aliis suprà relatis, quod, si quis jurat servare secretum, et posteà non servet, haud graviter peccet, nisi illud manifestet cum gravi læsione Proximi, vel Communitatis.

« 3. Illud certum est, quod, si ex eo quod jurâsti, » tantummodò parum aliquid non serves, non sit gra- » ve: v. gr. si jurâsti te non bibiturum vinum, non » peccas mortaliter parum bibendo. *Sanch. t.* 1. *lib.* 4. » *c.* 12. *n.* 21. quià tunc excusat parvitas materiæ. » Et sic excusantur, qui jurant servare statuta ali- » cujus Capituli, Collegii, Universitatis, etc. si posteà » parvum aliquod statutum violent. Et idem dic de » tabellionibus juratis, et aliis ministris justitiæ; ut, » et de eo qui ex summa, quam alteri se daturum » jurâsset, parum tantùm detraheret. *Navar. Suar.* » *Sanch.* Vide *Laym Bon. p.* 13.

» 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, 174
» etsi extortum a te sit per injuriam, ac metum, ut, » si oblitus uti æquivocatione, jurasti prædonibus dare » lytrum, usurario usuram. *Bec.* 2. 2. *quæst.* 82. *etc.* » Negat tamen *Azor p.* 1. *lib.* 1. *cap.* 21. *quæst.* 13. in » materia matrimonii, quià matrimonium coactum

» metu cadente in constantem virum, nullum est: » hinc etiàm juramentum extortum de eo contrahendo » videtur relaxatum ipso jure. *Caj.* v. *Perjuriam*, » *Suar. cap.* 9. *Sanch. Bonac. p.* 9. »

Quæstio magna est, num obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quià in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum, *ex c. Verum de Jurament.* Quoad forum autem internum *prima* sententia negat obligare *cum Azor. S. Antonin. Sylv. Lop. Angel. Panorm. et aliis apud Sanch. de Matrim. lib.* 4. *D.* 20. *n.* 3. qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta c. Si adversus venditionem*: ubi dicitur, talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt, quod promissio sic jurata vel irrita sit, vel rescindibilis a metum passo. *Secunda* tamen sententia longè probabilior, quam tenet *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. *Salm. de Contract. cap.* 1. *n.* 26. *cum Bonac. Sot. Less. Sanch. Suar*; item *Elbel n.* 57. (qui vocat communissimam) *et Viva de Juram. q.* 7. *Art.* 4. *n.* 7. (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quià tenemur efficere, ut verum sit, quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideò *ex cap. cum contingat. de Jurejur. in* 6. *et aliis ut infrà*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sinè peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expressè revocatam fuisse a *c.* 8. *et* 15. *de Jurejur.* Notandum autem, quod metum passus tempore, quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, possit illius relaxationem petere ab Episcopo, vel a quocumque, qui possit juramenta commutare, ut *Salmant. loc. cit. n.* 65. *cum Lug. Villal. et Ledesm.* Et, si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare, *ut Viva loc. cit.* Vide *de Contr. n.* 177. *vers. Quær.* 2.

275 « 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, » aut dolo extortum, si dolus, vel error versetur tan» tùm circà circumstantias accidentales non magni

» momenti; nam si versetur circà substantiam, ut
» v. gr. si annulum te daturum alteri jures, putans
» esse ferreum, cum sit aureus, vel circà circum-
» stantias magni momenti, quibus cognitis non ju-
» râsses, non obligaris. Vid. *Sanch. lib.* 3. *cap.* 11.
» *n.* 11. *Suar. etc.* * (*Hanc doctrinam circà qualitates*
» *accidentales probabilem putant Salm. de Contractib.*
» *cap.* 1. *num.* 21. *Sed oppositam censent probabilio-*
» *rem. At vide n.* 187. *v. Sed dubium, et de Voto. hoc.*
» *lib.* 3. *n.* 198. *vers. Certum est. Et n.* 225.)*
» 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem 176
» malam, aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet
» *Cajetan.*) indifferentem, quæ nec ex fine, nec
» ex circumstantiis cohonestatur; quià juramentum
» non potest esse vinculum iniquitatis, aut vana-
» rum rerum, ac otiosarum, ad quas Deus non
» vult nos obligari. *Bonac.* et alii communiter. Ubi
» nota ex *Laym. sup. cap.* 6. juramentum non conva-
» lescere, etsi talis res illicita, et vana, posteà, mu-
» tatis circumstantiis, fiat honesta, cum juxtà reg. 18.
» juris in 6. non firmetur tractu temporis, quod ini-
» tio non subsistit. * (*cum Salm. cap.* 1. *ex n.* 55.
» *Hinc etiàm adde cum Elbel n.* 60. *Pal. et Tamb.*
» *quod, si juramentum sit de servando aliquo a lege pro-*
» *hibito, non valeat, etiamsi lex prohibeat tantùm sub*
» *pœna; secùs, si sit de aliquo a lege permisso*) *. »

Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri 177
potest, sinè peccato implendum est; etiamsi sit contrà consilia Evangelica, *Salm. c.* 2. *n.* 69. *cum Pal. Less. Sanch. Suar. etc.* Et etiamsi promissio facta irrita sit a jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex c. Debitores de Jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes, asserit *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 11. *n.* 3. Vel promissio facta meretrici, licet tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. de juram. c.* 2. *n.* 69. Intellige, si meretrix jam opus suum præstiterit; secùs, si non. *Spor. c.* 1. *n.* 55. *Laym. c.* 6. *n.* 2. *Elbel n.* 88.

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita a jure, quià esset contrà bonum commune; Ratio, quià tunc ipsa impletio illicita esset. Ideò non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori Ecclesiastici, si sit Clericus: Item super donatione a Clerico, vel a milite factâ concubinæ. Ita *Salm. de Contr. c.* 1. *n.* 67. *ex c. Diligenti de Foro compet. cum Bus. n.* 174.

Quæritur autem, cum contractus est irritus a jure in favorem tantùm promittentium, utrum tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor. Sanch.* et alii. Sed probabiliter negant *Elbel n.* 61. *ac Spor. c.* 1. *n.* 53. *cum Tamb. Potest. Pichler, etc.* Ratio, quià nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum; non ex se, quià solùm obligat virtute Religionis; non ex jure positivo, nam, licet ex *c.* 28. *de Jurejur. etc.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur, servandos esse ex justitia; Et ideò hæc obligatio non transit ad heredes jurantis: et ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. Vide *Elbel. n.* 64.

« 7. Nec obligaris implere, si quid jurâsti contrà
» consilia Evangelica, ut non ingredi Religionem,
» non dare eleëmosynam, etc. *Mol. Sanch. Laym. l.* 4.
» *t.* 3. *c.* 6. Et licet peccaris talia jurando, non ta-
» men peccas non implendo. *Cajet. V. Perjurium.* *
» (*Ita Salm. c.* 2. *n.* 58. *Nisi juramentum fiat in favo-
» rem tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. etc. ut mox
» suprà, et eod. Bus. mox infrà.*) *

» 8. Teneris implere, nec potest commutari in ali-
» quod opus melius, ut, v. gr., religionem, si ali-
» quid jurâsti in utilitatem, aut gratiam alicujus ho-
» minis, aut aliquorum; dummodò sit honestum, et
» sinè peccato impleri possit. Undè, v. gr., alumnus,
» qui juravit, se serviturum Principi, aut huic, vel isti
» Ecclesiæ, etc. non potest ingredi religionem sinè
» relaxatione. Excipe tamen, si jurâsses Titiæ eam
» ducere: nam eo casu potes, eâ relictâ, ingredi re-

« ligionem; quià juramentum sortitur naturam actûs,
» cui apponitur; promissioni autem matrimonii hæc
» tacita conditio inest, *nisi ingrediar religionem*. Vide
» *Laym. c.* 6. *Bon. d.* 4. *q.* 1. *p.* 3. »

Quær. 1. an juramentum non ludendi obliget ad 178
abstinendum etiàm a ludo licito, et modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes, hoc non obligare ad abstinendum a lusu honesto, et moderato. Vid. *Salm. c.* 2. *n.* 95. Dubium est, si juramentum expressè, et specialiter factum sit abstinendi etiàm a ludo licito, et moderato, an obliget? Negant *Dic. Nav. Rodr. et Bassæus apud Salm. n.* 94. Quià talis lusus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est *cum Salm. n.* 96. *Tamb. Pal. Bon. Sanch. et communi*; quià actus majoris virtutis est abstinêre etiàm ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc, si jurans majus bonum expressè intenderit in abstinendo a ludo, puta, ut Deo vacet, se mortificet, etc. tenetur implêre; secùs, si sinè tali fine juraverit. *Salm. n.* 95. *et* 100. *in fin.* In hoc autem ludo benè potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxtà finem intentum a jurante. Vide *Salm. n.* 98. Potest etiàm talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et etiàm adjuvare, quià hoc propriè non est ludere. *Sanch. l.* 3. *Dec. c.* 18. *n.* 4. *Bon. t.* 2. *D.* 4. *q.* 1. *p.* 16. *n.* 5. *Palaus. tr.* 16. *D.* 2. *p.* 7. *n.* 5. *et Salm. n.* 99. *cum Cand. Trull. Fag. etc.*

Quær. 2. an obliget juramentum factum contrà 179
prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponatur in *actu jurandi*, puta, si jurâsti non amplius te juraturum, et posteà jures, v. gr. te observaturum jejunium, teneris ad jejunium; quià secundum juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccâsti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in *materia jurata*, quià tunc esset de materia illicita: Hinc si jurâsti matrimonium Cajæ (imò etiàm si simpliciter promisisti, ut docet *Sanch.*

de Matrim. l. 1. *D.* 50. *n.* 2.), et posteà jures Titiæ, hoc secundum non obligat, etiàmsi posteà Caja remittat promissionem; ex regula: *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de Reg. Juris in* 6. Ità *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 323. *cum Sanch. Pal. Tamb. et Salm. c.* 1. *n.* 102. *et* 103. *cum Suarez. etc.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. et communi,* quòd, si contractus posterior juratus impleatur, validus sit, quamvis illicitus; quià per juramentum non invalidatur actus, qui aliàs validè fieri poterat.

An autem valeat votum contrà aliud votum? Vid. *infrà de Voto n.* 210. *v. Notandum.*

180 « Resp. 2. Juramentum promissorium eamdem ha-
» bet conditionem, eodemque modo explicandum
» est, quo promissio, vel propositum, cui est annexum.
» Ratio est, quià accessorium sequitur principale;
» ideoque, quandò non obligat promissio, nec obligat
» juramentum appositum. *Less. l.* 2. *c.* 42. *d.* 2. *Bo-*
» *nac. d.* 4. *q.* 1. *p.* 6. *Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 17.

Undè resolves.

» 1. Titius, qui cum juramento promisit nuptias
» Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, etc. non
» tenetur stare juramento, postquàm Berta incidit in
» paupertatem, infirmitatem, fornicationem, vel in-
» famiam, quià promissio ipsa non obligat eo casu *
» (*Et hoc habetur in c.* 25. *de Jurejur.*) *

» 2. Qui urbanitatis causâ juravit, se antè alterum
» non sessurum, bibiturum, vel ingressurum do-
» mum, etc. non peccat contra juramentum, si coactus
» ab altero priùs sedeat, bibat, vel ingrediatur: tum
» quià promissio illa, vel propositum habet tacitam
» conditionem adjunctam, nisi me coëgeris, quâ sub-
» latâ, non obligat, et consequenter, nec juramentum:
» tum quià relaxatur ab altero, cedente juri suo. *Bon.*
» *loc. cit. Sanch. Less. Trull.*

» 3. Qui juravit, se servaturum decreta, et regulas
» vel statuta alicujus Congregationis, Universitatis,

» vel Capituli, tantùm tenetur servare ea, quæ sunt » in vigore, et quatenùs sunt in usu, vel servantur a » majore parte Capituli; nisi tamen aliud constet de » mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independenter a statutis obligare. Ratio patet, quià promissio ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Azor. Less.* » *Dian. p.* 2. *tract.* 6. *R.* 39.* (Vid. *dicenda n.* 181.)* »

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacitè subintelliguntur sequentes conditiones, I. *Si potuero*, quià nemo censetur se obligâsse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ità *Sporer c.* 1. *n.* 77. *Laym. c.* 9. *n.* 4. *Elbel n.* 70. II. *Salvo jure Superiorum*, *ex. c.* 19. *de Jurejur.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat*: Hæc enim est promissionis natura, quam sequitur juramentum. *Elbel ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata.* Vid. *n.* 187. *v. Non tenetur.* V. *Si et altera pars fidem servaverit*: intellige, si promissio fuerit mutua *c.* 75. de *R. J. in* 6.

Quæritur, quomodò obliget juramentum servandi 181 statuta alicujus Collegii, Congregationis etc.? Attende quatuor regulas communiter a DD. in hoc puncto traditas, I. Quod tale juramentum intelligatur de statutis editis, non edendis. *Salm. c.* 2. *n.* 72. II. Quod juramentum intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantùm ad pœnam, vel tantùm sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel n.* 91. *Salm. n.* 78. *cum Pal. Sanch. Bonac. etc.* III. Quòd tale juramentum non obliget ad statuta, quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quià sic sunt usu recepta, etiàmsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. n.* 79 *cum Suar. Bon. Sanch. Prad. etc.* IV. Quòd neque etiàm obliget, si aliquod statutum a majori parte Communitatis non observetur, *Salm. n.* 80. *cum Sa, Sanch. Azor. etc.* Hinc inferunt *Salm. n.* 83. *cum Sanch. Pal. Trull. etc.* quòd Officiales, qui jurant se servaturos taxam præscriptam, non peccent aliquid aliud recipiendo, si taxa, sivè stipendium, sit insufficiens.

182 Quæritur ultrà, qualiter obliget juramentum, quod præstant Medici in Collegiis ex præcepto *S. Pii V. in Motu proprio anno* 1566 *Suprà gregem*, non visitandi infirmos ultrà tertium diem, nisi certificentur de Confessione infirmi per rescriptum Confessarii? Dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 91. *Sanch. Cajet Prad. Trull. Leand. etc.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testantur (sicut nec etiàm receptum est Neapoli). Hinc dicunt ibi, tunc Medicum tantùm teneri, quandò prævidet in infirmo probabile periculum mortis, et simùl probabiliter credit, eum esse in mortali, vel necessarium esse, ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites etc. Ità *Salm. ibid. n.* 92. *et P. Elbel de Jur. n.* 91. in Diœcesi autem Neapolitana per ultimam Synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam anteà erat sinè excommunicatione; Ibi enim *n.* 4. sic dicitur: *Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies a visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo Confessario confiteantur, aut aliàs non deseruêrunt, secundùm terminos Constit. S. Pii. V. et Innocentii XI.* Sed, ut dixi, hujusmodi Constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures Sapientes mihi asseruêrunt, quandò infirmitas levis est: dum verò periculosa est, viget Constitutio, et reservatio. Hinc *Mazzott. de Sacram. Pœnit. tom.* 3. *p.* 287: *et p.* 550. loquens de prædicto Casu reservato, ait, Constitutionem S. Pii a consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantùm de morbis periculosis. Excusaretur tamen Medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certè censeret, monitionem non profuturam. Dicitur *certè*, nam in dubio tenetur monêre. Ità *Elbel dict. n.* 89. *cit. Sanchez, Bonacina, Tamb. etc.* Idem ait *Mazzott. dict. p.* 287. qui addit, sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi, de Confessione recenter peractâ, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facilè ut suspectos habendos. Vide dicenda fusiùs de hoc puncto in *Tom. II. de Sacrament. Pœnitent. n.* 664. *et in Praxi Confessar. n.* 53.

» 4. Qui juravit, se servaturum secretum, non pec- 183
» cat contrà juramentum, illud detegendo, quandò
» non potest illud celari absque gravi suo, vel alterius
» damno, quià ipsa promissio secreti non videtur
» obligare, nisi hac conditione, *si non noceat. Sylv.*
» *Bonacina, Sanch. Trull. loc. cit.** (*Quoad revelan-*
» *dum secretum* Vide *dicenda l. 3. n.* 971. *v. Hoc*)*. »

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in Congregationibus circà electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxtà nocumentum, quod afferre possunt. Ità *Elbel n.* 90. *cum Henno*, quià obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr.* 3. *c.* 1. *n.* 42. *Croix l.* 3. *p.* 1. 329. *etc.* de juramento servandi secretum circà artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex charitate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ità *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit Judici, se dicturum, quæ novit,
» non tenetur revelare occulta. Ratio patet. *Less.*
» *Bonac. Trull. loc. cit.*

» 6. Qui juravit, se soluturum debitum intrà men-
» sem, non tenetur intrà illum vi juramenti solvere,
» si a creditore terminus solutionis prorogetur : quià
» cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissio-
» nis et consequenter juramenti. *Azor. Bon. Trull.*
» *l. c. n.* 18. »

Quæritur 1. utrum, qui promittit concubinæ cum juramento, aliam non cogniturum, teneatur ad illud? Negant *Dian. cum Fag.* Quià finis talis promissionis fuit pravus, nempè conservandi amicitiam, et quià tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmat probabiliùs *Salm. c.* 2. *cum Sanch. et Prad.* Quià ex regula generali implêri debet juramentum semper ac implêri possit sinè peccato : Occasio autem illa venit per accidens. 184

Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum jura- 185
mento obliget? Affirmant *alii ap. Salm. v. ib. n.* 71. Sed probabiliùs negant *Salm. dict. loc. Sot. Suar.*

Trull. etc. Quià talis promissio saltem est leviter mala; et ideò juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. Non est, juris in* 6. *Non est obligatorium contrà bonos mores præstitum juramentum. Sal. n.* 78. Vide dicenda *de Matr. l.* 6. *n.* 851. *v. Cum autem.*

186 Quæritur 3. utrum, qui promisit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti? *Prima sententia* negat, quià esset actio mala spontè morti se offerre. Ità *Navarr. Man. c.* 12. *n.* 18. *et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap Salm. c.* 2. *n.* 74. *Secunda sententia* multò probabilior affirmat, quià, positâ promissione, redire esset opus virtutis. Ità *Tolet. l.* 4. *c.* 22. *n.* 2. *Suar. l.* 2. *c.* 10. *n.* 14. *et* 15. *Less. l.* 2. *c.* 42 *n.* 28. *et Salm. n.* 75. (licet primam vocent probabilem) *cum Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut Domini jurantes, se punituros filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quià delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promisêrunt; vel quià juramentum fuit de re inutili, aut potiùs de vindicta inordinata. Ità *Laym. n.* 9. *c.* 14. *Anacl. D.* 2. *n.* 22. *et Elbel n.* 87. cum *Gob.* aliisque satis communiter. Additque *Elbel*, plerumque talia juramenta fieri sinè intentione jurandi, sed tantùm terrendi; vide dicenda *n. seq.* 187. *ad* IV.

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

187 *An excuset mutatio circumstantiarum?*
188 *An excuset cessatio causæ finalis?*

187 « Resp. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus

» colliguntur, a *Tol. et Caj.* recensentur isti. I. Si, » quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias posteà fiat illicitum, vel vanum, vel » impeditivum majoris boni, vel meliùs sit omitti, » quàm implêri. *Sanch. c.* 14 * (*cum Salm. c.* 2. » *n.* 65.) * II. Si juramentum mutes in opus aliquod » apertè melius, et Deo gratius: id enim quisque per » se potest, ut habet *Tol. c.* 13. Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurâsses: nec » enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter » mutetur status rei, ut si v. gr. jurâsses, te aliquem » puniturum justâ punitione, is autem supplex veniam » peteret, et ageret pœnitentiam, posses ei sinè perju- » rio condonare: quià juramentum obligabat, servato » eodem statu, in quo eum non pœniteret. *Laym. c.* 9.* » (*Vide mox infrà v. Non tenetur.*) * IV. Si res ju- » rata facta sit inutilis ad intentum, maximè si ma- » gis illius destructiva; ut, si verbi gratiâ ex correc- » tione impœnitentis filii notaretur is magis destruen- » dus, quàm emendandus, aut sit turbanda familia, » sint secuturæ rixæ cum uxore, et sic præstet non » corrigere. *Regin. l.* 18. *c.* 56. *Bon. l. c. p.* 14.* (*Hinc,* » *si pœna, quam minatur pater, parùm conducat ad* » *correctionem, ipse non tenetur implêre rem juratam,* » *saltem non sub gravi. Salm. n.* 63. *cum Soto, et San.* » *Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat* » *comminatoriè ex ira, vel non seriò, ut solent pueri* » *Salm. n.* 61. *et* 63. *cum Bon. et Cajet. Vide dicta* » *n.* 186. *in fine.*) * V. Si ità ferant conditiones illæ, » quas in quovis promissorio juramento tacitè subin- » telligi natura, et DD. docent. Tales autem sunt; » ut *Laym.* dicit (*sup. c.* 9.) 1. si potero. 2. salvo jure » Superioris. 3. nisi res notabiliter mutetur. * (*Quid* » *si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta* » *n.* 180. *v. In omni:*) * 4. nisi obligatio tollatur. De » quo sequens Dubium. »

Non tenetur quis implêre juramentum, quandò supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quià non censetur

in tali casu voluisse se obligare, cum per mutationem tunc res sit diversa à promissa; In dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palaus tr.* 15. *D.* 1. *p.* 20 *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 34. *et Salm. de Jur. c.* 3. *n.* 30. *cum Trull. Leand. etc.* Vide *de Voto n.* 225.

Sed dubium est, num sit de se sufficiens illa mutatio, etiàm non notabilis, quâ tamen prævisâ, ille juramentum non emississet? *Prima sententia* affirmat *ex S. Thom. in* 4. *dist.* 48. *q.* 1. *art.* 3. *q.* 1. *ad* 1. qui sic docet: *Id liberare a voti, vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quià intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ità *Navarr. Man. c.* 18. *n.* 7. *Sylvestr. v. Votum*, 2. *q.* 17. *in fin. Molina to.* 2. *de Just. D.* 272. *coll.* 2. *et* 7. item *S. Anton. Henr. etc. ap Salm. d. c.* 3. *n.* 21.

Secunda sententia tenet, eam non sufficere, quià obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa, quæ jam facta est. Ità *Suar. l.* 4. *c.* 9. *n.* 8. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 22 *Pal. tr.* 15. *D.* 1. *p.* 20. *n.* 3. *et Salm. ib. n.* 22. *cum Sot. Cajet. Val. etc.* Meritò tamen dicunt, non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet cum *Salm. c.* 1. *n.* 152. censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si a principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utiquè cum prima sententia cohæret. Vid. *de Voto n.* 226.

188 Adde, quod cesset obligatio juramenti, aut voti, si cesset causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleëmosynam, sed ille posteà fit dives: promisisti non ingressurum te talem domum ob periculum, sed illud cessat: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moritur, et similia. Ità *Sanch. l.* 4. *c.* 2. *n.* 42. *Suar. l.* 2. *de Voto c.* 18. *n.* 3. *Bon. D.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 10. *Pal. tr.* 15. *D.* 9. *p.* 20. *n.* 1. *et Salm. c.* 3. *n.* 16. *cum Prado, Trull. Tamb. etc.* Secùs verò, si cesset causa tantùm impulsiva. *Ibid.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem?

» Resp. De hoc ex conditionibus jam positis, et 189
» potestate Superiorum in suos, ac suorum vota, a
» *Laym.* hîc *c.* 11. et aliis communiter hæc traduntur.

» 1. Quod spectat ad irritationem, irritare, et annullare potest juramentum omnis Superior, maritus, aut dominus, qui, et quomodò irritare possit suorum vota, habet *Sanch. c.* 69. *n.* 7. *Suar. Azor. Fill. l.* 25. *c.* 9. *p.* 17. *dub.* 6. V. Caput sequens ex *n.* 227.

» 2. Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta in gratiam hominis, quotiescumque ipsam promissionem, seu contractum infirmare iis concessum sit.

» 3. Quoad dispensationem quicumque habet potestatem ordinariam, vel delegatam; vel privilegium dispensandi in votis, potest in iisdem dispensare, etiàmsi jurata sint.

Quæritur hîc, an, qui habet facultatem delegatam 190
dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima sententia* probabilis negat, quià vinculum voti, et juramenti diversum est; et ideò ex stylo Curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ità *Less. l.* 2. *c.* 42. *n.* 6. *et Sanch. Bon. Azor. ac Led. ap. Salm. de Juram. c.* 3. *n.* 3. *Secunda* verò *sententia* non minùs probabilis affirmat, quià juramenta præstita soli Deo, licet sint vincula diversa a votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argu-

mento *l. Tantum. ff. de Servo corrupto*, ubi : *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero*. Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex Stylo Curiæ fit ad majorem cautelam. Ità *Salm. d. n. 4. cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. etc.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omninò est tenenda, nam obligatio juramenti jam contracta, cum sit certa, et prævaleat, auferri non valet per dispensationem tantùm probabiliter validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsunt bono communi; Imò hujusmodi juramenta sunt per se nulla : vide dicta *n.* 177.

191 » 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, » quæ de dispensatione.

» 5. Quod attinet ad remissionem, sivè relaxatio» nem, juramentum factum in favorem hominis, non » potest relaxari, nisi ab eo, cui factum est, aut cui » is, et promissa materia subjecta est.

» 6. Et is quidem potest remittere, et si talis fa» vor ei juratus esset propter Deum, v. gr. si quis per » Deum jurâsset pauperculæ, se eam ducturum, potest » ipsa juramentum illud relaxare, ut habet *Navarr.* » et alii, contrà *Sotum*, et *Sylv.* quià, licet juramen» tum principaliter factum sit propter Deum, quià » tamen executio est in favorem hominis, ab hominis » etiàm voluntate dependet.

» 7. An etiàm civilis potestas relaxare possit ju» ramenta suorum subditorum in temporalibus, » quandò justa causa subest, v. gr. quià metu vel » alia injuria extorta sunt, controvertitur. Alii ne» gant, alii ajunt apud *Laym.* Probabile est, quod do» cet *Sanch. l. 3. c. 12. cum Suarez*, non posse eam » relaxare directè, sicut potestas Ecclesiastica, quan» dò dispensat, sed tantùm indirectè, v. gr. ratione » materiæ, vel supplendo vicem ejus, cui juratum est, » et qui remittere debeat. Plura ad forum externum » spectantia circa juramentum vide apud *Laym. su» pra c. 11. Bon. l. c.* »

Pro majori claritate dicendum I. quod, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non sit obligatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium, et sequitur naturam promissionis; secùs autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est, Vid. *Salm. de Juram. c. 2. n.* 56. *cum. Suar. Less. et fusius de contract. c. 4. n.* 70. 192

Dicendum II. quod, si talis promissio sit acceptata a tertio, cui facta fuit, tunc sinè ejus consensu nec etiàm a Pontifiee relaxari possit. Est adhuc commune *ap. Laym. de Jur. c.* 11. *n.* 15. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 80 *art.* 9. *ad.* 3. *Tamb. l.* 3. *c.* 7. §. 3. *n.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 68 *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. Et hoc, etiàmsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya etc.* simulac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam vide dicenda *c.* 3. *de Voto num.* 255.

Limitatur tamen Dictio II. mox lata in tribus casibus. I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circà ea, quæ Superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Th. l. c.* Ideò Pontifex irritare potest omnia juramenta circà Beneficia, Officia Ecclesiastica, etc. Parentes étiàm possunt irritare juramenta impuberum, non verò puberum circà res proprias ipsorum; Tutores pupillorum; Superiores Religiosorum; Viri uxorum circà bona dotalia: Domini Servorum. Vid. omnia *ap. Salm. c.* 3. *ex n.* 4. *cum Bus. n.* 2.

Lim. II. Si juramentum non posset servari sinè damno communi, prout esset juramentum non denuntiandi, non accusandi etc. vel super contractu a lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat a sponsalibus; quod prohibetur *cap. Gemma. de spons.* (An etiàm solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm.* Vide dicenda de *Ludo tract. de Cont. D.* 13.) Talia juramenta veriùs relaxatione non indigent, cum de se sint nulla, juxtà dicta *n.* 177. *v. Aliter.* Esto tamen

essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n.* 6. *cum Sanch. Pal.* et *Guttier*. Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solùm Pontifex, sed etiàm Episcopi, Capitula Sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem Episcopalem habentes, ùt *Salm. n.* 7. *et* 8. et etiàm Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiàm talia juramenta relaxare, ut *Bus. n.* 3. *et Salm. n.* 9. *cum Rodr. et Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum, tunc enim etiàm ab iisdem, ut suprà, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiàmsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. n.* 7. *cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imò hoc currit, et si promissio non sit indebita, puta de solvendo debito vero; sed juramentum injustè sit extortum; Et etiàmsi extorqueatur juramentum metu levi, saltem pro foro interno, ut *Salm. n.* 8. *cum Sanch. Suar. et Pal. ex c. Scilicet, et c. Accepta de Restit. spol.* ubi solum juramentum omninò spontaneum relaxari nequit.

193 Certum autem est, quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 9. *ad.* 2. Sed quæstio est, an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiàmsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi apposita sit conditio, scilicet, si ità videbitur ei, cui promittitur; Et idem tenet *Salm. c.* 3. *n.* 10. generaliter loquendo cum *Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. etc.* E converso *Busemb.* hìc *n.* 6. *cum Nav. et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. *cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent, cessare obligationem. Ratio, quià, licet promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter a voluntate hominis, cui juratum est, scilicet, si ille non remittat excusationem. Et hanc quoque sequuntur *Salm n.* 14. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. etc.* contrà *Scot. Sylv. etc.* similac, licet juramentum principaliter sit factum in honorem Dei,

promissio tamen tota cedat in favorem partis, puta, si quis intuitu pietatis juret huic Ecclesiæ Calicem se daturum, huic pauperi eleëmosynam, hanc Religionem se ingressurum. An autem juramentum, vel Votum *Perseverantiæ,* quod emitti solet in aliquibus Congregationibus, possit relaxari, vel dispensari ab Episcopis, sinè Congregationis consensu? Vide dicenda *n.* 255. *infrà*.

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. Adjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ità *S. Th.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 1. Alia autem est *Solemnis*, quæ fit a Ministris, et modis ab Ecclesia constitutis; alia *Privata*, sinè hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *Deprecativa*, proùt fuit illa Principis Sacerdotum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus etc. Matth.* 26. Alia *Imperativa*, quæ competit tantùm Superioribus ergà subditos, et Exorcistis ergà Dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi, quod petit, et vera sit causa, ob quam petit; Carentia autem hujus veritatis raró erit plusquàm venialis, nempè si fictus pauper per Deum petat eleëmosynam, ut dicunt *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 42. *n.* 5. *Sporer de* 2. *Præ c.* 1. *n.* 163. *Elbel Conf.* 6. *n.* 153. II. *Justitia*, ex cujus carentia certè graviter peccaret rem petens graviter malam; ex communi DD. Quid, si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salm. de* 2. *Præc. c. un. n.* 4. *Sporer n.* 165. *cum Suar. Bonac. Sanch. et Tab.* Sed meliùs *Elbel n.* 97. dicit, esse mortale, quià satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta *n.* 146. *v.* 5. *Venialiter. III. Judicium,* id est debita discretio, cujus carentia certè non est nisi venialis.

116 III. Tantùm creaturæ intellectuales possunt directè adjurari, ut Homines, et Dæmones. Indirectè autem etiàm irrationales, ut sal, nubes, locustæ, etc. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel Dæmones, ut per eas desistant nocêre, proùt docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 3. *cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantùm Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressâ licentiâ. Ita communiter *Salm.* cum aliis, *ex Luc. c.* 10. *v.* 19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi suprà serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.* Et ex *Marc. c.* 16. *v.* 17. *In nomine meo Dæmonia ejicient.*

V. Præsertim autem circà *Adjurationem Dæmonum*, duo præcipuè hìc sunt notanda. I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. II. Ut fiat tantùm ad amovenda damna, et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem; hinc dicunt DD. communiter cum *Salmanticens. de 2 Præc. cap. un. num.* 55. non posse excusari a peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere a Dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quià tunc Exorcista potiùs videtur deprecativè quærere, quàm imprecativè. Sed probabiliùs est tantùm veniale, si reverà adjuratio fiat imperativo modo. Ità *Sanchez, Dec. l.* 2. *c.* 42. *n.* 25. item *Cajet. Suar. Nav. Sot. communiter cum Salm. n.* 55. *et* 56.

Quæritur 2. de quibus liceat Exorcistis Dæmonem interrogare? Licet quidem interrogare de omnibus, quæ ad ejus expulsionem conducant. *Salm. n.* 51. *cum S. Thom. et communi.* Hinc possunt quærere numerum, et nomina eorum, qui in obsesso habitant, et a quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano. Item causam sui ingressûs. Item signum sui egressûs, ut communissimè contrà *Sotum* permittunt *Sanch. n.* 28. *Salm. cum Pal. Del. Rio, Trullench etc.* An autem liceat quærere imperativè a Dæmone manifestationem alicujus verita-

tis ? Negat *Elbel Conf.* 6. *n.* 156. quià (ut ait) non videntur Ministri aliam habêre potestatem, nisi interrogandi tantùm de iis quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabiliùs et communissimè affirmatur licêre, si id conducat ad Divinam gloriam. ita *Sanch. n.* 24. *ac Cajet. Sot. Con. Tab. etc. cum Salm. n.* 59. Atque expressè hoc docet *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 95 *art.* 4. *ad* 1. ubi ait : *Aliud autem est inquirere aliquid a Dæmone spontè occurrente, quod quandòque licet propter utilitatem aliorum, maximè quandò Divinâ virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est Dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam ab ipso ;* Quod certè malum est.

Quid, si Dæmon assignaret pro causa sui ingressûs, obsessum invalidè fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione ? Ex una parte videtur negandum, quià nulla Dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quià Dæmon ex vi Exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinatur *Salm. n.* 6. hunc non esse rebaptizandum, nisi aliundè adsint validæ conjecturæ non accepti Baptismi, nempè si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel muliercula parùm instructa, vel acer inimicus Parentum baptizandi, qui dixerit, se velle ulcisci, et similia.

Exorcista autem, ut obsessus verè liberetur, sedulò curet, ut sequentia observet, 1. Priùs benè exploret, an ille reverà obsideatur a Dæmone. 2. Muniat se Fide, fiduciâ, et Charitate ; insuper et oratione, et jejunio, et maximè humilitate, aliàs parùm proficiet. Dicunt tamen *Salm. n.* 7. Exorcismum suam vim habêre, etiàmsi fiat ab eo, qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam, et orationem. 4. Utatur Exorcismis in Ecclesia Romana, vel saltem in sua Diœcesi approbatis. Utatur etiàm invocatione nominum Jesu, Mariæ, et item signo Crucis, ac Reliquiis Sanctorum ; aut Aquâ benedictâ, Agno Dei, etc. 5. Caveat, ne cum Dæmone jocetur, sed potiùs pauca proferat, et non permittat ei plura lo-

qui, sed imperet tacêre. 6. Caveat etiàm, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum Dæmonis confugiat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen Dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium; et ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*) ut fiat domi. 8. Excludat mulieres, pueros, et viros otiosos, quorum modica fides expulsioni obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem, et verba, quibus observat Dæmonem magis angi, semper augendo pœnam. Demùm advertat, nulla adesse signa infallibilia egressûs; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit a molestiis immunis; item Dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valdè fœtidus: item magni clamores, qui ibi audiantur; item si obsessus remaneat in terram dejectus et quasi mortuus, ac similia. Probabiliùs autem non licet concedere Dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n.* 167. *cum. Bonac. Tamb. et aliis* contrà *Pal. etc.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habêre vim infallibilem expellendi Dæmones tamquam ex opere operato. Ità *Sporer de* 2. *Præcept. n.* 167. *Sanch. dict. c.* 42. *n.* 16. *Pal. p.* 4. *n.* 19. *Elbel n,* 160. *et Salm. n.* 17. *et* 22. *cum Cajetan. Sot. Trullench. etc.* Nec obstat, quòd plures Exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non completè, saltem imperfectè, vires Dæmonum attenuando. Vide alia apud *Del Rio*, fusè de hac materia tractantem.

CAPUT III.

DE VOTO.

DUBIUM I.

Quid sit Votum, et quotuplex?

194 *Quid est Votum?*
195 *Quotuplex est Votum?*

« Resp. 1. Est promissio facta Deo, deliberatè, » de bono possibili, et meliori. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 86. » Vid. *Sanch. et Laym. l.* 4. *t.* 4. Undè patet, quòd » Votum sit actus latriæ soli Deo debitus. Quarè, » dum vovemus quædam Sanctis, sensus est vovêri ea » Deo in honorem simùl Sanctorum * (*Ut ex com-* » *muni acceptione Ecclesiæ, Salmantic. de Voto, c.* 1. » *n.* 29.) *, sicut templa, et altaria ædificamus Deo » in eorumdem honorem. Porrò ex singulis particulis » datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut » vitetur confusio, et consulatur memoriæ, separatis » dubiis proponam. 194

» Resp. 2. Dividitur Votum, I. in *Absolutum, et* » *Conditionatum.* Illud est, quod fit sinè ulla condi- » tione, ut: voveo eleëmosynam: hoc autem, quod fit » cum conditione, ità ut, nisi hâc positâ, non exurgat » obligatio; ut voveo eleëmosynam, si sanitati resti- » tuar, vel (quod dicitur Pœnale) voveo facere dis- » ciplinam, si hoc fecero. II. In *Solemne, et Simplex.* » Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, et » sunt hæc duo: votum castitatis, quod majoribus » Ordinibus annexum est, et votum professionis reli- » giosæ. Simplex autem votum est omne aliud, quod » talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum, » quòd votum solemne reddat personam jure inhabi- » lem ad contractus, vel actus contrà votum, ut ad » matrimonium, vel dominium bonorum habendum. » Vide infrà *l.* 4. *c.* 1. *in tract. de statu relig.* Simplex 195

» autem tale votum v. gr. castitatis (excipio quod in » Societate JESU emittitur post Novitiatum) aut in» grediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v. gr. » matrimonii, illicitum, non tamen invalidum. Vid. » infrà *lib.* 6. *de Matrimonio*. III. In *Reale*. *et Perso-* » *nale*. Illud est, cum pecunia, vel alia res externa » pretio æstimabilis promittitur, ut calix, eleëmo» syna : hoc autem, cum aliqua hominis actio, vel » cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrina» tionis, abstinentiæ a lusu. His aliqui adjungunt » Mixtum ex utroque, ut si voveas peregrinationem » cum oblatione alicujus rei. Vide *Lessium lib.* 2. » *cap.* 40. »

DUBIUM II.

Quæ requiratur Voti deliberatio, et intentio.

196 *Deliberatio requisita ad Votum.*
197 *De Voto emisso ex metu.*
198 *De Voto emisso ex errore.*
199 *An obliget simplex propositum?*
200 *An ad votum sufficiat promissio implicita?*
201 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura quæruntur, et I. An teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negativè noluit se obligare sciens obligationem voti? Qu. I. Quid, si nesciens? Qu. II. Quid, si quis voluerit promittere, et positivè noluerit se obligare? Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare? Vel, an noverit obligationem voti? Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?*

196 « Resp. Cum voti obligatio sit gravissima, requiri» tur intentio, deliberatio, et libertas perfecta, quâ » quis liberè, et directè in se voluerit promittere, » cum animo se obligandi, Ità Doctores communiter. » *Less. Bon. d.* 4. *q.* 2. *p.* 1.

Undè resolves.

» 1. Ætas, et usus rationis ad vovendum, ea suffi-

» eit; quæ satis est ad peccatum mortale perfecto
» actu humano, et directo in se volitum. Excipe ta-
» men votum solemne Religionis, quod invalidum
est antè certam ætatem.

» 2. Non obligat votum factum cum semiplena
» animadversione, vel deliberatione: v. gr. ex re-
» pentino animi motu, vel consuetudine, linguâ
» mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ ra-
» tionis usum auferente. *Azor. Sanch. Trull. l. 2. c. 2.*
» *d.* 1. Ubi nota, non esse sufficiens indicium,
» quod defuerit præfata ratio, vel deliberatio, si
» voventem, facto voto, mox pœniteat: item motum
» iræ rarò, et vix umquam impedire usum rationis.*
» (*Hinc videndum, an adsint aliæ circumstantiæ ad-*
» *junctæ.* Vid. *Salm. c.* 1. *n* 11. *Peccat autem, saltem*
» *venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni*
» *ponderis. Salm. n.* 13. *Licet indè ad ea sit obligatus*
» *n.* 14.)*

» 3. Quod, si is, qui scit se vovisse, dubitet, an cum
» sufficienti deliberatione, et usu rationis, ob de-
» fectum ætatis, si quidem voverit antè septennium,
» votum non obligat, nisi constet de sufficienti ra-
» tionis usu; quià eum in tali non vovisse jus præsu-
» mit; et possessio stat pro libertate. Si verò post sep-
» tennium voverit, obligat; quià possessio est pro
» voto, cum præsumatur usus rationis, nisi constet op-
» positum. Si deniquè dubitet, utrum antè, an post
» septennium voverit, eum tenêri voto vult *Sanch. et*
» *Pal.* negat *Diana etc.* * (*Sed probabiliùs Sanch.*) * »
In quocumque autem dubio, an defuerit plena de-
liberatio, valet votum. *Sanch. c.* 1. *n.* 147. *cun Suar.*
Sanch. Pal. etc. Item in dubio, an vovens emiserit
votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis. *Salm.*
ib. cum Bon. et Trull. Secùs in dubio, an materia fue-
rit honesta, vel possibilis; quià tunc votum non-
dum possidet locum; *ibid. cum Pal. Sanch. et Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiàm antè prævisa, et
sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint
volita in seipsis, nec directè; bonum autem non con-

surgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirectè et in causa. *Laym. l.* 4. *t.* 4. *c.* 1. *n.* 4.

197 » 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, » ut votum extorqueretur, valida sunt, quià sunt » simpliciter voluntaria, et deliberata. * (*Sicut etiàm* » *valida sunt vota facta ex metu intrinseco, aut justè* » *incusso. Salm c.* 1. *n.* 161. *ex c.* 1. *et* 2. *de Adult.*)*. » Facta autem in metu injustè incusso, ad ipsum votum » extorquendum, invalida sunt ex *communi*, non quià » non sunt voluntaria, sed quià vel Jus ea irritat, vel » Deus non acceptat, ne det vim injustæ coactioni; » idque, sivè metus sit gravis, sivè levis; dummodò » quis formaliter ex solo tali metu voveat. *Suar. de* » *Voto lib.* 1. *c.* 8. *Fill. t.* 26. *c.* 1. »

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi, injustè incusso, sit invalidum, saltem ex jure, Ecclesiastico? *Prima sententia* negat cum *Suar. tom* 3. *de Relig. lib.* 6. *c.* 14. *n.* 6. *et t.* 2. *de Voto c.* 8. *n.* 5. *Sylv. v. Metus* 8. *fin. et v. Votum* 2. *q.* 12 *Pontius lib.* 7. *c.* 19. *Pal. t.* 3. *tract.* 15. *D.* 1. *p.* 8. *n.* 13. et probabiliter *Pal. Bas. Sylv.* et meritò probabile vocat *Bon. et Trull. apud Salm. c.* 1. *n.* 63. Excepto tamen solemni emisso in Professione Religiosa, quod certè est nullum, ex *c. Prælatum. De Iis, quæ vi, etc. Secunda* probabiliter affirmat, ut *Busemb. et Sanch. lib* 4. *c.* 3. *n.* 11. *Less. l.* 2. *cap.* 40. *n.* 18. *Azor. p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 56. *quæst.* 6. *Nav. cap.* 12. *n.* 52. *ac Salm. ibid. n.* 164. *cum Trull. Bon. Val. Sot. etc. ex c. Ad audientiam de iis, quæ vi.* Ubi dicitur: *Debêre carêre robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex *cap. cum locum de Spons*, ubi: *Cum locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus justè illatus fuerit, ex *cap.* 1. *et* 2. *de Adul.* Vide *Salm. n* 161. Utrum autem votum, ex metu levi injusto emissum, sit invalidum? Affirmat hîc *Busemb. cum Suar. et Fill.* Item *Nav. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib.* 4. *c.* 3 *n.* 24. Ratio (ut dicunt) quià ideò metus irritat votum, eoquod plenam consensûs libertatem auferat: Ergò metus, quo-

quæ levis, irritabit, quandò eamdem libertatem aufert, et causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet *Sanch. n.* 24. cum *Sot. Val. Sa. Azor. etc. ac Salm. c.* 1. *n.* 161. qui vocant communem, et probant ex. *c. Prælatum de Iis, quæ vi etc.* Ratio, quià non censetur causa rei tam gravis, proùt est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de Contract n.* 718.

» 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit » circà substantiam materiæ promissæ, vel circà con» ditionem substantialem, vel circà finem, sivè ra» tionem formalem, ac motivum vovendi, votum » nullum est. * (*Cum Salm. cap.* 1. *n.* 155) * ut v. gr. » 1. Circà *substantiam*, si quis voveret certum aliquem » suum calicem, quem putat argenteum, cum sit » aureus: vel se ingressurum certum Monasterium, » putans esse Ordinis Sancti Benedicti, cum sit Car» tusianorum. 2. Circa *conditionem substantialem:* si » quis v. gr. voveret, se ingressurum Monasterium, » ubi putaret religiosam disciplinam, et essentialia » religionis servari accuratè, et tamen non ità esset: » vel si voveret peregrinationem ad limina Aposto» lorum, putans, ea tantùm distare centum milliaribus, » cum tamen distarent trecentis. 3. Circà *causam fi» nalem:* si quis v. g. voverit aliquid in gratiarum » actionem pro sanitate parenti redditâ, et is re ipsa » non fuisset ægrotus, vel esset mortuus. * (*cum Salm.* » *c.* 1. *n.* 158. *et c.* 3. *n.* 15 *et* 16.) * Et ratio nullita» tis talium votorum est, quià hîc deficit liber con» sensus, qui non fertur in incognitum, et nihil tam » est contrarium consensui, quàm error, *Fill. t.* 25. » *c.* 1. »

Certum est, quod error circà substantiam invalidet votum, etiàmsi fuerit concomitans, id est non dans causam voto: puta, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ità *Sanch. de Matr. lib.* 7 *D.* 18. *n.* 6. *et Dec. l.* 3. *c.* 11. *n.* 43. Et etiàmsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch. ibid. de Matr. n.* 7. Et certum

est etiàm, quod invalidet votum error circà circumstantias substantiales, id est, quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxtà exempla a *Busemb.* hîc posita. Secùs verò, si error, licet dederit causam voto, sit circa conditiones, quæ substantiam rei non afficiunt, puta, si quis voveat dare eleëmosynam pauperi putato probo, amico, tenetur dare, etsi posteà cognoscat improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, anteà non vovisset. Ità *Salm. de Voto cap.* 1. *n.* 156. Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot Professiones, quot Ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales, præter substantiam non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sôt. Less. cum Sanch.* At non benè, quià *Sanch. loc. cit Dec. lib.* 4. *c.* 2. *n.* 11. Adhæret *Busembao*, qui *suprà*, *n.* 175. dicit probabiliter cum *Suar*, quod invalidet juramentum (et idem est de Voto) error etiàm circà circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm de contract. c.* 1. *n.* 21. Ideoque quoad vota etiàm probabile videtur. Vide dicenda *n.* 226.

» 7. Vota, quæ emittuntur post Novitiatum, in » quocumque approbato Ordine, instar matrimonii » carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi » solum substantialem circà substantiam.

» 8. Si error circà conditionem substantialem sit » de re parvi momenti, non redditur votum irritum: » ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulò » longius, quàm putabatur, quià parum reputa» tur pro nihilo. Item si error sit tantùm circà causam » impulsivam, valet votum * (*Salm. cap.* 1. *num.* » 158.) *: quià illa est tantùm causa secunda, » quâ sepositâ, actus est sufficienter voluntarius » secundùm substantiam. Nequè talis error in cæteris » contractibus actum vitiat: v. gr. vovit aliquis pe» regrinationem Romam studio colendi Deum, et si» mul etiàm habuit causam secundariam impulsivam,

» ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romæ, quem
» etsi intelligat deindè isthic non esse, non ideò de-
» sinit obligari voto. Et ex his patet, quomodò in-
» intelligendum sit, quod dici solet, vota non obli-
» gare ultrà intentionem voventis. *Sanch. lib.* 4. *c.* 2.
» *Less. c.* 4. *d.* 2.

» 9. Ad votum non sufficit nudum propositum,
» licet firmissimum: quià, qui tantùm proposuit,
» non tenetur sub peccato præstare: qui autem pro-
» misit, obligatur sub peccato, et, nisi præstet, agit
» contrà fidem Deo datam. *Bon. p.* 1. *Laym. loc. cit.* »

An negligens propositum bonum, peccet venialiter 199
saltem? Affirmant *Less. Pal. etc. apud Salm. de Vot. cap.* 1. *n.* 17. ob inconstantiam sinè causa tunc intervenientem. Negant tamen *Busemb. Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 21. *cum Sot. Arag. Azor. et Salm. n.* 18. *cum Dic. Pal. Suar. Tol. etc.* quià (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

» 10. Ad votum aliquandò sufficit promissio impli- 200
» cita, ut patet in susceptione Ordinum sacrorum, ubi,
» licet non dicatur, voveo, vel promitto castitatem,
» votum tamen hoc fit implicitè, hoc ipso, quo sciens,
» Ecclesiam annexisse iis Ordinibus istud votum, Eos
» suscipis. An verò, si quis planè id ignoraret,
» adhùc censeretur vovêre ex implicita intentione,
» dubium est. Aliqui ajunt, aliqui probabiliùs ne-
» gant, dicuntque, talem teneri ad castitatem, non
» ex voto, sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d.* 87. *n.* 23. *Bon. c.* 2. *p.* 1. *et commun.* *
» (*Sed censet Laym. probabilius tenêri ex præcepto*
» *Ecclesiæ ad votum emittendum. Sed vide de hoc di-*
» *cenda de Sacr. Ord. lib.* 6. *ex n.* 806.) *

» 11. Si quis haberet intentionem promittendi 201
» quidem, sèd tamen se non obligandi, nullum esset
» votum, secundùm *Nav. Syl. Sanch. n.* 27: *Less. l.* 2.
» *c.* 40. *dub.* 1. *n.* 6. *Bon.* et alios contrà *Caj.* quià
» talis non vult vovêre, cum apponat conditionem
» contrà substantiam actus. Undè *Lugo d.* 24. *de*

» *Just. sect.* 1. et alii contendunt, talem non posse » dici promittere. Verùm videtur esse quæstio de no» mine. Si verò haberet animum vovendi, et se obli» gandi, non tamen implendi, tunc etiàm graviter » peccaret, et votum esset validum. *Sanch. Fill. Bon.* » *p.* 1. *n.* 14. *Laym. etc.* »

Plura hîc distinguere oportet, et I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certè votum est nullum, ut *Salm. tract.* 17. *c.* 1. *n.* 19. *cum S. Thom. et communi.* II. Si vovens habeat animum promittendi, et se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est tenêri eum ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 23. *et Salm. n.* 21. *cum uuar. Caj. Azor. Bon. etc.* contrà *Valent.* Ratio, quià obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed a voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habeat animum promittendi, et implendi, sinè tamen animo positivo se obligandi; tunc, si iste satis sciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cum votum emittit, et negativè se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem; tenetur quidem ad votum, quià qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicitè) ejus obligationem consequentem. Ità communiter *uanch. de Matrim. lib.* 1. *D.* 9. *n.* 11. *Palaus t.* 3. *tr.* 15. *D.* 1. *part.* 3. *n.* 2. *Tamburin. l.* 3. *c.* 12. §. 1. *n.* 6. *Salm. loc. cit. n.* 23. et alii passim.

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, et negativè se habet, non explicitè nequè implicitè intendens illam suscipere. Affirmat *Pal. l. c. n.* 2. *et Suar. de Voto. cap.* 3. *n.* 9. quià hic censendus est voluisse promittere, juxtà modum, et intentionem, quam habent alii ritè voventes. Sed veriùs negant *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 9. *n.* 2. cum *Led. Arag. et Man.* item *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 365. *Tamb. l. c. n.* 8. *et Salm. n.* 23. qui asserunt, hanc esse ferè omnium doctrinam. Ratio, quià nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem

nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cum erret in substantia, judicando, talem obligationem non esse voto annexam. Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Sanch. et Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovêre modo ordinario, quo alii vovent, quià tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui vult promittere, et scit obligationem voti, sed non vult ad votum se obligare? *Prima* sententia, quam tenent *Sot. de Just. l. 7. q. 1. art. 2. ac Prad. Arag. Gutt. etc.* apud *Salm. c. 1. n. 24.* dicit, eum obligari, quià, positâ voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto. *Secunda* verò sententia communior, et probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 27. Less. l. 2. c. 40. Pal. tract. 15. D. 1. p. 3. n. 2. et Salm. n. 25. cum Suar. Azor. Bon. Val. Trull.* Ratio, tum, quià qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractûs, invalidum contractum reddit; tum, quià lex (proùt votum est lex particularis) non obligat, nisi juxtà legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quod is, qui promittit sponsalia, vel sacros Ordines accipit, aut Religiosam Professionem emittit, animo non se obligandi, non teneatur ad sponsalia, nequè ad votum. Sed vide de hoc dicenda *de Ord. l. 6. n. 809. Dub. 2.* Quale autem peccatum sit sic vovêre sinè animo se obligandi? Dicunt *Sanck. n. 38. Pal. n. 5. et Salm.* cum *Suar. Bon. Trull. Regin. et Vill.* ordinariè non esse nisi veniale, propter quamdam inordinationem. Dicitur *ordinariè*, quià in Professione Religiosa, et susceptione sacrorum Ordinum proculdubio esset mortale, quià esset deceptio in re gravissima. Vide dicta *de Juram. n. 172. v. II. Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile, eum non obligari; sed dicendum oppositum cum *Croix l. 3. p. 1. n. 384. Gob. Dian.* et aliis *ibid.* communiter; quià, donec constet de invaliditate actûs, præ-

inepta, et vovens de neutra voluit determinatè se obligare: puta, si voveas, te aut oraturum, aut lusurum, votum totum est nullum. *Salm.* n. 83. *et* 141. *cum Sanch. Trull. Vill. et Leand.* Ità etiàm *Pal. p.* 8. §. 1. *n.* 8. *et Croix loc. cit. n.* 402 Qui tamen rectè advertunt, quod, si ad tale votum quis se obligaverit, in quantum potest, teneatur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac teneri etiàm eum censeo ad vitanda venialia deliberata, juxtà quod diximus suprà.

204 » 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, » vel indifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine » fiat bona: * (*Modò circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum finem conducat.* » *Salm. c.* 1. *n.* 57.) * quià Deo displicet stulta pro» missio, et hinc eam non acceptat: ac peccat venia» liter talia vovens, ut v. gr. si quis, decidens ex equo, » voveat non amplius equum se ascensurum. *Nav. c.* » 12. *Sanch. mor.* 7. * (*cum Salm. n.* 55.) *.

205 » 3. Invalidum est vovêre mala, et qui vovet mor» tale, peccat mortaliter, qui autem veniale, eum ve» nialiter tantùm peccare dicunt *Sa, Sylv. etc.* V. » *juramentum:* licet mortaliter peccare velit *Cajet.* » V. *votum*, *et Less. lib.* 2. *cap.* 4. *d.* 5. quod videtur » probabilius. »

206 Probabilius etiàm mihi est vovêre malum, etiàm veniale, de se esse culpam gravem; cum de blasphemia sit velle, ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut benè notant *Salm. c.* 1. *n.* 71. *in fine*. Idem diximus de Juramento *n.* 146. *v.* 5. *Venialiter.*

» 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, » vel alia circumstantia mala, tenens se ex parte rei » votæ: ut v. gr. vovet quis eleëmosynam ad obtinen» dam vanam gloriam, aut impetrandum per eam » victoriam injustam, felicem successum furti, adul» terii, etc. aut in gratiarum actionem pro successu » talis peccati; quià datio eleëmosynæ ad talem finem » est actio blasphema, quasi Deus peccata promoveat; » ideoque non potest esse materia voti. *Caj. Nav.*

» *cap.* 12. *Sanch.* *cap.* 6. *Laym.* *lib.* 4. *t.* 4. *cap.* 2.
» *n.* 6. *Fill. t.* 26. *cap.* 5.

» 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, » vel alia circumstantia mala, tenens se tantùm ex » parte voventis : ut v. gr. si quis ex vana gloria, » aut ex ira ergà importunum mendicum, voveat ei » se daturum eleëmosynam : quià tunc res ista bona » est, quam vovet, licet ipse voveat malè, et cum pec» cato. *ibid.* »

Nota igitur hîc differentiam inter finem pravum ex parte *rei votæ*, et ex parte *voventis* ; Nam finis ex parte *rei votæ* est, quandò res promissa dirigitur ad pravum finem, nempè si voveas jejunium, ut ex illo plausus captes ; et tunc votum est nullum, ut communiter docent cum *Busemb. Laym. lib.* 4. *Tract.* 4. *cap.* 2. *n.* 7. *Salm. cap.* 1. *n.* 67. Et idem tenendum dicunt *Salm. n.* 68. cum aliis, etiàmsi finis pravus voti non sit primariò, sed tantùm secundariò motivus, seu sit impulsivus, sed sinè quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel merè temporalis : undè, si quis voveat jejunium, ut parcat sumptibus ; eleëmosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valuit autem votum emissum ad obtinenda a Deo temporalia, vel ad gratias ei agendas, quià bonum est hæc a Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ità *Laym. ibid. n.* 10. *et Salm. n.* 70. *cùm Sanch. Pal. Trull. Bon. etc.* Notant tamen *Laym. n.* 7. *et Salm. n.* 69. *cum Cajet. Sanch. Bon. et communi*, quod, si opus pravum non ponatur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempè si quis voveat jejunium, si inimicum occidat, si furtum faciat ; tunc valet votum, quià impletâ conditione positâ, honestum est in se votum implêre.

Ità ergò dicitur, quandò finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quandò finis pravus est ex parte *voventis*, scilicet quandò non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad pravum finem, puta, si quis externè voveat jejunium, ut ex illa emissione voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit rectè

Busemb. n. 5. *seq. cùm communi apud Laym. ibid. et Salm. n.* 67 Hinc dicit *ibid. Laym.* quòd, qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet, se ingressurum ordinem Carthusianum, teneatur ad votum. Sed hoc minimè mihi probari videtur; et comestio piscium, et non quidem bonum spirituale Religionis sit finis illius voti; Nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio statûs Religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut suprà dictum est cum communi.

» 6. Validum item est votum factum ex affectu ergà rem bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum » causa mala : ut si quis voveret eleëmosynam, si ex » duello evaserit salvus, si non capiatur in furto; si » filius sibi nascatur ex adulterio, quod parat, etc. » licet enim duellum, furtum, adulterium velle ma- » lum sit; tamen his positis non lædi, non infamari, » prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona; et vo- » tum non cadit suprà ista mala, sed super hæc bo- » na, considerata (ut suppono) quatenùs in se bona » sunt. *Nav. Laym. l. c.*

207 » 7. Invalidum est, et veniale peccatum, vovêre » bonum, quod est impeditivum boni majoris, ut » præsertim sunt vota contrà consilia Evangelica, ut » v. gr. manêre in sæculo, ducere uxorem, ire ad » militiam, facere mercaturam. *Nav. n.* 29. *Suar.* » *Fill. cap.* 1. *quæst.* 7. *n.* 58. *Sanch. etc.* * (*idem di-* » *cunt Salm. n.* 37. *cum S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. » *ad* 2.)*

» 8. Si tamen aliquod bonum, per se et absolutè » minùs, fieret per accidens majus bonum, tunc talia » vovêre valet : ut verb. gr. si quis videret susceptio- » nem Ordinum sibi fore damnosam. Vid. *Bon. p.* 1. »

208 Ità etiàm *Salm. n.* 37. Quæstio autem vertitur, an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irritationem, etiàm cum justa causa (nam sinè justa causa, certum est quod valeat); *Prima sententia* negat *cum Sot. Trul. Tamb. Sanch. etc.* *Secunda* verò affirmat cum *S. Antonin. Bon. Suar. Fill. etc. apud Salm. cap.* 1. *n.* 49. *et* 50. Et hæc vi-

detur probabilior; advertendo, quod casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obliget, quamvis fuerit validum, Hoc tamen votum semper a Superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. n.* 51. *cum Sanch. Pal. Suar.* Notandum autem, quod vovens non petere dispensationem, possit petere commutationem, et è converso. Vid. *Salm. n.* 52.

» 9. Matrimonium ordinariè invalidè vovetur, quià 209
» ordinariè melior est cœlibatus. Dixi *ordinariè*, quià
» validè vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur; aut
» quià sinè injuria aut gravi infamatione sponsæ, vel
» liberorum ex ea conceptorum a sponsalibus non
» potest recedere. 2. Si id Reipub. valdè utile futurum
» existimetur, ut quià, v. gr. ex eo speratur pax inter
» Principes, conversio hæreticorum, regni tranquilli-
» tas. 3. Si quis ob fragilitatem, et inveteratam con-
» suetudinem peccandi adeò sit pronus ad lapsum,
» ut prudentes judicent consultum ei esse, ut nubat:
» in quo tamen ultimo *Laym.* et alii dissentiunt. Vide
» *Bonacina loc. cit. Fill. num.* 6. *Nav. Suar. loc. cit.*
» *Laym. n.* 12. »

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiàmsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quià semper cœlibatus, est Deo gratior. Est commune *apud Salm. d.* 1. *n.* 38. *et* 39. *cum Sanch. Leand. Pal. Torre, Prad.* Secùs, si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum; vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quod vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. n.* 38. *in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum? *Prima sententia* negat, quià tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempè ingrediendi Religionem, aut servandi cœlibatum? Deindè, quià tale votum esset inutile, cum, tali voto non obstante, vovens liberè posset Religionem ingredi; maximè, dum matrimonium est infimum remedium concupiscentiæ. Ità *Less.*

lib. 2. *c.* 4. *n.* 44. *et Pal. Sot. Prado*, *et alii ap. Salm. c.* 1. *n.* 40.

Secunda tamen *sententia* certè, et longè probabilior, quam tenent *cum Bus. Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 8. *n.* 53. *Viva de Spons. quæst.* 1. *art.* 3. *ex n.* 3. *Salm. de Voto c.* 1. *n.* 41. *et* 42. *cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. etc.* dicit votum esse validum, supposito, quod talis nolit uti aliis remediis; Quià in tali casu matrimonium est majus bonum, cum ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideò matrimonium a Deo concessum sit; De his enim ait Apostolus: *Meliùs est nubere, quàm uri.* Maximè, quià hic, frequenter recidens, teneretur ex jure naturæ nubere, posito quod nollet aliis remediis uti. Dices: ergò Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cum nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quod hîc ob bonum commune expediat magis votum in suo robore manêre, quàm ille sic consulat suæ fragilitati. Vid. *Salm. n.* 45. Dicunt autem *Salm.* tenêri ad Matrimonium eum, qui nolit, vel *non possit* alia remedia adhibêre. Sed meliùs dicunt *Laym. l.* 4. *tract.* 4. *c.* 2. *n.* 12. citans SS. Hieronymum, et Ambrosium, ac *Sporer de Voto n.* 61. *et* 62. quod teneatur ad Matrimonium, qui aliud remedium adhibêre *nolit*, non autem, qui *non possit*: Nullus enim, qui velit opportunis remediis uti, dici potest, non posse ea adhibêre; quis cæterùm prohibetur uti saltem oratione, quâ proculdubio potest omnes concupiscentias superare; ex illo *Luc.* 1. *Omnis qui petit accipit*?

210 Quæritur hîc, an, si quis nimis pronus ad vovendum, voveat, non ampliùs se emissurum votum, nisi cum licentia Confessarii; si autem posteà voveat, v. gr. jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 2. *n.* 5. et dico 1. Quod primum votum sit quidem validum, cum sit de meliori bono, 2. Quod peccaverit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quod primo voto non obstante teneatur ad secundum, quod, cum habeat objectum bonum, satis est validum. Excipio;

nisi ille statuerit, se nolle futura vota valêre, nisi accesserit Confessarii consilium, tunc enim nullum erit secundum votum, modò non retractetur expressè, vel virtualiter, scilicet, si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum deniquè, quòd, qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ità *Laym. eod. loc. cum Trull. et Bus. n.* 225. 2. contrà *Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem, contrà aliud juramentum, vide *dicta suprà n.* 179.

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio Voti?

211 *An votum de re levi aliquandò graviter obliget?*
212 *Quid si negligas votum de re levi per annum?*
213 *Vide alia apud Busemb.*
214 *An Hœres teneatur ad vota defuncti?*
215 *An Pater possit per vota lædere legitimam filiorum?*
216 *De votis de facto alieno.*
217 *An vota possint impleri per alium?*
218 *An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto?*
219 *Notanda circà conditiones in votis.*
220 *An transacto die promisso, tenearis ad votum?*
221 *An votum indeterminatum semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis?*
222 *Quid, si quis voveat Religionem se ingressurum sinè certo loco, vel certa Religione?*
223 *Quid, si quis voveat se non lusurum sub pœna?*
224 *Plura notabilia advertenda circà vota; et præsertim, an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?*

» Resp. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ
» permittit, tum intentio voventis, quâ se vel multùm, vel parùm, vel absolutè, vel cum certa 211
» conditione, restrictione temporis, qualitatis obli-
» gare velit, designat: ità ut, etsi obligatio voti sit

» juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate » et facto hominis tamquam prævia conditione, in » tantùm, vel tantùm obliget. Ità *commun.* Vide » *Laym. c.* 3. *Bon. p.* 5.

Undè resolves.

» 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali; » quià materia id non permittit * (*Neque etiàmsi* » *vellet sub gravi se obligare*, *Salm. c.* 1. *n.* 106.) * » *Nav. n.* 40. *Sanch. lib* 4. *c.* 12. *Laym. loc cit.* Verbi » gratiâ, vovisti recitaturum te quotidiè *Salve Regina*: » omittendo semel, iterumque, non peccas mortali- » ter, quià materia est parva. *Sanch. lib.* 4. *c.* 12. » *Laym. loc. cit. Azor. lib.* 21. *cap.* 15. »

Quæritur, an transgressio voti sit mortale; quandò tota ejus materia parva est? Affimant *Cajet. Tolet. et Cord. ap. Salm. c.* 1. *n.* 112. eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt), qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. et Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 56. *Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. n.* 113. Quià votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxtà materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. n.* 114. *cum aliis*, et diximus suprà *n.* 173.

Hinc infertur, quod votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem: puta, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantùm leviter, sed dupliciter contrà veracitatem, et contrà votum. *Salm. n.* 115. *cum Sanch. Trull. Nav. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, proùt mendacium valdè indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multùm quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm.*

212 » Imò, etsi toto anno omittas, esse tantùm ve- » niale, eo quod materiæ istæ parvæ non coalescant » in unam, probabiliter docet. *Dian. t.* 5. *misc. n.* 24. » *ex Soto*, *Arag. et Tann.* 2. 2. *d.* 3. *dub.* 3. contrà » *Valent. etc.*

Sicut etiàm dicunt *Salm. cap.* 1. *n.* 115. *cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quandò promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Sal. loc. cit. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contrà, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ità ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultrà obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quarè, si quis voveat se daturum quotidiè parvam eleëmosynam, peccat graviter, si quotidiè omittat, voto facto per modum unius. Ità *Salm. cap.* 1. *d. n.* 115. *cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quod circà vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et ideò materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. num.* 131. *Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis*, *ut suprà.* V. *dicenda n.* 220. *v. Utrum.*

» 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare 213
» tantùm leviter, * (*Ut fusè probant Salm. c.* 1. *n.* 100.
» *cum Molin. Suar. Pal. Fill. etc. cum communiori, et*
» *probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. etc.*) * com-
» muniter tamen censetur voluisse se obligare gravi-
» ter, nisi aliundè constet. Undè violans tale votum
» peccat graviter ex genere suo. Vide *ibid.*

» 3. Qui, postquàm gravi voto se obstrinxit, seriò
» deindè dolet, quòd fecerit, non peccat graviter;
» modò retineat animum implendi. V. *Sa, v. votum.*

» 4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v.
» gr. qui post votum castitatis fornicatur, debet in
» Confessione addere, quod votum id habeat, aut
» quod Ordines acceperit, si Confessarius nesciat,
» quià duplex tunc est malitia peccati, *Suar. cap.*
» 6. *Less. c.* 7. *Sanch. c.* 5. *Fill. cap.* 2. *q.* 7. * (*ex*
» *communi enim benè valet votum de re aliàs præcepta.*
» *Salm. c.* 1. *n.* 32. *cum S. Th. contr. Gers. S. Anton. etc.*
» *n.* 30.) *

» 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. » Undè, si qui Canones videntur indicare, filium à » patre religioni devotum tenêri eam profitêri, in- » telligendi sunt, si filius votum patris semel ratifica- » verit. *Suar. c.* 9. *Sanch. Laym. c.* 5. *n.* 6. * (*Salm.* » *c.* 1. *n.* 118.) *

» 6. Cum hæres teneatur solvere vota realia de- » functi, non tenetur vi voti, sed ex justitia : sicuti » tenetur alia illius debita, legata, etc. solvere. *ibid.* »

214 Certè Hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. secunda, ff. de Pollic. et ex c. Lites de Voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri antè legata, sed posteà debitis justitiæ. *Salm. art.* 1 *n.* 125.

215 Quæritur hîc, an Pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum? *Prima sententia* affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. ap. Salm. cap.* 1. *n.* 126. Sicut etiàm (ùt isti dicunt) potest Pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis. Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim Pater in vita sua votis moderatis minuere aliqualiter legitimam filiorum, vel ascendentium : non tamen in morte, ubi juxtà legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cum debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccl.* 34. *v.* 21. *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* ità *Salm. n.* 127. *cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216 » 7. Eodem modo, si Communitas aliquid voverit, » de quo posteri non consensêrunt, non tenentur » id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, sta- » tuti, vel longæ consuetudinis. Vid. *Laym.* hîc *c.* 3.

» 8. Cum quis vovet factum alterius, sensus est ; » se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v. » gr. rogando, persuadendo, vel etiàm præcipiendo, » si sit Superior ; vel etiàm aliquandò paciscendo, » et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium » devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut co- » netur eam filio persuadêre : sic qui Missas, vel pere- » grinationem alterius curandam vovit, quandò sti-

» pendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur
» alium substituere novis sumptibus, si prior non
» præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n.* 7.
» 9. Vota personalia non implentur, nisi per voven-
» tem; undè qui vovit peregrinationem Romam v. gr.
» non satisfacit, si conducat alium; nequè ad id te-
» netur, si ipse non possit. *ibid.*
» 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, undè 217
» qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare.
» Quod si possit ex suo, et tamen alius, sivè rogatus,
» sivè spontè, pro ipso velit solvere, id valet; quià
» tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio
» alterius personæ potest fieri alterius. *ibid.* »

Imò benè satisfacit voto, aut juramento eleëmosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, posteà ratificat, cum noverit, quià tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cap.* 1. *num.* 122. *cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfieret promissioni, alteri homini factæ, sic etiàm satisfit promissioni, factæ Deo.

« 11. Vota conditionalia non obligant, cessante 218
» conditione, etiàmsi ipse vovens causa fuerit, ut
» conditio non poneretur; dummodò id non impe-
» diverit dolo, vi aut malitiâ: ut v. gr., vovisti
» peregrinationem, si eam Petrus approbet: deindè
» submittis, qui persuadeat, ut non approbet:
» illo igitur non approbante, non tenêris. Imò, etsi
» malitiosè, fraude, dolo etc. impediveris, adhuc
» probabile est, te voto non tenêri, ut habet *Laym.*
» *cap.* 8. ex *Suar.* et aliis * (*Et hæc est probabilior ex*
» *Salm. n.* 173. *cum Pal. Fill. etc. contrà Azor. Bo-*
» *nac. etc. Quià jam non impletur conditio, licet*
» *culpâ voventis*) *. Interim *Laym.* rectè hîc adver-
» tendam monet intentionem voventis: ut v. gr. si
» filius vovet, se ingressurum religionem, nisi pater
» contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi con-
» tradixerit ex se, suâ spontè, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impedias, peccas: Vovisti v. gr. Re-

ligionem, si Pater approbet : si tu precibus, vel rationibus impedias consensum Patris, non peccas; secùs, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali : si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè pecces, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. cap.* 1. *n.* 171. *cum Laym. Palaus, Sanch. etc.*

219 Quoad conditiones autem votorum notandum. 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. cap.* 1. *n.* 165. Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implêri specificè, verb. gr. vovisti Religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n.* 169.

220 « 12 Qui vovit rem certam, et determinatam, » verb. gr. hunc calicem, si ea res pereat, non tene- » tur ad aliam, cum id non soleat intendi : si autem » eam rem vendiderit, probabiliùs videtur esse, tenêri » eum dare pecuniam, quam accepit : quià, qui vovet » rem, censetur promittere omnem ejus utilitatem.

» 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, » ut jejunare hoc vel isto die, illo transacto, sivè cum » culpa, sivè sinè culpa sua, ad nihil tenetur, et nequè, » si præviderit impedimentum eo tempore superven- » turum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat in- » tentio voventis esse. *Suar. Nav. lib.* 1. Vid. *Bon. p.* 5.»

Sed eadem regula, quam diximus *suprà n.* 212 currit hîc, ex communi cum *Salm. c.* 2. *n.* 120 *et* 130. Ad nihil enim tenêris, transacto die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *Sot. Pal. Laym. Dian. etc. Salm. cap.* 1. infrà *n.* 115. V. *Infertur* 1. *cum Trull. Suar. Sanch. etc.* Secùs, si diem apposuisti tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. n.* 133. *cum Suar. Pal. Bon. etc. ac Croix loc. cit. cum aliis, ut suprà.*

Utrum autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian* *p.* 3. *tract.* 5. *R.* 26., quià, ut ait, vota in dubio non obligant, cum strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD. cum *Cajet. Laym etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de* 2. *Præc. n.* 109. *et Salm. cap.* 1. *n.* 132. *cum S. Thom. Sanch. Pal. Trull. Azor. et Bon.* Rationem dant *Salm.* quià, cum votum sit certum, et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei respondêri, quod hîc dubitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideò votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *n.* 198. Hinc mihi rectiùs distinguendum videtur, et dicendum, quod in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere pro diebus transactis; Secùs autem in votis realibus. Ratio, quià ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb.* (Vide *lib.* 1. *n.* 74. *v. Porro*) *Croix l.* 1. *n.* 509. *Sanchez Dec. lib.* 1 *cap* 10. *n.* 13. *cum Sot Mol. Arag. et Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut suprà prænotatum est, in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. cap.* 1. *n.* 131. *cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado*, *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Laym. Sot. et Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, puta, si voluisses dare eleëmosynam in Hebdomada Jubilæi, vel in Sabbatis per annum, quià v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n.* 106. *et Salm. n.* 129. *cum aliis.* Secùs, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempè, si vovisses te daturum eleëmosynam in Sabbatis per annum, nullà habità ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n.* 106. *in fine.* In votis contrà personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. cap.* 1. *n.* 115. *et Croix loc. cit. cum aliis,*

ut supra allatis. Hinc in votis realibus, quià præsumptio est pro voto, pro ipso est etiàm possessio, et ideò implendum etiàm pro diebus transactis. Secùs verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *dict. c.* 1. *n.* 115. ut certum asserunt, quod in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221 » 14. Qui vovit aliquid sinè certo tempore, verbi » gratiâ peregrinationem, tantùm tenetur implêre, » cum commodè primùm potest: quià sic moraliter » quisque censetur intelligere suam promissionem, » ut habitâ commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quàm ad » omittendum. *Fill. cap.* 4 *q.* 10. *Suar. Laym. c.* 3. » *Bonac. etc.* »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejunio in Sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm c.* 1. *n.* 140. *communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. n.* 146. *cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c.* 18. *de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implêre? Certum est, quòd, si votum sit in perpetuum obsequium Dei, puta ingrediendi Religionem, Xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt; si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodriq. et Ledesm. apud Salm. de Statu Relig. tr.* 15. *c.* 2. *n.* 32. differre votum Religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; Sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de* 2. *Præcept. n.* 117. *Salm loc. cit. Sanch. Dec. l.* 4 *c.* 14. *n.* 22. Alii verò, ut *Sanch. loc. cit. et Croix cum Pal*, universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n.* 32. *Trull. et Garcia*, putantes, mortalem fore dilationem ultrà sex menses. Consentit etiàm

Sporer, si vovens excedat ætatem 40. annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15. vel 16. annorum, qui differt per tres vel quatuor annos: Quià (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: Sed huic omninò non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione Parentes emolliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum vel fratrum. Ità *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 446. *cum Pal. et Gob. Bonac. de Voto q.* 2. *p.* 5. *n.* 3. *cum Arag. et Tabien Sanch. dict. l.* 4. *c.* 14. *n.* 5. *et* 6. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 32. *cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Benè tamen advertunt *Spor.*, *et Salm.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum numquam implendi; quod periculum non raró deest in votis Religionis, pro quorum executione Dæmones innumera excitant dissidia, et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de* 2. *Præc. n.* 11. *cum Tamb.* quamcumque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch dict. l.* 4. *c.* 14. *n.* 21. referens *S. Antonin.* qui dicit, illam esse moram mortalem, *quandò fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiæ implendi*. Sed veriùs dicendum peccare mortaliter eum, qui sinè justa causa notabiliter votum differt implêre, nempè ultrà duos vel tres annos; ut rectè sentiunt *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 44. *et Salm. de Statu Rel. c.* 1. *n.* 32. *cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix*, *cum Diana*, quòd, si vovisti singulis mensibus te confessurum peccata, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultrà mensem.

« 15. Qui vovit aliquid sinè certo loco, v. gr. ingres- 120
» surum se religionem S. Benedicti, satisfacit intrando
» quodcumque Monasterium illius Ordinis, in quo
» servntur substantia regulæ. Neque tenetur pro
» admissione peragrare provinciam, sed satis est
» adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfacit

» voto, si, postquàm ingressus est, remittatur, aut
» egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est v.
» gr. gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sivè ex
» natura ipsa, sivè aliundè nata: *Escob. ex Sanch.*
» *t.* 1. *l.* 4. *c.* 16 *n.* 100.) antè professionem. Vide
» *Trullench. l.* 2. *c.* 2. *d.* 20. *n.* 7. *et* 8.* (*Et vide l.* 4.
» *ex n.* 72.)*

» 16. Qui vovit aliquid sinè certa qualitate, v. gr.
» se ingressurum religionem in genere, potest ingredi
» quamcumque, etiàm laxiorem, modò serventur essen-
» tialia, et sit approbata. Similiter, si quis voverit triti-
» cum, etc., non tenetur dare optimum, quod habet,
» sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut det,
» quod non sit planè ineptum * (*idem Salm. c.* 1. *n.* 140.
» *cum Laym. Suar. Bonac. etc Qui vovet, se daturum*
» *Calicem, ædificaturum Ecclesiam, debet implêre vota*
» *juxtà usum communem.*)

» 17. Qui vovit, se daturum aliquid sinè certa quan-
» titate, v. gr. eleëmosynam, pecuniam, frumen-
» tum, etc., satisfacit dando quantùm voluerit* (*Salm.*
» *ibid. cum cit. DD.*)*, modò non det tam parùm, ut
» videatur potiùs irridêre suum votum, quàm implê-
» re. Ratio horum omnium petitur ex intentione vo-
» ventis, quâ nemo censetur se obligare, nisi ad id,
» quod commodè potest dare, et communiter est de-
» cens. *Suar. Sanch. l.* 4. *c.* 13.

» 18. In dubio de mente voventis, debet fieri in-
» terpretatio secùndùm verborum, quibus usus est,
» proprietatem, vel potius communem, et usitatam
» acceptionem. *Fill. t.* 26. *c.* 2. *Laym. c.* 3. * (*Salm.*
» *ex n.* 134.)*

223 » 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum decem
» imperiales, tenetur secundùm *Sanch.* dare toties
» decem, quoties ludit, quià pœna est actui accessoria.
» Videtur tamen hoc negare *Laym. l.* 4. *tract.* 4. *c.* 5.
» *n.* 4. Vid. *Trull. Dian. p.* 5. *t.* 9. *R.* 60. »

Bene distinguunt *Salm. c.* 1. *n.* 177. Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pænam prima vice, cum *Sanchez Bon. Sa,*

Diana. Et satis probabile vocat *Laym. et Pal.* Secùs, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: Tunc, quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleëmosynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ità *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trul. Dian. etc.*

Hîc advertendum, quod in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxetur etiàm secundum, proùt primi accessorium. *Salm. c.* 1. *n.* 176. *cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum deindè, quod, qui invincibiliter ignorat, sivè obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non teneatur. V. *Salm. ibid num.* 175. *et* 177.

Plura ultimò hîc pariter sunt notanda, et I. quòd 224
vota semper sint interpretanda juxtà benigniorem partem. *Salm. c.* 1. *n.* 148. cum *Laym. Caj.* et aliis communiter. Notandum II. quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. c.* 1. *n.* 101. Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. n.* 102. probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ità pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris ergà castitatem, si petat debitum, dicunt eum committere duo peccata. Sed probabiliùs tenendum cum *Salm. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contrà votum, quià ex voto obligationem tantùm fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quòd, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum sit. *Salm. c.* 1. *n.* 141. Si verò utraque pars sit materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiàmsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars, aut impossibilis reddatur antè electionem, non teneris ad alteram, nisi tuâ culpâ res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ità *Salm. dict. n.* 141. *et* 142. *cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hîc, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis ap. Salm. de Voto c.* 3. *n.* 107. Undè, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc., requiritur dispensatio Papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minùs probabile meritò vocant *Salmat. ibid.* Ratio, quià, non obstante electione factâ, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditurum Sacrum, probabiliter non tenetur in Festis audire duo. Sicut probabile etiàm est hoc, si imponatur à Confessario pro pœnitentia. *Salm. c.* 1. *n.* 136. *cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de* 2. *Præc. c.* 2. *n.* 96. *ac Croix de Pœnit. n.* 281.

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quià communiter sic intelligitur. *Salm. c.* 1. *n.* 136. *cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quià tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm. ib. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiàm satisfacit dividendo Decades, *ib. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lacticinia, ut *Salm. c.* 1. *n.* 137. *cum Sanch. et Pal.* Si voveat jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si voveat in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in Sabbato, *ibid. cum Bonac. Trull. Dian. etc.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit et jejunium, et abstinentiam à carnibus, juxta *Salm. ibid. cum Sanch. Azor. Sylv. etc.* et proùt declaravit regnans Pontifex Bened. XIV. vide *l.* 4. *n.* 992. An vovens jejunium singulis Sabbatis teneatur ad votum, si in Sabbatum cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor. Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. c.* 1. *n.* 138. et probabilem vocant *Bon. de Voto p.* 6. *n.* 9. *et Tamb. de Voto* §. 6.

n. 13. Nisi expressè intenderit adhùc eo die se velle obligare, quià tunc procùldubio tenetur. Affirmant tamen *Salm.* ut probabiliùs *n.* 139. *Suar. Sanch. Vasq.* Vide mox dicenda n. 226.

Si quis immemor voti, vel pænitentiæ injunctæ, etc., præstet opus debitum, benè satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habêre satisfaciendi priùs obligationibus, ità *Sporer tract.* 1. *de Consc. n.* 50. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 14. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 37. *num.* 11. *Laym. l.* 4. *tract.* 2. *c.* 11. *n.* 9. Si quis autem sit certus de voto, sed habeat probabilem rationem, quod illi satisfecerit, dicunt plures AA voventem ad nihil tenêri. Sed huic opinioni jam diximus *tract. de Consc.* non esse adhærendum, quià obligatio voti certi solâ probabili satisfactione nequaquam impletur

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio Voti?

225 *Tollitur obligatio voti.* 1. *Per materiæ mutationem.* 2. *Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.*

226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid verò de votis simplicibus castitatis, et Religionis, et quid de solemnibus? Vid. l.* 4. *n.* 50.

« Resp. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius aucto- 225
» ritate interveniente : idque vel materiæ mutatione ;
» ut, si materia antè honesta fiat turpis, indifferens,
» vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circum-
» stantiæ, vel prohibitionis : vel fiat impossibilis ab-
» solutè, aut moraliter, vel cessatione conditionis,
» à qua pendebat. 2. Interventu auctoritatis humanæ :
» idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel
» dispensatione, de quibus in sequentibus dubiis. Est
» communis, *Sanch. l.* 4. *c.* 24. *Less.* 2. *l.* 2. *c.* 24.
» *Suar. Fill. t.* 26. *c.* 8.

Undè resolves.

» 1. Etsi tuâ culpâ materia facta sit impossibilis, inu-

» tilis, etc. tamen, postquàm jam talis facta est, ces-
» sat obligatio, et sufficit pœnitêre de culpa.

» 2. Si concurrat obligatio duorum votorum, quæ si-
» mùl implêri nequeunt, implendum est id, quod est
» præstantius, et Deo gratius, et alterum cessat. Si verò
» utrumque sit æquale, aut nescias, utrum sit melius,
» implendum est, quod priùs vovisti, et ruit posterius;
» si et hoc nescis, libera est electio. V. *Trull. l.* 2.*c.*2.*d.*9.

» 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem
» tantùm, tunc, si commodè talis materia dividi non
» possit, aut non soleat, ad nihilum teneris: v. gr.
» vovisti, te ædificaturum templum, si totum non
» potes, non tenêris ad partem.

» 4. Si verò dividi commodè possit, et soleat, manet
» obligatio ad illam partem, quæ implêri potest, ut v.
» gr. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest
» autem aliquot diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui ma-
» trimonium contraxit, et consummavit post votum
» castitatis, tenetur, non petere debitum: cum eate-
» nùs votum adhùc sit possibile (reddere enim debet)
» Vid. *Bon. p.* 7. §. 1.

» 5. Quod, si votum dividi quidem possit, sed unum
» in eo sit principale, reliqua verò accessoria tantùm,
» non per se seorsim intenta, sed dependenter à priori
» tamquam illius appendices, et modi; tunc, si prin-
» cipale fiat impossibile, ruit etiàm obligatio acces-
» sorii, non autem contrà: ut v. gr. vovisti peregri-
» nationem Romam in cilicio, et ibi certi aliquid
» offerre; si peregrinatio impossibilis fiat, non tenê-
» ris cilicium ferre, nec oblationem mittere. Vide *Sanch.*
» *l.* 4. *c.* 10. *Bon. d.* 4. *c.* 2. *p.* 4. §. 4. *Trull. l.* 2. *c.*
» 1. *d.* 10. »

226 Hîc quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ, quis votum non emisisset? Est communis sententia apud *Salm. in tract. de Juram. c.* 3. *n.* 20. *cum Sanch. Pal. Trull. etc.* (vide dicta *n.* 187. *v. Sed. dubium*); quòd in omni promissione, proùt est etiàm votum, mutatio materiæ de se notabilis, obligationem auferat.

Ratio, quià per mutationem res fit diversa, ab ea, quæ est promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, puta, si quis vovisset, jejunium se observaturum omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Sal. de* 3. *Præc. c.* 2. *n.* 104. *cum Nav. Vasq. Sylv. aliisque cum Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 11. *n.* 61. (Sed notandum, quod *Sanchez hoc loco* loquatur de præciso casu jejunii, quià censet circumstantiam Festi non efficere notabilem mutationem: Verùm circa nostrum quæsitum oppositam tenet sententiam, ut infrà). Ratio, ut dicunt, quià ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset, sed potiùs ad id, quod actu promisit. Et probant ex *c. Explicari de Obs. Jejun.* ubi Honorius III. dixit: *Qui nec voto, nec regulari observantiæ sunt adstricti. in feria sexta, si festum Nativitatis Dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundùm consuetudinem Ecclesiæ generalis*. Negant verò tenêri ad votum *Molin. tom.* 2. *de Just. disp.* 272. *Azor.* 1. *p. l.* 11. *c.* 2. *q.* 3. item *Fagund. Dian.*, et alii apud *Salm. loc. cit. de* 3. *Præc. n.* 103. loquendo de prædicto casu jejunii (de quo vide etiàm dicta *n.* 224. *circà fin*); et loquendo genericè de omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton. Nav. Sylv. Henr. etc. in tract.* ut suprà *de Juram. c.* 3. *n.* 21. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. in* 4. *dist.* 38. *q.* 1. *art.* 3. *ad* 1. ubi sic docet: *Id liberare a voti vel juramenti obligatione, quod, si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quià tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur. Et huic sententiæ dicunt *ibid. Salm. n.* 22. non posse denegari probabilitatem; Imò ipsimet *Salm. c.* 1. *n.* 152. censent, illam esse notabilem mutationem, quæ, si à principio fuisset cognita, quis non se obligâsset. Hæc secunda sententia mihi videtur non minùs probabilis, imò fortè probabilior, quàm prima. Ratio generalis, quià, superveniente circumstantiâ non prævisâ, qua votum

onerosius redditur, materia voti fit diversa à promissa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quià vovens teneretur ad plus, quàm promisit. Respondetur autem ad definitionem Honorii III. ut suprà, quòd ibi Pontifex non explicet, an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit vel non prævisa; quarè textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius loc. cit.*) de iis, qui expressè voverint, se servaturos jejunium etiàm die Natalis J. C., quo casu certè tenentur ad votum, ut diximus *suprà n.* 224 *circà fin.*

DUBIUM VI.

DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodò tollatur obligatio Voti per directam Irritationem?

227 *Quis possit vota irritare?*
228 *An liceat irritare vota sinè causa?*
229 *Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus, Tutor, etc.*
230 *Quæ possit irritare Mater?*
231 *An vota subditorum valeant, donec irritentur?*
232 *Quid, si quis per errorem æstimabatur Pater, Maritus, etc.?*
233 *Quis possit irritare vota Religiosorum, et Monialium? An Abbatissa?*
234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris?*
235 *An uxor vota viri?*
236 *Quid, si mutuò consensu voveant castitatem?*
237 *An Superior possit irritare vota facta antè subjectionem? Quid, si dubium sit, an sint emissa antè vel post subjectionem?*
238 *An autem vota, facta tempore subjectionis, possint post illud irritari?*
239 *Quid, si Superior ea ratificaverit?*
240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint à Domino irritari?*

227 « Resp. Cum non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti suâ libertate, » hinc, si potestatis dominativæ alterius sit subjecta

» alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia » vota, qualiacumque sint, ad suum libitum, sinè » ulla causa validè irritare, directè; hoc est, potest » velle, et pronuntiare, ut illa vota nulla sint, ità » ut nullo etiàm casu obligatio posteà reviviscat (etsi » peccent, si absque causa irritent, ut docent *Less.* » *l.* 2. *c.* 40. *n.* 75. *Navar. Suar. Fill.*). Porrò hoc jus » provenit ex jure positivo, quo datur alicui legitima » potestas dominativa in voluntatem alterius. Ità com- » muniter DD. Vid. *Sanch. l.* 4. *c.* 24. *n.* 30 *et* 31. * » (*Sed provenit etiàm ex jure naturali, ut Salm. c.* 3. » *n.* 27. *cum S. Thom.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 5.)* »

Quæritur, an liceat irritare vota sinè causa? Cer- 228
tum est pro valore irritationis nullam causam requiri: Et commune est, quòd non sit mortale, ut *Salm. de Vot c.* 3. *n.* 29. et *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 69. cui videtur id certum, cum *Palud. Sylv. et Aug.* Dubium est, an sit veniale, *Prima sententia* affirmat cum *Bus. Less. etc.* quià dissonum est, superiorem sinè causa uti hac potestate. Sed de se loquendo veriùs est, nullum esse peccatum, quià vota subditorum sub hac conditione consensûs Superiorum emittuntur, undè obedientia sufficit pro causa. Ità *Salm. n.* 30. *cum S. Anton. Cajet. Sylv. Azor. Tambur. etc.* Dixi *de se* loquendo, quià difficulter aliundè poterit excusari à veniali, vel quià facit actum otiosum, vel quià irrationabiliter profectum alterius impedit, ut rectè ait *Less. loc. cit. n.* 70 Sufficit verò quævis causa rationabilis ad excusandum à veniali, ut *Elbel n.* 254. *ac alii.* Et idem tenet *Spor. de* 2. *Præc. n.* 34. *cum Sot. Val. Med. etc. communiùs* non peccare graviter Superiorem, qui dederit permissivè licentiam, et posteà revocaverit; Imò probabile putat, ne veniale quidem esse, nisi promiserit, se non revocaturum. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiàm futurorum, ac etiàm renuente subdito. *Salm. cum Pal. etc. n.* 34. *et* 35.

Undè resolves.

« 1. Quivis pater, et, in ejus defectu, avus paternus,

» tutor, imò etiàm mater, non tantùm, si nutrix sit, » sed etiàm in priorum defectu, et secundùm quosdam, reliquis deficientibus, etiàm magister, vel » herus, ut *Suar. Less. d.* 10. *n.* 78. contrà *Sanch.*, » potest directè irritare vota liberorum impuberum, » ut colligitur ex *c. Mulier* 32. *q.* 2. *c.* 1. *et* 22. *q.* 1. *etc.* » *Si quis de reg.* Impubertas autem secundùm jura » finitur in masculis anno decimo quarto completo: » in feminis, duodecimo completo, a die nativitatis » computando, ut *Sanch. loc. cit. Laym. t.* 4. *c.* 7. » *n.* 10. *Bonac. disp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. §. 2.

229 Clariùs singula explicanda. Pater, sivè Avus paternus, in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sivè personalia, sivè realia, adhuc castitatis, et Religionis, etiàmsi filius sit doli capax, et etiàmsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. c.* 3. *n.* 45. *ex S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 9. *cum Caj. et Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. etc. ex c.* 1. 20. *q.* 1. *et* 2. Et ràtio est, ut ait *Sanch. l.* 4. *c.* 18. *n.* 5. quià in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; quarè ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum antè, vel post pubertatem, adhùc potest Pater id irritare, quià prævalet ejus potestas. Ità *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n.* 251. Qui rectè idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt Parentes irritare vota personalia, puta castitatis, frequentiæ Sacramentorum, etc.; nisi præjudicent domesticæ gubernationi, proùt vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, etc. Ità *Salm. n.* 46. *cum. S. Th. Less. Pal. Sylv. Tamb. Pal. etc.* Benè autem possunt irritare (indirectè tamen, ut *Busemb. cum Laym. Art. seq.* 242.) vota realia puberum in minori ætate, quià in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ib.* 47. *cum S. Th. Sanch. Trull. etc.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi; vel si filius exierit e patria

potestate. *Salm. n.* 48. Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum de Sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet Pater erga filios legitimos, eamdem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l.* 4. *c.* 35. *n.* 82. *cum Pal. et Tamb. et est commune apud. Salm. dict. c.* 3. *n.* 33. *infrà.* Notandum hîc, quod dictum est de Patre, dici etiàm de Tutore respectu pupilli, et de Curatore respectu minoris. Et, si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet eamdem potestatem habet. *Salm. c.* 3. *n.* 49. *cum Suar. Sanch. Bon. Trull.*

Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? 230
Si mater sit designata nutrix, aut curatrix, certè potest, quod tutores, et cæteri, ut suprà, possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, et filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. etc. apud Salm. c.* 3. *n.* 50. putànt, tunc filium esse sui juris: Sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet, quòd in eo casu incumbat matri, esse curatricem, ut probabiliùs tenent *Salm. ib. cum Tamb. Prad. Leand.* quià rationabile est, ut mater, vel avia minori provideat; et ideò benè potest eorum vota, ut curatrix, irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsente patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et dicit, quòd, solùm, deficiente patre, et tutore, possit mater irritare vota impuberum, et deficiente matre, idem possit avus, et avia ex parte matris. Ità *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. etc. apud Salm. c.* 4. *n.* 51. *Secunda* non minùs probabilis, ut meritò ajunt *Salm. n.* 52. (quam tenent *Prad. et Philiarch. ac Ronc. de Voto c.* 5. *q.* 3. *R.* 3.) asserit, matrem, etiàm præsente patre, vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiàm castitatis, et Religionis; et etiàm vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domûs; non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quià talis potestas, licet non civiliter, naturaliter tamen etiàm est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum sub-

ordinatione ad patrem; ità ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre: sed non sic mater, contradicente patre; et probatur ex *S. Th. Op.* 17. *c.* 13. *art.* 10. qui parentibus indistinctè præbet facultatem irritandi vota filiorum.

231 Quæritur ultrà, an vota filiorum, et aliorum subditorum, velut Religiosorum, uxorum, etc. ut infrà, donec irritentur, sint valida in iis, quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant? Negat *prima sententia*, et proindè ea non indigêre dicit relaxatione, si sinè consensu Superiorum sint emissa; quià tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes Superiores. Ità *Val. Angel. March. Ricc. Rosell. et alii;* et probabilem vocant *Leand. Torres. et Peyr. ap. Salm. c.* 1. *n.* 128. Et sibi favêre ajunt *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad* 3. qui sic dicit: *Nullum votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati.* Et idem dicit de voto uxoris, etc. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam omninò tenendam dicunt *Salm. ibid. n.* 183. *cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor. Sanch. Suar. et aliis pluribus*, affirmat, valida esse talia vota, sivè sint realia, sivè personalia, nisi irritentur; quià subditi reverà non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quàm tale votum non esse *firmum*; quià, ut dicit *in resp. ad* 1. *et* 4. *In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis Superioribus placuerit, vel non renitantur.* Quarè sufficit, quòd illi non renitantur, ut impleatur conditio voti, et votum sit firmum.

232 Quæritur denique hîc, utrum, si per errorem communem cum titulo, quis existimaretur Prælatus, Maritus, Pater, etc. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius ff. de Offic. Præt.?* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. et alii apud Salm. c.* 3. *n.* 71. quià differt actus dominii ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid cum Prado*; quià in his eadem ratio currit.

» 2. Vota Religiosorum * (*Quæcumque, etiàm in-* 233
» *terna, ut Salm. n. 27. cum Sot. Sanch. Laym. et*
» *Ronc. q. 2. quia Relig. transtulit in Prælatum totum*
» *suum velle, et nolle.)* * (non tamen Novitiorum)
» * (*Licet vota personalia Novitiorum suspendantur.*
» Vid. *Salm. c.* 3. *n.* 42. *et* 43.) *, etiàm sub præde-
» cessoribus emissa, irritare possunt directè, præ-
» ter Papam * (*Papa omnia quidem potest directè irri-*
» *tare vota Religiosorum: Et Episcopus Monialium*
» *subjectarum. Salm. n.* 33.) * Abbates, Guardiani,
» Priores, et Rectores, * (*Etiàmsi Prælati secundarii,*
» *absentibus primariis. Salm. n.* 40.) *; ac probabiliter
» etiàm Abbatissæ * (*Cum Salm. n.* 41.) *, ut habet
» *Suar. l.* 7. *de voto, c.* 7. *n.* 19. *Regin. l.* 81. *n.* 242.
» *Fill. Bon. loc. cit. n.* 79. Excipitur tamen votum
» transeundi ad Religionem strictiorem. V. *Binsfeld.*
» 3. *p. Ench. c* 9. *Less. n.* 73. *Sanch. c.* 24. *n.* 3. *Bon. l.*
» 4. * (*Hoc votum nec Papa potest irritare. Salm. c.*
» 38.) *

» 3. Idem potest, secundùm *Sanch. l.* 9. *de Matr. n* 234
» *d.* 39. Maritus respectu votorum Uxoris: licet pro-
» babiliùs id alii limitent ad ea vota, quæ Mariti juri
» præjudicant. *Laym. hîc c.* 7. *Fill. tract.* 26. *c.* 8. *quæst.*
» 8. *Less. d.* 19. *n.* 83. *et d.* 15. »

Sed probabilior, saltem extrinsecè, videtur contraria sententia, quòd vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licet non præjudicent usui Matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantùm concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. c.* 3. *n.* 57.). Et maximè probatur ex *num. c.* 30. *v.* 7. *et* 9. ubi dicitur: *Si maritum habuerit, et voverit aliquid....* (si vir)... *audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus.* Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70. Interpretes, et S. Ambr. *ap. Salm. n.* 58. sic dicit: *Evidentissimè apparet, ità virum esse caput mulieris, ut nulla vota, abstinentiæ, vel Religiosæ conversationis liceat sibi sinè ejus licentia Deo offerre.* Pariter *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 8. *ad* 3. docet, votum uxoris ità

nullum esse sinè consensu viri, sicut votum Religiosi sinè consensu Prælati: *Nullum votum Religiosi* (verba *S. Thom.*) *est firmum, nisi sit de consensu Prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu Patris; nec uxoris, nisi sit de consensu viri.* Et ratio est, quià expedit valdè ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quòd uxor voluntatem totaliter a viro dependentem habeat, et sic impetus fœminarum retundantur. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 39. *n.* 4. *cum Soto, Sa; et Salm. l. c. cum Sanch. Prado, Tamb. Dian. Rodr. Fag. Villal. Ledesm. Leandr. Arag. etc.* contrà *Sporer de Voto c.* 3. *n.* 27. *cum Nav. Sylv. Az. etc.* Sed etiàm isti contrariam sententiam probabilissimam vocant *ap. Salm. ib.* Hinc vir potest irritare etiàm vota castitatis, et Religionis uxoris, exequenda post mortem viri. *Salm. n.* 59. *cum Sot. Arag. Leand. Fag. etc.* item *Sanch. l. c. n.* 16. *et Disp.* 40. *n.* 17. *cum Pal Led. et Vega,* contrà *Navar. Cajet. etc.*

235 E converso notandum I. quod uxor nequeat irritare vota viri, nisi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi se habitu Eremitæ, et similia. *Salm. cum Bus. art. seq. n.* 242. *inf.* 2. Et etiàm votum non petendi debitum, ut probabiliùs tenent *Sporer l. c. n.* 28. *cum Laym. Trull. Henr. Fag. etc.* (contrà *Less. Sanch. Basil. etc.*) *ap. Salm. n.* 56. quià valdè grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda: At potiùs videntur esse invalida, utpotè de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n.* 55.

236 Notandum II. quòd, si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut Religionem se ingressuros, nequeant vota invicem irritare; quià virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune; ità *Sal. cum Sanch. Suar. etc. n.* 56. *et Bus. art. seq. n.* 7. qui benè addit, secùs esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n.* 239. *v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum, mutuo consensu emissum, revocent pactum, et covant, licet non peccent contrà castitatem, peccant

tamen contrà votum, nisi à gravissimâ causâ excusentur. *Salm. n.* 59. *cum Suar. Pal. Bon. Sanch. etc.*

» 4. Qui semel votum irritavit, si posteà nolit, » non ideò revalidatur, ut vult *Sa*, V. *irritatio voti.* * » (*Sic Salm. n.* 70. *cum Soto, Sanch. Trull. contrà* » *aliquos.*) *

» 5. Nullus supradictorum potest directè irritare 722 » vota emissa antè subjectionem, v. gr. antè matri- » monium: facta verò intrà tempus subjectionis, de » re implendâ post tempus subjectionis, v. gr. in pu- » bertate, vel post obitum mariti, postest irritare. » *Bonac. l. c.* * (*Cum Salm. c.* 3. *n.* 74. *Val. Dian.* » *Tamb. etc. ac Sanch. de Matrim. l.* 9. *D.* 39. *n.* 16. » *cum Sot. etc. Vide dicta n.* 134.) * »

Non potest vir directè irritare vota, ab uxore emissa antè matrimonium, sed benè potest illorum suspendere executionem, quatenùs præjudicant suæ potestati. *Salm. c.* 3. *n.* 35. *cum Sanch. Val. Pal. Suar. etc.* Vota autem Religiosorum certum est, quòd per professionem extinguantur, ut habetur ex *c. Scripturas de Voto.* V. *Elbel n.* 253. *et Salm. ibid.*

» 6. Votum, de quo dubium est, utrum emiseris » illud tempore libertatis, an subjectionis, non posse » irritare Superiorem, docet *Salas* 1. 2. *q.* 21. *et Ca-* » *ram. l.* 3. *c.* 1. *d.* 1. Sed contrarium tenent *Suar.* » *Sanch. Bon. etc. cum Bard. l.* 6. *c.* 1. §. 28. »

Quæritur igitur, utrum vir, vel Prælatus possit directè irritare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa antè vel post subjectionem? Affirmant *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 32. *n.* 7. *ex Suar.* (cum aliis *apud Busemb. ut suprà.*) Ratio, quià, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cum certum sit, illam esse uxorem, vel hunc Religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia; Quarè, usquedùm probetur exceptio, scilicet quòd vota sint emissa antè subjectionem, prævalet certa possessio Superioris. Sicut a pari conjux dubitans de valore Matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de Sec. nuptiis.*

Ità *Sanch.* Sed pace tanti Doctoris oppositum sentio. Non dubito (ut diximus *n.* 229.) quin Pater possit irritare vota filii, quandò dubium est, an filius pertigerit, vel non, ad pubertatem, quià eo casu possessio stat pro potestate Patris, ut diximus *dict. n.* 229. Secùs verò è converso dico tenendum hîc, cum vota sint certa, et possessio viri, vel Prælati sit dubia, eo quod dubitetur, an vota sint, vel non emissa tempore, quo jam incœperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum; nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, et ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel Prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut religiosi. Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam. Et ideò prædicti non possunt directè irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen directè, juxtà dicenda *Art: seq. n:* 241.

238 » 7. Vota, facta tempore subjectionis, possunt adhùc » irritari post illud, v. gr. quandò filius jam est pu» bes. Quod verum est, etsi in pubertate ratificâsset, » putans ex errore esse firma: secùs tamen, si infirma » esse novisset, et independenter à prioribus ratificâs» set, ut *Less. l.* 2. *c.* 40. *d.* 19. * (*Et Elbel n,* 252. » *cum Spor. Tamb.*) * »

Et hæc est probabilior, scilicet, quod vota, facta tempore subjectionis, etiàm post illud irritari possint à Patre, ut tenent contrà alios *Salm. c.* 3. *n.* 73. *cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. etc.* Modò filius non confirmet votum in pubertate; et, ut probabiliter addit *Bus. cum Less.*, modò sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare, postquàm ipsi emancipati sint. *Salm: dict. num.* 74. Nec Prælatus vota Religiosi, si iste non sit ampliùs illi subjectus: nec vir vota uxoris, facto divortio formali Vide *Salmant: n.* 72.

» 8. Supradicti possunt revocare, ac directè irri- 239
» tare vota, etsi semel ea ratificaverint, quià non pri-
» vârunt se dominio, et potestate suâ. Vid. *Suar. de*
» *voto l.* 6. *c.* 6. si tamen id sinè causa fiat, erit se-
» cundùm quosdam peccatum mortale, licet pro-
» babiliùs id negent *Suar. loc. cit. c.* 4. *et Laym.* hic. »

Quod validè possint Superiores irritare vota subditorum; tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quià ipsi, etiàmsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ità communiter *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 27. *n.* 9. *Elbel de Voto n.* 259. *et Salm. c.* 3. *n.* 66. *cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado*, *etc.* Et hoc valet non tantùm pro Patre respectu filii, et Prælato respectu Religiosi: sed etiàm pro Viro respectu uxoris, ut valdè probabiliter tenent *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 40. *n.* 17. *cum Sot. Ledesm. Arag. et Vega*, item *Tamb. Dec. l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 48. *et Salm. l. c. ex n.* 64. cum aliis cit. (contrà *Elbel n.* 259. *et Sporer de* 2. *Præc. c.* 3. *n.* 32. *etc.*) Ratio, quià vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiàm castitatis, et Religionis, ut dictum est *n.* 234.

Certum contrà est, quod omnes præfati Superiores, si sinè justa causa irritent vota subditorum, postquàm postivè illa approbaverint, peccent tam ipsi, quàm subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positivè approbaverint*, nam secùs esset, si tantùm permiserint subditos vovêre, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. n.* 69. *cum Sanch. et Pal.*) Sed dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* asserit, quod peccarent graviter ex *n.* 30. ubi de viro consentiente de uxoris voto, et posteà irritante dicitur: *Portabit ipse iniquitatem ejus.* Ratio, quià, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ità, *Salm. n.* 67. *cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. etc. Secunda* tamen *sententia*, fortè probabilior, asserit, quòd peccarent leviter, secluso scandalo, aut contemptu, quià Superior utitur jure suo, et irritando votum non est causa violationis illius; cum subditus nec

ipse tunc violat votum. Ità cum *Busemb. hic* tenent *Suar. l.* 6. *c.* 4. *Bonac. p.* 7, §. 2. *n.* 29. *Sotus de Just. l.* 7. *qu.* 3. *art.* 1. *Tamb. loc. cit. n.* 37. *et Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. n.* 67. Eamdemque tenent *Sporer loc. cit. n.* 34. *cum Val. Med. et communiori.* Verumtamen idem *Sporer n.* 32. *et Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 95. *ac Elbel n.* 258. *cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbâsset, maximè si esset votum castitatis, quià tunc (ut dicunt) ipse jam cessit juri suo; undè nec validè irritare posset, et, si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxtà sententiam, quam ipsi tenent, scil. quod vir tantùm ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare; Ajunt enim in hoc differe Prælatum respectu Religiosi à Marito respectu uxoris, quià Prælatus, cum habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renuntiare; pòtest tamen Maritus, ad quem spectat potestas tantùm indirecta. Sed nos juxtà prædictam sententiam relatam *dict n.* 234. dicimus cum *S. Thoma*, eamdem potestatem dominativam, quam habet Prælatus ad Religiosum, habêre virum in uxorem; undè, sicut non potest Prælatus illam sibi adimere, ità nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundùm suprà dicta *Tamb. l. c. n.* 53. quòd vir, sinè causa irritans votum castitatis uxoris, etiàm postquàm positivè approbaverit, non peccet plus quàm venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiàm ait *Sanch. d. D.* 40. *n.* 20. nec virum posse votum uxoris irritare, et eum sequuntur *Sanch. n.* 59. *et alii comm.* At ego non invenio rationem certam, quâ damnare possim *Palacium et alios apud Sanch. loc. cit. n.* 19. qui contradicunt; nam, si vir (proùt concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) possit validè irritare votum uxoris, ipso approbante, emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiàm castitatem voverit? Attamen, cum hæc opinio sit

contrà communem, et *Tamburinus*, huic difficultati involutus, dubium indecisum reliquerit; ità et ego sapientibus decernendum remitto.

» 8. Prælatus potest irritare votum subditi à prædecessore æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen a Superiore. V. de his *Bonac. loc. cit.* §. 3. » *Laym. cap.* 7. * (*Et hoc validè*, *et licitè*, *Salm. cum* » *Sanch. Pal. Suar. Tamb. etc.*) * »

Si loquamur de mancipiis, Dominus potest irritare 240
quæcumque eorum vota realia, nisi illi aliquod de proprio habeant, et personalia, quæ Domino præjudicant, proùt Religionis, longæ peregrinationis, etc. Non verò castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii etc. Ità *Salm. cap.* 3. *n.* 62. *et* 63. *cum aliis.*

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantùm suspendi possunt pro tempore famulatûs, quatenùs debitis obsequiis præjudicant. *Salm. dict. n.* 63. *cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare?

« Resp. si alicui non quidem voluntas voventis, sed 241
» voti materia sit subjecta, ità ut in hanc jus habeat, » is tale votum potest irritare, irritatione indirectâ, » hoc est ejus obligationem suspendere, in quantùm » suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ, docente, quòd nemo possit alteri promittere aliquid » in præjudicium tertii. *S. Thom. in* 4. *d.* 38. *Suar.* » *Less. etc. ll. cc.*

Undè resolves.

» 1. Sic irritare possunt, præter suprà nominatos, 242
» Pater respectu filiorum puberum, quamdiù manent » in domo paterna, nec sunt emancipati: item tutor » puberis, usque ad annum vigesimum quintum; in » iis, quæ eorum potestati officiunt. *Laym. cap.* 7. * » (Vid. *Art.* 1. *antec. n.* 229.) *

» 2. Item potest uxor respectu mariti, v. g. si is » voverit, longiùs se peregrinaturum, habitaturum alibi, cubiturum seorsim, quæ derogant vitæ sociali, » et usui dominii, quod habet in corpus mariti. *Less.* » *n.* 83. *Fill. n.* 273. * (*V. sup. A.* 1. *n.* 235.)*

« 3. Item Dominus, et Domina respectu famulorum, ut, si ii voverint jejunium, quo fierent inepti » ad obsequia Domini: quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. n.* 86.

» 4. Item non tantùm Pontifex respectu omnium » fidelium, sed etiàm Episcopi, et Principes respectu subditorum, quandò materia illis præjudicat. » Deniquè Superiores respectu novitiorum in iis, quæ » impediunt novitiatûs exercitia. *Less. d.* 13. *n.* 8.

» 5. Non possunt irritari indirectè vota de re aliàs » præceptâ, v. gr. non furandi, quià nemini præjudicant. Item nequè vota implenda tunc, quando » materia voti non erit ampliùs subjecta: v. gr. vota » servi implenda, cum erit liber, et conjugis, cum » alter erit mortuus, * (*Sed probabiliùs hoc negatur* » *de viro quoad vota uxoris, ut suprà Art.* 1. *Antec.* » *n.* 234. *)

» 6. Potest quis etiàm indirectè irritare vota longiùs » antè facta, quàm sibi materia subjiceretur, v. gr. » facta a conjuge longè antè matrimonium. * (*Salm.* » *cap.* 3. *num.* 75. *ut suprà num.* 237.) *

» 7. Potest quis etiàm vota à se vel antecessore concessa et confirmata indirectè irritare, ut patet, ex » articul. superiore. Excipe tamen, nisi suo juri cessisset, et hanc concessionem subditus acceptâsset, » ut v. gr. in voto castitatis mutuo mariti, et uxoris » consensu facto. Secùs tamen esset, si vel sola uxor, » vel uterque independenter ab altero vovisset. * » (*Vide suprà art.* 1. *n.* 339.)*

» 8. Vota, indirectè tantùm irritata, reviviscunt, et » obligant, quandò alteri desinunt præjudicare. V. » de his *Bon. p.* 7. *Laym. c.* 8. * (*Vota autem directè* » *semel irritata numquàm reviviscunt, ut Elbel n.* 266. » *cum Sanch. Val. et Fill.*)* »

DUBIUM. VII.

Quid sit Commutatio Voti ?

» Resp. Commutatio est substitutio alterius operis 243
» honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub
» eadem obligatione. Circà quam, ut licitè fiat, tra-
» duntur hæ regulæ : *Prima*, ad commutationem voti
» requiritur auctoritas Ecclesiastica. 1. Quandò com-
» mutatio fit in paulò minus bonum : quod si nota-
» biliter minùs sit, dicetur dispensatio. 2. Quandò
» dubium est de æqualitate boni. * (*Cum Salm. c.* 3. *n.*
» 130.)* 3. Quandò fit in bonum æquale : licet aliqui
» tunc putent sufficere auctoritatem propriam : hæc
» tamen sufficit ad commutationem in melius, quià in
» meliori minus continetur.* (*Est commune cum Salm.*
» *n.* 132. *exceptis tamen votis reservatis*)* Voco autem
» *melius*, quod est tale in ordine ad utilitatem spiri-
» tualem voventis, et Deo gratius. * (*cum Salm. n.*
» 142.) * *Tutior est commutatio in frequentiam Sacra-*
» *mentorum, Sanch. Tamb. Bardi, Bassius ap. Salm.*
» *loc. cit.* »

Quæritur, an votum possit propriâ auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia. *Prima* probabilior negat ex *S. Thom. in* 4. *Dist. q.* 1. *art.* 4. *q.* 4. qui rationem profert : *Quià commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque* 244

consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati. Deindè quià, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando potiùs rem promissam, quàm aliam æqualem. Ità *Sanch. in Dec.* ubi, licet antecedente *lib.* 3. *c.* 19. *n.* 9. *in fine, et lib.* 4. *c.* 5. *n.* 28. contrarium censuerit, se revocat tamen *lib.* 4. *cap.* 49. *n.* 12. *et* 21. *cum Caj. Covar. Sot. Azor. et Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. etc. cum Salm. c.* 3. *n.* 134. Quâ positâ sententiâ, alii dicunt, talem commutationem esse tantùm peccatum leve, ut *Sanch. Ledesm. Dian. Mendo et alii ap Salm. n.* 135. quià, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quarè, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quòd vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissâ. Alii tamen sentiunt, esse peccatum grave, ut *Salm. cum Pal. Suar. Azor. Prad. etc.* quià de tali commutatione, proùt irritâ, nulla ratio habenda est. De hoc vide *n. seq.* 245.

Secunda tamen *sententia*, quam satis probabilem vocant *Salm. ibid. n.* 133. et tenent *Elbel n.* 304. *Henr. Medin. Major. apud Sanch. loc. cit.* item *Tamb. Dec. lib.* 3. *cap, ibid.* § 5. *n.* 14. *cum Sa, Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal.* et probabilem vocant *Suar. Arag. apud Sanch. et Trull. Less. etc. apud Salm. ibid.* affirmat, cuique licêre commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quià præsumitur Deus æquè acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem Divinam, saltem ut hilariùs ei oblatio præstetur; quâ suppositâ præsumptione, ratio promissionis, ut suprà, cessat. Doctrina autem, et ratio allata a *S. Th.* intelligenda est de opere minori, nam aliter, nec etiàm valeret commutatio in evidenter melius, quam valêre non dubitat communis sententia, etiàmsi sit materia disparata, ut *Salm. cap.* 3. *n.* 132. *cum Sanch. Azor. Val. Suar. Laym. et aliis contrà paucos*, et probatur *ex c. Super his de Voto.* Conveniunt autem etiàm primæ sententiæ DD. quod, si materia sit certò æqualis, et probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propriâ

auctoritate rectè fiat commutatio.Ità *Salm. cap.* 3. *n.* 134. *in fine cum Sanch. Suar. Pal. etc.* quià tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ibid. n.* 144. *in fine*. Sed, his non obstantibus, puto, non recedendum a prima sententia, ratio enim allata à S. Thoma valdè urget. Saltem ratio illa concludit pro opere æquali.

» *Secunda* regula. Ad commutationem voti in æqua-
» le requiritur causa, licet minor, quàm ad dispen-
» sationem, quià dispensatio planè liberat ab obli-
» gatione voti, commutatio verò aliud subrogat. Un-
» dè, si fiat in melius, nulla causa requiritur; si in
» æquale cum auctoritate Superioris, sufficit major
» in illud propensio. * (*ut Salm. n.* 145. *cum Laym.*
» *Cajet etc. vel minus periculum transgrediendi, ut El-*
» *bel. num* 306. *cum Sanch. Pal. et Croix*) * Si verò
» dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis molestia
» in implendo. Vidè *Less. lib.* 2. *cap.* 40. »

Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sinè justa causa, sit non solùm illicita, sed etiàm invalida? 245
Prima sententia cum *Sanch. l.* 4. *cap.* 51. *n.* 8. *et Dian. Candid. etc. ap. Salm. cap.* 3. *n.* 147. *et Tamb. de Voto* §. 5. *n.* 9. dicit, esse validam, modò suppleatur defectus, quià, si non esset major obligatio erga homines, quàm supplendi; tantò magis erga Deum, quocum mitiùs agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione, relatâ suprà *n.* 244. *Secunda* verò *sententia* dicit, esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sinè justa causa docet *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 12. Ratio, quià Prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi à Deo delegatam, scilicet commutandi tantùm cum causa justâ.Ità *Salm. n.* 148. *cum Mar. Pal. Trull. etc.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causâ commutationis fuerit sufficiens, vel non? docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 2. posse voventem acquiescere judicio commutantis.

Undè resolves.

» 1. Quamvis oratio absolutè sit melior jejunio, 246
» non licet tamen propriâ auctoritate hoc in illam com-

» mutare, quià hîc et nunc potest jejunium esse Deo
» gratius, utpotè utilius ad bonum spirituale hujus
» hominis. *Less. d.* 16. *Sanch. cap.* 56. * (*Asserit Lohn.*
» *in instruct. etc. unam Confessionem, vel Communio-*
» *nem valêre pro Rosario totiùs hebdomadæ. Sed huic,*
» *generaliter loquendo, non acquiesco.*) *

» 2. Omnia vota personalia propriâ auctoritate
» commutari possunt in votum religionis : imò ipso
» jure omnia vota realia sic mutantur in professione.
» * (*Sic S. Th. apud Salm. cap.* 3. *n.* 129.) *

» 3. Qui habet votum religionis, non potest illud
» propriâ auctoritate commutare in susceptionem
» Episcopatûs; tum, quià hic non efficit hominem
» perfectiorem, quàm religio, licet perfectiorem esse
» supponat : tum, quià non constat, quòd illud hîc
» et nunc sit Deo gratius : tum quià sic respondit
» Innocentius III. *ap. Bon. in secundum præceptum*
» *d.* 4. *qu.* 2. *p.* 7. Idem docent *Less. lib.* 2. *cap.* 4.
» *d.* 16. *art.* 103. *Azor. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 5. *cap.* 6.
» *n.* 15. *Pal. d.* 3. *t.* 16. *n.* 2. *Fag. Dian. p.* 6. *t.* 6. *R.* 62.

» 4. Qui habet facultatem dispensandi, * (*Etiàm*
» *delegatam, ut veriùs Laym. Less. Pal. Suar. cum*
» *Salm. cap.* 3. *n.* 81. *contrà Nav. Sanch. etc.*) * habet
» etiàm commutandi; non tamen contrà : quià com-
» mutatio est pars dispensationis; qui autem potest
» majus, etiàm minus potest. Qui autem habet facul-
» tatem commutandi tantùm, non potest mutare, ni-
» si in æquale : quod moraliter, et non scrupulosè
» æstimandum est, ut monet *Laym. cap.* 8. In qua
» æstimatione, ait *Cajet.* non negligenda sunt con-
» comitantia : v. gr. in voto peregrinationis habenda
» ratio non tantùm laboris, sed etiàm expensarum,
» quas fecisset, *Suar. Less.* Vide *Bon. p.* 7. §. 3. * (*Et*
» *c. Magna, de Voto*) * »

247 Quæritur, an, habens facultatem tantùm commutandi, possit commutare in opus aliquantulùm minus? *Prima sententia* (quam satis probabilem rectè vocant *Salm. cap.* 3. *n.* 138.) affirmat, modò excessus non sit notabilis. Ratio, quià, si potestas commutandi non

esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, ideò inutilis, cum difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deindè, quià, si probabile sit, posse fieri commutationem auctoritate propriâ in æquale; probabile etiàm esse debet, quòd, habens facultatem commutandi, possit commutare in aliquid minus; aliter talis potestas nihil operaretur. *Ità Sa*, *Bon. Trullench. Dian. Leand. Medin.* Et probabile vocat *Less. ap. Salm. dict. n.* 138. *Secunda* verò *sententia* tenet, faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematicâ, ita ut parva credatur esse differentia, et nullius excessus manifestè appareat. Ità *Salm.* 139. *cum Caj. Pal. Suar. etc. cum Bus. hic et Laym.* Et sic sententia hæc reverà cum prima conciliatur.

Notandum hìc, quòd rectè possit opus personale commutari in reale, et e converso, et perpetuum in temporale. *Salm. cap.* 3. *n.* 140. *cum Less. Suar. Laym. Pal. etc.* Rectè autem *Elbel n.* 308. *in fin. cum Gob. et Tamb.* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia, et non nimis difficilia.

« 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit deindè 248
» implêre primum, id potest: tum, quià id est melius,
» vel æquale, tum quià in ejus favorem factum est,
» cum tacita conditione, si ei placuerit. *Less.* n. 97
» *Sanch. Fill. n.* 289. »

Si votum commutatum sit in minus, vel æquale, procùl dubio potèst adhuc eligi primum opus. Est commune *apud Salm. cap.* 3. n. 167. *cum Sanch. Pal. Suar. etc.* Dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, et acceptatum: Tunc *Suar. Fill. Regin. etc. ap. Salm. n.* 68. negant, posse voventem redire ad primum. Sed probabiliùs id concedunt communiter *Less. lib.* 1. *cap.* 40. *n.* 111. *Sanch. lib.* 4. *cap.* 35. *n.* 26. *Elbel n.* 318. *et Salm. n.* 169. *cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. etc.* Quià commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n.* 27. si talis commutatio fieret consultè, et in majorem

Dei cultum. At veriùs dicunt *Salm. n.* 170. *cum Pal. Præd. et Villal.* nequè adhùc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum: quià quodcumque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, et animo se obligandi, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *ad* 2. Ex his omnibus infertur, quòd vovens, etsi redierit ad primum opus, possit tamen iterùm redire ad secundum subrogatum. Et prætereà, si pluries facta sit commutatio in diversa opera, vovens possit eligere eorum quodcumque malit. *Salm, ibid. n.* 169. *in fine, et* 171. *cum Trull. Dian. et Villal.* Si quis tamen post acceptionem rei subrogatæ iterùm voveat rem commutatam; tunc tenetur ad utramque præstandam, si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quòd habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. et Bon.* At. *Salm. n.* 171. putant etiàm probabile esse oppositum, et sic eum teneri tantùm ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabiliùs, quià votum dubium non obligat, juxtà dicta *lib.* 1. *n.* 76.

249 » 6. Si voti legitimè à Superiore commutati materia, sivè opus fiat impossibile, vel indifferens, non » tenetur redire ad prius, quià obligatio extincta est. » Vid. *Laym. Bon. ll. cc.* »

Facta voti commutatione, etiàmsi res subrogata fiat impossibilis culpâ voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam; v. gr. pro eleëmosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potueris, vel nolueris, peccâsti, sed non tenêris ad eleëmosynam, quià per commutationem prima obligatio extinguitur; Ità *Sanch. lib.* 4. *cap.* 56. *n.* 15. *et Salm. cap.* 3. *n.* 65. *cum Laym. Pal. Trull. Suar. et Elbel n.* 318. *ac Sporer c.* 3. *n.* 136 *cum communissima.* Hoc tamen non est, si commutatio fiat auctoritate propriâ, tunc enim, si non impleatur secundum opus, implendum est primum; quià non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impressionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut suprà; et hoc certum est. *Salm. n.* 166. *cum Tamb. Leand. etc.*

Ultimò, pro complemento hujus Dubii, quæritur 1. an, habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiàm pro se? Resp. affirmativè, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de Matr. lib.* 8. *D*. 3. n. 8 *et* 9. *Dec. lib.* 4. *cap.* 18. *n.* 42. *et* 45. *Bonac. p.* 7. §. 4. *n.* 31. Ità *Salm. c.* 3. *n.* 128. *cum Tamb. Suar. Trull. Azor Dian. Prad. Leand. Rodr. etc.* et probant ex *S. Thom.* 2. 2. *q.* 18. *art.* 8. ubi docet, posse Prælatum secum dispensare. Quærit. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, inposterùm liberetur? Vide *dicta n.* 204. *circà fin.* et dicenda de *Rest. n.* 700. *Quæst. II. v. Limitant.*

DUBIUM. VIII.

Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis?

250 *Quæ Causa requiratur ad dispensandum?*
251 *Quid, si dispensatio sit facta bonâ fide sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa?*
252 *Quæ causæ sufficiant ad dispensandum?*
253 *An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas?*
254 *Vide alia notanda*
255 *An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento* Perseverantiæ, *quod præstatur in quibusdam Congregationibus?*
256 *Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare?*
An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis?
257 *An Prælati Regulares possint dispensare in omnibus votis Religiosorum? An Novitiorum? An Sæcularium?*
258 *De votis reservatis plura notabilia.*
259 *An juramentum Castitatis, aut Religionis sit reservatum sicut votum?*
260 *An, commutato voto reservato, materia subrogata etiàm reservata sit?*
261 *An etiàm sint reservata vota Castitatis, et Religionis Conditionalia, aut pœnalia?*
262 *An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus? Remissivè ad lib.* 1. *n.* 158.

RESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis vo- 250

» ti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, » justa causa requiritur: qualis v. gr. est 1. Bonum » Ecclesiæ, vel commune Reip, (*Et etiàm Familiæ; » vel major profectus voventis. Salm. cap. 3. n. 125. » cum S. Th. Suar. Sanch. Et etiàm in dubio: de hoc » Palaus, et Suar. ibid.*) * 2. Notabilis difficultas in » observatione voti. 3. Imperfectio actûs, vel levi- » tas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. l. » c. c. 17. Fill. n. 260. Sanch. l. 4. c. 25.* Vide *Bon. p. » 7. n. 47. Laym. c. 8. n. 5.* * (*Hinc monet Innoc. III. » c. Magnæ, de Voto, tria attendenda esse in dispen- » satione votorum.* 1. Quid liceat secundùm æquita- » tem. 2. Quid liceat secundùm honestatem. 3. Quid » expediat secundùm utilitatem; *Ex quo ait Elbeln. 177 » cum Spor. c. 3 n. 43. tum dispensandum in voto, quan- » dò illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob per- » plexitatem; vel quando speratur major utilitas spiri- » tualis*) * »

251 Quæritur hîc, an valeat dispensatio, si bonâ fide credatur adesse justa causa, quæ reverà non sit? *Prima* sententia, quam tenent *cum Busemb. (lib. 1. n. 3. ibid. in fin.) Sanch. Dec. lib. 4. cap. 44. n. 10 Less. lib. 2. c. 40. n. 119. Salm. de Voto tr. 17. cap. 3. n. 119. cum Tamb. et Leand. ac tract. 11. de Legib. cap. 5. n. 71.* ubi citant etiàm *Laym.* sed non benè, ut infrà videbimus) affirmat, valêre dispensationem; quià talis censenda est Voluntas Divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, sed permaneant firmæ determinationes Pastorum, proùt necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. *Secunda* verò sententia, quam tenet *Pal. de Voto tract. 15. D. 2. p. 9. n. 4. cum Basilio, et Salas,* contradicit: Et hanc sequimur, si posteà certum comperiatur, non adfuisse causam, vel non sufficientem; primæ enim sententiæ, licet à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in Lege Superioris invalidè dispenset Inferior sine sufficienti causa. Secùs autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens: tum quià in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum

quià in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempè, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; et cum hòc frequenter accideret, benè tunc præsumitur Deus ratam habêre dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè detegitur nullitas causæ, rectè ait *Pal.* quòd minimè præsumatur Deus favêre velle errori manifesto (quidquid dicat *Diana p.* 1. *tract.* 10. *R.* 33.) Et sic reverà loquitur *Laym. tract.* 4. *de Leg. cap.* 22. *num.* 12. ubi dicit, posse dispensatum benè acquiescere dispensationi, *donec veritas non appareat in contrarium*, citans *Sot. Nav. Suar. etc.* Et consentiunt nobis *Palaus*, qui ait, casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. V. *lib.* 1. *n.* 182. Valdè autem probabile est cum *Salm. de Legib. cap.* 5. *ex n.* 75. validam esse dispensationem, etiàmsi malâ fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si reverà adesset justà causa, ut diximus *lib.* 1. *de Legib. n.* 181.

Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. 252
Sufficit etiàm magna difficultas in executione, non solùm, si non fuerit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* sed etiàm, si prævisa fuerit, ut censet *Salm. c.* 3. *n.* 124. *cum Leand. et Tamb.* Tùm, quià tunc etiàm adest periculum transgressionis; tùm, quià res multò difficilior apprehenditur dùm instat executio, quàm dùm deliberatur. Et etiàmsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiàm, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. et Tamb.*

Præthereà, etiàmsi absit periculum trangressionis, 253
et magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quòd votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sinè perfecta libertate, *Sanch. lib.* 4. *cap.* 6. *n.* 28. *et Caj. Pal. Suar. etc. cum Salm. cap.* 3. *n.* 121. Ob hanc ra-

tionem in votis impuberum sinè alia causa potest absolutè dispensari sinè aliqua commutatione, ut *Sanch. ibid. n.* 30. *et Tamb. Pal. Caj. Suar. etc. cum Salm. n.* 125. Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem, incussum ab extrinseco. *Sanch. n.* 32. *et Pal. cum Salm.* Idem, quandò imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sivè irâ, sivè metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali, quià tunc immaturè vota fieri solent, et ideò potest in eis dispensari sinè commutatione. Si autem constaret, maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiàm fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ità *Salm. eodem c.* 23. *cum Pal. Sanch. et Tamb.*

254 » 1. Cum causa non sufficit ad integram dispensa» tionem, partim dispensari in voto, partim id com» mutari potest. *Bonoc. loc. cit.*

» 2. Prælatus, videns, ac (cum facilè possit) non » contradicens, videtur dispensare, ait *Sa.*

» 3. Potestas etiàm delegata dispensandi in votis » extendit se etiàm ad vota jurata, et juramenta pia, » soli Deo facta. Vide *Suarez l.* 6. *de Voto, Sanch.* » *lib.* 8. *de Matrim. dub.* 4. * (*ut diximus suprà n.* 190. » *An autem juramenta Religionis, castitatis etc. sint* » *reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicemus* » *infrà n.* 259. *v. Quæritur* 1. *.)

255 » 4. Antè voti acceptationem à certa persona, aut Ec» clesia, non censetur ei jus acquisitum, ideòque sinè » ejus injuria potest in eo dispensari, vel id commutari.»

Sed hîc fusiùs discutienda est quæstio, an in voto, redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sinè ejus consensu? Resp. 1. quod, si votum nondùm à tertio sit acceptatum, communissima sit sententia, posse id commutari, ut *Elbel num.* 309. *et Sanch. Dec. l.* 4. *cap.* 41. *num.* 7. *cum Caj. Sa, Nav. Sylv. Azor. Suar. etc.* Etiàmsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter etiàm in personam directa fuerit, puta, si vovens dixerit: *Promitto cum voto me daturam tali pauperi, etc.* sed promissio non fuerit acceptata

nequè ab illo, nequè ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. n.* 10. *et* 11. *cum Suar. Sylv. Armill. etc.* Et etiàmsi promissio facta sit in honorem Sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius Rectore, ut commutatio non ampliùs fieri possit. *Sanchez n.* 12. *Cum Caj. etc.* Respondetur. 2. quod, si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari possit, etsi promissio alicui ex pauperibus posteà manifestetur, et ab illis acceptetur, ut *Sanch. ibid. n.* 14. *cum Suar. Lugo de Just. D.* 29. *n.* 93. *Tamb. lib.* 2. *cap.* 7. §. 6. *n.* 3. *cum Pal.* Respondetur 3. quod, si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenus sinè ejus consensu revocari possit, ut diximus suprà *c.* 2. *D.* 7. *n.* 192.

Dubium magnum est, utrum votum, principaliter emissum in honorem Dei, sed secundariò, seu minùs principaliter etiàm in favorem alicujùs tertii determinati, puta talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquàm ab his sit acceptatum, sinè eorum consensu? Negant *Elbel. num.* 309. *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 90. *Sanch. ib. n.* 18. *Salm. cap.* 3. *n.* 156. *cum Suar. Moya, etc.* Ratio, quià tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simùl in voto ratio habita est, verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de* 1. *Præc. cap.* 3. *n.* 113. *cum Henr. Viva de Jubilæo quæst.* 12. *art.* 1. *n.* 3. *et Fagund. Trull. Leand. apud Salmat. n.* 155. dicunt, satis esse probabile, quòd benè possit tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propriâ, etiàm post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj.* (*apud Sanch. ibid. n.* 27.) qui loquens *de cap. Licet de Regular.* ubi disponitur, quòd professus in Religione, licet ejus Prælatus illum acceptaverit, possit in meliorem transire; *Caj.* reddit rationem, quià illic propter Deum, non propter Prælatum se Religioni donavit, et ideò potest suum votum propriâ auctoritate, etiàm post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiàm *Navarr. apud eumdem Sanch.*

ibid.) qui hæc ait : *Cum quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem. etiàm postquàm acceptata est, posset Pontifex commutare, quòd principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum.* Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis Prælatis, ob rationem allatam. Ratio igitùr hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. apud Tamb. lib.* 3. *cap.* 17. §. 2. *n.* 15. est, quià hæc vota principaliter diriguntur in Deum, in finem *cujus :* et pauper est solùm finis *cui*, minùs principalis, sivè accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio fiat peculiariter ad hunc pauperem, fit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, et per accidens se habet, quòd acceptaverit pauper, qui, si adhùc aliquod jus acquisierit, acquisivit tamen dependenter à Beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hîc 1. quod talis simplex promissio, facta homini, etiàm acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxtà valdè probabilem sententiam *Salmanticensium de Contr. cap.* 4. *n.* 82. *cum Cajet. Bann. etc.* ùti fusiùs dicemus *de Contract. n.* 720. Notandum 2. quòd idem, quod dictum est de voto, dicendum sit de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. l.* 2. *cap.* 8. §. 6. *n.* 3. *et c.* 17. §. 2. *n.* 15. *cum Fagundez*, quod possit relaxari ab Episcopo, sinè consensu partis. Sed notandum 3. quòd hoc intelligatur de sola promissione gratuita; secùs verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cum intercedat ibi contractus onerosus utrimque obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxtà legem contractuum. Et sic evenit in juramento *Perseverantiæ*, quod præstatur in V. Congregatione PP. Missionis S. Vincentii à Paulo, necnon in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris, ubi Oblati, licet principaliter in obsequium Dei juramento promittant, se perseveraturos in

Congregatione; attamen, quià eodem tempore Congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos et instruendos, atque ad non dimittendos sinè justa et gravi causa (de qua Superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideò cum intercedat hîc contractus, ultrò citròque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quàm ab ipsa Congregatione, vel à Summo Pontifice, proùt supremo bonorum Ecclesiasticorum Domino. Id patet ex Monito SS. Domini nostri Benedicti XIV. sivè Bullâ *Convocatis* editâ 25. Novem. 1749. §. 32. pro anno Jubilæi 1750. ubi dicitur: *Deniquè quoad vota noverint* (Confessarii) *sibi abstinendum ab eorum* (votorum) *commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quarè in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu* Perseverantiæ, *seu alia emitti solita in aliqua Congregatione vel communitate, et in vota obligatoria à tertio acceptata, non se ingerant.* Ità præfatus Pontifex Noster apud *F. Theodorum a Spir. S. in Tract. de Jubil.* novissimè edito anno 1750. Qui *cap.* xi. §. 2. *n.* 10. quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi emissum in Congregationibus a Sacerdotibus, sivè Mulieribus Oblatis possit commutari in vim Jubilæi? Respondet negativè, hanc rationem adducens: (« Nec quià reservatum, sed quià emissum est per modum contractûs onerosi ultrò citròque obligantis.) Numquàm enim Summus Pontifex confert facultatem commutandi votum, ubi læditur jus aliorum, *ex cap. cum sit, de Rescriptis.* Nec obstat, quòd votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundariò in Congregationis obsequium; quià hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, et Congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, et proindè quin, jus Congregationi quæsitum lædatur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutetur. Ex eadem ratione sequitur, commutari non posse votum, ab Alumnis Collegiorum emissum pro Missionibus ad Infideles, etc. cum de tertii præjudicio tractetur etc. »)

Ità prædictus Auctor. Et idem SS. Pontifex Benedict. XIV. in Bulla *Inter præteritos* (edita die 3 Decemb. 1749.) §. 5. n. 66. sic ait : *Quod verò attinet ad commutationem votorum , in quibus de tertii præjudicio agitur , quæ quidem Pœnitentiariis interdicitur , apposité sanè scribit Suar. t. 2. de Relig. lib. 6. c. 5. n. 7. circà vota Perseverantiæ , quæ à quibusdam fiunt , dum aliquam Congregationem ingrediuntur , quæque naturam assumunt contractûs et reciprocæ obligationis inter ipsos et Congregationem, quæ eosdem recipit, in quibus Pœnitentiarii dispensare non possunt.*

256 » Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus » Prælatis, qui habent jurisdictionem in foro ex» terno , vel privilegium. *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 12. » *Sanch. cap.* 47. et commun. Undè dispensare pos» sunt sequentes , I. Papa respectu omnium fidelium » in omnibus votis. II. Episcopus respectu suorum » subditorum ; non autem Parochus, quià tantùm » habet jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c.* 12. » III. Prælati Regulares exempti respectu suorum Re» ligiosorum , et Novitiorum : idque circà vota , quæ » vel in sæculo , vel etiàm in novitiatu fecêrunt. *Less.* » *n.* 8. *et* 107. *Sanch. lib.* 9. *de Matr. d.* 29. non au» tem Prælati non exempti , neque Abbatissæ. * » (*Nequè Pœnitentiarii nequè Vicarii Episcopi , nisi* » *facultas specialiter eis delegetur. Salm. c.* 3. *n.* 84.) * » *Suar. Less. ll. cc.* IV. Ex privilegio Papæ , Confes» sarii Ordinum Mendicantium secundùm conces» sionem , et moderationem suorum Superiorum , ut » notat *Less. d.* 13. *n.* 108. »

Quæritur , an Papa possit dispensare in votis solemnibus ? Quoad Clericos in sacris , benè probabiliter potest in voto castitatis , cum satis probabiliter hoc votum sit jure Ecclesiastico tantùm sacris Ordinibus annexum (Vid. *lib.* 6. *n.* 807.) Ità *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 11. *et Salm. de Ordin. cap.* 6. *n.* 11. *cum aliis , contrà Gon. etc.* Majus dubium est , an Papa possit dispensare in votis Religiosorum ? Negant *Sot. Sylv. Arag. Turr. etc. apud Salm. de Statu Relig. c.* 1.

n. 41. quià vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed probabiliùs et communiùs affirmant *S. Thom. in* 4. *T.* 33. *quæst.* 1. *art.* 4. *q.* 1. *ad* 3. *et Salm. ibid. n.* 42. *cum S. Ant. Pal. Suar. Less. Sanch. Ponc. Cajet. Lez. Pell.* Et licet videatur *S. Thom.* se revocâsse 2. 2. *dict. quæst.* 88. *art.* 11. Verùm *Caj. ibid. ac Salm. dict. cap.* 1. *n.* 41. *cum Az. et Basil.* non ineptè S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantùm sensu non posse dispensare cum Monacho, ut simùl sit conjugatus, et Monachus remaneat. Cæterùm in primò *loc. cit.* expressè docuit, benè posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirùm ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus Regni, aut Provinciæ. Ratio, quià rectè censetur hoc Pontifici consessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem, Papam posse dispensare in votis simplicibus, et Episcopos in nonreservatis. Quâ verò ratione possint? Vide dicenda de *Matrim. lib.* 6. *n.* 1117. Certum etiàm est, quod omnes Prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possint eam etiàm aliis delegare, ut *Salm. de Voto cap.* 1. *n.* 83. Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sivè ordinariam, sivè delegatam, nequeant vota propria irritare, quià nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, ut certum est cum *Sanch. Pal. et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 483. benè tamen possunt in eis secùm dispensare, cum sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ità *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 116. *Croix loc. cit. et l.* 1. *n.* 799. *cum Laym. Suar. Sanch. Bon. Fill. etc. Elb. n.* 278. *cum Ill.* qui asserit, esse communem sententiam contrà *Henno*, et alios aliquos.

In votis autem Religiosorum dispensari potest à suis 257
Prælatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiàmsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utiliùs noscatur Religiosum manêre in sua. Vide *Salm. c.* 3. *n.* 90. *et* 91. Sicut posset etiàm Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem Religionem, voto Religionis quoad sub-

stantiam relicto; cum nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ità *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 107. *et Sotus, Sanch. Arag. Ledesm. etc. cum Salm. cap.* 3. *n.* 91. *Facultas* autem dispensandi potest à dictis Prælatis delegari etiàm simplici Clerico tonsurato. Vide *Salm. cap.* 3. *n.* 85. In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, proùt voto non edendi carnes, renuntiandi dignitatibus, etc. quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequit dispensari, nisi a Pontifice. Est commune *cum Salm. n.* 29. Prætereà in Votis Novitiorum, si non sint reservata, postest dispensari tum à Prælatis Religionis, tum etiàm ab Episcopis propriis, ùt docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. c.* 3. *n.* 89.

Imò ex communi DD. cum *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 154 *et Nav. Sanch. Pal. Tamb. et quàm-plurimis cum Salm. c.* 3. *n.* 79. Omnes Confessarii Regulares possunt dispensare in votis quorumcumque Fidelium intrà, et extra Confessionem (nam minimè requiritur, ut, qui facultatem habet, dispenset in Confessione): et hoc ex diversis Privilegiis Pontificiis, quæ afferunt *Salm.* d. 94. *Elbel n.* 280.

Eamdem facultatem habent Legati à latere, et Nuncii in Provincia sibi commissa: Item Capitulum, Sede vacante, et Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. Vide *Salm. n.* 88.

258 « Resp. 3. Supradicti omnes Papâ, inferiores, possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, et Ultramarinæ, sivè in terram sànctam. Vid. *Bon. Less. Laym. ll. cc.* »

Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quod facultas dispensandi in his non intelligatur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quià talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici.* 2. *de Pœnit. et Remiss.* ubi Pontifex præcipit, ut non relaxentur talia vota, *Nisi ex speciali licentia*, et

certa scientia nostra. Atque *in c. Si Episcopus eod. tit.* dicitur: *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus*. Et est commune. Vid. *Salm. cap.* 3. *n.* 116. Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur, si nullum votum excipiatur: *Suar. Pal. etc. cum Salm. ibid.*

Notandum II. quod Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possint rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, proùt violationis voti, scandali, rixarum, aut alîus peccati; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirùm gravis infamiæ mulieris, et similium. Ità *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 126. *et* 127. *Sanchez lib.* 4. *cap.* 4 *n.* 44. *et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. et alii cum Salm. c.* 3. *n.* 96. An autem eo casu possint in his votis dispensare etiàm Confessarii Mendicantes? Negant communiùs *Tambur. Croix, Sanch. Spor. etc.* Sed *Elbel n.* 279. *cum Ana. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint; quià Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valdè probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest et Sot.* Vide dicenda *lib.* 6. *de Matrim. n.* 1129. *v. Quæritur.* Adverte autem hîc, quòd prædicta procedant, quando dispensatur in voto reservato, puta castitatis, ad contrahendum Matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si Matrimonium sit jam contractum, etiàm sinè tali periculo possunt Episcopi, sicut et Confessarii Mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. Vide *de Matr. lib.* 6. *n.* 989. 990. *et* 1129.

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut suprà, non concedatur Confessariis, in Jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam,

quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur Confessariis in Jubilæo. Ità rectè ait *F. Theod. a Spir. S. De Jub. cap.* 11. §. 2. *n.* 21. Advertendum etiàm, quod dispensatio præfata non sit concedenda, nisi quatenùs necessitas obliget; undè, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari: item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille alii nubere. *Sanch. n.* 40. *et Salm. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tam. etc.*

Notandum III. quod prædicta vota minimè sint reservata: I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 47. *et Salm. dict. cap.* 3. *n.* 103. *cum Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu, etiàm levi, ab alio incusso, quià tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Bassæo, et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideò non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, nequè servandæ virginitatis, si intendatur tantùm conservatio illius; secùs, si abstinentia ab omni actu venereo. Nequè votum castitatis pro aliquo tempore. Nequè votum emittendi votum castitatis aut Religionis, vel suscipiendi Ordines Sacros, quià non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ità *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm. n.* 104. Nequè votum servandæ castitatis conjugalis. *Salmantic. ibid. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum Religionis non approbatæ. Nec votum peregrinationis Romam etc. si non sit emissum solâ devotionis causâ, et præcisè illorum locorum; undè, si quis voveat Romam ire ad visitandam Imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n.* 77. *et Pal. Fag. etc. cum Salm. n.* 105. V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, puta peregrinandi mendicando, ingrediendi Religionem arctiorem, potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatnr laxiorem, item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus ob causam dispensare, ut differatur ingressus.

Sanch. n. 74 *et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. n.* 106. VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, puta Religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanchez num* 46. *Less. n.* 124. *et Pal. Laym. etc. cum Salm. n.* 107. Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiàm negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus*, juxtà dicta *n.* 224. V. *Quæritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis emisso à conjuge? Vide dicenda *de Matrimon. lib.* 6. *n.* 989. *et* 990. ubi probabile est cum *Sanch. et aliis*, eum posse, sivè votum sit emissum antè, sivè post matrimonium. Et idem posse Confessarios Mendicantes, dicitur *ibid. n.* 1129. Sed plures hîc remanent quæstiones resolvendæ.

Quæritur 1. an juramentum Castitatis, sivè Religio- 259
nis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor. apud Viva de Jub. quæst.* 12. *n.* 12. quià in æquiparatis dispositum de uno censetur etiàm de altero, *ex c. Postquàm, de Elect. in* 6. Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantùm ex reverentia, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 80. *art.* 8. et ideò talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p.* 4. *Tract.* 4. *Res.* 69. *cum aliis. Secunda sententia*, cum *Sanch. de Matrim. lib.* 8. *D.* 13. *n.* 4. *et Sot. Caj. Azor. Val. et Salm. cap.* 3. *n.* 108. cum aliis, distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit, illud esse reservatum; secùs, si non includat. Sed hæc sententia nec etiàm videtur congruenter loqui; nam, quandò supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum. *Tertia* igitur *sententia*, cum *Viva, et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz etc.* quam

probabilem vocat *Sporer de 2. Præc. cap.* 3. *n.* 97. *cum Tambur.* congruentiùs loquitur, et tenet, quòd minime sit reservatum tale juramentum; et si fortè ipsi sit votum inclusum, votum equidem sit futurum reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse, vel non, in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num.* 4. *Diana*, *et Viva dict. loc. cit.* putant, ùt plurimùm tali juramento includi etiàm votum; maximè, ait *Sanch.* quando offertur res Divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quandò quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, puta, si ob officium amissum, vel ex ira ergà propinquos juret Religionem se ingressurum. Sed propriùs loquendo, dicendum esse censeo, quòd, si talis jurans intenderit se obligare ad Religionem duplici vinculo, nempè voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, et ampliùs vinculo juramenti, tunc, licet dispensetur à juramento, remaneat tamen ligatus voto. Sed, si intenderit se graviter obligare tantùm vinculo juramenti; ità ut emittat juramentum Religionis, non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantùm ex vinculo juramenti, à qua obligatione relaxatione juramenti omninò liberatur; quià tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc rectè loquitur *Sanch. dict. n.* 4. *cum Lopez*, *et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sivè promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obliget, Vide *Bus. de Cons. lib.* 1. *n.* 75.

260 Quæritur 2. utrum, commutato voto reservato, materia subrogata etiàm reservata sit? Affirmant *Azor. et alii*, *apud Leand.* quia tunc idem vinculum voti

transfertur in illam. Sed communiter et probabiliùs negant *Less. lib.* 1. *cap.* 40. *n.* 124 *Sanchez Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 46. *et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. cap.* 3. *n.* 109. Ratio, quià, licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cum non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantùm addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale Castitatis etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd, si conditio sit de præterito, vel præsenti, certè votum remaneat reservatum, quià tunc reverà non dicitur conditionale, sed absolutum, cum conditio non suspendat obligationem. Vid. *Salmant. de Matrim. cap.* 7. *n.* 1. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiàm de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. g. *Voveo, me ingressurum Religionem, si vigesimum annum attigero: Si cursum studiorum consummavero.* Vide *Salm. de Voto c.* 2. n. 38. Prænotandum 2. ut certum, quòd, si conditio nondùm sit impleta, possit in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quià reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. de Voto cap.* 3. *num.* 3.

Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impletâ? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* affirmat, sivè votum sit conditionale, sivè pœnale; quià, verificatâ conditione, perficitur votum, et fit absolutum, acsi tunc esset emissum. Ità *Sot. Azor. Covarr. et apud Salm. d. cap.* 3. *n.* 113 *Secunda sententia* dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cum pœnale non fiat ex affectu ad Religionem, aut Castitatem; imò potiùs ex horrore ergà illas, dum promittitur in pœnam. Ità *Less. lib.* 2. *c.* 40. *n.* 132 *et Laym. Suar. Bon. et apud Salm. ibid. Tertia* verò *sententia* valdè probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 40, *n.* 93. *Croix l.* 3. *p.* 1, *n.* 545. 261

et 546. *Salm. ibid. n.* 114. *et* 115. *cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis. Et Elbel n.* 286. vocat probabilissimam *cum Pall. Fill. Spor. Et March.* docet, omnia vota, sivè conditionalia, sivè pœnalia, non esse reservata; Ratio, quià votum, ut sit reservatum (proùt admittere videntur omnes, etiàm Auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; nequè votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et ideò principalis affectus magis est ad conditionem. Quarè, licet, impletâ conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cum procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secùs tamen dicendum, ut benè ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de Jubil. c. XI.* §. 2. *n.* 9.), si quis voveret Religionem se ingressurum cum conditione, v. gr. *si Mater obierit;* quià tunc votum potiùs est absolutum, quamvis ad executionem, durante Matris vitâ, non obliget: particula enim *si* non rarò æquivalet particulæ *quandò*.

262 Utrum autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiuntur, in votis et juramentis? Probabiliùs negatur cum *Sanchez de Matrim. l.* 3. *D.* 25. *n.* 12. *et* 13. *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 55. et aliis communiter contrà *Pontium. Pal. et Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. Vide tamen quæ fusè de hac quæstione diximus *l.* 1. *de Leg. n.* 138. Et vide etiàm dicenda *n.* 232 *in fin. v. An autem*, ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc.* peregrinos fieri verè subditos Superioris illius loci, ubi sunt, etiàmsi per breve tempus ibi commorentur.

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid tertium præceptum, *Memento*, etc.

» Præceptum hoc, quatenùs vult, ut tempus aliquod 263
» sanctificetur, sivè impendatur cultui Divino, est naturale, et adhùc obligat: quatenùs verò tempus ad id designatur die Sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designati dies Dominicus, et Festi, præscriptusque modus colendi hos dies, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th.* 2. 2. *q.* 122. »

Quæritur 1. an præceptum de Sabbato sanctificando fuerit *Naturale*, an *Cæremoniale?* Respondetur unà cum *Bus.* quòd præceptum, proùt determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuerit Naturale, et obligaverit omnes, et ideò inter Decalogi præcepta computetur, proùt autem determinavit diem Sabbati à vespera usque ad vesperam (ut *Lev.* 23.) fuit cæremoniale, et obligabat tantùm Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom.* 3. *p. in Præc. Dec. n.* 4. *et* 6. *et S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 1. qui sic docet:

Præceptum de sanctificatione Sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem, quantùm ad hoc, quod homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum Divinis.... Sed in quantùm in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis Mundi, sic est præceptum cæremoniale... Undè.... ponitur inter Præcepta Decalogi, quantùm est morale, non in quantùm est cæremoniale. Vide *Salm. tract.* 23. *de* 3. *Præc.* de hoc puncto fusè disserentes *c.* 1. *a n.* 1. usque ad 7.

264 Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei, etiàm interior? Affirmant *Scotus*, *Angel. et Tabien. apud Salm. dict. c.* 1. *n.* 8. undè dicunt, tenêri Fideles hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissimè negant *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 9. *c.* 7. §. 2. *q.* 4. *a.* 4. *concl.* 2. *dub.* 2. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 35. *n.* 8. *et Salm. ex n.* 9. *cum Cov. Fill. Bon Sayr. etc. ex D. Thom.* 1. 2. *q.* 122. *c.* 4. ubi docet, quòd ad interiorem cultum non cogamur, sed moveamur à Spiritu Sancto: *Et ideò* (ait) *in tertio præcepto præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet *Catech. Rom. de* 3. *præc. n.* 1. ubi: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxtà commune axioma Theologorum, utque docet idem *D. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. *in corp.* et expressiùs *ad* 1. ubi: *Non enim idem est finis præcepti, et id, de quo præceptum datur.*

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum? an negativum? Et respondetur, esse affirmativum, dum non obligat semper, et ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum Salm. ibid. n.* 25. contrà *Caj. et Fill. etc.* qui tuentur, esse negativum, cum in eo nihil positivum judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide *Catech. Rom. n.* 11.

265 Quæritur 4. an observantia diei Dominici sit de jure Naturali, sivè Divino, vel tantùm Ecclesiastico? *Prima* sententia asserit eam esse de Divino; quià Dominicus

dies successit loco Sabbati, quod jure Divino erat institutum ad Deum colendum. Ità *Abb. Ang. Panorm. apud Salm.* et his adhæret *Croix l. 3. p. 1. n. 691. cum Mar. et Spor.* qui dicunt excusatum in Festo à Missa, tenêri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno. Sed longè probabilior, èt communis est *secunda* sententia, quòd sit de jure Ecclesiastico ex *Catech. Rom. n. 19.* ubi : *Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus in Dominicum transferatur diem.* Idem docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 4. Observantia diei Dominicæ succedit observantiæ Sabbati, non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideò observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, et in eâ dispensari potest; quamvis in hoc dispensari non posset, ut nullus sit dies festivus cultui Divino specialiter deputatus, proùt de facto Alexander III. dispensavit in hoc, ut in Dominicis fiat piscatio halecum, uti habetur in *c. Licet de Feriis*, ubi sic dicit : *Licet tam veteris, quàm novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, quàm dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalia Sanctorum Ecclesia decreverit observanda; Indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, et aliis Festis (præterquam in solemnitatibus), si haleces terræ se inclinaverint, earum captioni ingruente necessitate intendere.* Hanc sententiam tenent *Sotus de Just. l. 2. quæst. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. c. 13. n. 1. Azor. tom. 2. l. 1. c. 2. q. 2. Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. Cons. l. 5. cap. 2. Dub. 1. ex n. 2. Elbel n. 340. et Salm. c. 1 n. 38 communiter cum S. Th. loc. cit. mox suprà n. 263. Fill. Caj. Bon. et cum aliis Carden. in tr. 52. p. 2. n. 15. ac Bell.* Sed urget magna oppositio, videlicet : Prœceptum Sabbati erat certè naturale, et morale, nam ideò inter Decalogi præcepta numeratum fuit : Ergò Dominica, quæ Sabbato substituta fuit, etiàm de jure naturali, sivè Divino est. Respondetur, quòd, licet sit de jure Divino et naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultûs, et dierum, quibus conferendus

erat, fuerit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta: ità ut posset tunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. n.* 38. Et ideò præceptum hoc, quoad exhibitionem cultûs, est quidem Divinum, sed, quoad determinationem cultûs et temporis, est Ecclesiasticum. Vide *Salman. dict. num.* 38. *et* 39. *et in fine Proœmii ad* 3. *Præc.*

266 Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis Diœcesibus Festa indicere? Constat, eos posse ex *c. Conquestus de Feriis.* Sed dubium est ex *Bulla Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant à Festis instituendis. Verùm probabiliùs illa verba sunt potiùs monitiva, quam præceptiva. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 113. *et* 114.

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus Cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor. Covarr. Bonac. Trull. etc. etc. Salm. ibid. n.* 116. *ex dict. cap. Conquestus de Fer.* Notandum tamen, quod sufficiat, si Clerus, et Populus non contradicant. Notandum deindè, quòd, licet Episcopus, illis contradicentibus, nequeat Festa indicere perpetua, possit tamen unâ, vel alterâ vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. n.* 117. dicunt, sufficere ex consuetudine solum Cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. n.* 118. juxtà jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo ex *Bulla Urb. VIII. Universa*, edita ann. 1642. possint Episcopi sinè consensu Populi, et Cleri instituere Festa perpetua. Ità *Salm. n.* 119. *et* 120. *cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non tenêri Populum servare Festum indictum ab Episcopo sinè ejus, vel Cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. etc. n.* 619. Et quidem probabiliùs, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sinè consensu Cleri et Populi Festa indicere: ex altera autem parte in præfata Bulla (juxtà verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quòd Episcopi abstineant de facili Festa instituere: Undè non benè, saltem non satis

deducitur, hanc facultatem absolutè Episcopis concedi.

Utrum autem Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantùm beatificatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. etc. apud Salm. n.* 21. Sed ipsi ut veriùs negant cum *Sanch. Barb. Vill. Dian. etc. n.* 122. Principes sæculares etiàm posse indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam à servilibus, dicunt *Sa, Sylv. etc.* Sed negant commun. *Azor. Sanch. Fill. et plures alii cum Salm. n.* 125.

Quæritur 6. à quonam tempore incipiat obligatio 167
diei festi? *Ang. Panorm. etc.* tenent, eam incipere à vespera ad vesperam. Probabiliùs verò incipit à media nocte ad aliam; talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possint institui Festa usquè ad meridiem, aut noctem. Ità *Nav. Suar. etc. cum Salm.* n. 131. *et Elbel de* 3. *Præc. n.* 331. Notandum autem, quod si festum ob diem impeditam transferatur in aliam quoad Officium, non transferatur obligatio audiendi Sacrum, et abstinendi à servilibus. Est commune, vide *Salm. n.* 133. quià talis est communis praxis Ecclesiæ.

Quær. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi, et ad 268
quid obliget? Ad primum respondetur affirmativè, cum damnata fuerit ab Innoc. XI. propos. 51. dicens: *Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Ad secundum respondetur, quòd obliget ad audiendum Sacrum ex *c. Vice illius, de Tregua, etc. Si quis, de Consecr. Dist.* 1. Et ad abstinendum à servilibus *ex Lev.* 23. 7. *et ex c.* 1. *Licet de Fer.* Et hoc non solùm in Dominicis, sed etiàm in aliis festis.

Hîc opportunè advertendum, quod ex Brevi, edito, die 22 Decemb. an. 1748. à nostro Pontif. Bened. XIV, pro Regnis utriusque Siciliæ permittantur opera servilia in Festis, exceptis *diebus Dominicis Paschatis, Resurrectionis, et Pentecostes, et aliis Dominicis per annum; nec non diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et Nativitatis Domini;*

diebus Purificationis , Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis , et Conceptionis B. M. V. Immaculatæ ; Festo SS. App. Petri, et Pauli , omnium Sanctorum , ac præcipui quorumcumque locorum Diæcesium Patroni. Pro aliis Festis præcipitur tantùm auditio Sacri.

269 Utrùm autem sit obligatio etiàm audiendi concionem? Sic videtur præcipi in *c. Sacerdotes. Dist.* 1. *de Consecr.* Sed repondetur negativè cum *Bus infrà* 308. *et n.* 323. *ac Salm. tr.* 23. *c.* 1. *n.* 141. Explicat autem *Glossa* textum cit. loqui tantùm de contemnentibus concionem. Et, notat *Suar. t.* 1. *de Relig. l.* 2. *c.* 16. *n.* 8. nîl aliud ibi præcipi, quàm ut Episcopi, et Parochi diebus Dominicis, et Solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ità oportêre duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quàm Episcopis, et Parochis prædicandi. Hîc obiter advertendum, quòd in *Trid. sess.* 5. *c.* 2. *de Ref.* præcipiatur tam Episcopis, quàm Parochis obligatio concionandi suis Populis in Dominicis, et Festis solemnibus his verbis: *Omnes Episcopos, et Prælatos tenêri per seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum* (vel per idoneos, si impediti fuerint). *Si quis autem hoc adimplêre contempserit, districtæ subjaceat ultioni. Archipresbyteri quoquè, Plebani, et quicumque curam Animarum obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem Dominicis et Festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad sulutem, annuntiandoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat.* Idem præceptum renovatur Episcopis in eodem Concil. *sess.* 24. *c.* 4. Hinc non dubito cum *Salm. de.* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 143. *et* 144. *et Barb.* quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quàm Parochos graviter, et absolutè. Nec obstat id, quod sentit *Suar. apud Bon. D.* 5. *q. un. p.* 2. *in fin.* nempè, quod hoc præceptum

non obliget tam rigorosè, ità ut graviter peccent Parochi, qui interdùm, vel sæpiùs omittunt concionari: id opinatur *Suar.* tam ex consuetudine sic legem interpretante: quàm ex ipso Concilio, ubi in *dict. c.* 4. *sess.* 24. cum agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur *si ità oportêrè duxerint;* Et huic interpretationi adhærent *Bonac. l. c. et Pal. tr.* 9. *D.* 9. *p.* 4. *n.* 5. Sed benè respondent *Salm. l. c. n.* 143. quod conditio illa referatur ad tempus tantùm Adventûs, et Quadragesimæ, ut patet reverà ex contextu Concilii; sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam; *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 5. *p.* 6. vult parvam materiam esse tantùm duodecimam partem concionum intrà annum: Sed hoc videtur nimis rigidum. *Salm* autem *n.* 145. rationabiliter asserunt, non excusari à culpa gravi Parochos sæpiùs prædicationem omittentes, quo videntur *Salm.* excusare Parochos interdùm omittentes. Hinc non improbabiliter videntur tenêre *Bon. et Pall. ll. cc.* non peccare graviter Parochos, qui interdùm concionari omittunt, secùs verò, ut ajunt, si omittant per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tantò magis, quià in *Trid. d. s.* 5. *c.* 2. *in fine* dicitur, quòd, si ab Episcopo ipsi Parochi *moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras etc. cogantur, ut officium suum impleant.* Ex quo videtur, in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habêre. Notant demùm *Salm. d. n.* 145. benè posse Parochos conciones omittere, ut posteà opportuniùs suppleant. Episcopi autem rariùs quidem, quàm Parochi, tenentur conciones facere.

Quær. 8. quinam teneantur observare Festa? Respondetur, omnes Fideles rationis compotes, id est 270
circà finem septennii. Ità ex communi *Croix l.* 3. *p.* 1. *et n.* 615. *et Salm. c.* 1. *n.* 151. contrà alios, quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui antè septennium certò pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabiliùs *Suar.* 3. *p. t.* 3. *D.* 82.

sect. 4. *in fine*, *Nav. c.* 21. *n.* 7. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *q.* 1. *et Salm. c.* 1. *n.* 152. *cum Fagund. ac Dian. p.* 10. *tr.* 12. *R.* 37. qui hanc sententiam probabiliorem vocant (contrà verò non tenentur, si post septennium adhùc usu rationis carerent.) Ratio, quià lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de Leg. n.* 369. *Dian. l. c. cum Trull. Rocafull. et Pasqualig. ac Croix l.* 1. *n.* 676. *cum Burg. Illsung. et Jo. Sanch. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. nempè, pueros antè septennium, etiàmsi usum rationis acquisierint, non tenêri ad leges positivas, quià istæ non obligant, nisi secundùm communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea. ff. de Leg.* ubi : *Nam ad ea potiùs debet aptari jus, quæ frequenter et facilè, quàm quæ perraró eveniunt;* Hac etiàm ratione *D. Th.* 2. 2, *q.* 147. *ar.* 4. *ad* 2. excusat à jejunio juvenes antè 21. annum, etiàmsi aliquis non indigeret frequenti cibo : *Quià* (ut ait) *Legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit.* Idem autem dicunt *Sanctius*, *Dian et Burgh. apud Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 2026. de præcepto annuæ Confessionis ; Sed tenendum cum *Pal. de Sacr. Pæn. p.* 20. §. 2. *n.* 2. qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* benè obligari ad Confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dùm ex *c. Omnis utriusque sexùs*, *de Pæn. et rem.* præcipitur, quòd omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis*, benè explicat *Glossa*, *idest*, *cum est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quià tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n.* 151. Qui autem simùl esset cæcus, mutus, et surdus non teneretur adesse Missæ, quià non posset præstare moralem assistentiam ; secùs, si tantùm sit cæcus, vel surdus. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 616. An teneantur peregrini ad

observanda Festa? Vide dicta suprà *l.* 1. *n.* 156. et dicenda hoc *l.* 3. *n.* 332. *in fin. v. An autem.*

An autem liceat in Festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Fernand. ap. Tamb. c.* 3. §. 1. *n.* 17. Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 9. *n.* 3. *Croix l.* 1. *n.* 579. *cum Viva, Tamb. et Elbel n.* 410. meritò putant non improbabile: cum *Laym.* permittat injungi perpetuò amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit, *quod Ecclesia non judicet de iis, qui foris sunt*, 1. *Cor.* 271

DUBIUM I.

Quæ opera tùm hoc præcepto, tùm ab Ecclesia prohibeantur?

272 *Quæ sint opera servilia?*
273 *An sit duplex peccatum peccare die festo?*
274 *Quæ opera non sint servilia?*
275 *An itinerari?*
276 *An ducere currus vel jumenta onusta?*
277 *An molere?*
278 *An docère, scribere, canere etc. etiàmsi fiant ob lucrum?*
279 *An transcribere?*
280 *An pingere?*
281 *An delineare, retrahere, et an sculpere?*
282 *An liceat Typographis componere? Et an distillare?*
283 *An venari, et piscari?*
284 *Quæ sint opera forensia vetita in Festis?*
285 *An liceant venditiones, et contractus?*
286 *An liceant nundinæ, et mercatus?*
287 *An liceat excommunicare, conficere Testamenta, et similia?*

« Resp. 1. Die festo prohibentur omnia opera servi- 272
» vilia, hoc est, quæ et versantur circa materiam
» externam, et vel mechanica, et illiberalia sunt, v.
» gr. suëre, fabricare; vel requirunt tantùm laborem
» corporis, et ab operariis tantùm, et servis fieri
» solent. Ità DD. communiter Vid. *Laym. l.* 4. *tr.* 6. *c.*
» 2. *Suar. Fill. etc. ex S. Th. loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari commu-

sect. 4. *in fine*, *Nav. c.* 21. *n.* 7. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *q.* 1. *et Salm. c.* 1. *n.* 152. *cum Fagund. ac Dian. p.* 10. *tr.* 12. *R.* 37. qui hanc sententiam probabiliorem vocant (contrà verò non tenentur, si post septennium adhùc usu rationis carerent.) Ratio, quià lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de Leg. n.* 369. *Dian. l. c. cum Trull. Rocafull. et Pasqualig. ac Croix l.* 1. *n.* 676. *cum Burg. Illsung. et Jo. Sanch. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. nempè, pueros antè septennium, etiàmsi usum rationis acquisierint, non tenêri ad leges positivas, quià istæ non obligant, nisi secundùm communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea. ff. de Leg.* ubi: *Nam ad ea potiùs debet aptari jus, quæ frequenter et facilè, quàm quæ perraró eveniunt;* Hac etiàm ratione *D. Th.* 2. 2, *q.* 147. *ar.* 4. *ad* 2. excusat à jejunio juvenes antè 21. annum, etiàmsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quià* (ut ait) *Legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit.* Idem autem dicunt *Sanctius*, *Dian et Burgh. apud Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 2026. de præcepto annuæ Confessionis; Sed tenendum cum *Pal. de Sacr. Pœn. p.* 20. §. 2. *n.* 2. qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* benè obligari ad Confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *c. Omnis utriusque sexùs*, *de Pœn. et rem.* præcipitur, quòd omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis*, benè explicat *Glossa*, *idest*, *cum est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quià tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n.* 151. Qui autem simùl esset cæcus, mutus, et surdus non teneretur adesse Missæ, quià non posset præstare moralem assistentiam; secùs, si tantùm sit cæcus, vel surdus. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 616. An teneantur peregrini ad

observanda Festa? Vide dicta suprà *l.* 1. *n.* 156. et dicenda hoc *l.* 3. *n.* 332. *in fin. v. An autem.*

An autem liceat in Festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Fernand. ap. Tamb. c.* 3. §. 1. *n.* 17. Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 9. *n.* 3. *Croix l.* 1. *n.* 579. *cum Viva, Tamb. et Elbel n.* 410. meritò putant non improbabile: cum *Laym.* permittat injungi perpetuò amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit, *quod Ecclesia non judicet de iis, qui foris sunt*, 1. *Cor.* 271

DUBIUM I.

Quæ opera tùm hoc præcepto, tùm ab Ecclesia prohibeantur?

272 *Quæ sint opera servilia?*
273 *An sit duplex peccatum peccare die festo?*
274 *Quæ opera non sint servilia?*
275 *An itinerari?*
276 *An ducere currus vel jumenta onusta?*
277 *An molere?*
278 *An docère, scribere, canere etc. etiàmsi fiant ob lucrum?*
279 *An transcribere?*
280 *An pingere?*
281 *An delineare, retrahere, et an sculpere?*
282 *An liceat Typographis componere? Et an distillare?*
283 *An venari, et piscari?*
284 *Quæ sint opera forensia vetita in Festis?*
285 *An liceant venditiones, et contractus?*
286 *An liceant nundinæ, et mercatus?*
287 *An liceat excommunicare, conficere Testamenta, et similia?*

« Resp. 1. Die festo prohibentur omnia opera servi- 272
» vilia, hoc est, quæ et versantur circa materiam
» externam, et vel mechanica, et illiberalia sunt, v.
» gr. suëre, fabricare; vel requirunt tantùm laborem
» corporis, et ab operariis tantùm, et servis fieri
» solent. Ità DD. communiter Vid. *Laym. l.* 4. *tr.* 6. *c.*
» 2. *Suar. Fill. etc. ex S. Th. loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari commu-

niter ab AA. Alia sunt opera *corporis*, quæ per corpus exercentur, et ordinantur immediatè ad utilitatem corporis, ut fodere, suëre etc. Et hæc dicuntur *Servilia*, quià a servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab *Ills. apud Croix l.* 3. p. 1. *n.* 284. *Actiò, quæ immediatè in utilitatem corporis potiùs, quàm animi viribus efficitur.* Alia sunt opera *Animæ*, quæ ab anima præcipuè procedunt, ad animum excolendum spectant, ut legere, docêre, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia à liberis exercentur. Alia deniquè sunt *Media*, seu *Communia*, quæ a liberis et servis promiscuè exercentur, ut iter facere, venari, etc. Ità *Laym. tract.* 7 *c.* 1. *n.* 1. *Bon. Dub.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 6. *Anaclet. Viva*, *etc.*

273 Quæritur hîc, an peccent contrà hoc præceptum, qui peccant die festo? Affirmant *S. Bon. S. Antonin. Med. etc. apud Salm. de* 3. *præc. c.* 1. *n.* 224. quià, ut dicunt, peccatum opponitur cultui Divino, qui in Festo præcipitur; sed probabilior, et longè communior est contraria sententia *Nav. c.* 6. *n.* 9. *Suar. t.* 1. *de Rel. l.* 2. *c.* 18. *n.* 3 *Lug. de pænit. D.* 16. *n.* 116. *et Salm. ex n.* 225. *cum Caj. Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. etc. ex D.Thom. qui in* 3. *D.* 39. *q.* 5. *art.* 5. *q.* 2. *ad.* 2. Glossæ, dicenti in *c.* 13. Lucæ, quòd lex prohibeat in Sabbato, *non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari,* sic respondet: *Opera servilia mysticè intelliguntur peccata, sed ad litteram dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus.* Nec obstat illud quod S. Doctor ait 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3. ubi dicit: *Magis contrà hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus facit licitum.* Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis verò præcepti non cadit sub præcepto; ut dictum est *n.* 264. ex eodem *D. Th.*

» 1. Impertinens est ad rationem operis servilis,
» utrum fiat ex lucro, an ex recreatione: an ex hac,
» an ista intentione, piâ, vanâ, et turpi, *Cajet. Suar.*
» *Laym. loc. cit. etc.* contrà *Sylv.* et Canonistas.

» 2. Impertinens quoquè est, sivè fiat cum defa- 274
» tigatione, et labore, sivè non; sivè brevi, sivè
» longo tempore, etc. quià nihil horum mutat natu-
» ram operis.

» 3. Servile non est, ideòque nec prohibitum,
» festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica
» pulsare, iter facere pedibus, equo, curru, vel navi:
» undè etiàm ad hæc necessaria sunt licita. *Nav. c.*
» 13. *Tolet. et Laym. Suar. de fest. c.* 27.

Utrùm sit licitum die festo itinerari pedibus, 275
equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Sylv. etc.* At affirmandum est ex commuui cum *Bus Viva de* 3. *Præc. q.* 9. *n.* 8. *Elbel n.* 404. *et Salm. c.* 1. *n.* 247. Et sententia opposita nunc relinquenda est, ut antiquata, benè ait *Ronc. c.* 3. *q.* 4.

Utrùm autem sit licitum uti lecticâ ab hominibus portatâ? negat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 577. Affirmat *Tamb.* cum *Ills.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam viget in urbe Neapolis, et excusat à culpa, ut benè advertit *Mazzotta de* 3. *Præcept. cap.* 1. §. 1.

» 4. Nec servile est, ducere jumenta sinè onere, 276
» cum id sit iter facere, ut ait *Fill.* hìc *c.* 9. *n.* 170.
» Ducere autem jumenta, currus, vel navigium onus-
» tum mercibus, est servile. *Suar. loc. cit. Fill. loc.*
» *cit.* Si tamen antè festum talia itinera incœpta sint,
» continuatio eorum permittitur, vel ob publicam
» utilitatem, vel ob damnum, quod aliàs seque-
» retur. »

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta die festo? Triplex est sententia. *Prima* tenet, hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ità cum *Bus. Bon. Disp.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 25. *cum Reg. et S. Anton. Nav. Caj. et Sylv. ap. Salm. c.* 1. *n.* 246. *Secunda sententia* tenet, hoc non licêre sub gravi, non autem per se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis oneribus: Secùs, si labor esset modicus. Ità *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 578. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 22. *cum. Dian. Sanch. Cons. l.* 5. *c.*

2. *d.* 7. *n.* 10. *Pal. ap. Salm. c.* 1. *n.* 249. *in fin. Elbel de* 3. *Præcept. n.* 404. *Tertia sententia* probabilior, saltem hodiè, quam tenent *Viva q.* 9. *art.* 1. *n.* 9. *Ronc. c.* 3. *q.* 4. *Salm. c.* 1. *n.* 250. *cum aliis*, censet omninò licitum esse; non solùm iter incœptum continuare, sed etiàm inchoare. Ratio, quià in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: Et, si aliquandò sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel deniquè quià adest universalis consuetudo, quam adesse meritò asserit *Mazz. t.* 1. *p.* 405. Idemque ait de nautis *p.* 409.

277 An autem liceat diebus Festis molere? Concedit *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 13. si sit mola, quæ agitur aqua, vel vento; non autem, si agatur bestiis, et in quâ requiritur magnus labor, et occupatio. Ex quâ doctrinâ satis probabiliter inferunt *Tamb. num.* 14. *et Croix n.* 578. quòd, quandò cooperatio, et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiàm cum bestiis molere.

An autem liceat Ferrariis equos iter agentium ferrare? Vid. *Dub. seq. II. n.* 300.

278 » 5. Item nec servile est, sivè gratis, sivè pro pretio » docêre, studêre, scribere, transcribere, et secundùm quosdam, ut *Medin. Lopez, et Armillam*, » quorum sententiam probabilem putant *Laym.* contrà *Fill. Azor.* et alios multos, pingere, etiàm coloribus (nam de rudibus lineamentis plerique » concedunt); terere tamen colores, et non pingere, » sed tingere, ut v. gr. colorare asseres, vel pannos, » dealbare parietes, illiberale est. »

Hîc plura sunt distinguenda:

Quær. 1. an docêre, scribere, ludere, canere etc. sint *servilia*, si fiant ob lucrum? Affimant *Abul. Azor. Tabien. etc. ap. Salm. c.* 1. *n.* 263. quià, licet tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3. *cum Sot. Nav. Suar. et Salm. n.* 264. Ratio, quià intentio operantis non potest opus mutare.

279 Quær. 2. an transscribere sit opus servile? Affirmant

Caj. Nav. Sanch. Sylv. etc. apud Salm. c. 1. *n.* 268. quià transscribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transscribant etiàm, quod non intelligunt, sed negant communissimè, et probabiliùs *Elbel n.* 399. *Ronc. c.* 3. *quæst.* 4. *Resp.* 1. *Salm. c.* 1. *n.* 279. *cum Suar. Sa, Trull. Bon. et Viva Q.* 9. *Art.* 1. *n.* 3. *cum Pal. et communi*, quià transscribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam : Et ideò *Elbel n.* 400. *Viva ibid.* notat *ex Tamb.* licêrè etiàm transcribere notas musicas, et rationes, et etiàm characteres componere, ut *Laym. cam Dian. Bus. n.* 282. *seq. Mazz. et Elbel n.* 401. *cum Spor. Tamb. Mayr. et pluribus* contrà *Pal.*

Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez, Med. Aug. Sylv. Sayr Armilla, Rosell. Barb. apud Salm. c.* 1. *n.* 237. *et apud Busemb. et Laym.* Ratio, quià, ut dicunt, tale opus propriè servile non est, sed potiùs liberale, proùt simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causâ, admittunt *Azor Reg. Fill. etc. apud Bon. Disp.* 5. *q. un p.* 2. *n.* 25. Hanc sententiam *Spòr. n.* 45. vocat probabilissimam. *Secunda* tamen communior sententia tenet, pingere esse opus servile, quià non potest dici actio liberalis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solùm ad assimilandas imagines rerum. Deindè, quià pingere simillimum est ac sculpere, et acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. n.* 238. *cum Caj. Suar. Pal. Sanch. et aliis.* 280

His tamen non obstantibus, *Laym. tract.* 7. *c.* 2. *n.* 3. *Viva q.* 6. *A.* 2. *n.* 4. *Elbel n.* 395. *Holzm. n.* 541. *Ronc. ib. q.* 4. *Anacl. tract.* 10. *q.* 2. *Tamb. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 8. *cum Sa, Pelliz et Pal.* admittunt, primam sententiam esse probabilem, modò id fiat sinè magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas dolando, etc. Ratio, quià pingere, licet requirat operationem materialem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis, imò potiùs dicenda videtur liberalis : nam, sicut scriptura exprimit conceptus inter-

nos, ità pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castrop. Tambur. et Viva;* Vel, ut ait *Laym.* videtur pingere esse actio liberalis, quatenùs tendit ad animum recreandum. Negari non potest, prædictam opinionem satis esse probabilem, ut rectè dicit *Mazzotta.* nam, etsi non constaret, quod pingere sit opus liberale, nec etiàm constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabiliùs enim videtur esse actio, saltem *media, et communis* servis et liberis, dum sæpè communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercêre; opera enim *in quantùm* (loquitur *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3.) *sunt communia servis, et liberis, servilia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in Reg. Prax.* non sunt dimittendi sinè absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

Communiter autem admittunt *Sporer tract.* 3. *in Dec. c.* 4. *Fel. Pot. n.* 2033. *Mazzott. et alii apud Tamb. et Viva,* non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent fæminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quàm ad operandum. Excusant etiàm *Az. Fill. Sylv et Ang. apud Bon. ib. n.* 25. *in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, March. apud Bus. hìc n.* 283, *in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n.* 10.

282 « 6. Videntur etiàm excusari posse in Typographiis » litterarum collocatores, quandò post Divina collo- » cant neglectum pensum, ut habet *Laym.* hìc. Impri- » mere tamen servile habetur *Escob. D.* 5. *c.* 4. *Suar.* » *Laym. etc.*

» 7. Excusat etiàm *Fill.* hìc *n.* 169. distillationem, » quæ sinè corporis fatigatione potiùs ad experien- » tiam, et peritiam fit, quàm ex officio, et arte * (*Ad-* » *mittit eam Croix n.* 578. *si parva sit applicatio. An* » *autem ob eamdem rationem liceat emundare triticum*

» *manibus? Tamb.* §. 1. *in fin in dubium revocat. Cæte-*
» *rùm P. Michael apud Elbel n.* 408. *permittit ad vitan-*
» *dum otium leves labores, ut decerpere rosas, decor-*
» *ticare poma, etc. Sed in his potiùs dicendum puto,*
» *quod requiratur majus temporis spatium ad materiam*
» *gravem*).
» 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium te- 283
» nent; et excusant per consuetudinem, ad otium,
» aliaque pejora vitanda) venari. *Granat.* 2. 2. *c.* 3.
» *t.* 12. *art.* 4. *sect.* 7. *n.* 65. aucupari, militare, gladiari,
» piscari (saltem in fluminibus recreationis gratiâ) et
» similia: piscatio tamen moderata esse debet. Vid.
» *Laym. et Fill. tr.* 27. *c.* 9. *q.* 12. *Bon. d.* 5. *q.* 1. *p.* 2.
» *n.* 23. *Escob.* qui docet laboriosam esse, et ex officio
» non licêre. Similiter quidam excusant puellas ad
» otium vitandum acu pingentes, *Arm. Azor. Pal.*
» *Sa Marcant.* Vid *Dian. p.* 5. *t.* 6. *R.* 15 *et p.* 4. *tr.* 4
» *R.* 64. »

Quæritur, an venatio, aucupatio, et piscatio sint opera vetita diebus Festis? Adest duplex sententia. *Prima* affirmat, quià dicunt esse opera servilia, maximè si fiant ob quæstum, ut *Sylvest. Angel. Corell. et apud Salm. c.* 1. *n.* 141. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, et communior negat esse prohibita, etsi fiant causâ lucri; vel quià non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. c.* 2. *n.* 4. *Elbel n.* 402. *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 2. *D.* 14. *et* 15. *Navar. Medin. Granad. Rod. Lop.* Vel quià saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenet *Holzm. n.* 542 *Viva Art.* 1. *n.* 15. *cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. etc.* modò, intellige, hæc fiant sinè magno labore: aliàs frustrà videretur Pontifex dispensâsse in piscatione halecum in *c.* 3. *de Feriis.*

« Resp. 2 Prohibentur prætereà quædam opera non 284
» servilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus,
» placitum, judicium ad mortem, vel pœnam, et stre-
» pitus omnis judicialis, id est actiones, quæ ad de-
» cisionem causarum, tam civilium, quàm crimina-
» lium, tam Secularium, quàm Ecclesiasticarum
» spectant. Ità *commun. DD. ex c.* 2. *de feriis.* »

Undè resolves.

» 1. Die Festo non licet citare, adducere testes, id est, » exigere juramentum judiciale, proferre, aut exe» qui sententiam, quæ, si feratur, est irrita. Vid. *Laym.* » *l.* 4. *t.* 7. *c.* 2. *n.* 7. »

Prohibetur in Festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 10. Sed licitum est præstare juramentum Inquisitoribus, et etiàm juramenta, quibus confirmantur contractus promissi, die festo. *Viva. art.* 2. *n.* 15. Prohibentur etiàm formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sivè executio; nisi aliter requirat necessitas, aut pietas, *ex. c. ult. de Feriis.*

285 » 2. Nec licet emere, et vendere res non necessa» rias, negotiari publicè, vel privatim, inire con» tractus emptionis, locationis, permutationis, etc. » (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excu» sentur) quià intelliguntur nomine mercatûs, qui » prohibitus est *c.* 1. *de feriis*, ut docent *Bon. ex Suar.* » *c.* 13. *Fill. t.* 27. *c.* 10. *q.* 2. *n.* 180. * (*Vide n. seq.* » *v. An autem*) *. »

286 Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, et alicubi etiàm nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viv. q.* 9. *art.* 2. *n.* 2. *cum. Pal. et Salm. c.* 1. *n.* 276. *et* 278. *et ibid. Sanch. Caj. Sot. etc. cum Croix n.* 606. qui *cum Pal et Tamb.* dicit, quod ex consuetudine nunc videatur omninò licitus esse mercatus. Emptiones autem mercium certè sunt vetitæ jure Canonico, ut ait *Sanch. D.* 25. *n.* 3. *etc. ap. Salm. n.* 279. At ubi est contraria consuetudo, excusantur: *Sanchez et Viv.* ib. consuetudo enim (ait *Mazz.* §. 2.) in hoc magnâ ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm.* permitti in Festis vendere poculenta, et esculenta, etsi ad gulositatem, cum *Caj. Sanch. Nav. et Busemb. D.* 2. juxtà Detcr. *Sacr. Congr. Rituum ap. Salm. n.* 286. Item vendere calceos, candelas, et similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiàm præsentes, quamvis in hoc multum temporis impen-

datur ; tum quià sic fert timoratorum usus ; tum quià Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex. n.* 280. *cum Sanch. Nav. etc.* *et Croix n.* 606 *cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatûs vetentur etiàm locationes, negotiationes, et similia? Affirmant *Bus. Cum Tab. Sylv. etc.* Sed communiùs negant *Sanch. c.* 2. *D.* 26. *n.* 3, *Viv. Art.* 2. *n.* 4. *Salm. c.* 2. *n.* 274 *cum Trull. Pal. Azor. et Leand.* Quià talis est sapientium consuetudo, quâ videtur derogatum *Decretis S. Pii V. Cum primum*, *ann.* 1566. *et Sacræ Congreg. Rituum ap Salm. n.* 286. Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sinè instrumentis, et Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills et alii apud Croix n.* 606. Ideò venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. d.* §. 2. damnat de mortali ; Sed *Viva* asserit ex commun. *cum Pal. qu.* 9. *art.* 2. *n.* 4. quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judicialem ; Et reverà, ubiquè inter nos in Festis stipulantur instrumenta ; Quamvis Notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterùm communiter conceditur.

« 3. Die Festo licet excommunicàre, dispensare, 287
» judicem privatim informare, Advocatum consulere,
» consilia conficère, eligere, etc. quià non requirunt
» strepitum judicialem, V. *Bon. l. c.* * (*Est commu-*
» *nis apud Viva qu.* 9. *art.* 2. *n.* 4. *Licitum est etiàm*
» *conferre Beneficia, et etiàm jurisdictionem exercère*
» *sinè strepitu judiciali ; Item emancipare, et etiàm ap-*
» *pellare, Viva ibid.*)*. »

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288 *Qui possint* Dispensationem *dare ad laborandum?*
289 *Quinam laborantes excusentur ex* Consuetudine?

290 *An vertentes segetes etc. An Barbitonsores, et Sutores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis?*
291 *Quomodò excuset* Pietas?
292 *An liceat Die Festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulcrum? etc.*
293 *An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis?*
294 *Quomodò excuset* Charitas *erga Proximum?*
295 *Quomodò* Necessitas?
296 *An excusentur famuli, à Domino coacti ad laborandum?*
297 *An pauperes, reficientes vestes, etc.*
298 *An liceat Die Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus?*
299 *An conficere panem?*
300 *An mederi, conflare ferrum, coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos?*
301 *An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiàm omittere Sacrum?*
302 *An ad vitandum otium?*
303 *An excusentur Instauratores viarum etc.? et Sartores, perficientes vestes Die Festo?*
304 *Quomodò excuset* Utilitas *ad publicam lætitiam?*
305 *Quomodò excuset* Parvitas materiæ? (Vid. etiàm de hoc lib. 7. n. 436.)
306 *An peccet graviter mandans suis famulis, ut laborent per horam?*
307 *Undè sumatur gravitas materiæ in forensibus?*

« Tales præcipuè sunt septem: Prima, *Dispensa-* » *tio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episco- » palem, quales sunt Superiores Religionum; imò et » Parochi, quandò non datur facilis accessus ad Epis- » copum, *Suar. c.* 33. *Laym. c.* 4. *n.* 2. *Bon. p.* 1. *n.* 20.

288 In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest *primò* Pontifex, ut supremus Legislator et Pastor, in omnibus festivitatibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in suâ Diœcesi; et etiàm Capitulum, sede vacante; necnon Prælati Regulares erga suos Religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possint etiàm in Festis communibus: notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sinè justa causa, peccent graviter;

et invalida sit dispensatio; secùs, si dispensent in Festis Synodalibus, sivè particularibus loci. *Tertiò* Parochus dispensare potest, quandò subditus nequit adire Episcopum, sed tantùm ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ità *Sanch. Cons. lib.* 5. *c.* 2. *d.* 20. *n.* 2. *et Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor. Trull. cum Salm. c.* 1. *n.* 359. *et Viva A.* 2. *n.* 13. qui notat, quòd Vicarius Generalis etiàm possit dispensare, sed tantùm ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l.* 4. §. 2. *n.* 3. *cum Meröll. Barb. et Sanch.* Etiàm, præsente Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantùm, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, proùt in jejunio, et in vacatione ab operibus servilibus Diebus Festis. Ità *Viva loc. cit. Tamb. ut suprà n.* 37 *et c.* 5. §. 7. *n.* 56. *cum Th. et Jo. Sanch. Spor. de Leg. c.* 1. *n.* 349. *cum Suar. Mazzott. de Leg. tr.* 1. *D.* 4. *q.* 1. *cap.* 2. *ac Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 40. *cumm.* Censet autem *Elbel de* 3. *Præc. n.* 414. *cum Suar. Sylv. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficiat etiàm dispensatio præsumpta, si Dispensator adiri nequeat. Hìc autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam possit eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n.* 584. *cum Tamb. etc.*

» Secunda, *Consuetudo;* nam sic licitæ sunt nundinæ 289
» illæ, Diebus Festis passim habêri solitæ, et præpa-
» rationes deliciarum non necessariarum, ut cupedio-
» rum, placentarum, et similium ciborum artificioso-
» rum; item emptiones, et venditiones rerum parvi
» momenti. *Bon. l. c. Laym. l. c.* »

Hinc ex consuetudine *Salm. c.* 1. *n.* 347. *et Sanch. apud Viva Art.* 2. *n.* 12. excusant eos, qui in aréa vertunt, ut separent segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian cum Tamb. n.* 13. excusant Barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Viva ib.* dici posse de Sutoribus calceantibus novos calceos.) Notat autem *Viva*, quòd communiùs DD. dubitent de 290

tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D.* 27. *n.* 1. *et Salm. c.* 1. *n.* 343. *cum Caj. et Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Tourn. t.* 3. *p.* 348. *Coll.* 4. *Mazzot. tom.* 1. *c.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 591. *Elbel n.* 417. *Tamb.* §. 2. *n.* 13. *et Viva l. c.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantùm Diebus Festis conceditur, ut toneantur. Et id concedunt *Salm. cum Trull. et Pasq. n.* 341 non solùm, quandò rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.* sed etiàm in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiàm *Viva*, *Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n.* 591. ratione notabilis lucri cessantis, si aliàs à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n.* 55. qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine ferè ubiquè tolerata,

Notandum autem circà consuetudinem id, quod dicit *Viva Art.* 2 *n.* 8. scilicet, quòd ad excusandum sufficiat probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 18. *Salas*, *Gran. etc.* dictum unius Doctoris eximii, etiàm moderni, qui consuetudinem afferat. Benè autem advertit *Mazz de* 3. *Præc. c.* 2. quòd in dubio de consuetudine præferatur Præceptum, undè petenda est dispensatio; secùs, si probabile sit adesse consuetudinem.

291 » Tertia, *Pietas* in Deum, per quam licita sunt » opera, quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad » cultum Dei: ut pulsare campanas, circumferre ima» gines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et » verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium » non spectant, si absque ratione in festum differan» tur, venialia habentur *Fill. n.* 218. *Bon. loc. cit.* »

292 Quæritur hìc 1. an liceat die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulcrum, et similia? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia cum *Conrad et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia

sunt verè servilia; sed hæc est contrà communem. *Secunda* sententia *cum Viva Art.* 2. n. 10. *Suar. Tol. Croix n.* 86. *et Tam. S.* 2. *n.* 3. dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. *Tertia* sententia satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari die festo; tùm, quià est communis consuetudo; tùm, quià hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum Divinum. Ità *Elbel n.* 420. *Salm. c.* 1. *n.* 259. *cum Dian Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd, scienter præparare tabulata die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridiè, licitè fiunt die festo: et idem tenet *Mazott. loc. cit.*

Quæritur 2. an ob solam pietatem, sinè actuali necessitate, liceat Diebus Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna, ad ejus ædificium, dealbare parietes Templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ, n.* 9. *et* 28. *Tamb. v. Feriæ, n.* 18. *et* 37. *Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c.* 22. *n.* 80. *Fill. tr.* 27. *n.* 156. item *Perez, Sylvest. Pal. etc. apud Sanch. cons. lib.* 5. *cap.* 2. *Dub.* 23. Limitat tamen *Sylv.* modò non sit Diebus Dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, ex eo, quòd ex *c. Conquestus de Feriis*, excusentur judicialia, *si necessitas urgeat, vel pietas suadeat*; ergò similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum eodem jure Ecclesiastico, ut suprà *n.* 265, vetentur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. lib.* 1. *n.* 106. *in fin* Negant verò alii licêre, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi; quià talia opera de se sunt servilia, et nonnisi remotè concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia verò, ut suprà, de se non sunt servilia, et ideò permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris 293

ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n.* 3. *Pal. tr.* 9. *D. un. p.* 10. *n.* 2. *Bon. p.* 3. *n.* 6. *et Salm. cap.* 1. *n.* 260. *cum Suar. Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art.* 2. *n.* 8. *Tamb. n.* 18. *Sporer tract.* 3. *cap.* 4. *n.* 53 *Ronc. cap.* 3. *q.* 5. *et Salm. n.* 357. tùm solùm licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (proùt addunt *Ronc. et Salm. ib. cum AA. cit.*) ità indiget, ut, nisi Die festo laboret, non posset suæ necessitati subvenire, et aliàs ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de* 3. *Præc.* dicens, licêre extruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeò paupercula, ut aliundè sibi providêre non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum. Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n.* 260. sic ajunt: *Cæterùm, quia ferè omnes Ecclesiæ et Monasteria jam his temporibus egestate laborant: idcircò pro his, sivè pro Hospitalibus, Confraternitatibus, et similibus, possunt licitè homines laborare, Templa extruendo, segetes metendo, agros colendo, etc.* Ità *Salm. ib. cum Suar. Sot. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzott.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294 « Quarta, *Charitas* erga proximum; per quam li- » citi sunt, et valent actus judiciales pauperum orpha- » norum, viduarum et miserabilium personarum, ne » expensis graventur. Sic etiàm possunt rusticanorum, » in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, » causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, et » infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere, » et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur » *Laym. cap.* 2. *n.* 7. Vid. *Dian. t.* 1. *R.* 34.

295 « Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena corporis, vel animæ; si nimirùm sinè gravi incommodo, aut » detrimento aliquid omitti non possit. » (*D. Th.* » 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *generaliter excusat, qui laborant*

» *ad vitandum damnum bonorum*) *. Quo modo excu-
» santur. 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt: v.
» gr. si latro foret fugitivus, nisi tunc caperetur. 2.
» Servi, et ancillæ coacti à dominis laborare, nec au-
» dentes recusare: quod si frequenter contingat, eos
» deserere debent, *Suar. Laym. loc. cit.* »

Famuli, coacti à Dominis ad laborandum die fes- 296
to, nisi sit in Festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ità *Croix cum Ills. n.* 593. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *Elbel de* 3. *Præc. n.* 377. *Viva Art.* 2. *n.* 9. *Salm. c.* 1. *n.* 346. *cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quod si talis timor non adsit, veriùs dicunt *Sanch. n.* 18. *Salm. n.* 347. *Ronc. ibid. contrà Bus.* ipsos tenêri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sinè timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat AA. cum Mazzott.*

» 3. Excusantur iidem, et similes, reficientes suas 297
» vestes: cum id aliis diebus non possint * (*cum Laym.*
» *et Spor. n.* 50.) * 4. Pauperes, qui se, suosque alere
» non possunt, operantes privatim, sinè scandalo,
» maximè, quandò multi dies festi concurrunt. *Bon.*
» *n.* 13. * (*Cum Sanch. lib.* 2. *D.* 18. *n.* 15. *et Salm.*
» *n.* 331. *cum Azor. Suar. Pal. etc.* *)

» 5. Excusantur Coqui, et Culinarii. Certum est li- 298
» cêre coquere cibos, ut DD. communiter *cum S. Th.*
» 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 4. *et* 5. * (*Et quod ipsos præ-*
» *parando pertinet, licitum est etiàm animalia occidere,*
» *et excoriare, si pridiè commodè non potuerit fieri, ut so-*
» *let evenire in magnis Civitatibus; non autem in oppidulis,*
» *nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura Festa.*
» *Sanch. dict. D.* 18. *n.* 6. *Salm. c. cum Salm. n.* 333.)* »
Licitum esse etiam Artocopis facere pastillos, sal-

tem ex consuetudine, ajunt *Sanch. n.* 3. *Salm. n.* 334. *cum Sot. et Trull.* Sed meritò negat *Tamb.* §. 2. *n.* 21. nisi sint pro cibo proprio tantùm illius diei; vel iis opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrum liceat conficere cibos ad delectationem, puta sacchara condîtà, etc. Negant *Sanch. n.* 15. cui adhærent *Salm. n.* 328. *et Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) *ad modum victûs diuturni*; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Roncag.*, tales cibi die antecedenti non sic commodè vel sanè fieri possint. Sed *Pal apud Tamb. n.* 9. dicit, hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et meritò probabile putat *Tamb n.* 10. *cum Fagund.* Et consentit *Viva Art.* 2. *num.* 6. *vers.* 2. *cum Azor. et Mazzott. c.* 2. *pag.* 408.

Permittunt etiàm ex consuetudine *Mazzott. ibid. Viv. dict. n.* 6. *et Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n.* 22. colligere fructus die festo, etiàm non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc faciliùs permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel à pluvia contaminentur; Undè usu receptum est multis in locis, colligi die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. Certùm est autem, licêre in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel n.* 394. *cum Sporer n.* 42. *Henno*, *etc. communiter.*

» 6. Excusantur Pistores, et Laniones, et similes » in oppidis populosis, et concursu festorum. * (*Dicit » Tourn. tom.* 3. *p.* 348. *Coll.* 4. *cum Pontas, et Juenin, benè excusari Pistores, et vendentes merces, si » aliter nequeant se suosque sustentare; vel, si non la» borent, sint aliis grave incommodum pariturì*) *. »

299 Utrum liceat conficere, et coquere panem? Quoad Pistores seu Furnarios, ait *Viva*, eos communiùs a DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem dicunt *Sanch. D.* 18. *n.* 3. *et Bonac.*

part. 3. *n.* 9. sed excusant, si interveniat concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas Populi, Probabiliter tamen *Mazzott. loc. cit. et Salm. n.* 335. *cum Sa*, *Azor. Pasq. Leand. etc.* universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. Ratio; tùm, quià semper adest aliqua ex causis excusantibus, à *Sanch. et Bon.* mox assignatis; tùm, quià panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tùm, quià adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubique cum *Sporer. n.* 55.

Ità quoad Pistores, sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Meritò dubitat *Tamb. n.* 9. nisi concurrant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel deniquè nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixit de pastillis, quià tunc reducitur ad præparationem proprii victûs. Ità *Tamb. n.* 9. *et* 11. *cum Sanch. Bon. et Fag.* De Lanionibus autem, vendentibus carnes, vide dicta *n.* 298.

« 7. Chirurgi, Parmacopolæ. 8. Conflatores ferri, 300
» et vitri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque,
» quorum opus semel cœptum non potest interrum-
» pi sinè damno. »

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quià talium coctio plures requirit dies; Et hæc potest aliquando etiàm inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n.* 21 *et Sot. Pal. Trull. Nav. etc. cum Salm. d. n.* 348.

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo manè iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. c.* 1. *n.* 353. *cum Sanch. n.* 14. *Sot. Trull. Nav. etc. ac Mazzott. dict. c.* 2. Idcircò pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiàm reficere vias, pontes, ut *Mazzott ibid.*

« 9. Excusantur Molitores (*Vide supra Dub* 1,

» *n*. 577.), et Naucleri pendentes à ventis. 10. Pis-
» catores halecum, thynnorum, etc. qui certo tan-
tùm anni tempore tales capere possunt. »

301 Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenent *Cajet. Summ. v. Festor. violatio*, *Angel. v. Feria. n.* 34. *Armilla v. Festum, n.* 20. *Holzm. tom.* 1. *pag.* 287. *n.* 546. *v.* Quarta. *Sanch. Cons. lib.* 5. *c.* 2. *dub.* 19. *cum Palac. Rosell. et Alcoz. P. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 588. *Renzi de III. Præc. cap.* 3. *q.* 13. *Spor. de* 3. *Præc. c.* 4. *n.* 51. *Mazzott. c.* 2. *Elbel n.* 402. *Bon. p.* 3. *n.* 15 *Viv. art.* 2. *n.* 9. *in fin. Tamb. c.* 3. §. 2. *n.* 80. *cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. c.* 1. *n.* 349. Ratio, quià amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideò in *c. Licet de Feriis* Alexander III. dispensâsse fertur, ut possent capi haleces Diebus Dominicis, et aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. n.* 4.) Idque *Bus.* hìc *cum Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* rectè extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Roncag. c.* 3. *q.* 5. *R.* 11. *et Salm. ibid. n.* 350. *cum Suar. Reginald. Pal. Abul.* etc. negat, eam excusare, quià, ut dicunt, non est idem amittere lucrum, àc damnum pati. Sed prima sententia est fortè magis probabilis, cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinêre, quandò magnum lucrum amittunt; in idem enim reverà coïncidunt, aliquid amittere et prohibêri acquirere, quod ampliùs acquiri non potest: ut ait *Spor. dict. n.* 51. nam in *l. un. C. de sent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum Festi, proùt humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb.* Necnon *Ronc. d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, ut ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providêre et suis, cum *Suar. Reg. ex. Fill.*

Ob eamdem rationem probabiliter dicunt *Tambur. cap.* 1. §. 2. *n.* 7. *et Mazzott. de* 3. *Præc. cap.* 3. §. 2. contrà *Salm. n.* 352. excusare etiàm ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. Vide *seq. Dub.* 5. *n.* 532. Meritò autem reprobant *ib. Salm.* illud, quod adhùc probabile putat *Tamb. cap.* 1. §. 3. *n.* 9. (et ei consentit *Viva q.* 4. *art.* 3. *n.* 12.) posse aliquem proficisci die Sabbati ad venandum in nemore longinquo, licet die Dominicâ ibi non possit audire Missam; Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridiè Festi iter aggrediuntur. Qui verò die Jovis venatum iret, communiter excusatur *apud Viv. ib. cum Sanch. March. et Pal.*

Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres sententiæ. *Prima* cum *Suar. Comit. et aliis ap. Croix n.* 586. omninò negat, quià pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: sed hæc ratio non persuadet, quià causa, quandò est justa, licet naturam operis non mutet, tamen excusat. Hinc *secunda* sententia, quam tenent *Sa*, *Sylv. et* sequitur *Laym. l.* 4. *Tr.* 7. *c.* 4. *n.* 2. *in fine*, *et Mazz. cum Pelliz. et Burgh. ap. Croix*, excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excuset periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. cap.* 3. §. 9. *n.* 18. *Viva art.* 2. *n.* 19. *Sanch. dist.* 15. *n.* 13. *Croix d. n.* 586. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 586. tantùm in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiàm verè loquitur *Laym.* qui ideò dicit *cum Viva*, *et Spor. n.* 54. raro talem necessitatem laborandi accidere; et hæc est *tertia* sententia, cui libentiùs subscribo. 302

« 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, 303
» viarum publicarum, et similium, quæ moram non
» patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut
» funeribus, nuptiis, etc. si aliter fieri non possit,
» ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui diebus profestis vestes suere non

potuerint, licet eas perficere Diebus Festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; puta (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim statûs istius illos excusat. Ità *Salm. c.* 1. *n.* 344. *cum Laym. c.* 2. *n.* 2. *Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiàm *Viva a.* 2. *n.* 7. *Mazzott. c.* 2 *Spor. n.* 50. *et Croix n.* 562. *cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas : Sed intelligendum, (ait benè *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de Sutoribus cum *Viva n.* 12. *et Mazzott.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

« 13. Item Agricolæ, ad cavendum damnum, ruri » laborantes, ut, si ob pluviam imminentem segetes, » vel fænum congregent. *Bon. n.* 13. *Fill. n.* 211. * » (*Croix n.* 558.) *

» 14. Denique excusantur etiàm mercatores, qui » clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, » nec eos aliàs commodè emere posse *(*Vid. sup. n.* 286)* » De suprà dictis V. *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

304 » Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, sed » ad communem lætitiam, vel splendorem: sic enim » licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut per» ficiantur theatra, ignes, vestes, etc. Quamvis » moneat rectè *Suarez*, præstare in hoc casu petere » veniam a Pastoribus. V. *Bon.* »

Licitum esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatis, vel lætitiæ, puta ob victoriam, adventum, vel ortum Principis etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendunt, hæc fieri posse etiàm ob recitandam comœdiam, *Sanch. D.* 18. *n.* 27. *Tol. et Trull. Pasq. ap. Salm. c.* 1. *n.* 354. qui à fortiori extendunt ad taurorum agitationes; dummodò talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quià talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria : et ideò permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazzott. d. c.* 2.

conficere theatra, vestes famulorum, etc. causâ nuptiarum, si pridiè perfici nequiverint.

« Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, 305
» *parvitas* operis, seu temporis. Undè grave non vi-
» detur unâ horâ laborare, ut habet *Suar. l. 2. de*
» *fest. c.* 32. maximè, ut notat *Laym.* si labor non sit
» nimis servilis, et fatigans corpus. Imò durum vide-
» tur mortalis damnare, si quis duas aut tres horas
» impendat. V. *Fill. tr.* 29. *c.* 1. *q.* 1. *n.* 105. »

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ *ap. Suar.* ut ajunt *Salm. c.* 1. *n.* 319. ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contrà nimis rigorosè, ut *Azor. Bon. et Rag. ap Croix. n.* 594. ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maximè, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *R.* 5. *cum Sanch. Trull. et Salm. c.* 1. *n.* 320. *cum Pal. Elbel n.* 395. *Holz. n.* 545. Et hanc *Spor.*, *ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap Tourn. p.* 350. si labor sit valdè servilis, ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò, genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulùm plus, quàm duas horas, ut *Viva cum communiori*, asserit, *et Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. n.* 319. *in fin. et ap Croix d. l. cum Tamb. cap.* 3. §. 2. *n.* 1. qui dicit, esse hanc sententiam nostrâ ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ab Croix ib.* requirunt tres horas; quod *Viva et Mazzott.* etiàm admittunt, si aliquàlis necessitas, vel alia causa concurrat, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Busemb*, pariter *cum Fill.* ait, durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix, lib.* 2. *p.* 1. *n.* 564. et concludit, quòd communior, et probabilior nunc sit sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multùm ultrà duas horas, puta duas horas cum dimidia.

306 Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninch in Clypeo Tom*, 3. *art*. 5. affirmat, et pariter non negat *Arsdek*., cujus opinionem dicit probabiliorem *Croix c*. 581. casu, quò dominus mandat, ut laborent successivè, nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n*. 580. non esse mortale. Cæterùm probabilior, et longè communior est sententia, quòd in utroque casu non sit mortale, ut *Viva Art*. 2. *n*. 11. *cum Bon. Sanch. Dec. l*. 1. *c*. 4. *n*. 12. *Ronc. c*. 3. *q*. 5. *in fine; et Salm. c*. 1. *n*. 324. *cum Trull. Dian. Pasq*. Ratio, quià opera famulorum non uniuntur in unum : nequit autem dominus peccare magis, quàm ipsi famuli, qui tantùm leviter in hoc peccarent, cum leviter tantùm unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secùs certò esset, si dominus uni famulo mandaret, ut pluries laboraret die festo usque ad materiam gravem.

306 » In forensibus autem, et judicialibus materiæ » quantitatem non ex quantitate temporis, sed qua» litate operis desumendam, monet *Escob E*. 5. *c*. 3. » *n*. 14. *ex Palao lib*. 1. *tract*. 9. *d*. 2. *p*. 3. *n*. 4. Sic » grave peccatum esse asserit venditionem rei magni » momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tem» pore fieret. Quod intellige (secundùm prædicta) nisi » consuetudo, vel necessitas excuset. * (*Vide dicta* » *n*. 286. *in fin*.) »

DUBIUM III.

Quæ opera diebus Festis præcipiantur?

314 *An satisfaciat confitens peccata tempore Missæ?*
315 *An extasim patiens?*
316 *An dormitans?*
317 *An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleëmosynas, canens, etc.?*
318 *In qua Ecclesia audienda sit Missa?*
319 *Quinam satisfaciant audiendo Missam in Oratoriis privatis? an satisfaciant audientes in littore, aut Castris?*

« RESP. præcipitur 1. Auditio concionis, non tamen 308
» sub mortali, nisi quatenùs quisque tenetur discere » necessaria ad salutem. V. *Trid. sect.* 24. *c.* 4. *de Reform. Fill. hic c.* 8. *Bon. t.* 2. *d.* 5. *qu.* 1. *p.* 2. *n.* 27. » *Suar. etc.* Dixi, *nisi quatenùs*, *etc.* quià homines rudiores, ignorantes præcipua Mysteria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire tenêri » dictum est suprà *l.* 2. *tr.* 1. *c.* 1. tenentur lege charitatis (si aliàs ea commodè addiscere non possint) » sub gravi peccato concioni, vel potiùs catechesi » interesse. *Bon. d.* 2. *in præc.* 2. *n.* 28. addens, eo casu » concionem etiàm Missæ præferendam esse. *Trull. l.* » 1. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 12. *Fag. etc.* * (*Quandò autem Episcopi teneantur concionem facere: Vide dicta n.* 269. » *v. Hic obiter*) * Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Missam, hoc est morali, » et humanâ assistentiâ, sivè præsentiâ ei interesse. Est communis ex *cap. omnes fideles*; et ex *c.* » *Missas*, *de consecrat dist.* 2. contrà *Ang. et Rosellam*, qui semel, vel iterùm negligere, dicunt esse » veniale. * (*Est prætereà damnata hæc propos. ab* » *Innoc. XI. Propos.* 52.) * Obligat hoc præceptum » omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel cathecumenos. Ratio primæ partis est, quià est universale. Ratio secundæ est, quià assistentiam humanam » habêre non possunt. Ratio tertiæ est, quià non sunt » Ecclesiæ subjecti. *C. Lugo d.* 22. *sess.* 1. *et* 2. ex » *Navar. Sanch. et Conin.*

Undè resolves.

» 1. Non est obligatio audiendi concionem in Pa-

» rochia propria: tùm, quià DD. multi nullum hac » de re præceptum agnoscunt: cum *Trid. sess.* 24 *c.* 4 » *de ref. dicat, tenêri, ubi id commodè fieri potest;* tùm, » quià, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per » privilegia Regularium, et generalem consuetudi» nem contrariam. *Suar. de rel. t.* 1. *l.* 2. *c.* 16. *Azor.* » *Navar Cened. Zerol. p.* 1. V. *præd. Trull. l.* 2. *c.* 1. » *d.* 4. Vide *Barb. in Trid. sess.* 24. *c.* 4. Imò Fratres » Prædicatores, et Minores, et qui cum ipsis privi» legiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis » quovis anni tempore, possunt auditoribus suis con» cedere 18. annos, et 220. dies Indulgent: nomine » Papæ *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 22. *ex Rodriq. etc.* * (*Vide* » *dicta sup. n.* 269. *et dicenda ap. Bus. n.* 323.)*

» 2. Non est obligatio audiendi Missam feriâ » quintâ, et sextâ, et Sabbato majoris Hebdomadæ, » neque diebus Rogationum: *Azor. Henriq: Suar.* » *d.* 88. *sect.* 4.

» 3. In die Nativitatis Christi tantùm tenêris audi» re unam Missam. *Nav. Suar. Fill.*

309 » 4. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione) » Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in » Confessione, ut contrà *Caj. Syl. Ang. Armill.* docent » *Suar. Sa*, *Rodriq. Fill. etc.* Ratio est, quià duobus » præceptis potest simùl satisfieri. * (*Idem sentiunt* » *Spor. c.* 4. *n.* 16. *Elbel n.* 359. *Salm. de Matrim. c.* » 6. *n.* 20. *cum Pal. Bon. Sanch. et communissima*) * » ut v. suprà *l.* 1. *t.* 2. *c.* 3. *dub.* 3. Idem de eo, qui » confitetur tempore Missæ, affirmat *Regin. l.* 19. *n.* » 14 dummodò intentionem habuerit audiendi Mis» sam. Negat autem *Suar. d.* 88. *sect.* 6. *Azor. c.* 7. » *q.* 6. *Gordonus*, *Card. Lug. l. c.* si quidem possit » differre Confessionem, nec adsit necessitas præcepti » Confessionis. Idem dicit *Bon. disp.* 4. *art. ult. p.* 1. » Ubi contrariam praxim quorumdam excusat, vel » ob necessitatem communicandi, vel intentionem au» diendi Missam aliam, vel deniquè ob bonam fidem. * » (Vid. *infrà n.* 314.) *.

» 5. Satisfaciunt etiàm inservientes Missæ, si re-

» cedant, allaturi necessaria, v. gr. vinum, hostiam, » thus, etc. quià, cum hæc ordinentur ad officium, » non censentur abesse, dummodò non recedant ab » Ecclesia, vel saltem non longè. V. *Bon.* * (*Ità etiàm* » *Lugo Disp.* 22. *Sect.* 1. *n.* 24. *et Salm. de Sacr. Miss.* » *c.* 6 *n.* 21. *cum Sa, Nav. Sylv. Dic. etc. Et sic te-* » *nendum cum Elbel n.* 356. *Pal. et Bon. si sit per* » *breve tempus, vel non exeàtur ab Ecclesia contrà* » *Dic. Leand. et Dian. apud Sal. dict. n.* 21.)*

». 6. Peccat, qui non audit integram Missam; et 310 » quidem venialiter, si omittatur parva pars: mor- » taliter, si notabilis, v. gr. media, vel tertia pars. » *Laym.* tamen, et alii durum putant, mortalis dam- » nare eum, qui ab Offertorio usque ad finem adsit. » Additque, communiter excusari à mortali, qui au- » diunt à principio Epistolæ, vel, secundùm alios, » Evangelii usque ad finem; vel ab initio usque ad » Communionem. V. *Bonac. l.* 1. *d.* 4. *q. ult. Card.* » *Lugo d.* 22. *sect.* 1. *n.* 3. »

Quær. 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave? Diversæ sunt sententiæ. *Prima* dicit, esse grave omittere ab initio usque ad Epistolam exclusivè; ità *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix l.* 3. *p.* 1 *n.* 665. *Secunda* dicit, esse grave, si omittatur inclusivè usque ad Epistolam, ità tenent *Viva quæst.* 9. *art.* 3. *n.* 2. *Croix, et Salm. de Miss. Sacrif. c.* 6. *n.* 2. *cum Sot. Suar. Tab. Azor. Fag. Con. Henr. Dic. etc.* cum communiori, ut asserunt *Salm. Tertia* sententia dicit, non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusivè; modò audiatur usque ad ultimum Evangelium. Ità *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, apud Salm. et Cr.* Et probabilem hanc censent *Holzm. de* 3. *Præc. n.* 525. *Elbel n.* 258. *et apud Salm. ibid. Suar. Azor. Bonac. Laym. Henr. Rodr. etc.* Etiàmsi omittatur *Credo*, ut *Lug. Henr. Burgh. apud Croix loc. cit.* quià *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat antè Offertorium, ex quo, teste Isidoro, olim Missa incipiebat. *Secunda* sententia mihi est probabilior; sed hanc

ultimam (rectè dicunt *Salm.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cum sit fulcita tot et talibus Auctoribus?

Qui autem omittit omnia post Sumptionem, non peccat graviter, est commune cum *Croix n.* 666. Neque si omittat omnia antè Epistolam simùl, et omnia post Sumptionem, ut *Suar. Ills. Fag. apud Croix.* Quid si omitteret etiàm Epistolam? *Baun. et Llamas* etiàm excusant; sed contradicunt *Pal. Suar. Con. etc. communiùs ap. Croix.* Omittere autem solum Offertorium sivè antè, sivè post Consecrationem, non est grave, ait *Pasq. ap. Croix. n.* 667.

Quoad Canonèm autem certum est minorem omissionem esse grave. Quarè grave quidem est omissio Consecrationis, et Sumptionis simùl, ut communiter *ap. Salm. n.* 3. *et Croix. d. n.* 667. Item si omittatur à Consecratione usque ad *Pater noster* exclusivè. *Salm. ib. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 667. *Leand et alii apud Croix.* Sed dubitatur, an omittere tantùm communionem, vel Consecrationem sit grave? Affirmant ex communiori *Reg. Bon. Con. Avers. etc. cum Croix ib. Ronc. c.* 2. *q.* 1. *Pal. de Euch. p.* 16 *n.* 6 *Holzm. c.* 1 *n.* 52 *Salm. ibid. n.* 4 Imò *Pasq.* dicit, esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quià probabiliùs Sacrificium in Consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. D.* 22 *n.* 4 *Tamb. l.* 6 *c.* 2 § 1 *n.* 3 *Diana p.* 5 *t.* 13 *R.* 16 *Escob. d.* 17 *n.* 126 à gravi excusant, etiàmsi tota Consecratio omittatur; cum satis non constet, utrum essentia Sacrificii sit verè in Sumptione, vel Consecratione; Et probabile putat *Elbel n.* 358 *cum Suar. Hurt. Fag. Burghaber, etc.* valdèque adhærent *Spor. Viva, Laym. et Mazz.* Prima sententia videtur probabilior, quià (ut ajunt *Salm. et Holzm.*) licet non constet, an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel Sumptione, constat tamen, utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinêre. At, quià contrà non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus, ut utrique parti intersint, ideò secunda sententia non videtur improbabilis. In Parasceve

autem non est obligatio audiendi Missam, si illâ die occurrat Festum Annuntiationis, ut ait *Mazzot. de 3 Præcept. c.* 3 § 1 cum communi, contrà *Vasquez.*

Quæritur 2. an, qui veniret antè Consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Santius*; At omninò affirmandum cum *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 19. *n.* 6. *Salm. de Sacrific. Miss. c.* 1. *n.* 13. *cum Lug. Suar. et communi*, quià remanent ea, in quibus consistit Sacrificium. Sed, si veniret post Consecrationem, tunc eum non tenêri reliqua audire dicunt *Henr. et alii ap. Salm. ib.* juxtà dicenda *de Sacr. Miss. l.* 6. *n.* 305. ubi dicemus, valdè probabiliter essentiam Sacrificii in sola Consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Cont. Tourn. tom.* 3. *p.* 353. inquiens, obligationem Missæ se habêre instar Officii, quod recitari debet in parte, si nequeat integrè. Sed hoc non suadet, quià in Officio præcipitur oratio; undè qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti, cui potest; sed, ubi deficit essentia Missæ, cessat omninò obligatio, cum præceptum sit de audienda Missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est Missa. Cæterùm sententia hæc affirmativa est valdè probabilis, et in praxi tenenda (ut ait *P. Zacher. l.* 3. *p.* 1. 668) ex aliâ ratione, scilicet, quià audiri potest pars notabilis cæremoniæ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem Missæ, teneatur supplêre, si possit? Negat *Fill.* quià, si omiserit ob causam, tunc non peccavit; si sinè causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabiliùs contradicunt *Salm. n.* 15. *cum Leand.* quià, cum potest, tenetur Missam integram audire.

» 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui à duobus 311
» Sacerdotibus successivè duas dimidias Missas au-
» dit, ut habet *Nav. c.* 21. *Sa. Sot. Henr. Dian. t.* 1.
» *tr.* 3. *R.* 18. *Bon. d.* 4. *q. ult. part.* 11. *Hurt.* contrà
» *Suar. Conc. Fag.* quià audit integram Missam. Ob
» quam causam est probabile, * (*nunc improbabile*,
» *ob damnatam ab Innoc. XI. propos.* 53.) * etsi simul

» audiat, ut habet *Bon. l. c. Hurt. et Dian.* contrà
» *Regin. Conc. Card. Lugo*, etc. quorum sententia
» videtur probabilior. »

Quæritur igitùr, an satisfaciat præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus Sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53. damnata ab Inn. XI. quæ dicebat: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, imò quatuor simùl à diversis celebrantibus audit.* Sed dubium est, si audiat successivè? *Prima* sententia, quam tenent *Nav. c. 22. n. 2. Sa v. Missæ auditio n. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass. T. J. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 611. March. tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. etc. ap. Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 7. Card. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 611.* et probabilem putant *Salm. et Croix ll. cc. Viva de 3. Præc. quæst. 9. art. 3. n. 1. cum Diana, Pasqual. et Tamb. de 2. Præc. c. 2 n. 10 Mazzot. c. 3 § 1* affirmat, illum satisfacere, etiàmsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiàm cum aliqua interpositione temporis, nimirùm horæ, ut sentit *Mazzotta*. Ratio hujus sententiæ, tùm, quià auditio tunc benè terminatur ad unam Missam integram, si non physicè, saltem moraliter; tùm, quià, cum Christus sit principalis offerens Missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; tùm, quià illæ duæ medietates, licet non sufficiant ad unitatem Sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cum jam præstetur assistentia partibus Sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusivè, et ab altero à Consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si verò audiat ab uno usque ad Consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus *secundam sententiam*, quòd non satisfaciat, ut tenent *Suarez de Festis sect. 2. Tourn. tom. 3. p. 354. Coll. 5. Spor. de 3. Præcep. c. 4. n. 23. Tamb. d. n. 10. Lugo disp. 22. n. 8. cum Azor. et Coninch.* Ratio potissima,

quià Ecclesia præscribit audire, et assistere Missæ, quæ sit unum integrum Sacrificium; sed, sicut non dicitur unum Sacrificium illa Missa, quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem, et ab altero usque ad finem; ità nec dici debet assistere uni Sacrficio, qui duas Missæ dimidias partes à diversis Sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Viva*, quòd; si dicatur Missa ab uno, et, eo dificiente, ab altero perficiatur, unum dicatur Sacrificium; nam respondetur, tunc verè unum Sacrificium perfici; sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minimè unum Sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quòd, cum Christus sit principalis offerens, benè ex illis duabus partibus unum conficiatur Sacrificium; quià respondetur, quòd, licet Christus in illis duabus Missis sit unus offerens, tamen quià Christus tunc bis offert, ideò non jam conficiatur unum Sacrificium, sed verè sint duo Sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici, quòd uni Sacrificio assistat, sed duobus Sacrificiis imperfectis. Cæterùm omnes conveniunt, et dicunt, quòd, qui sinè justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modò excusaretur saltem a peccato veniali, ut ajunt *Salm. Viva et Alii communiter*.

« 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, * (*Vid.* 312
» *infrà n.* 316.) * pingit, docet; vel qui est post murum, aut aliam rem, tali loco, undè nihil audiri, videri, vel notari possit, quid fiat; quià non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, et quicumque (licet sit post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel procùl à templo) ità est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agatur, spectatâ loci naturâ (etiàmsi per accidens nihil audiat, videat aut intelligat) sitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu altaris. *Bon. loc. cit.* »

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic.*

Leand. Bord. ap. Salm. de Sacr. c. 6, *n.* 23. Sufficit enim audire Missam in Choro post Altare, vel per fenestram, quæ fert in Templum, etsi non cernatur Sacerdos; modò per alios assistens advertere possit, quid fiat. Ità *Croix n.* 641. *et Mazzott. l. c.* qui subdit, benè posse audiri Missam post Altare, et etiàm post parietem, aut columnam, modò assistens uniatur aliis audientibus. Et adhùc è loco extra Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad Altare; ut admittunt etiàm *Croix n.* 642. *et Elbel n.* 334. cum communi. Dicit autem *Mazzot.* non satisfacere eum, qui in magna Basilica esset in aliqua Capella, et in altera distantissima fieret Sacrum, sed hoc non videtur probabile, si is benè possit respicere celebrantem, et quid agat; quisque enim, qui adest in Templo, quamvis procùl ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut benè ait *Spor. de* 3. *Præc. c.* 4 *n.* 8.

An autem possit audiri Missa ab eo, qui è domo sua, interjectâ viâ, respicit Altare? Affirmant *Sporer n.* 9 *et* 211 *ac Lug. Dic. Gob. etc. apud Croix n.* 643. Idque non improbabiliter admittunt *Mazzotta l. c. et Elbel. n.* 355. *cum Escobar* et pluribus, si distantia sit parva; quià ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuator Tourneli tom.* 3 *p.* 352 *n.* 3. Dicunt autem *Lugo, et Escob.* non obstare distantiam 30 passuum. Sed *Tamb. et Gobat. apud Croix ib.* id non admittunt.

313 « 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter » et in confuso; ut aliquo modo advertat, quid fiat. » Hinc, si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet irreverentiâ, non tamen damnandus est mortalis. Imò *Con.* 3 *p. q.* 83 *cum Sylv. Rosel. et Med.* » docet, eum satisfacere; qui voluntariè toto Sacro est » distractus, modò sibi sit præsens, et cum reverentia » externa assistat. Quod probabile esse docet *Laym.* » contrà *Suar. Bon.* et alios. V. *Con. l. c. et Card.* » *Lug. n.* 20 et 26. Plura de tota hac materia vide » suprà *l.* 1 *n.* 163 *et* 165. »

Circà debitam attentionem ad Missam, quæritur 1. an ad satisfaciendum præcepto Missæ requiratur etiàm attentio interna? Adest duplex sententia. *Prima* negat, quià Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externâ morali, ità ut possimus testari, quæ fiant. Ità *Lugo de Euchar. D.* 22. *s.* 2. *n.* 71. *et Con. Dic. Pell. Henr. Syl. Med. Hurt.* et alii multi *ap. Salm. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 38. et probabilem vocant *Laym. Less. Mazzot. c.* 3. §. 1. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. (cum communi, ut asserit) *ac Spor. n.* 18. *etc. Secunda* tamen sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Th. in* 4. *D.* 15. *q.* 4. *art.* 2. *q.* 4. *Elbel n.* 435. *Sporer n.* 14. *Laym. Bonac. Dian. et alii cum Salm. d. c.* 6. *n.* 39. affirmat, requiri attentionem internam; quià Ecclesia, licet non possit præcipere directè actus internos, potest tamen indirectè. Juxtà autem sententiam hanc sufficit (ut dicunt *Salm. n.* 41. *cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c. n.* 10) ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis, scilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet; nam, si posteà distrahatur, etiàm advertenter, sed non advertat, se distrahi à Missa, vel ab Officio, etiàm satisfacit: quià iste, licet voluntariè se distrahat, non tamen distrahitur voluntariè à Missa. Ità *Salm. n.* 42. *cum Caj. Sot. Suar. Nav. et Sanch.* cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Missam duplex est, 1. ad verba et actiones Celebrantis, animo colendi Deum. 2. ad Mysteria, vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda ejus Attributa, Amorem, etc. modò attendatur ad principaliores partes Missæ, et præcisè ad Consecrationem, et Sumptionem; At post factum, benè advertit *Elbel n.* 337. *cum Tamb. et Sporer n.* 16. quòd nemo anxius esse debeat ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quià sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam, quam *Croix l.* 4 *n.* 1341. vocat, spectatâ ratione, probabiliorem, et *l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. vocat communem, negari non potest, esse satis

probabilem, juxtà dicenda de *Hor. Canon. lib.* 4. *n.* 177. Et à fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de* 3. *Præc. c.* 3. *q.* 5. quin expressè requiratur oratio. Saltem (dico), stante auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ Lex (ab AA. contrariis supposita) quæ etiàm ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. etc.* doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. Hinc *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1740. ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad Missam, ut notat *Tr. l.* 3. *p.* 1. *n.* 659.

314 Quæritur 2. an satisfaciat, qui tempore Missæ peccata confitetur? Resp. negativè cum sententia communi, quam tenent *Contin. Tournely t.* 3. *p.* 351. *cum Tab. et Pontas*, *Salm. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 46. *Tamb. de* 1. *Præc. c.* 5. *n.* 25. *Escob. c.* 9. *n.* 183. *Con. de Euch. q. ult. p.* 11 *n.* 26. (qui contrariam sententiam retractavit) *Holzm. de* 3. *Præc. c.* 1 *n.* 527. (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. D.* 22 *n.* 22 qui docet, hanc nostram omninò tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon.* enim *et Bassus* negat, quià non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n.* 634. ut mox supra diximus, scilicet, quòd sufficiat audire Missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolutè necessaria. Meliùs *Tamb. Dic. Pasq. etc.* negant, quià nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut reus, non jam ut offerens Sacrificium cum Sacerdote. *Secunda* verò sententia affirmat, eum satisfacere, si peccata confitens aliquo modo attenderet simùl ad Missam. Hanc tenent *Pal. Tr.* 22 *pun.* 16 *n.* 4 *cum Reg. et Molf. Gob. tr.* 5 *n.* 258 *Less. Cons. mor.* 1 *Missa cas.* 2. (sed *Less.* requirit, ut audiatur saltem bona pars Sacri antè Confessionem) item *Hurt.*

de Resid. p. 1. *R.* 8. *n.* 26. et probabilem putant *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. *et Elbel de* 3. *Præc. n.* 345. cum *Ficher*, *ac Pell.* Ratio, quià talis benè assisteret moraliter, dum pia actione Confessionis satis Deum directè coleret. Item (dicunt *Gob. et Elbel*) Confessio facta Sacerdoti est, acsi fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua Missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel n.* 342 *Zach. n.* 656 (cum communi, ut asserit) *et Pal. ac Gob. apud Croix n.* 656 de Sacerdote excipiente Confessiones. Hæc *secunda* sententia non videtur omni probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quià postmodùm observavi eam à pluribus gravibus DD. rejici, modò non audeo probabilem dicere. Absolutè autem illam tenet, et consuluit *Croix l. c. cum Less.* casu, quo obligati ad Missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur, quòd Ecclesia consentiat. Vide dicenda *n.* 332. *v. Non excusatur.* Commune verò est, quòd satisfaciat, qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum, ut *Suar. Croix n.* 654. *etc.* Sicut etiàm celebrans potest audire Missam alienam, ut probabiliùs putant *Croix c.* 657. *Zachar. n.* 657. *et Spor. n.* 16. quià hic, dum celebrat, jàm orat.

Quæritur 3. an satisfaciat præcepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Tor. Lean. apud Salm. Lug. de Euch. D.* 22. *n.* 19. item *Torre c.* 1. *n.* 205. quià tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum, non assistit præsentiâ humanâ, et morali. Sed eum satisfacere affirmant *Salm. ex n.* 206. *cum Suar. Trull. Led.* et aliis: Quià tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent *DD. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 83. *n.* 13. Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Cont. Tourn. t.* 3. *p.* 352. quià in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th.* 1. 2. *q.* 113. *art.* 3. *ad* 2. 315

Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, 316

vel recitationem Officii, satisfaciat? Respondetur *cum Sanc. Cons. lib.* 7. *c.* 2. *D.* 33. *Nav. et Salm. dict. c.* 6. *n.* 48. quòd, si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas eâ attentione, qua saltem advertat, se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfaciat, et saltem non peccet graviter.

317 Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bus*, hìc affirmat, si confabulatio non impediat quominùs advertat, saltem in confuso, quid fiat. Sed veriùs contradicunt *Salm. d. c.* 6 *n.* 50 *cum Suar. Dicast. et Fill.* et eis adhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. et aliis ap. Croix n.* 653 *in fin.* qui dicunt, eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missæ partem, et de re seria; secùs, si esset per parvam partem, vel discontinuatim de re levi, quæ omnem attentionem non impediret: et sic sentit etiàm *Elbel* n. 343. Sed huic ultimo nequè omninò acquiesco; dum confabulatio etiàm de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit Missam, se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. etc. cum Salm. n.* 52. Qui tamen deambularet audiendo Missam, dubitat *Bon.* an peccet graviter; sed dicunt benè satisfacere *Dic. Gob. cum aliis ap Croix n.* 424. Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleëmosynis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secùs in magna: Ità *Henr. cum aliis apud Salm. n.* 52. Sed *Lessius apud Croix dict. n.* 652. indistinctè eos excusat, si simùl attendant ad Missam; Et verè talis distractio non videtur esse incompossibilis. Musici, Organœdi, et alii etiàm satisfaciunt, si, dum canunt, vel pulsant instrumenta, simùl ad Missam attendant; dum id etiàm refertur ad eumdem Dei cultum, ut *Croix d. n.* 652 *et Spor. n.* 16.

318 « 10. Præceptum audiendæ Missæ impletur quocum-
» que loco, sivè in Parochiali, aut Cathedrali, sivè
» in Regularium Ecclesia, sivè in Oratoriis privatis,
» sivè extra Ecclesiam audiatur. Ratio est, quià Ec-

» clesia tantùm auditionem Missæ præcipit, non au-
» tem locum, ergo quovis loco impletur. * (*Ità Salm.*
» *de Sacrif. Missæ c.* 6. *n.* 1. *cum Lugo*, *Dic. etc. com-*
» *muniter. Sed quoad Oratoria privata, vide n. seq.*
» 319.)* *Tol. l.* 9 *c.* 7 *Azor. c.* 6 *Rodr. Nav. Fill. Nug.*
» *Suar. Conc. Bon. d.* 4 *q. ult. c.* 32 *n.* 4 et plures. Quæ
» doctrina, licet certa satis sit, nihilominùs, quià
» post omnes suprà citatos Auctores à quodam Mo-
» derno, viro aliàs docto, in dubium vocatur, pecu-
» liari dubio examinanda est, ne cui (quià liber
» obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur
» erronea. »

Hîc opere pretium est plura ad trutinam revocare circa privilegium Oratorii privati: et antè omnia refert annotare verba Brevis Pontificii, quo solet hujusmodi Indultum concedi.

Clemens XIII. *Tibi NN. Diœcesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio existente in Civitate N. et Diœcesi N. ad hoc decenter muro extructo, et ornato, seu extruendo ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci priùs visitando, et approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duraturâ, unam Missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhùc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de Superiorum suorum licentia Regularem, sinè tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio, de Paschatis, Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum Nobilium præsentia celebrari facere liberè et licitè possis et valeas, indulgemus. Non obstantibus etc. Volumus autem, quod Familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii, ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Oportet nunc unamquamque Indulti Clausulam breviter ad examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

CLAUSULA I. *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ.*

Hîc quæritur: an Privilegiatus, transferendo domicilium in aliam Diœcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissimè *Barbosa de Jure Ecclesiast. l.* 2. *c.* 8. *n.* 16. *Salas de Leg. D.* 20. *sect.* 15. *n.* 123. *Pasqual. tom.* 1. *de Sacrific. Missæ quæst.* 629. *Pellizzar. Man. tom.* 2. *tract.* 8. *c.* 2. *sect.* 2. *n.* 152. *Tamb. Meth. celebr. Missæ l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 2. *La Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 269. *cum Sylv. Bon. etc. et Diana p.* 4. *tract.* 4. *Reg.* 208. cum aliis pluribus. Ratio horum est, quià hoc privilegium est personale, cùm non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilitatem: quapropter, sicut, cessante causâ privilegii, privilegium cessat, ità, perseverante ejus causâ, nempè nobilitate personæ, privilegium perseverat. Nec obstare dicebant illud, *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ*, id enim non apponitur taxativè, sed tantùm demonstrativè, nimirum, *Tibi, qui nunc es Diœcesis Neapolitanæ*, et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius Diœcesis, qui fortè sit ejusdem nominis. Advertunt tamen præfati AA; quòd semper requiratur inspectio loci, ac approbatio ab Ordinario illius alterius Diœcesis. Sed, his non obstantibus, sentio cum *P. Fortunato à Brixia de Oratorio domest. p.* 62. *et P. Gattico n.* 20 *eod. tit. c.* 22. *ac Morella ap. Dian. loc. cit*, quòd, translato domicilio in aliam Diœcesim, Privilegium cesset. Ratio quià in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen Civitatis, et Diœcesis non solùm supplicatur personæ, nempè *Tibi Diœcesis N.* sed etiàm ipsi Oratorio, cum ibi dicatur: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. existente*; et aliquandò additur etiàm nomen Diœcesis; ergò, sicut limitatur Privilegium circà personam, sic etiàm circa locum. Et ideò puto Auctores, pro prima opinione citatos, olim ferè communiter illam tenuisse, quià olim nomen Diœcesis apponebatur tantùm personæ, non

autem loco; sic enim habetur in Exemplari relato à *Tamb. loc. cit. n. 1. Tibi Diœcesis N. ut in privato Domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio, ad hoc decenter muro exstructo etc.* Sed hodiè, posito, quòd nomen Civitatis, aut etiàm Diœcesis apponatur adhùc loco, non dubitandum, quin demonstrativè, sed non taxativè apponatur. Præterquam, quod, etiàmsi hoc dubium esset, hujusmodi Privilegium in dubio strictè sit interpretandum. Scio *Tambur. in cit.* §. 4. *n.* 31. citando pro se *Pelizz* eum mihi adversari dicere, quòd tale Indultum Oratorii latè interpretari debeat, cum sit privilegium Principis, quo nulli præjudicium inferitur. Sed oppositum mihi verius apparet, et *P. a Brixa l. c. c.* 3. *Animadv. I. p.* 91 asserit, id commune esse apud omnes. Ratio, quià aliàs communiter docent *Sànchez de Matr. l.* 8. *D.* 1. *n.* 1. *et* 5. *Bon. de Privil. D.* 1. *q.* 3. *p.* 7. §. 1. *n.* 5. *Suar. de Leg. l.* 8. *c.* 27. *Salm. tract.* 18. *c.* 1. *n.* 79. *cum Palao*, *Laym. Bass. Tambur.* et aliis passim, quòd, licet privilegia, proùt sunt favorabilia, latè, imò latissimè sint interpretanda, tamen privilegia illa, quæ juri communi derogant (sicut est hoc) regulariter strictè interpretari debeant; quià privilegium contrà jus commune continet et importat dispensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *Reg.* 15. *juris in* 6. ubi dicitur: *Quæ à jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.* Dixi *regulariter*; nam excipiuntur aliqui casus, quos recensuimus in *Appendice de Privilegiis* posita *l.* 1. *post Tract.* 2. *de Legibus*, vide ibi *n.* 7.

Dicunt autem *Pignatellus*, *et Pasqualigus*, posse Dominum, etiàmsi per breve tempus maneret ruri, uti ibi privilegio Oratorii, cum privilegium hoc sit personale. Sed etiàm hoc negandum cum *Ronc. de Sacrif. Missæ c.* 5. *q.* 3. *vers. Quarto*, juxtà verba ut supra relata Indulti, ubi dicitur: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio.* Domus autem rusticana, ubi per breve tempus Dominus degit, nequit dici *solitæ habitationis*.

CLASULA II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.*

Primo loco hîc advertendum cum *Tambur. Meth. cel. Missæ l.* 1 *c.* 6 § 4 *n.* 5 quòd, non verificatâ hac conditione nobilitatis, omninò corruat hoc privilegium; quià ex communi doctrina tradita à *Sanch. de Matr. l.* 8 *D.* 21 *n.* 8 cum non verificatur conditio, qua non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat, eoquòd conditio illa tunc requiratur ut causa finalis et principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons.* 68 *n.* 100 *et Pasqual. ac Clericat. ap. P. à Brixia in cit. Opusc. de Orat. dom.* sufficere ad id quamcumque nobilitatem, sivè ex genere, sivè ex privilegio, sivè ex dignitate, aut gradu, vel alio modo. Sed hoc negat præfatus *P. à Brixa,* dicens, Pontificem principaliter ob nobilitatem movêri ad hoc Privilegium alicui impertiendum, et ideò non præsumi, quòd velit illud participari ab eo, qui non sit realiter nobilis. De cætero ait *Tamb. loc. cit.* illum hîc censêri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit. Hinc censeo, semper distinguenda esse loca; nam qui fortè nobilis æstimabitur in aliqua Civitate, non æstimabitur talis in alia.

CLASULA III. *Ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. existente, ad hoc decenter muro exstructo, ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.*

Nota 1. verba, *Muro exstructo.* Dicunt hîc *La Croix l.* 5 *part.* 2 *n.* 266 *et Tamb. loc. cit. n.* 8 non esse opus quatuor muris cum janua, qui Oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes, aut tela, quæ reseretur, vel claudatur, ad commoditatem audientium Missam. Censet autem *P. Fortunatus à Brixia*, non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui ligneâ tabulâ post absolutum Sacrificium claudantur. Nulli dubium, quin hujusmodi Oratoria decentiùs intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construenda sint; sed ego novi præfatos armarios in usum esse Neapoli, novique, eos ab Archiëpiscopo approbari. Et reverà hujusmodi Oratoria sic formata non videntur juxtà tenorem Indulti,

ut supponit *P. a Brixia*, esse vetita, quià tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modò tamen Altare ligneum ità sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxtà Decretum S. C. Rituum emanatum die 3 Decemb. 1661. quo dictum fuit: *Habens Indultum eligendi Oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædificare Altare ligneum, non indiget facultate Apostolica, dummodò Altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, et Altaris portatilis imaginem non præ se ferat.*

Nota 2. Ad verbum, *Ornato*. Omnes conveniunt, locum Oratorii debêre ità esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornatu sacrum appareat; imò ait *Pasqualigus quæst.* 618 *n.* 3 quòd in his Oratoriis splendidior requiratur ornatus, quàm in Ecclesiis; in quibus, cum adsit locus jam permanenter Divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cum id cesset in Oratoriis privatis, ideò nitor ornatûs venerationem supplêre debet.

Not. 3. verba, *Ab omnibus domesticis usibus libero*: Dicunt *Pasqual. de Sacr. Miss. q.* 618, *et Tamb. l. c. n.* 9. *ex Sa verb. Ecclesia n.* 3. quòd, occurrente necessitate, sicut permittitur etiàm in Ecclesia consecrata, comedere, dormire, et similia agere, tantò magis ea permittenda sint in Oratorio, quod solùm ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib.* 6. *p.* 2. *n.* 266 quòd hujusmodi actiones, licet absquè necessitate fierent, non excedant culpam venialem, docent enim DD. apud *Bonac. et Suar. de Relig. lib.* 3. *cap.* 5. quòd illæ, etiàmsi fierent in Ecclesia consecrata, non sint mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitûs, utendo Ecclesiâ vel Oratorio tamquam quocumque loco profano. Quo tamen casu censet *Pasqual. cit. q.* 618 *n.* 8 cum aliis, locum effici ineptum, et ideò cessare Privilegium; Saltem ait *Tamb. ex Castrop.* tunc locum indigêre novâ approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum suprà tectum Oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercêre? Ne-

gant *Roncaglia de Sacr. Miss. c.* 5. *qu.* 3. *v. Primo, in fine cum Pignatell. et Croix cit. n.* 266. *cum Quarti et Tamb. n.* 9. *vers. Illud*; *ex Sanch. l.* 1. *n.* 26. *et Glossa in cap. unic. de Consecr. Eccl. in* 6. dicentes, quòd abstinêre ab his sit futurum quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim suprà tectum Ecclesiæ dormit, extrà Ecclesiam dormit. De cætero S. Carolus Borromæus in *Concil.* 4. *Mediol.* prohibuit, ne suprà Ecclesiam, Capellam, aut Oratorium, ubi Missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut habitetur, aut quidquam profani fiat. *Sed P. Gattico c.* 23. *n.* 6. censet, quòd, si alicubi aliter providêri nequeat ob angustiam domûs Privilegiatæ, in hac re aliquid indulgendum sit.

CLAUSULA IV. *Per ordinarium loci priùs visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ut aptetur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratis. Approbato autem Oratorio, nequit deindè Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, proùt decisum refert *Barb. in Trident, sess.* 22 *Decr. de Observ. etc. n.* 19 Nomine *Ordinarii* veniùnt tam Vicarius Generalis Episcopi, quàm Capituli Sede vacante, ex *Sanch. de Matr. lib.* 5 *D.* 19 *n.* 3 *et* 5. Potest autem Episcopus etiàm alteri hanc visitandi facultatem committere, cum hæc facultas officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. D.* 31 *n.* 1 et alii passim.

Verba illa, *Ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n.* 14. non in omnibus Indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in Oratorio celebrari, tantùm poterit ipse cogi, ut concedat, si neget injustè; *Tamb. cit. n.* 14 *et* 15. Advertit tamen idem Auctor *n.* 16 *ex Sanch. Consil. lib.* 7 *c.* 1 *Dub.* 55 *n.* 7. quòd verbum *arbitrio* differat à libera voluntate, undè ait, non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sinè justa causa. Justâ causâ tamen existente, benè poterit celebrationem suspendere, et non solùm vi præfatæ clausulæ, sed etiàm vi Tridentini ex citato

Decreto in *Sess.* 22. *de Observ. etc.* ubi universè Episcopis, tamquam Delegatis Apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circà celebrationem Missarum.

CLAUSULA V. *Unam Missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhùc duret, alteri concessa non fuerit.*

Nota, *unam Missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid alii dixerint) Bened. XIV. in Bulla *Magno*; vide dicenda super hoc punctum *lib.* 6. *n.* 359. *vers. Notandum III.* Per verba autem *Dummodò in eadem domo, etc.* etiàmsi unus ex duobus Dominis haberet proprium Oratorium in sua habitatione separata (vulgò *Appartamento*) ejusdem domûs, neutiquàm alter Dominus Privilegium impetraret.

CLAUSULA VI. *Per quemcumque Sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seù de Superiorum suorum licentia, Regularem.*

Quidam Auctor apud *Tambur. n.* 33. putavit, per hanc clausulam, Sacerdotes indigêre speciali obligatione ad celebrandum in Oratorio privato, sed rectè id negat *Tambur.*, quià passim Sacerdotes solent, tantùm ex universali approbatione celebrandi, in prædictis Oratoriis Sacra facere.

CLAUSULA VII. *Sinè tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrationi nequeant in privatis Oratoriis annumerare Matrimonia, jejunia, et similia ad Parochos spectantia. Importat etiàm, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tambur.*) Eucharistiæ Sacramentum, sicut expressè prohibuit Bened. XIV. in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 359. *in fine*, *vers. Dices hîc.* Sacramentum autem Pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

CLAUSULA VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu-Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tamb. n.* 7. *ex Gav. p.* 1. *tit.* 10. §. *Sciendum*, nomine *Paschatis*, *et Pentecostes* tantùm primam diem intelligi, in qua reverà solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per Tò *Solemnioribus* vide *lib.* 6. *n.* 339. *v. ex quo deducitur* 1. ubi affertur Decretum S. C. illos explicans.

CLAUSULA IX. *In tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, necnon Hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *Tuâ* omninò requiritur præsentia Domini. Olim *Roncaglia de Sacr. Missæ c.* 5. *q.* 3. *vers. Quinto*, *cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari Missam, assistente Familia, quamvis Dominus abesset, dicens particulam *Ac* (*in tua præsentia*, *et natorum*, *ac Familiæ*) intelligi pro *Vel;* aliàs (ait) non sufficeret præsentia Domini, si abesset Familia. Sed hodiè sancitum habemus à Bened. XIV. in Decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide Constitutiones Benedicti XIV. in extensum relatas in *Diss. Proleg.* sub initio *t.* 1 *Part.* 2 *c.* 3 *Decr.* 5) non posse celebrari in privato Oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus Indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom.* 6. *Cons.* 58. *n.* 105. *et Pasq. de Sacrif. Missæ q.* 654. *n.* 1. venire etiàm Filios illegitimos, modò sint nati ex certo Patre, et de ipso constet. Sed *P. Gattico de Orat. dum c.* 25 *n.* 25 *et P. Fortun. à Brixia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantùm legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens Matrimonium, vel per auctoritatem Principis; atque hujus sententiæ ego magis adhæreo, cum hujusmodi Privilegium strictè sit interpretandum, proùt probavimus in explicando Clausulam I.

Nomine *Familiæ* veniunt quidem tam Consanguinei, quàm Affines. Utrum autem veniant omnes Propinqui cujuscumque gradûs? Affirmant *Pignatell. Cons.* 94 *n.* 102 *et Pasqual. q.* 654 *Verùm tamen P. Gattico loc. cit. n.* 76 sentit, Privilegium non extendi,

nisi ad quartum gradum; quià (ut ait) præsens disciplina, postquàm impedimentum Matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit ampliùs quàm gradus inferiores. Prætereà, dicit *Tamburinus* cum *Pellizzario*, gaudêre Privilegio Propinquos, etiàmsi vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modò babitent in eadem domo: Sed communiùs et veriùs id negant *Pignat. loc. cit. n.* 95. *Pasqual. q.* 649. *Roncag. de Sacrif. Miss. cap.* 5 *q.* 3 *v. Sexto. Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 627 *et P. a Brixia pag.* 83 quià ex Indulto requiritur, ut cognati non solùm degant in eadem domo, sed etiàm ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *Hospitum*, dicit *P. à Brixia pag.* 93 *cùm Pellizz. et Gattico* admitti posse etiàm Hospitem (modò sit nobilis juxtà indultum) unius diei: et adhùc qui ad prandium invitatur à Privilegiato, ut de Privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudêre Hospitis Famuli, cum non sint de Privilegiati familia.

CLAUSULA XI. *Volumus autem, ut Familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Ut ergò Familiares Privilegio Oratorii gaudeant, requiritur 1 ut vivant expensis Domini, et ejus servitio incumbant, ex *c. sicut nobis, de Verb. sign. in* 6. Requiritur 2, ut actu ipsi sint nacessarii servitio Domini. Requiritur 3, ut actu sint necessarii, non solùm aliquandò intrà diem, sed tempore, quo Missa celebratur; ità rectè *P. a Brixia p.* 96 *cum Gattico*, idque patet ex verbis Indulti. Censet autem *Pignatellus Cons.* 98. *n.* 107 quòd Familiares utiles servitio habendi sint pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap.* 25 *n.* 19 saltem casu, quo Famuli sint necessarii convenienti decori Domini. Sed neutrum concedit *P. à Brixia* ex principio pluries suprà repetito, quià Privilegium hoc strictè, et juxtà rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantùm admittit cum

Gattico unicum Famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat Domino in iis, quæ tempore Missæ ei occurrere possunt. Familiares autem Cognatorum non gaudent hoc Privilegio, nisi assumantur ab ipso Privilegiato, ut assistant, et sint necessarii modo prædicto Cognatis, qui sunt sub cura Privilegiati.

319 Dubitatur 1. An gaudeant Famuli, viventes quidem expensis Domini, sed habitantes extrà ejus domum? Negant *Bon. Barb. Lezana, et Gobat. apud Croix lib.* 6 *pag.* 2 *n.* 272. Sed affirmant *P. Mazzotta tom.* 3 *p.* 183 *Pellizz. Man. tract* 8 *c.* 2 *Sect.* 2 *q.* 22 *P. Gattico ap. P. a Brixia pag.* 98. *et Palaus, Diana, Quarti*, et alii apud *Croix loc. cit.* quorum sententia non videtur reprobanda, si Familiares illi assistant continuò servitio Domini, et reverà (ut diximus) sint Domino necessarii tempore Missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes Missam in Oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor. et aliis.* Sed meritò opinionem hanc rejiciunt *Tamb. Meth. celebr. Miss. lib.* 1 *c.* 4 § 4 *n.* 34 *Sporer de* 3 *præc. c.* 4 *n.* 14 *Mazz. de Sacr. Miss. cap.* 3 *pag.* 183 et alii, ex verbis Indulti, ubi dicitur: *Volumus autem, ut, qui non sunt de Familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.* Nec obstat dicere, quòd extranei illi jam Missam audiant, et de loco non adsit præceptum; verba enim illa, *Volumus etc.* ajunt apponi de stylo Curiæ, pro tempore, quo olim Missa audienda erat in Parochia. Sed rectè respondet *Tamburinus*, quòd Pontifex, dicendo *Volumus, etc.*, satis clarè imponat præceptum etiàm de loco, mandando, ut, qui non sunt de Familia, teneantur audire Missam, non jam in Parochia, sed in Ecclesia publica, excluso Oratorio privato.

Dubitatur 3. An aliquandò teneatur Dominus uti Privilegio Oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quià, si teneretur uti suo Privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id tenêri Dominum, si commodè Sacerdotem ha-

bêre possit. *Pasqual. q.* 662 *n.* 4 *Gattico c.* 25 *n.* 33 *et P. Fortunat. a Brixia p.* 101 non quidem vi privilegii, sed vi præcepti, quod obligat ad Missam audiendam omnes, qui illud sinè gravi incommodo implêre valent. Hinc (ut etiàm rectè ait *P. a Brixia pag.* 112 *cum Nugnez, Pasqual. et Gattico*) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providêre de Sacerdote, non solùm sibi, sed etiàm aliis de Familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.

Probabile autem est, quòd satisfaciat quicumque audit Missam in littore, aut in castris, *Croix n.* 629 *cum Bòn. etc. DD. cit.* Notandum hîc, quòd Oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via, (intellige hoc pro domibus laicorum), non sint jam Oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quarè in iis audientes Missam benè satisfaciunt, et in quibuscumque Festis? Vide *Croix n.* 626 Et vide *Tr. de Euch. lib.* 6. *ex n.* 357.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, et Festis majoribus?

» Resp. Etsi id quidem decens sit, non tamen est 320
» obligatio. Est communis Auctorum (quos vide *su-*
» *periore dub. cas. ult.*) et ut ait *Card. Lugo disp.* 23
» *sect* 1 *n.* 2 certà; etsi *Marchantius in Candelabro*
» *mystico t.* 1 *cap.* 7 et in *Resolutionibus moralibus, in*
» *forma manualis editis c.* 8 in dubium vocet, scru-
» pulumque movêre conetur. Ratio est 1 Quià nul-
» lum extat ea de re præceptum. 2 Quià *c. Ut Dominus,*
» jubetur Parochus antè Missam ejicere eos, qui, pro-
» prio Parocho contempto, istic Missam audire vel-
» lent: ergo sinè contemptu (formali) licet. 3 Quià
» *c. Si quis. de Consecr.* jubentur ii, qui habent Ora-
» torium domi, in majoribus festivitatibus audire
» sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4 Quià uni-

» versalis Fidelium, et ipsorummet etiàm Parochorum
» doctorum, et Confessariorum (qui pœnitentes hac
» de re non interrogant) consuetudo id non tan-
» tùm, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat, sed
» manifestè docet. 5 Quià *Trid. sess.* 22 *c.* 7 tantùm
» dicit, populum debêre monêri (non autem tenêri)
» ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis,
» et festis majoribus. V. *Fagund. Lug. Barb. Zened.*
» *Trull. lib.* 3 *c.* 1 *dub.* 6.
321 » Nequè obstat, quæ *March.* objicit, ut 1 Quòd
» jura antiqua decernant contrarium, eo quod Six-
» tus IV. *De Tregua, et pace*, præcipiat, ne Mendican-
» tes prædicent, non tenêri audire Missam in Paro-
» chia Dominicis, et festis. Nam imprimis ex illo *Six-*
» *ti* decreto nihil sequitur, cum is non dicat tenêri,
» sed tantùm prohibeat, ne publicè *prædicetur, non*
» *tenêri.* Cum enim honestissimum sit, populum au-
» dire Missam in Parochia, idque suadêre deceat,
» minimè deceret, id (publicè præsertim) dissuadêre;
» nam indè scandala, et proprii Parochi contemptus
» sequi possent; Et hoc est, quod Sixtus cavêre vo-
» luit. Deindè, esto antiqua forsan aliqua jura id ha-
» beant, eis posterioribus temporibus, per varia pri-
» vilegia, receptamque consuetudinem universalem,
» est derogatum, *Cajet. Lugo, etc. Auctor. cit.*
» Nec obstat 2. Quod multos Canonistas eam opi-
» nionem secutos asserat. Esto enim olim quidam sic
» senserint; hoc tamen tempore, post tot, et tam
» ampla privilegia, post tam claram, et diuturnam
» consuetudinem, post Eminentiss. Cardin. declara-
» tiones, et ipsorum etiàm Pontificum nota decreta
» contraria (*ut vid. seq. Resp.*), an aliqui id doceant,
» nescio.
322 » Nec 3. Locus Trid. paulò antè in resp. citatus,
» quem objicit, ut patet ex ipsis verbis, et declara-
» tione Eminentiss. Cardin., Auctorumque commu-
» ni explicatione.
« Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis,
» aliisque pœnis cogere quemquam ad audiendam Mis-

» sam in Parochia. Est contrà *March. l. c.* ubi ait, *Re-* » *gulares ità communiter respondêre, ut privilegiorum* » *suorum fimbrias magnificent, et dilatent phylacteria:* et » contrà Auctorem Parochiani obedientis. Ratio autem, » est, quià, ut ait *Navarr.* Episcopus non potest tollere » (nec restringere) jus commune, et generalem totius » orbis consuetudinem. Ità docent præter *Act. sup. cit.* » *S. Ant. p.* 2 *tit* 9 *c.* 10 §. 1 *d.* 4 *Sylv v. Missa. Tole.* » *Laym. l.* 4 *t.* 7 *cap.* 3 *etc.* et commun. omnes Theo- » logi, et Canonistæ moderni: afferuntque *Azor. t.* 1 » *l.* 7 *c.* 8 *q.* 6 *et Card. Lugo disp.* 22 *lib.* 1 pro hac sen- » tentia declarationem Card. in *Trid.* quæ expressè » habet: *Non posse Ordinarium mulctis, et pœnis cogere* » *ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Pa-* » *rochia, etiàm in casu negligentiæ, et contumaciæ.* Et, » si quis iis duobus, tamquam Regularibus, minùs » fidat, legere potest eamdem declarationem *ap. Barb.* » *in Trid. sess.* 22 *c.* 8 *de Sacrif. Miss. et Sess.* 24 » *de reform. c.* 4 *n.* 12. Item *tr. de Offic. et Potest. Pa-* » *rochi*, ubi eamdem sententiam *Barbos.* ipse sequi- » tur, et pro ea supra viginti Auctores celebres, par- » tim Theologos, partim Canonistas, quà Regulares, » quà non Regulares, citat. Vid *ejusdem Remissiones* » in Trident. impress. Antuerpiæ Anno 1644. et *Ze-* » *rolam in praxi Episcopali p.* 2 *v. Parochia, et p.* 1 » *v. Missa*, §. 6 Idem disertis verbis confirmat Cle- » mens VIII. Anno 1592, 22 Decembr. decreto suo, » circà hanc ipsam controversiam Duaci excitatam, » quo eam dirimit his verbis; *Præsenti nostro decreto* » *sancimus, licêre sæcularibus, Christique fidelibus uni-* » *versis, Missas diebus Dominicis, et Festis aliis majori-* » *bus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum,* » *quàm aliorum Mendicantium, nec non etiàm Collegii* » *Societ. JESU juxtà eorum privilegia, et antiquas con-* » *suetudines, dummodò id in contemptum Parochialium* » *Ecclesiarum non faciant: et tam dictis fratribus,* » *Prædicatoribus, ac Presbyteris dictæ Societatis, quàm* » *aliis privilegiatis, quibus id à Sede Apostolica indul-* » *tum est, idoneis tamen, et ab Ordinario approbatis,*

» *peccata sua, etiàm Quadragesimali, et Paschali, et* » *quovis alio tempore confitêri licitè posse, etc.* Quod; » si dicta privilegia, et alia similia clarius cognos- » cere lubeat, inspiciatur (ut alia taceam) Com- » pendium privilegiorum Societatis JESU, ubi præ- » ter Leonis X clara sunt verba Pauli III in *Extrav.* » data Anno 1549 Kalend. Novemb. quæ incipit, *Licet* » *debitum ;* quâ *omnibus Christi fidelibus, cujuscumque* » *conditionis, qui verbi Dei prædicationibus in templis* » *ejusdem Societatis interfuerint*, *concedi, ut ibidem* » *Missas audire, et Sacramenta recipere liberè, et li-* » *citè valeant, nequè ad id ad Parochiales Ecclesias* » *accedere teneantur.* Porrò, ne quis miretur, tam » ampla privilegia Regularibus concessa à variis Pon- » tificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in qui- » bus reperiet motiva gravissima : aut si eas nec inspi- » cere lubet; recogitet saltem, Deum ipsum Innocen- » tio III (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jamjam » ruituram) ostendisse, eam sustentari à S. Dominico, » et S. Francisco. Consideret, quòd, sicut olim in » varias orbis plagas, et in ipsam Germaniam doctri- » na Christi translata est operâ Regularium, ità sinè » eorum subsidio conservata diù non fuisset, vel » saltem minùs floruisset. Et deniquè, ne Regulari- » bus succenseat quisquam, quòd privilegia sua » tueantur, sciendum est, quòd sinè consensu Sedis » Apostolicæ iis renuntiare, aut cedere non possint, » ut *v. lib.* 2 *Decret. tit.* 43 *de Arb. c.* 5 imò, etsi id fa- » ciant, irritum fore, et se peccaturos : quià injuriam » inferrent Ordini, et Ecclesiæ toti. Nunc ad argu- » menta *Marchantii* breviter respondeo.

» 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, » qui Parochianum obedientem scripsit; Et huic » quidem me paulò antè sat multas, gravesque auc- » toritates opposuisse existimo.

» 2. Ait, quorumdam Episcoporum praxim esse » contrariam, eamque fundari in jure antiquo, et » novo *Trid. loc. cit. sess.* 22 *et sess.* 24 ubi dicit, tenêri » unumquemque Parochiæ suæ interesse, ad audien-

» dum verbum Dei, et rudimenta Fidei : hæc autem » in plerisque locis ruralibus docentur Parochiani » in Missa : ergo etiàm ad Missam possunt compelli.

» Resp. 1. Praxim istam (sicuti est) paucorum esse, 323
» et contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis, et provinciis, et insuper Præsulis » summi.

» 2. Praxim istam nec fundari in jure antiquo, » cum illi (si quod fuerit) per privilegia sit derogatum, » et id abrogaverit consuetudo; nec in novo, tùm, quià » *Trid. l. c.* loquendo de concionibus, et catechesi, » nullam fecit mentionem Missæ, et in pœnalibus » non valet illatio; tùm, quià *Trid.* expressè addit » (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum » tamen ad rem plurimùm faciat) *si commodè fieri* » *potest*; tùm, quià nec illam quidem obligationem, » quoad conciones, esse receptam ostendit universa- » salis Ecclesiæ consuetudo, eòquod fortè regulaliter » *commodè fieri non poterat*, ut notat *Card. Lugo l. c.* » Nequè Catechesim communiter fideles docentur in » Missa, nisi fortè in pagis, ubi rariùs contendunt » Regulares cum Parochis de re præsenti. Deniquè » nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex » numero fortè sint eorum, de quibus Pius V. in » Bulla, *Etsi Mendicantium*, queritur, quòd, etsi » Episcopi Ordines mendicantes meritò colere, et ad- » juvare deberent, non solùm id negligant; verùm etiàm » Concilii Tridentini verbis in pravum sensum detor- » tis, eos incommodis, et perturbationibus afficiant.

» 3. Citat decreta Synodi Leodiensis, et Namur- » censis, subjungitque : *Quis verò audeat hæc con-* » *temnere, et Patres istius Synodi, inter quos multi* » *Theologi fuêrunt.*

» Resp. Decreta ista (et si quæ fòrtè sint similia) » intelligenda esse, ne cum contemptu proprii Paro- » chi audiant Sacrum extrà Parochiam : aut, si quem » sensum alium habeant, non esse recepta, vel usu » abrogata. Ità *Auct. cit. communit.* Vidêri potest *C.* » *Lugo loc. cit. Barb. et Zerola ll. cc.* et dignissimus

» lectu libellus *Francisci Pontani* Concionatoris regii
» cujus titulus : *Responsa ac quæsita cujusdam primarii Prælati*, *etc.* excusus primùm Gallicè Nancei
» Anno 1625. posteà verò latinitate donatus, et re-
» cusus Viennæ Austriæ, typis Michaëlis Rictii,
» anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequen-
» tationem Parochiæ (sinè obligatione tamen) per-
» suadêre conatur : cum eam, utpotè honestam im-
» primis, atque decentem, minimè improbare, sed
» erroneam tantùm conscientiam impedire intendam:
» ne videlicet cum persuasione obligationis Paro-
» chialia, vel cum apprehensione peccati Regularium
» templa frequententur. »

Bened. IV. de Syn. lib. 7. *c.* 64. *n.* 7. ostendit (contrà *Juenin. et Van Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi Missam in Parochia.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

324 *Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem?*

325 *Quomodò excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati?*

326 *An excusentur custodientes domos, etc.? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis?*

327 *An uxores, filii, et famuli timentes offensionem Dominorum?*

328 *An aliquandò viatores?*

329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa?*

330 *An excusentur fœminæ ratione luctûs, vel partûs, vel quià non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?*

331 *An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concupisci?*

332 *An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus?*

An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto?

324 « Resp. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit,

» non tenêris curare celebrari privatim in portatili
» cum privilegio, nequè (etsi id consilii sit) preces
» interim ullas loco Missæ dici, ut habet *Nav. c.* 13
» *Suar. Fill. t.* 5 *c.* 5 *q.* 11.

» Prima causa est impotentia, vel simplex, vel
» moralis; aut difficultas ex notabili incommodo,
» proprio, vel proximi; corporis, vel bonorum, vel
» etiàm honoris; quià hæc est mens Ecclesiæ, præci-
» pientis instar discretæ, et benevolæ matris. *Bonac.*
» *d.* 4 *q. ult. p. ult Nav. Fill. t.* 5 *c.* 7 *q.* 11 *Suar.*
» *d.* 85.

» Secunda causa est quodcumque motivum ratio-
» nale, quo quis bonâ fide putat se excusari. Vid.
» *Suar. in* 3 *p. sect* 6 *c.* 5. *Laym. et Bon. l. c.* »

Excusat igitùr ab audienda Missa quævis causa mediocriter gravis; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ità communiter cum *Bus DD. ap. Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 675 *Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6 *n.* 63 *Mazz. de* 3 *Præc. c.* 3 §. 2 *et Zachar. l.* 3 *part.* 1 *n.* 575 *cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. etc.*

Rectè autem docet hîc *Bus.*, et est commune *cum Dian. ap. Croix n.* 676 *et Salm. dict. c.* 9 *n.* 62 quòd habens privilegium Oratorii non teneatur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa dicatur gratis, vel facilè gratis habêri possit? *Suar Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n.* 576 *et Salm ib. n.* 61 *cum Fill. Pal. Trull.* putant, eum adhùc non tenêri Missam audire, si aliàs esset excusatus, quià privilegium datur ut favor, non ut onus; Et ideò nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur onerosum. Probabiliùs tamen, eum tenêri dicunt *Tourn. t.* 3 *p.* 358 *v.* 2 *et Croix n.* 676 *cum Lugo*, *Tamb. et communiori*, ut asserunt. Ratio, quià, licet non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sinè notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely*, si modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quià quisque tenetur leve saltem pati incommodum, ut Præcepto satisfaciat.

» lectu libellus *Francisci Pontani* Concionatoris regii
» cujus titulus : *Responsa ac quæsita cujusdam pri-*
» *marii Prælati*, *etc.* excusus primùm Gallicè Nancei
» Anno 1625. posteà verò latinitate donatus, et re-
» cusus Viennæ Austriæ, typis Michaëlis Rictii,
» anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequen-
» tationem Parochiæ (sinè obligatione tamen) per-
» suadêre conatur : cum eam, utpotè honestam im-
» primis, atque decentem, minimè improbare, sed
» erroneam tantùm conscientiam impedire intendam:
» ne videlicet cum persuasione obligationis Paro-
» chialia, vel cum apprehensione peccati Regularium
» templa frequententur. »

Bened. IV. de Syn. lib. 7. *c.* 64. *n.* 7. ostendit (contrà *Juenin. et Van Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi Missam in Parochia.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

324 *Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem?*
325 *Quomodò excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati?*
326 *An excusentur custodientes domos, etc.? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis?*
327 *An uxores, filii, et famuli timentes offensionem Dominorum?*
328 *An aliquandò viatores?*
329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa?*
330 *An excusentur fæminæ ratione luctûs, vel partûs, vel quià non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?*
331 *An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concupisci?*
332 *An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus?*
An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto?

324 « RESP. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit,

» non tenêris curare celebrari privatim in portatili
» cum privilegio, nequè (etsi id consilii sit) preces
» interim ullas loco Missæ dici, ut habet *Nav. c.* 13
» *Suar. Fill. t.* 5 *c.* 5 *q.* 11.

» Prima causa est impotentia, vel simplex, vel
» moralis; aut difficultas ex notabili incommodo,
» proprio, vel proximi; corporis, vel bonorum, vel
» etiàm honoris; quià hæc est mens Ecclesiæ, præci-
» pientis instar discretæ, et benevolæ matris. *Bonac.*
» *d.* 4 *q. ult. p. ult Nav. Fill. t.* 5 *c.* 7 *q.* 11 *Suar.*
» *d.* 85.

» Secunda causa est quodcumque motivum ratio-
» nale, quo quis bonâ fide putat se excusari. Vid.
» *Suar. in* 3 *p. sect* 6 *c.* 5. *Laym. et Bon. l. c.* »

Excusat igitùr ab audienda Missa quævis causa mediocriter gravis; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ità communiter cum *Bus DD. ap. Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 675 *Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6 *n.* 63 *Mazz. de* 3 *Præc. c.* 3 §. 2 *et Zachar. l.* 3 *part.* 1 *n.* 575 *cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. etc.*

Rectè autem docet hîc *Bus.*, et est commune *cum Dian. ap. Croix n.* 676 *et Salm. dict. c.* 9 *n.* 62 quòd habens privilegium Oratorii non teneatur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa dicatur gratis, vel facilè gratis habêri possit? *Suar Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n.* 576 *et Salm ib. n.* 61 *cum Fill. Pal. Trull.* putant, eum adhùc non tenêri Missam audire, si aliàs esset excusatus, quià privilegium datur ut favor, non ut onus; Et ideò nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur onerosum. Probabiliùs tamen, eum tenêri dicunt *Tourn. t.* 3 *p.* 358 *v.* 2 *et Croix n.* 676 *cum Lugo, Tamb. et communiori*, ut asserunt. Ratio, quià, licet non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sinè notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely*, si modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quià quisque tenetur leve saltem pati incommodum, ut Præcepto satisfaciat.

Undè resolves.

325 « 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel car-
» cere. Item in morbo, vel convalescentiâ, in qua
» obsit eis prodire foràs. Item qui sunt in excommu-
» nicatione, vel interdicto, de quibus suo loco. »

Infirmi excusantur, quandò prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ità *communiter DD. Cajetan. Soto, Suar. Nav. et alii cum Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6 *n.* 18 *et Elbel de* 3 *Præc. n.* 336 apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiàm eum, qui, ægrâ valetudine laborans, timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, cruditatem, etc. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alîus viri prudentis; Et etiàm suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ità judicet. Sed quid, si adhùc, consilio petito, maneat dubius? *Suarez* dicit, tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Bon. ap. Croix n.* 679 *et Salm. ibid. n.* 59 dicunt absolutè, eum non tenêri ad Missam; quià, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ non obtinet adversus infirmum; Et idem sentit *Lugo:* Saltem (ait *Gob.*) tunc judicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare: Vide *Croix ibid.* Est valdè probabile cum *Mazz. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo Missam, et sic pariter incarceratus, etiàmsi negligant absolutionem, vel libertatem, quià isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contrà paucos *ap Salm. de Sacrif. Miss. c.* 6 *n.* 53 *cum Nav. Suar. Azor. Bon. Sa, Pal. etc.* Modò, ut benè advertunt *Sporer tr.* 3 *c.* 4 *n.* 26 *et Elbel n.* 265 ipsi non ideò ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Imò probabiliùs dicunt *Bon. et Trull. ac Tourn. t.* 3 *p.* 358 *v. Sed hìc*, ipsos non excusari, si de facili possint absolutionem, aut libertatem obtinêre, et negligant; quià

quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

» 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, 326
» domum, infantes, vel puerum (qui in templo quie-
» tus, et sinè perturbatione aliorum continêri non po-
» test), aut ægris solatio sunt, aut coquere debent,
» et similia curare, quæ omitti non possunt. *Bonac.*
» *Con. n.* 86 *et* 314. »

Excusantur igitùr custodientes domos, vel greges, ex communi cum *Laym. l.* 4 *trac.* 5 *c.* 4 *n.* 3 *Palao t.* 22 *Tour. p.* 338 *n.* 2 *D. un. p. ult. n.* 4 *Bon. D.* 4 *q. ult. n.* 3 *et Salm. c.* 6 *n.* 68. At, si sint plures custodes, et una dicatur Missa, debent alternatim eam audire. Ità *Salm. d. c.* 6 *cum Suar. Nav. Con. Laym. Cov. etc.* Et ità pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quæ è converso cogi posset: sed etiàm posset dominus manêre domi quandoque, ut famula audiret Missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ità *Croix cum Steph. et Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi, qui relinquant parvulos sinè periculo, et contrà non possent eos adducere in Ecclesiam sinè notabili adstantium perturbatione. Ità *Bon. l. c. n.* 2 *et Salm. n.* 73 *et Suar. Trull. et Elb. n.* 389 *cum Laym. etc. communiter.* Probabiliter excusatur etiàm, qui timet incarcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix n.* 689 *cum Henr. Dic. et Gob. ac Zach. l.* 3 *p.* 1 *n.* 689.

Excusatur etiàm, qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sinè assistentia ad cibum, sivè ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ità *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. etc. cum Salm. d. c.* 6 *n.* 76. Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et aliàs gravem pateretur tristitiam. Ità *Pasq. ap. Croix n.* 686 *et Mazz. loc. cit.*

» 3. Item, cui periculum est gravis offensionis ma- 327

» riti, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill.* » *n.* 226. Si tamen id ferè semper fieret, de alio me» dio laborandum esset. »

Excusantur famuli, quandò eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sinè gravi incommodo dominorum; Debent tamen mediocrem diligentiam adhibêre, ut Missam non omittant: Ità *Suar. D.* 88 *sect.* 6 *n.* 5 *Pal. loc. cit. n.* 5 *Tourn. p.* 339 *et Salm. n.* 74 *cum Con. et Dic.* Imò notat *Croix n.* 685 *in fin cum Pal.* eos tenêri ad hoc, adhùc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ità necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediant, ne Sacrum audiant. Ipsi autem famuli tenentur tunc Missam audire, adhuc contrà domini jussum, nisi gravem in dignationem timeant; vel nisi statim, et de facili non possent alium dominum invenire, ut benè ait *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 685 *cum Pal. tr.* 22 *p. ult. n.* 6. Quidquid dicant *Sporer de* 3 *Præc. c.* 5 *n.* 75 *et Salm. n.* 75 *etc.* sententes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d.* §. 2 quòd minimè peccent domini, si tempore Missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxtà communem vivendi modum (intelligendum, sinè notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sanè excusantur etiàm famuli, si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario, ut ait *Spor. d.* 24 *cum Salm. etc. ut suprà.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secùs, si levem. Communiter *Pal. Suar. Bon. Azor. cum Salm. dict. c.* 6 *n.* 68 *Mazz. loc. cit. et Elb. n.* 369. Sed hæc rarò admittenda. Ex justa causa, notat *Croix n.* 688 *cum Tamb. et Fag.* posse Patrem detinêre filium, domi clausum in pœnam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elb. n.* 380. Rectè etiàm excusatur cum *Tourn. p.* 359, qui omitteret Missam ad impediendas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328 » 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasio» nem commodam itineris, v. gr. Socios, cum viam ig» noret, vel pericula metuat. Aliàs verò tenetur ad

» Missam ante iter, vel in itinere. *Suar sect.* 6 *Rodriq.* » *Bon. l. c.* »

Excusatur etiàm viator, si aliàs perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. ap. Croix n.* 582 *et Salm. n.* 69 *cum Bon. etc. ac Elbel n.* 383. Vel si graviores expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in itinere sinè comite, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multùm eum sublevaret, et longæ viæ auferret tædium, quod certè videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tambur. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix ibid.*

» Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob 329
» distantiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris » Germanici, vel etiàm minoris spatii : maximè si » via sit molesta, cœlum pluvium. Ubi habenda est » ratio personarum, loci, temporis, et consuetudi» nis, *Bon. Suar. Fill. loc. cit Marc. Hor. Past. t.* 4 » *c.* 6 *n.* 7. »

Pro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostratia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, etc. ut *Bus. Viv. Salm. ex communi.* Ordinariè tamen milliarii distantia non excusat, ut benè ait *Croix n.* 687. Sed *Dicastillus apud ipsum ibid.* non obligat mulieres nobiles, et teneras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. d. c.* 6 *n.* 65 *cum Suar. Pal. Trull. Fill. etc.* (quibus adhærent *Zach. l.* 3 *p.* 1 *n.* 687 *ac Croix cum Dian. Gob. et Fag.*) dicunt, quòd regulariter excuset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est, (ut *Croix*) unius bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et minus, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolutè, quod distantia trium milliarium omnes excuset.

» 6. Si ex consuetudine patriæ feminæ egredi non 330
» soleant tempore luctûs, vel etiàm post partum. » *Sylv. Caj. et Fill. n.* 227. »

Excusantur igitùr viduæ ratione luctùs, ut *Spor. n.* 35 *et Elb. n.* 384 ac etiàm filiæ, et sorores, ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (ajunt *Fill. Villal.* et alii) non esse extendendam usque ad mensem à morte viri. Mensem tantùm permisit S. Carolus Borromæus in Conc. 1. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi, docent *Pal. Dic. et Fill. cum cæteris ap. Salm. n.* 82. Illæ tamen, quæ è domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ, ut rectè notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiàm ex consuetudine virgines excusantur à Missa, ne in publicum exeant, *Salm. n.* 81 *cum Fill. Pal. et Suar.* qui tamen cum *Azor. et cæteris* meritò advertit, talem consuetudinem moderandam esse, quoad fieri potest.

» 7. Si quis non habeat vestes statui suo conveni-
» entes, *Navarr. Henr. Sa, Azor. Bon. l. c.*

» 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans me-
» tuat, ne id advertatur, si prodeat. *Laym. l.* 4 *t.* 5. »

Benè excusantur cum *Bus et Elb. n.* 367 mulieres non habentes vestes decentes juxtà suum statum, vel famulum, aut sociam, sinè quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed meritò advertunt *Salm. de Sacr. Miss. c.* 6 *n.* 64 *Led. Suar. Fill. Dic. Pal. etc.* non esse excusandas ab audienda Missa valdè manè, si possint; aut in Ecclesia remota, ubi Populus non concurrit. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante, si posset in aliquo loco occultè, et sinè nota Missam audire. Ità communiter cum *Bus. infr. Elb. n.* 367 *Tourn. t.* 3 *p.* 338 *n.* 4 *et Pal. Laym. Reg. etc. cum Salm. ib.* Sic etiàm possunt aliquandò excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideò omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ità *Elb. n.* 374 idemque sentit *Spor. c.* 4 *n.* 35 de mulieribus nobilibus. Hoc autem raró et difficulter puto admitti posse; ut si reverà puella ex hoc tantùm ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* verò *n.* 690 abso-

latè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer*, *et Elbel*), etiàm postquàm convaluerint. *Spor. n.* 35 *Elbel n.* 384 *et Salm. c.* 6 *n.* 79 *cum Pal. ex cap. un. de Purif. post. part.* Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. n.* 80.

» 9. Si quæ sciret, alteri, à quo perditè amare- 331
» tur, secuturam occasionem peccati, si prodiret.
» *Sa Fill. n.* 227.»

Quæstio magna est, an puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam? Tres sunt sententiæ. *Prima*, quam tenent *Laym. de Car. c.* 13 *n.* 10 *Spor. de* 6 *Præc. c.* 1 *n.* 29 *et* 37 *Val. Lop. ap. Salm. dict. c.* 6 *n.* 77 dicit, eam posse; Et bis, vel ter etiàm tenêri omittere. *Secunda cum Pal. et Henr.* dicit, eam tenêri audire Missam, non obstante ruinâ alterius, quæ illi voluntariè evenit. *Tertia* cum *Mazz. c.* 2 §. 2, qui eam asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. etc. ap. Salm.* docet, eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum: Sed non tenêri, quià utitur jure suo, et damnum ille suâ culpâ patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio, quià præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda Missa, E converso, quià charitas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinêre à Missa plus quàm semel, vel iterum. Vide *dict. de Charitate l.* 2 *n.* 51 *et* 53.

Quæritur hîc in fine, an amissio notabillis lucri ex- 332
cuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. de* 3 *Præc. c.* 1 *n.* 352 Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holzm. de* 3 *Præc. c.* 1 *n.* 258 *Viva Art.* 3 *n.* 7 *Mazz. loc. cit. Elbel n.* 368 *cum Anacl. Dian. etc. Tamb. c.* 2 §... *n.* 7 *cum Azor Bass. apud Croix n.* 681 ob eamdem rationem, ob quam diximus suprà *n.* 301. excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quià Præcepta Ecclesias-

tica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiàm ob lucrum unius ducati, et duorum alium tenuis fortunæ. Et injustè *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cum *de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 67 *cum Suar. Pal. Bon. etc.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat à socio, Sacrum omittit. Utrum autem excusetur, qui in Sabbato venatum iret, ubi Missam audire nequit? Vid. *d. n.* 301 *circa fin* Verum *Dic. et Gob. apud Croix n.* 684. excusant Aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. d.* §. 2. de Tabellariis, et Custodibus Gabellarum, qui timeant notabilem jacturam: Idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire Missam sinè magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. c.* scilicet, quòd, etsi quis possit sinè tanto damno omittere vecturam, adhùc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. et Gob.* excusari Molitores, si causâ Missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valdè autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Cajet. etc. cum Salm. n.* 70.

Non excusatur autem ex communiori cum *Pasq. apud Croix n.* 683 qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Ills.* eum excusari qui omitteret Missam ad confitendum peccata, si aliàs deberet aliquamdiù permanêre in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix cum Less. n.* 665. Item excusantur à Missa, qui aliàs nonposset impedire blasphemias, rixas, furta, etc. *Elb. n.* 391.

An autem Peregrini teneantur audire Missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiàmsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de Rel. l.* 1 *c.* 14 *a n.* 9 *Pont de Matr. l.* 8. *c.* 4 *n.* 7 *Jos. de Januar. et Salas ap. Pal. de Leg. D.* 1

p. 24 *n.* 12 qui meritò probabile id vocat cum *Sanch. Dec. l.* 1 *c.* 12 *n.* 37 *et Salm. de Leg. c.* 3 *n.* 58. Ratio, quià Peregrini verè fiunt subditi Superioris loci, ubi sunt, licet per breve tempus ibi commorentur. Probabiliùs tamen negant *Sanch. l. c. n.* 38 *cum Tol. Azor. Sayr. etc. Bon. D.* 1 *q.* 1 *p.* 6 *n.* 6 *et* 43 *Sylv. v. Jejunium q.* 2 *n.* 7 *Elbel de* 3 *Præc. n.* 383 item *S. Ant. Gran. Vega, etc. apud Salm. l. c.* Ratio, quià Superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ibi maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem, juxtà dicta *de Leg. lib.* 1 *n.* 156.

Hîc refert annotare, quòd Benedict. XIV. in Brevi, *Cum sicut etc.* dato die 22 Dec. 1748 quoad Regna Neapolis, et Siciliarum, indulserit ab abstinentia operum servilium diebus festis, exceptis Dominicis Paschatis, et Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. M. Immaculatæ, item die SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et Patroni principalis cujuscumque Civitatis aut Pagi illius Diœcesis. In aliis verò Festis præscripsit, Fideles tenêri tantùm ad Missam audiendam.

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO, HONORA PATREM, ETC.

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

333 *Quæ teneantur filii præsta : Parentibus circa Amorem?*
334 *Quæ circà Reverentiam?*
335 *Quæ circà Obedientiam? Vide alia ibid.*

Resp. Tenentur vi hujus præcepti, tùm Genitori- 333

» bus, tùm Superioribus, in iis rebus, in quibus
» quisque, et quamdiu subjectus iis est, *amorem*,
» *reverentiam, et obedientiam* præstare debet ità ut, si
» notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter
» peccetur: quod faciliùs fiet respectu Parentum,
» quàm aliorum. Ità communiter. V. *Fill. t.* 28 *p.* 2
» *c.* 1 *etc.*

Undè resolves.

» 1. Contrà *amorem* graviter peccat filius I. Si signa
» odii Parentibus ostendat, et eos asperè tractet. II.
» Si eos torvo oculo ferè semper intueatur, ac ità aspere
» alloquatur, ac si eos odio haberet. III. Si non subveniat
» eis in gravi necessitate spirituali, vel corporali *(Hinc
» etiàm graviter peccant filii, negligentes preces, et Sa-
» crificia offerri pro Parentibus. Salm. t.* 24 *c. un.*
» *n.* 24.) * IV. Si non impleat eorum testamenta, et
» legata, modò hæres sit V. Si grave malum, v. gr.
» mortem illis optet. *Nav. Reg. l.* 20 *n.* 8 *Fill. t.* 28
» *c.* 1 *q.* 3 *et* 7. »

Graviter ideò peccant filii, si non curent, ut Parentes, in articulo mortis constituti, suscipiant Sacramentum Pœnitentiæ, et Alia. *Bon. de IV. Præc. p.* 4 *n.* 5 *Fill. n.* 3 *Salm. de IV. Præc. Tr.* 24 *c. un. n.* 4 *cum Azor. Nav. Trull.* Idem, si impediant Parentes, quominùs faciant testamentum. *Bon. ib. Tamb. n.* 5. Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediant; secùs verò, si modis permissis id faciant, tunc ab omni culpa immunes erunt.

334 « 2. Contrà *reverentiam* peccat graviter filius I. Si
» percutiat etiàm leviter, secundùm *Reg.* II. Si ma-
» num ad percutiendum deliberatè attollat. * (*Ità
» omnes communiter; et rectè advertit Spon. de* 4.
» *Præc. c.* 5 *n.* 32 *quòd in his filius dupliciter peccaret,
» contrà justitiam, et contrà pietatem*) *. III. Si gravi-
» ter Parentes contristet. *Reg. l.* 20 *n.* 24 *Fill. c.* 17
» *n.* 17. * (*Etiàmsi verba non sint graviter contume-
» liosa, ut probabiliùs ait Busemb. mox infrà, et Bo-
» nac. de* 4 *Præc. p.* 3 *n.* 4 *contrà Elbel eod. tit. n.* 557

» *dicentem non esse mortale, si iracundia Parentum* » *non oriatur ex ipso verbo ant facto, cum hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel* » *eorum indispositione; nam si tunc non læditur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor erga Parentes, eos sinè justa causa graviter, et deliberatè* » *contristando.*) * IV. Si animo deliberato ad gravem » iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, » quibus sciat, eos graviter offendendos,* (*Hinc benè ait* » *Roncag. de 4 Præc. c.* 1 *R.* 1 *in praxi non excusari* » *à mortali, qui Matrem vocet :* pazza, ubbriaca, » bestia, strega, ladra, *et similia. Qui verò diceret* » *tantùm.* Vecchia, stordita, ignorante, *et similia*, » *puto non posse de se absolutè damnari de mortali,* » *nisi Parens graviter de his verbis offendatur. Peccat* » *autem graviter filius, qui Parentes frequenter torvis* » *oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ità ut videatur eos odio habêre. Bus. ut suprà et Bon. num.* 3 » *cum Sylvest. Graff. etc. Elbel n.* 550 *Ron. R.* 2.) * V. » Si maledicta, aut convicia in eos conjiciat. * *cum* » *Tournely t.* 3 *p.* 338 *Intellige in præsentia, ut videbimus in subsequenti Annotatione. Item, si Parentes* » *deliberatè gestu vel risu subsannet, ut Sporer n.* 31 *et* » *alii. Dicitur* deliberatè, *nam in his, et similibus, ut* » *suprà, sæpè excusantur filii à mortali propter indeliberationem actûs, ut notant Bon. et Elbel*) * VI. si Parentes pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exteriùs tantùm dissimulet, se eos nosse, et nolit » apud se habêre ex justa causa, dummodò eis provideat de necessariis *Bon n.* 4 excusat eum à peccato gravi, eoquòd rationabiliter non sunt inviti.* (*Hinc probabiliter ap. Salm. de 4 Præc. n.* 5 *Az. Nav. Tol. et* » *Trull. excusant eo casu filium à mortali,* 1. *si grave* » *damnum passurus esset,* 2. *si Parentes infami crimine essent notati,* 3. *si solùm exteriùs dissimularet,* » *sinè interno contemptu, quià tunc* (ut ait *Bon.*) *ipsi Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.*) » * VII. Si in foro externo filius etiàm de vero crimine » Parentes accuset; extrà crimen hæresis, proditionis,

» vel conjurationis in Principem, cum non sit alius
» corrigendi modus. Vid. *Bon. l. c.*

Absolutè dicit *Sporer d. c.* 5 *n.* 30 *et* 31 filium maledicentem Parentibus, sivè eos subsannantem, non excusari à peccato mortali, sivè id faciat in eorum præsentia, sivè in absentia. Nescio, quomodò hic Auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, et fortè aliquandò plusquàm par est benignus, hoc potuerit absolutè asserere: nam, ut ipsemet fatetur *de* 8. *Præc. c.* 6 *n.* 135 et omnes docent, reverentia, sivè honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Prætereà accedit id, quod dicunt plures graves DD. ut *Coninck. de Ritu V. Sacr. art.* 3 *dub.* 1 *n.* 230 *Pontius de Matr. l.* 10 *c.* 10 *n.* 15 (et assèrit commune) *Tol. l.* 5 *c.* 8 *n.* 11 *Nav. c.* 27 *n.* 256 *in fin.* item *Az. Vasq. Sa, etc. apud Salm. de Matr. c.* 15 *n.* 64 ajunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; Ratio, quam tradit *Coninck. ap. Salm.*, quià reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicùt fama: ergò, sicùt homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publicè pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ùt dicunt *Salm. n.* 65, licet opposita mihi sit probabilior, quià irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, et omnia occulta respicit. (V. *infra de* 6 *Præc. n.* 458) Quod meâ interest hîc, est ratio adducta, nempè quòd irreverentia non lædatur nisi manifestatione contumeliæ. Quomodò igitùr peccabit graviter filius clam maledicens Parenti, aut subsannans eum in ejus absentia, cum non adsit tunc, nequè contumelia, nequè irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiàmsi hoc faciat coram aliis. Attamen non nego, in hoc adesse quamdam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ Parentibus debitæ, specialemque malitiam contrà Pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mor-

tale; nisi casu, quo filius ei malediceret animo malevolo, aut cum magno contemptu; nempè si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deindè Parentibus deferant, vel fortè saltem præsumendo, quòd deferrent.

Dicunt autem *Viva, Elbel, Tamb. Mazzott. et Bon. cum aliis*, filium Parentibus maledicentem graviter peccare, sivè illi sint vivi, sivè defuncti; sed præfati AA. (aliquantulùm nimis inconsideratè) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sinè animo malevolo. Verumtamen omninò intelligendum, eum non peccare graviter, si sinè tali animo maledicat. Et reverà *Nav. et Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Nav.* enim *Man. c* 14 *n.* 12 *v. Sexto*, dicit, peccare filium, *qui ex animo Parenti maledicit, sivè vivo, sivè defuncto; si tamen oretenùs tantùm maledixerit, non ampliùs, quàm venialiter offendit.* Idque quasi eisdem verbis confirmat *Filliuc. c.* 1 *n.* 17.

» 3. Contrà *obedientiam* graviter filius peccat I. Si 335
» in re gravi sit inobediens circà ea, quæ pertinent
» ad gubernationem domûs, bonos mores, vel ani-
» mæ salutem. *Fill. n.* 20 II. Si contrà voluntatem
» parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem
» dicitur, quâcum non potest contrahere sinè dede-
» core, juxtà suæ regionis usum: *(*Vide dicenda de
» Matr. l.* 6 *n.* 851)* non tamen potest exhæredari
» idcircò. *(*Vide l.* 3 *n.* 949.)* III. Si sinè justa cau-
» sa nolit eam ducere, quam vult parens, maximè
» si indè sopirentur odia, aut parentum necessitas
» levaretur: erit autem justa causa, v. gr. si sit im-
» par familia, si infirma, deformis, fatua, vel im-
» morigera. IV. Si, inconsultis parentibus, nubat, *
» (*De hoc vide de Matr. l.* 6. *n.* 849)* ut habet *Sanch.*
» Potest tamen, ubi eos consuluit, ipsis invitis, pruden-
» ter contrahere cum se digna; cum circà electionem
» statûs sit sui juris. *Less. l.* 2 *c.* 40 *n.* 43 *Sanch l.*
» 4 *c.* 15 *Fill. q.* 10 *n.* 20 An, et quomodo peccant
» liberi furando à parentibus? * (Vide infrà *l.* 3 *n.* 543.)
» Item, an alienare possunt bona? Vide infrà, *l.* 3 *t.*
» 5 *c.* 3 *d.* 1 *l.* 3 *t.* 5 *c.* 4 *d.* 1. »

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, et Parens præcepto expresso, et seriò id mandaverit; secùs si tantùm monuerit, ut *Spor. de 4 Præc. c.* 5 *n.* 14 *Ronc. c.* 1 *q.* 3 *et Holzm. n.* 555 Additque *Lugo de Pœnit. D.* 16 *n.* 226 *et Bon. eod. tit. part.* 6 *n.* 3 *cum Nav. et Rodr.*, filium tunc specialiter hoc peccatum committere, cum Parens imperet aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientiâ sibi debitâ. Imò dicunt *Sporer n.* 16 *et Elbel de 4 Præc. n.* 55 *cum March.*, tunc filium graviter peccare, quando ordinariè præceptum transgreditur; secùs, si aliquoties ex negligentia.

Prætereà hîc advertendum, filios non tenêri obedire in iis, quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant Parentes, qui eos cogunt, etiàm indirectè invitos, ad vitæ statum eligendum, sivè Religiosum, sivè Clericalem, sivè conjugalem; Vel contrà, si eos injustè retrahant, etiàm sinè vi, vel fraude, à statu Religioso, Clericali, vel conjugali, sinè justa causa; quià Parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ità *Mol. t.* 5 *D.* 51 *n.* 2 *Elb. n.* 538 *et Spor. n.* 21 *cum communi.* Undè, si filius sentiat se à Deo vocatum ad Religiosum vel Clericalem statum, et advertat, Parentes injustè impedituros, consultiùs aget rem eos celando, Divinamque voluntatem exequendo. Ità *Elbel. l. c. Bon. l. c. n.* 2. *cum Sayr. Molf. Fill. et aliis.* Dictum est autem *injustè;* nam secùs dicendum foret, si Parentes ob justam causam contradicerent: puta, si remanerent in necessitate; vel si aliàs extingueretur nobilissima Familia, ut ait *Elbel n.* 539. In hoc tamen secundo casu puto non tenêri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fusè dicentur *l.* 4 *ex n.* 66.

» 4. Tenetur proles alere Parentes egentes, adeò,
» ut, si in gravi necessitate aliter juvari non possint,
» teneatur manêre in sæculo (nisi tamen in hoc illi
» certum, vel certè valdè probabile periculum salu-

» tis immineret)* (*Vide infrà de Statu Relig. l.* 4. *n.* » 66 *ubi etiàm de fraudibus n.* 71) * et, si Religionem » sit ingressus, teneatur eâ egredi, et juvare Parentes : » dummodò eorum necessitas ejus professionem an- » tecesserit. *Fill. q.* 5 *n.* 9 *Bon. q.* 1 *p.* 6 * (*Vide d. l.* » 4. *n.* 67.) *

» 5. Si verò necessitas post professionem superve- » niat, si extrema sit, tenetur egredi, petitâ priùs, » licet non obtentâ, veniâ. Si autem sit gravis tan- » tùm, in qua utcumquè possint vivere, non tenetur » quidem, potest tamen egredi, si Prælatus permit- » tat. Quo casu tenetur, in quantùm non obstat suo » intento, deferre habitum, et observare substantia- » lia Religionis; at, postquam Parentibus subventum » est, redire tenetur. V. *Less. l.* 2 *c.* 41 *dub.* 3. * (*Vid.* » *et infrà de Statu Relig. l.* 4 *n.* 67.) *

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios.

336 *Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem ?*
337 *An teneatur Pater dotare filiam, nuptam contrà ejus consensum ?*
338 *Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.*
339 *Ad quid aliud teneantur Parentes ?*
340 *Ad quid teneantur Fratres ?*
341 *An possint aliquandò Parentes filios exhæredare? Et quæ sint causæ justæ exhæredandi?* (Vide etiàm de de hoc n. 948.)

» PARENTES, quo nomine etiàm intelliguntur ascen- 336
» dentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi » obligatione juris naturalis conservationem, et edu- » cationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. disp.* 5 *q.* 1. *Az. p.* 2 *l.* 2 *q.* 17. *Fill. tr.* 28 *c.* 2.

Resolvuntur hi Casus.

» 1. Graviter peccant Parentes, qui sinè justa causa » prolem in hospitali, vel locis publicis exponunt. Vid.

» *Bon.* hîc, *et Fill. t.* 21 *p.* 2 *c.* 2 *et infrà tract.* 5 *c.* 1
» * (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut*
» *probabiliter Laym. Dian. Henriq. Salm. de IV. Præc.*
» *n.* 36 *in fin, Vide de Rest. n.* 656.) *

» 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare pro-
» prio lacte, nisi habeat justam excusationem * (*V.*
» *gr. sit debilis, aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. n.*
» 35. *cum Nav.. Azor. Trull. etc.*) * : tunc verò tenetur
» sub gravi peccato bonam nutricem quærere. *Bon.*
» *d.* 6 *q.* 1 *p.* 6 *Laym.* Item tenetur, secundùm jura,
» prolem alere ad finem anni tertii. * (*Si verò mater*
» *non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactatio-*
» *nis, Croix l.* 3 *p.* 1. *n.* 697. *Et Salm de* 4 *Præc. c. un.*
» *n.* 3 *cum cummuni.*) * Posteà educatio, usque ad
» emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi
» hic esset pauper, et mater dives. *Fill. Laym. l.* 5 *t.*
» 10. *c.* 3 *Regin. l.* 20 *n.* 32.

» 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed
» etiàm (in quo jus civile à canonico correctum est
» juxta *c. cum haberet*) spuriæ curare alimenta, hoc
» est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes,
» juxtà suum statum; nisi tamen aliundè se alere pos-
» sit, et non indigeat; deindè etiàm dotem filiæ. *
» (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de Matr. l.* 4 *D.*
» 26 *n.* 21 *Boss. de Effectu Matr. p.* 2 *c.* 4 *n.* 95 *cum*
» *Glossa in c. Admonêre* 33 *quæst.* 2 *ac Surdo, et Me-*
» *gala, quòd Pater teneatur alimenta præstare non tan-*
» *tùm Filio, sed etiàm Uxori illius, quamvis eam*
» *duxerit sinè dote, et contrà ipsius Patris voluntatem.*
» *Prætereà tenent Azor p.* 2 *l.* 2 *c.* 4 *quæst.* 12, *et Me-*
» *renda Controv. l.* 4 *c.* 34 *n.* 6 *cum Baldo, et Jasone,*
» *quòd Pater debeat filium alere, etiàmsi filius consum-*
» *mâsset vitiosè portionem jam priùs sibi traditam.*) *
» Et quidem Clerici etiàm ex fructibns Ecclesiasti-
» cis possunt hæc suis spuriis præstare. *Fill. loc. cit.*
» *t.* 28 *c.* 2 *n.* 28 *Laym. l.* 5 *t.* 10 *p.* 3 *c.* 5. Vide infrà
» *t.* 5 *c.* 4 *d.* 5 *quæst.* 1. Hinc peccant 1. Si non adhi-
» beant diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant
» bona, quibus filii alantur, habeantque hæredita-

» tem secundùm suum statum. 2. Si bona dilapidando » impotentes se reddant, ad liberos honestè secun- » dùm statum suum educandos, ac dotandos, *Bonac.* » *d.* 6 § 2 *ex Az. Pell. etc.* 3. Si sinè legitima causa » filiæ dotem negent (vel filium exhæredent), v. gr. » quià vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel » quià, ipsis invitis, nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c.* » *ex Az. Reginald. etc.* vel quià filius Ordinem sacrum » suscepit: sicut enim Pater tenetur dotare suas pro- » les pro matrimonio, vel ingressu Religionis: ità » etiàm ad suscipiendos sacros ordines. Nequè hæc » donatio est revocabilis: imò, quæ sic donata sunt, non » posse computari in legitimam, aut divisionem cum » fratribus, docet *Barb. c.* 17. Contrarium tamen tenet » *Mol. etc.* cum *Dian. p.* 8 *t.* 6 *R.* 91 *et* 92 * (*Et Salm.* » *de IV. Præc. n.* 78. *At vide dicenda de Contr. n.* 956. » *Ubi etiàm vide de aliis bonis à filiis in collationem ad-* » *ducendis* *). »

337 Quæstio est, an Pater teneatur dotare filiam, contrà ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta, major 25 annis, etiàmsi indigno, ut *Sanch. de Matr. l.* 4 *D.* 26 *n.* 11 *Salm. de* 4 *Præc. n.* 40 *cum Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiàm affirmant absolutè: Alii tantùm, si nupserit digno: Alii dicunt, patrem tenêri tantùm ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupserit indigno, ut *Sanch. n.* 18. *et* 19 *Salm. n.* 41 *cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabiliùs. Hinc infert *Sanch. num.* 20 *cum Trull. et Bann. ap. Salm. n.* 42 quòd, si etiàm filius nuptias ineat, patre invito, teneatur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. Vide dicenda n. 949.

338 Notandum obiter hîc est, nuperrimâ S. R. Neapolitani Consilii, junctis quatuor Aulis, Sanctione, cui Regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse (non licêre parentibus sinè justa causa, à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso

filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque aliâ interpretatione, et rerum forsan judicatarum auctoritate sublatâ, deinceps perpetuâ lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.)

339 » 4. Parens tenetur proli subvenire, relictâ Religione, iisdem in casibus, quibus proles parenti; quos vide *superiore dubio cas.* 4 *et* 5.

» 5. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. Si, quantùm in se est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam, seu Fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant, *Az. Fill. Bon. l.* 2. Si occasiones peccandi ab eis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos habitare permittant: *Trull. t.* 1 *d.* 3 *n.* 4 3. Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos; moderatè tamen: nam peccant etiàm verberando immoderatè, v. gr. si notabiliter lædantur. *Sot. Sylvest. Bon. loc. cit. et d.* 3 *de nontr. q. ult. p.* 3.

» 6. Tenentur etiàm proli relinquere libertatem circà electionem statûs. Undè peccant invitos ad matrimonium, vel Religionem cogendo, vel abstrahendo. * (*Vide d. n.* 335 *v. Præcereà, et dicenda l.* 6 *n.* 850. *in fin. v. Dicit.*) * Et quidem *Trid. sess.* 25 *de Reg.* 18, excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

340 » 7. Etsi frater fratri, vel sorori, saltem in extrema vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire lege tùm charitatis, tùm pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter parentes, et liberos, cum non sit ista dependentia. V. *Less. l.* 2 *c.* 31 *n.* 34. Undè, si

» professus sit in Religione, non tenetur eâ egredi, ut eis » succurat. *Trull. l.* 2 *c.* 2 *d. n.* 24 *n.* 8 *ex Suar. etc.* * » (*Vide l.* 4 *n.* 67.) * »

Notandum tamen hîc, quemvis in utroque foro tenêri, si possit, alimenta, et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solùm extrema, sed etiàm gravi necessitate. Ità *Salm. de IV. Præc. num.* 69 *cum Azor. Trull. Fag. Barbos. Men. etc.* Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licet ex diversa matre; nam isti, ut utrimquè conjuncti, in jure reputantur ex *l. Cum plures.* §. *Cum tutor. ff. De administratione Tutorum.* Si verò fratres, sicut et sorores, sint tantùm uterini ex parte matris; tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

« Quæres, an filius aliquandò possit à patre privari hæreditate? 341

» Resp. Potest ex justa causa, aliàs non: eadem in » testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie. C. de* » *Inoff. test.* Talis autem censetur I. Ingratitudo (nisi » in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit » ante testamentum conditum), ut, si affecerit patrem » gravi injuriâ, vel ejus vitæ insidiatus sit, vel manus » injecerit in eum, vel maleficiis se immiscuerit. *Bon.* » *d.* 3 *quæst.* 7: *p.* 4. *ex Cov Sanch. Az. Mol. etc.* II. Si » novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter; » si parenti furioso, vel carcere detento noluerit succur» rere, fidejubendo: si impedierit patrem, quominùs » testaretur: si bona parentum dilapidaverit cum gravi » ipsorum dispendio. III. Si filia, minor 25 annis, luxu» riosam vitam elegerit, etc. Circa quas nota valêre » has causas, quando filius aliundè habet, undè vivat; » nam alimentis ad vitam necessariis privari non po» test, cum debeantur jure naturæ; quod à jure civili » tolli non potest. *Bon. d.* 6 *qu.* 1 *p.* 6 §. 3 *ex Sanch.* » *Mol. Az. Reg. Fill.* Trull. *lib.* 4 *c.* 2 *d.* 3 *et t.* 2 *lib.* 7 » *et cap.* 17 * (*Secùs de necessariis ad statum. Salmant.* » *ibid. n.* 43 *cum communi. Circa exhæredationem* » *autem filiorum, vide de Contract. n.* 948 *et* 949.) *. »

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco?

« Tutor (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona ritè, et fideliter administrare. Ratio est: quià in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo, patris loco. Quarè, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, et ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et saltem de dolo, et culpa lata): imò, etiàmsi tutoris officium exerceat pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis), tenetur etiàm de levi culpa. *Bonac. de contract. d.* 3 *quæst.* 19 *p.* 4.

Undè resolves.

« 1. Tutor tenetur tuêri personam pupilli, dum opus est, eumque bonis moribus imbuere, et benè educare per se, vel per alios. *Bon. loc. cit.*

» II. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideòque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna, ex ejus defectu secuta, resarcire; nec licet illi pupillo nimium pecuniæ ad usus inutiles concedere.

» 3. Tutor (uti et Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, et actiones pupilli (vel minoris), et bona aliàs peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, etc. proùt fuerit utilius. *Ibid. ex Rebell. p.* 2 *lib.* 22 *q.* 17.

» 4. Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertat in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod indè accepit pupillus, vel minor, *loc. cit. Rebel. q.* 17.

» 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deduc-

» tis expensis) quos ex bonis pupilli percipere pote-
» rat, et suâ culpâ non percepit. *Sylv. v. Tutor.* §. 4
» *Reb. loc. cit.*

» 6. Tenetur nomina debitorum exigere, et debi-
» ta pupilli persolvere; ità tamen, ut, quantùm fie-
» ri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Reb. ll. cc.*
» *Tab. ibid.*

» 7. Tutor, vel Curator non potest donationes,
» vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli,
» quià non ad destruendum, sed ad tuendum est
» constitutus, *ibid.* Excipe donationem remunerato-
» riam: sic enim potest v. gr. stipendio debito pro
» liberali servitio aliquid addere ex liberali donatio-
» ne. *Mol. Lugo d.* 23 *sect.* 10 *Sanch. Trullench. lib.*
» 7 *cap.* 17 *d.* 8 Vid. *Dian. p.* 8 *t.* 6 *R.* 17.

» 8. Deniquè tenetur (officio finito) reddere ra-
» tiones, quià hoc onus est commune eorum, qui
» bona aliena administrant, Vid. *Bonac. de con. d.*
» 3 *quæst.* 19 *p.* 4 et infrà hoc libro *t.* 4 *cap.* 3 *in*
» *appendice ad contractus.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, et famulorum, aliorumque Superiorum et inferiorum ergà se invicem?

342 *Quid teneantur Superiores præstare subditis? An Principes teneantur eligere digniores ad officia?*
343 *Quid teneantur famuli præstare Dominis?*
344 *An famuli, non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem?*
345 *An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium?*
346. *An ægrotans teneatur posteà famulatum supplêre?*
347 *An, elapso triennio, possit salarium exigere?*
348 *Quandò famulus inserviens, nullâ statutâ mercede, possit exigere stipendium?*
349 *Quandò possit mercedem sibi compensare?*
350 *An Servi, capti in bello possint fugere ad suos?*

» Resp. 1 Domini, et Superiores tenentur habêre 342

» curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1 ad *Timot. Si quis suorum*, *etc.* Et ratio est, quià sunt ipsorum caput, et vices parentum gerunt, ideòque tenentur quodammodò ad eadem, ad quæ parentes. Imprimis verò curare tenentur, quantùm in famuli est, ut servent præcepta Dei, et Ecclesiæ. *Bon. dub.* 16. *q.* 1 *part.* 8. »

Quær. hìc obiter, an Principes sæculares teneantur eligere digniores ad Officia sæcularia? Affirmant *Salm. de IV. Præcept. n.* 103 *cum Sot. Bann. Less. Trull. etc.* Negant verò *Caj. Vasq. Lugo etc. ib* modò officia non indignis distribuantur: quià, ut isti dicunt, hæc Officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potiùs Regis, qui satisfacit, si dignè, non autem dignissimè Rempublicam regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quià aliàs Respublica grave pateretur nocumentum; ob quod motivum *Lugo D.* 34 licet *n.* 19 oppositum sustinuerit, tandem *n.* 21 concludit, regulariter tenêri Principes digniores eligere, excepto uno vel altero Ministro. An autem Reges possint Officia sæcularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. et Med. ap. Salm. l. c. n.* 94 *ex* 1 *Hæc lex ff. ad leg. Jul. de Ambit.* ubi hoc expressè prohibetur. Affimant verò *Nav. Caj. Sot. Sanch. Azor. etc. cum D. Th. Opusc.* 21 *ap Salm. ex n.* 95. modo venditio sit omninò necessaria ad utilitatem Reip. et modo vendatur moderato pretio, ac dignis, et quantùm fieri potest dignioribus. Cæterùm omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de Officiis majoribus Magistratuum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantùm eam exequi. Vide *Salm. l. c.*

« 1. Peccant domini graviter 1. Si sinè justa causa impediant famulos, quominùs Diebus festis Missam audiant; vel si jubeant ea, si diebus festis opera servilia imponant: quæ sinè peccato fieri non possunt. *Nav. c.* 14 *etc.* 2. Si peccandi occasionem permittant, cum eam possint impedire; aut si graviter

» delinquentes non corrigant, vel negligentes necessa-
» ria ad salutem non moneant, non corripiant. Bon. *l.*
» *c.** (*Communiter cum Salm. de IV. Præc. n.* 140.) *
» 2. Peccant item graviter I. Si eos gravibus injuriis
» afficiant, diabolos, canes, etc. appellent. *Bon. l.*
» *c. et Trull. l.* 4 *c.* 1 *d.* 6 licet *Dian. p.* 7 *t.* 7 *R.* 47
» excuset à peccato talem contumeliam, quòd ex ira,
» et indeliberatione soleat proferri * (*Et revera com-*
» *muniter hæ non habentur, ut graves injuriæ*) * II. Si
» alimenta convenientia non præbeant, mercedem jus-
» tam (dummodò fideliter servierint) non solvant, vel
» solvere differant sinè rationabili causa. *Ib.* III. Si antè
» elapsum terminum temerè eos domo expellant: in
» quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenen-
» tur ad solutionem integræ mercedis * (*Ut Salm. n.* 150
» *cum communi: nec famulus injustè expulsus tenetur*
» *redire ad complendum tempus; intellige, si tempus*
» *conventionis sit jam transactum, et per ipsum non de-*
» *fuerit, ut compleret; Tunc enim tenetur Dominus ad*
» *salarium promissum. Sed dubium est, si famulus causâ*
» *expulsionis nullum damnum passus fuisset, an to-*
» *tum salarium ei deberetur? In hoc probabiliter opi-*
» *nari possumus, juxtà dicenda n.* 345 *quòd Dominus*
» *in pœnam injustitiæ teneatur in conscientia solvere*
» *ei saltem majorem, quàm dimidiam partem sala-*
» *rii; imò, ut notat Less. l.* 2 *c.* 24 *n.* 8, *teneretur*
» *l. Qui operas.* 38 *et l.* 16 *ff. Locati, totam mercedem*
» *tribuere; Sed hoc dicimus, non nisi post sententiam,*
» *juxtà regulam omnium pœnalium.*) * *Less. Azor. c.*
» 14 *q.* 1 *Fill. n.* 117. *Regin. Molin. etc. Escob. t.* 3
» *E.* 9 *q.* 33 IV. Si eum, qui liberos, aliosve domes-
» ticos verbis, exemplo, vel moribus pravis corrum-
» pit, et reprehensione non emendatur, è domo non
» dimittant. *Nav, c.* 14. *Azor. Trull. d.* 51 *n.* 2.
» 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiù
» ægrotat) dare salarium; nisi in extrema, vel gravi
» necessitate (tunc enim debet ex charitate) imò
» sumptus, in ejus curationem impensos, potest repe-
» tere. *Mol. l.* 1 *t.* 28 *c.* 4 *n.* 8 *Escob. t.* 3 *c.* 9. *

» (*Salm. ib cum Mol. Azor. Less. communiter n.* 148
» *Vide dicenda hoc. lib. n.* 864.)*

343 » Resp. 2. famuli, cæterique subditi tenentur suis » Dominis, et Superioribus aliquo modo eadem, quæ » filii Parentibus, nimirùm amorem, reverentiam, » et obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quià » sunt illis quasi loco Parentum *S. Th.* 2 2 *q.* 103 *Re-* » *gin. l.* 20 *n.* 26.

Undè resolves.

» 1. Peccant famuli graviter. I. Si non laborent, ut, » serviant fideliter: tenenturque ad compensationem » damni. *Mol. Less. l.* 1 *c.* 24. II. Si grave dam- » num inferant, vel inferri permittant, si id possint » impedire. *Nav. c.* 14 *n.* 22 *Fill. tr.* 28 *c.* 3 *q.* 10 » *Regin. l. c.** (*Cum Mol. Less. Azor. et Salm. n.* 138 » *ac communi.*)* Et quidem, si damnum illud infe- » ratur sivè à confamulis, sivè ab extraneis, in rebus, » quarum cura ipsis commissa est, à restitutione non » possunt excusari. *Mol. Less. l.* 2 *c.* 23 *p.* 30 *n.* 65 » *Fill. tr.* 36 *c.* 9. *q.* 9. *n.* 114 III. Si sinè gravissima » causa discedant à Domino antè terminum elapsum; » ultrà hunc verò manêre non tenentur, etiàmsi mor- » bo impediti servire aliquamdiù non potuerint. *Mo-* » *lin. l. c. Regin. n.* 517 *Escob. E.* 7 *n.* 50 IV. Si Do- » mino in rebus magni momenti non obediant. *Bon.* » *l. c.*»

344 Quæritur 1. an famuli, non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? Alii universè affirmant, ut *Renzi de IV. Præc. c.* 1 *q.* 21 *et de VII. Præc. sect.* 3 *q.* 25 *cum Pontio; et Dian.* (*contrà Reb. Mol. Bon.*) Quià (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatûs unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam res suas committere. Alii verò, ut *Less. l.* 2 *c.* 13 *n.* 75 *Lugo de Just. D.* 19. *Holzmann. de Rest. n.* 437. *Salm. de 4 Præc. n.* 138 *cum Mol. Azor. etc.* communiùs, et probabiliùs distinguunt, et dicunt: quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis

specialiter commissa ad curam, ut eam tuantur, omninò (cum *Bus. et communi*) non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantùm contrà charitatem, non autem contrà justitiam, quià non obligantur ex justitia res Domini à domesticis tuêri. Secùs tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum communi, et Tamb. Dec. lib.* 8 *tr.* 4 *c.* 3 § 6. qui addit, in eo casu unumquemque famulum tenêri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cum poterat, tenebatur totum damnum impedire; et, si nequiret solus impedire, debebat saltem alios confamulos advocare ad furtum impediendum.

Quær. 2. an famulus, locans operas suas ad annum, si antè annum culpâ suâ discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit? Affirmat communior sententia, contrà *Mol.* (nisi grave damnum indè domino evenerit; quià servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam, de quâ conventum fuit; undè tenetur dominus solvere saltem parùm minùs, quàm dimidiam partem stipendii. Ità *Az. p.* 2 *l.* 2 *c.* 3 *q.* 6 *Fill. tr.* 28 *p.* 2 *c.* 3 *n.* 68 *Sylv. v. Fam., q.* 6 *et Trull. Dian. Fagund. cum Salm. de IV. Præc. n.* 132. 345

Quæres 3. an famulus, locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplêre? Minimè, ex *comm. cum Salm. ib. n.* 133 *cum Az. Bon. etc.* quià promissio tempori determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est suprà cum *Bus. n.* 342 *in fine, v. Herus.* 346

Quær. 4. an famulus, elapso triennio, postquam discessit à domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare? Affirmant *Sanchez de Matr. l.* 7 *D.* 37 *n.* 17 *et Salm. n.* 134 *cum Mol. Fag. Vill. et aliis*; quià, licet in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Cov. Med. et Lamas ib.* (contrà *Mol.*) juxtà legem Hispanicam, sivè Bullam 33 S. Pii V. quâ post biennium à servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sivè juxtà Sanctionem S. R. Consilii Neapolitani, junctis quatuor Aulis, relatam *inf. n.* 347

516, quâ, elapsis duobus mensibus, postquàm famulus à Domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi : Attamen in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; et dominus, si certus sit, se non solvisse, semper ad solutionem tenêri videtur; tantò magis, quòd in dicta Decisione (pro nostro Regno emanatâ) dicatur, actionem denegandam esse famulo, non præscriptionis ope, sed vi præsumptæ solutionis. Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, Dominum non legitimè præscripsisse; nam, si aliàs Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, et bonâ fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiàmsi certus esset de solutione non factâ; quià Dominus tunc ratione præscriptionis acquisivit jus non solvendi, juxtà dicenda *infra n.* 517.

348 Quær. 5. an famulus, nullâ statutâ mercede inserviens, possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occultè surripere? Distingue; si dominus hujuscemodi famulorum operas conducere soleret, affirma. Secùs, si non : quemadmodum accidit cum pueris, quos Nobiles aut Episcopi, ut in suam familiam admittant rogantur; tunc enim sufficit, si Domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cum talis sit consuetudo. Ità *Salm. ib. n.* 135 *cum Mol. Azor. Trull. Vill. Fag. etc.* Famulis autem, qui inserviunt Magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certè nullum salarium debetur. *Salm. n.* 136 *cum Azor. Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex notabilitate enim artis quandòque aliquid à discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate verò artis sæpè discipulus debet aliquid à magistro recipere, ut est ars malleatoris, etc. Videndum igitùr est juxtà prudentùm arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

349 » 2. Famuli non peccant, si, sustentationem vel » mercedem justam Domino negante, utantur com» pensatione occultâ, *Mol. l. cit. Fill. tr.* 36 *c.* 6 *q.* 3

» dummodò tamen alius modus non sit impetrandi ;
» nec plus accipiatur, quàm debetur : nequè scan-
» dalum, aut aliud incommodùm grave timeatur.
» Vid. *Bon. de rest. d.* 2 *q. ult. p.* 2 *n.* 16. * (*Hac ta-*
» *men in re animadverte Prop.* 37 *inter damn. ab In-*
» *noc. XI.*) *

» 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non teneban-
» tur, præstitis (si quidem illa non gratis, et libera-
» liter, sed animo mercedis exhibuerint) licêre ex
» rebus domini accipere compensationem, quæ ali-
» ter obtinêri non possit, docet *Nav. c.* 17 *n.* 108
» *Less. l. c.* Plura de his v. infrà *tr.* 5 *c.* 1 *d.* 4 *et c.* 3
» *d.* 10 *et Bon. d.* 5 *q.* 1 *p.* 8. * (*Nisi spontè suas ope-*
» *ras auxissent. Salm. n.* 136 *cum Mol. Sot. Dian etc.*)*»

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro majori opera præstita ? Vide *dicenda n.* 522.

Notanda est hîc obiter illa quæstio ad praxim utilis, 350
an servi, justo bello capti, licitè possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. et alii ap. Salm. de IV. Præc. n.* 115. quià tales servi censentur tamquàm perpetuò ad servitutem damnati, cum dominus justè eos possideat. Contrarium tamen communiùs et probabiliùs tenent *Less. l.* 2 *c.* 5 *n.* 24 *Sot. Lug. Pal. Fill. Vasq. et quàm plures cum Salm. n.* 116. Ratio, quià tale jus Gentium faciendi servos, homines in justo bello captos, taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l.* 2 *tit.* 1 *de Rer. divis.* ubi *n.* 17 de istis dicitur : *Qui tamen, si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.*

DUBIUM V.

Ad quid teneantur Conjuges ergà se mutuo, vi hujus Præcepti ?

351 *Ad quid teneatur uxor ergà virum ?*
352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare ?*
353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium ? an autem uxor teneatur sequi virum, missum in exilium ?*

354 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita, contracta ad alendam familiam?*

355 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii?*

356 *Quomodò peccet vir in uxorem?*

351 « RESP. Uxor in iis, quæ spectant ad domûs guber- » nationem, et bonos mores, tenetur obedire marito; » hic verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam » tractare. Ratio 1. quià maritus est caput, et uxor » commembrum. *Nav. c.* 14 *n.* 20 *Trull. Filluc. t.* 28 » *c.* 9 *n.* 144. *et comm.*

Undè resolves.

» Conjuges peccant. I. Si debitâ intentione non » contrahant matrimonium. 2. Si sinè dispensatione » prætermittant proclamationes. 3. Si Sacramentum » matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si » utantur matrimonio contrà naturam, vel modo inde- » bito, vel cum periculo abortûs. 5. Si debitum sinè » justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis » tactus habeant impudicos.

» 2. Peccat graviter uxor. 1. Si maritum rixis, vel » aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam » provocet. *Fill. loc. cit. n.* 145 *et Bon.* 2. Si quid no- » tabile expendat contrà voluntatem viri, et consue- » tudinem fœminarum similis statûs, nisi tamen ex » paraphernalibus, si habeat. 3. Si, spreto viro, sibi » imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domici- » lium mutantem, dummodò possit sinè periculo » vitæ, et salutis, et contrarium non sint pacti; et » maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr.* » *Tolet. Bon. p.* 7. V. infrà *t.* 5 *c.* 1 *dub.* 5. Si sinè » sufficienti indicio malè judicet de mariti continen- » tia. 6. Si sinè justa causa debitum neget: v. infrà » *l.* 6 7. Si se ingerat in administrationem domûs » sinè justa causa, qualis est, si v. gr. maritus pro- » digus bona familiæ dilapidet. *Sylvius Trull. c.* 1 *d.* 4 » *n.* 18. * (*Vel si sit incurius, vel minùs aptus ad fa-* » *miliam gubernandam. Elbel t.* 2 *conf.* 21 *cum Fill.* » *Gob. et Henno.*) * »

Quær. 1. an uxor nobilis teneatur obedire viro, præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc.? Affirmant *Ang. Tiraq. etc.* Sed probabiliùs negant *Sanch. de Matrim. l.* 6 *D.* 6 *n.* 14 *Salm. de IV. Præc. n.* 59 *cum Sylv. Gar. Fag. etc.* quià uxor est Socia, et ideò non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si hæc ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut ajunt. 352

Probabiliùs valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de Matrim. l.* 1 *D.* 40 *n.* 2 *cum Lop. Pal. etc. contrà alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova et gravis causa superveniat. *Sanch. n.* 23 *Salm. de IV. Præc. n.* 61 *cum Nav. Sylv. Fag. etc.* 353

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum, missum in exilium? Negant *Henr. et Bartol. apud Salm. ib. n.* 62, quià non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabiliùs affirmant *Salm. ib. et Sanch. lib.* 1 *D.* 41 *n.* 11 *cum aliis;* quià non tenetur uxor sufferre pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. et Pal.* si vir alicubi excommunicetur. È converso dicunt *Salm. cum eisd. DD.* quòd, si mulier, necessitate coacta, mutet domicilium, vir comitari eam debeat. 354

Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam? *Prima* sententia affirmat, si vir esset pauper, dum debita contraxit; secùs, si locuples; quià pauper non tenebatur alere uxorem; ergò tenetur ipsa solvere, quod conversum est in sui utilitatem. Ità *Fag. Bart. Lupus, et alii apud Sanch. l.* 9 *D.* 4 *n.* 5 *Secunda* verò probabilior sententia negat, sivè vir fuerit pauper, sivè locuples; Ratio, quià actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet tantùm contrà virum; et licet in virò ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta: quarè, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit. Ità *Sanch. n.* 29 *Salm. de IV. Præc. n.* 64 *cum Mol. Trull. et Bon.* qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsâ sciente; vel si vir protestatus sit, se nolle, stante suâ inopiâ, gratis eam alere.

Et quòd dictum est hîc de alimentis uxoris, dicit etiàm de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.*

355 Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare, quidquid à primo viro accepit, retento tantùm usufructu? Affirma ex *Auth. Ex testamento*, *et Auth. In donat. C. de Sec. Nupt.* si acceperit titulo lucrativo; secùs tamen, si oneroso, vel si acceperit ab extraneo. Et ideò dicitur respectu viri de rebus donatis à prima uxore. *Sanch. lib.* 6 *D.* 41 *Salm. n.* 66 *cum aliis.*

356 » 3. Peccat graviter maritus. 1. Si verbis contu- » meliosis, vel diffamatoriis afficiat uxorem. * (*Et* » *tale peccatum esset duplicis malitiæ, ut Salm. n.* 67)* » 2. Si impediat illam circà præcepta Dei, vel Eccle- » siæ sinè justa causa. *Sayr. l.* 7 *c.* 7 *Nav. c.* 14. Si » verò impediat etiàm sinè causa circà ea bona, quæ » consilii tantùm sunt, ut est Confessio, Communio, etc. » communiter tantùm peccat venialiter; nisi constet, » quòd illa magnam ex iis utilitatem percipiat. *Sair.* » *Fill. Bon. q.* 1 *p.* 7 *Trull.* 3. Si cædat graviter: mode- » ratè tamen castigare verbis, vel etiàm ex gravi causa » moderatis verberibus, habitâ ratione conditionis, » et statûs, quandòque potest. * (*Consentit huic Elb.* » *Conf.* 21 *n.* 58 *cum Gob.*)* 4. Si alimenta neget, » nisi tamen uxor à consortio mariti propriâ culpâ » discesserit. * (*Vel nisi adulterium commiserit, ut* » *Sanch. de Matrim. l.* 10 *D.* 8 *n.* 25. *Pal. d. Spons.* » *D.* 3 *p.* 6 § 5 *et Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 714 *Nequit* » *autem vir retinêre dotem uxoris adulteræ, si disce-* » *dat ab eâ antè sententiam propriâ auctoritate:* » *quamvis ipse possit uxori, repetenti dotem, opponere* » *exceptionem adulterii, et petere, ut sibi applicetur,* » *proùt probabiliùs dicit Croix n.* 716 *cum Abbat et* » *Pal. contrà Sanch*). 5 Si negligat gubernationem » domûs, et rem familiarem. 6. Si uxori non cohabi- » tet, vel sinè justa causa diù absit. 7. Si, cum » possit, alimenta non procuret. V. *Fill. n.* 140 *et* » 141 *Nav. c.* 14 *n.* 19. *Tol. lib.* 5 *c.* 2. *Sanch. lib.* 10 » *de Matr. disp.* 18 *n.* 16 *Bon. p.* 7. »

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum ergà suos?

357 *Ad quid teneantur Parochi circà residentiam?*
358 *Ad quid circà Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis?*
359 *An teneantur celebrare pro populo?*
360 *An concionari, et populum instruere, etc.? (de quo vide etiàm dicta n. 269.) Quomodò Parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex justitia? Dub. II. An teneantur inquirere in mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves, etiàm cum periculo mortis?*

» Resp. Curatus, sivè Parochus jure divino tenetur: 357
» 1. Residère in sua Parochia. *Trid. sess.* 23 *c.* 1 *de Ref. Barb. de off. Paroch. c.* 8 *n.* 1 alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, et licentia Episcopi ad breve tempus abesse. V. *Nav. c.* 5 *Azor. t.* 2 *l.* 2 *c.* 4 *Possev. Barb. Trull. l.* 4 *c.* 1 *d.* 8* (*Quoad residentiam, vide dicenda de Benef. l.* 4 *n.* 121 *et* 123.)*
» 2. Tenetur administrare Sacramenta * (*Non solùm in necessitate extrema, sed etiàm gravi, Salm. Tract.* 21 *de Charit. c.* 6 *n.* 33 *cum S. Th. et communi. Et ibi addit Bon., tenêri Parochum etiàm inquirere graviter indigentes*)*. Quoties, et quanto cum periculo, v. infrà *et Bon. tract.* 1 *d.* 2 *q.* 3 *p.* 2 *Possev. Barb. ll. cc.* * (*Quoad Sacramentum Pænitentiæ, vide Busemb. de Pænit. lib.* 6 *n.* 623 *Resp.* 2. *et* 3. *Quoad Eucharistiam autem, tenetur eam ministrare, quoties oves rationabiliter petunt. Vide Busemb. de Euch. dict. l.* 6 *n.* 253 *et* 254. *Tempore autem pestis probabile est, eum non tenêri ministrare Eucharistiam cum periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. l.* 6 *n.* 233.)*.
» 3. Orare pro populo, et celebrare, ut populus 358
» audiat Missam: quam etiàm tenêri eum eidem ap-

» plicare diebus saltem festis, et aliquot aliis, docet » *Tol. l.* 3 *c.* 5. Sed negat *Suar. Con. in* 3. *p. quæst.* 83 » *art.* 1 cum nullo jure id cautum sit. V. *Bon. quæst* » *ult Barb. l. c.* »

359 Nota hîc, quòd à SS. Pontifice Benedicto XIV. in epistola Encyclica, edita anno 1744, statutum sit, quemcumque Parochum, sivè habentem, sivè non, congruos reditus, tenêri omnibus Dominicis, et festis diebus applicare Missam pro Populo. Et quamvis concessum sit alicui Parocho, si aliter vivere nequeat, ut applicet Missam pro eleëmosynam præbente diebus festis, sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus Missas pro Populo supplêre. Et quoad Vicarios, seu Œconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro Populo celebrare. Vide *Tom. II. l.* 6 *n.* 323.

360 » 4. Docêre populum concionando, arguendo, etc. » per se, vel per alios. *Tol. l.* 5 *c.* 5 *Possev. Barbos.* » *Trull. ll. cc.* * (*Vide dicta de* 3. *Præcept. n.* 269. *v.* » *Hic obiter. Pariter Superiores Religionum etiàm te-* » *nentur prædicatione pascere subditos, tamquam eo-* » *rum Pastores, Elbel Conf.* 21 *n.* 582 *cum Henno.*) *

» 5. Tenetur singulis diebus dominicis, et festis so- » lemnibus populo doctrinam Christianam explicare, » per se, vel per alium, ut constat ex *Trid. sess.* 24 » *c.* 4 *de Ref.* idque sub gravi obligatione etiàm juris » divini, ob summam necessitatem, propter quam » eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse » sub pœna excommunicationis (omnesque alios, ut » eam audiant, discant et sciant) docent *Trull l.* 1 *c.* » 1. *d.* 5 *n.* 7. *et* 8. *Bald. t.* 2 *l.* 1 *d.* 48. *Sanch. Pal.* » *Barb. etc.* * (*Benè autem potest huic obligationi doc-* » *trinam Christianam explicandi per alium satisfacere.* » *Trull. et Led. ap. Sal. Tr.* 21 *c.* 2 *n.* 55.) *

» 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam » habêre, peccata corrigere, etc. de quibus *Poss.* » *Reg. tom.* 2 *l.* 20 *c.* 5 *sect.* 3. *Barb. c.* 7. vide suprà.» Parochi (et tantò magis Episcopi) tenentur sub

gravi corrigere Oves, in peccato mortali, vel ejus proximo periculo existentes, etiàm cum discrimine vitæ; et non solùm in extrema, sed etiàm in earum gravi necessitate, simùlac adsit spes emendationis. Ità communiter *Bon. D.* 3 *p.* 4 *n.* 5. *cum Val. Mald. et Reg.* item *Viva de Præc. q.* 21 *art.* 6 *n.* 12 *Mazzott. tom.* 1 *p.* 458. *Salm. tr.* 21 *c.* 6 *n.* 33 *cum Suar. Con. et Trull.* Vide etiàm dicta *l.* 2 *n.* 40. Præstereà Parochi tenentur cum quocumque incommodo auferre scandala; undè, si aliquis subditorum sit incorrigibilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantùm semel, sed quousque scandalum perseverat, et spes affulget; ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id Pastores teneantur ex charitate, vel justitia? *Suar. et Tapia apud Salm. loc. cit.* 7 *n.* 58 censent, eos tenêri solùm ex charitate. Sed probabiliùs tenentur ex justitia, ut sentiunt *Renc. de Char. Quæst. IV. q.* 1. *Holz. eod. tit. n.* 192. *tr.* 6 *D.* 3 *p.* 7 *n.* 8 *cum Cajet. et Con. Salm. l. c. cum. Sanch. Val. Dian. et Trull.* Ratio, quià ad hoc utiquè à communitate stipendium Pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proindè vitia corrigant.

Dubitatur II. An Pastores teneantur inquirere in mores subditorum? Respondetur: affirmativè ex communi sententia, ut docent *D. Th.* 2 2 *q.* 33 *art.* 2 *ad* 3 *et Salm. cum Laym. Caj. Soto, Ledesm. Villal. etc.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, est, quià illi, qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent Pastores erga singulas suas Oves, tenentur non solùm corrigere delinquentes, sed etiàm prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secùs verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga proximos; istis enim sufficit corrigere eos tantùm, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Dubitatur III. An Episcopi et Parochi teneantur non deserere oves, etiàm cum periculo mortis? Respondetur

cùm *D. Th.* 2 2 *q.* 185 *art.* 5 qui sic docet. *Ubi subditorum salus exigit personæ Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter suum Gregem deserere, nequè propter aliquod commodum temporale, nequè propter aliquod personale periculum imminens, cum bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro Ovibus suis.* Sic enim habetur *Joan. c.* 10, et hæc verba non solùm consilium sed etiam præceptum continent. ut rectè probant *Salm. tr.* 21 *c.* 2 *n.* 76 *ex c. Sciscitaris*, 7 *q.* 1 ubi clarè hoc exprimitur. *Si verò* (subdit *S. Th.*) *subditorum saluti possit sufficienter in absentia Pastoris per alium providêri, tunc licet Pastori vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel propter personæ periculum, corporaliter Gregem deserere.* Quænam autem sint causæ excusantes Parochos à residentia? Vide *l.* 4 *n.* 125. Insuper notandum 1, quòd Episcopus, cùm suscepit regimen sui Episcopatûs, debeat (ut præcipit Concil. Trident. *Sess.* 24 *n.* 16 *de Ref.*) rationem exigere à Vicario Capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2 tenêri Episcopum ex eodem Trid. *Sess.* 24 *c.* 3 *de Ref.* simùlac potest suam Diœcesim visitare; et eum in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur: *Episcopi propriam Diœcesim per se ipsos, aut, si legitimè impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem, ità tamen, ut tota biennio per se, vel visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant.* Deindè additur. *studeant quàm celerrimè, debitâ tamen cum diligentia, visitationem absolvere.... Interimque caveant, ne ipsi, aut quisquam suorum procurationis causâ pro visitatione, etc. nec pecuniam, nec munus quodcumque sit, etiàm qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quâcumque consuetudine etiàm immemorabili; exceptis tantùm victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderatèque pro temporis tantùm necessitate, et non ultrà, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis antè solvi, certâ pecuniâ taxatâ, consuetum; salvo item*

jure conventionum antiquarum cum Monasteriis, aliisve piis locis, aut Ecclesiis, non Parochialibus inito, quod illæsum permaneat. Quòd si quisquam, quod absit, aliquid ampliùs... accipere præsumpserit, is præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiàm pœnis... mulctetur.

DUBIUM VII.

Quæ obligatio Præceptorum, et discipulorum?

« RESP. Inter Præceptores (idem est de Pædagogis) 361
» et discipulos est quodammodò eadem obligatio,
» quæ inter Parentes, et liberos.

Undè resolves.

» 1. Disciputi Peccant. 1. Si præceptoribus, et
» Pædagogis non exhibeant honorem et reverentiam.
» 2. Si non obediant in rebus, pertinentibus ad studia
» et bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumelio-
» sis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant,
» scholarum aut studiorum tempore lusui vacent, vel
» otio. 5. Pecunias parentum dilapident, vel inutiliter
» expendant. 6. Malo fine studeant. 7. Gymnasii sui
» leges, vel Academiæ statuta (si quidem ea ad pecca-
» tum obligent) non servent. 8. Scientias superstitiosas,
» aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant. 9.
» Stipendium debitum Doctori suo non solvant, cum
» possint. V. *Nav. c.* 23 *et* 25 *Fill. tr.* 28 *part.* 2 *c.* 10
» *q.* 1.

» 2. Magistri, et Pædagogi peccant 1. si peccata 362
» discipulorum dissimulent, et non corrigant, quan-
» dò possunt. 2. Profectum eorum in literis non sedu-
» lò promoveant. 3. si eos non doceant bonos mores.
» 4. Si ex proposito falsa eos doceant ut vera, vel super-
» stitiosa, et saluti noxia. 5. Non studeant ipsi, ut offi-
» cio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus justo,
» vel quàm Gymnasii leges, aut consuetudo permit-
» tant. 7. Doctoratûs insignia negent dignis, indignis
» conferant, quod *Nav.* dicit esse mortale: præser-

» tim in Theologia, Jure Canonico, Civili, et Medi-
» cina; nam in Philosophia fortè veniale tantùm
» esse, censet *Cajet.* verb. *Doctor.* 8 Si discipulis malo
» sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui
» aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis
» non dimittant. V. *Trull l.* 4 *c.* 1 *d.* 11.»

TRACTATUS IV.

DE QUINTO, ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto Præcepto prohibeatur?

Non occides.

363 *Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per Interfectores?*
364 *An easdem incurrant ipsi Interfectores?*
365 *De agitationibus taurorum.*

363 « PROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio,
» aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et
» quandò sit injusta? »

Annotandum hîc obiter ex *cap. Pro humani de Homicidio, in* 6 quod mandantes occidi Christianum per Interfectores, sivè eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et Beneficio. Insuper per. *d. cap. Pro humani*, tales habentur tamquàm banniti; ità ut amittant omnia sua bona, et detur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, quæ ut patefiat, sufficiunt tantùm probabilia argumenta. Ità enim habetur *in fine d. c.* ubi dicitur: *Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenùs alia sententia adversus eum requiratur.* Intellige, non requiri aliam sententiam decisoriam: Ità *Molina Bann. Gom. Farin. et alii ap. Salmant. de V. Præc. c.* 1 *n.* 190.

Advertendum verò hîc est 1. quod isti post sententiam declaratoriam, ut dictum est suprà, ipso facto excommunicationem incurrant, et priventur dignitatibus, et beneficiis; quae ipso jure vacant, ut *Azor. et Gonzal. ap. Salm. ibid. n.* 191. Advertendum 2. quòd solo mandato praedictae poenae incurrantur, cum in *d. cap.* dicatur *Quamquàm mors ex hoc forsan non sequatur.* Et ità *Mol. Cov. etc. ap. Salm. d. n.* 191.

Dubium tamen est, an etiàm Interfectores incurrant 364
praefatas poenas, cum textus tantùm mandantibus eas imponat? *Prima* sententia affirmat, quià Assassini (interfectores) proximiùs ad homicidium concurrunt; undè ex identitate motivi isti etiàm comprehenduntur. Tantò magis, quià Pontifex ideò expressè ipsos non comprehendit, quià ibi loquebatur de Assassinis infidelibus, quibus non poterat poenas imponere. Ità *Salm. ibid. n.* 188 *cum Far. Barb. Gom. et aliis.* Notant autem *Salm. n.* 193 *cum Alciat. Gabr. Farin.* etc., non censeri Assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod temporale eis persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nav. Suar. Azor. Fagund. Sylv. et apud Salm. n.* 187. id probabiliùs negat, tùm, quià poenae non sunt extendendae, tùm, quià textus loquitur de iis, qui per Assassinos infideles occidebant Christianos; undè motivum legis formaliter diversum apparet.

Notandum hîc, quòd S. Pius V. sub excommunica- 365
tione ipso facto prohibuerit Principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sivè ferarum in foro; et singulis Christianis, ne cum illis congrederentur; item Clericis, ne talibus spectaculis assisterent. Clemens tamen VIII. posteà has poenas abstulit pro Regnis tantùm Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. V. *Salm. de V. Praec. c.* 1 *n.* 20.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.

366 *An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè?*
367 *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc.? An liceat navim incendere cum periculo mortis?*
368 *An virgo teneatur pati potiùs mortem, quàm violari?*
369 *An liceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum antidotum?*
370 *An liceat Carthusiano abstinére à carnibus, etiàm in necessitate extrema?*
371 *An liceat macerationibus vitam sibi minuere?*
372 *An sit obligatio, ad servandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimìs duris?*
373 *An aliquandò liceat se mutilare?*
374 *An liceat pueros castrare?*
375 *An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro?*

366 » Resp. Absque divina auctoritate non licet seipsum directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quià est contrà charitatem sui, et fit injuria Reip. et Deo, qui est solus directus, et absolutus Dominus humanæ vitæ. * (*An occidens seipsum peccet etiàm contrà justitiam? Affirmant Salm. de V. Præc. c.* 1 *n.* 111 *cum Less. Bann. Sed negant ib. n.* 110 *Lugo Nav. Fagn. etc.*) *.

» Dixi 1. *absque auctoritate divina*, propter Samsonem, et quosdam Martyres, qui seipsos occidêrunt, vel ex divina inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi *directè*, quià indirectè quandoquè licet se occidere, hoc est, aliquid facere, vel omittere, ex quo, præter intentionem, mors certò sequatur: quià præceptum conservandi vitam, utpotè affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. *S. Thom.* 2 2 *q.* 64. Vide *Fill.* hìc *tr.* 29 *c.* 4 *quæst.* 5 *et Becc.* 2 2 *t.* 3 *c.* 7 *q.* 8.

Undè resolves.

» 1. Miles potest, imò tenetur persistere in statio-
» ne, etsi moraliter certus sit, se occidendum; *C.*
» *Lugo d.* 10 *q.* 1. * (*Ob magnum bonum commune*,
» *vel ob specialem obligationem*, *ex pacto vel officio*,
» *quam habet miles*, *Gubernator*, *Episcopus*, *Paro-*
» *chus*, *licitè possunt et tenentur mortem perferre. Elb.*
» *n.* 10 *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 33.) * Item potest ad ever-
» tendam turrim hostilem, aut perdendos hostes, pul-
» verem incendere, etsi sciat, se obstruendum; uti et
» navem mergere, vel incendere, ne hostis eâ potia-
» tur cum gravi Reipub. damno, ut docent *Less. l.* 2
» *c.* 9 *n.* 32 *Fagund. t.* 1. *l.* 5 *c.* 11. * (*Et Salm. de V.*
» *Præc. c.* 1 *n.* 123 *cum Bon Trull. etc.*) * Similiter
» licet se objicere telo, vel ictui, ad servandam vitam
» Principis, amici ad mortem injustè damnati, vices
» subire: *Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 30 vel in naufragio tabu-
» lam cedere, ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez. p.* 1 *c.*
» 95. * (*Etiàmsi tabula jam sit capta*, *ut contrà Sotum*,
» *Rodr. etc. docent Sylv. ap. Tourn. tom.* 3 *p.* 278 *v.*
» *Gravior*, *et Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 34 *cum aliis*, *quos*
» *infrà reperies citatos n.* 971 *v. Hoc : Ex D. Thom.*
» *qui in* 3 *D.* 29 *art.* 5 *ad* 3 *dicit*, *quod* tradere seip-
» sum morti propter amicum, sit perfectissimus ac-
» tus virtutis, undè hunc actum magis appetit virtuo-
» sus, quàm vitam propriam corporalem. *Rectè*
» *autem advertit Sylvius*, *eum non posse*, *ad tabulam*
» *cedendam*, *se projicere in mare*, *quià nemo potest*
» *positivè se occidere. Hinc neque ad baptizandum pue-*
» *rum potest quis se in flumen projicere*, *ut Tourn. p.*
» 281.) * Item servire peste infectis, vel ad fugiendum
» incendium ex alto se præcipitem dare, cum cer-
» to periculo mortis. *Less. et Fill. l. c. Laym. c.* 1 *n.*
» 3 *Card. Lugo disp.* 10 *sect.* 1 * (*cum Salm. n.* 35.)
» Ubi tamen eversionem illam turris, et combustio-
» nem navis (si quidem nulla sit spes evadendi) ti-
» midè, et nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici

» causâ, videtur concedere. Vid. *n.* 51 52 *et Malderum tr.* 3 *c.* 1 *dub.* 19 *Dian. p.* 5 *tr.* 4 *R.* 26 *Fagund. p.* 5 *c.* 11 *n.* 6 *et seq.*

» 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem servandam directè se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiàm pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsumeret, se non consensuram; quià integritas ista magni æstimatur. *V. Laym. c.* 1 *n.* 3. »

367 Hinc Quær. I. An liceat se occidere ad vitandam mortem duriorem? Resp. Directè se occidere numquam licet; et si homines venerentur aliquos, qui hoc fecêrunt, dicendum, eos id fecisse ex Divino instinctu. Ità communiter DD. quidquid dixerit S. Hieronymus *in c.* 1 *Joann.* relatus in *c.* 2. 23 *q.* 5 ubi legitur: *In persecutionibus non licet propriâ perire manu* (*absque eo ubi castitas periclitatur.*) Verùm illud *absque eo* explicari posset, scilicet, neque excepto casu, quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licet verò se indirectè occidere, puta si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ità cum *Busemb. ut suprà* docent *Lugo D.* 10 *n.* 50 *cum Less. Tourn. Contin. tom.* 3. *p.* 425. *v. Secundus*, *et Sporer de V. Præc. c.* 3 *n.* 24. Ac *Elbel n.* 13 hoc permittit etiàm reis detentis in carcere, ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiàm carcerem perpetuum, ut *n.* 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. Præc. c.* 2 *q.* 3 *cum Diana ex D. Thom.* 2 2 *q.* 64 *art.* 5. Sed affirmat *Lugo n.* 52 *cum Less.* licêre, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel, etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzott. de Rest. ob. Homic. c.* 1 *cum Busemb.* hîc *n.* 2 posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: Quod non improbabile videtur, cum ob bonum Virtutis non dubitent DD. communiter asserere,

quod liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. anteced.* 366 dicunt *Busemb. cum Less. Tol. et Salm. cum aliis.* Tantò magis, quià in casu prædicto stupri semper adest periculum consensûs.

Sed hîc magis urget quæstio III. An virgo teneatur 368
potiùs permittere se occîdi, quàm violari; puta, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia, *Prima*, quam tenet *Navarr. sum. c.* 16 *n.* 1 *Sotus de Just. l.* 5 *quæst.* 1 *art.* 5 item *Tol. Lopez*, et alii *apud Salm. de V. Præcept. c.* 1 *n.* 227 dicit, quòd, licet possit, non teneatur tamen fœmina mortem pati, sed possit tunc permissivè se habêre, dum accidit copula; modò voluntate positivè resistat, et consensûs periculum absit; quià, ut dicunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantùm materialis, et ideò ob periculum mortis satis excusatur. *Secunda* sententia, quam tenet *Sal. loc. cit. n.* 128 *cum Lugo: Azor. Bon. Fill. Pal. etc.* docet, hoc omninò illicitum esse, quià, cum fœmina possit copulam impedire, si timore inducta quiescat, ejus tunc cooperatio verè moralis et voluntaria fit; In fœmina enim illa quies in copula reputatur ut actio. Hæc ratio tamen non convincit, quià illa quies fœminæ reverà non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideò prima sententia (speculativè loquendo) suâ probabilitate carêré non videtur. Non tamen negandum, secundam sententiam in praxi omninò suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illa permissione facilè adesse potest.

» 3. Reo licet non fugere, imò etiàm sponte se sis- 369
» tere judici plectendum, licet positivè seipsum pe-
» rimere non possit, etiàmsi à judice id ei committa-
» tur. Vid. *Less. c.* 9 *d.* 6 *C. Lugo d.* 10. *de just. sect.*
» 1. *n.* 38 contrà *Vasq.* 1 2 *d.* 173 *c.* 3. »

Quær. hîc, an possit Reus ex præcepto Judicis seipsum occidere? Affirmant *Vasq. Bon. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V. Præc. c.* 1 *n.* 118. Si enim, dicunt, possit Reus os aperire, ut venenum ei infundatur,

etiàm potest manibus illud haurire, et sic etiàm gladio se transfigere; tunc enim Judex constituit Reum carnificem suipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de Homic. n.* 9 qui citat *Haunold. Ills. etc.* Verùm *Salm. n.* 117 *cum S. Th. Bus. Suar. Soto, et Laym. communiùs* negant, quià occisio suipsius, ut intrinsecè mala, nec à Judice potest præcipi, nec à Reo patrari. Concedunt tamen communiter, posse Reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cum hæ actiones tantùm remotè ad mortem tendant.

Notandum verò cum *Salm. n.* 120 *Nav. Lop. Salon. etc.* graviter utiquè eos peccare, qui venenum hauriunt, vel à vipera se mordêri patiunter ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, se nulli probabili periculo mortis se committere; quod approbat Henno. Et idem dicendum de funambulis, ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylv.*

390 » 3. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus * (*Etiàm in probabili periculo mortis, ut Az. Med. Vict. contrà Vasq. Gran. et Salm. de Leg. c.* 2 *n.* 137, *qui tamen primam sententiam sat probabilem vocant*) *; idque probabiliter ei tùm liceat, atquè adeò non peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus; *Sanch. Dian. part.* 8 *t.* 7 *R.* 70 licitè tamen, et laudabiliter etiàm tùm omittit, cum certo periculo mortis * (*Et hoc certum èsse censent Salm. loc. cit. n.* 136.) *, ut contrà *Vasq. et Gran.* docet *Dian. par.* 5 *d.* 4 *R.* 33 ex *Victor. Lor. etc.* quià rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis. *C. de Lugo d.* 10 *n.* 33 contrà *Azor et Escob. t.* 6 *c.* 7 ubi docet, tenêri carnibus vesci, si exigat necessitas, ità ut aliter vitam conservare non possit: quod *Sanch. part.* 2 *cons. l.* 5 *c.* 1 *d.* 35 cum aliis sex ità distinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr. morbo, ex quo judicio Medicorum convalescere non

» possit, nisi usu carnium, ait probabiliùs esse, eum
» non tenêri iis vesci (tametsi licitè possit) quià mo-
» rietur naturaliter ex morbo, cujus ipse non est
» causa : Si verò sit ab extrinseco, v. gr. si ob ino-
» piam aliorum ciborum fame moriendum esset, te-
» nêri iis vesci, quià mors illa, cum sit violenta, ipsi
» imputaretur, * (*Et hoc meritò ut certissimum judi-*
» *cant Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 27 *et de Leg. l. c. n.* 135,) *
» 5. Licet carnem vigiliis, et inediâ moderatè affli- 371
» gere : qui autem advertens vitam iis notabiliter mi-
» nui, nihilominùs continuaret, peccaret graviter,
» ut notat *Laym. D.* 3 *de just. t.* 3 *p.* 2 *c.* 1 *n.* 5. Ex
» *Cajet.* etsi hîc multi ob bonam fidem, et zelum Deo
» placendi excusentur. Vid. *Bonac. d.* 2. *q. ult. sect.*
» 1 *p.* 7 *n.* 9. *Fill. loc. cit. Card. Lugo de just. d.* 10.
» *sect.* 1 *n.* 32 33 *et* 36 *etc.* Ubi rectè notant, aliud
» esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem po-
» sitivè sibi afferre : aliud permittere, vel periculum
» ejus subire, vel non adhibêre media ad avertendam.
» Prius ait esse illicitum ; v. gr. pœnitentiis indiscre-
» tis, carnisque macerationibus vitam notabiliter ab-
» breviare ; posterius verò sæpè licêre : »* (*Ità etiàm Lugo de Just. D.* 10 *n.* 32. *Tourn. tom.* 3 *p.* 427. *q.* 3 *et Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 30 *cum Gran. Vill. Sayr. etc. Si macerationes fiant consilio prudentis Prælati, vel Confessarii, esto vita etiàm per* 12 *annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et reverà, si licebit Fabris ferrariis* (*dicebat Abbas. Rancé fundator Reformationis Trappensis*) *vitam sibi minuere laborando quotidiè pœnè in medio ignis, à quo nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas: si licebit Militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis mortis; cur non licebit Viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutum redigat?*) * » Ideòque non tenêri Car-
» thusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti
» pretiosâ, et exquisitâ medicinâ, ad mortem vitan-
» dam ; nec sæcularem, relicto domicilio, quærere sa-

» lubriorem aërem extrà patriam. * (*Ut Lugo, Bonac.*
» *Trull. cum Sal. ib. n.* 26. *Sufficit enim uti mediis ordi-*
» *nariis.*) »

372 » 6. Excusantur ægri, qui paulò antè mortem,
» causâ humilitatis, vel boni exempli, petunt, ut humi
» collocentur, quià non intendunt vitam abbreviare.
» Vide *Vasquez. l. c.* Addit *Laym. lib.* 3 *p.* 4 *c.* 1 *n.* 5
» non tenêri quemquam mediis extraordinariis, et
» nimis duris, v. gr., abscissione cruris, etc. vitam
» conservare; nisi tamen ea communi bono sit neces-
» saria. * (*Ità communiter Lugo, Soto Bann. Bonac.*
» *cum Salm. ib. n.* 50. *Idem docet Tour. p.* 425. *cum*
» *Sylvio. Addit tamen, quod Pater, Tutor, aut aliùs Su-*
» *perior possit jubere absciendi membrum subditi, si hic*
» *moderatos dolores tantùm sit passurus, contrà Hen-*
» *no*) * Vide *Less. l. c. Sanch. in opusc. tom.* 1 *l.* 5 *c.* 1
» *d.* 34. Ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit
» spes salutis, non posse medicamina respuere. Non
» videtur tamen virgo ægrotans (per se loquendo) te-
» nêri subire manus Medici, vel Chirurgi, quandò
» id ei gravissimum est, et id magis, quàm mortem
» ipsam, horret. *Esc. E* 7 *c.* 8 *ex Turian. sum. p.* 1 *c.*
» 263 *d.* 5. * (*Ità Salm. de Rest. c.* 3 *n.* 26 *cum Less.*
» *Sanch. Dian. etc. Posset tamen virgo permittere, ut*
» *tangatur; Imò teneretur sinere, ut ab alia fœmina*
» *curetur, ut rectè ait Diana.*) *

373 » Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessa-
» rium ad conservationem corporis totius, quià nemo
» est suorum membrorum absolutè dominus. *Less.*
» *l.* 2 *c.* 9 *d.* 14. »

Undè resolves.

» 1. Non licet se castrare ad conservandam castita-
» tem, vel sedandas tentationes, quià hoc ad eum
» finem non est necessarium. *S. Th.* 2 2 *q.* 65. *art.* 1
» *Less. Mol. Fill. t.* 29 *c.* 4 *q.* 3 *etc.*

» 2. Peccant parentes, qui filios, etiàm consen-
» tientes, castrant, ut sint utiles cantui. Vid. *Laym.*
» *l.* 3 *tr.* 3 *c.* 1. »

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in 374
eis conservandam? *Prima* sententia probabilior negat cum *Busemb.* hîc *Sporer de V. Præcept. c.* 3 *n.* 32 *et Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 45 *et de V. Præcept. n.* 121 *in fin. et ibid. Lugo, Bonac. Dian. Villal. etc.* Si enim, dicunt, pro bono Animæ id non liceat, quantò minùs pro lucro temporali? Deindè ajunt, quòd conservatio vocis non sit bonum tanti momenti, ut liceat id agere, quod natura reprobat. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Tambur. l....... c.* 2 § 3 *n.* 4 *Trull. Salon. Pasqual. apud Salm. de Rest. dict. n.* 45 et probabilem putant *Mazzott. de Rest. quæst.* 3 *c.* 1 § 1 *Elbel n.* 29 (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat, id licêre, modò absit mortale periculum vitæ, et non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tùm quià ennuchi utiles sunt bono communi ad Divinas laudes in Ecclesiis suaviùs canendas; tùm, quià conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutent, et per totam vitam nobilem et pinguem sustentationem sibi comparent; et ideò tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licitè possit; tantò magis, quòd hòc indies in usùm deducatur, et ab Ecclesia toleretur, ut aït *Elbel.*

» Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui
» seipsum occidit.

» Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones; qui tamen 375
» non sunt intelligendi de eis, qui ex furore, amentia,
» vel passione gravissimæ tristitiæ, turbatâ phantasiâ,
» id facerent, vel qui ante mortem verè de hoc do-
» luêrunt. Quod, si constet, quempiam seipsum occi-
» disse, et dubitetur, utrùm deliberatè, an ex animo
» turbato factum sit, in praxi privatur sacrâ sepulturâ,
» cum præsumatur secundùm opus externum volun-
» tariè esse factum: nisi tamen ex circumstantiis con-
» trarium colligatur. Si verò dubitetur, an seipso, an
» ab alio, v. gr., sit præcipitatus in aquam; delictum
» tam atrox, et contrà naturam non præsumitur sinè

» evidentibus indiciis. *Molin. t.* 3 *d.* 20 Vide *Laym. l. c.*
» *n.* 8 Vide etiàm *Escob. E.* 7 *q.* 8, ubi dicit, eum,
» qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus
» ex loco discesserit, non esse privandum sepulturâ
» Ecclesiasticâ.»

DUBIUM II.

An, et quomodo liceat occidere malefactorem?

376 *An liceat occidere Proscriptos propriâ auctoritate?*
377 *An liceat principi occidere Reos, non priùs sententiâ damnatos?*
378 *An liceat umquàm Clericis damnare Reos pœnâ mortis?*
379 *An teneatur judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pænitentiæ, et Eucharistiæ?*

» Resp. Extrà casum necessariæ defensionis, de quo
» infrà, nulli id licet, nisi auctoritate publicâ, et
» juris ordine servato, ut patet *Exod.* 22 *et Rom.* 13.

Undè resolves.

376 » 1. Non licet marito uxorem, aut Patri filiam occi-
» dere, in adulterio deprehensas: quià ad id non habent
» auctoritatem publicam; et leges civiles, id permit-
» tentes, jure Canonico sunt correctæ, tamquàm ini-
» quæ. * (Hinc damnata est opinio contraria ab Alex.
» VII Propos. 19.) * Secùs est de proscriptis, quos
» occidendi cuivis auctoritas publica datur; idquè
» non injustè, cum id ad Reip. defensionem sit neces-
» sarium. * (*Modò occisio non fiat extra territorium*
» *proscribentis: Nisi præsumatur licentia alterius Prin-*
» *cipis. Salm. de V. Præc. c.* 2 *n.* 19 Vide *n.* 380 *vers.*
» *Decius*) * Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ,
» sed odio, aut privatæ vindictæ causâ id faciunt. Vide
» *Laym. l. c.*

377 » 2. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter
» loquendò) ut v. infrà *l.* 5 *c.* 3 *d.* 1 qui occidi jubet
» reos non citatos, vel non auditos, vel non damna-

» tos, etsi privatâ scientiâ constet, eos esse nocentes;
» quià ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scien-
» tia, et auctoritate publica. Vid. *Caj. v. homicidium*,
» *Fill. tr.* 29 *c.* 2 *q.* 6 *n.* 27 *Bonac. l. c. p.* 1 *n.* 7. Vid.
» et infrà *l.* 5 *c.* 3 *d.* 1. * (*Excipe* 1. *si crimen sit noto-*
» *rium.* 2. *Si esset periculum seditionis, aut esset dede-*
» *cus Regis, si juridicè procederetur. Salm. ib. n.* 18)* »

Notandum hîc 1. Clericis, etiàm laïcalem potestatem habentibus, illicitum esse Reos pœnâ mortis damnare, ex *cap. Sententia de Cler. percussore.* In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. de V. Præc. c.* 13 *et* 14 cum *S. Th. etc.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licitè committere laïcis potestatem suam ad causas sanguinis, *Salm. ibid. n.* 16. cum *S. Th. Bonac. Trull. etc.* Vide dicenda *l.* 7 *n.* 566. 378

Notandum 2. Quòd Judex teneatur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeatur periculum direptionis. *Salm. c.* 1 *n.* 21 cum *Navarr. Sylv. Trull. etc.* Tenetur etiàm concedere tempus pro sumptione Communionis (nisi tamen grave damnum timeatur; cum Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure Divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. etc.* et de hoc addunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiàm non jejunus Reus potest communicare, quià tunc verè est in articulo mortis, ut *Salm. ib. cum Nav. Bon. Suar. Lugo, etc.* Et laudabiliter potest communicare eâdem die mortis, modò Communio præcedat per horam executionem, ut *Sa, et Fagund. ib. n.* 22. 379

Notandum 3. quòd, si Reus nolit peccata confitêri, post adhortatiónem, licitè possit occidi à carnifice, quià tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salman. n.* 23 cum *Trull. Bonac. Salm. et aliis.*

DUBIUM III.

An, et quomodò liceat occidere privatâ auctoritate iniquum aggressorem?

380 « Resp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, » et agressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honestè agendam tibi sunt » necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias, et occidas : ità tamen, ut id fiat animo te defendendi, et » cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est, non » inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, » quàm necessarium sit ad arcendam injuriam. Ità » comm. *S. Th.* 2 2 *q.* 74 *art.* 7 *Mol. etc. Less. dub.* 8

» n. 44. (*Nota hìc, errare nuperum auctorem libri, cui*
» *titulus :* Esposizione della Dottrina Cristiana, *di-*
» *cendo, quòd S. Th. cum S. Aug. neget licitum esse*
» *occidere Aggressorem ob defensionem propriæ vitæ ;*
» *nàm Angelicus expressè oppositum docet l. c. in-*
» *quiens :* Nec est necessarium ad salutem, ut homo
» actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam
» occisionem alterius. *Addit tantùm in respons :* ad
» primum, *et ibi explicat doctrinam S. Augustini, et*
» *aït,* quòd in occidendo non possit intendi mors al-
» terius, sed sola propria defensio.) * »

Et cùm *D. Th.* admittit *Catech. Rom. de* 5. *Præc. n.* 8. ubi dicitur : *Licet salutis suæ tuendæ causâ alterum occidere ;* subdens, satis apparêre, quòd hujusmodi homicidium Lege Divinâ non vetetur. Et ità *Lugo de Just. D.* 10 *n.* 138 *Less. l.* 2 *c.* 9 *d.* 8 *cum S. Antonin. Azor. Bon. Sôt. etc. communiter*, contrà *Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de* 5 *Præc. c.* 1 *n.* 51. Id probat *S. Th. l. c. ap. Bus.* ex illo *Exod.* 22. *v.* 2 ubi dicitur : *Si effringens fur domum, sivè suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Hinc subdit S. Doctor : *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum.* Idem docet *S. Bonav. Serm.* 6 *de* 10 *Præc. S. Anton. p.* 2 *t.* 7 *c.* 8 § 1 *Conc. Tourn. t.* 3 ex *p.* 457 *cum Estio, Sylvio, Pontas, Natal. Alex.* et aliis innumeris, cum *Salonio*, qui vocat oppositam sententiam temerariam, cum repugnet communi DD. et pluribus textibus, et præsertìm in *c.* 3 *et in c. Significâsti.* 8 *de Homic., et c. Si verò* 3 *de Sent. excom.* ubi dicitur : *Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque jura permittant.* Sed dices : Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tourn, to.* 3 *p.* 462. *ad* 2. *Less. lib.* 2 *c.* 9 *n.* 51. *Soto q.* 1. *a.* 8 *Petrocor. l.* 4 *c.* 3 *q.* 3 *et aliis communiter*, tùm nos tenêri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro, cum vita ex. gr. nostra absolutè necessaria

sit ad salutem spiritualem proximi, ut, si infans aliàs esset decessurus sinè Baptismo. Secùs verò, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicat; tunc enim, cùm quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licitè vim vi repellit, etiàm cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 7 *n.* 7 *et Ronc. de* 5 *Præc. c.* 3 *q.* 1. Et eadem ratio stat pro defensione honoris, et bonorum fortunæ, ut infrà. Hinc etiàm Clericus, aut Religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, nequè tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. l. c. cum aliis c. ex dist. c. Significasti et Clem. si furiosus, de Hom.* (Vide dicenda de *Cens. l.* 7. *n.* 382.) An autem fiat, vel non, irregularis Clericus adulter, qui ad se defendendum à marito eum occidit? Vide *infrà hîc n.* 388 v. *In ordine.* Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere*, nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licitè et laudabiliter potest occisionem propriam permittere, ne alter vitâ temporali et æternâ privetur, ut dicunt communiter *Less. n.* 55 *cum S. Antonin. Sylv. et Salm. n.* 50. *cum Sot. Bann. etc.* (contrà Abul. et Fagund.) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1 *Salm.* quandò vita invasi esset valdè utilis bono communi. Excipiunt 2 *Less. n.* 56 *cum S. Anton. et Salm. cum aliis*, quandò ipse esset in peccato mortali, quià tunc omninò teneretur se defendere.

» 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à
» quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur *
» (*Vid. l.* 4 *n.* 279.) * : uti nec licet id proscripto, ut
» notat ex communi *Laym. lib.* 3 *t.* 3 *p.* 2 quià non
» sunt iniqui aggressores. »

Decius, *et Carterius ap. Tamb. l.* 6 *c.* 1 *n.* 8. et plures Auctores apud *Clarum*, *et Nellum*, ut refert *Azor. p.* 3. *c.* 1 *q.* 11. tenent, licitum esse Proscriptis se defendere, quià lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* et idem vi-

detur sentire *Tamb. l. c.* Sed omninò tenenda est opposita cum *Ronc. de* 5 *Præc. c.* 3 *q.* 3 *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 816. *Salm. c.* 1 *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 35 *cum Sa , et communi.* Ratio , quià lex humana benè potest cuilibet tribuere jus necandi reum, et vice versâ auferre ipsi jus se defendendi ; aliàs possent rei etiàm à carnifice se tuêri , quod nullus admittit. Certum est autem , licêre unicuique Proscriptos occidere ; non verò alios reos , etiàmsi essent publici grassatores , et etiàm capite damnati , nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxtà infrà dicenda *n.* 183.) Ità *Croix lib.* 3 *part.* 1 *n.* 796 *et Elb. n.* 55 *et* 56. Hinc peccant Satellites , aut Milites , qui reum , cujus captio ipsis mandata sit , fugientem aut resistentem interimunt , nisi hoc auctoritate publicâ eis sit mandatum: Id verò tantùm fieri potest , si capiendus sit reus , sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi ; et aliàs , eo dimisso , graviora mala ab ipso timeantur. Ità *Croix n.* 797. *Elbel num.* 54. *et Dian. p.* 8. *tr.* 7. *R.* 44 *cum Farinac. et Claro.*

» 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratiâ , 381
» si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere , eoquod aliter repelli possit, ac soleat (*Less. Azor. Hurt. etc. Dian. p.* 5 *t.* 4 *R.* 12 *et* 13.); licêre tamen , si agressor fustem , vel alapam viro valdè honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum *Dian. l. c. R.* 4 *Lessius , Hurtad.* et alii 12. * (*Sed in praxi rarissimè uti licet prædictâ opinione , nam Sylvius in* 2 2 *quæst.* 64 *art.* 7 *qu.* 9 *rectè sic ait* : Etiàmsi honor sit bonum præstantius , quàm divitiæ , aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum , quo pro defensione solius honoris liceat Aggressorèm interficere.) *

» 3. Si fuste , vel solo vulnere , vel amputatione brachii , vel aliter arcêre injustam vim possis , non licet occidere. Undè , si quis sit persona talis , cui non sit dedecus fugere , debet fugere potiùs , si possit , et salvare se : (*Nisi sit periculum percussionis*

» *in fugiendo; Et ità tenendum cum Lugo D.* 10. *n.*
» 166 *et Salm. c.* 1 *cum Tapia, etc., contrà aliquos*
» *n.* 19 *qui dicunt improbabiliter, etiàm plebejo fugam*
» *esse ignominiosam. Undè Clerici, et Religiosi tenentur*
» *fugere, si possint sinè periculo vitæ, quià ipsis fugere*
» *non est probrosum, sed honorificum, ut Lugo l. c.*
» *Sed etiàm respectu Sæcularium, et Nobilium sapienter*
» *advertit Sylvius in* 2 2 *quæst.* 64 *art.* 7 *qu.* 9 *dicens:*
» Etiàmsi honor sit bonum præstantius, quàm divi-
» tiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse
» casum, quo pro defensione solius honoris liceat
» aggressorem interficere) * Secùs tamen, si turpe
» sit fugere, v. gr. viro nobili, vel Officiali bellico;
» nisi rursùs, hîc et nunc, id tali turpe non esset, ob
» præstantiam invasoris, vel alias ejus qualitates, v.
» gr. quià ebrius est, vel amens; talem enim occi-
» dere non licet, quandò potest fugere *Mald. Dian.*
» *part.* 5 *tract.* 4 *R.* 9 Vide *Laym. lib.* 3 *tom.* 3 *part.*
» 3 *c.* 3.

382 » 4. Non licet occidere furem ob res exiguas, Licet
» autem, si quis auferat honorem valdè notabilem,
» aut bona magni momenti; nisi tamen aliâ viâ, v.
» gr. juris, vel aliter, arcêri, aut recuperari possint.
» Quarè, quandò jura significant, furem nocturnum
» occidi impunè, non autem diurnum, præsuppo-
» nunt, quòd plerumquè nocturni non possint aliter
» arcêri, diurni autem possint. Alioqui enim, si
» nocturnus possit capi, non debet occidi: et si
» diurnus non possit capi, nec repeti ab eo quod au-
» fert, nisi eum occidendo, id licet: ea tamen non
» debent esse parvi momenti, et minimùm unius aurei
» secundùm *Molin. t.* 4 *t.* 3 *d.* 16 *n.* 7 V. *Laym. c.* 3,
» Vel potiùs, secundùm alios apud *Dian. p.* 3 *t.* 4 *R.*
» 18, duorum: quamvis et hoc *Dianæ l. c.* nimis
» laxum videatur: imò *Bon. de rest.* rem non magni
» valoris hîc censet, etsi sit trium, vel quatuor au-
» reorum. Si tamen talem rem fur v. gr. usurpet,
» vidente ac resistente domino, aut custode, aut huic
» vim faciat, v. gr. repetentem incipiat ferro invadere,

» permittunt cædem *Bon. Dian. l. c.* * (*Sed vidè infr. n.* 383 *q.* 2 *in fin.*)*. Ut etiàm, si dubium sit, an res » possit aliter salvari, aut recuperari. *Bon. l. c.* quià » nemo, inquit, tenetur se exponere periculo amit- » tendi res suas. V. *Laym. c.* 1 *Navar. Less. Dian. l. c.*

» 5. Probabiliùs est, hæc etiàm licêre Clericis, et » Religiosis, ob bona temporalia. Jura verò, in con- » trarium afferri solita, intellige, quandò non servatur » moderamen inculpatæ defensionis. *Laym. l. cit.* » (*Cum aliis infrà, vide n.* 384.) * *Tann. t.* 3 *d.* 4 *qu.* » 8 *d.* 4 *Escob. E.* 7 *c.* 8 ubi etiàm docet ex *Tann. t.* » 3 *d.* 4 *n.* 68, licêre virgini occidere invasorem pudi- » citiæ, si violantem nequeat aliter evadere. * (*Vide* » *infrà n.* 386.) *

» 6. Cum tamen iniquus aggressor sit in periculo » salutis, potest quis ex charitate ei parcere, et in- » juriam potiùs pati: * (*Vide dicta n.* 380.) * sed non » tenetur, eoquòd alter suâ malitiâ sit in isto peri- » culo. *Laym. ib.*

» 7. Non licet occidere, si injuria jam sit contracta, » vel aggressor jam fugerit; quià id non esset se defen- » dere, sed vindicare, ut docet *Tol. Rodr.* Sed *Henr.* » *et Nav. c.* 15 *n.* 5 *Fern. p.* 1 *c.* 9 § 1 dicunt, si læsus » magnam faceret jacturam honoris, nisi fugientem » mox persequeretur, posse eum persequi, et percu- » tere, quantùm esset satis ad defensionem honoris * » (*Sed oppositum tenendum omninò cum Lugo D.* 10 » *ex n.* 189 *et seq. Viva in prop.* 17 *Alex. VII n.* 9 » *cum Sot. Mol. Vasq. et aliis comm. ap. Lugo. Ratio,* » *quià tunc non recuperatur honor per se, sed per dam-* » *num alterius apud homines improbos, quòd est intrin-* » *secè malum. Et nequeo intelligere, cur sententia con-* » *traria non debeat dici proscripta ex prop.* 30 *damnata* » *ab Innoc. XI. relata n.* 381, *quæ permittebat repercutere* » *percutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequi-* » *ret.*) * Concedit tamen *C. Lugo, Molin, Less. etc.* cum » *Dian. p.* 8 *tr.* 7 *misc. R.* 47, licêre furem fugientem, » v. gr. cum equo tuo, conficere telo, vel sagittâ, quià » invasio adhùc durat. (*Vide infrà Qu.* 1 *in fin.*) *

» Etsi verò id non liceat, postquàm in tutum se re-
» ceperit, si tamen per judicem non possis recuperare
» rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur,
» eamque tibi vindicare, et, si alter vi impediat, vim
» vi repellere. *Tam. less. Mald. Hurtad. Diana part.*
» 5 *tom.* 5 *Resol.* 37 *part.* 8 *tom* 7 *Resol.* 47 * (*Vide*
» *infr. Qu.* 3.) *

383 Adverte hîc quatuor Propos. damnatas, I. Prop. 31 ab Inn. XI quæ dicebat: *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.* II. Prop. 32 *Non solùm licitum est defendere defensione occisivâ, quæ actu possidemus, sed etiàm ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* III Prop. 33. *Licitum est tam hæredi, quàm legatario contrà injustè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contrà earum possessionem injustè impedientem.* IV. Prop. est 18 ab Alex. VII damnata: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiàm Judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.* His oppositis quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momenti? Negat *prima* sententia, quam tenent *Gerson tract de Euch. et Abul. Abb. Cov. Sylv. et Tamb. ap. Salm. de* 5 *Præc. c.* 1 *n.* 80. Ratio; ut isti dicunt, quià ex præcepto charitatis debemus præferre vitam proximis rebus temporalibus. Eamque probant ex *c. Suscipimus de Hom.* ubi Pontifex duos damnavit Religiosos, quià alter ipsorum interfecerat duos latrones, vestes ei eripere conantes, *quoniam* (verba textûs) *expediebat potiùs rerum sustinere jacturam, quàm pro conservandis vilibus rebus et transitoriis, tam acriter in alios exardescere. Secunda* tamen probabilissima et communis sententia affirmat; et hanc tenent *S. Anton.* 3 *p. t.* 4 *c.* 3 § 15 *et eod. c.* 3 *in princ. ex Jac. Aret. et Petro* sic tradit: *Nam, si possum occidere furem, ubi non cognosco, et non potest ei, rebus furatis, provideri per Judicem (ut l. Furem, ff. ad l. Cornel.), multò magis licet occidere, ubi persona aliter salva esse non potest:* Idem

docuit S. Antonin. l. c. § 2 dicens : *Item licita est defensio cum moderamine, non solùm pro persona, sed etiàm pro rebus; et non solùm pro suis, sed etiàm pro rebus sibi depositis, et commodatis, et etiàm pro rebus Amicorum, et Propinquorum suorum, eos scilicet adjuvando.* Idem tenet Sylvius in 2 2 q. 64 art. 7 q. 8 inquiens, licitum esse occidere Aggressorum rerum, si *sint magni momenti, et non possint aliter aut defendi, aut recuperari, quàm per mortem diripientis.* Idem scribit Dominicus Soto (de just. et jur. l. 5 q. 1 art. 3.) *Dum quis quempiam aggreditur, ut trucidet, vel sua eripiat, potest ille vim vi repellendo eum interimere.* Idem tenent *Angel. v. Defensio, n. 4 Sylvest. v. Excommunicatio, in 6 n. 8 Armilla v. Defensio, n. 2.* Idem docuit olim *D. Raymundus lib. 2 de Raptu* § 18 ubi sic dixit : *Non possum repellere à possessione, nisi illos occidam, et sic erit licita talis defensio.* Idem docent *Sotus de Just. lib. 1 q. 1 art. 8 Less. lib. 2 cap. 9 d. 11 Lugo D. 10 n. 175 Caj. 2 2 q. 64 art. 7 Croix lib. 3 p. 1 n. 808 Elbel de Hom. ex n. 64 Ronc. de 5 Præc. c. 3 q. 5 et Salm. n. 81 cum Bonac. Suar. Prado, etc.* et clarè adhæret *S. Thom. 2 2 q. 64 art. 7 v. Sed contrà.* Et probatur 1 ex illo *Exod. 22 v. 2* proùt retulimus suprà *n.* 380. Ex quo textu *S. Thom. l. cit.* infert multò magis licêre vitam tuêri, dicens : *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum :* ergò supponit pro certo, textum permittere occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba, quæ post allata verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirùm : *Quod, si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur.* Nam benè respondet Cornel. à Lapide in cit. loc., quòd id non dicatur ibi, eoquod post lucem absit periculum mortis, sed quià alto jam meridie fur meliùs agnosci potest, et sic faciliùs bona recuperari possunt in judicio ; insuper, quià orto sole meliùs potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2 ex c. *Dilecto de Sent. Exc.* in 6 ubi dicitur : *Licuit utiquè ipsi Decano, si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis injuriosè expoliare præsumpserit....*

se tuêri. Deindè subditur : *Et quoniam adversùs ejus nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi fortè non aderat, etc.* Ex quo supponit Papa, eum potuisse armis sæcularibus se defendere, si vires suppeterent. Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque tradunt *Lugo*, *et Salm.* quià præceptum charitatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quandò (ut suprà diximus) proximus est in extrema necessitate; non verò, quandò ipse spontè se exponit mortis periculo. Et sic omninò eliditur ratio Adversariorum; nam aliàs nec etiàm licitum esset occidere injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum autem in *c. Suscepimus*, oppositum ut suprà, rectè respondent *Salm. n.* 84 : ibi meritò damnatos fuisse Religiosos, quià res non erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ à latronibus, ibi jam vinctis, qui à vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem excusare, cum interim benè valebat fugere, et à periculo se liberare. Hinc diximus cum *Less. dict. dub.* 11 *Sot. l. c. et Salmantic. n.* 88 *cum Bonac. Prado, Trull. Dic. Sayr. et aliis communiter*, licêre furem eminùs telo occidere, si ipse rem absportet, et præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut benè explicat *Bonac. p.* 10 *n.* 2.

Quæritur 2. Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est, ad furem occidendum duo requiri : primò, ut res aliâ viâ nequeat recuperari; secundò, ut res sit magni momenti, qualis utique non est valor unius auri, ut habetur ex dicta prop. damn. 31 Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, puta (ut ait *Viva in prop.* 17 *Alexand. VII. n.* 10) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva loc. cit. et Elbel de Hom. n.* 65, illam esse magnam summam, quâ ablatâ, deficeret alicui sustentatio pro se et pro suis; et idem tenet Natal. Alex. Theol. de V. Præc. Art. 2 Prop. 6 *Salm.* verò, *et Vasq. ac Mol. apud Lug. D.* 10 *n.* 178 ajunt

sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxtà qualitatem personæ; nam, ut benè ait *Ronc. de 5 Præc. cap. 3 quæst 5*, furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum posset esse, alteri opulento potest esse leve. Cæterùm *Carden. in 2 Crisi D. 21 n.* 88 censet, respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40 ducatorum) esse magnam. Et regulariter rectè dicunt *Salm. n.* 87. sequendam esse sententiam *Soti*, *et Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. et Trull.* et oppositum rectè rejicit *Viva*) non licêre occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum. Nec non benè advertunt *Lugo n.* 178 *et Salmant. n.* 86 tempore *Soti* quinque aureos, sivè ducatos pluris æstimatos fuisse, quàm nunc decem, quià processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t. 4 tr.* 3. *Bon. p.* 10 *n.* 1 et videntur adhærere *Lugo D.* 10 *n.* 178. *Sporer tract.* 5 *c.* 2 *n.* 157 *et Viva l. c. n.* 10 *ac Ronc. l. c.* (modò, ut isti duo ajunt, resistens sit vir nobilis) quià tunc cum illa re honor etiàm aufertur. Hanc sententiam *Tamb. lib.* 4 *c.* 1 § 2 *n.* 3 non reprobat. Sed multò magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n.* 85 *et Dian. p.* 5 *tr.* 4 *R.* 18 id non admittentes. Ratio, quià, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cum non omnis injuria dohonorationem afferat, hîc mihi videtur illâ ablatione non propriè, aut graviter honorem lædi, juxtà æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quià fur violenter ab eo rem aliquàm arripuit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam, adhùc extantem, ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. d. c.* 1 *n.* 92 qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quià eo casu fur non est invasor, sed tantùm injustus rei detentor, et ideò non licet eum occidere, sed solùm apud Judicem ac-

cusare ; aliàs enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, casu, quo non sit spes rem aliâ viâ recuperandi. Ratio, quià tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum sibi contendat rem tuam recipere. Ità *Less. c.* 9 *n.* 75. *Lugo D.* 10 *n.* 181 *et Vasq. Tann. Mald. Diana. ap. Salman. n.* 91 *cum Bus. ut suprà n.* 382 *v.* 7.

384 Quær. 4. an liceat etiàm Clericis, et Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabiliùs cum *Bus. Lugo D.* 10 *n.* 175. *Elbel n.* 83 *et Salm. cum Less. Bec.* et aliis communiùs. (Vide *dicta lib.* 1 *n.* 41.) Ratio, quià jus defensionis est de lege naturali, et ideò unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide *de Irreg. lib.* 7 *n.* 389, ubi probatur sententia negativa.

385 Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis, etiàm per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n.* 169 *et Elbel n.* 66 *cum Nav. Lugo Laym. etc.* quià id, quod aliquis potest facere pers se, potest etiàm per alium. Hinc infert *Elbel ib.* unicuique licêre ratione charitatis vi repellere alterum, injustè accedentem ad expoliandam domum proximi sui : et probabiliter consentiunt *Salm. dict. c.* 1 *n.* 104 cum aliis communiter : sicut etiàm dicitur pro defensione honoris, et pudicitiæ. Vide dicenda *n.* 392.

386 Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si licitum sit hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum id licêre pro tuenda pudicitia : quandò aliud non suppetit remedium. Ità *D. Anton. p.* 2 *t.* 5 *c.* 6 *in fin.* ubi : *Et si licet non solùm se, sed et bona sua defendere, quin etiàm, ne pudicitiam amittas?* Et ideò dicit, non peccare puellam, si, vim vi repellendo, aggressorem occidat. Ità enim Archiepiscopus alibi (p. 2 tit. 7 c. 8, et p. 3 tit. 4 c. 3 § 2.) loquitur : *Quià mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur saluti suæ providêre, quàm alienæ, nam exponit se periculo consentiendi ac-*

tui peccati, *permittendo se opprimi*, *propter difficultatem voluntatis*. Idem docent *P. Cuniliati de V. Præc. c.* 2 § 3, *Lugo n.* 195. *Mol. d.* 17 *n.* 10 *et* 11. *Less. lib.* 2 *c.* 9 *dub.* 12. *Anacl. de* 5. *Præc. q.* 2 *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 61. *Spor. tract.* 5 *in* 5. *Præc. c.* 2 *n.* 265. *Salm. de* 5. *Præc. c.* 1 *n.* 96 *cum Bon. Trull. Fill.* et aliis communiter. Et hîc benè advertunt *Lugo n.* 186 *et Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *Reg.* 5 *in praxi*, quòd non solùm licitum sit futurum puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiàm immediatè post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiàm ictibus non periculosis. Ratio, quià nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facilè ille discedet. Hinc semper si id non fiat ad vindictam, non tantùm permittendum, sed etiàm mulieri est consulendùm, ut alter saltem resipiscat, et aliâ vice eam non sollicitet.

» 9. Licet quoquè occidere eum, de quo certò,
» constat, quod de facto paret insidias ad mortem,
» ut, si uxor v. gr. sciat, se noctu occidendam à ma-
» rito, si non possit effugere, licet eum prævenire.
» *Nav. Less. n.* 45. *Fill. n.* 39. »

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem: *Prima* sententia negat cum *Sylvio*, *Nav. Trull. etc. ap. Salm. de Hom. c.* 1 *n.* 45. Quià prævenire inimicum, solùm paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo*, *Bann. Vasq. Mol. etc. ib. n.* 55. quià, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sui defensione non est opus, ut alter jam inceperit lædere; sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. Dec. c.* 1 §. 2 *n.* 15 *et Ronc. c.* 3 387
q. 2 *ac Salm. n.* 56 57 *et* 58 cum *Sot. Azor. Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt: Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, puta, si certò moraliter sciat illum jam ad hoc paràsse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequeat, licitè potest eum prævenire: aliàs *ridiculum esset* (ait *Ronc. l. c.*) *eum velle cogere ad expectandam aggressionem*, *quandò*

justè timeret, se non posse ampliùs eam repellere. Secùs verò dicendum, si non certò sciat, sed tantùm suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vitâ privare. His tamen non obstantibus, censeo, secundam sententiam, hac etiàm distinctione suppositâ, vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

388 » 10. Hinc etiàm dicunt alii, ut *Sanch.*, 2 *mor. c.* » 29, licêre occidere eum, qui apud Judicem falsâ » accusatione, aut testimonio, etc. id agit, undè » certò tibi constet, quòd sis occidendus, vel mu» tilandus, vel etiàm (quod alii difficiliùs concedunt) » amissurus bona temporalia, honorem, etc. quià » hæc non est invasio, sed justa defensio: posito, » quòd de alterius injuria constet, nec sit alius eva» dendi modus. *Les.* tamen, *Fil. et Laym.* non audent id » defendere, propter periculum magnorum abusuum. » Vid. *Esc. Ex.* 7 *c.* 8 *Hurt. Lugo d.* 10 *sect.* 7 *Dian. p.* 8 *t.* » 7 *R* 52 * (*Imò præfata opinio Sanchezii expressè dam*» *nata est in prop.* 18 *proscripta ad Alex. VII.* Licet » interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac » etiàm Judicem, à quo iniqua imminet sententia, si » aliâ viâ non potest innocens damnum vitare) *.

389 » 11. Quandocumque quis juxtà supradicta habet » jus alium occidendi, id potest etiàm alius pro eo » præstare, cum id suadeat charitas. *Fill. Tann. t.* 3 » *d.* 3 *q.* 4 *Mol. d.* 18 An. autem, et quandò ad hoc » teneatur? Vid. *Less. l. c. c.* 9 *d.* 13 *Dian. p.* 5 *t.* 4 » *Res.* 6 14. 20. »

Dicendum igitùr est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ità *Contin. Tourn. t.* 3 *p.* 463. cum communi DD. et *S. Th.* 2 2 *q.* 60 *art.* 6 *ad* 2. ubi ait: *Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum, qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Undè Ambros. dicit in l.* 1 *de Offic. c.* 36 *quod*, qui non repellit injuriam à socio, cum potest, tam sit in vitio, quàm ille, qui facit: *Et inducit exemplum Moysis.* Et hoc valet, et-

si proximus innocens vellet pati, se occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ: et ideò nequit aliis jus defensionis adimere. *Less.* *l.* 2 *c.* 6 *n.* 87 *Lugo*, *Bon.* *Dic.* et alii communiter cum *Salm. de Homic.* *c.* 1 *n.* 94 Sed dices: Si invasus cedat juri suo, quomodò poteris tu jus ejus defendere morte aggressoris? Respondeo; Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodò ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam: Juri ad vitam non potest quidem cedere, cum non habeat illius dominium; undè non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permitteret, se occidi, occisor semper contrà justitiam peccaret. Juri verò tuendi suam vitam benè potest cedere, permittendo, quòd alter eum occidat, juxtà dicta *n.* 380. Hinc, cum tu occidas aggressorem innocentis, non defendis jus, quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus, quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreres. *Salm.* *ib* *n.* 65 cum *Suar.* et *Bon.* *Sporer de* 5 *Præc.* *c.* 2 *n.* 179 cum communissima; vide *l.* 7 *n.* 388.

Sed hîc quæritur, an sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore? Resp. quòd Magistratus, et Principes utiquè ex justitia ad hoc teneantur; et quandò agitur de bono Reip. tenentur etiàm cum periculo vitæ, utpotè latrones publicos de medio tollere, etc. Pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam: vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tuêri. *Salm.* *d.* *n.* 98 cum *Less.* Hîc autem obiter adverte, quod Episcopi, et Parochi, in ordine ad spiritualia, teneantur adjuvare singulas suas Oves adhùc cum periculo vitæ, ut *Salm.* *ibid.* Hinc Parochi etiàm cum periculo vitæ tenentur ministrare Ovibus Sacramentum Baptismi, aut Pænitentiæ; non autem Eucharistiæ, nequè tempore pestis, ut tenent *Dicast.* et alii *ap.* *Salm.* *de Euch.* *c.* 9 *n.* 30 quod ipsi probabile putant. Vid. *d.* *l.* 2 *n.* 27 *v.* *Dic.* *II.* et vide infrà *de Euch.* *l.* 6 *n.* 233. 390

Sed dubium majus est, an, si innocentem, positi-

vè nolentem occidi, defendere non possis sinè occisione invasoris, tenearis, si possis sinè periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. c.* 1 *n.* 100 cum *Nav. Bon. Sa*, etc. quià, dicunt, Præcepto Divino charitatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commodè possit. Probabiliùs tamen negant *Less. l.* 2 *c.* 8 *n.* 92 *et Lugo Dis.* 10 *n.* 208 cui adhæret *Tourn. p.* 463 *R.* 2. Ratio 1 quià Præceptum charitatis eo casu non obligat, cum præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quàm mortem temporalem innocentis. Ratio 2 quià in occisione alteriùs numquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem, quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum charitatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset à persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiàm *Sporer l. c. n.* 170 *cum communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, Filius, Uxor, aut Frater, quià tunc obligat pietas ad eos tutandos. Rectè etiàm excipit *Tourn. t.* 3 *p.* 281 *Coll.* 2 *cum Raynaudo*, si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quià is est verè in extrema necessitate Animæ.

391 Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scilicet, percussione, etc. Secùs, si tantùm per verba (ut dictum est suprà *n.* 282) Ità *Lugo D.* 10 *n.* 203 *Less. c.* 9 *d.* 13 *et Salm. n.* 96 *cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contrà Spor. n.* 169 qui id negat (sed minùs probabiliter) esse licitum, nisi persona, contumeliis affecta, sit conjuncta, ut suprà, vel Princeps, aut Dominus.

Quandò autem fœmina consentit, vel saltem, si positivè non resistat, non licet ejus pudicitiæ invasorem interficere, quià tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n.* 79. Si verò fœmina sit tibi consanguinitate valdè propinqua, dicunt *Less. Spor. n.* 173 et cum aliis *Salm. l. c.* quòd posses, etiàm fœminâ ad copu-

Iam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda antè factum, nam ipso facto, vel post, certè non licet occidere, ut patet ex prop. 20 damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non peccat maritus occidens propriâ auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Notant etiàm *Less. l.* 2 *c.* 9 *art.* 88 *et Salm. dict. c.* 1 *n.* 97 quòd non ideò licitum sit futuram viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari; quià vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hîc autem illud, quod habetur in *c. Si verò.* 1 *de Sententia excommunicationis*; ubi definitur, quòd percutiens clericum, turpiter agentem cum matre, filiâ, sorore, et uxore, immunis sit ab excommunicatione, sed non à culpa.

Dicendum III. nos tenêri ex charitate defendere 392
etiàm bona proximi, quandò commodè possumus, aut cum levi nostra jactura, non verò cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc.* communiter *apud Salm. de Hom. c.* 1 *n.* 102. At, si aliquid expendamus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiàm occultè compensare. *DD. ibid.*

Sed quæritur, an quis, ob tuenda bona proximi magni momenti, possit etiàm occidere furem, si oporteat? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tantò magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylv. etc. apud Salm. c.* 1 *n.* 80. Quià, dicunt, Charitas non magis obligat ad tuendam vitam unius, quàm bona alteriùs. Sed contrarium tenent *S. Anton.* 3 *p. tit.* 5 *c.* 3 § 15. *Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 88. *Lugo D.* 50 *n.* 202 *et Nav. Mol. Bon.* cum *Salm. n.* 104. Ratio, quià vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quandò ille est in necessitate involuntaria; non autem quandò in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *Dubio.* An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dub. seq. n.* 394. *Qu. I. et II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393 *An umquàm liceat occidere innocentem directè?*
394 *An aliquandò procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortûs fœtûs animati? Qu. III. Quandò censeatur prolis anima informata?* 395. *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. 5. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt?* 396. *Qu. VI. An procuratores abortûs in dubio de animatione fœtûs incurrant irregularitatem?* 397. *Qu. VII. Qui possit relaxare pœnas pro abortu inflictas?*
398 *Quandò imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter, occidens adulteræ maritum aggressorem, incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur?*

393 « Resp. Directâ intentione, et scienter numquàm » licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus, concedat: in- » directè autem, et per accidens aliquandò licet, » utendo nimirùm suo jure, et dando operam rei li- » citæ, et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ » æquivaleat. S. Th. et Doctores communiter.

Undè resolves.

» 1. Si Tyrannus minetur Urbi excidium, nisi in- » nocens occidatur, id non licet directè. Nequè va- » let, sicut membrum licet abscindere pro salute cor- » poris, ità et civem pro Repub.; quià homo est » tantùm pars moralis Reipub.; à qua non accipit » esse, et vivere sicut membrum corporis à corpore, » *Mol. t. 4 t. 3 d. 10. Less. Fill. etc.* * (*S. Thom. 2 2* » *q. 64 art. 6. Salm. de Rest. c. 2 n. 52.*) *

» 2. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere,

» ut Tyrannum adeat, et, si nolit, eum tradere : cum ex
» charitate, et justitia legali teneatur vitam exponere
» pro Rep. Undè, si id renuat, fit nocens. Nequè hoc
» erit cooperari ejus morti, sed tantùm eam permittere;
» cum traditio de se sit indifferens, et mors tantùm
» sequatur indirectè, et præter intentionem Reipubl.
» *Mol. l. c. Less. l.* 2 *c.* 9 *d.* 7 *Fill. tr.* 29 *n.* 11
» *Laym. etc.* * (*Sotus Aragon. Turrian. etc. cum Salm.*
» *ib. n.* 58 *dicunt, non posse Remp. tradere illum invi-*
» *tum, quià cooperaretur ad ejus mortem, quod est in-*
» *trinsecè malum. Sed probabilior videtur prima senten-*
» *tia cum Lugo D.* 10 *n.* 13 *et Busemb. Molin. Less. Fill.*
» *ac Laym. ut suprà, quià videtur non posse negari,*
» *quòd eo casu innocens teneatur se tradere, ut conce-*
» *dit idem Sotus; si ergò ille se tradere teneatur, benè*
» *potest Resp. eum tradere, si ipse culpabiliter recuset;*
» *tunc enim non est ampliùs innocens, ut consentit*
» *Tourn. t.* 3. *p.* 436. *cum Sylvio, Bann. et Salon.*) *
» Limitat tamen *Lugo d.* 10 *de just.* quòd, si innocens sit
» subditus, vel peregrinus, teneatur mori pro Rep.
» aliena.

» 3. Si fugere non possis mortem, persequente
» hoste, nisi per viam angustam, quâ quispiam istic
» sedens esset obterendus, licet nihilominùs (dum-
» modò tamen, si infans est, sit baptizatus, ut mo-
» net *C. Lugo, et Escob. E.* 7 *c.* 8.) fugere cum ejus
» periculo, et interitu, præter tuam intentionem.
» *Less. n.* 58. *Fill. n.* 36. * (*Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 74 *et*
» 65 *cum Prado. Vill. Tapia. Sanch. Dic. etc.*) *

» 4. Similiter ad expugnandam urbem, et victoriam
» reportandam, si necessarium sit, licet tormenta in
» eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes :
» quià horum mors præter intentionem sequitur.
» *Less c.*

» 5. Non licet occidere obsides, etsi, qui eos misê-
» runt, non servent fidem : quià sunt innocentes.
» *Bonac. t.* 2 *d.* 2 *q. ult. sect.* 3 *p.* 7. *Dian. p.* 5 *l.* 4
» *R.* 25 contrà *Azor. etc.*

» Quæres, quandonam liceat procurare abortum?

394 » Quicumque malitiosè in se, vel altero, procurat abor- » tum, peccat graviter, sivè fœtus sit animatus, quià » est verum homicidium, sivè non, quià tendit ad » occisionem hominis, et est contrà naturam genera- » tionis, *Less. l.* 10 *n.* 61. Si tamen ad vitam matris » conservandam omninò sit necessarium, sequentes » Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem matri alla- » turus sit probabiliter, et necdùm sit animatus ani- » mâ rationali (animari autem communiter ajunt ma- » rés die quadragesimo, femellas verò octogesimo: » quæ res valdè incerta est). quidam permittunt, » etiàm directâ intentione expelli, ut *Sanch. l.* 9 *de* » *Matr. d.* 20 *n.* 9 *et* 10 *Henr. etc.* contrà *Less. l.* 2 *c.* 9 » *d.* 16 et alios, quorum sententia in praxi suadenda: » quorsum enim directè expellas, cum indirectè li- » ceat, et sufficiat? 2. Si verò fœtus sit animatus, » materque judicetur moritura cum prole, nisi me- » dicinam sumat; licet eàm sumere, et secundùm » quosdam tenetur, intendendo directè suam tantùm » sanitatem, etsi indirectè, ac consequenter destrua- » tur fœtus: quià in pari necessitate mater potest » magis prospicere sibi, quàm proli. 3. Si verò » morte matris, spes vitæ, et baptismi prolis affulgeat, » tenetur mater, secundùm plerosque, sub mortali ab- » stinêre ab omni remedio destructivo prolis, quià » tenetur vitam corporalem exponere pro extrema ne- » cessitate spirituali infantis. Contrarium tamen do- » cet *Lud. Lopez*, quod *Sa*, V. *Charitas* dixit esse » probabile. V. *Less. l. c. Sanch. Fill. c.* 29 *q.* 1 *Bon.* » *t.* 8 *art.* 3. »

Quæritur igitùr I. An liceat matri, in morbo extremo constitutæ, sumere pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum? Certum est, quòd expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se sit peccatum mortale, et expellens *de homicidio teneatur*, ut dicitur in *c. Si aliquis dè Homic.* quià, licet vitam homini non adimat, proximè tamen vitam hominis impedit. Contrà certum est apud omnes, licitum esse remedium præbêre prægnanti, directè ad eam curan-

dam, etiàm cum periculo abortûs, si morbus sit mortalis; secùs, si non esset talis, ut rectè advertit *Tourn. t. 3. p.* 451 *R.* 2 Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directè ad fœtum expellendum? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 20 *n.* 9 *Laym. l.* 3 *tr.* 3 *p.* 3 *c.* 4 *n.* 4 *cum Sylv. Nav. etc.* item *Petroc. t.* 2 *l.* 4 *c.* 3 *q.* 1 *Viva in prop.* 34 *Innoc. XI. n.* 11 *Mazz. t.* 2 *p.* 470 *Habert t.* 7 *p.* 749 *et alii.* Ratio, tùm quià, cum fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tantò vitæ suæ discrimine, tùm quià mater eo casu potest illum expellere tamquam suæ vitæ aggressorem; et licet fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem, ad servandam vitam futuram prolis; maximè, quià, pereunte matre, fœtus minimè animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p.* 3 *tit.* 7 *c.* 2 §. 2 ubi: *Si autem puerperium nondùm est animatum, posset tunc et deberet* (Medicus) *talem dare medicinam, quià, licet impediret animationem talis fœtûs, non tamen esset causa mortis alicujus hominis: et hoc bonum sequitur, quià liberat Matrem à morte.* Rectè verò excipit *Sanch. n.* 7 (idque asserit ut commune apud omnes, contrà paucos aliquos) si dubium adsit, an fœtus sit, vel non animatus, eoquod tunc intrinsecè malum sit, innocentem positivè periculo necis exponere. *Secunda* sententia communior docet, licêre quidem matri sumere medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè expellatur; non verò directè ad fœtum expellendum. Ità *Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 61 *Lugo de Just. D.* 10 *n.* 131 *Pont. de Matr. l.* 10 *c.* 13 *n.* 2 *Fill. t.* 2 *tr.* 29 *c.* 6 *n.* 140 *Cabass. l.* 5 *c.* 20 *n.* 8 *Tourn. t.* 3. *p.* 451 *Spor. de Matr. c.* 4 *n.* 704 *Carden. in prop.* 34 *Innoc. XI. n.* 28 *Bon. de Rest. D.* 2 *p.* 7 *n.* 3 *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 62 *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 825 *Holzm. de* 5 *Præc. c.* 1 *n.* 579 *Elb. de Matr. n.* 464 et alii plurimi. Ratio, quià, si numquam licitum sit expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tantò minùs licebit expel-

lere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet aliquis dicere, fœtum inanimatum esse partem matris, nam respondetur, fœtum non pertinêre ad integritatem corporis materni, sed esse inchoativè condistinctum individuum humanum. Excipe, ut benè advertunt *Spor. n.* 506 *et Holzm. l. c.* si fœtus esset corruptus, quià tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ ampliùs non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam, tamquam tutiorem, censeo in casu nostro omninò amplectendam, cum prima nihil ad praxim possit deservire, et frustrà videantur circà eam DD. desudare; ad quid enim (benè hîc ait *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cum possit et sufficiat indirectè expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset, si mater aliàs parturiendo experta fuisset periculum mortis: at propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n.* 10. *Petrocor. d. q.* 1. *Az. c.* 4 *q.* 2 contrà aliquos. Ratio, quià fœtus eo casu non est aggressor præsens, cum periculum multùm sit distans, et potuerit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj.* et alii *ap. Sanch. n.* 2 *ex c. Aliquando* 22 *q.* 2 scilicet, numquam licitum esse matri, ob quodcumque periculum, sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quandò mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis à conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certè est illicitum ex Prop. 34. Innoc. XI. quæ dicebat: *Licet procurare abortum antè animationem fœtûs, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* Ratio, quià aliud est, quòd fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud, quòd per accidens, et ab extrinseco: potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt verò *Sanch. de Matr. l.* 2 *D.* 22 *n.* 17 *et Viva*

dict. prop. 34 *n.* 17 quod mulier, vi opressa a viro, posset incontinenter semen receptum expellere, tamquam sui honoris aggressorem ; ad infamiam vitandam ; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem, actu volentem eum fuste percutere (ut diximus suprà *n.* 381) quàmvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo: nam si mulier posset tunc expellere semen tamquàm aggressorem sui honoris, posset etiàm posteà; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec quis valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuò semen expellere, quià tunc semen non est adhùc in pacifica possessione uteri; nam, ut benè docet *Pont de Matr. l.* 10 *c.* 3 *n.* 1, statim ac vir semen effundit, fœminæ matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib.* 9. *D.* 16. *n.* 3 *cum Salm. de Matr. c.* 13 *n.* 75 *Spor. de Matr. c.* 2 *n.* 493. et aliis communiter (vide *de Matr. l.* 6. *n.* 927.) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quæ reddit debitum, ipsa incuba; ideò quidem, quià (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim, ac semen excipit; aliàs illud statim effunderetur, et frustraretur, et idcircò esset procùl dubio peccatum mortale; hinc rectè dicunt *Salm. l. c. n.* 75, quòd non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuò post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiàm *Sanch. l.* 9 *D.* 20 *n.* 3. Benè autem admittimus id, quòd dicit *Sanch. l.* 2 *D.* 22 *n.* 17 nempè, quòd mulier vi oppressa licitè possit se vertere et coitum interrumpere, quàmvis semen viri esset effundendum; quià hoc per accidens et ob solam malitiam viri eveniret. Undè benè concludit *Croix l.* 3 *p* 1 *n.* 824 *cum Carden.* esse quidem licitum fœminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda *de Matr. l.* 6 *n.* 954. *v. Dub.* 1.

Quær. II. An liceat matri sumere pharmacum, directè ad expellendum morbum, si indè timeatur indirectè abortus fœtûs animati? Respondetur: Si remedium directè tendat ad occisionem fœtûs, ut esset di-

laceratio uteri, percussio ventris, etc. hæc quidem numquam licent. Si autem tendat directè ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc. Hæc certè licita sunt, quandò aliter, certò moraliter, judicatur mater cum prole moritura. Ità *Habert. t. 7 p.* 748 *et Tourn. tom.* 3 *p.* 451. *R.* 4 *cum communi.* Sed quæstio est, an liceat matri sumere medicamentum, quandò dubitatur, an pereunti matri proles possit supervivere, et baptizari, Affirmant *Holzm. de* 5. *Præc. c.* 1 *n.* 79. *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 66 *cum Prado*; quià (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solùm adest, quandò constat, jacturam temporalis vitæ esse absolutè necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiàm ajunt *dot. et alii apud Salm.* generaliter loquendo); non autem, quandò salus spiritualis proximi est incerta, proùt in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favêre *Sanchez de Matr. lib.* 9 *D.* 20 *n.* 17 *et Ronc. de* 5 *Præc. c.* 2 *q.* 3 dicentes, tunc solùm illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabiliùs est, prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam sicut, quandò certa est mors prolis, si mater medecinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicina abstineat, tenetur utiquè mater ex ordine charitatis abstinêre à medecina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis: sic etiàm ex eadem charitate tenetur abstinêre, quandò dubitatur de salute matris, et prolis, ut rectè ait *Tourn. de* 3 *p.* 450. *Concl.* 2 *et p.* 252. *R.* 5 *cum Habert.* Nisi æquale sit periculum abortûs, sivè medicina sumatur, sivè non; quià tunc sinè majori fœtûs periculo justè consulitur vitæ matris. Et etiàmsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiàm tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes affulgeret, mortuæ matri prolem supervicturam, et baptizandam; quià nemini licet, ad tuendum suam vitam

temporalem, positivè exponere proximum, in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ. Secùs verò puto dicendum cum *Elbel*, *Petrocor. t.* 2 *d.* 4 *tr.* 2 *c.* 3 *q.* 2 *et Tourn. p.* 451 *R.* 3 *cum Sylvio*, *Hab. Com.* et communi, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ità ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quià tunc non videtur charitas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. n.* 65, medicos in hoc casu, quoad pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eoquòd probabilissimum sit id, quod dicunt iidem *Salm. ac Sanch. d. n.* 17. *Lugo D.* 10 *n.* 135. *Ronc. dict. q.* 3 rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem, ut penè miraculum sit, quòd pereunti matri proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmârunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quià, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt fœtûs alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vide dicenda *Tom. II. l.* 6 *n.* 106 *v. Omninò.*

Quær. III. Quandonam censeatur prolis anima informata? Damnata fuit prop. 25. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiù in utero est, carêre animâ rationali, et tunc primùm incipere eamdem habêre, cum paritur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi.* E converso malè dixêrunt aliqui, fœtum in primo instanti, quo concipitur, animari, quià fœtus certè non animatur antequàm sit formatus, ut colligitur ex S. Scriptura, *Exod.* 21, ubi juxtà versionem 70 dicitur. *Qui percusserit mulierem prægnantem, et illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima, si nondùm erat formatus, mulctabitur pecuniâ.* Certum est itaquè, fœtum non statim animari: Hinc *Less l.* 2 *c.* 9 *n.* 65 censet ex Hippocrate, masculum ad summum animari die 30, vel 35 vel 40, vel 45. Fœminam verò die 35, vel

40, vel 45, aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D.* 10 *n.* 138 *et Bon. ac Fill. ap. Salm. c.* 2 *n.* 59. Attamen *Bus. ut suprà* n. 394. *Elbel de Matr. n.* 470 *et Salm. cum S. Th. Azor. Sylvest.* et communi, ut fatetur idem *P. Holzm.* dicunt, masculum formari, et animari spatio 40 dierum, fœminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas, homicidis inferendas, testatur *Anacl. etc. apud Elbel n.* 470 Imò *S. Thom. dist.* 3 *q.* 5 *art.* 2 sic ait : *Maris conceptio non perficitur, nisi usquè ad* 49 *diem; ut Philosophus in* 9 *de Animalibus dicit : Fœminæ autem usque ad* 90. *Sed in compositione corporis masculi videtur August, superaddere sex dies.* Verùm *Tourn. t.* 3 *p.* 452 dicit, in hoc magis adhærendum Glossæ, et Theologis, qui ferè cuncti (ut ait) censent, mares die 40 animari, et die 80 Fæminas : et hanc opinionem sequitur sacra Pœnitentiaria : cum agitur de irregularitate et pœnis, ut ex *Nav.* tradit *Sylv.* 2 2 *q.* 64 *art.* 7 *p.* 419 *in fine*

395 Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V. anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrænatam*, et habetur in Bullario *t.* 5 *p. mihi* 25. In ea Pontifex omnes, *scienter* procurantes abortum fœtûs, sivè animati, sivè inanimati, et quocùmque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili, et Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis Dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea inposterùm obtinenda : Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem, ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV. in Bulla, *Sedes Apostolica*, edita ann. 1591. abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu fœtûs inanimati; reliquit verò tam irregularitatem, quàm excommunicationem Papæ reservatam pro abortu fœtûs animati; sed quoad excommunicationem, concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quàm aliis, ab ipsis specialiter ad hos

casus deputatis. (Hanc facultatem absolvendi habent etiàm Mendicantes) Cum autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantùm *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiàm crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matr. l.* 5 *D* 32 *et aliis*, ut dicetur *l.* 7 *n.* 47. An autem excuset ignorantia affectata? Vide *ibid. n.* 48. Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxtà probabilem sententiam, quæ adducetur *eod. l.* 7 n. 351.

Quær. 5. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant? *Prima* sententia communissima affirmat cum *Viva in Prop.* 34. *Innoc: XI: n.* 18. *Bon de Rest. D.* 2 *q. ult. sect.* 1 *p.* 7 *n.* 6. qui dicit, hanc esse usu receptam, et *Sporer de Matr. c.* 4 *n.* 718. *cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis. *Secunda* autem sententia valdè probabilis, et, attentâ ratione intrinsecâ, probabilior, hoc negat cum *Avila de Censur. p.* 2 *c.* 5 *D.* 3 *dub.* 12. *Lezana t.* 3 *v. Abortus, n.* 11. *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 70 *cum Naldo, et Alph. de Leone*; Eamdemque tenent *Lugò Resp. Mor. Dub.* 4 *n.* 4 (ait tamen hìc standum esse usu communi, si iste aliter Bullam explicuerit), et non improbabilem vocat, imò enixè tuetur *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 2 *q.* 6. Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ, *Effrænatam* in præcedenti quæst. IV. enuntiatæ Sixti V. in quâ prædicta excommunicatio inflicta est contrà procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expressè comprehendi etiàm prægnantes, quià in § 1 Bullæ dicitur: *Ac etiàm prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in § 5 Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula spontè ac scienter sumpserint.* Sed respondetur, in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulò in Bulla observavi) tantùm de pœnis temporalibus contrà ho-

micidas statutis; nam, cum deindè Papa gradum facêre voluerit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in § 7 sic subdit; *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solùm temporalibus, verùm etiàm spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos, cujuscumque gradûs, statûs, etc. qui, vel quæ uti principales, vel ut sociæ, ad tale facinus committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint, etc.* Loquendo hîc igitùr Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantùm eos, vel eas, *qui, vel quæ dant opem, consilium, etc.* Instant adversarii, et dicunt, saltem in hoc § 7 comprehendi prægnantes, cum ibi dicatur: *Qui vel, quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, etc.* sed rursùs respondetur, hîc sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediatè concurrunt. Et reverà nullo modo hîc intelligi possunt prægnantes, nam aliàs Pontifex non dixisset, *qui, vel quæ etc.* Quomodò enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Rationem autem, ob quam Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur eam *Lugo, et Salm cum aliis ut suprà*, quià fortè compassus est infirmitati fœminarum, quæ, dum impulsæ à vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, et, dum à tanto facinore non abhorrent, facilè etiàm excommunicationem parvi penderent, et ideò Pontifex, ad vitandum novum animæ laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. loc. cit.* cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiàm contrà prægnantes, valdè probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxtà quæ dicemus. *l. 7 de Censur. n.* 67.

386 Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant, non in dubio, an fœtus sit, vel non animatus?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Salm. de Censur. c.* 7 *n.* 19 *et de Rest. c.* 1 *n.* 59. *Viva in prop.* 34 *damn. ab Innoc. XI. n.* 18 *cum Sanch. Mol. etc. ap Elbel de Matr. n.* 479. Ratio, tùm, quià in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, proùt habetur ex *c. Ad audientiam de Homic. etc. Significasti*, ac *c. Petitio eod. tit.* Tùm, quià in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quòd procurans abortum post 40 dies, habendus sit ut irregularis; sic enim ajunt *Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, et sic etiàm servari in S. Pœnitentiarià. *Secunda* tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l.* 1 *c.* 3 §. 6 *v. Irregularitas*, *et de Censur. l.* 10 *c.* 5 *n.* 18 *cum Præpos. et Giballin* item *Moya tr.* 5 *q.* 6 *cum Pell. March. Leand. et Verde*, *Elbel loc. cit. cum Spor. Diana*, *Bardi*, *et aliis*; et idem sentit doctus Auctor neotericus Libelli, cui titulus (*Instruz. per li Novelli Conf.*) *part.* 2 *c.* 18 *n.* 464 *et* 465. Ratio convincens, quià irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui*, *de Sent. exc. in* 6 (Vide dicenda *l.* 6 *n.* 345.) In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa; nam, licet in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent, vel non, causa homicidii; homicidium tamen erat certè commissum. At in nostro casu, cum dubia sit animatio fœtûs, dubia quoquè est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, et ideò procurans abortum non est habendus irregularis. Quid verò dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel operâ ad mortem certam fœtûs jam certè animati cooperatus fuerit? Vide dicenda *l.* 7 *n.* 371. Nulla autem præsumptio esse potest (ut sinè fundamento asserunt *Salm.*) quòd fœtus sit masculinus; imò potiùs præsumi potest fœmineus, quià ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior est numerus fœminarum, quàm masculorum; saltem de hoc utrimquè æquè dubium est. Addit, non improbabiliter *Tamb. l. c. in Dec.* quòd possessio in hoc casu stet pro priori statu, priùs enim fœtus est inani-

matus, quàm animatus. Hinc valdè probabile est, ex dictis suprà in quæst. III, non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intrà 80 dies à fœtûs conceptione abortum procuravit. Quod autem hîc dicitur de irregularitate, dicendum etiàm de excommunicatione, juxta dicenda *l.* 7 *n.* 67 et de aliis pœnis, ut benè ait *Elbel. l. c.*

397 Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtûs animati, jam diximus ex Bulla Greg. XIV. solos Episcopos, et alios, ab eis specialiter ad hos casus deputatos, posse ab ea absolvere. Sed dubium est, an possint absolvere Confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 67 *Dian. part.* 7 *tr.* 5 *R.* 15 *et* 19 *Ronc. de* 5 *Præc. c.* 2 *q.* 5 *R.* 1 *et alii*, dicentes, requiri deputationem specificam ad hunc casum abortûs. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ *Greg.* relatis à *Bon. tom.* 3. *D.* 2 *q.* 2 *p.* 10 *n.* 15 ubi dicitur: *Quilibet Presbyter tam sæcularis, quàm cujusvis Ordinis regularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, et ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et liberam in foro conscientiæ tantùm absolvendi habeat facultatem.* Sed valdè probabiliter affirmant, posse absolvere: idem *Bon. l. c. n.* 16 *ac Viva Opusc. de Censur. q.* 7 *d* 1 *n.* 7 et adhæret *Elbel de Matr. n.* 471 ac non improbabile putat *Sporer de Matr. c.* 4 *n.* 720. Ratio, quià verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortûs, sed ad Confessarium; ità ut non possit quidem quicumque Confessarius ab hoc casu absolvere (ut falsò opinati sunt aliqui ap. *Dianam*) sed benè possit is, quem Episcopus specialiter deputat ad absolvendum fideles ab his casibus, vel speciatim exprimendo casum abortûs, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et rectè ajunt *Bon. et Viva* usum receptum sic interpretâsse præfatam concessionem, cum gratiæ largè interpretentur, et sic ipsemet firmè testor universè

practicari in Missionibus, pro quibus, ad absolvendum ab hoc casu abortûs, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quòd Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus, ipsis reservatis.

Pariter, prætereà, dicit multò probabiliter *Elb. d. n.* 471 ab hac excommunicatione posse etiàm absolvere omnes Prælatos majores Regularium, jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantùm subditos suos, pro quibus possint etiàm alios deputare. Item addunt *Salm. tr.* 6 *c.* 13 *n.* 52 *cum Peyrin. et Pell. Spor. p.* 4 *c.* 4 *n.* 721 *et Elbel ib.* (qui asserit, in hoc satis communiter DD. convenire) quòd omnibus Confessariis Mendicantibus competat in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi; quià Pontifex, etsi negaverit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliundè concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Cæterùm post *prop.* 12 damnatam ab Alexandro VII certum esse debet (ut consentit idem *Elb. eod. l. et Cabass. T. J. l.* 1 *c.* 11 *n.* 5) quòd, si alicubi Episcopus sibi reservaverit casum abortûs, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis possit ab eo absolvere sinè Episcopi licentia. Vide dicenda *T. II. l.* 7 *n.* 99 *in fin.*

Quòd ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non verò Episcopi, etiàmsi abortus esset occultus; quià in facultate eis concessa à Tridentino in *cap. Liceat* 6 *sess.* 24 expressè est exceptum homicidium voluntarium. Verùm quoad alias pœnas in Bulla Sixti inflictas, scilicet privationis Beneficiorum, et inhabilitatis ad ea, ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cum sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l.* 1 *n.* 148 utque hìc dicit *Elbel n.* 478. Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri antè omnem sententiam, juxtà *dict. eodem n.* 148 et ut fusiùs dicemus *l.* 6 *n.* 705 (quidquid dicant *Sporer de Matr. c.* 5 *n.* 722 *et Elbel loc. cit.*); quià inhabilitas non privat jure acquisito,

sed acquirendo. An verò Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elb. de Leg. n.* 642 *et de Mair. n.* 674 *ac Spor. p.* 4 *c.* 4 *n.* 722 meritò censet non improbabile *Ronc. de* 5 *Præc. c.* 2 *q.* 6 (contrà *Anacl.*) Ratio, quià omnibus pœnis, à jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis, possunt Episcopi dispensare, ut genericè loquendo communissimè docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper* 29 *de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Qui tamen conditor Canonis, ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et *ib.* subdit Glossa: *Et hic est argumentum Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum.* Vid. *dict. l.* 1 *n.* 191, et vid. insuper dicenda *l.* 6 *n.* 980 *in Tom II.*

398 Ultimò oportet hîc aliqua addere *de homicidio casuali*, multùm scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Undè has regulas dat *S. Th.* 2 2 *q.* 64 *art.* 8 dicens: *Secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum.* Et hoc etiàmsi (ut ex comm. notant *Sal. de V. Præc. c.* 1 *n.* 133.) homicidium in causa prævisum fuerit. *Si verò* (prosequitur S. Doctor) *det operam rei illicitæ..., non evadit homicidii reatum.* Duæ igitùr sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur, I. Quandò quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiàmsi illud præviderit, modò non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secùs verò, si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quià tunc, licet illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quòd ad imputandum huic homicidium, non sufficiat quòd opus sit per se illicitum, sed requiratur ampliùs, quòd sit illicitum præcisè respectu ad homicidium,

Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit propriè illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, rectè distinguendum est cum *Salm. loc. cit.*

Et dicendum I. Quòd, si opus de se sit frequenter periculosum, ità ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputetur, licet quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Undè rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel eam terrent, ex quo abortus evênit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes jaciendo lapides fundâ, causâ ludendi. Vide *Salm.* cum *aliis d. n.* 136. Hinc sancitum fuit *in c. fin de Hom. in* 6, irregularem effici, qui mandârit aliquem verberari, licet prohibuerit eum occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quòd si opus illicitum sit quidem periculosum, sed rarò, ità ut raró ex eo mors eveniat; tunc sufficiat ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum aliàs ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ità *Ronc. de Cens. c.* 3 *q.* 3 *n.* 147 cum *Pal. Bon. Henr. Medin. etc.* Dicendum III. Quòd, si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, numquàm imputetur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Puta, si Clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ità *Less. l.* 2 *c.* 9 *D.* 15 *n.* 13 *Salm. n.* 138. cum *Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantùm certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine verò ad irregularitatem, magna est inter DD. Controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quòd, si adulter possit fugere, et non fugiens occidat maritum,

non excusetur ab irregularitate. Ità *Salm. de Censur. c.* 8 *n.* 52 *et Sporer de V. Præc. c.* 2 *n.* 181 qui asserunt hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut rectè dicunt *Salmant*), quià ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si fortè fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenêtur eam pati, cum ipse in tales angustias suâ culpâ se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sinè periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia absolutè affirmat, eum adhùc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c.* 27 *n.* 238 *et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l.* 3 *de Just. tr.* 3 *p.* 3 *c.* 10 *n.* 2 Et probant ex *c. Dilectus de Homic.* ubi dicitur, quòd dans operam rei illicitæ fiat irregularis, si mors indè sequatur. *Secunda* sententia opposita absolutè negat, eum incurrere; et hanc tenent *Sylvest. v. Homicidium*, 3 *q.* 4 *Bonac. D.* 7 *q.* 4 *Less. l.* 2 *cap.* 9 *n.* 106 *cum Ban. Med. etc.* item *Avila*, *Sot. Tab. Leand. Dian.* ac *Henriq. apud Salmant. loc. cit. n.* 49. Ratio, quià homicidium non provênit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provênit tantùm ex injusta invasione mariti, cujus vim licitè potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quandò res illicita, cui datur opera, est proximè et per se periculosa homicidii, non verò, quandò est periculosa per accidens et remotè, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potiùs occasio, quàm causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia* sententia, quam tenent *Suar. D.* 46. *sect.* 1 *n.* 22. *Laym. loc. cit. Spor. ut suprà n.* 182 *cum Fill. Roncagl. de Censur. c.* 3 *qu.* 4 *et Salm. loc. cit n.* 50 *cum Pal. Con. Vill. Cornejo etc.* distinguit, et dicit, quòd, si adulter, prævidendo invasionem mariti, temerè accedat, et illum occidat, tunc fiat irregularis; secùs, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut benè exprimit *Roncaglia*; quià eo casu adulterium est proximè periculosum homicidii: Secùs, si periculum sit remotum, et adulter cautè

accedat, juxtà mox suprà dicta. Et ità videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant verò communius DD. *ap. Sporer n.* 82. Sed ipse *Spor. Laym. loc. cit.* eodèm modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secùs, si remota, et difficilis.

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat Duellum?

399 *Quid est Duellum, et an umquam liceat ad illud provocare? Quid; si duellum esset fictum?*
400 *Quandò liceat Duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contrà falsum accusatorem?*
401 *Quæ sint pœnæ Duello impositæ?*

« Resp. Duellum est duorum (vel subindè plurium) 399
» certamen, quod ex condicto, uno dicente, et altero acceptante, suscipitur, ità ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod, etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide *Trid. sess.* 25 *c.* 19 *de Ref. Sanch.* 2 *mor. c.* 29. Item de pœna duellantium. Vide infrà *n.* 401.

Undè Resolves.

» 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem, vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quià est fallax imò superstitiosum medium ad eum finem, cum etiàm innocens homicidium, et facere, et pati possit. *Trull. l.* 5 *c.* 2 *d.* 13 *n.* 12* (*Ut c.* 1 *et* 2 *de Purg. Vulgari cum Salmant. de V. Præc. c.* 1 *n.* 18.

» 2. Nequè ob inimicitias, aut ad injuriam vindi-
» candam, nequè ob solam ostentationem virium, aut
» delectationem. »

Hîc quæritur,, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l.* 7 *c.* 2 *n.* 17 *cum Escob. et Boss.* Sed omninò negandum cum *Bus. et Salm. de* 5 *Præc. c.* 1. *n.* 180. *Elb. n.* 135. *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 840. *Holz. n.* 604 *cum communi.* Ratio, tùm ob vitandum scandalum aliorum; tùm, quià Clemens VIII. in Constit. *Illius vires*, ann. 1592 hoc prohibuit, vetando *duella etiàm non fatalia.* Et ideò non licet Ducibus permittere duella militibus, etiàm contrà hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l.* 2 *c.* 39 *n.* 12. *Salm. ibid. n.* 180. *cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

» Nec item ad evitandam ignominiam: quià apud
» bonos, et prudentes honorem non perdet: imò nec
» apud alios, si provocanti dicat, se eum non æsti-
» mare dignum,, quocum congrediatur, contrà leges
» divinas, et humanas. Interim iturum se indies liberè
» suas vias, paratumque semper fore, et nunc esse,
» ut contrà quemvis invasorem se tuêatur. *Trull. l. c. n.*
» 4.* (*Ità etiàm Sanch. l. c. Salm. n.* 163 *cum Soto, Na-*
» *varr. Azor. Caj. et aliis. Damnata fuit autem Propos.*
» 2 *ab Alex VII. quæ dicebat: Vir equestris ad duellum*
» *provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis no-*
» *tam apud alios incurrat.*)*

400 » 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad con-
» servandam æstimationem exercitûs apud hostes,
» eosque debilitandos, vel ad terminandum bellum
» cum minore damno. V. *Sanch. l. c.*

» 5. Acceptare id item licet, si quis aliàs te occisurus
» concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris:
» quià est tantùm defensio, posito, quòd aliter non
» possis evadere. * (*Prætereà P. Cuniliati probabiliter*
» *sentit Tr.* 4 *c.* 9 § 5 *n.* 3 *quòd, si vir nobilis provoce-*
» *tur ad duellum, licitè respondêre possit:* Ego ut
» Christianus non possum acceptare duellum; tamen
» paratus sum ad me defendendum contrà injustos
» Aggressores.) * Similiter, si Judex duos, ad mortem

» damnatos, vellet duello congredi: quià alter alterius
» esset constitutus minister justitiæ. *Trull. l. c.*
» 6. Deniquè, si vir nobilis in aula regia, vel Mi-
» litaris in castris, provocatus sisteret se, meræ de-
» fensionis gratiâ, cum spe prævalendi, privandus
» alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio,
» vel favore Principis, non audet eum damnare *Laym.*
» *lib.* 3 *t.* 3 *p.* 3 *c.* 3. eumdem excusat *Hurt.* 2 2 *d.* 170
» *sect.* 8 § 8. *Less. c.* 9 *d.* 8. *Fill. cap.* 8 *q.* 6. *Nav.*
» *c.* 13. »

Quær. igitùr 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, et adhùc illud offerre, si aliàs, honore amisso, certè privandus esset officio, quo se et familiam sustentat? Affirmant *Holzm. de* 5. *Præc. c.* 3 *n.* 608 *cum Pichler, et Anacl.* item *Spor. eodem tit. c.* 2 *n.* 204 *ac Elbel n.* 118 *et* 128 *cum aliis.* Ratio, ut dicunt Auctores præfati, quià eo casu non solus honor defenditur, sed etiàm bona ad vitam necessaria, quorum jactura certò supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l.* 2 *c.* 9 *n.* 49. *Sanch. Dec. l.* 2 *c.* 39 *n.* 7. *Pal. tr.* 6 *D.* 6 *p.* 7 *n.* 9 *cum Con. et Val.* dum dicunt, licitè posse acceptari duellum ad necessariam defensionem bonorum magni momenti, hocque probabile putant *Roncag. de* 5. *Præc. c.* 4 *q.* 2 *R.* 3 *et Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 836 modò actu alter bona invadat, et actu pugnandum sit: non verò, si inposterùm. Sed hodiè hæ ambæ prædictæ opiniones ampliùs non sunt probabiles, ex prima et quarta inter quinque Propositiones, quas SS. P. Ben. XIV. nuper damnavit in sua Constitutione, quæ incipit, *Detestabilem*, editâ die 13 Novemb. ann. 1752. Propositiones enuntiatæ hæ sunt.

I. Vir militaris, qui, nisi offerat et acceptet duellum tamquàm formidolosus, timidus, abjectus, et ad Officia militaria ineptus haberetur, indèque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, aliàs sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuò carêre deberet, culpâ et pœnâ vacaret, sivè offerat, sivè acceptet duellum.

II. Excusari possunt etiàm honoris tuendi, vel hu-

manæ vilipensionis vitandæ gratiâ, duellum acceptantes, vel ad istud provocantes, quandò certò sciunt, pugnam non esse secuturam, utpotè ab aliis impediendam.

III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas, contrà duellantes latas Dux vel Officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.

IV. Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quandò alio remedio eorum jactura propulsari nequit.

V. Allata licentia pro statu naturali applicari etiàm potest statui Civitatis malè ordinatæ, in qua nimirùm vel negligentiâ, vel malitiâ Magistratûs, justitia apertè denegatur.

Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversùs falsum accusatorem, quandò aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo D.* 10 *n.* 184 *Sanch. in Dec. l.* 2 *c.* 39 *n.* 7 *Bann. Caj. Azor. Nav. Trull. ap. Salm. de V. Præc. n.* 168. Ratio istorum, quià cuilibet licet vitam defendere contrà injustum invasorem, proùt existimatur hîc iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ib. n.* 163 *ac Suar. Arag. Hoses, etc. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quià defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th.* 2 2 *q.* 64 *art.* 7 dum mors non procederet tunc directè ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sanè fuisse reprobata ab Alex. VII. in Prop. 18 quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiàm judicem, à quo certò imminet iniqua sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.*

401 Quær. hîc 3 quænam sint pœnæ duello impositæ. Respond. tres esse ex Trid. *Sess.* 25 *c.* 19 I. Est Excommunicatio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiàm incurrunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secùs si non persuaserint, ut benè ait *Elbel de Hom. n.* 122); item favorem præbentes, Domini dantes locum; ac etiàm spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, et suâ præsentiâ quodam-

modò approbant, et animant duellantes, prout Greg. XIII. et Clemens VIII. explicant Tridentinum: vide *Elbel d. n.* 122. II. pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III. est privatio Sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel n.* 142 *Tamb. Dian. etc.* si ipsi alibi moriantur, vel si antè mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata Bulla, *Detestabilem*, etiàm isti privantur sepulturâ Ecclesiasticâ, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint*. Istæ autem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum, scilicet convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ità valdè probabiliter *Elbel n.* 132 *cum Dian Bonæsp. etc. communissimè.* Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l.* 6 *c.* 1 §. 3 *n.* 11. *Dian. p.* 5 *tr.* 13 *R.* 39 *ac Elbel n.* 137 si quis alteri dicat, *tecum pugnabo prima vice, quâ mihi obviaveris*; nam eo casu, posteà etiàm habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quià tunc deëst designatio loci, et temporis.

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat Bellum?

402 *Quandò licitum sit bellum?*
403 *Quid debeat facere Princeps, ut licitè bellum inferat?*
404 *An possit inferri bellum cum sola opinione probabili?*
405 *Ad quid teneantur Principes?*
406 *An liceat eis vocare in auxilium Hæreticos et Gentiles?*
407 *Ad quid teneantur Duces?*
408 *An milites possint bellare cum dubio de justitia belli?*

« Resp. Bellum defensivum, quo scilicet vis 402
» injusta repellitur, licet etiàm privata auctoritate:
» offensivum verò, quo vis infertur, ut liceat, tres
» conditiones requirit. 1 Ut geratur auctoritate Prin-
» cipis, vel Magistratûs, nullum agnoscentis Supe-

» riorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, et
» quædam Resp. v. gr. Venetorum, Genuensium, etc.
» 2. Ut adsit justa causa eaque gravis; v. gr. necessitas
» boni communis, et quietis conservandæ, recupe-
» ratio injustè ablatorum, coërcitio rebellium, de-
» fensio innocentium, etc. Vid. *Laym. hic*, *et Mol.*
» *t.* 1 *d.* 114 *Dian p.* 6 *t.* 4 *R.* 3 * (*Justa etiàm causa*
» *bellum indicendi est, si impediatur prædicatio Evan-*
» *gelii, ut Salm. tr.* 21 *c.* 3 *p.* 2.) * 3. Ut fiat ex recta
» intentione, hoc est, non ex odio; sed ex amore
» boni communis, quamvis, si hæc ultima sola desit,
» non sit obligatio restitutionis. Ità communiter cum
» *D. Thom. q.* 41 *Laym. l.* 2 *t.* 3 *c.* 12 *etc.*

Undè resolves

« 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter
» licitè se defendere, quià circà eamdem rem non
» possunt duo habêre contraria jura. Fieri tamen
» potest, ut neutra pars peccet ob ignorantiam in-
» vincibilem. *Fill. n.* 185.

403 « 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat,
» omni diligentià curare, ut certus sit de ejus justitia,
» et gravi causa. Ad quod sequentia conducent. 1.
» Ut curet habêre non tantùm peritos, sed etiàm
» bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiàm à suis
» impediantur, vel intervertantur litteræ, aut instruc-
» tiones ad ipsum. 3. Ut non tantùm à suis Consilia-
» riis, sed etiàm à diversis Theologis curet justitiam
» belli secundùm leges Evangelicas examinari, et
» liberè edici. 4. Ut auditis omnibus, ipse quoquè
» coram Deo illam examinet, statuatque id, quod in
» puncto mortis se fecisse vellet. Deniquè, licet suffi-
» ciat opinio probabilis de justitia belli, si tamen
» justitia maneat æqualiter dubia, et alter sit in pos-
» sessione, non licet ei bellum indicere, cum melior
» sit conditio possidentis. *Filluc. tr.* 29 *c.* 9 *q.* 4 *Trull.*
» *l.* 5 *c.* 2 *d.* 3 ubi cum *Diana. p.* 4 *tr.* 4 *R.* 72 docent,
» licère etiàm Principi concedere repressalia, servatis

» tamen conditionibus certis, quas v. apud *Pal. tr.* 1 » *c.* 6 *disp.* 5 *p.* 4 et hîc infrà *Art. seq.* »

Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri, Regnum bonâ fide possidenti? *Prima* sententia affirmat *cum Sanch. Dec. l.* 1 *c.* 9 *n.* 36 *et Az. Fill. Trull. Escob. etc.* apud *Salm. tr.* 21 *c.* 9 *n.* 20. Et hanc sequitur *Sporer de V. Præc. c.* 2 *n.* 100. Ratio istorum, quià Princeps non debet inferioris esse conditionis, quàm persona privata; si enim privatis concedatur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua; cur non concedenda est Principi adversùs alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni, ab altero possessi, vindicandam, cum non adsit Judex superior, qui inter ipsos valeat litem secundùm jus decidere? *Secunda* sententia tenet, quòd, ut Princeps, non possidens, possit bellum inferre, pollêre debeat opinione saltem probabiliore. Ità *Suar. et Victoria;* saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. t.* 3 *p.* 400 *v. Si primum,* item *Bann. Prado, et Led.* ap. *Salm. loc. cit. n.* 20. Ratio, quià in eo casu potius est jus non possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res à judice adjudicanda esset, juxtà sententiam, de qua loquemur *l.* 4 *n.* 210. *quær. I* ità Princeps, cum non possit Judicem competentem adire, benè potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 869. Sed *tertia* sententia, longè mihi probabilior docet, non posse Principem adversùs alterum bonâ fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat: ratio potissima est, quià possidens (cum possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi, juxtà dicta *lib.* 1 *n.* 53 *et* 54) nequit umquam re possessâ expoliari, nisi constet, quòd illam injustè retineat. Ità *Pal. t.* 1 *tr.* 1 *D.* 2 *punct.* 7 *n.* 5 *Elbel de Bello Conf.* 6 *n.* 149 qui nostram sententiam habet ut certam, *Holz de V. Præc. n.* 602 *Salm. l. c. n.* 22 *et* 26 *cum Vasq. Montesin. Villal. et Salas.* Idem tenent *Laym.* V. 1 *tr.* 1 *c.* 5 § 3 *n.* 25 *et Tamburin. Dec. l.* 1 *c.*

404

3 § 4 *n.* 30 dicens, hanc esse legem Canonicam, etiàm à Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bonâ fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris. Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculativè loquendo, etiàm intrinsecè videatur, tamen multùm arridet, quod ait *Roncaglïa de Carit. c.* 5 *q.* 7 cui adhærent *Salm. n.* 24: nimirùm, quòd bellum communiter talia ferat secum flagitia, damnosa Religioni, innocentibus, honori mulierum, etc. ut practicè vix umquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

405 » 3. Perspecta justítia belli debet proponi parti » adversæ; quæ si afferat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imò, ut probabilius » est, si cœptum sit, debet, si non ex rigore justitiæ, » saltem plerumque ex charitate, mox, finiri. V. *Mol.* » suprà *d.* 103 *Trull. l.* 5 *c.* 2 *d.* 3.

» 4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, et expensarum, item in » pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* Hinc potest victos privare bonis, etiàm innocentes, tributa eis imperare, « extruere arces, et cætera quæ ad securitatem sunt » necessaria. *Con. Dian. p.* 6 *d.* 4 *R.* 22.

» 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, » alioqui tenentur compensare damna, tùm ipsis militibus, tùm aliis, qui ab iis damnum accepêrunt. » *Con. Pal. Dian. p.* 6 *t.* 4 *R.* 29.

» 6. Tenentur etiàm aliquandò Principes Catholici à bello, alioqui per se justo, abstinêre, si indè » oriturum sit scandalum, et spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. *Pal. Dian. p.* 6 » *t.* 4 *R.* 7.

» 7. Etsi, per se loquendo, in bello justo liceat
406 » advocare Infideles in auxilium, per accidens tamen » subindè, imò plerumque non licet, ratione scandali, » aut periculi in Fide; v. gr., ne subditi pervertantur, » sacra profanentur etc. *Reg. t.* 2 *l.* 21 *n.* 10 *Fill. n.* 81,

» 8. Similiter licet alteri Principi, etiàm alterius » fidei, in bello justo auxilium ferre; nisi tamen sit » periculum scandali, incrementi hæreseos, et damni » veræ Fidei. Vid. *Con. tr. de Char. d. de Bello.* »

Quæritur, an liceat Regibus Catholicis in bello justo contrà alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles? *Prima* sententia universè affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, etc. ap. Salm. de V. Præc. c.* 8 *n.* 32. *Secunda* sententia tenet, hoc absolutè esse illicitum ex *Exod.* 34 *v.* 12 ubi habetur: *Cave ne umquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* Ità *Ramirex. Pizarrus*, et alii plures, quos congerit *Diana p.* 10 *tr.* 2 *Addit. Resp.* 2. *Tertia* sententia verò dicit, per se licitum esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitum ob damna Religioni imminentia. Ità cum *Bus.* tenent *S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninch. Prado, Tapia, Pal. et Bonac. ap. Salmantic. n.* 34. Hæc tertia sententia speculativè est quidem probabilis; sed secunda in praxi videtur omninò tenenda cum *Sporer n.* 107 *et Salm. n.* 35 *cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca, et Villal.* Ratio, quià est moraliter impossibile, quòd, contractâ societate cum Hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant.

» 9. Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officia- 407 » les peccant, tenenturque ad restitutionem. 1. Si pauciores habeant milites, quàm in solutione stipendii » exhibeant. 2. Quandò debent ex officio commeatum » curare, et dant militibus cibum, vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per » regiones accipiant pecunias à variis pagis, ne istic » pernoctent, aut morentur. 4. Si uni militi dent » plura syngrapha ad domos diversas. *Molin. Bec. Dian. p.* 6 *t.* 4 *R.* 27 *et* 28. 5. Si stipendium militibus » subtrahentes, permittant eis, ut extorqueant ab in- » nocentibus necessaria.

» 10. Miles, qui in bello, et justo, et injusto, para- » tus est merêri stipendia, est in malo statu, et in-

» capax absolutionis, nisi mentem corrigat; et qui-
» dem, si militet in bello injusto, tenetur ad resti-
» tutionem damnorum; nisi inculpabilis ignorantia
» excuset: tunc enim sufficit restitutio eorum, quæ
» in specie habet, vel eorum, in quibus factus est
» ditior. V. *infr.*
408 » 11. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis,
» qui bellum gerit, aut, ab eo antè conductus, non
» tenetur inquirere de justitia belli, quamdiù nulla
» vehemens suspicio occurrat in contrarium, quæ po-
» sitivè reddat dubium; quià potest præsumere pro
» suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque
» Auctoritas plerumque illi sufficit ad formandum
» etiàm positivè judicium probabile de justitia causæ,
» ne cum dubia fide operetur. Vide *C. Lugo d.* 18 *de*
» *just. s.* 1 *n.* 21. Si verò non sit subditus, tenetur
» priùs inquirere, et posteà saltem probabile formà-
» re judicium, bellum esse justum. *Mol. d.* 113 *n.*
» 171 *Laym. l.* 2 *t.* 3 *c.* 12 *n.* 8 *Azor. Mald. Reg.*
» contrà quosdam apud *Dian. t.* 2 *tract.* 5 *misc. R.*
» 96 *et t.* 3 *R.* 7 *Card. de Lugo. l. c. Escob. E.* 7 *c.* 8. »

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sint subditi Regis bellum inferentis: tunc, nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imò tenentur obedire Principi jubenti. Ità communiter *Sanch. Dec. l.* 6 *c.* 3 *n.* 15 *Sporer de V. Præc. c.* 2 *n.* 102 *et Salm. de eòd Præc. c.* 8 *n.* 29 *cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas. et Villal.* Et habetur expressum in *c. Quid culpatur, Dist.* 23 *q.* 1 ubi S. August. sic docet: *Vir justus, si fortè sub Rege, homine etiàm sacrilego, militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quòd sibi jubetur, vel non esse contrà Dei præceptum certum est, vel, utrum sit, certum non est.* Ratio, quià subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secùs verò dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi priùs certi fiant de justitia belli: ratio, quià, cum agatur de damno tertii, nequit

illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ità comm. *Cajet.* 2 2 *qu.* 169 *art.* 2 *ad* 4 *Sanch. Sporer ll. cc. et Salm. n.* 30 *cum Led. Mol. et Villal. contrà aliquos apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis, stipendio conductis, idem dicendum, quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti antè bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiàm hi certificari debent de justitia belli. Ità *Sporer*, *et Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

12. Miles intelligens, bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quàm primùm potest, curare dimissionem, et intereà abstinêre ab actibus hostilitatis, v. gr., cæde, præda, etc. V. *Laym. l.* 2 *t.* 3 *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem. V. *Escob. E.* 7 *c.* 8.

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat?

« Resp. Etsi circà hostes in bello justo liceat ea om- 409
» nia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; v. gr.
» occidere, spoliare, etc. innocentes tamen (quo nomi-
» ne intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt,
» mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, merca-
» tores, et rustici) directè vitâ spoliari non possunt;
» bonis tamen externis possunt, si sint pars Reip. hos-
» tilis, aliterque finis belli obtinêri non possit *Mol. Bel.*
» *p.* 2 *c.* 10 11 *et* 12 *Laym. Fill. n.* 191 *etc.* Ratio est,
» quià cum sint pars Reip. possunt propter hujus de-
» licta puniri in iis bonis, quæ Reip. dominio subsunt.
» *(*Dicit tamen Spor. de* 5 *Præc. n.* 122 *quòd, transacto
» bello, restituenda sint Ecclesiasticis omnia ablata, nisi
» ea in usum justi belli absumpta sint*).

Undè resolves.

» 1. Per accidens licet aliquandò comburere etiàm 410
» Ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare,
» et occidere, si v. g. Ecclesiâ, velut castro, ad repug-

» nandum utantur, *Sylv. v. bellum, n.* 11 *Sa*, *Bon. p. ult.* §. 3.

» 2. Contrà hostem licet uti insidiis, et stratagematibus, dummodò absint mendacia: etsi etiàm hæc v. gr. quandò exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v. gr., veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt contrà jura belli, nec licent. *Mol. d.* 111.

» 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis, vel in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes eam non servent: aut deniquè conditiones, ac circumstantiæ planè sint mutatæ. *Dual. Pal. Dian. l. c. R.* 10 vide etiàm *Laym. l.* 3 *t.* 3 *c.* 12.

» 4 Capti in bello, etiàm ex parte capientium justo, nisi obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti verò in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium secum auferre possunt. *Laym. l.* 2 *tr.* 3 *c.* 12 *n.* 16. An obsides liceat occidere, vide suprà *d.* 4 *c.* 5.

» 5. Potest quidem aliquandò (raro tamen, et nonnisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam: milites tamen privatâ auctoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, quià sunt executores tantùm, et ministri. V. *Sa. ver. Bellum. Laym. hic tr.* 3 *c.* 12 *Fill. n.* 198 *Dian. p.* 6 *t.* 4 *toto.* Dum autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantùm tenêri ad damnum, quòd ipsi intulêrunt, probabile esse docent *Dian. l. c. R.* 31 *ex Sylv. Nav. etc.* item *p.* 3 *t.* 5 *R.* 86 Vide infrà *t.* 4 *c.* 2 *d.* 4.

» 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiàm donata accipiant (nisi constet, ea omninò liberè fieri: siquidem donationes illæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ sunt) præterea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi necessitate: *Mol. Con. Pal. Bec. etc. Dian.*

» *p.* 6 *t.* 4 *R.* 21. * (*Milites tenentur etiàm restituere*
» *omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi non*
» *impediunt. Ità Elbel n.* 154. *Quia ipsi tenentur ex jus-*
» *titia damna Reip. impedire. Peccant item milites, si*
» *aufugiant, victoriâ adhùc non desperatâ, vel si dis-*
» *cedant à castris sinè justa causa; secùs, si discedant*
» *ex gravi necessitate ob neglectum stipendium. Elbel*
» *n.* 180 *cum Pal. Laym. Sporer, etc.*) *

» 7. Repressalia licita sunt his conditionibus. 1. Ut
» manifestè constet, cives alterius Reip. fecisse inju-
» riam. 2. Ut Superiores illorum rogati recusent ad-
» ministrare justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter id
» recusare. 4. Ut Princeps supremus, causâ cognitâ,
» id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm
» justa satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in
» personas Ecclesiasticas. *Molin. Dian. p.* 4 *t.* 4 *R.* 72
» *ex* 18 *et aliis.*

» Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus 411
» erepta?

» Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipu-
» blicæ, mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo ha-
» beat, ut pars cedat Principi, et Communitati. 2.
» jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona
» ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt
» capientium, postquàm ea in sua prædia deportârunt.
» *Valent. t.* 3 *d.* 4 *q.* 3 *Mol. d.* 18 *et Hurt. t.* 2 *d.* 169
» *sect.* 12 § 119 ubi requirit, ut unâ saltem nocte
» possederint. Vide etiàm *Sylv. Bonac. loc. cit.* de pec-
» catis in bello committi solitis. *Trull. l.* 2 *d.* 10 *et*
» *seq. Dian. p.* 6 *t.* 4 *R.* 23 ubi contrà *Durant.* docet,
» hanc sententiam esse in praxi tutam. »

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO, ET NONO.

Non mœchaberis, et Non concupisces etc.

Conjungo hæc duo Præcepta, quià utroque idem 412

» explicitè, vel implicitè prohibetur, scilicet pecca-
» ta impudicitiæ, et luxuriæ. Est autem luxuria in-
» ordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sen-
» sûs venerei, qui fit cum commotione spirituum
» generationi servientium, circà partes corporis ve-
» nereas, ità ut appetitus, vel delectationes aliæ,
» etsi etiàm sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non
» sint venereæ, aut venereorum, nec ad ea ordinen-
» tur, non spectent ad luxuriam. Porrò actus, seu
» peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos, in
» quibus non intervenit ultimus terminus venereo-
» rum, quæ est decisio seminis, ut sunt actus interni
» desideriorum, et oblectationum morosarum, qui
» speciem sumunt ab objectis, et perfectos, ac con-
» summatos, qui terminum jam dictum habent ad-
» junctum. Qui rursùs sunt duplices. Alii enim sunt
» naturales, qui naturæ non repugnant, nec specie
» differunt in ratione luxuriæ (etsi per deformitatem
» superadditam aliquandò specie differant) v. gr. a-
» dulterium, incestus, etc. Alii innaturales sunt, seu
» contrà naturam, in quibus conditiones à natura in-
» stitutæ, v. gr. identitas speciei, vas debitum, etc.
» non servantur. Et hi etiàm in ratione luxuriæ dif-
» ferunt specie, quæ in illis variatur secundùm mo-
» dos, quibus committuntur, naturæ repugnantes.»

DUBIUM I.

An, et quando peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extrà matrimonium?

413 *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva?*
414 *Quomodò sit malus omnis actus venereus?*
415 *An detur parvitas materiæ in re venerea?*
416 *An detur in delectatione sensitiva?*
417 *An oscula aliquandò sint licita?* 418. *Et quandò excusentur à mortali?*
419 *De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*

420 *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum.*

421 *An sit semper mortale aspicere pudenda sexûs diversi? Vel pulchri adolescentis? Et an aspectus isti induant speciem objecti?*

422 *An liceat aspicere partes honestas diversi sexûs?*

423 *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris?*

424 *An sit mortale aspicere picturas turpes?*

425 *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili? Remissivè ad l. 2 n. 52 et 54.*

426 *Quandó peccent graviter proferentes verba turpia?*

427 *An semper graviter peccent audientes comædias turpes? An ad eas cooperantes pecuniâ, vel plausu?* 428 *An illas repræsentantes, et componentes?*

429 *An liceat choreas ducere?*

430 *An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare?*

431 *An liceant tactus, etc., inter conjuges aut sponsos?*

« Resp. Ad id dignoscendum, distinguenda est im- 413
» primis intentio, et delectatio venerea, et venereorum ab intentione, et delectatione sensitiva, et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, et conformitate rei, tactæ cum organo tactûs. Deindè sciendum, intentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et excludere à Regno cœlorum, secundùm Apostolum ad *Gal.* 5. »

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solùm nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones, et circumstantias, à *P. Busembao* omissas, hîc discussas, et declaratas inveniet: Utinam breviùs, aut obscuriùs explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, et propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur, imò non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sinè eo, omnes damnari, quicumque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clarè (licet quo castis-

simè fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de Sexto Præcepto, quemadmodùm et alium de Debito Conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsùs curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414 Quamvis sub hoc Præcepto *non mœchaberis* tantùm exprimatur adulterium, quod propriè significat vox græca *mœchia*; Nihilominùs omnis actus venereus extrà matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vid. *Salm. de VI. Præc c.* 1 *n.* 3 qui fusè hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambros.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quàm adulterium, attamen, quià à lege Naturæ copula carnalis tantùm ad Matrimonium est ordinata, quo proles non solùm gigni, sed etiàm benè educari possit, ideò in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, et simùl omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Prætérquamquod fornicatio jam alibi expressè vetita à Deo inveniatur, proùt *Lev.* 19 29 *Deuter.* 23 17 *et* 1 *Cor.* 6 9.

415 » 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et simi-
» lia, si extrà matrimonium fiant, ex intentione ac-
» tûs luxuriosi, vel ob delectationem veneream,
» etiàmsi non illam perfectam, quæ est in semina-
» tione, sunt tamen semper peccata mortalia: quià
» eo animo, extrà matrimonium, sunt impudica, et
» naturâ suâ talis delectatio tendit ad perfectam, *Fill.*
» *t.* 30 *c.* 9 *n.* 294. *Less. lib.* 4 *c.* 3 *d.* 8 *Sanch. l.* 9 *d.* 46.»

Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quòd distinguant DD. delectationem veneream sivè carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, à delectatione sensitiva, sivè naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de Matrim. l.* 9 *D.* 46 *n.* 9 secluso periculo pollutionis, vel consensûs in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, proùt esset attrectare manum, vel pedem fœminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquêre digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus*, *Salas*, et plures apud *Salm. c.* 3 *n.* 79. Idem videtur etiàm tenêre *Tambur. Dec. de Impud. c.* 8. § 1 *n.* 8 *et* 9. Sed *Tamb.* aliâ viâ incedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latiùs patet ad sensus tactûs. Hinc dicit, tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omninò tenendum est cum *Viva in Trut.* Super Prop. 40 damn. ab Alex. VII. et *Salm. c.* 3 *n.* 81 ac *Moya*, *et Corella*, quòd omnis delectatio carnalis sivè luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum, maximè post prædictam prop. 40, quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantùm veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensûs, et pollutionis.* Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiàm danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quià quævis carnalis delectatio, sivè commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Meritò igitur *Tournely Continuat. tom.* 3 *p.* 526. *Concl.* 2 *et Salm. c.* 3 *n.* 65 *cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus suprà relatos, scilicet vellicare manum fœminæ, intorquêre digitos, etc. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et meritò pariter *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 911. rejicit opinionem *Arriagæ*, qui dicit, eum non graviter peccare, qui spontè consentit in tales motus leves carnales, spontè obvenientes.

416 Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sivè naturali, nempè, si quis delectetur de contactu manûs fœminæ, proùt de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici, et similis? *Prima* sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio*, *Salas*. *Nav. Fill. Hurt. Moya*, et pluribus apud *Salm. c.* 1 *n.* 36 et adhæret *Bus. infrà n.* 4 *et Tourn. t.* 3 *p.* 516 *Concl. cum Comit. Baron. Sylvio, et aliis. Secunda* tamen sententia negat cum *Cajetan. Diana*, et aliis *apud Salm. n.* 40 *in fine.* Ratio, quià tactus, secundùm quòd sint delectabiles juxtà sensum tactûs puellæ, vel adolescentis, per sè ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omninò tenendam, dum meritò dicunt *Salm. n.* 48 cum *Fill. Trull. Diana*, *etc. ac Roncag. de* 6. *Præc. c.* 1 *q.* 2 primam sententiam non esse practicè probabilem, quià ob corruptam naturam est moraliter impossibile habêre illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maximè à personis ad copulam aptis, et maximè si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait *Elbel dè* 6 *Præc. n.* 186. Hinc rectè dicunt *Sporer de Matr. c.* 3 *n.* 687 *cum Sanch. l.* 9 *D.* 49 *et communi*, *ac Croix l.* 3 *p.* 1. *n.* 804 regulariter primam sententiam non esse practicè probabilem, quià per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, à quo abesset tale proximum periculum. Id verò tantùm admitterem cum *P. Holzmann de* 6 *Præc. c.* 2 *n.* 706. in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensûs sibi imminêre; sed hic casus quandò erit? Notandum verò aliud esse (ut benè distinguit *Tournely tom.* 3 *p.* 570 *in princ.*) Agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus, corporibus annexis, in qua benè potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit merè sensibilis, sivè naturalis; modò (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non

potest non esse sejunctum à periculo incidendi in delectationem veneream.

» 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfec- 417
» tis, sivè consummatis; ideòque in confessione ex-
» plicandum, utrum sint habiti cum simili sexu, an
» diverso; cum libera, an conjugata, cognata, per-
» sona sacra, etc. *Less. d.* 15 *Sanch. l.* 1 *c.* 2.

» 3. Oscula, amplexus, compressiones manuum,
» et similia non obscœna, si fiant tantùm officii) *
» (ut *S. Thomas* 2 2 *quæst.* 15 *art.* 4)* aut moris pa-
» trii, aut moris honesti, vel benevolentiæ augendæ
» causâ, etiàmsi delectatio venerea suboriatur (modò
» in eam non consentiatur) non sunt peccata *Less.*
» *Fill. l. c. n.* 171.* *Ità communiter S. Anton. p.* 2 *tit.*
» 5. *c.* 1. § 10 *et Tournely tom.* 3 *p.* 505. *cum Sylvio,*
» *resp. v. ad* 1.* »

Rectè tamen notat *Croix l.* 3 *part.* 1. *n.* 900 quòd oscula, etiàm habita ex more Patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinariè sint mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit è converso cum *Sanch. etc. n.* 902. quod osculari pueros (intelligendum de valdè pueris), etiàm cum sensibili delectatione, non sit ordinariè nisi veniale, quià delectatio illa ordinariè non est nisi naturalis.

» Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, jo- 418
» co, curiositate, levitate, petulantia, imò etiàm sen-
» sualitate, sivè affectu sensuali, ac naturali (dum-
» modò non cum delectatione venerea, nec ejus cau-
» sâ: et si præter intentionem suboriatur, eâ repulsâ,
» ac tunc abstinendo ab illis), venialem culpam non
» excedunt. Vide *Fill.* hìc, *Less. Sanch. loc. cit. Dian.*
» *p.* 4 *t.* 3. *R.* 136. Contrarium tamen est tutiùs *V.*
» *Trul. l.* 6 *c.* 1 *d.* 12 *num.* 8. *(*Sed vide dicta n.* 416.)*

» 5. Idem dicendum de tactu, et aspectu inhones- 419
» tarum partium corporis proprii, aut commixtionis
» animalium; non cum animo venereo, sed ex curio-
» sitate tantùm, aut levitate, secluso scandalo, et pe-
» riculo consensûs venerei. *(*Tangere propria verenda*

» *ex levitate, aut curiositate per se non est mortale; ut*
» *dicunt Salm. c. 3 n. 43 cum Sanch. et Bon. ac Tour-*
» *nely t. 3 p. 510. cum Sylvio et communi: modò absit*
» *turpis delectatio, aut ejus periculum: et fiat obiter, et*
» *non repetitis vicibus, ut benè advertit Tournely, quià*
» *aliàs jam aderit periculum. Hinc non excusatur à*
» *mortali, qui cum commotione spirituum, et sinè justa*
» *causa propria pudenda tangeret. Hinc rectè ait Tour-*
» *nely p. 510. Con. 1 esse mortalem aspectum proprio-*
» *rum genitalium, si fiat studiosè, et morosè, absque*
» *necessitate (ut intelligendum.) Secùs si breviter, ut*
» *Sylvius, et Sanch. ibid. An autem conjux, seipsum vo-*
» *luptuosè tangens, peccet? Vide dicenda de Matrim.*
» *l. 6 n. 937. Morosè autem aspicere commixtionem*
» *animalium, periculum est, ut benè notant Salm. n. 13*
» *et Croix n. 903. Excusantur verò conjungentes equos,*
» *tauros, et similes ad procreandam prolem; modò ab-*
» *sit animus libidinosus, ut benè ajunt Tournely p. 510*
» *v. Nostro, Tamb. l. 7 c. 8 § 2 n. 5. Elbel n. 211. et*
» *Holzmann n. 711.)* * Imò, si tactus talis, aut as-
» pectus proprii corporis naturali aliquo, ac non
» malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. gr. si
» frictione extinguere velis pruritum non venereum:
» dummodò tamen absit periculum pollutionis, aut
» consensûs in eam, si improviso præter intentio-
» nem fortè obveniret. *Less. n. 63 Fill. n. 214. Sanch.*
» *l. 9 d. 31.*

» 6. Tactus nudi, et aspectus partium inhonesta-
» rum alterius corporis, maximè diversi sexûs, aut
» concubitûs humani ex curiositate (nam de necessi-
» tate aliud est, etiàm secluso affectu venereo) vi-
» dentur non posse excusari à mortali propter gravem
» indecentiam, et periculum proximum actûs vene-
» rei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto,
» et ità obiter, ut hæc absint. *Sanchez n. 23 et 29.*
» *Fill. n. 218. Laym. etc.)* * *(cum Tamb. et Salman.*
» *d. n. 13.)* * »

Notandum I. quoad tactus impudicos, quòd eos sola necessitas excuset; hinc Medici tangentes, aut

aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiàm diversi sexûs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb.* 6, *Dec. de Impudic. c.* 3 *n.* 49 ex communi, *et Salm. c.* 3 *n.* 12 *et* 68. *Sanct. Thom.* 2 2 *quæst.* 154 *a.* 4 *et Sporer de Matrim. n.* 674. Vide dicenda ex *n.* 481. Hoc speculativè verùm est : utinam tamen practicè Medici in his jugiter non peccarent ! Non excusatur autem à mortali, qui sinè tali necessitate tangit alterius pudenda, etiàm personæ ejusdem sexûs, nisi fortè fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hîc *n.* 7 tenent *Tamb. Dec. c.* 8 § 2 *n.* 4 *et Croix n.* 906. At rectè *Salm. n.* 50 hoc nequè practicè dicunt admittendum, sed tantùm speculativè, modò tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, nequè per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes ? *Croix n.* 904 *cum Sanchez*, nec etiàm excusat à mortali ; nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id meritò *Salm. c.* 3 *n.* 49 practicè etiàm damnant de mortali, si ità tangantur pudenda diversi sexûs, etiàmsi fiat per transennam, quià valdè periculosum est. *Croix* autem *n.* 902 probabiliter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant. Notandum II. tangere genitalia brutorun non esse ordinariè nisi veniale, ut dicunt *Croix l.* 3 *part.* 1 *n.* 903 *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 46 *n.* 15 *etc.* Secùs probabiliùs dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix l. c. Holzm. n.* 711. *Elbel de* 6. *Præc. n.* 211. *Tourn. p.* 510. *v. Nostro, et Sporer de Matr. c.* 3. *n.* 697 *cum Bon. Salas, et Tamb.* (contrà *Dian. et Sanch.* putantes, hoc non esse mortale.) Ratio, quià, licet hoc fieret tantùm levitatis causâ, tamen est actio per se vehementissimè excitans ad venerem. Notandum III. cum *Bus.* hîc *n.* 7 *et Salm. c.* 3 *n.* 13 quoad aspectus, non esse de se mortale, citrà periculum consensûs venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexûs, nisi aspi-

ciens esset valdè propensus ad sodomiam, ut notant *Salm. c.* 3 cum *Sanchez*, *et Filliuc.* Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421 Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexûs, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visûs, sit de se mortale? Negant *Caj. et Navarr.* apud *Sanchez de Matrim. l.* 9 *D.* 46 *n.* 21. quià, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantùm naturali. Sed cum *Sanch. n.* 22 *et S. Antonin. Gers. Less. Fill. etc. ac Salm. c.* 1 *n.* 7, 9 *et* 12 omninò dicendum, esse mortale, nisi visio fieret à loco longinquo, et tempore brevissimo, ut *Salm. n.* 13 *et Ronc. c.* 1 *q.* 1. Ratio, quià talis turpis aspectus procùldubio valdè ad luxuriam excitat. Excusant tamen à mortali *Salm. n.* 12 *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiàm senilis, vel frigidæ complexionis; At hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. c.* 3 *n.* 13 virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem à mortali quemcumque, deliberatè aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm.* eodem loco in fine cum *Sanch. et Fill.* quòd aspectus peccaminosi induant, sicut tactus, eamdem speciem objecti; et ideò dicunt, explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ parùm contradicit *Croix l.* 6 *p.* 2 *n.* 130, ubi ait, quòd, qui sinè ullo desiderio personam nudè aspicit, non teneatur dicere qualis fuerit persona: quomodò enim fœmina, aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodò quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes hones-

tas personæ pulchræ sexûs diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. c.* 1 *n.* 2 dicunt, hòc esse per se licitum, proùt licitum est aspicere quascumque res pulchras, ad visum à Deo creatas; ideò tenent, nullam esse culpam per se, præcisâ curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Tourn. t.* 3 *p.* 513 *in fine*, loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto hoc raró excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secùs tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quià tunc excusari nequit à veniali, et etiàm à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ procùldubio aderit, quandò in aspiciendo adest commotio spirituum. Ità *Salm. ibid. n.* 3 *cum Less. Caj. S. Anton. Fill. etc. ac Holzm. n.* 712 *et Elbel. n.* 188. Imò valdè meritò ait *Ronc. de* 6 *Præcept. c.* 1 *Reg. in praxi* 1, diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maximè, si quis inordinato amore ergà ipsam afficiatur, non esse sinè gravi peccandi periculo: Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinatè dilecta, cui valdè adhærent *Salm. c.* 3 *n.* 22 *et c.* 7 *n.* 34 *ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

Aspicere autem partes minùs honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, seclusο periculo lapsûs, et modò aspectus non sit diuturnus, ut suprà, de se non est mortale; Ità *Nav. Sum. c.* 23 *n.* 19 *Sanch. de Matrim. l.* 9 *D.* 46 *n.* 25 *Cajet. v. Ornatus*, *et Salm. c.* 3 *n.* 13 *cum Armill. et aliis.* Dictum est *de se*, nam benè inquit *Holzm. dict. n.* 712, id facilè mortale esse in aspiciente, valdè ad venerem proclivi. 423

Aspicere picturas obscœnas, tantùm ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c.* 8 § 5 *n.* 1, si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed, in praxi, virum morosè aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari à mortali, quià difficulter se liberare hîc poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elb. n.* 195; nisi aspiceret per 424

brevissimum tempus, et in magna distantia, ut benè ait *Ronc. c.* 1 *q.* 1.

425 Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmativè, si ornet se pro decentia sui statûs, vel juxtà morem Patriæ. *Salm. de VI. Præc. c.* 13 *n.* 16 Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th.* 2 2 *q.* 169 *art.* 2. Mulier autem, quæ sinè recto fine se ornaret, certè peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter verò, si faceret tantùm ex levitate, aut vanitate. Ità *Caj. Less. Sylv. etc.* cum *Salm. l. cit. n.* 15 *ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. n.* 16 *cum S. Th. dict. art.* 2 *ad* 1 *et* 3 qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vide alia dicta de scandalo *l.* 2 *n.* 55 ubi diximus, quòd mulier, juxtà consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulùm ubera detegens non peccet graviter, per se loquendo, si fortè indè in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati. Vide dicta *eod. l.* 2 *n.* 54. Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter; sed non rarò erit mortale; Vide *ibid. n.* 52 *vers.* 2 *Si fœmina*.

» 7. Aspectus verò, et subindè etiàm (rariùs tamen » propter periculum adjunctum) tactus ex petulan- » tia, vel curiositate, partium inhonestarum alterius » corporis, ejusdem tamen sexûs, citrà affectum, » et periculum consensûs venerei, excusari posse à » mortali, ut v. gr. quandò simul aliqui natant, vel se » lavant, docent *Laym. l.* 3 *sect.* 4 ex *Sanch. l.* 5 *mor.* » *c.* 6 *n.* 12 13 *et n.* 27 28. *Trull. d.* 12 *n.* 15 * (*Vid.* » *dict. n.* 420.) *.

426 » 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio » comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, ges- » tus, literæ, et dona amatoria, si tantùm fiant ex » curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia; se- » cùs tamen, si fiant, vel animo inhonesto, sivè vene- » reo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel alio- » rum, *Sanch. d.* 46 *q.* 3 *Fill. t.* 30 *c.* 10 *q.* 3. »

Quær. 2. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quidquid in hoc puncto diversè DD. sentiant, dicendum I. de se non esse tale malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quod de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 46 *n.* 34. Dicendum II. quòd loqui turpia ob vanum solatium, sivè jocum, de se non sit mortale. Ità cum *Bus*, hìc, et *S. Antonin. p.* 2 *tit.* 5 *c.* 1 §. 8. *ac Sanch. n.* 35 cum *S. Antonin. Nav. etc. Tamb. c.* 8 §. 3 *n.* 2. Nisi audientes sint ità debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n.* 36 *cum Nav. etc.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c.* 3 *n.* 19. Hinc notant *n.* 20 cum *Dicast.*, dicteria turpia, quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quià ludricè dicuntur, et audiuntur. Ità etiàm loquitur S. Antonin. l. c. dicens: *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia,... tamen potest esse mortale ratione scandali, ut, cum Audientes sint debiles spiritu, et verba essent multùm lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiàm dicunt cum *Bus. Sanch. n.* 44 *Tamb.* § 5 *n.* 1 *et Spor. de Matr. n.* 695, de se esse tantùm veniale legere libros turpes ex curiositate, sinè turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. (Sed sedulò satagant Confessarii, ut hoc prohibeant, quantùm valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam Animæ ruinam hauriunt). Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n.* 38 *cum Caj.* Rectè autem advertit *S. Antonin. l. c.* quòd, audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videatur posse excusari à mortali*, sicut qui morosè delectatur in turpi cogitatione, *nisi fortè* hæc forent inter Conjuges. Dicendum III. cum eodem *Sanch. n.* 39, esse sinè dubio mortale dicere turpia ob delectationem, captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut rectè addit *Tamb. l. c.* sivè cum periculo

gravis scandali, quòd frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis, ut benè advertit *Elbel. n.* 194. Hinc tenent *Salm. c.* 5 *n.* 19, non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maximè coram adolescentibus et mulieribus, juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexûs, coram aliis sexûs ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiàm utiquè peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: et tunc peccant non solùm peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiàm peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut rectè dicunt *Salm. cum Dic. n.* 21. Et ideò in Confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactârunt. Colloqui autem honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maximè in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *n.* 442. *in fin.* cum *Sal. n.* 22 *Ronc. c.* 1 *Reg.* 2 *in praxi.*

427 Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quòd, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccet mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 46 *n.* 42. Si verò in comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantùm; aut ob vanum solatium, secluso periculo consensûs in turpem delectationem. Ità *Sanch. d. n.* 41 *et Tamb.* §. 5 *n.* 1 *cum Diana*, *Rodr. Lorca*, *etc.* quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret suâ pecuniâ, concurrens ad talem repræsentationem.

Num autem graviter peccent omnes, qui pecuniâ, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiàmsi sinè ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croix l.* 2 *n.* 239. Et huic opinioni olim adhæsi. Sed meliùs nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, et Holzm.*

de Carit. c. 4 n. 242. Ratio, quià isti, etsi materialiter, tamen positivè cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem rectè dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiàm qui aliàs impedire commodè possunt. Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut suprà, sinè quibus comœdia etiàm fieret; isti enim nequè essent causa illius turpis repræsentationis, quià non positivè in illam influerent; nequè occasio; quià (ut supponitur) etiàm sinè ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, et Religiosos, qui non possunt huic interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim rectè docet Bened. XIV. de Synodo l. 11 c. 10. Et excipe etiàm laicos, sinè quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causâ hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valdè timoratus, et insuper pluries esset expertus, se, illas spectando, numquam lethaliter peccâsse; modò suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

Certum est autem, repræsentantes, seu componen- 428 tes has comœdias, notabiliter turpes, nullo modo excusari posse à peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n. 42 cum S. Anton. Sylv. Ang. etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut rectè notat *Tamb. ib.* Nota autem hìc id, quod docet *D. Th. 2 2 q. 168 ar. 3 ad.* 3 nempè: *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideò etiàm officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundùm se illicitum: nec sunt in statu peccati, dummodò moderatè ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis (id est turpibus, vel quæ vergunt in Proximi nocumentum,* ut explicat in corp.) *ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis...., Undè*

illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant.....; si qui autem... sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes. Idem docet *D. Anton. p.* 2 *tit.* 23 §. 14 ubi explicando verba illa *D. Thom., illicitis verbis aut factis*, dicit; *Si cum verbis turpibus, vel actibus, turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale.* Vide alia dicta *de Scandalo l.* 2 *n.* 56.

429 » 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo » alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum » alia circumstantia mala, secundùm se non sunt » malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quandò verò » sancti Patres eas interdùm valdè reprehendunt, » loquuntur de turpibus, et earum abusu. Vid. *Caj.* » *v. Chorea. Fill. n.* 223. * (*Choreæ, ut docet S. Antonin. p.* 2 *tit.* 6 *c.* 6 *per se licitæ sunt, modò fiant à* » *personis sæcularibus, cum personis honestis, et honesto* » *modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. Idem* » *dicunt Salm. c.* 3 *n.* 17 *et* 18 *cum Azor. Cajet. Fill.* » *Bon. etc. In choreis autem leviter apprehendere ma-* » *num fæminæ, vel non erit culpa, vel ad summum ve-* » *nialis, ut notat Caj. ib. Sum. v. Chorea: et Consentit* » *probabiliter Sporer de Matr. c.* 3 *n.* 694. *Vetitum au-* » *tem fuit Clericis à Trid. sess.* 24 *c.* 13 *choreis illicitis* » *assistere, saltem illas ducere.* Vid. *Salm. ibid.*

» 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes » libros aut picturas, incitantes ad libidinem, peccant » mortaliter; quià sunt ruina proximi; cum moraliter » certum sit, multos indè ad peccatum incitandos. *Fill.* » *n.* 211 Similiter Magistratus, qui permittunt, ut ex- » hibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter docet » *Hurt.* et concedit *Bald*, si auctoritatem illis præs- » tent, eas approbent, vel foveant : addit tamen, eos » posse aliquandò excusari, si ad majus malum im- » pediendum non puniant, et tantùm tolerent. Vid. » *Diana p.* 5 *t.* 15 *R.* 82.

430 » 11. Persona soluta, permittens se tangi ab alia, » tactu, qui vulgo censetur pudicus, ut prehensio, » contrectatio manûs, amplexus, et oscula juxtà mo-

» rem patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo » affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen *Fillucius*, etiàm tunc admitti posse, ne tangens infametur. * (*Sivè, ne suspicionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ità Tourn t. 3 » p. 505 cum Sylvio et Salm. c. 3. n. 62 cum Sa, » Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus » fiant clam, et certum sit malitiosè fieri. Salm. ibid. » Tamb. § 4 n. 25. Croix lib. 2 n. 249.*) * Admittens » autem tactus impudicos (ut mamillarum et obscœnarum partium) vel oscula furtiva, * (*ut dicunt » etiàm Salm. d. n. 22.*) *, et morosa, vel indecentia, » certò peccat : quià præsumitur affectus malus. Vid. » *Fill. lib.* 30 *n.* 169 et infrà *lib.* 5 *c.* 1 *dub.* 2. »

Utrùm autem mulier, vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiàm clamare, si oporteat ? Affirmant *Salm. ibid. cum Caj.* ex communi, ut asserunt ; et probant ex *Deut.* 22 *v.* 24, ubi damnatur ad mortem puella, *quià non clamavit, cum esset in Civitate*. Sed valdè probabiliter dicit *Nav. Summ. cap.* 16 *n.* 1. *Soto de Just. l.* 5 *q.* 1 *art.* 5 *et Bon. de IV. Præc. q. un. n.* 10 *cum Reg.* non tenêri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni, sivè infamiæ, vel nimiæ verecundiæ ; quià tunc, si aliter jam resistat quantùm potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii suprà relatus ; nam præceptum illud erat præceptum judiciale, pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, et non clamâsset, *cum esset in Civitate* ; quià præsumebatur ipsa (ut commentat *à Lap.*) *stupro consensisse ; et ideò non clamâsse*. Et idem sentiunt *Menoch. et Gordon. cum Philone* apud *Calmet*, super textu citato. Prætereà nemò dubitat, quin omnia præcepta judicialia Veteris Legis jam omninò cessaverint per præcepta judicialia perfectiora Legis Evangelicæ, ut probat doctus *Frassent. t.* 6 *de Leg. D.* 3 *art.* 2 *q.* 4 *concl.* 1 *in fine*. Non negandum tamen,

quòd, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utiquè clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potiùs pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quàm permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus *n.* 368. At negativa, quam tenent *Sot. Nav. Tolet.* et alii, potiùs speculativè, quàm practicè est probabilis.

431 » Quæres, an, et quatenùs liceant tactus, et as» pectus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

» Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad co» pulam, ad hanc enim licitè se excitant. Alio autem » fine, v. gr. voluptatis causâ si fiant, sunt peccata » venialia: quià matrimonium eos cohonestat, ac de» fectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen ha» beantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis » sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter sal» tem. *Sanch. l.* 9 *d.* 46 *n.* 7. *Fill. n.* 357 et alii. * » (*Vid. l.* 6 *n.* 932 *ad* 936) *

» Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; » pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tan» tùm intendant delectationem sensitivam; secùs, si » veneream; *Sanch. l. c. n.* 50 *etc. Bonac. p.* 9 *n.* » 6 *etc.* * (*Sed vide dicenda l.* 6 *n.* 854.) * »

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

125

« Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo 433
» modo, quo natura instituit: v. gr. quandò servan-
» tur sexus diversus, species eadem, vas, et modus
» naturalis, etc.

Undè resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideò in Confessione sunt exprimendæ.

» 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum
» soluta (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio,
» religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reduci-

» tur. 1. Concubinatus, qui est fornicatio continua-
» ta. Undè concubinarius (sicut et meretrix) ordi-
» nariè non debet absolvi, nisi dimissâ concubinâ,
» aut muliere suspectâ, cujus retentio scandalum
» daret, licet cum ea non peccaret. *Sanch. lib.* 1
» *mor. c.* 8 *Nav. c.* 3 *Fill. tr.* 30 *c.* 2 *n.* 56 2. Con-
» gressus cum alterius sponsâ, quæ est fornicatio
» intrà eamdem speciem gravior, et in Confessione
» aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet *Rodr.*
» *tr.* 3 *c.* 109. *Sanch. de Matr. t.* 1 *l.* 1 *d.* 2 *n.* 6 *Fag.*
» *t.* 1 *l.* 4 *c.* 3 *Fill. l.* 2 *tr.* 30 *c.* 2 *n.* 52 contra *Covarr.*
» *Vivald. Led. Azor.* quorum sententiam, (etiàm res-
» pectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam cen-
» set *Dian. p.* 1 *tr.* 7 *Resp.* 5. »

Attende hîc prop. 15 damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Qui habuit copulam cum solutâ, satisfacit Confessionis præcepto dicens, commisi cum soluta grave peccatum contrà castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, procùldubiò fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantùm ad matrimonium, quo non solùm proles generari, sed etiàm benè educari possit. Ideò fornicatio semper est intrinsecè mala, licet aliquandò per accidens à fornicario proles benè educetur. Ratio, tùm, quià in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causâ nimiæ delectationis, facillimè errari potest; tùm, quià natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tùm, quià de se est contrà jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actûs. In matrimonio autem esto eadem, delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentiâ disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Ronc. de VI, Præc. c.* 1 *q.* 2.

433 Quæritur hîc 1. an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omninò affirmant, quià talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ità *Lugo de Just. et Jure Disp.* 10 *n.* 197. *Ronc.*

ib. q. 3 *cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi puto sequendos. Alii verò negant. Vide dicta *n.* 368.

Quær. 2. an permitti possint meretrices? *Prima* sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salman. de* 6 *Præc. c.* 2 *n.* 91 *cum S. Thom. Cov. Trull. Led. etc.* huic et clarè adhæret *S. Aug. l.* 4 *de Ord. c.* 4. Ratio, quià, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempè sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideò *S. Aug. loc. cit.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Verùm *secunda* sententia, practicè probabilior, negat; et hanc tenent *Ron. de* 6. *Præc. c. q.* 6. *Nav. Man. c.* 17 *n.* 195. *cum Cornel. Gutt. et aliis ap. Salm. n.* 83. Ratio, quià per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eoquod in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideò, cum hoc vitium frequentiâ magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideò se abstinent à sollicitandis fœminis honestis. E converso, permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempè plures puellæ prostituuntur, adolescentes Parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Cæterùm, benè advertit et probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretricii*, quòd, licet in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sint. 434

Concubinatus autem propriè est concubitus soluti cum soluta (impropriè verò cum uxorata vel uxorato); dummodò habeantur invicem uxorio modo, sivè in unamet domo, sivè in alia, ut constat ex stylo Curiæ Romanæ, et ex Concilio Tridentino *sess.* 24 *c.* 8. Nota hîc, ante omnia, prop. 41. proscriptam ab Al. VII. quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum, deficiente illâ, nimis ægrè ageret vitam, et aliæ epulæ tædio mag-* 435

no concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficilè inveniretur. Item nota alias tres prop. damnatas ab Innoc. XI. 61. *Potest aliquandò absolvi, qui in proximâ peccandi occasione versatur, quam potest, et non vult omittere, quin imò ex proposito quærit, aut ei se ingerit.* 26. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quandò causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrit.* 76. *Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.*

Hinc quæritur I. An aliquandò possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere è domo non posset sinè scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum *Bus.* dicunt *Salm. c. 2 n.* 27. Ratio, quià in diuturno concubinatu est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam: Non negant tamen *Salm ib.* in aliquo casu rarissimo eum posse absolvi; puta (ut ait *Spor. de Pœn. n.* 329 *cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxtà dicenda *de Pœn. n.* 455. Sed eo casu dico, omninò expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quòd pœnitens (satis aliàs dispositus, ut supponitur) non ampliùs redire posset ad peccata confitendum; vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436 Quær. II. An, extrà prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequàm concubinam dimittat, si sedulò se eam dimissurum promittat? Alii concedunt pro primâ, vel secunda vice, ut *Diana*, *Sancius*, *Megala*, *et F. Anton. à Sp. S.* apud *Salm. c. 2 n.* 28. Alii omninò negant etiàm pro prima vice, quandò occasio est próxima. Ità *Nav. Pal. Azor. Tol. Fill. etc.* cum *Diana*, se revocante *ap. Salm. n.* 32. Alii deniquè, ut *Salm. d. n.* 32 cum *Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius sit publicè notus, minimè est absolvendus, etiàmsi det signa magni doloris; nisi concubinam dimittat, aut nisi postquàm (concubinâ extrà domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio,

tùm, quià scandalum pateret, vidêre eum, qui adhùc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tùm, quià publicus peccator non debet absolvi, nisi etiàm publicè eum pœniteat, et scandalo satisfaciat. Vide dicenda *l.* 6 *n.* 511. Si verò concubinarius sit occultus, nec etiam absolvi potest; nisi in aliquo casu raro: puta, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus morte socii, vel si magnum periculum mortis evaserit. Ità *Lugo de Pœn. D.* 10 *n.* 151 *et Salm. n.* 34 *cum Pal. Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantùm admittendum puto, quandò est moraliter impossibile, quòd concubina antè absolutionem brevi dimitti possit; vel quandò urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxtà mox dicta *n.* 435 *in fine.* Nam aliàs semper absolutio est differenda; quià experientiâ nimis constat, quòd, obtentâ absolutione, difficulter occasio posteà auferatur, et sic facillimè redeatur ad vomitum. Vide dicenda *l.* 6 *n.* 456.

Quæritur III. An concubina, quæ à concubinario sustentatur, possit absolvi, antequàm à domo illius discedat? Rectè negant *Salm. c.* 2 *ex n.* 43. Excipiunt tamen *n.* 44 primò, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundò, si fæmina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sinè dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est huic assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed in his casibus regulariter semper etiàm est differenda absolutio. 437

Quær. IV. An possit absolvi, qui, causâ artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. t.* 4 *in* 3 *p. D.* 32 *sect.* 2 *Cajet. v. Periculum, et Salm. c.* 2 *n.* 46 *cum Cand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et indè os- 438

tenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi, quantùm potest. Hinc communiter possunt excusari à deserenda occasione, qui, ratione officii, cum fœminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c.* 3 *n.* 5 *ac Graff. Jann. Hurt: Lopez, etc.* cum *Salm. n.* 47 *et Milant. in p.* 61 *Inn. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui, fœminis medendo, sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de Parocho, qui, in audiendis fœminarum Confessionibus, voluntariè se polluit : Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secùs tamen dicendum de Confessario simplici, qui tenetur abstinêre à Confessionibus excipiendis, nisi fortè ex hoc infamiam subiret. *Salm. n.* 48 *cum Pal. Nav. Hurt. etc.* Potest etiàm absolvi fœmina, quæ vivit hospitando, et peccat occasione hospitandi, et ideò cadit cum diversis, et etiàm cadit cum aliquo particulari, modò proponat indè evitare sola cum solo conversari. Ità *Salm. n.* 49 *cum Nav. et Trull.* Si tamen adhùc, remediis adhibitis, peccans eodem modo relabatur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modò absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxtà dicenda *de Pœn. l.* 6 *n.* 457.

439 Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiàm anteà cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantùm peccaverint, et post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm. c.* 2 *n.* 50. Secùs, si occasionem removêre neglexerint, *ib.* Quarè numquàm eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gràvis necessitatis, proposito suprà in *quæst.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxtà dicenda *l.* 6 *n.* 459. Et etiàm in eo experimentum quærerem.

440 Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa sit in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contrà naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negativè cum *Salm. cap.* 2 *n.* 52 *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *quæst.* IV. *ut suprà.*

Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiàm cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred.* *Sanctius*, *et Anton. de Sp. S.* apud *Salm. n.* 57. Sed contrarium omninò tenent *Salm.*, quià damnum spirituale magis, quàm temporale, præcavendum est. Verùm hæc ratio, si hìc valeret, valêre deberet etiàm pro casibus suprà allatis *quæst.* III et IV. ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquandò eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sinè magno detrimento suæ famæ, vel sui statûs, ità ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib.* 6 *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omninò, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eodem *lib.* 6 *n.* 456. 441

Plura hìc adduntur scitu utilia in hac materia.

I. A concil. Trid. *sess.* 14 c. 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis, ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extrà Oppidum, vel Diœcesim, implorato brachio Sæculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tàm à laicali, quàm ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25 *c.* 14 post primam monitionem privatur tertià parte fructuum Beneficii; post secundam verò privatur pensionibus, et Beneficii administratione; deindè post tertiam omni beneficio expoliatur; deniquè excommunicatur, et tunc potest etiàm Curiæ sæculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c.* 2 *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertià parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiàm post monitionem tantùm semel peccaverit. *Salm. ibid. n.* 64. Notandum autem 1, nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut a S. C. fuit decisum apud *Salm. n.* 66. Notandum 2, pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse. *Salm. n.* 67. Notandum 3, quòd Cle- 442

ricus non privetur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n* 68.

Utrùm autem Clerici, concubinarii publici, sint etiàm ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Anton. Nav. Sylv. etc. apud. Salm. c.* 2 *n.* 70 dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tàm ab officio, quàm à Beneficio ex *c. Sacerdotes. Dist.* 50 Et sic declaratum esse à S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Sot. in* 4 *D.* 5 *q.* 5 *a.* 6 *Fill. tr.* 27 *n.* 124. *ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imò potiùs probatur oppositum ex Trid. *l. cit.* ubi dicitur, quòd, si Clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii; ergò supponit Concilium, nullam esse suspensionem anteriùs, ipso jure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et, etiàmsi esset authentica, aliam non habêre auctoritatem, quàm sententia probabilis Doctorum, juxtà dicta *l.* 1 *n.* 106.

443 » 2. Stuprum, hoc est defloratio Virginis, ipsâ in-
» vitâ; quià, si consentiat, erit tantùm fornicatio
» simplex, nec circumstantia in Confessione aperien-
» da, ut probat *Less. et Sanch. l.* 7 *dis.* 12 contrà *Nav.*
» *Azor.* et alios. »

Et cum *Bus. et Sanch.* consentiunt *Salm. de VI. Præc. c.* 4 *n.* 2 *et Ronc. c.* 3 *q.* 2 *cum Barb. Bon etc.* Dicunt autem *Bon. et Salm. n.* 13. *cum Less. Fill. Diana*, quòd fornicatio cum virgine consentiente possit esse aliundè speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris Parentum, vel rixarum, odii, etc. Vide dicenda *de Sponsalibus*, *l.* 6 *n.* 847.

444 » 3. Raptus, cum scilicet persona aliqua (sivè mas-
» culus, sivè fœmina, sivè nupta, sivè innupta)
» libidinis causâ abducitur, illatâ vi, sivè abductæ,
» sivè iis, quorum potestati subest. * (*Scilicet paren-*
» *tibus, aut tutoribus, aut viro; non autem si sint fratres,*
» *et mulier sit sui juris: Ronc. q.* 3 *cum Mol.*) * Si quæ
» tamen spontè discedat cum Amasio, insciis Paren-

» tibus, non erit propriè raptus, sed fuga, non ad-
» dens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug.*
» *d.* 16 *n.* 137. *Filliuc. n.* 10. Vid. *Bon.* Idem dicit
» *Diana p.* 1. *t.* 7 *R.* 37 *ex Less. lib.* 2 *cap.* 19. *d.* 1.
» *Sanch. de Matr. t.* 2 *l.* 7 *d.* 4. *n.* 5. *etc.* »

Ex Tridentino *Sess.* 24 *cap.* 6 raptor tenetur mulierum ducere, aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quandò tamen adest Raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiàmsi cum raptâ sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiàm preces importunæ. Num autem etiàm dolus? Vide *Salmantic. de IV. Præcept. cap.* 4 *n.* 28. Vid. alia *de Matrim. lib.* 6 *n.* 1107 *et* 1108.

» 4. Adulterium, cum scilicet uterque, vel alteruter 445
» coëuntium est conjunctus matrimonio, etiàmsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, et huic præcepto. Quod, si fœmina adulterans sit conjugata, graviùs habetur, quàm si vir, propter incommoda graviora, v. gr. damnum hæredis, prolis incertitudinem, etc. Si verò uterque sit conjugatus, adhùc graviùs est, quià sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in Confessione exprimendæ.
» *Fill. t.* 26 *c.* 4 *n.* 85 *et* 89. »

* (*Nota* hìc prop. 50. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeòque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*

Qui sodomiticè uxorem cognoscit, probabiliùs etiàm 446
adulterium committit, quià est contrà bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matrim. lib.* 9 *D.* 18 *n.* 4. *Ronc. c.* 4 *q.* 3 *cum Azor. etc. Salm. de IV. Præc. cap.* 5 *num.* 15 cum communi, contrà paucos. Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid.*

An verò sit adulterium copula, habita cum despon- 447
sata per verba de futuro? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de Matr. lib.* 1 *D.* 2 *n.* 2. *Salm. d. c.* 5 *n.* 10. *Ronc. ibid. q.* 5. Censent autem *Ronc. et Salm. de Matr.*

cap. 1 *n.* 11 quòd, si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debeat aperire in Confessione circumstantiam sponsalium, tamquàm mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ : Probabile verò satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo*, *Sanch. et Laym.* esse tantùm circumstantiam aggravantem, cum sponsus per *sponsalia* nullum acquirat jus in corpus alterius. Vide hoc *de Matr. l.* 6 *n.* 847.

448 « 5. Incestus, hoc est congressus cum consangui-
» nea, vel affine, usquè ad quartum gradum, eo gra-
» vius peccatum, quò gradus est propinquior, quem
» proindè in Confessione exprimere, saltem securiùs
» est, ut habet *Nav. c.* 6 *C. Lugo disp.* 16 *n.* 312 sicut
» etiàm multò gravior est incestus cum consanguinea,
» quàm cum affine in eodem gradu, v. gr. cum matre,
» quàm cum noverca; cum sorore propria, quàm
» cum sorore uxoris; et rursùs gravior est cum affi-
» ne, quàm cum cognato spirituali, vel legali. Addi
» verò debet, si in primo gradu fuerit, utrùm cum
» matre, an cum filia, an sorore, *C. Lugo loc. cit. et*
» *Escob. de actibus humanis E.* 2 *c.* 6 ubi ex *Hurtad*,
» *d.* 9 *de Pœn. diss.* 4. probabile dicit, incestum in
» eodem gradu, et linea ejusdem esse speciei (eò tamen
» graviorem, quò gradus est vicinior stipiti), et satis
» esse dicere, habui rem cum consanguinea in linea
» recta. Ad hanc speciem revocatur, tamquàm ana-
» loga, fornicatio cum filia Confessionis; cum propriè
» non sit cognatio spiritualis, quam tamen circum-
» stantiam in Confessione exprimendam esse probat
» *Sanch. l.* 8. *de Matr. d.* 55. *Con. d.* 32. *Fagund.* et
» cæteri probabiliter contrà *Sa.* V. *Confessio*, *et Dian.*
» V. *Lugo n.* 355. »

Ad majorem horum claritatem, quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda *de Sacr. Pœnit*, *lib.* 9 *n.* 370 ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantùm primo gradu consanguinitatis in linea recta) *cum Caj. Sot. Lug. Bon. etc. cum D. Thom.*

449 Quær. II. An incestus cum consanguinea differat

specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis. *Prima* cum *Croix lib.* 6 *p.* 2 *n.* 1073. *Caj. Lugo*, *Dian. ex S. Th.* negat, quià in utroque casu contrà reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. *Secunda* sententia cum *Vasq. Dic.* et aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quià videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quàm ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda *l.* 6 *n.* 469.

Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales 450
sit diversæ speciei, quàm inter consanguineos, et affines? Absolutè affirmandum cum *Salm. et S. Th.* qui 2 2 *q.* 154 *art.* 10 *ad* 2 docet, per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestûs*. An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n.* 49 sed probabiliùs negat *Croix n.* 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempè ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis, et explicari debet. Vide *Salm. ib n.* 41.

Quær. IV. An Confessarius, rem habens cum filia 451
spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? *Prima* sententia affirmat, quià Pater cum filia spirituali contrahit quamdam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideò videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ità *Salm. c.* 5 *n.* 43 *cum Sot. Sanch. Fag. etc. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tract.* 30 *n.* 105 *Spor. de Matr. cap.* 3 *n.* 626 *Elbel de* 6 *Præc. n.* 141 *Holz. eod tit. n.* 669 item *Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand etc.* apud *Salm. n.* 42 Idem sentit *Tourn. t.* 3 *p.* 488 *art.* 4 *v. Quær. ex c. ult. de Cogn. Spir.* Ubi: *Ex datione aliorum Sacramentorum* (præter Baptismum, et Confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quià nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; nequè est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam) dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Rectè verò advertit *Elb. l. c. cum Henno*, Parochum peccantem cum tali pœnitente, peccare etiàm contrà justitiam, cum ex justitia teneatur suas oves

pascere, ex Trid. non solùm verbo, sed etiàm exemplo.

452 Quær. V. An propinqui, obtentâ dispensatione ad Matrimonium contrahendum, si antè Matrimonium fornicentur, incestum committant? Affirmant probabiliter *Major*, *et Callego apud Croix lib* 6 *part.* 2 *n.* 1077 quià impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantùm, ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minùs probabiliter contradicit *Sanch. de Matr. l.* 7 *D.* 67 *n.* 9 *cum Caj Arm. et Vega*, et idem sentit *Lugo de Just. D.* 3 *n.* 13. Ratio, quià dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem Matrimonii; ubi autem Matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergò, cessante Matrimonii prohibitione, cessat, tamquàm accessoria, prohibitio specifica fornicationis.

453 Nota hîc, quòd omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, et secundi gradûs, sint incestus, juxtà receptam sententiam. Vid. *Dub. seq. n.* 469.

454 « 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per » actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violan» tur, sunt locus, et persona. Undè sacrilegium est » 1. Omnis actus luxuriosus exterior (qualis est v. » gr. pollutio; et probabiliter etiàm tactus impudici) » Vid. *Lugo n.* 464 in loco sacro, hoc est, templo, » vel cœmeterio; nisi tamen fiant à conjugibus ex » necessitate, v. gr. ad vitandam incontinentiam. 2. » Omnis actus luxuriosus, tàm interior, quàm exte» rior in persona, vel cum persona voto castitatis » consecrata, circà quem tamen probabile est, non » opus esse exprimere, utrùm fuerit votum solemne, » an simplex: Sicuti nequè, si duplici titulo sit sa» crata, v. gr. quià est Sacerdos, et Religiosus: quià » est moraliter una numero malitia: *Sanch. de Matr.* » *l.* 7 *d.* 27 *n.* 27 *Henr.* et cæteri, quos citat *Dian.* et » sequitur *p.* 1 *t.* 7 *R.* 3 *V. Card. Lug. d.* 16 *de Pæn.* » *S.* 4. *Bon. q.* 4 *p.* 17 *Esc. E.* 8. »

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc punctò segregatim exponam, quoad sacrilegium, circà *personam*, circà *locum*, et circà *res*.

I. Circa *personam*, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiàm Religiosus, peccans contrà castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quià talis, ut Religiosus, debet servare castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ità *Less. l.* 4 *c.* 3 *n.* 87 *Con. Ledes. etc.* Sed negant veriùs *Sanch. de Matr. lib.* 7 *D.* 25 *n.* 28 *et* 81 *Pal. Azor. Trull. etc. cum Salm. de VI. Præc. c.* 6 *n.* 7 Ratio, quià, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contrà idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret; dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantùm ratione voti, sacris Ordinibus annexi, ad castitatem obligaretur, juxtà probabiliorem sententiam. Vide *de Ord. l.* 6 *n.* 808. Præthereà, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediatè esset tantùm ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiàm peccaret contra Religionem, juxtà communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quià Ecclesia ex solo motivo Religionis, ob reverentiam sacri Ordinis, cœlibatum suis Ministris imponit. Rectè etiàm Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 57 *cum Suar. et Card. Vide* de hoc *l.* 6. *n.* 4 *p.* 407 *circà fin.* 455

Quær. II. An persona Sacra, rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quidquid dicat *Sa*, omninò est affirmandum cum *Less. lib.* 4 *c.* 4 *n.* 84 *Elbel de* 6 *Præc. n.* 248 *Salm. c.* 6 *n.* 5 *cùm Fill. Bon.* et communi, quià is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur. 456

Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez. Salm. c.* 6 *n.* 10. Ratio, quià (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipsè ad libidinem positivè affectus esset, ideòque ipse quoquè castitatem offendit. Sed satis probabiliter 457

etiàm negant *Sanch. Dec. t. 2 l. 5 c. 6 n. 11 et Dicasti et* apud *Salm. ib. n.* 9. Quià castitatis votum emittens, non alienam, sed tantùm propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certò probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secùs, si ex alio pravo fine. Omninò autem tenendum cum *Salm. c.* 6 *n.* 13 *et* 14 contrà paucos, sacrilegium utiquè committere Religiosum, qui morosè delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiàm sinè sua delectatione.

458 II. Circà *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta, habita in Ecclesia, aut sinè alia culpa, sit sacrilegum? Prænotandum, quòd ex *c. ùn. de Consec. Eccl. in* 6 *et ex c. Ecclesiis* 20 *de Consec Dist.* 1 prohibeatur sanguinis aut seminis vòluntaria effusio, per quam (modò effusio certè sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterùm benedicatur. Sed dubium est, quænam effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut rectè ajunt *Salm. de Matr. c.* 15 *n.* 65 *in fine. Prima* sententia tenet, præciso scandalo, numquàm esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quià prædicta lex, cum sit pœnalis, strictè est intelligenda, nimirùm de sola effusione illicita. Ità *Glossa in d. c. Ecclesiis*, 20 *v. Semine*, dicens, hoc esse secundùm Hyginum Papam in *c.* 19 antecedenti, ubi; *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de Matr. lib.* 10 *cap.* 10 *n.* 13. *Sa v. Ecclesia n.* 14 item *Alensis*, *Rosell. ac Henr.* et probabile putant *Sotus*, *Dic. etc.* apud *Salm. l. c. Secunda* sententia distinguit, et dicit, committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet nemini notam; aut tantùm duobus, aut tribus. Ità *Glossa in cit. c. un. de Consecr. in* 6 *v. Polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, quòd ideò reconcilietur Ecclesia,*

ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent, quantùm pro lavatione peccatorum sit laborandum. Item *Pontius l. c. n.* 9 (vocans communem) *Tolet. l.* 15 *c.* 8 *Sa v. Ecclesia, n.* 19 *Nav. c.* 27 *n.* 230 *Azor. t.* 1 *l.* 10 *c.* 26 *q.* 3 *et Vasq. Coninck. Rodr. etc. apud Salm. d. c.* 15 *n.* 63 *et* 64. Ratio, quià, ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantùm de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio prohibêri videtur, dum tantùm per istam aufertur in opinione hominum reverentia, loco Sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem benè putant *Salm. n.* 65. Notant tamen, quòd, ut effusio dicatur jam publica sufficiat, si manifestetur verbis, aut si vir, et fœmina in eodem toro cubare cernantur. *Tertia* sententia, probabilior dicit, adhùc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quià textus citati universè loquuntur de quacumque effusione; et sic rectius intelligendi, dum etiàm per copulam occultam, et licitam, Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiàm probabiliùs polluitur; quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio à Divinis officiis abstinendi. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 15 *n.* 12 *Bon. de Matr. q.* 4 *p. ult. n.* 6 *Holzm. de* 6 *Præc. n.* 667 *Croix l.* 6 *p.* 2 *n.* 1071 *Salm. ib. n.* 65 *et* 67 *cum Suar. Less. Sylv.* Opinantur autem illi DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quandò diù in Ecclesià permanêre deberent. nempè per 10 dies, ut aliqui censent; alii per 20, alii verò per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent, se per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiàm ab initio mensis copulari possunt. Ità *Sanch. loc. cit. et Salm. n.* 67 cum aliis.

Quæritur II. An autem soli tactus impudici, habiti 459
in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 13 *n.* 21 cum *Caj. Nav. et Bon. Fag. Zan. Dian. Cand. Leand. etc.* apud *Moya*; dummodò absit periculum pollutionis; Ratio, quià talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeò ut impediantur Divina officia,

ideòque cessat ratio sacrilegii. Sed probabiliùs contradicunt *Elbel de Sacril. n.* 576 *Holz. de* 6 *Præc. n.* 721. Item *Sylvest Cordub. Lop. et Manuel.* apud *Sanch. l. c. ex n.* 15. Ratio, quià tactus inhonesti eamdem malitiam habent, quàm copula, et ideò sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantùm per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam, quæ loco sacro irrogatur: non ideò enim pollutio est sacrilegium, quià polluitur Ecclesia; sed ideò polluitur Ecclesia, quià pollutio est sacrilegium.

460 Per *locum* autem Sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad Officia Divina, aut ad mortuos sepeliendos à tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur Cellæ, Claustrum, Sacristia, Dormitorium, Tectum suprà Ecclesiam, janua extrà limen Ecclesiæ, Atrium. Ità *Salm. de Matr. l. c. et de VI. Præc. c.* 6 *n.* 30 *et* 70 *cum Sanch. Dic. Bos.* Nec etiàm veniunt Oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solet in Hospitalibus, quià tunc sunt veræ Ecclesiæ, et ibi omnes Missam audire possunt, ut *Salm. tr.* 18 *cap.* 3 *n.* 82 *cum Pal. Suar. Fug. etc.* Secùs autem, si sint merè privata, quamvis ibi dicatur Missa ex concessione Papæ, vel Episcopi, juxtà dicenda *de Sacr. Euch. l.* 6 *n.* 347 *et* 359.

461 Quæritur. III. An verba, et aspectus lascivi in Ecclesia habiti sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. *Prima* dicit, omnes actus externos, etiàm leviter turpes, in Ecclesia habitos, esse sacrilegia. Ità *Sylv. et Coninch.* apud *Salm. de VI. Præc. c.* 6 *n.* 20. *Secunda* sententia damnat, ut sacrilegia, tantùm actus externos graviter turpes. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 15 *n.* 20. *Salm. ib. ex n.* 21. *cum Suar. Mol. Dec. etc. Tertia* sententia, quam tenent *Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. etc.* apud *Salm. n.* 19. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 721 vocans communem, et ut certam alibi sequuntur *Salm. de Matr. c.* 65 *n.* 68 *in fine* (licet hic sibi contradicant) negant, tales actus, aut leviter, aut graviter turpes, esse sacrilegos. Ratio,

quià hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sivè etiàm oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis) licet sint mortalia, et mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contrà reverentiam, loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto, secundam sententiam absolutè probabiliorem.

Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes, 462
habitæ in Ecclesia? Rectè distinguunt *Salm. ib. n.* 24. *cum Soto, Nav. Azor. Suar. etc.* Affirmant, si desideria sint deliberata peccandi internè in Ecclesia, etiàmsi illa extrà Ecclesiam habeantur, juxtà dicta hoc *l.* 3 *n.* 13 *cum Salmantic. etc.* communiter. Secùs dicendum, si desideria sint peccandi extrà Ecclesiam, contrà *Medin.* Si verò consensus sit peccandi intrà Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est, juxtà nostram sententiam allatam mox *n.* 458.

III Circà *res Sacras*; est etiàm sacrilegium abuti 463
rebus sacris ad turpiter peccandum, ideò sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerit etc. ut *Dian. et Tancred.* apud *Salm. c.* 6 *n.* 37.

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externè, vel internè contrà castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. Pœn. lib.* 2 *c.* 7 *n.* 12 *et Sanch. c.* 6 *n.* 36 cum aliis. Ratio, quià sancta sanctè tractanda. Sed vide dicenda *l.* 6 *n.* 35 *in fin. vel valdè.* Sic pariter dicunt *Salm. n.* 37 *cum Lug. Tambur. etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat, gestando Reliquias, aut Agnos cereos; nequè, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secùs, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium, et simonia. *Salm. c.* 6 *n.* 37 *et* 38 *cum Azor. et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis? Affirmant aliqui; sed probabiliùs negatur cum *Salm.* quià finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc *l.* 3 *n.* 46 *et* 263.

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contrà naturam?

464 *Quid de congressu innaturali?*
465 *Quid de mollitie?*
466 *Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta?*
467 *An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversæ speciei?*
468 *An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens?*
469 *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestûs?*
470 *Quæ sint pœnæ sodomitarum?* 471. *Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an Clerici patientes illas incurrant?* 472. *An pœnæ incurrantur antè sententiam?* 473. *An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem?*
474 *Quid de peccato bestialitatis?*
475 *De peccato cum Dæmone. Quid si Dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.*

464 » Resp. Cum contrà naturam esse dicantur eæ, in » quibus fit seminatio modis repugnantibus institu- » tioni naturæ, ità ut juxtà tales modos species va- » rientur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes.

» 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, » sivè indebitus concumbendi modus, cum scilicet ser- » vetur quidem identitas speciei, diversitas sexûs, et » debita naturæ organa, sed inordinato tantùm modo » acceditur : v. gr. cum vir succumbit, vel aversè » accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, » aut sedendo, aliâvè ratione insolitâ; quod est con- » trà naturam mortale, quandò indè periculum est » impediendæ generationis, aut effundendi seminis: » aliàs, si hoc periculum caveatur, aut non sit, eo » quod matrix fœminæ satis attrahat semen, et reti- » neat, ut fit plerumquè, non contrà, sed præter » naturam erit, et veniale grave, imò nullum, si » gravis causa adsit, v. gr. quià mulier est prægnans, » vel quià corporis dispositio sivè utriusque, sivè al-

» terius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tract.*
» 30 *cap.* 8 *q.* 8 *n.* 137. * (*Vide dicenda de Matr. l.* 6
» *n.* 917.)*.

» 2. Mollities, sivè pollutio est, cum, absque 465
» congressu, seu copula, voluntariè procuratur flu-
» xus seminis, sivè ut foras effundatur, uti in mari-
» bus, sivè intùs defluat in matricem, ut in fœminis.
» Et hoc peccatum, præter propriam malitiam, sæpè
» aliam habet adjunctam, v. gr. fornicationis, adul-
» terii, incestûs. etc. cum quis nimirùm simùl ima-
» ginatur, ac desiderat congressum alicujus personæ
» liberæ, conjugatæ, etc. quod proindè, si fiat, in
» Confessione aperiendum est. Plura de mollitie v.
» sequenti dubio.

» 3. Sodomia imperfecta est congressus debiti 466
» quidem sexûs, maris nempè cum fœmina, sed extrà
» vas naturale. Potest etiàm simùl habêre alias ma-
» litias, v. gr. adulterii, si fiat cum conjugata; in-
» cestûs, si cum consanguinea. *Bon. q.* 4 *de Matr.*
» *p.* 11 *n.* 1. *Fill. loc. cit. n.* 158.

» 4. Sodomia perfecta est congressus duorum
» ejusdem sexûs, ut maris cum mare, vel fœminæ cum
» fœmina, et potest etiàm habêre alias malitias ad-
» junctas, v. gr. incestûs; quo casu cognationis gra-
» dum non necessariò explicandum docet *Escob. de act.*
» *hum. E.* 2 *c.* 6 sed satis esse dicere, coïvi cum con-
» sanguineo, vel affine; quià nec miscetur caro, nec
» contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. Ità
» ille: explicandum tamen esse, fuerisne agens, an
» patiens, dicit *C. Lugo d.* 16 *n.* 423 contrà *Dian. t.*
» *t.* 2. 4 *de sacram. R.* 159 *et p.* 6 *t.* 6 *R.* 36. »

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contrà naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, id est debitum vas, et debitum sexum.

Primam autem sententiam, quòd sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Covarr. Lez. Leand. Llamas*, et communiter Juristæ apud *Salm. de VI Præc. cap.* 7 *ex n.* 81. Hinc dicunt, eum veram sodomiam committere, qui coït in vase præpostero cum persona etiàm sexûs diversi. *Secunda* verò sententia probabilior, et communis Theologorum, tenet eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ità *S. Thom.* 2 2 *q.* 154 *art.* 11 *Less. l.* 4 *c.* 3 *n.* 89 *Holz. de* 6 *Præc. n.* 976. *Elbel. n.* 263 *ac Salm. loc. cit. cum Sa. Azor. Bon. Caj.* et aliis pluribus. Ratio, quià vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quâcum nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coïtus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Thom. loc. cit. Ronc. de* 6 *Præc. c. ult. q.* 1 *Holzm. loc. cit. Spor. de Matr. c.* 3 *n.* 626 *Salm. n.* 80 *cum Caj. etc.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel loc. cit. cum Fel. Pot. de* 6 *Præc. n.* 2171 hujusmodi concubitum, etiàm cum affectu ad vas præposterum, non vidêri nisi sodomiam impropriam, cum inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sivè corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexûs, sivè in vase præpostero, sivè in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Matth. Conf. c.* 7 *n.* 64 *Ronc. loc. cit. Tourn. t.* 3 *p.* 501 *sect.* 2 *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 910 *et l.* 6 *p.* 2 *n.* 1082 *Salm. loc. cit. n.* 81. Hinc dicunt *Ronc Tamb. n.* 70 *et Salm. n.* 87 *in fine*, contrà *Graff.*, non esse necessariò in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intrà, vel extrà vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. n.* 82 *ad Caj. Sa, Bon. Tamb.* et communiori, coïtum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantùm imperfectam, specie distinctam à perfecta, ut ajunt *Tourn. vide loc. cit. et Tamb. n.* 74. Qui notat *n.* 64

cum Fill. et rectè consentiunt *Holz. n.* 720 *et Spor. n.* 336 *cum communi*, ut asserit, quòd, si vir coïret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Undè, juxtà hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extrà vas, duo committit peccata, contrà eamdem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contrà naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. et Tamb. n.* 77 *cum Angel.* quòd Confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extrà vas nuturale, vel præposterùm, non debeat quærere, in quo loco, vel quomodò. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant *Sporer n.* 637 cum aliquibus *ap. Dian.* et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabiliùs dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr.* 30 *n.* 155 *cum Cajet. Graff. etc.* quòd, si vir polluatur in ore fœminæ sit futura copula inchoata, ut suprà: si verò in ore maris, sit futura sodomia. Quale verò peccatum sit coïre cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holz. n.* 720. *Salm. n.* 74. *Spor. n.* 639. *cum Tamb. etc.* communiter, non esse fornicationem, quià fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

Dubitatur 1. an pollutio, habita tragendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione? *Prima* sententia affirmat, et dicit, talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina verò esse copulam inchoatam. Ità *Spor. n.* 635 *et Dic. et Diana ap. Salm. c.* 7 *n.* 9 *Secunda* verò sententia cum *Caj.* 2 2 *q.* 154 *art.* 11 *Azor. l.* 3 *p.* 3 *c.* 23 *q.* 1. *Bonac. de Matr. q.* 4 *p.* 10 *n.* 15 *et Salm. n.* 10 *cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, etc.*, tenet, esse simplicem pollutionem: Ratio, quià, quandò abest concubitus, dicunt de materiali se habêre, quod fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confitêri, *habui pollutionem tactibus alienis*; Quandò enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum; sed ad pollutionem: et hæc est probabilior. 469

Notat ideò *Ronc. de VI Præc. c.* 7 *q.* 6 *cum Bon. Trull. et Fill.* quòd, si quis polluatur tactibus alienis, non oporteat, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quià, cum tantùm pollutio tunc intendatur, etiàm de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secùs tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468 Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c.* 7 *n.* 87 *cum Dian. etc.* quià, dicunt, taliter coëuntes communiter ambo polluuntur. At veriùs explicandum est, secundùm *Holzm. n.* 678 *Tourn. t.* 3 *p.* 503 *n.* 2 *Mazz. t.* 1 *p.* 13 *et Tamb. Leand. Lugo etc.* apud *Salm. n.* 86. Quià in agente multò faciliùs adest pollutio, quàm in patiente.

469 Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestûs? Tres sunt sententiæ. *Prima* universè negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; Quià dicunt, incestum committi tantùm, et quandò adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis. *Secunda* sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p.* 4 *n.* 10 *et* 11 item *Azor. Cand. etc.* apud *Salm. c.* 7 *n.* 90 dicit, coïtum sodomiticum inter propinquos in 1 et 2 gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali, non verò coïtum inter propinquos in 3. et 4. gradu, qui prohibetur tantùm à jure positivo inter marem, et fœminam in ordine ad Matrimonium; quarè dicunt, coïtum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisè ratione propinquitatis. *Tertia* sententia, quam probabiliorem puto *cum Lug. de Pœn. D.* 16 *an* 345 *Tourn. t.* 3 *p.* 490 *q.* 2 *Ronc. c. ult. q.* 2 *Croix l.* 6 *p.* 2 *n.* 1082 *cum Sylv. et Graff.* item *Leand Dic. etc. cum Salm. n.* 92 docet, omnem coïtum, sivè naturalem, sivè innaturalem inter propinquos usquè ad 4. gradum, sivè sint consanguinei, sivè affines, sivè sint cognati legales, sivè spirituales, induere malitiam incestûs. Ratio, quià ex lege Ecclesiæ

jam debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur coitu naturali, tantò magis coitu innaturali. Sic etiàm dicunt *Salm. n.* 94 incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus, conjuncti in quarto gra-do. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, etc. cum *Tourn. pag.* 509 *v. Hic, et Viva, ac Salm. ib.*, qui asserunt, esse commune. Notandum verò, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto Castitatis: Et insuper, si cum conjugata; quià fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ib. ex n.* 98.

Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum, sodomitas à Lege Civili damnari pœnâ mortis, et combustionis; A jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V. apud *Salm. c.* 7 *n.* 107 tàm Clericos, quàm Laicos Religiosos, hoc dirum nefas *exercentes* (verba Bullæ) *omni privilegio Clericali, Officio, Beneficio præsentis canonis auctoritate privari.* Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati sæculari tradantur. 470

Hîc plures quæstiones agitantur, circà quas, brevitatis gratiâ, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri. I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intrà vas, ut (contrà *Laguna*) tenent *Ronc. de VI. Præc. c. ult. q.* 5 *Bon. de Matr. q.* 4 *p.* 11 *n.* 2 *Holzm. c.* 3 *n.* 719. item *Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. c.* 7. *n.* 109. et communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari; nam coitus sodomiticus maris cum fœmina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n.* 5 et cum *Azor. Hurt. Dic.* et communiori tenent *Salm. ib. n.* 111 contrà *Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. n.* 112 *cum Bon. etc.* quòd sodomia cum fœmina non comprehendatur sub reservatione sodomiæ. Secùs verò, si sit reservatum peccatum contrà naturam. An autem, sub reservato peccato contrà naturam, comprehendatur pollutio? 471

Videtur de se comprehendi; sed *Salm. n.* 115. *in fine cum Hurt.* negant, quià Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quod ad pœnas Clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sivè usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut suprà in Bulla expressum. Ità *Bon. n.* 2. *et Salm. n.* 121. *cum Barb. Suar. Hur. Henr.* et commuui, contrà *Lop. Farinac. etc.* Hinc excusaretur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1 an Clerici, sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. etc.* apud *Salm. n.* 120, quià dicunt, verbum *exercentes* propriè significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam verò meritò tenent esse probaliliorem *Salm. n.* 117 *cum Dian. Bon. Barb. etc.* quià patientes etiàm sunt veri sodomitæ; pari modo ac fœminæ à pœnis adulterorum, licet sint tantùm patientes, non excusantur.

472 Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ antè sententiam incurrantur? *Prima* sententia affirmat, quià Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus*. Ità *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. c.* 7. *n.* 124. *Secunda* tamen, verior et communior, sententia negat cum *Nav. c.* 27 *n.* 249. *Suar. de Cens. t.* 5 *D.* 31. *sect.* 4. *n.* 22. *Bon. de Matr. q.* 4 *p.* 11 *n.* 3. *Less. l.* 2 *c.* 29 *n.* 63 *et Salm. n.* 125. *cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hur. etc.* Ratio, quià (ut probant *Salm. tr.* 11 *c.* 2 *ex n.* 69.) nulla pœna, privans aliquo jure acquisito, incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imò, etsi ibi dicatur: *Nullâ expectatâ Judicis sententiâ*: tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quià nimis dura esset lex, quâ per se ipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquàm per sententiam damnaretur. Vide dicta l. 1. n. 140.

473 Dubitatur I. an Clericus, bestialitatem exercens, pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes, Rodriq. etc.* apud *Salm. n.* 128. Quià, ut dicunt,

etiàm lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quandò currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c.* 5 *Salm. c.* 129 cum *Barb. hon. Dian. etc.* quià ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omninò pendet à ratione legis; Non verò currit in lege pœnali, quæ non solùm pendet à ratione legis, sed etiàm à voluntate Legislatoris; Ideòque in ea non valet argumentum à pari.

» 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter om- 474
» nes, et est congressus, in quo non servatur iden-
» titas speciei; v. gr. si homo coëat cum bestia, sivè
» ejusdem sexûs sit, sivè non. * (*Bestialitas est gravius*
» *peccatum, quàm sodomia; quià non solùm ibi non*
» *servatur debitum vas, aut sexus, sed nequè debitum*
» *genus. Salm. c.* 7 *n.* 139.) * Nequè opus est expli-
» care, qualis, sivè cujus speciei fuerit: quià est dif-
» ferentia tantùm materialis, et in genere entis; non
» autem formalis, et in genere moris. *Escob. E.* 2 *c.* 6
» *Fill. t.* 2 *tr.* 30 *c.* 7 *n.* 131. * (*Hoc est commune cum*
» *Salm. c.* 7 *n.* 137 *et Elbel n.* 260 *cum Henno. etc.*) *

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l.* 3 *p.* 2. *Elb. n.* 261. *Holz. n.* 681 quià (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressûs cum bestia mari, et cum fœmella. Sed communiter (id fatetur idem *Elbel*), et probabiliùs negant *Tourn. p.* 503 *n.* 3. *Fill. tr.* 30 *c.* 8 *n.* 161. *Tamb. Dec. l.* 7 *c.* 8. § 5 *n.* 1. *Felix Pot. de* 6. *Pr. n.* 2182. *Azor l.* 3 *c.* 22 *q.* 3 *Renzi de* 6 *Pr. c.* 8 *q.* 16. *cum Graff. et de Januar.* Ratio, quià tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; undè circumstantia sexûs omninò accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint propriè peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ùt ait *Elbel l. c.* saltem venialem.

» Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum
» Dæmone succubo, vel incubo: cui peccato superad-

» ditur malitia contrà religionem ; et præthereà etiam » sodomiæ , adulterii , vel incestûs , si affectu viri, » vel mulieris, sodomitico, adulterino, vel incestuoso » cum Dæmone coëat. Vide *Bon. de Matr. q.* 4 *p.* 12, » *Fill. n.* 162. »

Benè ait *Busemb.* quod congressus cum Dæmone reducatur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel. n.* 262. *cum Bonac. Fill. et Salmant. n.* 141 *cum Cajet. Azor et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coït cum Dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affectivè peccato adulterii, sacrilegii, aut incestûs ? Videtur universè affirmare *Busemb. cum aliis sup.* ; sed valdè probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa à Dæmone repræsentata, non quà nuptâ, aut moniali, sed quà pulchrâ, juxtà sententiam *Lugonis*, *Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valdè probabiliter docent, quòd delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur ; nisi circumstantia personæ intret in delectationem ; vide *l.* 5 *n.* 15.

DUBIUM IV.

An aliquandò liceat procurare pollutionem?

476 *An pollutio sit vetita de jure naturæ ?*
477 *An distillatio voluntaria sit mortalis ?*
478 *An liceat expellere semen corruptum ?*
479 *An teneamur impedire pollutionem incœptam ?*
480 *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere ?*
481 *Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta ? Quid, si ex re illicita ?* 482. *Est certè mortalis pollutio, orta ex causa turpi in eam graviter influente.* 483. *Quid, si actio ponatur ex justa causa ? puta I. ad medendum, ad audiendas Confessiones, ad alloquendum juxtà morem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid, si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserit in pollutionem ?*

Quid de simplici Confessario? Et quid, si quis ferè semper reciderit? 484. *An sit mortalis pollutio, orta ex causa in eam leviter influente? Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ? si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?*

485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

» RESP. Auctoritate Scripturæ, quæ molles à regno 479
» cœlorum excludit 1. *Cor.* 6. docent omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directè mollitiem, ne causâ quidem sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ mortis. Causam dat *Sanch. l.* 9 *d.* 17 quòd natura administrationem seminis extrà matrimonium, in omni eventu, homini denegârit, eoquòd adeò vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines, hac passione excæcati, passim sibi facilè persuaderent, habêre se justam causam irritandi seminis, undè plurima, gravissimaque vitia contrà bonum commune, et in impeditione generationis emergerent. »

Adverte hîc 1. antè omnia Prop. 49. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Mollities jure naturæ prohibita non est: undè, si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, et aliquandò obligatoria sub mortali.* Hæc meritò est damnata; si enim fornicatio sit mala, quià est contrà educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contrà prolis generationem. Adverte 2. quòd pollutio spadonum, et puerorum (licet illi semen perfectum non habeant) nihil differat à pollutione adultorum. Adverte 3. quòd omnes pollutiones secundùm se sint ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sinè concubitu, ut dicunt *Azor. p.* 3 *l.* 3 *c.* 21 *Bonac. de Matr. q.* 4 *p.* 10 *n.* 15. *Anaclet. de* 6. *Præc. n.* 49. vide dicta *n.* 467. Dicitur *secundùm se*, quià ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ, puta, si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia

juxtà qualitatem personæ concupitæ; item additur alia malitia, si quis polluatur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel fœmina, nuptâ, vel solutâ, juxtà dicenda *l.* 5 *n.* 15. Item si polluatur tactibus alienis.

« 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi me-
477 » dii inter urinam, et semen (quocùm coloris, et » viscositatis similitudinem gerit) sinè ingenti illa » delectatione, non est vera pollutio, et, si proveniat » sinè omni commotione sensûs venerei, ut quandoque fit, de ea non magis laborandum, quàm de » sudore, dicit *Cajetan.* Si verò fiat cum sensu carnis, et commotione spirituum generationi servientium, tùm ei cooperari, vel causam præbêre, non » est, vel est peccatum; idque veniale, vel mortale; » ad eumdem modum, quo de pollutione dicetur. » *Sanch. l.* 9 *d.* 45 *n.* 32 *Laym. l.* 3 *t.* 4 *n.* 18. »

Quæritur, utrùm distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, procùldubio est peccatum mortale; quià talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quià talis notabilis distillatio non potest esse sinè notabili carnis rebellione; undè, sicùt graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ità etiàm qui magnam procurat distillationem. Ità *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 17 *n.* 17 *et D.* 45 *n.* 41 *Sporer eod. tit. n.* 659. *Elbel de* 6 *Præc. n.* 259 *Holzm. eod. tit. n.* 692. *Tamb. Dec. l.* 7 *c.* 3 §. 5 *n.* 53 et alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solùm hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiàm indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo, ac dicemus de pollutione *inf. n.* 484. Si verò distillatio sit in modica quantitate, et sinè delectatione, et commotione, tunc sinè peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch. l.* 9 *D* 45 *n.* 2. *Salm. de* 6 *Præc. c.* 7 *n.* 35 *cum D. Thom. Sayr. Bon.* et aliis communiter; quià de tali fluxu non est magis

curandum; quàm de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo* (ità *Cajet. Opusc.* 22 *q.* 1 §. *Animadverte*) *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum, quàm de sudore videtur.* Idem ait *Tourn. tom.* 3 *p.* 499 *v. Hic, cum Henriq. à S. Ignat.* Imò *Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel ll. mox cit.* dicunt, id permitti etiàm cum levi carnis commotione. Rectè verò advertit *Sanch. apud Salm. d. n.* 35 *in fine*, et consentit *Bon. de Matr. q.* 4 *p.* 8 *n.* 17 quòd directè et datâ operâ procurare quamcumque distillationem, etiàm levem, nullo modo possit excusari à peccato mortali; quià reverà quæcumque distillatio semper, vel ut plurimùm, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

« 2. Si semen judicio medicorum transiverit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expel- 478
» lere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri
» seminis emissio. *Sanch. de Matr. l.* 9 *D* 17 *n.* 16.
» *Fill. tr.* 30 *c.* 8 *n.* 150. *Trull. l.* 6 *c.* 1 *d.* 8 § 1. »

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de* 6. *Præc. c.* 7 *n.* 27 *et Ronc. eod. tit. c.* 7 *q.* 3 tùm; quià (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verùm semen simùl emittatur; tùm, quià non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud ejicere. Sed communiùs DD. hanc sententiam Patris *Busemb.* amplectuntur. Ratio, quià medicamenta illa per se directè solùm tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant, licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quàmvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiàm licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirectè expellendus sit fœtus inanimis (juxtà pariter communem sententiam, relatam *n.* 384. *Q. I.*) Ità *Sanch. l.* 9 *D.* 17 *n.* 15 *et D.* 45 *n.* 9. *Spor. de Matr. n.* 643. *Tamb. l.* 7 *c.* 7 § 2 *n.* 8. *Anacl. de* 6. *Præc. n.* 47. *Bon. de Matr. q.* 4

p. 10 *n.* 12. *Dian. p.* 2 *tr.* 19. *R.* 55. *Croix l.* 3 *p.* 1, *n.* 926 *cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modò tamen 1. Semen certò sit corruptum, non verò, si dubiè. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sinè sensu libidinis, ut benè advertit *Anacl.* 3. Alia non sint remedia ad semini corrupto medendum: Numquàm tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiàmsi absit periculum consensûs; sic tenendum omninò cum *Sporer n.* 643. *Croix l. c. n.* 926 *cum Laym. Fill.* et communi (contrà *Bon. l. c. et Tamb. d.* § 2 *n.* 8.) Ratio, quià, licet permittatur remedium, eoquod illud solùm tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tàmen est permittenda coufricatio; quià ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, et semen verum expellendum; quod numquàm est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quàmvis contrarium tenuerit in *tr. de Matrim.* tamen in *Dec. l.* 5 *c.* 6 *n.* 12 non dubitavit hoc retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et posteà ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n.* 643. *cum Diana*. quià (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l.* 9 *D.* 17 *n.* 15. *Bon. p.* 10 *n.* 12. *Anacl. n.* 47. *Ron. q.* 3 *etc.* Ratio, quià natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quàmvis homo sinè illis omninò impotens reddatur ad generandum; cur non liceret semen corrumpere?

479 « 3. Non tenetur quis (modò tamen absit periculum consensûs in voluptatem, nec voluntariè promoveat) impedire pollutionem spontè sua evenientem, aut jam cœptam, v. gr. in somno reprimere, sed potest sanitatis causâ sinere, ut natura se exoneret: quià id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod, aliàs corruptum, sanitatem læderet. Undè idem admittit *Sanch.* etiàmsi orta esset priùs ex culpa, modò de ea doleat; et consensum ulteriorem

» abstrahat, additque plerumquè expedire, munire » se cruce, et, sinè alio attactu, quietis manibus, » rogare Deum, ne permittat lapsum in hanc delecta- » tionem. *Sanch. d.* 17 *n.* 17. *Trull. l.* 6 *c.* 1 *d.* 10. »

Quandò pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena; tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plenè deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut benè notant *S. Ant. p.* 2 *n.* 6 *c.* 5 *in fin. Navarr. c.* 16 *n.* 8 *v. Non est. Salm. de* 6. *Præc. c.* 7 *n.* 74 *ac Concina n.* 48 et patebit ex dicendis *l.* 5 *n.* 3 *et* 5. Quandò verò emissio incepit in somno, sed posteà consummatur in plena vigilia, eo casu (modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensûs periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibêre; tùm, quià difficillimum est avertere exitum seminis jam è lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. Nav. Azor. Trull. etc.* tùm, quià non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 17 *n.* 16. *Conc. l. c. Spor. de Matr. n.* 657. *Holzm. de* 6. *Præc. n.* 688. *Tamb. l.* 7 *c.* 7 § 2 *n.* 17. et alii communiter; tunc enim illa pollutionem non vult, sed merè patitur. Benè tamen monet *Gerson. Alph.* 38 *l.* 3 *prop.* 9 quòd eo casu *pro executione virtutis, et evitatione periculi, videatur expediens, ut homo conetur prohibêre, quantùm sentit, et commodè fieri potest.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque, mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina Sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

» 4. Licitum est ob finem honestum, v. g. minuendæ 480
» tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare » simplici affectu spontaneam et naturalem exonera- » tionem naturæ; modò desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. * (*Et hanc probabiliorem cen- » sent Salm. n.* 75 *cum S. Anton. Trull. Fag. Dian. » etc.*)* Similiter licet etiàm de ea gaudere, vià na-

» turali, et sinè peccato factâ: quià objectum istius » desiderii, et gaudii non est malum * (*Et ità S. Anton. p. 2 tit. 6 c. 5 in fin. Modò intellige (ut notat Ronc. c. 7 in Reg. prax. n. 40.) pollutio non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu proprio, ut dicemus l. 4 n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu secuto, scilicet de exoneratione; vid. ib.*) * quamquàm ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carêre, quidam benè observant, *Less. d.* 14 *n.* 15 *Laym. n.* 17.

481 » 5. Si quis, facturus rem aliquam necessariam, » vel licitam, et honestam, prævidet, indè naturaliter secuturam pollutionem (idque multò magis valet de distillatione) quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat: tunc, modò absit periculum consensûs in delectationem, non tenetur abstinêre à tali actione, quià prosequenti suum jus non imputatur effectus per accidens, et præter intentionem secutus. Hinc, non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum, studêre casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate, fœminas cautè, et cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxtà morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quod, si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod colligitur indè, si sæpiùs ex simili occasione mortaliter sit lapsus) à causa illa, quantumvis licita, abstinendum esset; proindèque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill. Sanch. l.* 9 *d.* 45 *Nav. c.* 16. *Laym. n.* 16. Monet autem *Laym.* eum, qui in actionibus honestis, et utilibus talem miseriam experitur, faciliùs liberari contemnendo, quàm æstimando, quià imaginatione, et timore angeretur.

482 » 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, » otiosa, vel minùs necessaria, et hæc sit causa propinqua, ac naturâ suâ ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinêre: quià in eam consentiens, moraliter in ef-

» fectum consentire censetur. Quòd si res illa sit » causa tantùm remota, per accidens tantùm ad » pollutionem concurrens, qualis est v. gr. esus, aut » potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis; » crapula, ebrietas etiàm mortalis, (modò pollutio- » nem non intendat, et absit periculum venerei con- » sensûs) secuta pollutio non est mortale : quià in » talem rem consentiens, non ideò velle censetur » effectum. *Fill. tr.* 30 *c.* 8 *q.* 6 *n.* 152 *Sanch. l. c.* » *Less. l.* 4 *c.* 3 *d.* 14 V. *Dian. p.* 5 *tr.* 13 *R.* 4. Ad- » dunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in » causa volita tantum esse peccatum, quantum est » ipsa; uti, si causa sit peccatum mortale, etiàm ip- » sam fore mortalem : si sit veniale, venialem : si » verò causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore » (secluso semper periculo consensûs) hinc venia- » lem v. gr. esse illam, quæ provenit ex lectione » curiosa, vel aspectu per se non mortali. *Trull. l.* 6 *c.* » 1 *d.* 9 *ex Lopez, Henriq. Vasq. Bon. de Matr. p.* » 10. Vid. *Diana p.* 1 *t.* 2 *misc. R.* 56. »

Clariùs et distinctiùs hæc omnia explicare et discutere hîc operæ pretium est. Si causa pollutionis sit in ipsam graviter influens, et homo non abstineat à causa sivè actione illa ponenda, patet, quòd pollutio imputetur ad peccatum, etiàmsi non fuerit intenta, modò saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi, autem causæ sunt procùldubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempè tactus vel aspectus pudendorum, alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata; aspectus concubitûs humani et cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones, ex his causis provenientes, certè sunt mortalia; ità *S. Th.* 2 2 *q.* 154 *a.* 5 et alii communiter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contrà naturam, ut ait *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 45 *n.* 21 et certum est apud omnes. Idem rectè dicit *Sporer de Matr. n.* 647 de pollutione ortâ ex actionibus, quæ, licet sint veniales per se, et ex objecto, evadunt tamen morta-

les ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum, eum non excusari à malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella, à se inordinatè dilecta, saltem ob periculum consensûs, ut benè inquiunt *Petroc. to.* 1 *de* 6 *Præc. c.* 4 *p.* 214 *et Salm. de* 6 *Præc. c.* 7 *n.* 34 *cum S. Th. Opusc.* 65 *c. de Fluxu libid.* ubi expressè id docet.

483 . Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhùc prævisæ, non sunt peccata, dummodò absit consensus, vel ejus periculum. Ità communiter *Sylvius* 2 2 *q.* 154 *a.* 11 *ad* 2 *Tournely tom.* 3 *p.* 498 *cum Henr. a S. Ignat. et communi, Salm. n.* 45 *et* 46 *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 925. *Roncaglia de* 6 *Pr. c.* 7 *qu.* 9 *et alii ex D. Thom. loc. cit.* Ratio, quià tunc homo potiùs patitur, quàm agit, dum pollutio non ex sua malitia; sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur D. Gregorius in *cap. Testamentum Distinct.* 6 et juxtà D. Thomam, *quandò unius causæ est duplex effectus æquè immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æquivalet malo, nihil prohibet, bonum intendi, et malum permitti.* Hinc etiàm, prævisâ pollutione involuntariâ, licet I. Parochis, et etiàm aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis aspicere, et tangere partes fœminæ ægrotantis, ac studêre rebus medicis: licet quoquè aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxtà morem Patriæ, servire in balneis, et similia. Ità *S. Thom. p.* 3 *q.* 80 *a* 7 *Sanch. dict. D.* 45 *ex n.* 4 *usque ad* 8. *Bonac. de Matrim. q.* 4 *p.* 10 *n.* 6 *Sporer l. c n.* 650 *Anacl. de* 6 *Præc. n.* 53 *P. Holzm. eod. tit. n.* 690 *Salm. loc. cit. n.* 45 *in fin* item *Petrocor. tom.* 2 *de Temp. p.* 215 *cum Navarr. Cajet. et S. Anton. p.* 2 *tit.* 6 *c.* 4 *in fine*, ubi sic ait; *Sed ubi pollutio sit omninò involuntaria, contrà intentionem, non est peccatum, sicut, cum quis audit in Confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, et indè sequitur pollutio,*

Et idem docet *Nav. c.* 16 *n.* 7 II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiàmsi pollutio sequatur. Ità *Busemb. suprà n.* 419 *in fin. Bonac. loc. cit. n.* 8 *Laym. l.* 3 *sect.* 4 *n.* 13 *March. Salm. n.* 49 *cum Trull. et Diana;* item *Caj. Navarr. Vill. Ledesm. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Fortè dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, undè extinctio pruritûs, quæ per fornicationem fit, venerea delectatio potiùs censêri debeat. Sed respondetur, rationabiliùs judicandum, quòd talis pruritus, quandò est valdè molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quàm ex ardore luxuriæ. Saltem, in dubio, prævalet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licitè quisque potest tactu pruritum corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculum consensûs, per accidens, et involuntariè, ac proindè inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinêre teneretur, probandum pro certo esset, pruritum illum a libidine procedere. Cæterùm sapienter monet *Croix loc. cit.* eos, qui puritatem amant, ut abstineant (intellige quantùm moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolutè, et meritò prohibet *Roncaglia loc. cit.* si pruritus non sit valdè molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. III. Sic etiàm licet, etiàm prævisâ pollutione, equitare causâ utilitatis *Bonac. n.* 7 *Sanch. n.* 7 *cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salm. n.* 53 *cum Less. Azor et Dic.* Et etiàm causâ recreationis, ut *Sporer. n.* 650 *Anacl. n.* 53 *et Holz. n.* 690 *cum Picher*, et communi, ut asserit. IV. Licet, decumbere aliquo situ ad commodiùs quiescendum. *Salm. n.* 53 *et* 56 *in fin. Sporer. n.* 656 *Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix n.* 925 *Holz. n.* 690 cum aliis communiter. V. Cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer. n.* 650 *Salm. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n.* 690 *cum Pichler etc.* communiter.

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties

miserè consenserit in pollutionem, antenetur officium derelinquere? Probabile est, quòd non teneatur, modò proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. c.* 3 *in fine ex Salm. de* 6 *Præc. c.* 2 *n.* 47 *cum Hurt. Anton. a Sp. S. etc.* Vide dicenda in *l.* 5 *n.* 63 *v. Quæritur.* Idem dicitur de Parocho, qui in eamdem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis Confessionibus; Secùs verò de simplici Confessario, qui, sinè gravi detrimento famæ vel facultatum, exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salm. n.* 48 *cum Palao, et aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper, vel ferè semper lapsæ fuerint, et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos tenêri cum quacumque jactura officium deserere, juxtà dicta hoc *l.* 3 *n.* 488 et fusiùs *l.* 6 *n.* 457.

484 Quæstio autem hîc magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas, et non impeditas, etiàmsi causæ aliàs sint licitæ, Ità *Val. Metin. Manuel, etc. apud Sanch. l.* 9 *D.* 45 *n.* 10. II. sententia, quam tenet *Armilla apud eumdem Sanch. n.* 11. dicit, quamcumque causam, etiàm venialiter illicitam, efficere pollutionem mortalem. III. sententia, quam sequuntur *Soto, Ang. Gerson. Lopez etc. apud Sanch. n.* 12. tenet, omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiàm mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom.* 3. *part. quæst.* 80 *n.* 7. ubi ait *Quandoque verò* (pollutio nocturna) *est cum peccato, puta, cum provenit ex superfluitate cibi, vel potûs. Et hoc etiàm potest esse peccatum veniale, vel mortale.* IV. sententia communis, et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali, in genere luxuriæ. Ità *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 102. *Sylvius* 2 2 *quæst.* 154 *art.* 11 *ad* 2. *Sporer de Matrimonio c.* 3 *n.* 647. *Croix l.* 3 *part.* 1 *n.* 922. *Sanch. de Matrim. l.* 9 *D.* 45 *n.* 10 *cum Sylvest. Abul. Sa, Ang. Turr. Henr. etc.* Item

Ronc. c. 7 *q.* 9 *R.* 2. *Elbel de* 6. *Præc. n.* 257. *Anacl. eod. tit. n.* 54. *Holzm. n.* 620. *Bonac. q.* 4 *p.* 10 *n.* 5. *Salm. c.* 7 *n.* 51 *et* 54 *cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio, cur causa debeat esse per se mortalis, est, quià, cum pollutio non sit volita in se, sed tantùm in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quià, cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatiò causam illam vitandi, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quià, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potiùs à causa naturali, quàm ab illis procedit Ità *Sanch. dict. D.* 46 *n.* 18 *Salm. c.* 7 *n.* 50 *cum aliis ut suprà.* Idem sentit *P. Cuniliati Tract.* 2 *c.* 2. *n.* 15 dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proximè excitantes ad pollutionem, seu commotiones. Secùs, si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiàmsi ponantur sinè fine virtutis, peccabit tantùm venialiter.* Idem de pollutione involuntariè ortâ ex lectione turpi facta ob curiositatem, sinè pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis, dicunt *Less. l.* 3 *c.* 3 *n.* 102 *cum Sa, Bonac. quæst.* 4 *p.* 10 *n.* 9 *cum Vasq. Tamb.* §. 2 *n.* 8 *Sporer n.* 748 *cum Sanchez.* Sed in praxi id numquàm concederem, et tantò minùs, si ob lectionem turpem, solius curiositatis causâ, frequenter accideret pollutio, rectè enim dicunt *Salm. n.* 48 et consentit *Roncaglia quæst.* 7 *n.* 11, non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementiùs ad pollutionem influunt, et aliàs voluntariè, ac sinè necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirùm curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitûs animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius

ex levitate, et similia: Ratio, quià respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit. Secùs verò dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis rarò eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secùs etiàm, si causæ sint omninò leves, proùt essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum: Ratio, quià hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ità *Sanch. n.* 18 *et Salm. n.* 50.

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhùc mortaliter in alio genere, quàm luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut die vetito. Ità cum *Busemb. Sanch. n.* 20. *Nav. c.* 16 *n.* 8. *Suar.* 3 *part. tom.* 3 *quæst.* 80 *art.* 7 *Bonac. p.* 10 *n.* 6. *Less. l.* 4 *c.* 3 *n.* 99. *Salm. n.* 54 *cum Vasq. Dicast. etc. Sporer n.* 649 *cum Laym.* et aliis, citatis suprà *n.* 484. Ideò S. Greg. in *cap. Testamentum*, *Dist.* 6. loquens de pollutione ortâ ex superfluitate cibi vel potûs, dixit tantùm aliquem reatum contrahi: *Cum verò* (verba Pontificis) *ultrà modum appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exindè animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. Sed hìc controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sinè rationabili motivo, quandò ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum? Negant *Holz. de sexto Præc. c.* 1 *n.* 690. *Croix l.* 3 *part.* 1 *n.* 924 *cum Arriaga*, *et Rodr.* quià (ut dicunt) tunc pollutio oritur potiùs ex naturæ infirmitate, quàm ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrit. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. n.* 21. *Less. c.* 3 *n.* 99. *Ronc. q.* 7 *Sporer n.* 649. *Bonac. p.* 10 *n.* 6. *Salmant. c.* 4 *n.* 52 *cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et*

Dic. Ratio, quià sinè causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l.* 3 *sect* 4 *n.* 12 docent communiter DD. citati *n.* 483. Et hoc, etiàmsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salm. n.* 51 *et* 63. *Ronc. q.* 7 *R* 3. *Spor. n.* 650. *Holzm. n.* 690 ut mox suprà dictum est.

» 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si » antè directè, vel formaliter sit procurata, et causa » non sit retractata. 2. Quandò post somnum pla» cuit, et approbata est propter delectationem vene» ream; aliàs non. *Fill. q.* 5. *n.* 148. *Trull. loc. cit.* » *n.* 9. * (*Sed vide de hoc l.* 5 *n.* 20.) * 485

» Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel » fœminas procurata, sit mollities tantùm, an sodo» mia?

» Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidi» nem sinè concubitu, esse tantùm mollitiem: si » verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti » sexûs (præsertim si adsit aliqua conjunctio, et » commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia. » *Fill. t.* 30 *c.* 8. Plura de tota hac materia V. infrà » *lib.* 5 *cap.* 1 *d.* 2 *art.* 2 de peccato in genere, et auc» tores citatos. * (*Vid. de hoc suprà Dub. anteced.* » *n.* 467.) * »

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non furtum facies.

» Cum Hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio » in bonis proximi, quæ fit, 1. per furtum, et rapi» nam, 2. per omissionem reparationis damni illati, » 3. per iniquitatem contractuum, de his tribus hìc » agendum. »

TRACTATUS PRÆAMBULUS

DE JUSTITIA, ET JURE.

486 Antequam aggrediamur tres hos perdifficiles sequen-

tes Tractatus de Furto, Restitutione, et Contractibus, ad meliùs intelligenda ea, quæ dicentur, aliaque generalia de Justitia, et Jure, expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, et Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quòad præmia, et honores. *Cummutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxtà hominum æstimationem; ut tantùm domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *Jus in re*, et in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quandò res ipsa habetur obligata, et ideò tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam v. g. Venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: Beneficiarius collatione habet jus in Beneficium, et similia. *Jus* autem *ad rem* est, quandò res nondùm est obligata, sed tantùm jus habetur ad eam acquirendam. Ideò jus ad rem tribuit tantùm actionem personalem contrà impedientem acquisitionem rei.

Deindè Jus in re dividitur in *Dominium*, et *Usum-* 487
fructum. *Dominium* illud est *jurisdictionis* ergà subditos, ut habet Pater ergà filios, Episcopus ergà Diœcesanos etc. Aliud *proprietatis* ergà res, sivè servitute. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, et Dominus in prædio, dato ad emphyteusim: aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, et Emphyteuta.

Ususfructus autem est jus utendi, et fruendi aliquâ re, fructus ex ea percipiendo. Hìc notandum, ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare, *l. Plenum. ff. de usu etc.* Ità pariter habens domûs usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum prætereà, quod usufructuario incumbat solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa, seu collectas rei impositas, ut ex *l. Hac-*

tenùs, *ff. de Usuf.* Deindè tenetur rem benè colere, arbores novas mortuis substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

488 Filiusfam. dominium habet peculii Castrensis, et quasi Castrensis. In quo notandum, quòd peculium filiorum fam. sit quadruplex, *Castrense*, *Quasi Castrense*, *Profectitium*, *et Adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sivè hæc sint debita, ut stipendia, sivè hæc sint acquisita donatione à Præfectis militiæ, vel à Parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2 c. 4 n. 7. Lugo D. 4 n. 15.* II. *Quasi Castrense* dicuntur bona, quæ filius, acquirit in Officiis publicis, Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usumfructum. Et hoc, etiàmsi merces exigatur à privatis, *Lugo n.* 16 *cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo n.* 17 *cum Nav. Mol.* de Notariis, sivè publicarum causarum, sivè privatorum contractuum. Pro aliis verò Artificibus, etsi Publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; Excipit tamen *Sanch. apud Lugo n.* 18. Architectos Principis, vel Communitatis. Omnia autem bona, donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum, sunt quasi castrensia, *Lugo, n.* 19. Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur à filiofam. ex officio clericali, ex *Auth. Presbyteros. 1. C. de Episc. et Cler.* Imò idem dicitur de omnibus, quæ Clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo n.* 21 *cum Mol. Sanch. et communi.* Hocque rectè dicit *Lugo n.* 22 contrà aliquos de Clericis etiàm tonsuratis, cum textus *cit.* exprimat etiàm Cantores.

III. Peculium autem *Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando; peculium hoc totum pertinet ad Patrem quòad fructum, et proprietatem. Etiàm dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu Patris: secùs verò, si donentur filio intuitu suiipsius, etsi occasione Patris filius cognitus sit à donante, *Lugo n.* 37. In dubio autem, an aliquid sit do-

natum intuitu Patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bonâ fide inceperit possidêre; aliàs dividendum pro rata dubii. Bona verò donata filio à Patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia, sed benè sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille hæreditatis portionem exposcat, ut *Lugo loc. cit. cum Mol.* et ut dicimus *n.* 956. Dubium fit 1. an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. etc. apud Lugo n.* 40. Dicunt verò *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.*, id esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet, id esse profectitium, si filius nomine Patris negotietur, adventitium verò, si nomine suo, puta, si ipse furatus sit pecuniam à Patre, vel si pecunia otiosa esset apud Patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n.* 40. Quod, si filius negotietur extrà domum Patris ex aliis bonis quàm paternis, lucrum non sit futurum profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis Patris, vel alterius, tùm tantùm profectitium præsumitur, cum filius administraret bona paterna. *Lugo n.* 41 *cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius, pro labore præstito in beneficium Patris, possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanchez l.* 1 *c.* 2 *d.* 8 *n.* 1 et probabile putant *Laym. lib.* 3 *tr.* 4 *c.* 8 *n.* 6 *et Bus. infr. n.* 544. Negant verò *Molin. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1054. Rectè autem distinguit *Lugo D.* 5 *n.* 42 et ait, quòd, si filius extrà domum Patris habitet, nec à Patre alatur, id, quod lucratur, sit adventitium; profectitium verò, si in domo paterna degat, et à Patre alatur, necnon obsequia illa sint Patri debita: quæ si tamen excedant, benè potest filius petere stipendium. Sed hîc dubium fit 3. utrùm, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petiërit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omninò affirmant *Mol. D.* 234 *et Sanch. loc. c. n.* 4 quià hoc præstat bono communi, ut inter Parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabiliùs docet *Lugo dict. n.* 42 *cum Nav. Less.*

Ang. etc. ut suprà, quòd, dum filius; si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secùs, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta à Patre percepta. Vide etiàm dicenda *n.* 544.

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiisf. proveniunt aliundè, quàm ex bonis paternis, vel intuitu Patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, Pater verò acquirit usumfructum, etiàmsi sint bona majoratûs. *Lugo D.* 5 *n.* 30 Quandòque tamen filius etiàm talem usumfructum acquirit nempè I. Quandò præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, Patre non contradicente. II. Si filius una cum Patre succedat in hæreditatem fratris, vel sororis. Ità *Less. l.* 2*c.*3*n.* 910 *et* 11 *et Lugo. D.* 5 *n.* 23. *cum aliis*. III. Addit *Lugo ibidem*, si filius accipiat dotem, Patre se non obligante: Vide alia apud *Lugo*. Exceptis autem his casibus: filius de bonis adventitiis non potest disponere sinè consensu Patris, nec testari, etiàm cum ejus consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet.* 4 *de Sepult.* in 6. Potest tamen universè testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit Patris, quamdiù vivit, etiàmsi filius exierit à patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam Dignitatem, scilicet, si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n.* 24 *Salm. tr.* 12 *c.* 2 *n.* 128. *Holzm. p.* 4 *n.* 274. Si verò Pater emancipet filium, dimidia pars usûsfructûs erit Patris, et dimidia filii, *Lugo*, *et Holzm. ib.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria Patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispanico, tunc ususfructus erit totus filii; si verò ratione status religiosi à filio assumpti, ususfructus erit totus Patris, *Lugo ibid.* Hìc notandum I. quòd, si Pater permittat filio, ut discedat è sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente, et tacen-

te Patre, fructus expendat, ut *Lugò n. 27 ex l. Cum oportet. C. de bonis quæ liber.* Notandum II. quòd, si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem, *Lugo n. 35. et Mol.*

Bona uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res, quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultrà dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Ac lege, ff. de Pactis.* Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus verò et plena administratio ad maritum, *lib. 2. ff. de jure dotium.* Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhùc, vivente viro, si ipse vergat ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eadem l.* Deindè notandum, quòd, si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transeat ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, Matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de jure Dotium.* Deinceps notandum, quòd, si bona dotalia, etiàm stabilia, dentur viro æstimato, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiàm eorum dominium acquirit, et, soluto Matrimonio, non tenetur, nisi ad pretium reddendum. *l. Quoties, ff. de jure Dotium.* Et in prædictis duobus casibus, si pereant dicta bona, viro pereunt, *l. c. Res in dotem.* 489

Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet. I. in Bona *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana. II. in Bona *Quasi patrimonialia* seu *Industrialia*, et dicuntur ea, quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sinè Beneficio, ut ex Concionibus, Missis, etc. III. in Bona merè *Ecclesiastica*, et sunt illa, quæ acquiruntur ex Beneficiis. IV. in Bona tandem *Parsimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex reditibus Ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parciùs, quàm honestè vivere potuisset. 490

I. Quòad bona *Patrimonialia* certum est, quod Clerici plenum eorum dominium habeant, ut patet ex *c.* 491

Relatum. 12 *de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 2 *dub.* 35 *et* 45 *Less. de Just. l.* 2 *c.* 4 *dub.* 6 *Lugo de Just. D.* 4 *n.* 23 *Anacl. tr.* 7 *D.* 4 *q.* 3 *Viva Opusc. de Benef. q.* 3 *art.* 1 *n.* 5 *Salm. tr.* 12 *c.* 2 *n.* 138 *cum Pal. Conin. etc.* Ex quo infert *Anacl. n.* 27 *cum Less. et aliis*, quòd, si Clericus vivat, aut expendat de bonis his, vel propriis, in pias causas possit tantùmdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere; quià, cum jus habeat vivendi ex Beneficio (ut infrà videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; undè, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si Clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hîc, et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secùs àutem, si hîc, et nunc non teneatur ad eleëmosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An verò Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona Industrialia? Negant *Nav. de Redit. Eccles. q.* 1 *n.* 74 *Sanch. l. c. dub.* 46. Quià (ut dicunt) Distributiones verè sunt partes redituum Beneficii, et ideò eamdem naturam ac onus sortiuntur, quàm alii Beneficii fructus. Sed probabiliùs affirmant *Lugo D.* 4 *n.* 25 *et Salm. c.* 2 *n.* 140 *cum Azor. Sylvest. Angel. Bon. et Covarr.* Ratio, quià præfatæ Distributiones, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediatè pro titulo, sed pro servitio personali, tamquàm personæ stipendium.

III. Idem, quod de bonis Patrimonialibus, et Industrialibus, dicitur de *Parsimonialibus*, ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Nav. de Redit. q.* 1 *Mon.* 30 *Less. c.* 4 *n.* 39 *Cabass. Th. Jur. l.* 2 *cap.* 16 *n.* 8 *Anacl. n.* 28 *Mazz. tom.* 2 *p.* 420 *et Less. dict. c.* 3 *n.* 39 *cum Sot. Covarr. et aliis* (contrà *Petroc. l.* 4 *de Benef. c. ult. q.* 7 et alios paucos). Et idem expressè docet *S. Th.* 2 2 *q.* 185 *art.* 7 ubi ait: *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scilicet Clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quià præfata bona non dantur ut

fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi*, 12 *q.* 1, quem opponit *Petrocor.* ubi legitur: *Quidquid verò de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sivè de agris, sivè de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censtimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona Parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione, seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in Conc. Agath. *Can.* 36 ubi dictum fuit: *Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia, tantis laboribus debita, secundùm servitii sui intuitum vel ordinationem Canonicam, à Sacerdotibus seu Episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis merè *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici, sinè injustitia, malè disponere? Certum est, quod Beneficiarii teneantur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes elargiri. Ità *S. Th.* 2 2 *q.* 185 *art.* 7 *Lugo D.* 4 *n.* 9 *Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 2 *dub.* 38 *Salm. tract.* 12 *c.* 2 *n.* 141 *et* 144 *cum Mol. Con. Pal. et communi.* An verò ad id teneantur virtute justitiæ, vel Religionis, infrà dicetur. Hîc autem sedulò notandum: quòd in hoc, ut materia censeatur gravis, requiratur quantitas multò major, quàm in furto, ut dicunt *Lugo n.* 42 *cum Mol. Henr. Holz. de Just. n.* 204 *et alii ex D. Thom. loc. c.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius*, *Palaus*, *et alii apud Mazz. t.* 2 *p.* 419 requirunt quartam, vel quintam partem superfluorum. Sed veriùs sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz.* et tenent *Lugo D.* 4 *n.* 44 *ac Croix l.* 4 *n.* 1358 qui cum *Haunoldo* meritò sententiam *Coninchii* reprobant. Hîc obiter advertatur, Benedictum XIV. in sua Bulla 29 *Universalis Ecclesiæ*, edita die 20 Augusti 1741 (*t.* 1 *in Bullar.*) declarâsse, quòd, si Beneficiarius fructus Beneficii vendat per totam suam vitam, sivè unà, sivè pluribus solutionibus, contractus sit nullus.

Sed quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis ne-

cessariò pauperibus succurrere? Negant *Azor. p. 2 lib. 7 c. 11 q. 2 cum Nav. et Viva Opusc. de Benef. q. 2 art. 4 n. 12* qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse Clericum superfluum erogare, sivè in pauperes, sivè in alios pios usus pro suo libitu, quià sufficit, ut illud applicetur in Dei cultum, et non dissipetur, ut loquitur *Trid. Sess. 25 c. 1 de Ref.* Sed excipiendum omninò mihi videtur cum *Lugo D. 4 n. 15 et 39 ac Less. c. 4 n. 47* si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quià tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habeat bona propria, superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hîc advertit *Viva l. c. cum Vas.* Pastores, ut Episcopos et Parochos, tenêri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen Beneficiarios, non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem, non solùm ostiatim mendicantes, sed etiàm ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiàm consanguinei, si verè pauperes sint, ità ut aliàs non possint proprium statum sustinêre, ut *Sanch. Cons. lib. 2 cap. 2 Dub. 38 n. 21 Laym. lib. 4 tract. 2 cap. 3 n. 3 Croix lib. 4 n. 904 cum Azor. Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess. 25 c. 1 de Ref.* ubi interdicitur Beneficiariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augêre studeant........ Sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiàm graviùs egentibus (quidquid dicat *Laym l. c.*) Ratio, quià, ut benè advertit *Viva loc. cit. art. 2 n. 2 cum Mol. et communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiàm ad proprium statum Clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Undè *Tol. lib. 5 c. 4 Concl. 3* sic scripsit: *Episcopus, subtractis, quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ gratiâ pietatis* (nota) *et charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere,*

tenetur residuum dare pauperibus sub mortali. Idque expressum habetur in Decreto indicto à Cardinali Polo, Legato Apostolico ann. 1566 apud *Thomasin. de Ecc. Discip. t.* 3 *p.* 3 *lib.* 3 *cap.* 32 quo præceptum fuit Beneficiariis Angliæ (proùt etiàm olim præceperat S. Gregor. instruens Augustinum Anglorum Apostolum); *Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex fructibus Ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus sustinendis, et ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxtà illa, quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant.* Hinc dicit *Croix lib.* 4 *n.* 904 *cum Azor. Pal. etc.* quod sub nomine victùs Beneficiario debiti veniant omnia necessaria ad se et Familiam sustentandam; adque Familiam spectant Parentes; Fratres, Nepotes, et alii Consanguinei. Item advertunt *Laym. lib.* 4 *tract.* 2 *cap.* 3 *n.* 3 *Ronc. Cons.* 6 *n.* 6 *et Viva loc. cit cum aliis*, quòd, si Beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad Beneficium, tunc possit subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodò decenter vivant juxtà suam dignitatem. Hoc tamen, rectè ait *Roncaglia loc. cit*, procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem Dignitatem, non verò pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci, in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tract.* 12 *cap.* 2 *n.* 144 *et Holzmann p.* 4 *tract.* 1 *n.* 210 quòd, licet congruentius sit, bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes, extremâ, vel etiàm gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p.* 2 *l.* 7 *cap.* 11 *quæst.* 2 *Bonac. de Benef. D.* 4 *p.* 2 *n.* 3 *et Mol. D.* 145 *cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æquè egentes) erogentur; etsi testatores oppositum expresserint, vel saltem tacitè significârint. Ratio, quià Canones (præcisè in *cap. Sancimus* 31 *Caus.* 12 *quæst.* 2) indistinctè præcipiunt, ut eleëmosyna fiat, sivè in ci-

ves, sivè in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quià pauperes loci non habent, saltem non constat, eos habêre peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diœcesis, puta, si subveniendum sit Collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An Beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negant *Navarr.* dicens, ea statim esse distribuenda. Sed veriùs docet *S. Thom.* 2 2 *quæst.* 185 *art.* 7 *ad* 4 (quem sequitur *P. Holzm. part.* 4 *n.* 207 *cum aliis*) dicéns: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Benè tamen advertit *Holzmann. loc. cit.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne, morte adveniente, tales reditus fortè à consanguineis diripiantur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suo, undè vivat, possit se sustentare ex reditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert de Just. t.* 4 *cap.* 21 *in fin. Petrocor. de Benef. cap. ult. q.* 8 *Fagnan. cap. Si quis de Pecc. Cler. Anacl. q.* 3 *n.* 27 *Holzm. n.* 208 *etc. communiter.* Rectè enim ait *Fagn.* quòd primis Ecclesiæ sæculis nulli Clerici admitterentur, nisi qui, relictis omnibus propriis bonis, de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nollent, permittebatur eis, ut viverent ex proprio patrimonio, modò nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scil. postquàm Clerici portionem suàm à Mensa Episcopali separatam habêre cœpêrunt, et Beneficia fuêrunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sanè est rationi naturali omninò consonum; justum enim est, ut, qui Altari servit, de Altari vivat, juxtà illud: *Quis militat suis stipendiis umquàm? Ap.* 1 *Cor.* Fortene divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injustè accipiunt? Per accidens autem est, quòd sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiàm expressè tenet *D. Thom.* 2 2 *q.*

185 *art.* 7 *ad* 3. Rectè verò limitat S. D., si casus occurreret, quòd aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodò haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quià tunc, jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An, sicùt Beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ità etiàm Pensionarii? Affirmant *Sanch. Cons. lib.* 2 *cap.* 2 *dub.* 47. *Mazzott. t.* 2 *p.*. 421 *et Salm. tr.* 12 *cap.* 2 *n.* 147 *cum Mol. et Pal.* modò Pensio sit Ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis: Secùs, si sit merè Laicalis ob titulum merè sæcularem, et detur laicis ob obsequia præstita, puta Principibus, Equitibus, etc. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, nempè Cantoris, Procuratoris, etc. Ratio, quià, cum hæc obligatio sit annexa reditibus Beneficii, Pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. D.* 4 *n.* 32. *cum Vasq. Gigas, Cov. etc.* et ità decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quià, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jàm eosdem fructus applicat in usus pios; undè fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterùm piè applicentur, Idem ait *Mastrius D.* 14 *q.* 2 *a.* 3 *n.* 69 *cum Bon. etc. contrà Nav. Azor. etc.* de Equitibus Commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus à Gregor. XIII. jam concessum est testari.

Quæritur VII. an Beneficiarii, expendentes reditus 492
superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnoperè inter DD. agitatur, et ideò in ejus discussione diutiùs immorabor. *Prima* sententia probabilis, et valdè communior inter Recentiores, negat. Hanc tenent *S. Antonin. t.* 2 *tit.* 2. *cap.* 5 § 3. *Less. de Just. lib.* 4 *cap.* 4 *n.* 43 *Mol tom.* 1 *tr.* 2. *D.* 143. *Cabass. Theor. Jur. lib.* 2 *cap.* 26 *n.* 7. *Sporer de* 7. *Præc. c.* 1 *n.* 113. *Azor. p.* 2 *lib.* 7 *c.* 9.

Viva Opusc. de Benef. q. 2 *a.* 3 *n.* 2. *Mazzot. tom* 2 *pag.* 419. *Sanch. lib.* 2 *Cons. cap.* 2 *d.* 37 *n.* 2. *Anacl. tract.* 7. *D.* 4 *quæst.* 3. *n.* 34. *Holzm. p.* 4 *de Just. n.* 196. *Salm. tract.* 12 *cap.* 2 *n.* 155 *cum Pal. Con. etc. Lugo de Just. D.* 4 *n.* 2 *cum Soto*; *Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Corduh. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ràtiocinatur : Omnes Clerici antiquitùs in communi vivebant, et bona Ecclesiastica singulis distribuebantur, proùt opus erat ad cujusque sustentationem ; reliquum verò applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed Simplicius Papa, qui creatus est an. 465. in *cap. de reditibus*, 28: *Caus.* 12 *quæst.* 2. eoquod, frigescente charitate, fortè Episcopi non tàm fideles essent in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius in *cap. Concesso* 26 et Gregorius in *cap. Cognovimus* 29 *dict. cap.* 12 *quæst.* 2. Hinc dicunt, quòd, licet antè hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sint, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex Concilio Trid. *Sess.* 24 *c.* 12 *de Reform.* ubi præcipitur, quod Beneficiarius, omittens recitationem Horarum, *privetur dimidiâ parte fructuum, quos ratione etiàm præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Ergò, ut arguunt, Concilium supponit, Clericum verè dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt, obligationem, quam habent beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute Religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius verò *l. c. cum Azor.*, aliâ viâ incedens, hanc sententiam tuetur; dicit enim, hanc obligationem Beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quià Fundatores Beneficiorum liberè, et sine ullo pacto donant Clericis eo-

rum fructus; sed esse tantùm de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute Religionis, vel charitatis, ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquàm bona dicata Deo, et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Navar.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quòd Clerici, detractâ suà sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius*, noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui Clericorum deservirent, sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem; quemadmodùm quicumque testator minimè intendit, ut hæres suus bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non idem peccabit contrà justitiam, quià illa testatoris intentio non fuit in pactum expressè deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiàm *D. Th.* non jam in *Summa* 2 2 *q.* 185 *art.* 7 ut censet *Salm.* quià ibi loquitur tantùm de iis, quæ *specialiter sunt suo usui* (scilicet Beneficiarii) *deputata,* id est assignata suæ necessariæ sustentationi, ut Contrarii explicant. Sed expressè id docet in *Quod lib.* 6 *art.* 12 *ad* 3, ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis, quæ assignantur Clericis, proùt sunt Præbendæ, de quibus ait, ipsos nullam debêre restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: *Aliter ergò dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus Ministrorum, sicut sunt bona Hospitalium etc. et aliter de illis bonis, quæ principaliter sunt attributa usibus Ministrorum, sicut sunt Præbendæ Clericorum, et alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur non solùm ex abusu, sed etiàm ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit, quod est alterius: Et ideò tenetur ad restitutionem, tamquàm defraudator rei alienæ. In secundis verò non committitur peccatum, nisi per abusum: sicut et de bonis Patrimonialibus dictum. Undè non tenetur quis ad restitutionem, sed solùm ad pœnitentiam peragendam.*

Secunda verò sententia tenet, Beneficiarium obligari ad restitutionem; ità sentiunt *Nav. tract. de Redit Eccl. q.* 1 *n.* 4 *Laym. l.* 4 *tr.* 4 *cap.* 3 *n.* 3 *Bon. de Benef. D.* 4 *p.* 2 *n.* 9 *Petrocor. tom.* 4 *eod. tit. c. ult. q.* 7 *Habert tom.* 4 *de Just. cap.* 21 *Concina tom.* 2 *Diss.* 6 *c.* 18 *Roncagl. de Præc. VII. c.* 6 *Reg. in praxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. et Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel Major. Hostiens.* et alii apud *Lugo de Rest. D.* 4 *n.* 1. Dicunt autem hi, quod antè suppositam divisionem Clerici minimè quidem essent domini bonorum Ecclesiasticorum, cum omnia tunc essent communia; undè, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitùr deberet, divisio præcepta per Simplicium sed de hac divisione nullum probatur vestigium, quinimò (ait *Habert loc. cit.*) multa, suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cum nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usquè dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona Ecclesiastica, tenenturque Beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec reverà probabile videtur id, quod adstruit *Cabassutius*, nempè, quòd Testatores intenderint bona sua in dominium Clericorum relinquere; potiùs enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodùm per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quòd hæc fuerit intentio Fundatorum, testatur Concilium Aquisgranense ann. 816 ubi in *Can.* 116 dicitur: *Fideles ob Animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecêrunt Ecclesiam, ut his et Milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur.* Undè plures AA. ut *Fill. Petroc. Thomasin. et Natal. Alexander,* constanter sentiunt, numquàm Beneficiarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate Testatorum, de quâ non constat, proùt utiquè etiam constare debe-

ret; ut certè dici posset, eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse : saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit, suos Ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valdè probabiliter ex Tridentino *l. c.*, ut suprà, tenent *Roncagl. Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit *Habert.* Proùt enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ità ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri, ità et Beneficiarius. Quod autem Ecclesia reverà hoc dominium, si concesserit, limitatum quidem concesserit Beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. Gratianus *in Causa* 12 *q.* 1 *post. c.* 15 *et* 27. quæritur, an Mensa communis scindi potuerit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eoquod, sicùt superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodiè superflua cujusque Præbendæ; quo Gratianus ostendit, quòd, sicùt antiquitùs Ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiàm habeant, posteàquam Præbendas inceperint possidêre. « Ità et Præbendæ Ec-
» clesiasticorum (verba Gratiani) eàdem charitate
» manente, piè et religiosè possunt distribui; nec
» tunc rebus Ecclesiæ *ut propriis*, sed ut communi-
» bus deserviturae. » Ex quo patet, Præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ Clericorum, sed eis reale onus aliorum piorum usuum annexum esse. Item in Concilio Mediol. 1 ann. 1565. sub D. Carolo Borromæo. *p.* 39 sic dicitur : *Si verò, qui Beneficia Ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint, quàm ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent, ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiàm quibus pauperum*

inopia sublevaretar. Et idem sancitum fuit de Episcopis in Capitularibus Caroli Magni l. 6 c. 58 in Conc. Gall. *t.* 2 *p.* 429 ubi : *Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandam ergà omnes qui indigent; participet et ipse quibus indiget.* Item D. Petrus Damianus apud *Baronium* an. 1055. sic quemdam Episcopum monet : *An ignoras, quid ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur.* Deindè subdit, quòd prioribus sæculis agri, Ecclesiæ donati, venderentur, et pretium distribueretur pauperibus : sed posteà, *Procedente tempore Ecclesiarum Rectoribus visum est, ut ipsa potiùs prædia traderentur. ut scilicet non modò Clericos Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

His tamen non obstantibus, nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate *S. Thomæ* (juxtà ejus verba, suprà relata) qui supponit, et asserit pro certo, factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et ideò absolutè ipse eximit Clericum à restitutione, si bonis Ecclesiasticis abutatur. Præterquam quod, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa Simplicius divisionem illam introducat ; sed ipsam introductam invênit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, proùt clarè eruitur ex illius Epistola, scripta ad Florentium, aliosque Episcopos, adversùs Episcopum Gaudentium, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat : undè Pontifex præcipit, ut auferatur ab eo omnis talium bonorum administratio, ipseque teneatur ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat. *Simùl etiàm* (verba sunt Simplicii) *de reditibus Ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil licêre permittat : sed sola ei ex his quarta portio remittatur..... Cui etiàm hoc specialiter præcipimus imminêre, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodò vindicâsse, restituat. Epist. Simplicii ad Florent. etc.* scripta an 475. apud *Harduin. in Collect. Conc. tom.* 2 *pag.* 804. Quapropter non incongruè Fautores primæ sententiæ conclu-

dunt ex divisione executa, bona Clericis attributa jam transîsse in eorum dominium. Quod videtur confirmari à Tridentino, ut suprà *Sess.* 24 *c.* 12 *de Ref.* verbis illis, *fructuum, quos ratione etiàm præbendæ, ac residentiæ fecit suos.* Insuper ex Conc. Lateranensi V. *sess.* 9 § *Statuimus*, ubi dictum fuit, quòd Beneficiarius Officium post sex menses à possessione Beneficii omittens, *fructus suos non faciat;* ergò, si Officium non omittat, jam facit suos.

Quær. VIII. An, dono accipiens à Beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem? Quod ad restitutionem pertinet, eum tenêri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent, Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valdè sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. et Ronc.* ut suprà retulimus, quòd Beneficiarius benè habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergò, si eos donet, suum donat, et aliundè jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut rectè ait *Lug. D.* 4 *n.* 48. Si verò tali donatione Clericus reddatur impotens, dicimus probabiliùs accipientem tenêri ad restitutionem, juxtà nostram sententiam, quâ tenuimus, Beneficiarium obligari ex justitia, ad danda superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo verè influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, proùt in simili casu diximus *n.* 112. et fusiùs probabimus *de Contract. n.* 722. Dixi *probabiliùs;* non enim nego, posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quòad partem juxtà proportionem talis probabilitatis, si acceperit cum dubia fide; quòd si verò in bona fide acceperit, probabiliùs est non tenêri eum ad aliquid restituendum, juxtà dicta *lib.* 1 *n.* 83 *et l.* 3 *n.* 927.

Sed, admissâ sententiâ contrariâ tamquàm probabili, scilicet, quòd absit peccatum contrà justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contrà Religionem aut Charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant *Mazzot. tom.* 2 *pag.* 419 *et Sanch. Cons c.* 2 *D.* 38 *n.* 14. citant *Nav. Sylv. etc.* communiter, ut asserunt. Ratio, quià accipiens verè cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur, nisi per acceptationem. Sed probabiliùs (juxtà illam sententiam) dicimus cum *Lugo D.* 4 *n.* 49. *Busemb. l.* 4 *n.* 183. *Holzm. p.* 4 *de Just n.* 221 *et Salm. tract.* 12 *c.* 2 *n.* 149. accipientem non peccare, nequè contrà Religionem, nequè contrà charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contrà Religionem, quià tunc ipse minimè cooperatur peccato donantis; licet enim dominium rei non transferatur sinè ejus acceptione, tamen peccatum donantis jam, ipsa oblatione, etiàm externè, omninò consummatum est; per accidens autem si fiat, ut oblatio effectum habeat, vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; proùt nihil minuit, vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali, ab ipso inflicto, mors vulnerati sequatur, vel non. Nequè contrà charitatem, ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quià charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, proùt ait *Lugo loc. cit. n.* 50 *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox suprà limitavimus.

An autem Regulares, facti Episcopi, possint liberè disponere de bonis Ecclesiasticis, et Patrimonialibus? Probabiliùs negatur. Vide dicenda *l.* 4 *de Statu Relig. n.* 2 ubi *Salm. cum aliis* secùs dicunt de bonis Patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493 Tribus modis Dominium acquiritur: 1 Jure Natu-

rali, seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scilicet præscriptione, et usucapione. 3. Voluntate privata Hominum, per contractus. Addi posset alius modus jure belli; sed iste magis pertinet ad jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. *Occupatione ; ex* §. *Feræ*, *Instit. de Rerum divisione*, ubi sic dicitur : *Quod enim antè nullius est*, *id naturali ratione occupanti conceditur*. Quid de Thesauris inventis? *Vid. infrà n.* 602. Quid de Venatione, et Piscatione? *Vid. n.* 604. Certum autem est, omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An verò post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vid. Dub.* 5 *n.* 603.

II. Acquiritur dominium *Nativitate*, per quam nostra fiunt, quæ nascuntur à propriis animalibus, ex 494
§. 1. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, æquarum, etc. salvo semper numero matrum.

III. *Alluvione*, quâ, si aliquid latenter et insen- 495
sibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secùs autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eumdem pertineret, *ex* §. *Prætereà eod loc.* Statutum etiàm est *ibid.* quòd, si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste esset fluvii dominus; Antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimquè habent.

IV. *Specificatione*, quandò forma datur in alienam 496
materiam, v. gr. si bonâ fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis, Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex* §. 34 *ibid.* Secùs tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres : illud enim ad dominum uvarum pertinet; ità *Tamb.* Sed contradicit *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 121 Dicit etiàm *Croix n.* 123 quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit,

si de aliena quercu facias navem *n.* 124 *cum Haunoldo.* Secùs verò, si navem facias de asseribus alienis, quià tunc navis adhùc in primos assères reduci posset. Probabiliùs autem addit *Croix n.* 123 *cum Gloss. ad* §. 25 *Instit. et Haunoldo contrà alios,* ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497 V. *Accessione*, quandò alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, puta, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, et gemma à te acquiritur. §. *Si tamen eod loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facilè divelli posset. *Croix ibid. n.* 126 *cum Lug.*.

498 VI. *Confusione*, *vel Commixtione. Confusio* est quandò duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sivè alterius speciei) ità coëunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet: utpotè, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. *Commixtio* autem est, quandò miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quod, illud sit utriusque materiæ, *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 116. His positis, sciendum quòad *Confusionem*, quòd si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res sit futura communis, et Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum* 27 *eodem Inst.* V. *Tamb. Dec. l.* 8 *tr.* 3 *c.* 3 §. 4 *n.* 11 *cum Palao, Croix lib.* 3 *pag.* 2 *n.* 117. Si verò Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si operâ tuâ facta sit confusio, et ampliùs sit tua major materiæ pars; tenêris tamen vel alienæ pretium solvere, *ex dicto* § 25. Ratio, quià tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Si autem res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loc.* Quòad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quòd miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiàm altero

inscio, vel invito: Nam in *l. si alieni, ff. de Solutionibus*, sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio, vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed, si mixti aliis sunt, ità ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est; ità ut furti actio Domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiàm quandò mixtio, quæ discerni non potest, facta sit malâ fide, nummi fiunt accipientis, sivè furis. Hoc tamen intelligendum, quandò major pars pecuniæ sit miscentis; secùs, si minor, vel æqualis, quià tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib.* 3 *p.* 2 *num.* 118. Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus; vide *dict.* §. 27 *et* 28 *Quod si eod. Instit.*

Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant *Gloss. in d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. tract.* 7 *D.* 5 *q.* 3 28 *et* 29 *cum Henn. ap. Croix ibid n.* 119. Quià dicunt, id tantùm de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valdè officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de Just. D.* 6 *n.* 64 *et Dicast.* Affirmant, omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, à miscente acquiri, ob generalem rationem, quam assignat *Glossa in d. l. Si alieni*, scilicet, quòd mixtio æquivaleat rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n.* 17 asserit esse communem cum *Less. Sylv. Vasq. et aliis, ex l. Idem Pomponius, ff. de Rei vindic.* Quandòquidem, ut advertit *Tamb. n.* 18 miscens habeat animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat; et pars sua sit principaliter. 499

Notandum autem, quòd, si res extet in cumulo permixta sivè apud furem, sivè apud alium, domino illius prout habenti jus in re; retinentique dominium unà cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus sit satisfaciendum; imò potest ipsemet ex cumulo accipere quan-

tùm suum est. Ità *Less. l. 2. c. 20. n. 157 et Salm. de Contract. c. 3 n. 110 cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l. 3 §. Pomponius ff. de Rei vindicat.* ubi sic : *Si quid, ejusdem naturæ, est ità confusum, et mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est. Sednon minùs probabile est, ut dicunt *Lugo de Just D. 6 n. 66 et D. 20 n. 172 Sanch. Dec. lib. 1 cap. 23 n. 34 et Tamb. de Rest. cap. 3 §. 3 n. 26* (qui cæterùm probabilem censet sententiam *Les.*) quòd fur per commixtionem deveniat absolutus dominus totius cumuli, ità ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliundè restituendi debitum. Tantùm ait *Pal. de Just. D. un. p. 21 n. 5* quòd dominus rei permixtæ sit habiturus actionem implorandi à Judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500 VII. *Ædificatione, ex §. Cum in suo eod. Instit.* ubi statuitur, quòd, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ : Et si ædificium ruat, possit dominus materiam illàm sibi vindicare. V. *Croix l. cit. n.* 128. E converso in §. 30 statuitur, quòd, si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius sit, et tu materiæ dominium amittas. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quià præsumptio fit, te donare voluisse. Secùs autem, si constet, te noluisse donare, *ex l. 2 C. de Rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiàm pretium repetere ex æquitate, juxtà utilitatis æstimationem, ut *Croix n.* 130 *cum Illsung, et Haun. ex l. 38 ff. de Pet. hæred.*

501 VIII. *Plantatione, ex §. 31* ubi statuitur, quòd, si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat: sic è converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius sit futura, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quòd planta, posita propè confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. Vide *Croix n.* 132. Notandum hìc autem, non licêre arboris, in alieno fundo positæ, succidere radices, aut ramos, porrigentes in agrum proprium, nisi alter, monitus, eos tollere

nollet, ut dicunt *Schengiderv. et alii apud Croix d. n.* 132. Idem, quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiàm solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverit malâ fide, nequè expensas repetere potest, ut *Croix dict. n.* 132 *cum Haun.* Pariter in §. 33 statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: Sed hodiè ex consuetudine, asserit *Croix n.* 134 *cum Illung., Haun. et Tamb.* contrarium vigêre.

IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bonâ fide, et fructus sint consumpti. §. *Si quis à non Domino eod. Instit.* 502

X. *Traditione*, cum dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Instit.* 503

Jure autem *Positivo Civili*, seu *Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem*, *seu Usucapionem*, quæ propriùs dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones. I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit. 504

I. Igitùr conditio est *Bona Fides*, *ex Reg.* 2. *jur. in* 6, quâ quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium superveniat, præscriptio non interrumpitur; modò interim diligentia adhibeatur ad Veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. D.* 6 *quæst.* 2 *n.* 12 tamquàm communius et probabilius. Vide dicenda *n.* 251.

II. Conditio est *Titulus justus*, puta emptionis, donationis, etc. saltem rationabiliter, sivè probabiliter præsumptus, etsi reverà non intervenerit. Notandum tamen, quod Titulus non semper requiratur, sed tantùm, quandò præsumptio est contrà possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 498 cum communi. Sufficit etiàm titulus existimatus, puta si existimes, rem Patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n.* 499. 505

III. Conditio est *Continuata Possessio* per tempus à jure definitum. Si enim adsit Titulus, res usu con- 506

sumptibiles, seu mobiles triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de Usuç. et* § 1. *Institut. de Usuc.* ibi : *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur. Bon.* Tamen de *Restitut. quæst. ult. p.* 2 § dicit, hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos : Sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD. nam *Less, l. 2 c.* 6 *n.* 22 *cum communi, Verde Inst. Civ. l. 2 de Usucap. Lemma* 8 *n.* 451. *Aacl. l. cit. n.* 21 indistinctè ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 529. Et adhùc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo, ib.* (contrà *Sylv. Covar. Less. etc.*) *Busembaum* autem *de Restit. n.* 610 *circà fin. cum Trull. et Salon.* dicit, quòd ad præscribendos fructus collectos sufficiat biennium inter præsentes, et quadriennium inter absentes.

507 Debita ex rebus mobilibus, sicùt etiàm fructus, pari modò ac mobilia præscribuntur, *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 522 *cum Dicastill. et pluribus* : quià accessorium sequitur principale. Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per 30 annos. Vide *Croix n.* 539.

Si quis per triennium possederit Beneficium Ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relatâ in extensum *apud Croix l.* 4 *n.* 689. Etiàmsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n.* 716 *cum Nav. Sot. Sa, Less. etc.* contrà alios : modò absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam à se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur Beneficium, *Croix n.* 709. Vide dicta *de Simon. n.* 111. Secùs verò, si fuerit à tertio, ipso contradicente, ac deindè ignorante simoniam, ut dictum est *n.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus. *Croix* cum *Gom. et Chok. contrà Lugo n.* 710. Ad excludendum autem Beneficiatum, simonia debet esse utrimquè completa. *Croix n.* 712. Vide dicta *n.* 106. *Intrusio* deindè intelligitur, si ipse se immittat in Beneficium sinè verà

collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Litterarum pontificiarum; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. V. *Croix ex n.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ibi n.* 715.

Res verò immobiles non præscribuntur, nisi per 508
spatium 10 annorum inter præsentes, et 20 inter absentes. Ità ex communi *Bon. ib. Anacl. n.* 22. Notandum autem, quod *Præsentes* dicantur, qui in eadem Provincia, Absentes, qui in diversis Provinciis habitant, sivè res sita sit in eadem Provincia, sivè alibi, ut *Anac.* ait *n* 23 *ex l. ul. C. de longi temp.* Sed *Lug. de Justitia et Jure Disput.* 7 *n.* 76 *cum aliis* dicit, censêri absentes etiàm eos, qui, esto in eadem Provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium Gubernatorem habent, licet eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et indè 12 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. n.* 24.

Quandò autem non adest Titulus, ad præscribenda, 509
sivè mobilia, sivè immobilia, requiruntur 30 anni. Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicùt in rem. Cod. de Præscr.* 30 *vel* 40 *an.* Idem ait *Tamb. Dec. l.* 8 *tract.* 1 *c.* 4 § 1 *n.* 3 *cum Mol. et Lessio* qui notat deindè, quoad immobilia sinè Titulo præscribenda, nihil in jure esse constitutum. Undè videntur etiàm 30 anni requiri.

Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum pio- 510
rum requiruntur 40 anni, ex *Auth. Quas Actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Imò, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl. n.* 25. Dubitatur autem, utrum res mobiles Ecclesiarum etiàm triennio præscribantur? Affirmant *Bon. l. c. Less. l.* 2 *c.* 6 *n.* 12, *cum Laym. et aliis pluribus ap. Anac. n.* 27. Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* Negant verò *id. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* Probant-

que *ex c.* 1 *D. de integr. Rest.* eoquòd, ut isti dicunt, concessio, locis piis facta à Jure Canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguat mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511 Dicitur autem *Possessio continuata;* nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injustè hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less. n.* 49. *Anacl. n.* 39 *cum aliis.*

Si verò bonâ fide possidêre inceperis, et superveniat dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ità *Croix l.* 3 *part.* 2 *n.* 482. *Lugo D.* 7 *n.* 17. *Less. Mol.* et communiter (contrà *Adrian.*) Et favent *c. Si virgo.* 34 *quæst.* 1 *etc. fin. de Præscr.* Dicitque *Croix n.* 548, quòd pro litis contestatione non interrumpatur præscriptio triennalis. Notat etiàm *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bonâ fide incepisse possidêre; et hoc valêre pro foro interno, etiàmsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo*, *Less. Pal. et alii apud Croix n.* 484. quià leges ideò tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio, quià ad præscriptionem non tantùm requiritur fides theologicè, sed etiàm civiliter bona, cum tantùm ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix n.* 489. quòd, si fides tua sit solùm venialiter mala, possis præscribere; et id deducitur ex Conc. Carth. *in c. fin. de Præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512 Hæres possessoris malæ fidei probabiliùs non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. dips.* 65 *et Croix n.* 490 *cum Dic. etc.* Excipiunt *Less. Pal. Cov. Grotius et alii ib.* si præscribens sit hæres hæredis; sed hoc probabiliùs etiàm negat *Croix cum Lugo etc.* Secùs

verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n.* 491.

Bona fide potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo C.* 7 *n.* 49 *et Croix n.* 493. Et sic etiàm præscribet libertatem à solvenda mulcta, si intrà certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debêre, *Croix n.* 494 cum *Mol. Cov. etc.* Notandum autem, quòd, si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retineat, quià semper inest conditio, ut alter acquirat. Ità ex *l.* 34 *ff. de Acq. post. Croix n.* 517. Possessió autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. D.* 23. *n.* 59 *et Croix ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quià, cum possessio consistat in facto externo, non, nisi alio externo facto, amittitur. 513

Sedulò insuper advertendum, quòd aliquibus personis privilegiatis detur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amisêrunt, proùt Minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palaus, Less. etc. ap. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 558. Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideò se non interrupisse præscriptionem, quià invincibiliter ignorârunt; Sed hoc negant *Haunold. Fachinæus*, et meritò *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiàm sæpissimè manerent, et facilè frustraretur lex præscriptionis. 514

IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi*; nam res furtivè, aut vi possessæ numquàm præscribuntur à fure. Res autem, quas bonâ fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhùc cum titulo, nisi spatio 30 annorum inter præsentes, et 40 inter absentes. Si verò Titulus non adsit, res furtivæ numquàm à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n.* 18 Res fisci tantùm præscribuntur per 40 an. Quædam autem res numquàm præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura spiritualia, proùt 515

jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. n.* 17.

516 Probabile autem censet *Verde l. c.* quòd Hæres cum bonâ fide ritè possit præscribere rem, quam Testator malâ fide possedit. Sed, ut diximus suprà *n.* 512 id probabiliùs negant *Mol. Croix. etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterùm admittatur ibi Præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantùm præsumptionibus) ab Actore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, et Procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copiâ non traditâ, non posse agere post biennium; copiâ autem traditâ, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contrà principalem, post biennium; contrà Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum: Famulos, et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habêre, ut ibi statuitur, *nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur;* Et insuper ibi dicitur; hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis;* quarè infertur, quòd debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta Decisione minimè ab obligatione solutionis eximatur.

517 Communis autem est sententia apud Jurisconsultos et Theologos, quòd etiàm in foro conscientiæ per præscriptionem acquiratur dominium, ut habetur apud *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 470 et eam tenet, et fusè probat *Lugo de Just. D.* 7 *ex n.* 4 *cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. etc.* communiter, contrà aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n.* 1 *ex Conc. Lat.*, relato in *c. final. de Præscript.* ubi tantùm reprobatur præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Undè oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ratio autem est, quià benè potest Lex humana trans-

ferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hîc maximè utilis agitur apud *Tambur. Dec. l.* 6 *tr.* 1 *c.* 4 § 2 an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* vidêri negandum, cum is tantùm ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet *n.* 8, talem benè uti posse præscriptione de jure communi, saltem antè sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Lege Municipali non sit explicitè abrogatum, proùt Neapoli expressè in Decisione relata statutum est illud, quòd Hæres Testatoris, malâ fide rem possidentis numquàm præscribere possit. Cæterùm, quoad alias præscriptiones, à Jure communi statutas, nihil verè in nostro Regno derogatum expressè invenitur; Imò *Verde l. c. Lemma* 4 *n.* 424 *cum Staib. Gallup. Prado, et Amato, contrà Ursil. et Rovit.* tenet, in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* (ait Verd); *cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum.* Quarè concluditur (proùt etiàm me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licitè nos uti posse in conscientia præscriptionibus Juris Communis in Regno, et in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

518 *Quid est furtum?*
519 *An liceat aliquandò auferre alienum ob bonum finem?*
520 *An ob necessitatem? Quær. I. an captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate? Quær. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequàm petat? Quær. III. An possit acci-*

pere rem magni valoris ? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam, in extrema necessitate ? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives ? Et hîc quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuò rem pauperi ? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur posteà ad restitutionem ?

521 *Quandò liceat creditori facere compensationem ?*

522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus ? Sequitur idem* 523. *et* 524.

523 *An Christiani possint auferre res Turcarum ?*

518 « Resp. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio, » invito rationabiliter domino. Quòd, si res sit sacra, » dicitur sacrilegium, de quo suprà. Si apertâ vi » fiat, est rapina, à furto specie distincta. Licet » autem furtum, cæteris paribus, quàm rapina, le- » vius sit, et ex genere suo minimum inter ea, quæ » circà proximum committuntur, est tamen mortale, » si quantitas sit notabilis. Ità communiter omnes.

Undè resolves.

519 » 1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum, » aut commodum illius, à quo accipit, non fura- » tur : v. gr. si uxor auferat à marito pecunias, ne » ludis, aut commessationibus eas prodigat ; aut vi- » num, ne inebrietur ; aut librum hæreticum, ne eum » legat ; aut famulus det eleëmosynam non nimis » magnam valdè indigenti, de qua dominus rationa- » biliter non sit invitus, à quo tamen ob verecun- » diam, vel aliam causam non audeat petere. V. *Less.* » *l.* 2 *c.* 12.

520 » 2. Qui pro se, vel alio, in extrema necessitate » constituto, alienum accipit, quantùm necessarium » est, nec furatur, nec tenetur restituere posteà sic » absumptum, siquidem re, et spe indigens fuerit. » Idem docet *Lessius*, *l. c. d.* 4. *Malderus etc.* de neces- » sitate gravi. Verùm id probabiliùs alii negant, cum » *Lay l.* 3 *t.* 3 *p.* 1 *c.* 1 *n.* 7 *ex S. Thom.* 2 2 *q.* 66 *art.* 7. » *Sylv. Ang.* V. *Dian. t.* 1 *p.* 2 *t. misc. R.* 20 *C*, *Lugo*

» *d.* 16 *s.* 7. * (*Adverte hìc Prop.* 36 *damnatam ab*
» *Innoc. XI. Permissum est furari , non solùm in ex-*
» *trema necessitate , sed etiàm in gravi.*) * »

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantùm sufficit ad se à tali necessitate liberandum. Ità communiter DD. cum *D. Th.* 2 2 *quæs.* 66 *a* 7. Ratio S. Doctoris, quià in tali casu omnia sunt communia; jus enim Gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extremâ necessitate laborat. Idem dicitur, quandò necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasi extrema, potest etiàm quis sibi providêre mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ità communiter *Lugo de Just. D.* 16 *n.* 154. *Less. l.* 2 *c.* 21 *n.* 71. *Spor. tr.* 5 *c.* 5 *n.* 103. *Salm. de Restitut. c.* 5 *n.* 38. *cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop.* 36. *damn. ab Innoc. XI n.* 14. *cum Sylvest. Azor Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 947. *cum Card. Haunold. et Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quandò quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de Char. c.* 2 *q.* 3 *Holzm. eodem tit. n.* 172. *ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc.* apud *Croix l.* 2 *n.* 195. Aut in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum. *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix ib.* Item quandò quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sivè pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr.* 1 *n.* 85 *Ronc. l. c. Elbel de Rest. n.* 271. Non enim opus est, ut dicunt *Lugo*, *et Elbel. ex D. Th.* et aliis, quòd hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit, quòd proximè et moraliter certò immineant: Imò ait *Holzm. l. c.* quòd de eis adsit periculum certò probabile. Sed dubitatur, an putetur eâdem necessitate laborare Pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l.*

c. cum Cajet. Suar. etc. Sed probabiliùs contradicunt *Salm. d. n.* 39 quià nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit aliâ viâ, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valdè puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providêre? Negant *Salm. n.* 39 *cum Soto et Prado*, dicentes, hanc potiùs judicari necessitatem gravem, quàm extremam, cum bona temporalia tantùm ordínentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant verò *Viva l. c. n.* 3. *Ronc. l. c. Mazzott. t.* 2 *p.* 375. *ac Less. Pal. et Dicast apud Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 952. item *Bann. et Serra apud Salm.* Hocque probabiliùs mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potiùs ille mortem subire vellet, quàm mendicare.

Sed hîc plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiàm in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ità ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites tenantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in* 2 2 *D.* 259 *sect.* 3 §. 21 *et Spor. tr.* 3 *c.* 6 *n.* 59. Quià dicunt, hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, et aliàs requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facilè pretium redemptionis augeretur. Excipiunt tantùm, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quòd, si captivus petat eleëmosynam, teneatur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt *Fill. tr.* 28 *c.* 3 *n.* 76 *et Az. t.* 2 *l.* 12 *c.* 8 *q.* 5 *cum Caj. et Major.* quòd divites teneantur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterùm, si absolutè ajunt DD. ut suprà et ipse *Spor* fatetur, quòd quisque possit alienum surripere ad se liberandum à perpetua captivitate, vel etiàm ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliundè probabilem spem habeat suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo, hîc adjicere libet judicium per-

docti *P. Concinæ*, qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *t.* 2 *D.* 6 *c.* 9 *n.* 7 sic ait « (Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minùsvè divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei, aut vitæ, si captivus utilis sit Reip.; tùm gravior est divitum obligatio, quandò hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuiquè diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippè onere divitibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquêre, Christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergò sunt circomstantiæ omnes, et juxtà illarum diversitatem divites plus minùsvè obligantur.) » Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tàm obscurè loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occultè alienum surripere, antequàm petat? *Coninchius D.* 27 *de Char. dub.* 10 *n.* 158 censet, pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quià non dicitur extremè indigêre, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* verò *l.* 2 *c.* 12. *Laym. l.* 3 *tr.* 1 *c.* 1 *n.* 7 *et P. Concina tom.* 2 *D:* 6 *c.* 9 *n.* 11 dicunt, eum tenêri ad petēndum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quià dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantùm quoad modum, ordinem invertendo, quod non est ampliùs, quàm veniale. Sed meliùs distinguendum cum *Lugo D.* 16 *n.* 140, qui dicit: si res illa peculiaris non sit absolutè necessaria ad inopiam pauperis sublevandam. pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo; nam aliàs omnes mendici possent impunè accipere aliena non petita, eo quod perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si verò pauper peculiari illa re extremè indi-

geat, ità ut dominus teneatur omninò eam dare, quià, ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, nec venialiter: imò dico, quòd ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxtà *S. Th.* 2 2 *q.* 66 *art.* 7.

Quæritur III. An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolutè necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 953. *Conc. t.* 2 *D.* 6 *c.* 9 *n.* 6 et probabilem vocat *Spor. de Charit c.* 6 *n.* 54. (*Croix* autem citat *Lugo D.* 16 *a. n.* 147. sed non benè, quià *Lugo* loquitur tantùm de obligatione divitis, dicens, ipsum non tenêri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infrà videbimus.) Ratio autem hujus sententiæ est, quià charitas, ex qua solùm tenetur dives ad eleëmosynam, ut suprà diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantùm ad ea, quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenet *Spor. de Charit. c.* 6 *n.* 154. consentitque *Lugo loc. cit. n.* 146. dummodò dives tali ablatione non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practicè probabilem. Ratio, quià reverà in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ità ut* (sicùt docet *D. Th.* 2. 2 *q.* 66 *art.* 7 *ad* 2) *per talem necessitatem efficiatur suum id, quod quis accipit.* Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D.* 16. *n.* 150 *Laym. l.* 2. *t.* 3 *c.* 6 *n.* 4. *Spor. de Charit. c.* 6 *n.* 51 *Ron. eod. c.* 2 *q.* 3 *R.* 3 *Dian. p.* 5 *tr.* 8 *R.* 6 cùm communi, et consentit *P. Conc. l. c. n.* 6 nempè, quod dives non teneatur permagnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maximè, si ipse debe-

ret è suo statu decidere; eoquòd charitas non obliget cum tanto incommodo; undè ajunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap Croix l.* 2 *n.* 201 neminem obligari pro vita alterius expendere ter, vel quater mille aureos, etiàmsi non excideret è suo statu : nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, puta pater, vel filius. Nam respondetur, quòd, licet hæc sententia, et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currat ratio respectu pauperis; rectè enim discurrit *Lugo n.* 143 et dicit, quòd, sicùt ab initio antè divisionem bonorum, omnia erant communia, undè quisque poterat ex eis accipere, quantùm erat ei necessarium; nullus tamen teneretur ipsi ex justitia bona dare. Sic etiàm in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utiquè pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, justè potest eam accipere, quià jus habet ad illam arripiendam; non ideò tamen dives tenetur dare, cum ipse tantùm ex charitate obligetur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n.* 54, scilicet, quòd eo casu dives etiàm impediendo, quominùs pauper rem acciperet, non peccaret contrà justitiam; mihi non videtur probabile: quià pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediat.

Quær. IV. An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem? *Prima* sententia negat, quam tenet *Pal. t.* 1 *tr.* 7 *D.* 2 *p.* 10 *n.* 3 *cum Con. et P. Nav. Diana t.* 8 *coord. tr.* 7 *R.* 14 et æquè probabilem vocat *Sporer de* 7 *Præc. c.* 5 *n.* 102 satisque probabilem putant *Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 7 *et Tamb. l.* 8 *tr.* 2 *c* 6 §. 2, *n.* 3. Ratio, quià, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicùt habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secùs ac de novo surripiendi. *Secunda* verò sententia gravissima, et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c. Sylv. v. Furtum, q.* 5

Armil. eod. v. n. 10 *Az. l.* 12 *c.* 7 *et P. Conc. tom.* 4 *de Furto c.* 5 *q.* 4. Ratio, tùm, quià obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguiter ex superveniente necessitate; tùm, quià necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantùm dat jus eâ utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam, quià pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. suprà cit.* surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solùm suspenditur, sed etiàm verè extinguitur consumptione rei, quià dominus teneretur consentire consumptioni adhùc, si res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper, non tantùm re, sed etiàm spe, ut dicemus in Qu. sequenti. 2. Si pauper absolutè indigeat re illâ peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in Qu. præcedenti.

Quær. V. An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrùm dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extremè indigenti rem, quâ ille eget, mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia. *Prima* affirmat, et hanc tenent *Tol. l.* 5 *c.* 14 *Nav. in Man. c.* 17 *n* 61 item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix l.* 2 *n.* 207 et probabilem putat *Lugo D.* 16 *n.* 167 casu, quo res data sit magni momenti. Ratio, quià charitas, ex qua procedit hoc eleëmosynæ præceptum, obligat tantùm ad subveniendum proximo indigenti; ergò sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille à sua necessitate eximatur, quin res absolutè donetur. *Secunda* sententia negat, eamque tenent *Azor. t.* 2 *l.* 12 *c.* 9 *q.* 1 *Sot. de Just. l.* 4 *q.* 7 *ar.* 1 *ad* 4 *Sanch. Cons. p.* 1 *c.* 5 *dub.* 5 *n.* 56 (cum communi, ut asserit) item *Suar. Bonac. Pal. Bann. etc. apud Salm. tr.* 21 *c.* 7 *n.* 8. Ratio, tùm, quià dives ex præcepto naturali tenetur eleëmosynam dare extremè indigenti, obligatio autem dandi eleëmosynam involvit obligationem donandi; cum verò detur res ad mu-

tuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tùm quià in extrema necessitate omnia sunt communia, undè dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille justè possit eam surripere, etiàm invito domino, et suam facere, ut docet *S. Th.* 2 2. *q.* 66 *art.* 7. *Tertia* sententia longè communior, et verior, quam tenent *Pal. tr.* 6 *D.* 2 *p.* 4 *n.* 9. *P. Holzm. de Charitate c.* 3 *n.* 182 *Sporer de* 7 *Præc. c.* 5 *n.* 99 *Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, et *Rann.* qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian.* et omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit et docet, quòd, si pauper tempore necessitatis sit absolutè pauper, tunc dives teneatur omninò gratis ei succurrere, quià tunc absolutè obligatur ad præstandam eleëmosynam. Secùs, si alter habeat aliundè bona, aut spem moralem, sivè probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quià tunc ille non est absolutè pauper, nec posset rem alterius absolutè arripere, et suam facere. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. Quod lib.* 5 *ar.* 17 ubi supponens, quòd pauper non sit carens bonis propriis, ut in *respons. ad* 1, sic indè ad 2 docet: *unusquisque tenetur ad liberandum proximum à morte secundùm suam conditionem; et hoc quidem convenienter implevit, qui pecuniam mutuavit; non autem tenetur condonare in casu, quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitùr pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur ipse restituere; si tempore necessitatis esset absolutè pauper, ut dicunt *Lugo D.* 16 *n.* 171 *et Salm de Rest c.* 5 *n.* 35 (contrà *Laym. l.* 3 *tract.* 3 *p.* 1 *c.* 1 *n.* 7 ac alios *ap. Salm. ib.*) Ratio, quià, ut docet *D. Thom. l. c.*, qui est absolutè pauper, potest licitè ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit: Rectè autem excipiunt *Salm. l. c. n.* 35 si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie; tunc enim dicunt, quòd teneatur eam restituere. Ratio, quià, cum illius rei solus usus esset ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam,

non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliundè bona habuit, vel spem habendi, ut suprà diximus, benè tenetur restituere rem acceptam, et consumptam in necessitate, quià, quandò rem accepit, non fuit absolutè pauper.

Quær. VI. An dives, non subveniens pauperi tempore, quo ille erat in extrema necessitate, teneatur posteà ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in* 1 *Crisi D.* 26 *n.* 76 *cum Hurt. Laym. l.* 3 *tr.* 3 *p.* 1 *c.* 1 *n.* 7 item *Prado et Arag. ap. Salm. de Rest. n.* 33 eamque putat probabiliorem *P. Concina tom.* 2 *de Eleëm. c.* 9 *quæst.* 10. Ratio, quià pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideò, si dives illa non tradat, peccat contrà justitiam, et tenetur restituere. Aliàs, si non peccaret contrà justitiam, sed tantùm contrà charitatem, posset ipse sinè injustitia etiàm impedire pauperem, quominùs in tali necessitate suum arriperet; nec teneretur ad restitutionem damnorum, obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subirent; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quod, si dives sivè impediat, sivè negligat dare eleëmosynam in eo casu, teneatur, adhùc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata. *Secunda* verò sententia probabilior, quam tenent *Les. l.* 2 *c.* 12 *n.* 25. *Lug. D.* 16 *ex n.* 143 *Holz. ann. de Charit. c.* 3 *n.* 182 cum communi, ut asserit, et *Salm. loc. cit. n.* 34 *cum Suar. Con. Ban. Sanch. Vasq.* negat, tenêri divitem ad restitutionem damnorum, si negligat dare eleëmosynam. Ratio, quià talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim, non quoad dominium, sed tantùm quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: Si dives non obligetur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodò poterit pauper justè rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in

Qu.III. Antè divisionem bonorum omnia erant communia et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cum omnià tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat procùldubio dives contrà justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna, filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impeditione obvenientia. Si verò non impediat, sed tantùm negligat dare, ad nihil posteà tenetur. Undè concluditur, quòd pauper possit justè bona divitis accipere, sed dives non teneatur ea ex justitia dare.

Ultimò hîc notandum, quòd in sola gravi necessitate prohibeatur surripere rem alienam ex *propos. damn.* 36 mox suprà relata. Excipit *Viva in dict. prop.* 36 *n.* 10 quandò pauper ad levandam suam nonlevem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando, dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Rectè tamen advertit, hujus Epikejæ usum non debêre esse facilem, nec in materia gravi, quià divites, in hoc etiàm, quoad substantiam, sunt rationabiliter inviti.

« 3. Nec item furatur, qui accipit in compensa- 521
» tionem justam, si aliter sibi debitum accipere
» nequeat, v. gr. si famulus justum stipendium non
» possit aliter obtinêre, vel iniquè inductus sit ad
» serviendum iniquo pretio. Vide *Laym. l. c. et Tol.*
» *l.* 5 *c.* 15. »

Nota quòad *compensationem* I. Quod compensatio possit fieri etiàm in alia specie, si non possit fieri in eadem. *Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 967.

Nota II. Quod compensatio regulariter peti debeat per judicium; sed hoc omittere est tantùm veniale peccatum, *ex Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 313 *in fin. cum Lug. etc. Viva in Prop.* 37 Innoc. XI *n.* 1 *ac Croix n.* 965 *Tamb. et aliis*, imò nullum, si aliàs timeantur

inimicitiæ, amissio expensarum, et similia, ut rectè docet *Laym.*

Nota III. Quòd, licet ad compensationem requiratur certitudo crediti, ex communissima *apud Croix n.* 962, quàmplures tamen, et graves Auctores *ap. Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 320 admittant, posse fieri compensationem cum credito, tantùm probabili, in tribus casibus, scilicet, quandò compensatur fama cum pecunia; infamia cum infamia datâ; et legatum relictum in testamento non solemni. Sed Vide, quæ de his diximus *de conscientia l.* 1 *n.* 35.

522 Nota hîc Propos. 37 Innoc. XI, quæ dicebat: *Famuli ac famulæ domesticæ possunt occultè Heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt. Salm. de IV Præc. n.* 130 *cum aliis*, loquentes *de hac propos. damn.*, dicunt I. quòd, si famulus sinè necessitate liberè conveniat cum Domino de stipendio inferiori, posteà nihil possit sibi compensare; secùs, si ex necessitate, ad levandam nimirùm suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quià Decreta Pontificia non intelligunt obligare famulum contrà justitiam. Ità *Salm de Rest. c.* 1 *n.* 317 *et Viva in dict. Prop.* 37 *n.* 12 *cum Less. Suar. Mol. etc.* contrà *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 975 qui ait, nihil penitùs posse famulum surripere post pactum, quià jam cessit juri suo; sed respondetur, quòd famulus, cum cogatur ad sic conveniendum suâ paupertate, tunc non cedat juri suo spontè, sed coactè; et ideò ipsius paupertas nequit excusare Herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quandò autem famulus, coactus necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usquè ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n.* 12 *cum Less. Suar. Mol. et Dic.* et aliis (ut ait) communissimè. Hoc tamen transit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam justè invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et Dominus ex pietate sivè indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n.* 12 *in fin. et Salm. IV. Præc. n.* 136 *cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

Dicunt II. *Salmanticenses*, quòd, si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil possit surripere, quià tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi Domini gratiam; secùs autem, si ex voluntate Domini expressâ, vel tacità, quià tunc servanda est regula illa, nempè, quod quivis operarius dignus sit mercede suâ. Ità *Salm. de IV. Præc. cap* 4 *n.* 136 *et de Rest. cap.* 1 *n.* 138 *cum Mol. Sot. Vill. Nav. Dian. Fagund. Bass.* et ità etiàm *Corella cum Filguera*, *Toresil. Lastra*, *et Hozes super dict. prop.* 37. Consentitque huic *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 976. 523

An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 976 *Carden. sup. Prop. Innoc. XI Diss.* 23 *c.* 2 *art.* 3 *n.* 62 *et* 63 *et Viva in dict. prop.* 37 *n.* 1. Et dicunt, quòd famulus, sivè quicumque alius mercenarius, non debeat sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valdè docti, et in re morali versati; ideòque inquiunt, ad hoc non sufficere judicium Confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV Præc. n.* 187 dicunt, famulum posse etiàm ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certè judicet, se majus stipendium merêri. Quod sanè videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens timoratus, et verè aptus ad rectè judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissimè evenient. Nec favet supradicta *propos.* 37 damnata, quæ meritò proscripta fuit, quià nimis generaliter loquebatur. 524

Quæritur hîc obiter, utrùm Christiani possint licitè surripere res Turcarum? Resp. si Christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est, posse eos surripere à Dominis quantùm sufficit, ut redimantur, et ad Patriam redeant in compensationem injustæ servitutis, et damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ità habetur ex Decreto Congr. SS. Off. die 23 Aug. 1630 525

ap. Peyrin. de Priv. Minim. t. 3 *c.* 4 *n.* 29. ubi sic fuit declaratum. *Qui captivi injustè detinentur ab infidelibus, possunt à dominis particularibus accipere sinè injustitia, quantùm sufficit ad congruam compensationem, etiàm pro sufficientia redemptionis ab illis, vel ab aliis, qui sunt partes Reip. sivè Judææ, sivè Turcæ.* Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. t.* 1 *l.* 8 *c.* 24 *q.* 12 *et Fill. tr.* 22 *c.* 5 *n.* 123. Sed affirmant probabiliter *Mol. tom.* 1 *tract.* 2 *D.* 37 *lit. D. cum Cajet.* 2. 2 *q.* 66 *art.* 8 item *Victorel. Naldus, Duval. Rebell. Velasq. Govarr. et alii apud Dian. p.* 5 *tr.* 13 *R.* 98 qui probabile putat. Ratio, quià sic rectè præsumi potest ei concedi à Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiàm *Felix Pot. de* 7 *Præc. n.* 2953 modò (rectè limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel Salviconductûs; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sivè liber, sivè servus, maximè si adsit ut publicus negotiator sub fide Regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?* 527 *Id clariùs elucidatur.* 528. *Conclusio et probabilior sententia.*
529 *Quid de furto rerum expositarum, nempè fructuum, et lignorum?*
530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*
531 *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem, complentem materiam gravem?*
532 *An sit mortale furari parùm Reliquiæ sacræ?*

526 « Variæ eâ de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis scru- » pulosè statuit medium Regalem; alii nimis laxè 10 » aureos; moderatiùs *Tol. Med. Less. etc.* duos Re- » gales, etsi minùs sufficiat, et notabiliter noceat.
» Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter me-

» tienda est, non tantùm ex valore rei ablatæ, sed » etiàm ex circumstantiis personæ, cui aufertur : si » nimirùm ei grave damnum inferatur, aut saltem » charitas Christiana graviter lædatur, quomodò res- » pectu valdè divitis, imò etiàm Regis, unus, vel » alter aureus notabile quid videtur : respectu verò » mediocriter divitum, quatuor circiter Regales, sivè » medius imperialis : respectu mechanicorum duo ; » respectu pauperis unus. Ità nunc plerique cum » *Bon.*

Undè resolves.

» 1. Grave peccatum est auferre rem parvam, do- » mino valdè proficuam v. gr., sartori acum, quam » unicam habet, nec habêre aliam potest, quâ se » alat. *Less. lib. 2 c. 12 d. 8.*

» 2. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur » sciat ex jactura rei parvæ domino secuturam valdè » magnam molestiam, v. gr. quià valdè ad eam afficie- » batur, nec similis recuperari potest : nisi tamen res sit » nullius prorsùs momenti. V. *Bon. d. 2 q. 8 p. 1.* »

Quoad hoc punctum, tàm ad praxim scitu necessa- 527
rium, nempè, quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hîc elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quòd, ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolutè pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis ; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni, quod proximo infertur, facilè nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideò enim *S. Th. Opusc. de Erud. Princ. lib. 7 cap.* 8 dixit. *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus multùm dives gravaretur in mille marcis.* Ideò etiàm ait *Laym. lib.* 3 *tract.* 3 *p.* 1 *c.* 1 *cum Nav. Bus.* et communi, quòd auferre acum sartori posset aliquandò esse grave furtum, si ille, eâ carens, nequiret sibi de victu providêre. Cæterùm ad justam

dimensionem faciendam hujus gravitatis, rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 5 *n.* 12, magnoperè conferre judicia Sapientum, quorum major auctoritas, in hoc puncto, mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulò hîc congerere curavi; et, ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi, hîc simùl refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. lib.* 2 *cap.* 12 *ex n.* 31. *Lugo eod. tit. D.* 16 *n.* 27 *et* 28 *Laym. lib.* 3 *tract.* 3 *p.* 1 *cap.* 1 *n.* 3 *Bon. de Rest. D.* 2 *quæst.* 8 *p.* 1 *n.* 7 *Fill. tract.* 31 *cap.* 10 *n.* 239 *Salm. de Rest. cap.* 5 *ex n.* 15 *Habert tom.* 4 *p.* 2 *cap.* 8 § 5 *P. Concina t.* 4 *cap.* 3 *Sporer de* 7 *Præc. cap.* 5 *ex n.* 31 *Holzm. eod. tit. c.* 1 *n.* 732 *Ronc eod. tit. c. un. q.* 4 *Anacl. tr.* 9 *D.* 5 *q.* 1 *n.* 8 *Elbel Conf.* 10 *n.* 288 *Wigandt tract.* 9 *Ex* 3 *q.* 2 *Croix lib* 3 *p.* 1 *n.* 987 *Mazzot. t.* 2 *pag.* 397 *Tamb. Dec. lib.* 8 *tr.* 2 *cap.* 2 *n.* 2 *Viva de Rest. q.* 7 *art.* 5 *n.* 5 *Tol. l.* 5 *c.* 16 *n.* 3 *Fel. Potesta de* 7 *Præc. cap.* 3 *n.* 2618. Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideò hîc opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ùt eam iidem DD. explicant. *Pazius* sivè *Paceus* juxtà *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sivè grana nostratia. *Regalis* juxtà *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eumdem valorem vel circiter reducitur *Julius*, *Argenteus*, sivè *Carolenus* noster. *Florenus*, juxtà *Lessium*, *et Anacl.*, valet quatuor Regales, juxtà *Lugonem* valet quinque; juxtà verò *Fill.* sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxtà *Tamb. et Fel. Potesta* valet 12 vel 13 julios; Et ad idem reducitur, vel circiter, *Scutus*, sivè *Ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxtà suam conditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut benè advertit *Croix n.* 985 *cum Spor. Gom. et aliis*, non solùm computatur victus, sed etiàm vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cum sit valdè

obscura et confusa, nec universè possit pro omnibus valêre, idcircò afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert, Elbel, Spor. et Holzm.* Alii verò communiùs assignant unum Regalem, et aliquandò etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*) Ità *Bus. Less. Bon. Viva. Anacl. Escob. Renzi, Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra;* item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo.* II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo*, eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victûs diurni, sivè ad mercedem mediocrem, quæ datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctiùs loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum julium. Alii verò communiùs dicunt, esse duos Regales, tàm pro Fossoribus, quàm pro Artificibus, sivè Mechanicis; ità *Laym. Less. cum Medin. Bonac Viva, Wigandt, Conc. Renzi, Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verùmtamen pro Artificibus *Sotus*, *et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Regales, et idem dicunt *Elbel, et Potesta; Fillucius* requirit tres julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidiè lucrentur. Rectè tamen advertit *Habert*, quòd, si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo Asses singulis diebus, pro hoc talis summa esset gravis. III. Respectu *communiter* sivè *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis reditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12 vel 14 *Pazios*, id est sex Regales vel circiter; Communiùs verò *Busemb. Less. Bonac. Gordon. Habert, Viva, Anacl. cum P. Navarr. Elbel, Tamb. Holzm. Potest. Wig. cum Bann.* item *Serra, Reg. Dian. cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imò

Escob. Mazzott. Renzi, *et Tamb.* extendunt usquè ad quinque Regales. Hoc tamen rectè advertit *Viva*, non intelligendum de illis, qui, licet vivant propriis reditibus, tàm strictè vivunt; pro his enim certè puto tres Regales gravem materiam, imò etiàm minùs pro eis, qui nimis miserè se et familiam sustentant. E converso pro persona absolutè opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* verò 6 vel 7. Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ puto cum *Elb.*, *Viva*. *Anacl. et Croix* esse quatuor Regales. Pro Mercatore verò valdè divite *Croix n.* 987 requirit unum Imperialem, sivè octo Regales; *Tamb. Renzi*, *et Potesta* requirunt unum Aureum; *Lay.* autem, *Elb.*, *Holz. et Ang. Sylvest. Rod. Arag. Cordub. ap Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap Salm.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer*, *et Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communiùs verò sufficere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzott. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Navar. Reg. et Diana*, *Less. cum Sot et P. Nav. Ronc. Holzm.* Et hoc procedere, etiàm respectu *Regum*, dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. et Lugo*; quià, licet respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, reverà tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis Regum oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro Regibus unum Aureum cum dimidio. Alii verò probabiliter dicunt, requiri saltem duos aureos, ut *Croix*, *Bonac. Busemb. Sporer*, *Mazzot. Elbel*, *Tamb. Viva*, *et Serra ap Salm.* Imò *Potestà* pro Regibus requirit plus, quàm duos Aureos, et plurimi alii extendunt usquè ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra*, *ac Layman. cum P. Nav. Ang. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba*, *et communi*, ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus Communitatis, cènsent *Sanch. et Cardenas ap Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 1012. unnm Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter

dicit, quòd, si Communitas esset valdè opulenta, posset materia gravis ulteriùs extendi, modò duos Ducatos non excederet.

Ex his omnibus concludo, quid probabiliùs mihi 528
videatur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto, esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minùs, si aliquis pauper minùs quotidiè eleëmosynis lucretur. 2. Respectu *Fossorum*, et similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; pro *Artificibus* verò duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sivè *mediocriter Divitum* quatuor Julios, et minùs pro iis, qui ex propriis miserè vivunt, verùm pro *absolutè Divitibus* quinque, vel sex Julios: et idem censeo pro *Mercatoribus* valdè opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum unum Aureum. Et idem puto pro Communitate valdè opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

« 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in » rebus, quæ ultrò proveniunt, et sunt valdè expo» sitæ, v. gr. fructus ad viam publicam, Vide *Less.* » *loc. cit.* »

Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, 529
et teneantur ad restitutionem? Certum est, licitum esse cuilibet Communitati prohibêre sub aliqua pœna etiàm incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t.* 1 *tr.* 2 *D.* 58. *Sotò l.* 4 *de Just. q.* 6 *art.* 4. *Lug. de Just. D.* 6 *n.* 85 *et Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 5 *dub.* 1 *n.* 4 cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliundè possint oppidani commodè ligna asportare, ut *Mol. ibid. et Sanch. n.* 5 *ex Soto, et Led.* Item communiter DD. docent, quòd, si nemus sit totius Communitatis, incolæ illius, qui contrà prohibitionem ligna cædunt, non peccent saltem graviter (imò nec venialiter, juxtà *Sanch. n.* 22 cum *Soto, Salon. Angles, Corduba, etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantùm tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur purè pœnalis

juxtà dicta *lib.* 1 *n.* 145. (Ità *Molina l. c. Soto v. Dubium autem*, *Lug. n.* 85. *Laym. de Just. cap.* 5 *n.* 18 *Bus. infrà n.* 614 *v.* 2. *In loco*, *et Sanch. n.* 19 *cum Arag. Bann. Mann. Galac.* et aliis pluribus. Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch. n.* 25 *cum Salon. Lop. et Mann.* quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quod Communitati infertur: undè dicit *Sanch.*, *cum Henriq.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. n.* 23 *cum Salon. et Mercado*, et approbat *Lugo n.* 89.) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut indè vivat. Idem dicendum ajunt *Sot. l. c. Mol. Concl.* 4 *et Sanch. n.* 20 *cum Led. Salon. Lop.* et aliis, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex Sylva alterius. Quod etiàm expressè approbat *Bon. de Rest. D.* 1 *q.* 3 *p.* 7 *n.* 26 *cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian et Arag.* (contrà *La Croix n.* 254. qui perperam citat pro se *Bonacinam*) Adduntque *Lugo n.* 91 *et Dicast. Burg. et Illsung. apud Croix lo. c.* nec tenêri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm tenêri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo Communitatis, etiàmsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quià tales Communitates videntur esse contentæ pœnis, quas à cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. n.* 27 *cum Vasq. Molin. Vill. Reg. Turrian. et aliis*, si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid verò, si nemus sit alicujus privati; vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n.* 35 *cum Navarr. Salon. Bann. Henriq.* et aliis, satis esse probabile, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quià (ut ait) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus, quàm ipsa Respublica habebat; at, quandò sylva erat Reipub. cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergò sic etiàm, si sylva translata sit. Sed huic rectiùs contradicunt *Mol. dicta Disp.* 58 *Soto*

art. 4 *v. Dubium*, *Bonac.* cum AA. citatis *dicto n.* 27 et alii plures *apud Sanch. ibidem.* Ratio, quià Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ità, ut possit liberè eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc benè dicunt *Croix n.* 253 *cum Illsung*, *et Lugo n.* 88 cum aliis, quòd, si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes teneantur ad restitutionem cujuscumque damni, etiàmsi sint illius Communitatis partes; quià tunc Communitas, ac proindè singuli cives illius, ex quorum mandato sivè consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoàd scissionem arborum, dicitur etiàm de agris quoàd pascenda animalia, ut dicit *Lugo n.* 93 *et Sanch. n.* 5 *cum aliis*.

Quær. 2. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmat *Covarr. Valer. Ripa*, *etc.* apud *Lugo D.* 16 *n.* 33 modò quis uvas foràs non asportet; adducuntque illud *Deuter.* 23 *v.* 24 et 25. ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui comede uvas*, *quantùm tibi placuerit: foràs autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem Amici tui*, *franges spicas*, *et manu conteres*, *falce autem non metes.* Et idem, quod dicitur de uvis, et spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. à Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, et plerique alii apud *Calmet in loco cit.* dicunt intelligi non solùm de incolis, sed etiàm de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de 7 Præc. n.* 758 (cui adhæret *Lugo loco cit.*) sentit ex *Lirano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa, et Arabica apud *Calmet*, ac etiàm Hebræa, quæ verba illa, *foràs tamen ne efferas tecum*, sic legit: *et non ponas in vas tuum*, idest *in chalatum tuum*, ut *Calmet* explicat. Cæterùm probabiliter ait *Lugo*, de jure naturæ licêre comedere unum vel alterum uvarum racemum (idest unam, vel alteram uvam); parique modo concedit,

ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum : id enim prohibêre, videtur durissimum, et contrà humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Hugo Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat : *Hoc non servatur hodiè ad literam, sed in contrarium dispensatum, est propter malitiam hominum*. His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: nam, quòd permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quòd autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. Auctoritas aliorum, ut suprà, et maximè Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cum ipse præ aliis meliùs nôsset Hebræorum mores. Obstant 2 verba textûs, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis propriè intelliguntur de viatoribus, quàm de in vinea laborantibus. Obstat 3 factum Apostolorum *Lucæ* 6 *v.* 1 qui juxtà hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant... spicas, et manducabant confricantes manibus*. Ipsi autem objurgati fuêrunt à Pharisæis, non, quià hoc illicitè facerent, sed, quià facerent die Sabbati; At Christus Dominus eos omninò excusavit.

530 4. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno, interpolata parva, et plura furetur. Vide *Less. loc. cit. n.* 46.

Docent *Less. Trull. Vill. apud Salm. dict. c.* 5. *n.* 19. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplò majus; nempè, si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eamdem quantitatem requirit *P. Holzm. de 7 Præc. c.* 745. si hæc furtula fiant diversis: atquè, si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquiùs videtur, ut dicunt alii *ap Elbel. de 7 Præc. Conf.* 11 *n.* 325, quòd, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiratur, et sufficiat ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. gr. Sex Julii. Si verò utrumque concurrat, nempè si fiant à diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplò majus, scil. octo; Hoc tamen intelligitur cum

Less. et Lugo D. 16 *n.* 51. modò furta non fiant per partes ex industria, et modò inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bonac. Lug. etc. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imò *Sanch. Dec. lib.* 7 *c.* 21 *n.* 10. *Ronc. Viva prop.* 29. *Alex. VII. n.* 17. *cum Trull. etc.* (contrà *Rebell. et Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1011.) excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc. c. un. qu.* 5. opinionem *Fill. Dian. Salaz. Vidal. Tol. etc. ap Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum, vel mensis; ut admittit *Nav. ap. Sanchez.* Nisi, excipit *Viva,* materia sit valdè modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit *Ronc. ibid.* scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intrà quadrantem, *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1002. *cum Less. Lugo Vasq. etc.* Idem est, si intrà illud breve tempus quis velit restituere tantùm illam ultimam 531
partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix ib cum Vasq. Sanch. Rebel. Reg. Sayr.* et aliis plurimis.

Quæritur hìc, an sit mortale furari parùm Reliquiæ sacræ? Nulli dubium, quin in Districtu Romano sit mortale, cum Clemens VIII. et Paulus V. excommunicationem indixerint contrà eos, qui, invitis Rectoribus Ecclesiarum, furantur Reliquias etiàm minimas. 532
Secùs, probabiliter ait *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1603 cum *Sanch. Castrop. Dian. et Badell.* si quis furetur extrà Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliqua insignis, aut rara, ut puta Sanctæ Crucis, Capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

533 *Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid, si habeat?* 534. *An furtula, facta à diversis coslescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*
535 *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536 *Quid, si mutuò sciant, et eodem tempore furentur?*
537 *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538 *An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem?*

» Resp. Hîc quoquè quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. Vide *Less. loc. cit. Sanch. l. 7 c. 21.*

Undè resolves.

533 » 1. Si quis ex occasione tantùm furetur, sivè uni, sivè pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocêre singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simùl sumpta unum mortale constituunt; postquàm tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. *Less. d. 7 Sanch. lib. 7 c. 21. Bon. q. 8. p. 2.* *(*Etsi numquàm advertat ad culpam gravem, ut Tamb. Croix, Carden. etc. communiter.* Vid. *dicenda n.* 553) *. Verùm et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accepit, *Gran. Dic. p.* 3 *t.* 6 *R.* 25.
» 2. Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter eâ intentione; nam, licet executio singulorum sit tantùm venialis ex se, ùt tamen substat tali intentio-

» ni, est continuata executio peccati mortalis. *Less.*, » *l.* 2 *c.* 12 *d.* 7. *Sanch. loc. cit.* quià nocent graviter » Reip. et praxis illa valdè perniciosa est societati hu- » manæ, v. g. si sartor particulam panni à diversis sur- » ripiat ; si mercatores utantur brevioribus ulnis, etc. » * (*Nota autem hîc Prop.* 38 *damn. ab Innoc. XI.* Non » tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, » quod ablatum est per pauca (*alias parva*) furta, quan- » tumcumque sit magna summa totalis.) * Interim hi » excusantur subindè à gravi peccato. 1. Ex eo, quod » dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se ser- » vent indemnes, vel quià aliàs non lucrarentur, » vel pretium augêre deberent, et tunc non inveni- » rent emptores, *Rosella.* V. *Emptio.* 3. Si aliàs non » habeant, undè se vel suos alant. »

Hîc quæritur. I. An furtula, facta diversis personis, 534 coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis ? Negant *Ang. Med. et P. Navar. apud Sanch. Dec. lib.* 8 *cap.* 12 *n.* 10, et probabile putat *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1013 *cum Esp.* Nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset ; vel nisi Domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed meritò dicit *Lugo de Just. D.* 16 *n.* 48 hanc opinionem ab omnibus rejici, cum contraria sit communis, et tenenda cum ipso *Lugone*, *et Sanch. loc. cit. n.* 16 *Salm. de Rest. c.* 5 *n.* 19 *Croix ib. et aliis.* Et verius videtur cum *Salm. loc. cit. et Milante in dict. prop.* 38 oppositum expressè damnatum, cum præfata propositio genericè loqueretur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simùl ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis Dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere ? vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse Dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quià, licet Domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinêre

magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib.* 7 *c.* 12 *n.* 15 et aliqui alii apud *Lugo D.* 16 *n.* 40 etsi in alio proposito) præceptum *non furandi* non solùm prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiàm, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cùm fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quià his restitutio facienda est tantùm, quandò creditores sunt incerti; non verò, quandò sunt certi: propterea quòd, restituendo pauperibus, cum restitutio sinè magno incommodo possit fieri ipsis Dominis, non videatur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideò non videtur suam obligationem implêre. Sed probabiliùs mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat Dominis certis, cum commodè possit, sed satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quià, ut docet *Lugo l. c. n.* 5 et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. V. al. P. Lod. et Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quàm damnum proximi. Si ergò singuli Domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse, notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum Reipublicæ, ideò Reip. damnum restituere debet. Eo igitùr casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere, Dominis verò tantùm sub levi. Undè videtur, quòd sufficienter fur satisfacturus sit suæ gravi obligationi ex præsumpto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Numquàm præsumitur Resp. velle, quòd fur restituat pauperibus cum culpa veniali, à qua ipse nullo modo excusari potest, dum sinè suo gravi incommodo debitum Dominis restituere posset. Respondeo: cum in hòc non censeatur graviter invità Resp. ad quam (ut diximus) principaliùs tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideò probabiliter videtur dici posse, quòd fur semper ex-

eusandus sit à mortali, si pauperibus restituat; et etiàm à veniali, si aliqua rationabilis causa adsit.

« Si plures simùl, vel successivè plura furta parva 535
» alicui faciant, quæ, simùl sumpta, graviter illi no-
» ceant; tunc, si alter de altero non sciat, nullus
» peccat graviter : v. gr. si viatores ex vinea unam,
» alteramvè uvam rapiant, et comedant, etsi hoc li-
» cère dicant *Cov. Vasq. et Ripa*; *(*Vide dict. n.* 526.)*
» contrà *Dian. p.* 3 *t.* 6 *R.* 30. Si autem singuli con-
» spirent, singuli graviter peccant. Si deniquè de se
» mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti,
» probabilius est, non esse mortale, ut docent *Less.*
» *Tan. etc.* contrà *Suar. Vasq.* V. *Bon. l. c.* »

Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si 536
plures modica furentur, neminem peccare graviter, etsi mutuò sciant, grave damnum Domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ità etiàm tenent *Habert t.* 4 *cap.* 7 § 5 *qu.* 6. *Lugo D.* 16 *n*: 55. *Salm. de Rest. c.* 5 *n.* 28 *cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiàmsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c.* 12 *n.* 52 *de Justit. cum Sot. et Sanch. Dec. lib.* 7 *c.* 21 *n.* 24 (contrà *Lugo*). Ratio, quià tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

Si autem plures plura parva furentur, ità ut unus- 537
quisque moveatur exemplo alterius, quamvis sinè communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. etc. ap Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 1009. dicunt omnes peccare contrà justitiam. Sed probabiliùs *Less. Lug. Salm. et Tamb. ib.* tenent, peccare tantùm contrà charitatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non verò contrà justitiam: quià exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus *l.* 2 *n.* 45 communiter *cum Sanch. Salm. Mol. etc.*

Si quis, post completam materiam gravem, furetur 538
adhùc aliquid aliud leve, *Lugo D.* 16 *n.* 43 *et Croix. l. c. n.* 1007 *cum Spor. Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale, toties, quoties aliquid leve surripiatur. *Sed Lessius cap.* 12 *n.* 44 *et Sal. de Rest. cap.* 5 *n.* 23 *cum*

Topia, *et Diana*, hujusmodi furtum, leve, dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon. de Rest. D.* 2 *q.* 8 *p.* 2 *n.* 5 meritò putat valdè probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

539 « Resp. Licet verè furtum sit, si uxor liberi, amici, » servi patrifamilias invito quid auferant, plerumquè » tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, » cum plerumquè hîc dominus aut non rationabiliter » invitus, aut saltem minùs invitus sit, ut ab his, » quàm ab aliis, auferatur: vel, etsi valdè invitus » sit, sæpè tamen id fiat, non tàm ratione rei accep- » tæ, quàm modi accipiendi clam, aut ratione finis, » ob quem accipiunt, v. gr. ad ludendum, potan- » dum, etc. V. *Cajet.* V. *Furtum. Less. c.* 12 *n.* 76.

Undè resolves.

» Uxor graviter peccat, si notabilem summam ac- » cipiat, invito marito, etiàm ex dote, vel bonis » communibus; quià, licet media pars ad eam spec- » tet, maritus tamen habet usumfructum illius par- » tis, ideòque tenetur ad restitutionem. *Trull. lib.* 7. » *cap.* 6 *d.* 8 *n.* 7 *etc.*

» 2. Similiter peccat graviter Maritus contrà justi- » titiam, cum obligatione restituendi, si aliquid no-

» tabile Uxori surripiat, sinè ejus consensu, ex bonis
» ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis, si quidem
» libera eorum administratio ipsimet Uxori competat,
» quià par est ratio Mariti, et Uxoris, quoàd bona
» propria. Vide *Villalob. t. 2. d. 13. Trull. l. 6 c. 1*
» *n. 9.*

» 3. Uxor potest dare eleëmosynam, et munera 540
» secundùm consuetudinem aliarum mulierum illius
» loci, et conditionis; etiàmsi maritus eleëmosynas
» omnes illi prohibeat, consuetudo hoc jus ei tri-
» buit, quo maritus eam privare non potest. * (*Ità*
» *Lugo D. 16 n. 64 communiter cum Molin. Con.*
» *Bonac. Reg. etc. apud Diana t. 1 p. 2 tr. 1. Res.*
» 33. *Et hoc, etiàmsi uxor habeat bona propria, ut*
» *Lugo, Bonacin. Gob. etc. Croix l. c. n.* 1015) *
» *ibid. n.* 13. *Dian. p. 1 t.* 3 *R.* 22 *et p.* 4 *t.* 8. *R.* 34.
» ubi cum *Mol.* et aliis docet, posse eam, inscio
» marito, dare vigesimam partem annui censûs, vel
» lucri: eoquod hoc pertineat ad decentiam statûs, et
» maritus irrationabiliter sit invitus. * (*Sed hoc ità*
» *universaliter dictum reprobat Lugo D.* 15 *n.* 16 *Spo-*
» *rer, et Tamb. cum Croix eod. l. c. n.* 1021. *Idem*
» *autem Tamb. Dec. lib.* 8 *tr.* 1 *cap.* 2 § 3 *n.* 14 *tan-*
» *tùm admittit, quandò divitiæ non multùm excedunt.*) *
» Hinc etiàm potest cum *Abigail* moderatas eleëmo-
» synas dare, ut mariti conversionem impetret, vel
» ne Deus illum puniat. *Vasq. Bon. Regin.* et alii 10
» contrà *Con. etc.* Vid. *Dian. p.* 2 *t.* 16. *R.* 23 *et p* 5
» *t.* 8. *R.* 34.

» 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, 541
» vel fatuo: quià tunc ad illam spectat administratio
» domûs: Item, quæ acquirit sua industria. * (demp-
» to tamen labore, quem præstare debet Familiæ, ut
» benè advertit *Croix ibid. n.* 1018.) *; Item para-
» phernalia, hoc est bona, quæ; præter dotem ma-
» rito allatam, sibi reservavit. *Trull. loc. cit.* et cœ-
» teri comm. * (*Item potest Uxor liberè disponere de iis,*
» *quæ sibi reservavit de bonis à Virò sibi assignatis pro*
» *vestitu, aut sustentatione Familiæ ad certum tempus,*

» *modò honestè Familiam jam sustentárit. Ità Croix l.*
» 3 *p.* 1 *n.* 1024 *cum Pal. Nav. Less. Mol. Bon. etc.*)*
» 5. Non peccat Uxor, subducendo aliqua, vel
» compensationis causâ, si Vir sit prodigus: quià is
» tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profun-
» dendo, vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi;
» vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpè non intel-
» ligunt, et frustrà ab illis peterentur. *Bon. Trull. l. c.*
» 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio
» matrimonio sint pauperes, ità ut miserè secundùm
» statum suum vivant, et maritus eis nolit succurrere;
» potest ex bonis suis propriis; vel etiàm ex communi-
» bus (dummodò post mortem viri omnia computet in
» sua parte) eis subvenire, quià jure naturæ tenetur
» eos alere, et maritus in id consentire. *Nav. Palaus*,
» *Less. lib.* 2 *c.* 12 *d.* 14 *Dian. p.* 5 *t.* 8 *R.* 34. ubi
» illam potestatem extendit ad fratres, et sorores;
» quod etiàm *Less. l. c. et Trull. l.* 6 *c.* 1 *d.* 9. judi-
» cant probabile. * (*Cum Lugo D.* 16 *n.* 71 *Mol.*
» *Sanch. etc.*)*.

543 » 7. Filius peccat graviter, invitis Parentibus, no-
» tabilem summam accipiens, qualis non semper
» est, secundùm *Less. cap.* 12. si filius Patri prædi-
» viti duos, vel tres, imò secundùm *Sanch.*, quinque
» vel sex aureos furetur: eoquòd Parens sit minùs
» invitus, et filius sit aliquid patris. Undè non tene-
» bitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus gra-
» viter noceat. »

Dicit *Salas* apud *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 1032. non esse grave furtum filii 20 vel 30 aureorum à Patre, possidente annuos 1500. aureos, et non improbat *Lugo D.* 16 *a n.* 76. si Pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos, *Less. Nav. et Fill. ap. Spor. de* 7 *Præc. c.* 5 *n.* 57. dicunt, non peccare graviter filium furantem 2 vel 3. aureos à Patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii Parentis prædivitis requiri saltem 50 aureos: sed hoc *Lug. et La Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi fortè esset Filius Principis, in quo consentit *Holz. n.* 755, qui etiàm dixit, non esse grave

accipere à Parente prædivite decem aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. etc. ib.* quòd, si Pater mittat centum aureos filio in studiis versanti. poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præsumpto Patris consensu.

» 8. Si filius notabilem summam expendat in res 544
» turpes, aut vanas, contrà voluntatem Parentum,
» ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat
» *Less. c. 22. d. 13.* eum peccare mortaliter: etsi
» excuset à restitutione, si Pater rogatus facilè con-
» donaturus putetur.

» 9. Si filius, v. g. mercatoris, vel cauponis ad-
» ministret bona parentis, potest à Patre exigere sa-
» larium, quantum dare deberet extraneo, et si id
» impetrare non possit, vel exigere non ausit, potest
» clam accipere. Ità probabiliter *Laym. l. 3 s. 5 t. 4*
» *c. 8. Dian. p. 4 t. 4 R. 66.* »

Ità etiàm sentiunt apud *Moya Tr. 6 disp. 4 Qu. 1* ex *n. 1 Nav. Escob. Ang. Gom.* cum communiori, ut asserit *Molin.* et non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiàmsi filius serviat gratis, ignorans, quòd possit servire cum mercede, si præsumatur, quòd, si non ignoraret, minimè operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est, filium noluisse gratis servire. Undè videtur hîc posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo Clericus posset sibi compensare de fructibus Beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui sustentationem, nisi expressè voluerit compensationi renuntiare, quià in dubio nemo præsumitur velle, se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib. cum S. Th. Caj. Pal. Less. Molin. et Nav.* Verùm *Lugo D. 5. n. 42 et Moya cum Molin. Med. Sylv. et aliis* tenent; nullo modo filium posse hoc salarium à Patre exigere, quià, secundùm jura, Filius debet Patri suas operas, et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit; Patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons. 1 c. 2 D. 8 et 9.* Et cum hæc sententia sit valdè probabilis, imò probabilior cum *Croix l. 3 p. 1*

n. 1054. Ideò, si Pater negaret salarium, vel Filium puderet illud petere, meritò ait *Croix ib. n.* 5035, minimè posse Filium occultè sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum; sed hîc jus Filii est valdè dubium. Dices: Prima opinio est saltem practicè probabilis probabilitate juris, seu proximâ, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecuniâ, vel non restituendo famam alteri detrahenti (Vide dicta *l.* 1 *n.* 35.) sed respondetur, ibi supponi diffamatum habêre certum jus ad suam famam, et dubium est tantùm de modo. Sed hîc valdè dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quandò autem jus, sivè creditum non est certum, omnes conveniunt, dicentes, quòd non liceat compensare: Vide *Salm. de Rest. c.* 4 *n.* 148. Si verò filius præstet in beneficium Patris majora opera et obsequia, quàm tenetur; an eo casu possit exposcere stipendium à Patre? Vide dict. *n*, 438 *v*. III.

545 « 10. Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ » domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; » quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis faciliùs » (uti et Religiosi) excusantur; cum in his dominus, » aut Prælatus sæpè tantùm sit invitus quoàd modum » accipiendi clam, non quoàd rem. Quod tamen ti» meri posset, si extraordinaria acciperentur. *Laym.* » *Esc. et Less. d.* 2 *c.* 12 *d.* 8 *n.* 48. Ubi docet, » quòd furta minima famulorum ex comestibilibus, » quæ claudi non solent, non coàlescant, si non ad » vendendum, sed ad comedendum tantùm accipian» tur. * (*Ità etiàm Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch.* » *apud Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 19. *Sed meritò hoc non ad*» *mittit Spor. t.* 5 *n.* 57 *si magna esset quantitas.*) *.

546 » 11. Cum à gravi peccato furtum domesticum non » possit excusari, tunc uxor tenetur restituere ex pa» raphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, » vel, si ea non habeat, post mortem patris afferre in » divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablatæ sit » valdè magna, nec Pater restitutionem tacitè, vel

» expressè dimiserit. Famuli verò, si sinè magna » difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, et obsequiis extraordinariis, quantùm possunt. *Laym. l.* 3 *t.* 3 *p.* 1 *c.* 1. »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, et qui teneantur ad eam?

« Resp. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem 547
» necessarius necessitate præcepti, quo reparatur » damnum proximo illatum per injuriam; ità ut radix » restitutionis non sit quævis læsio proximi, v. gr., » contrà charitatem, etc. in quibus non habet jus, » quod violetur; sed ea tantùm, quæ est contrà justitiam, in qua propriè injuria infertur, hoc est, » læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, » vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis » modis fieri potest, v. gr. furando, defraudando » rem alterius, negligenter custodiendo, occidendo, » mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et » similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Trac-

tatus *de Restitutione*, *et de Contractibus*, qui cum permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ità scitu necessarii, ut, si in his Confessarii non benè sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facilè continget in hoc meo libro, et potissimùm in hac postrema editione, omnium sensui me non esse satisfacturum: Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ; sententiæ plus fortè, quàm par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quià à multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quià plures opiniones libertati faventes, tamquàm probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quòd, quidquid scripserim, non aliquâ passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda inductus fuerim. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solùm diligenti trutinâ perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiàm plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeò ut aliquandò in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tamquàm ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut Veritatem assequerer, aut sententias, quæ magis Veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit, non renui Auctoribus plurimis contraire, etiàm iis, quibus magis forsan adhærêre potuissem, utpotè quià, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas antè alios illi pervenêrunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omninò addictum, si eos sæpiùs me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiàm rigidæ sententiæ Auctores legere, et præcipuè Merbesium

Contensonnim, Habert, Natalem Alexandrum, Jansenistam, Cabassutium, Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam, etc. paratus quidem à sententiis meis desciscere, dummodò suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodò me convincere potuissent, dum videbam, quòd ipsi ut plurimùm magis conviciis et subsannationibus, quàm vi rationum sententias suas suadêre conantur? Quomodò in omnibus adhærêre potuissem iis, qui opiniones suas, sæpiùs veriores, et Evangelio conformiores prædicant, non, nisi quià rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tamquàm falsas ac Evangelio adversas, non, nisi quià libertati favent?

Cæterùm in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tàm sententias libertati faventes, et à ratione alienas uti probabiles admittere, quàm damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur: cum certum sit, vel ut certum tenendum, proùt communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ Dogmaticò Moralis me instruit, quòd Hominibus imponenda sub culpa gravi non sint, nisi evidens ratio id suadeat: æquè enim nefas est à culpa excusare eum, qui reus est, quàm innocentem tamquàm culpæ reum judicare, ut sedulò monuit *S. Anton. p.* 2 *tit.* 1 *c.* 11 § 28 ubi disserens, quandò aliquid damnandum sit de mortali, vel non, sic scripsit: *Nisi habetur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut Canones, seu determinationes Ecclesiæ, vel evidens ratio, non, nisi periculosissimè determinatur. Nam si determinetur, quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quià omne, quod est contrà conscientiam, ædificat ad Gehennam. Si autem determinetur, quòd non sit mortale, et secundùm rei veritatem sit, error suus non excusabit à mortali....... Quandò scilicet erraret ex crassa ignorantia: secùs, si ex probabili, puta, quià consuluit peritos in tali materia, à quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale; Videtur enim tunc ignorantia quasi invin-*

cibilis, quæ excusat à toto. Et hoc quantùm ad ea, quæ non sunt expressè contrà jus Divinum, vel Naturale, vel contrà articulos Fidei, decem Præcepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. Item S. Bonaventura dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta, nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem: Prima sæpè salvat damnandum, secunda contrà damnat salvandum.* Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æquè rationem à me exigeret, si opiniones laxas, ut probabiles approbâssem, quàm si probabiles, ut laxas reprobâssem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectatâ, non est semper verum, tutius esse, Animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus, Ecclesiam, tàm nimiam libertatem, quàm nimium rigorem, sæpè proscripsisse. Undè *Gerson de Vita Spir. part.* 3 *lect.* 4 *coll.* 10. animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur Homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quià desperatiùs, immergantur.* Et hoc magis urgêre debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxtà regulam communiter receptam, etiàm ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D.* 17 *n.* 86 et sic reverà tenent *Gonet. Diss. de Prob. Habert t.* 4 *p. mihi* 76 *Natal Alex. l.* 4 *R.* 39 *Wigandt Ex.* 1 *q.* 7 *P. Henno, etc.* Vide dicta *l.* 1 *n.* 83. Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valêre regulam illam, quòd in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem protestor, quòd, si in aliquo erraverim, optem, ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illicò retractare, nec erubescam, proùt non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua à pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodùm vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitùr est *actus justitiæ*, sed addendum est

Commutativæ; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, et pœnas; nequè ex læsione justitiæ *Distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quarè Episcopus, conferens Beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n.* 585 *et lib.* 4 *n.* 107 Quid verò, si Beneficium sit curatum? Vid. *eodem loco n.* 109.

Tantùm igitùr ex læsione justitiæ *Commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l.* 3 *part.* 2 *n.* 295 *cum Soto, Lugo Bann. Tamb. etc. contrà Less. et Cov.* Quarè dicunt præfati DD. quòd, si actio ex alia virtute, quàm ex justitia, sit debita, non sit restituendum quod accipitur pro ea servanda.

Notandum est I. quòd *Radices restitutionis* duæ communiter assignentur; prima *ex injustâ acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta*, sivè *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex contractu. 548

Notandum II. quòd alia sit culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem, ac peccatum mortale, aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quandò omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibêre solent: *in levem*, si omittatur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: *Et levissimam*, si omittatur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quòd, qui damnum minimè prævidet, nec intendit, certò ad nihil teneatur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, si penitùs fortuitò domum alienam incenderet. Ità *Salm. de Restit. c.* 1. *n.* 14 *cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.* 549

His positis, quær. I. Ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur, eam oriri tantùm ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi Theologica. Ità *Less. l.* 2 *c.* 7 *n.* 27. *Lugo D.* 8 *n.* 56. *Sotus l.* 4 *quæst.* 7 *art.* 2 *in fin. Navarr. l.* 2 *de Restit. cap.* 1 *n.* 48. *Sanch. Dec. l.* 2 *c.* 23 *n.* 160. *Viva de Restitu-* 550

tione quæs. 1 *art.* 4 *n.* 2. *Salm. de Restitutione c.* 1 *n.* 16 *cum Laym. Azor. etc. Croix. l.* 2 *p.* 2 *n.* 184 *et* 185. Item *Cabassut. Theor. Jur. etc. l.* 6 *c.* 17 *n.* 2. *Ronc. de Restit. c.* 1. *quæst.* 4 *et alii communiter.* Ratio, quià (ut docent *Lugo de Just. D.* 8 *n.* 59. *et alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna ; et ideò dicimus, quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiratur culpa theologica gravis : *Theologica*, quià cum conscientia oneretur de obligatione, oportet, ut in conscientia adfuerit delictum : *Gravis :* quià, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet, ut gravis fuerit culpa.

551 Quæritur hîc II. Si quis committat culpam juridicam levem, sivè levissimam contrà justitiam, sed animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D.* 8 *n.* 75 *et Salm. de Restit. c.* 1 *n.* 22 *cum Mol. etc.* Ratio, quià tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant verò *Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 4 *d.* 5 *n.* 9 *cum Angles*, item *Navarr. et Turr. apud Salm. n.* 21. Ratio, quià ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiàm actus externus completè injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omninò vera sententia *Lessii l.* 2 *c.* 7 *n.* 25, qui aliâ viâ casum resolvit, et sic distinguit : si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sivè levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibêre, tunc peccat quidem graviter contrà justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secùs, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quià tunc nullam culpam committit contrà justitiam, et ideò ad nullam tenetur restitutionem, licet aliundè ob pravum animum peccet contrà charitatem.

552 Quæritur III. Utrùm peccatum veniale contrà justitiam inducat obligationem restituendi ? Resp. si sit veniale ratione parvitatis materiæ, certè obligat ad restitutionem sub levi. Si verò sit veniale ratione in-

advertentiæ, sivè indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt diversi apud *Lugo de Just. D.* 8 *n.* 56 nam alii, ut *Vasquez, et Turr.* dicunt, tunc esse obligationem restituendi totum damnum; quin tamen explicent, an sub gravi culpa, vel levi? Alii autem, ut *Laym. l.* 3 *part.* 1 *c.* 6 *sect.* 5 *n.* 4 *Mol. to.* 3 *tr.* 2 *D.* 698 *n.* 7. *Croix l.* 3 *part.* 2 *n.* 191 *cum Soto, Bonac. Reginal. et aliis*, dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpæ: hinc *Bonac. D.* 1 *q.* 1 *pun.* 3 ait, posse culpam ità levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si verò sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator ad medietatem damni, ità *Bonacina*. *Secunda* tamen sententia est probabilior et communior, quam tenent *Petr. Nav. lib.* 2 *c.* 1 *n.* 4. *Less. l.* 2 *c.* 7 *n.* 27. *Sanch. Dec. l.* 2 *c.* 25 *n.* 160 *Lugo dict. D.* 8 *n.* 57 qui omninò eam existimant veriorem cum *Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus*, *Roncaglia de Rest. c.* 1. *Viva q.* 4 *de Rest. q.* 2 *art.* 4 *n.* 3 *cum Azor. et Fill. apud Cabassut. Theor. Jur. etc. l.* 6 *c.* 17 *n.* 2 docent, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quià culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideò non potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, cui non adfuit consensus plenè deliberatus, non oritur obligatio; et sicùt etiàm non obligat votum, emissum sinè plena deliberatione; actus igitùr non perfectè deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis. (Vide dicenda *l.* 3 *n.* 3.) Dixi *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quià obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; non sub levi, quià levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optimè arguit doctissimus *Lugo n.* 58 *et* 60, qui post D. Thomam non temerè inter alios Theologos facilè Princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic Auctor sæpè, nullo præeunte,

falcem ità ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter rejici valeant.

553 Quær. IV. Utrùm ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contrà justitiam, possit aliquandò per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmativè, et casus est, quandò in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli; Ità *Lugo D.* 8 *n.* 62. *Viva d. q.* 2 *n.* 5 cum *Carden. Tamb. et La Croix l.* 3 *part* 2 *n.* 245. (*contrà Dian. Ovied Petsch. etc. apud ipsum*). Et ratio est, quià obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantùm culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: Vel, ut ait *Croix loc. cit.*, oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantùm materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabiliùs tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix n.* 249 contrà *Medinam, Lopez, Esp. etc.*

554 Quær. V. An etiàm in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lugo de Just. D.* 8 *n.* 101, tàm Leges, quàm contrahentes benè posse se ipsos obligare ad restitutionem sinè ulla culpa theologica: sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmat *Laym. l.* 3 *sect.* 5 *tr.* 3 *part.* 1 *c.* 5 *n.* 2 *cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n.* 99 et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus sit in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quià id postulat æqualitas contractûs, ut, ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valdè probabiliter negant *Sotus de Just. l.* 5 *q.* 7 *art.* 2 *Less. c.* 7 *n.* 43 *Fill. c.* 2 *n.* 13 *Tol. l.* 5 *c.* 17 *Sa, v. Culpæ n.* 2 *Lugo loc. cit. n.* 106 *Croix l.*

3 *part* 2 *n.* 177 *Salm de Rest. c.* 1. *n.* 32 *cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de Rest. c.* 1 *qu.* 5. Ratio, quià ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sinè sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quòd aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de Rest. q.* 2 *a...n.* 4, vel obligant solùm pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo Salm. etc.* Illæ verò Leges, quæ in aliquibus casibus omninò præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiàmsi absit peccatum, sed non antè sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Viva, et alii;* quidquid alii dicant. Vid dicta *l.* 1 *n.* 100 *in fin. v. Quærò p.* 37.

Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, 555 quòd nemo teneatur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ità *Salm. de Restit. c.* 1 *n.* 27 cum *Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiàm ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam, majorem communi debitâ: vel, si Officium de se exigat magnam diligentiam: *ut Salmant. cum aliis d. l. n.* 28. Sed semper intelligitur, quòd culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

« Resp. 2. Ex data responsione patet, tenêri ad 556
» restitutionem eos, qui intulêrunt injuriam damno-
» sam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut
» v.g. cum quis rem alienam destruat, accipiat bonâ
» fide, vel retineat, id est probabiliter judicans, id sibi
» licêre, vel esse suam: et formalis, quâ quis rem
» alienam destruit, accipit, vel retinet malâ fide, id
» est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi
» non licêre, et rem non esse suam. Vide *Laym. l.* 3
» *tr.* 2 *c.* 1 *Less. l.* 2 *c.* 7 *d.* 6 *Bonac. d.* 3 *q.* 1 *p.* 6.

Undè resolves.

» 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est

» damnum secutum, ut si adulterium commiserit sinè
» damnificatione alterius, non tenetur in conscientia
» ad restitutionem ; cum hæc sit reparatio damni :
» potest tamen à judice cogi ad satisfaciendum pro
» injuria.

» 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiàm
» materialem tantùm, tenetur restituere, sed non, nisi
» id, quod ex alterius re adhùc habet, vel quo ex ea
» factus est ditior

» 3. Qui intulit injuriam formalem, sivè rem adhùc
» habeat, sivè non, tenetur restituere, et quidem tan-
» tùm quantùm est damnum secutum. An verò sufficiat
» culpa venialis, controvertunt Auctores, et sententia
» utraque probabilis videtur, ac in praxi tuta, saltem,
» quandò commodè non potest restituere. Vide *Auct.*
» *cit. et Laym. l. 2 tr. 2 Less. l. 2 c. 7 d. 1 n. 27 C.*
» *Lugo disp.* 8 *sect.* 5 *n.* 56. »

DUBIUM. II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem ?

557 *Quotuplices dicantur cooperantes ?*
558 *Quid de* mandante ?
559 *Quid de* consulente ? *Qu I. An præbens pravum consilium, et posteà revocans, teneatur ad restitutionem ?* 560. *Qu. II. Executo consilio, quinam primò teneatur ?* 561. *Qu. III. Quid, si damnum etiàm sinè consilio evenisset ?* 562. *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni ?* 563. *Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum et tu tantùm suadeas modum ?* 564. *Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili ?* 565. *Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suadêre minus ?*
566 *Quandò teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium ?
567 *Quandò teneatur* palpo ?
568 *Quandò* præbens recursum ?
569 *An emptor rei furatæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium ?*

« Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo » sunt causa influens et efficax damni secuti : ac qui » ex officio et obligatione justitiæ obligati cavêre damnum, non cavêrunt. Ità communiter Doctores. Undè concludunt, tenêri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis :

» *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
» *Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

» Patet ex sequentibus Casibus.

» 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sivè expressè mandet, sivè tacitè, dicto nimirùm, vel facto, ex quo verbi gratiâ faciat; non autem tenetur, » qui ratum tantùm habet opus suo nomine factum; » uti nec mandans, si antè executionem mandatum » retractet, idque mandatario innotescat : quià tunc » non est vera causa. *Mol. Less. l.* 2. *c.* 3 *d.* 3. *Fill.* » *t.* 32 *n.* 54. 558

» 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac » promissionibus ad damnificationem inducens. * Juxta *prop.* 39 damnatam ab Innocentio XI. * Quòd si » tamen antè executionem consilium suum retractet, » et quantum potest contrarium suadeat, etsi non » persuadeat, probabile est eum excusari à restitutione; maximè si eum, cui damnum paratur, moneat, ut » caveat. Vide *Bon. et Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 14. *Sa* » *v. Consilium, et Dian. tr.* 2 *misc. res.* 18 *t.* 5 *resol.* 83.

Quær. I. an consilium dans, si posteà revocet illud, 559 teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de Rest. t.* 4 *c.* 4 § 2 *q.* 3. *Less. l.* 2 *c.* 13 *n.* 16 *Lugo de Just. D.* 19 *n.* 37. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 28. *Holz. de Rest. c.* 3 *n.* 439.

Sporer eodem tit. c. 3 *n.* 21 *cum Tol. Gom. Laym. Mol.* et aliis communissimè, distinguit : Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur à restitutione; secùs, si insinuârit motivum, sivè modum inferendi damnum. Ratio, quià, adhùc revocato consilio, hæc pergunt semper movêre. Sicùt enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiàmsi posteà dolens conatus fuerit ignem extinguere; ità et consulens. *Secunda* autem sententia, quam tenent *P. Concina t.* 7 *p.* 134. *Merb. p.* 1 *q.* 182. *Concl.* 2. *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 117 *cum Reg. Villal. etc. Azor. p.* 3 *l.* 4 *c.* 11 *q.* 2. *Dian p.* 2 *tr.* 16 *R.* 17 cum *Navar. et Salon. Ronc. de Rest. c.* 4 *q.* 4. *R.* 2 item *S. Antonin. Sylvest. Fill. ap. Spor. n.* 22 et probabilem putant *Less. n.* 18. *Spor. l. c. Elbel de Rest. t.* 3 *n.* 143. *Bonac. D.* 1 *q.* 2 *p.* 6. *Viva de Rest. q.* 3 *art.* 2 *n.* 3. *Ronc. de Restit. c.* 4 *q.* 4. *R.* 2 vocat sententiam probabilissimam, et *Laym. l.* 1 *tract.* 5 *p.* 3 *c.* 5 *n.* 7 valdè probabilem vocat, excusat à restitutione, semper ac consulens conetur posteà meliori modo, quo potest, damnum dissuadêre, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis allata, nam eo casu ignis necessariò, operatur, sed, revocato consilio, damnum non ampliùs vi consilii evenit, sed solâ malitiâ executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo, Rectè verò notant *Salm. n.* 158 *et Sporer n.* 22 *cum aliis*, quòd, si consulens nequeat avertere executorem à damno inferendo, teneatur ex justitia monêre lædendum, ut sibi caveat.

560 Quæritur II. Secuto damno ex consilio, quinam primò teneatur ad restitutionem ? Respondeo cum *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 56. *de Lugo*, *et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primò tenêri : secùs, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque tenêri pro rata; et idem puto, si ex damno illato

neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum.

Quæritur III. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiàm sinè consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q.* 3. *artic.* 3. *n.* 3. *Less. Mol. Vasq. et communi, ac Bus.* hîc. *n.* 8 quòd, si executor de se esset determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil teneatur. Ratio, quià, ubi intercesserit tantùm injuria, sed sinè damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut benè advertit doctus. *P. Holzm. n.* 436 *cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc.* 73 *c.* 20 qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodò secundùm genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secùs autem (rectè ait *Viva*) si executor etiàm à consilio motus fuerit, quià tunc verè est efficax concausa damni. 561

Quær. IV. Utrùm in dubio, an tuum consilium, sivè mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? *Prima* sententia valdè probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t.* 4 *c.* 4 §. 2 *q.* 4 *Lugo D.* 19 *n.* 21 *Sanch. de Matrim. l.* 2 *D.* 41 *n.* 17 *et Dec. l.* 1 *c.* 10 *n.* 44 *cum Covar. Ang. Boss. Felin. etc. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 574 *Ronc. de Rest. c.* 4 *qu.* 1 *R.* 3 et valdè adhæret *Les. l.* 2 *c.* 27 *n.* 13 licet priùs in *c.* 13 *n.* 38 expressè contrarium tenuerit. Ratio 1, quià in tali dubio prævalet delictum pravi consilii, cum enim consilium esset de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipse fuisse causa damni; proùt, si quis infligat alteri vulnus, aptum de se ad occidendum, si alter posteà decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; undè consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio 2, quià pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sinè consilio, quià nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum; ergò pos- 562

sessio stat pro obligatione consulentis, et hoc casu ruit possessio, quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.*, nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant; quià (ut ait *Sanch. in Dec. d. n.* 44) si homicida esset acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuisset, et similia : Item si executor, fide dignus, affirmaret, se non esse impulsum à consilio, ut dicunt idem *Sanch.*, *Habert*, *et Mazz.* Commune autem est inter DD. cum *Less. l.* 2 *c.* 27 *n.* 13 *et Roncaglia d. c.* 4 *q.* 1 in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem tenêri.

Secunda verò sententia, satis etiàm probabilis, negat, in tali dubio obligationem esse restitutionis; ità *cum Busemb. Less. l.* 2 *c.* 13 *n.* 38 *cum P. Nav. et Sylvest.* qui vocat communem, *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 113 *cum Henriq. Dic. et Reb.* item *Met. apud Sanch. l. cit.* et probabilem putat *Elbel de Rest. n.* 146 *cum Sayr. Dian.* et aliis pluribus. Et hanc videtur tenêre *D. Thom.* 2 2 *q.* 62 *art.* 7 ubi docet. *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Undè tunc solùm tenetur consiliator, aut palpo... ad restitutionem, quandò probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.* Ergò, juxtà *D. Thomam*, probari debet consilium certò fuisse causam damni; verbum enim illud *liter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni, ut benè explicat Doctus *P. Concina t.* 7 *de Just. Diss.* 2 *c.* 9 §. 1 *n.* 14. dicens : *Per Tò probabiliter S. Doctor intelligit moralem persuasionem, et certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quòd nemo obligetur ad restitutionem, nisi omninò de tali obligatione constet, nempè quòd ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quòd præsumatur influxus, quandò consilium de se aptum est influere, respondetur ex *D. Thom. l. sup. c.* quòd ad obliga-

tionem restitutionis non sufficiat, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiratur, ut reverà influat: cum autem ex *D. Thoma* consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium, vel adulatio est efficax causa rapinæ;* influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessariò est causa mortis, non ità consilium. Ad 2. rationem, scilicet quòd delictum executoris non præsumatur, respondetur, quòd regula hæc valeat pro eo, qui omninò innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit; cum enim ipse omninò voluntariè crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positivè est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam, dicens, quòd in tali dubio consiliator teneatur restituere tantùm pro rata dubii. Sed huic obstat, quòd vel certò prævaleat consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo prævaleat consilium; et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *n.* 547. Dicit autem *Sanch Dec. l. c. n.* 44. quòd in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus ist irregularis, quià, cum homicidium sit certum, quisque in dubia, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam, et c. Significâsti, de Homic.* Sed vide de hoc dicenda in *Tom. II. l.* 7 *n.* 371. Certum autem mihi est, quòd, si tu pravo consilio reverà moveris aliquem ad damnum inferendum, tenearis ad restitutionem, etiàmsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c.* §. 1 *q.* 1 cum communi, et *Sporer n.* 7 *cum aliis.*

Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad 569
damnum, v. g. ad occidendum, et tu suadeas tantùm modum, nempè, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sen-

tentia probabilis. *Prima* dicit, te tenêri ad restitutionem, quià suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo verò, ut damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ità *Cajet.* 1 2 *q.* 62 *a.* 7. *Viva de Restit. q.* 3 *a.* 3 *n.* 5 *cum Mol. Reb. etc.* *Secunda* sententia te absolutè excusat à restitutione, modò, certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ità *Lugo. D.* 19 *n.* 9 *et* 15 *Layman. l.* 3 *tr.* 2 *c.* 5 *n.* 5. *Lessius l.* 2 *c.* 13 *n.* 6. *Sporer c.* 3 *n.* 27 *Holzmann de Restit. c.* 3 *n.* 437, et probabilem putant *Salmantic. c.* 1 *n.* 111. *cum S. Anton. Prado, Sylv. Navarr. etc.* Ratio, quià consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; Et hæc est mihi probabilior. Nec potest dici, hypothesim illam suppositam, quòd alter certè damnum sit illaturus sinè consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1 quòd in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non sit certus, juxtà id, quod mox suprà diximus *n.* 562. Resp. 2 (quod magis urget) possessionem hîc stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. et Laym. ib. cum Adrian S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navar. Less. contrà Vasq.* probabilissimè excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quandò scilicet alter, sinè sua cooperatione, adhùc certè damnum intulisset, v. g. si quis teneat scalam ei, qui etiàm ascenderet sinè suo auxilio.

564 Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. Art.* 3 *n.* 7 ex *Laym. Holz. c.* 2 *n.* 432. *Less. c.* 7 *n.* 34 distinguendo: Si consilium dans ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimetur peritus, tenetur: quià tunc verè decipit. Contrà tamen, si noscatur ut rudis: quià tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuerit etiàm dolus, sivè intentio damnificandi. Hoc tamen

procedit, quandò agitur de damno solius petentis consilium; nam secùs dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hîc, quòd dans consilium noxium teneatur posteà facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sinè culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si possit sinè magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ità *Viva cum Sanch. et Less. et communi d. l.* 9.

Quær. VII. an parato inferre majus damnum possit suadêri minus, adversus eamdem personam, v. gr. volenti occidere aliquem suadêri, ut solùm percutiat? Affirmat cum *Viva d. l. n.* 10. *Sanch. Bonac. Busem.* hîc *n.* 11 *et communiori.* Dixi adversùs *eamdem personam*, quià adversùs aliam in particulari nequit suadêri damnum quantumcumque minus. Ità *Viva, cum communi apud Bon. d. n.* 10 *in fin.* Addit *Viva*, quòd solùm in genere possit suadêri illi, ut potiùs minus malum faciat; vel etiàm suadêri, minus malum esse furari à Petro divite, quàm à Paulo paupere. Imò concedit, posse dici illi, qui vult furari à Titio, ut furetur ab alio in genere; quià sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco *cum Sporer c.* 3 n. 27. quià sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva super Propos.* 36. *Innoc. XI.* volenti furari à Petro aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suadêri, ut subripiat aliquantulùm à Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus. 565

» 3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel » suffragio est causa efficax damni. *Less. d.* 3. *n.* 23. » *Fill. c.* 32. *n.* 1. » 566

Ideòque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrùm, si quis dubitet, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. *Prima* sententia dicit eum ad ni-

hil tenêri, et hanc tuentur *Reb. Hen. Gran. Dian. et alii apud Lugo de Just. D.* 29 *n.* 20 *et Sporer de Rest. c.* 3 *n.* 34. vocat non improbabilem. Ratio, quià in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. de restit. c.* 1 *n.* 123 *cum Bonac. Dicast. etc.* dicit, omnes tenêri ad restitutionem in solidum, quià omnes isti fuêrunt concausæ totius damni; aliàs, si primi tantùm tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et à nullo resarciretur damnum: sed huic respondetur, quòd per accidens se haberet. *Tertia* tamen vera sententia docet, singulos tenêri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quià hîc dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quòd singuli teneantur pro rata, est, quià quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis, suffragium præbentibus. Ità *Lugo D.* 19 *n.* 22. *Sporer l. c. n.* 35. *Mol. D.* 736 *n.* 6. Notandum autem hîc cum *P. Concina c.* 9 §. 2 *n.* 27 quòd, si ille, qui debet ferre ultimò loco suffragium, prævideat, alios se revocaturos; tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secùs, si culpabiliter, quià tunc prævalet prava eorum voluntas.

367 « 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel » exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum » inferendum excitat, animat. *Lessius Filliuc. c.* * » (*Dummodò judicet, sic se ad damnum influere, licet* » *non intendat. Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 128.) *

368 » 5. Item, qui inferenti damnum præbet recursum, » illum receptat, illius furta, aut instrumenta occul- » tat, vel ea emendo rapinas fovet, etc. *ib.* Hi enim » omnes, uti et is, cui res furtivæ traditæ sunt in » custodiam, tenentur (non manifestato fure) res-

» tituere domino Et sic peccare eos, qui à sartoribus
» emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villal.*
» apud *Dian. p. 4 tract. t. 4 R.* 176. Licet *ib. Sanch.*
» excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris,
» eoquòd his plerumquè detrahatur plus à justa mer-
» cede, quàm mereantur ista fragmenta, ideòque li-
» citè ea retineant. * (*Huic doctrinæ non acquiesco,*
» *quià potiùs censeo plerumquè oppositum accidere.*
» *Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant,*
» *sartor non præsumitur fraudâsse.*) * Nequè hîc à pec-
» cato excusari caupones, qui à filiis familias accep-
» tant pecunias, aliasvè res parentibus surreptas, no-
» tat *Laym. l.* 3 *t.* 2 *c.* 5 *Bon. etc.* Qui verò, post de-
» lictum, ipsum reum juvat ad fugiendum (non con-
» currendo ad delictum) non tenetur restituere,
» modò non det illi spem refugii inposterùm: tùm,
» quià non est causa damni: tùm, quià reo licet fu-
» gere, ut infrà dicetur, *lib.* 4 *d.* 7. »

Receptans igitùr tenetur ad restitutionem, quandò receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna Domini, non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ità. *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 125 *et alii communiter* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modò non influat in damna futura, ut benè notat *Busemb.* hîc *in fine*, et consentit *P. Concina p.* 137 *n.* 30. Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non quà furem, sed quà amicum cognatum: vel ratione officii, uti stabularius, etsi recipiat furem antè delictum. Ità *Conc. l. c. Salm. d. n.* 125 *circà finem ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modò, ut diximus, non influat in furta futura, ut benè advertit *Croix n.* 37.

Utrùm autem emptor rei furtivæ possit illam furi 569
restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quòd possit, quià in hoc non infert Domino damnum, cum reponat rem in eumdem statum, in quo erat. Ità *S. Anton. p.* 2 *c.* 5 §. 2. *Lug. de Just. D.* 17 *n.* 29 *cum Nav. Sylv. Ang Mald.* et aliis (ut asserit) recentioribus communiter: ità etiam *Less. l.*

2 *c.* 14 *n.* 14. *Holzm. c.* 3 *n.* 450. *Salm. de Rest. c.* 1, *n.* 83. *cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de Rest. n.* 38. *cum aliis, satis comm. Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj.* 2. 2 *q.* 62 *a.* 6. *Conc. tom.* 7 *p.* 112 *et Croix. l.* 3 *p.* 2 *n.* 100. *cum Mol. Laym. et aliis*, dicit, tenêri emptorem rem Domino restituere, quià res, erepta è manu furis, jam adepta est meliorem statum; et ideò, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret; et sic injuriam Domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multùm probabilis, sed non minùs probabilis, et fortè probabilior est prima, et valdè me urgent hæ duæ rationes, quas subdo: Prima, quià non tenêris rem Domino servare cum tuo damno, et ideò potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas? Proùt, si rem alienam, in via inventam, abstuleris, et posteà scias, damnum te passurum, si eam retineas, benè potes illam eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat eam, licet, id faciendo, in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evênit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantùm permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non tenêris cum proprio damno. Secunda ratio, quià, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum damnum reparandum, licet indirectè, et per accidens damnum alteri eveniat; quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcans puerum baptizatum, licitè quidem currit, etiàmsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 58. *Cordub. et Cajet.* item *Busemb. de V. Præc. l.* 3 *n.* 393. *infr. n.* 5. *cum Lugo, et Escob. Sam. de Homic. c.* 1 *n.* 34. *ac de Rest. c.* 1 *n.* 64. *cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. etc.* Ità in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei, rem reddere furi ad suum recupe-

randum; atquè ideò tunc licitè reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quià rescissio contractûs est ipsi directè licita, ac necessaria; et damnum Domino per accidens infertur. Dices: Ergò juxtà sententiam hanc, casu, quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias, et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non licet, quià non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideò, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et, eam rescindendo licitam actionem facio; undè, si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens eveniat; illudquè licitè præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; proùt licitè permitto mortem pueri, juxtà mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quià jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare: Aliud damnum alteri inferre, aliud damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantùm posse habêre locum, quandò emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quàm restituendo rem latroni.

Majus autem dubium urget, an possit rem furi 570
restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communiùs DD. cum *Less. Mol. et aliis apud Bus. Dub. V. n.* 600. *et Salm. l.c. n.* 87. *cum aliis*. Sed adhùc affirmat *Holzm. c.* 3 *n.* 455. *Elbel l. c. n.* 39 *et Tol. Dian. Prado*, *Sylv. Ang. ap Salm. d. n.* 87. item *Alensis*, *Gabriel apud Lugo l. c. n.* 37. Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. n.* 21 *ac Malder*. Et quidem non immeritò *Bus.* putat eam absolutè probabilem. imò *Lugo* dicit fortè probabiliorem. Ratio, quià, licet iste peccaverit, rem malâ fide emendo, tamen post emptionem habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut suprà probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quòd hìc interveniat injusta acceptio emptoris; nam

ipsa, postquàm retractetur, non est de facto causa, quòd Dominus rem suam amittat; reverà enim (ut diximus n. 551) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solùm sit injusta, sed etiàm, ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit Domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum existat per acceptionem furis, ut dictum est n. *præced.*

571 » 6. Item participans de præda, aut quoquo modo » cooperans: ut agens excubias, explicans scalas, » parans instrumenta, conficiens litteras, etc. in bello » iniquo tormenta advehens; excusantur tamen (modò » actio per se non sit mala) qui ea non spontè, sed » justo metu coacti faciunt, v. gr. cum rustici, furto » à solis militibus facto, coguntur eorum prædas » avehere, vel pecora abigere. *Less. l.* 5 *n.* 19. »

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempè in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantùm de illa ad ipsos pervênit. Quòad participantes verò in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum, vel ad partem, juxtà dicenda *n.* 579. Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur à culpa, et à restitutione ii, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? *Prima* sententia, inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tract.* 13 *de Rest. cap.* 1 *n.* 127 *et* 129. *Sporer de* 7 *Præc. c.* 3 *n.* 41 *et Holz. de Rest. c.* 3 *n.* 443 *Viva eod. tit. q.* 3 *ar.* 4 *n.* 10 *cum Less. lib.* 2 *cap.* 13 *n.* 29 *et* 30 *Bon. de Rest. D.* 1 *q.* 2 *p.* 11 *n.* 8 distinguit: Si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset, scalam tenêre furi ascendenti, tradere ipsi claves, sivè instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia; tunc cooperans, ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur, tàm à restitutione, quàm à culpa; quià istæ sunt actiones per se indifferentes, nequè lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secùs, si actiones sint

proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur, nequè à culpa, nequè à Restitutione. Ratio, ut dicunt, quià actiones hæ, utpotè intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ità AA. citati; imò *Salm. tract.* 21 *c.* 8 *n.* 75 se revocantes, dicunt, etiàm actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsecè malas. Ratio, ut ajunt, quià istæ actiones proximè influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideò evadunt intrinsecè malæ, ac formaliter injustæ, etiàmsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi, surripere vel destruere bona aliena, quià in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes, ob quemcumque metum, proximè cooperari injustæ actioni furis; quià tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam læderes; ideòque, si id agas, peccas, et ad restitutionem tenêris. Tantùm te excusant *Viva et Ronc. de Rest. cap.* 3 *q.* 9 si malum, quod tibi imminet, sit magnum, et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve; vel damnum, adhùc te non adjuvante, pariter inferretur; cui quoquè consentit *Laym. l.* 3 *tr.* 2 *c.* 5 *n.* 5 cum *S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. et Sylvest.* juxtà dicta *n.* 563.

Secunda verò sententia, quam tenent *Buscmb.* (Vide *l.* 2 *n.* 68) *Sanch. Dec. lib.* 1 *cap.* 7 *n.* 30 *et Less. lib.* 2 *c.* 16 *n.* 59, censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud Sapientibus submittens tamquàm minùs sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest; vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quòd, si tu solùm timeas dam-

num facultatum, non poteris sinè peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac. Viva*, *et Less. cum Nav. ll. suprà citatis*. Si autem timeas malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempè mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sinè peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiàm *Tournely tom.* 3 *p.* 336. *v. Quinta ;* quià tunc dominus tenetur consentire, ut adhùc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, aliàs esset irrationabiliter invitus. Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quià omnes præfatæ actiones, tàm primi, quàm secundi generis, sunt reverà indifferentes, cum juxtà finem, quo fiunt, vel licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstes illas cum pravo fine nocendi domino, certè erunt tibi illicitæ: si verò præstes, ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licitè permittis. Nec verum est, quòd formaliter tunc concurras ad peccatum furis; nam hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quandò autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur posteà abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxtà ea, quæ fusiùs diximus de *Charit. l.* 2 *n*, 63 *vers. Ad distinguendum*. Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsecè malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam aliàs, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sinè peccato hoc facere, quià formaliter cooperarêris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expressè autem favet mihi doctrina. *P. Molinæ*, qui *tom.* 1 *D.* 105 *Concl.* 5 sic docet: « (Mortis

metu, vel mutilationis membri, fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre Christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum, ad vitam conservandam. Ergò, quantùm fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantùm damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum, ad vitam tuendam) » Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Continuator Tourn. t.* 1 *pag.* 303 *in fine*, ubi sic loquitur : « (non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sanè (*nempè fur*) malitiam suam sibi imputet ; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque à damno liberem) ». Idque expressè confirmatur à S. Thom. qui ait : *Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc, quòd non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixêrunt ad Ismaël :* Noli occidere nos, quià thesauros habemus in agro. *Jer.* 41 *S. Thom.* 2. 2 *quæst.* 78 *art.* 4 *Corp. in fine.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut suprà diximus : sed, spectatâ ratione intrinsecâ, cum *P. Milante* mihi probabiliùs videtur, eum nequè peccare, nequè ad restitutionem tenêri. Hæc quæstio pendêre videtur ab alia, relata *pag.* 180 *Qu. V.* scilicet, an, surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem ? Ibi diximus, veram sententiam esse, quòd teneatur, si spe non fuerit pauper ; secùs, si pauper fuerit re, et spe. Atquè sic videtur dicendum in præsenti casu, nempè, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximatur à restitutione, quandò tempore cooperationis erat absolutè pauper, non solùm re, sed etiàm spe. Sed hìc sentio, eâdem, ut suprà, distinctione utens, quòd, si participans adjuvet furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis,

eo casu teneatur ad restitutionem; quià nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secùs puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ: ratio, quià tunc iste non tenetur ad restitutionem, nequè ex re accepta, nequè ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quià in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quià non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille, qui in extrema necessitate utitur re alienâ, tenetùr restituere, quandò non est absolutè pauper? Respondeo: is ideò tenetur, quià, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quandò non potest accipere proprium, quod alibi habet, tunc evadit ditior, et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideò nihil tenetur restituere; nec aliàs obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15 Innoc. XI. ubi ait, quòd is, qui præstat hujusmodi actiones, adjuvantes furem, non peccet, nec teneatur ad restitutionem, sic enim scribit: *Ideòque iis innoxie è cooperatur, quicumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? Procùl dubio ex eo solùm, quià invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circà malum, quod pateretur, ablatæ nimirùm rei: sic præsumendum est, cum ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; nemo quippè potest postponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, et naturæ dictamen.* Hinc asserit, hunc cooperantem benè excusari non tàm à culpa, quàm à restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib.* 3 *tr.* 1 *c.* 1 *n.* 7 *cum P. Navarr. et Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secùs autem omninò dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam, vel augendam malam vo-

luntatem furis, puta, si furi terga servaret (vulgò *guardasse le spalle*) vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia; quià, sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod numquàm licet. Secùs etiàm dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium, sivè claves, ad occidendum (Vide *n.* 697. V. *Teneris*) vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 204 *cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. et La Croix l.* 2 *n.* 265 *cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sinè periculo mortis, aut æqualis gravis damni; quià aliter non tenetur impedire damnum alterius (etiàmsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *Charit lib.* 2 *cit. n.* 66. quòd, si dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquàm mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros etc. quià sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hìc autem, cur *P. Milante*, cum dixerit *loco suprà cit.* præfatas actiones, quòad cooperationem ad furandum, non esse intrinsecè malas, ibidem asseruerit, easdem esse intrinsecè malas quòad cooperationem ad fornicandum, dum æquè in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut rectè advertunt *Salm. dict. tract.* 21 *cap.* 8 *n.* 75. Sed nos, ex propriis principiis rem assumentes, censemus patenter probâsse, quòd in neutro casu cooperationes illæ, justâ et proportionatâ causâ interveniente, sint intrinsecè malæ.

Hìc obiter notandum, quòd, si tu precibus vel con- 572
silio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caji, pecces contrà charitatem, sicut peccaret Titius, si malitiosè permitteret damnum illud, non verò contrà Justitiam; undè non tenêris ad restitutionem. Ità *Croix cum Mol. Less. Lugo* (contrà *Nav. et Medin.*) Secùs dicendum, si impediret vi, vel fraude.

573 » 7. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius concurrunt ; nimirùm mutus, sivè non clamans, cum possit : aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantùm, quandò tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc. tenentur ex justitia damnum cavêre. *S. Th.* 2 2 *q.* 62 *art.* 7. Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam, evenêrunt. Item Consiliarii, Canonici tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. Item Tutores, Administratores bonorum, etc. non impedientes damna, Pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item Custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Mol. d.* 116. *Fill. t.* 32 *c.* 2 *q.* 12 vide suprà *l.* 3 *t.* 3 *c.* 2. *Peccant etiàm famuli custodientes bona Domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediant damna ab extraneis. Salm. de IV. Præc. n.* 138. *cum Lugo Mol. etc. Sed omninò* (Vide *dicta hoc lib.* 3 *n.* 344.) Item Principes, et Domini Territoriorum, si sciant, vias publicas infestari à prædonibus, et cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus, et cæteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare. *Dian. p.* 8 *t.* 7 *R.* 38.

574. » 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quandò non fuêrunt causa efficax damni ; ut v. gr. si fur homicida non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominùs absolutè esset facturus, Item, si v. gr. in Capitulo alii antè te dederint suffragium, ità ut videas, te nihil impetraturum, etsi neges ; tunc enim non tenêris restituere, licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, etc. *Bon. loc. cit.*

575. » 9. Probabile est, non tenêri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter induxisse : quià in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circà materiam justitiæ.

» *Less. c.* 3 *d.* 4. *Bon. q.* 2 *p.* 4. *Dian. t.* 5 *misc. R* 64
» *Tan* 2 2 *d.* 4 *q.* 6 *d.* 14. * (*Vide dicta suprà n.* 552. *)
» 10. Nec tenentur, si efficaciter tantùm concur- 576
» rant ad circumstantiam, et modum actûs damnosi,
» v. gr. si quis tantùm impellat alium, ut citiùs, vel
» animosiûs, hoc, vel illo loco, vel modo noceat, vid.
» *Laym. lib.* 2 *s.* 5 *t.* 2 *c.* 5.* (Vide *dicta suprà n.* 563.)*
» 11. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre 577
» magnum damnum, suadet: ut minus eidem infe-
» rat, quià tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico
» *eidem*, quià non licet impedire damnum unius cum
» injuria alterius. (Vide *dicta hic n.* 565.)
» 12. Non tenetur item (contrà *Navarr. Ang. etc*) 578
» Confessarius, etsi ex officio Confessiones audiat, ut
» Parochus, etc, si ex negligentia, vel ignorantia pœ-
» nitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem,
» quià, etsi ex officio teneatur benè instruere pœni-
» tentem, ideòque peccet graviter omittendo, quandò
» est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex
» obligatione ergà tertium, quasi ex justitia debeat
» ejus damnum cavêre, aut procurare, ut hoc ei
» compensetur. Secùs tamen dicendum videtur, si
» positivè restitutionem impediat ex malitia, imò
» etiàm ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quià
» tunc consilio suo est causa efficax damni. Vid. *Less.*
» *et Bon. d.* 1 *q.* 2 *p.* 11. *Laym. l.* 3 *t.* 4 *c.* 6 et infrà
» *l.* 6 *c.* 2 *d.* 5.* (Vid. *dicenda l.* 6 *de Pœn. n.* 521.)* »

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine?

579 *Qui teneantur restituere in solidum?*
580 *Qui teneantur primùm restituere?*
581 *Quid, si damnificatus condonet restitutionem?*

« RESP. Cum plures damnificantes, vel seorsim 579

» singuli, rem suam agere possint, vel conjunctim, » atque alii aliis plus, minùsvè in damnum influere; » hinc ex tali ordine, et mensurâ influxûs, ordo, et » mensura restitutionis desumenda est. Ità commu- » niter Doctores.

Undè resolves.

» 1. Si plures absque consensu, quisque per se » seorsim, et casu concurrant ad damnum, singuli » non plus tenentur restituere, quàm quod quisque, » per se damni intulit. *Laym. lib.* 3 *tract.* 2 *c.* 6.

» 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvan- » tes id fecêrunt, singuli in solidum tenentur resti- » tuere totum damnum: quià singuli sunt causa totius » damni, cum unus juvet alterum, et procedat ex con- » fidentia, quam habet in auxilio aliorum. Undè, si » unus eorum restitutionem fecerit, potest à reliquis, » nimirùm à principali totum; aut, si is nolit, à re- » liquis pro rata singulorum repetere. *Bon. de Rest.* » *d.* 1 *q.* 2 *d.* 11 *ex Vasq. Moll. Fill. etc.* »

Quæritur, an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: si res sit individua, ut incendere domum, occidere hominem, trahere navem, etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, etiàmsi sinè illo damnum eveniret. Ratio, quià tunc moraliter totus effectus à singulis procedit; nam, propter concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contrà justitiam; undè, quià damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ità probabiliter *Salm. de Rest. cap.* 1 *n.* 151 *cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenent *Less. l.* 2 *c.* 13 *d.* 4 *n.* 34. (Excipit autem *n.* 35 si quis non concurreret ad damnum immediatè, sed tantùm mediatè, præbendo instrumenta, juvando, in conscendendo, etc.) Sed adhùc probabilis est sententia. *Nav. c.* 17 *n.* 17 *et* 21. *Sylv. v. Restit. n.* 3 *q.* 6. *Ang. v. Furtum* § 16 et satis probabilem eam vocant *Lugo de Just. D.* 19

n. 83 *et Spor. de* 7. *Præc. c.* 3 *n.* 76 *cum Dic. et aliis* : dicunt isti, tenêri cooperantes tantùm ad suam partem, si damnum etiàm sinè ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quià, cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quàm est ipse influxus ; ergò, sicùt partialiter quisque concurrit, ità partialiter obligatur. Proùt enim, qui concurreret tantùm ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circà damnum causatum ; ità qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sivè influxûs, partialiter tantùm tenetur, quià solùm partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrarium adductus ; nam *dict. n.* 35 ipse tùm obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sinè ipso, vel alio, similem opem conferente, damnum non fieret*, verba *Lessii.* Secùs autem omninò dicendum cum *Lessio dub.* 2 *n.* 2 *Salm. n.* 151. *et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. n.* 149.) si damnum sinè ipsius ope non obveniret; quià tunc certè tenetur ad totum, etiàmsi, ipso non opitulante, alter eamdem opem certè præbuisset.

Si autem res sit dividua, ut furari vineam, thesaurum etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantùm ad partem suam, etiàmsi communi consilio ad damnum concurrant. Ità *Lugo D.* 19 *n.* 99. *Salm. c.* 1 *n.* 147 *cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin.* contrà *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 62 qui putat in casu communis consilii quemque tenêri in solidum. Si verò omnes invicem se excitent, sivè moveant ad damnum (ità ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n.* 53) certè singuli tunc in solidum tenentur; ità *Busemb. Ronc. et Salm. d. l. n.* 148. Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur, nisi ad partem suam, juxtà id, quod diximus suprà *Dub.* 2 *n.* 362.

Utrùm, quandò plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 152 *et Ronc. eod. tit. cap.* 5 *q.* 5 dicentes, quemque tenêri tantùm partem suam restituere, quià præsumendum, alios Socios jam restituisse. Sed id mihi minimè probatur. Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expediat obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant, se tenêri ad restituendam partem à sociis ablatam. Quinimò satis præsumi valet, quòd ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantùm partem ab eis ablatam; cum aliter valdè sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum.

580 » 3. Quod, si actio damnificans fuerit lucrativa, et » apud aliquem ex cooperatoibus res ablata adhùc » existat, aut is eam malâ fide absumpserit, tenetur is » primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; et, si » ille non faciat, tenentur reliqui. *Less. lib.* 2 *c.* 3.

» 4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quià » res periit, et destructa est; ut fit v. g. in combus» tione, mutilatione, destructione, tunc antè alios » primò tenetur restituere, qui mandavit, vel qui cau» sa fuit primaria, vel executor primarius, ut in » bello Princeps, et Dux; et, si is non sit facturus, vel » quià non vult, vel quià non potest, tenentur reliqui, v. » g. cæteri. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, » practicè tamen ii excusantur per accidens: tùm, quià » non possunt totum restituere: tùm, quià domino» rum voluntas non est, nec expectatio, ut plus res» tituant, quàm partem suam; ideoquè, si hanc pos» sint restituere, ad id tenentur: uti et, si quid adhùc » reliquum habeant ex iniquo. *Laym. lib.* 3 *t.* 2 *cap.* 6 » *n.* 5 *ex Caj. Mol. etc.* Imò *Bon. de Rest. d.* 2 *q.* 2 » *p.* 10 *n.* 13 *ex Nav. cap.* 17 *Vasq. Less. d.* 4 *n.* 37 » dicunt, militem gregarium, qui alios non induxit, » non tenêri ad restitutionem totius damni, illati à » toto exercitu, sed tantùm pro sua parte. Vide suprà » *t.* 4 *c.* 1 *d.* 5 *art.* 3. »

Ordo restitutionis est quòad cooperantes : I. Tenetur restituere mandans ; sivè consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm. c.* 1 *n.* 140 *cum Less. et Lug. ac Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 55 *cum Nav.* contrà *Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ùt consilium dantes in gratiam alterius etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. lib. n.* 140 *et* 145.

» 5. Si damnum passus condonet restitutionem 581
» principali damnificanti, etiàm minùs principales
» liberantur, non autem vice versâ ; quià, ruente
» principali, ruit accessorium ; non contrà *Laym. l.*
» *suprà c.* »

Hîc notandum, quòd, si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius ; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit à consecutione alicujus boni ?

582 *Quid, si quis impediat, sinè vi, aut fraude, aliquem à consecutione justi boni ?*

583 *Quid, si quis impediat mendaciis, ne Fisco applicentur bona propter gabellam non solutam ?*

584 *Quid, si quis ex odio, sinè vi, aut fraude, efficiat, ne alter aliquod bonum obtineat ?* 585. *An suadens Episcopo ut conferat Beneficim minùs digno, peccet, et teneatur ad restitutionem ? Quid, si Beneficium deberetur alicui ratione concursûs ? Remissivè ad lib.* 4. *n.* 189.

586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur ? Remissivè ad n.* 656.

587 *An teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc ? Quid, si precibus importunissimis, aut metu ?*

588 *Quid, si religiosus suadeat Testatori, ut relinquat bona suo Monasterio, relictâ Ecclesiâ Matrice ?*

« Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, 582

» quod à natura, lege, vel aliter se habeat: et, an per » vim, fraudem, calumniam, et mendacia quis alium » impedierit: nùm verò aliter. Indè enim apud *Laymann loc. cit. Bonac. q.* 2 *p.* 12.

Resolves sequentes Casus.

» 1. Qui alterum impedivit à consecutione rei » debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less.* » *c.* 12 *d.* 18 *Fill. t.* 32 *c.* 3 *q.* 12 *n.* 72.

» 2. Si res non esset debita ex justitia, sed conferenda » ex libera voluntate, tunc, qui sinè vi, fraude, et » calumnia collatorem inducit, ut v. gr. officium, » vel legatum, beneficium ecclesiasticum, et similia » dona gratuita non conferret ei, cui apud se con» stituerat, conferre, qui petierat, sed vel nulli, vel » alteri etiàm minùs digno; etsi sæpè is possit gravi» ter peccare, præsertim, si id ex odio, aut malo fine » faciat; non tamen tenetur ad restitutionem, *Azor.* » 3 *p. l.* 4 *c.* 9. *Vasq. Sa*; *Bon. p.* 12. »

583 Quær. hîc I. An, qui fraudibus, seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne Fisco applicentur bona, quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud, essent Fisco addita, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l.* 2 *c.* 12 *n.* 134. *Sanch. Dec. lib.* 2 *c.* 22 *n.* 22. *Lug. de Just. D.* 18 *n.* 108. *et Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 104. *cum Dian. Bann. Az. Tanner.* ac aliis communissimè, quòd post sententiam certò teneatur; secùs verò antè sententiam, quià antè sententiam nullum jus acquirit Fiscus ad pœnam, quæ non, nisi post sententiam, debetur; Vel quià sic saltem accipitur communiter hoc Fisci jus ad pœnas.

384 Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sinè vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis affirmat, hanc tenent *Scotus in* 4 *Dist.* 19 *Cajet* 2 2 *q.* 62 *art.* 2 *Salm. de Rest. cap.* 1 *n.* 103 *cum Bann. Lugo dc Just. D.* 18 *n.* 98 itèm *Covar. et Major. ap. Less. lib.* 2 *c.* 12 *n.* 128 *et alii apud Lugo,*

Probatur ex *lib.* 2 §. *Ideò Labeo ff. de Aqua plu. arç.* ubi dicit: *Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, undè factum sit, ut vicino noceatur, tùm eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse à vicino; modò hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probatque ratione, quià animus injustus, quandò conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sinè tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom.* 2. 2 *qu.* 62 *art.* 2 *ad* 4 ubi ait: *Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, puta, si intendens utilitatem Ecclesiæ procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injustè: puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quòd teneatur ei totum damnum resarcire, si Episcopus esset determinatus, ad ei dandum Beneficium; si verò non esset determinatus, tenetur tantùm ad æstimationem spei, quam ille ad Beneficium habebat.

Secunda verò sententia communis (ut fatentur iidem *Salm. cit. n.* 102), et probabilior negat eum tenêri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib.* 4 *de Just. c. ult. q.* 6 *Pal. tract.* 13 *de Benef. D.* 2 *p.* 11 §. 5 *n.* 3 *cum Vasq. Guit. Nav. et Reb. Ronc. de* 7 *Præc. c.* 3 *q.* 4 *cum Ant. à Spir. S. Spor. tract.* 4 *de Rest. c.* 2 *n.* 213 ubi vocat sententiam veram et communem cum *Tamb. lib.* 8 *tract.* 3 *c.* 4 §. 2 *n.* 4 *Viva de Rest. q.* 2 *a.* 1 *n.* 5 *Laym. lib.* 3. *tract.* 2 *c.* 6 *n.* 1 *Holm. tr.* 2 *de Rest. cap.* 5 *n.* 539 *Elbel de Rest. Conf.* 4 *n.* 108 *Bon. D.* 1 *quæst.* 2 *p.* 12 *n.* 2 *Mol. t.* 3 *D.* 272 *n.* 4 *Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 1 *d.* 49 *n.* 27 *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 148 *cum Turr. Espars. etc. Mazz. t.* 2 *p.* 300. Eamdemque sententiam, ut certam tenet *Sot de Just. lib.* 4 *qu.* 6 *art.* 3 *ad* 6 versùs finem, quem malè citant pro se *Salm. n.* 103 nam *Sot.* sic expressè ait: *Ad propositum igitùr nostrum, qui, suo utens jure, Præbendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiàmsi ex odio alterius id faciat, et contrà charitatem delin-*

quat, ad nullam tenetur restitutionem. Ratio, quià nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat: ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solùm sit occasio (ut esset in præsenti casu) sed etiàm sit vera et efficax causa damni; nam aliàs, si illud eveniat, aliundè evenit, et merè fortuitò. Undè, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantùm contrà charitatem, vel tantùm affectivè contrà justitiam, non autem effectivè, cum ille non habeat jus; et ideò opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed tantùm affectivè injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis; Falsò enim dicitur is affectivè pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem, ut suprà oppositum, respondetur 1 cum *Less. Anacl. et Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ antè sententiam non obligat. Deindè respondetur 2, cum *Soto*, quòd lex illa justè prohibuerit arcêre aquam ex intentione nocendi vicino, quandò nulla utilitas ex hoc tibi provênit, undè rectè ait *Sotus*, quòd eo casu tu non habeas jus arcendi aquam, sed arcendo pecces contrà justitiam, ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contrà legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiàmsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiàm obstat doctrina *S. Th.* suprà allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ab obtinenda Præbenda tunc tenêri ad restitutionem damni, quandò impedit *injustè*, ut S. Doctor exprimit, nempè vi, vel fraude. Nec obstat, quòd ibi dicat; *Puta, si intendat ejus emolumentum, quòd impedit propter odium, vel vindictam*. Nam Angelicus hîc supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio* (ait *Sotus*) *non te onere restitutionis gravet; sed facere injustè, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum*.

Hinc infertur I. quòd, si quis ex odio, sed sinè, vi 585
vel fraude suadeat Episcopo, etiàm determinato ad conferendum Beneficium digniori, ut conferat minùs digno, etiàmsi probabiliùs sit, quòd tàm Episcopus, quàm suasor graviter peccent, quàmvis Beneficium sit simplex, ut dicemus *l.* 4 *n.* 93. Suasòr tamen non teneatur ad ullam restitutionem; quià non læsit justitiam commutativam, avertendo Collatorem à conferendo Beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ità *Glossa in c.* 2. *de Offic. Cust. Soto l. c. Sylv. v. Episc. n.* 10 *qu.* 9 *Less. n.* 128. *Laym. n.* 2 *Ronc. d. q.* 4 *Holzm. n.* 340. *Pal. tr.* 13 *del Ben. D.* 2 *p.* 21 §. 5 *n.* 3 *cùm Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr.* 4 *c.* 2 *n.* 213 *cùm Mol. et communi*, item *Sa, Fill. Nav. et Dic. ap. Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 106. (qui hoc probabile vocant *n.* 107, licet oppositum alibi probabilius putent in *tr. de Benef. n.* 371.) Vide dicenda *l.* 4 *n.* 106 *usque* ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia, tenêri ad restitutionem, cum quis post concursum impediat digniorem à consequendo Beneficio, juxtà dicenda *l.* 4 *n.* 109. Infertur II. propter eamdem rationem non tenêri ad restitutionem, qui sinè vi, vel fraude impedit testatorem, nè relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet, *Laym. l. c. n.* 1 *Elbel de Rest. n.* 108. *Tamb. l. c. Spor. n.* 113 *cum Sanch. Sot. Mol. etc.*

An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut 586
homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere, quòd ex imputatione ille passus fuerit? Vide *n.* 636.

« 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferen- 587
» da, aliquis per vim, fraudem, vel calumnium collatorem induceret, ne ei daret, aut eum à petitione » (cum quivis habeat jus petendi) aut consecutione » talis rei per vim, fraudem, calumniam, vel men» dacium impediret (cum etiàm quivis jus habeat, » ne iniquè impediatur) is teneretur ad compensatio» nem damni arbitrio viri prudentis, juxtà certitudi» nem, vel probabilitatem, quâ alter tale bonum alio» qui assecutus fuisse existimaretur, dummodò tamen

» eo sit dignus : nam si indignus sit, non tenetur ad » restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit. *Less.* » *l.* 2 *c.* 12 *d.* 18 *Mol. t.* 1 *D.* 135. *Sa*, V. *Restit. n.* » 221. V. *Bon. l. c.* »

Censent *Salm. de Contract. c.* 5 *n.* 30 quòd æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè, si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de Matrim. c.* 9 *n.* 37.

588 Nota hîc autem, quòd graviter peccet Religiosus, qui suadet Testatori, ut suo Monasterio potiùs, quàm Ecclesiæ Matrici, bona relinquat, ex *Clem.* 1 *de Privil.* in qua etiàm adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quià Ecclesia nullum habet jus quæsitum : Ità *Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 1 *dub.* 49 *n.* 38 *Lugo Disp.* 18 *n.* 95 *et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 74 *Mol.* Imò *Sanch.* putat Religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempè pro majori utilitate Testantis, modò non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum ?

589 *Quid, si creditor sit incertus ?*
590 *An tradita res pauperibus sit restituenda Domino competenti ?*
591 *Quid notandum circà Compositionem in debitis incertis ? usque ad n.* 594.
595 *Quid circà furta minuta ?*
596 *An bona certa sint restituenda Domino, vel Possessori ?*
597 *An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno ?*
598 *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei ?*
599 *Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem, non suam ?*
600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi ? V. etiàm d. n.* 569.
601 *An revendens rem, emptam bonâ fide, teneatur pretium restituere emptori ?*
602 *Quid notandum circà thesauros inventos ?*
603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinêre ?*

604 *Quid notandum circà res captas venatione ?*
605 *Quid, si quis venetur in locis reservatis ?*
606 *Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis ?*

« Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, et, si quis 589
» damnum patiatur, quid ratio, et leges ferant com-
» muniter. V. *Less. et Laym. hîc, cap.* 9.

Undè resolves.

» 1. Quandò bona restituenda, sivè debita quæ-
» cumque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur,
» ignores, aut adire non possis, aut illi restituere;
» tunc, si ea habes sinè delicto, ut, si inveneris, vel à
» mercatore, v g. per errorem acceperis duas ulnas
» panni pro una, etiamsi discesserit, nec scias, quò
» abierit; tenêris adhibêre aliquam diligentiam in-
» quirendi: postquam, si spes non sit sciendi do-
» minum, probabile sit, quòd non tenearis ea dare
» pauperibus (licet ità plerique cum *S. Th.* sentiant
» * (*Quorum sententiam vocant communem Salm. de*
» *Rest. cap.* 1 *n.* 214. *Sed vide n.* 603) * et sit magis
» pium, ac practicè suadendum); sed possis tibi re-
» tinêre, ut docet *Petrus Navarrus*, quem sequitur
» *Laym. hîc, et Less. l.* 2 *c.* 14 *dub.* 7 *n.* 48 idque
» *Dian. p.* 2 *tr.* 3 *misc. R.* 5 dicit esse tutum in praxi *
» (*Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n.* 213 *exceptis de-*
» *bitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in*
» *fine hujus numeri*) * Si verò ea habeas ex delicto, ut
» furto, usurâ, etc. tenêris ea restituere pauperibus,
» vel Ecclesiæ, hospitali, etc. quià debet tunc fieri
» restitutio meliori modo, quo potest, ut saltem,
» cum corpori domini non prosit, prosit ejus Animæ,
» dum in pauperes expenditur. Ità communiter Doc-
» tores; ut videbis *apud Laym. hîc.* »

Quæritur. I. quomodò facienda restitutio, si Domi- 590
nus rei sit incertus? Distinguendum, et videndum,
an res accepta sit bonâ, vel malâ fide. Si *malâ fide*,
tunc iterùm distinguendum est: vel Dominus incer-

tus rei est ignotus tantùm in particulari, proùt, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri Pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ità *Sylv. tom.* 3 *in* 2 2 *qu.* 62 *art.* 5. *Less. lib.* 2 *cap.* 14 *n.* 32. idemque dicunt *Pal. Mol. Cajet. P. Nav. etc.* Vel Dominus est ignotus in generali, ità ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet Pauperibus, ut habetur in *cap. Cum tu, de Usuris*, ubi præcipitur Usurariis, ut restitutionem faciant Dominis, vel eorum Hæredibus, vel, his non superstitibus, Pauperibus. Sufficit autem, ut restitutio fiat Pauperibus cujuscumque loci Sufficit etiàm si fiat locis piis, ut communiter docent *Less. l.* 2 *c.* 14 *n.* 33. *Nav. cap.* 17 *n.* 33. *Salm. de Rest. cap* 1 *n.* 216. *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 94. *Bon de Rest. D.* 1 *qu.* 3 *p.* 4 *n.* 5 *cum Azor. Mol. P. Nav. Vasq. Fill. etc.* Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii Domini inveniantur; nam si antè diligentiam adhibitam fieret restitutio Pauperibus, et deindè Domini comparêrent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Prætereà id locum habet, cum defraudati pauciores sint, nempè tres vel quatuor, ità ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii Domini; et ideò restitutio tunc fieri potest Pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylv. verb. Restitutio* 8 *q.* 3. *Bon. l. c. n.* 10 et idem dicunt *Salm. n.* 213 *cum Soto, Rebell. et Tapia*, et quàmvis *Sylvius loco suprà cit.* dicat, congruentiùs esse, ut eo casu restitutio fiat Pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii Domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omninò restitutio facienda est Pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda *n.* 595.

Quæritur 2. Si res post debitam diligentiam, adhibi-

tam ad inveniendum dominum, tradita sit pauperibus, et posteà dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 95 item *Cajet. et Bonav. ap. Spor. de Restit. cap.* 3 *n.* 104. Quià, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, *quandò debita diligentia est præmissa;* nam, aliàs certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nullâ ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communiùs verò *Laym. lib.* 3 *tr.* 1 *c.* 5 *n.* 24. *Salm. tr.* 12 *c.* 2 *n.* 85. *Pal. de Just. D. un. p.* 19 *n.* 7. *Less. l.* 2 *c.* 14 *n.* 43. *Sporer. l. c. n.* 113 *et Croix l. c. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quòd, si res extet, pauper debeat eam restituere domino competenti, si verò sit consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quià, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhùc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sivè res extet, sivè non. Meliùs igitùr distinguendum cum *Lugo de Just. D.* 21 *n.* 102, juxtà ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n.* 603 *cum eodem Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n.* 92 (qui *n.* 95 *suprà citato* sibi non cohæret) : quandò, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sinè ullo onere restitutionis. Quandò verò adhùc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proindè debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quòd non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omninò dicenda *d. n.* 603. Rectè tamen excipiunt *Sporer d. n.* 113 *et Wigandt tr.* 8. *Ex* 3 *n.* 50 nisi pauper, aut locus, plus quam bonâ fide, rem jam præscripserit, quià

virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit.

591 Notandum, quod super his debitis incertis benè possit fieri Compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ c.* 18 pro Regnis Hispaniarum, Sardiniæ et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. Potest etiàm hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV. in sua Bulla *Past. Bonus* (Vide *Tom.* 1 *Bullar. Bulla* 95 § 25.) ut restitutio fiat, cum poterit commodè fieri iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi Compositio, facta sinè sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ab. Lugo D.* 21 *n.* 95. Sed negant *Covar. Sot. Nav. Mol.* et alii communiter *ibid.* Veriùs tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valêre, si restitutio sit facienda ex sola lege Ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secùs, si restitutio aliundè sit debita. Ratio primi, quià Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quià bonorum, aliundè debitorum, Pontifex non est absolutus Dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo n.* 96 et vide qu. *n. seq.*

592 Quæritur autem, an, Compositione factâ, debitor ad aliquid teneatur, si posteà Dominus certus compareat? Dicunt alii, eum tenêri restituere id, in quo factus est ditior. Ità *Vill. Rodr. ap. Tamb. l. c.* § 5 *n.* 9 *et Caj Sot etc. ap. Renzi de 7. Præc. c.* 3 *q.* 26. Ratio, quià non præsumitur Pontifex dominum rebus suis exspoliare voluisse. Alii verò dicunt, eum ad nihil tenêri, ut *Salmon. de Rest. c.* 1 *n.* 17. *Cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. D.* 21 *n.* 98 *et Tamb. l. c.* simùl ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quià Pontifex, ut Administrator bonorum temporalium, quatenùs spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n.* 3 *cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriqu. ap. Croix loc. cit.*

n. 413. *cum Bus. infrà Dub.* 7 *art.* 3 *n.* 2 hujusmodi compositionem posse fieri etiàm ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxtà voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt veriùs *Lug. n.* 107 *ac Mol.* *cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio; quià id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates Dominorum, cum hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quià contingit, de Rel dom.* ubi dicitur: *Quià contingit, cùm ea, quæ ad certùm usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium, (salvâ Sedis Apostolicæ Auctoritate) converti.* Sed quòad ultimas voluntates, vide *l.* 6 *c. n.* 326.

Compositio hæc solet etiàm concedi pro fructibus 593 Ecclesiasticis malè perceptis. *Croix n.* 416. Dicunt etiàm *Escob. lib.* 37 *c.* 12. *n.* 7 *Tamb. Dec. l.* 8 *tr.* 3 *c.* 1 § 3 *n.* 19 item *Vasq. Lop. et alii apud Dian p.* 4 *tr.* 4 *Res.* 46. Compositionem fieri posse etiàm pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix lib.* 3 *p.* 1 *n.* 417. *Dian. l. c.* quià talis restitutio omninò facienda est iisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *n.* 595.

An verò, si creditor sit notus, sed tàm longè absit, 594 ut res pauperibus dispensari non possit, fieri tunc valeat Compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugo n.* 139. Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n.* 418. quià Compositio conceditur tantùm, quandò creditor est incertus. An autem Hæres, qui Compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D.* 20 *n.* 12 et assentit *Croix n.* 419. si concessio facta sit illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secùs verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam Testator habuit.

595 » 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, » vini, etc. damnum intulit multis civibus; eum teneri » restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, aut majore mensurâ, donec » veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol.* At *Vasq. et* » *Escob.* dicunt esse probabile, quòd possit dare » pauperibus, præsertim civitatis ejusdem. »

Alii igitùr dicunt, ut *Escobar lib.* 3 *c.* 12 *n.* 71. *Anacl. de* 7 *Præc. D.* 5 *n.* 20. item *S. Th. in* 4 *sent. D.* 15 *q.* 1 *c.* 5. *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p.* 4 *tr.* 4 *R.* 46. quòd pro hujusmodi furtulis, commissis à venditoribus publicis, restitutiò possit fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. cum tu de Usur.* Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quià, cum communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; Nisi (excipit *Bon. de Rest. D.* 1 *qu.* 3 *p.* 4 *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quià tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ.* Alii verò, quorum sententiam tamquàm communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omninò, quòad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quià, cum existant damnum passi et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ità *Laym. lib.* 3 *tr.* 1 *cap.* 10 *n.* 2 *Concina tom.* 7 *D.* 2 *cap.* 13 *n.* 10. *Spor. de Rest. c.* 3 *n.* 117. cum communi ut asserit *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 417. *Dian. l. c. Tamb. lib.* 8 *tr.* 3 *c.* 1 §. 5 *n.* 19. *Salm. de Rest. cap.* 1 *n.* 215. *cum Dic. Reb. et Tap.* Verùmtamen censeo, juxtà dicta *num* 534, quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiàm à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, puta, si non possint restituere civibus sinè

aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valdè indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiàm Continuatorem Tournely (*Tom.* 1 *c.* 3 *art.* 4 *sect.* 2 *q.* 4 *pag.* 391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitatem defraudavit, ità ait: *Deindè, ut, quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quià ignorantur, vel quià difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quià periculum est infamiæ, hoc sivè per Parochum, qui suorum indigentiam novit, sivè aliter in pauperes loci, quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas.*

» 3. Quandò bona sunt certa, ordinariè restitui de- 598
» bent possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui
» damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus.
» Undè, quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non à domino, sed ipsis restitui; quià alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; et damnum, atquè lucrum cessans compensari deberent.

» 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sinè illorum damno, infamiâ, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini; quo modo bona Ecclesiæ, non Prælato dissipatori, sed potiùs Capitulo restituenda sunt. Item accepta à filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumquè restituenda sunt Patri, Tutori, Marito, Prælato. Sic etiàm, si bona alicujus publicata, et Fisco addicta sint: tunc enim depositum, et similia debita Fisco debent reddi.

» 5. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissâ aliquâ diligentiâ, pauperibus distribuat, non satisfecit domino, posteà comparenti: secùs, si diligentia sit præmissa. V. *Less. l.* 2. *c.* 14 *dub.* 3.

597 » 6. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non » potest sinè sumptu, tunc, si res malè accepta sit, » tenetur restituens aliquas expensas ex se facere; si » autem benè acceperit, non nisi expensis domini res » restituendu est. Quandò nullo modo potest mitti, » expectandum est ad tempus. At, si adhùc non sit spes, » reputatur debitum incertum. *Tol. l.* 5 *c.* 24. »

598 Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno? *Prima* sententia affirmat, cum *Caj.* 2. 2 *qu.* 62 *art.* 5 *ac Vasq. Nav. Cov. Arm. etc. apud Lugo de Just. D.* 20 *n.* 184. Ratio, quià Dominus debet servari indemnis, etiàm cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. *Secunda* verò sententia communissima, et probabilior, negat; hanc tenent *Busemb.* (vide *n.* 677.) *Bon. de Rest. D.* 1 *quæst* 5 *p.* 1 *n.* 5 *Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 50 *Mol. tom.* 3 *D.* 752 *n.* 5. *Holzm. n.* 493 *Fill. tr.* 32 *c.* 4 *quæst.* 8 *n.* 111 *Salm. de Rest.* c. 1 *n.* 195, *cum Pal.* item *Lug. l. c. n.* 385 *cum Scoto*, *Gabr. Ang. Salon. Arag. etc.* cum communi, ut asserit *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 368. Ratio, quià justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendnm quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contrà charitatem, et aliàs Dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad Dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium Domino transmittere, ut dicunt *Lugo n.* 189 *et Croix n.* 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omninò debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less. c.* 16 *n.* 23. *Tamb. l.* 8 *tr.* 4 *c.* 1 § 8 *n.* 4 *cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n.* 186, qui dicit, in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiàm lucrum cessans. Benè tamen advertunt ipse *Lugo n.* 188 *et Croix n.* 373 *cum Ills. et Haun.* quod damnum creditoris et debitoris pensandum sit comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum

centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versâ.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur Domino, vel ejus hæredibus sinè magno damno debitoris, tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c. Lugo n.* 191. *Less. c.* 15 *n.* 50, restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ità ut Dominus esset re privandus; tunc adhùc idem probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n.* 365. (qui id non probat cum *Lugo n.* 184.) quod, si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplò majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quià de hoc præsumitur Dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester, et Persch. apud Croix l. c. et Busemb. cum Bonac. infrà n.* 677 excusant furem à restituendo Domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. n.* 4. *Spor. tr.* 4 *c.* 3 *n.* 162 *et Croix n.* 368 *cum Lugo Vasq. et Ill.* Excusant autem *Scotus, Gabr. et Ricch. ap. Croix n.* 365, si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiàm Glossa *in cap. Cum tu, de Usur lit.* (i) ubi dicitur fur non tenêri rem mittere Domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabiliùs verò *Spor. Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò *Lugo n.* 190 obligat furem, etiàmsi passurus sit damnum duplò majus. Quandò autem damnum esset omninò excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut suprà relatâ, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

« 7. Cum quis accepit rem alienam à possessore 599
» bonæ fidei, putante, rem esse suam, cum non sit,
» tùm, siquidem intervenerit aliquod justum pactum,
» ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi resti-
» tuendum est, non domino, qui tamen ex charitate
» monendus erit, si id ei profuturum putetur, sinè

» alterius graviore incommodo, infamia, *etc. Vasq.*
» *Azor. par.* 3. *l.* 4 *quæst.* 2. Si autem aliter accepta
» sit, tunc vero suo domino restitui debet, si eum
» noveris, et sinè gravi incommodo fieri possit.

600 » 8. Quandò à fure, vel aliquo venditore quis emit,
» sivè malâ, sivè bonâ fide, rem furtivam, tenetur
» restituere domino, non furi. Ità communiter *Mol.*
» *Regin. t.* 1 *l.* 10 *c.* 5 *n.* 40. *Tol.* tamen *l.* 5 *c.* 17.
» *Sylv. Ant. Maldin.* 22 *tit.* 4 *c.* 3 *dub.* 2 probabiliter
» sentiunt, eum posse reddi furi, ut ab eo pretium suum
» recuperet, quià non constituit rem pejore loco,
» quàm antè fuerat: et consequenter ipse non infert
» domino damnum. * (*Vide dicta n.* 569 *et* 570.) *
» Quod *Nav. Trul. l.* 7 *c.* 11 *d.* 4 admittunt cum hac
» limitatione; si mox, et non post longum tempus
» contractum rescindat, vel si certò sciat, furem
» redditurum rem domino, vel si dominus rei sit
» mortuus, aut absit, ità ut conveniri non possit.
» Quod, si pretium suum recuperare non pos-
» sit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi
» damnum adscribere. Quod, si porrò sciens, rem esse
» furtivam, eum emat eo fine, ut invento vero domino
» restituat, tunc, si emat parvo pretio, tenebitur id ei
» dominus refundere, cum utiliter ejus negotium ges-
» serit: secùs autem, si pretium esset ferè æquale rei:
» tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri pru-
» dentis tantùm, quantùm videatur meritus, rem do-
» mini utiliter redimendo, *Less. l. c. c.* 14 *n.* 3. *Dian.*
» *p.* 2 *t.* 3 *R.* 5.

601 » Si bonâ fide rem alienam, v. gr. equum emeris
» ab altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr.
» Paulo, et posteà cognoscatur esse Joannis, eoque
» repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te,
» existimat quidem probabile *Nav. et Dian. p.* 1 *t.* 8
» *R.* 68, non tenêri te Paulo id reddere (si in nullo
» factus sis ditior); sed sufficere, si tuam actionem,
» quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus,*
» *Salon: Less. Sayr. Bon: de rest. q.* 4 *p.* 2 rectiùs do-
» cent, tenêri te, exigente Paulo, contractum rescin-

» dere, et pretium restituere: tùm, quià vendidisti » rem vitiosam: tùm, quià tenêris de evictione emp- » tori, nec eum potes remittere ad illum, quocum » nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus, cum » possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et » hoc ipso impediat, quominùs pretium tuum possis » recuperare, nec tu tenêris ei pretium ab ipso ac- » ceptum restituere, *Bon. Less. etc.* Vide *Trull. c.* 11 » *d.* 31. »

Si igitùr ab emptore Dominus rem evincat, omninò sequenda est sententia *Busembau*, quam, præter DD. a se citatos, docet etiàm *Less. l. c. c.* 14 *n.* 26 *et Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 88 nempè, tenêri venditorem pretium emptori restituere, saltem in quo factus est ditior; prout dicunt iidem *Salm. tr.* 14 *c.* 2 *n.* 31. Vide dicenda infrà *n.* 800. Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c.* 1 *n.* 88. Nec tenetur (ut dicit *Less. c.* 14. *n.* 30.) monêre Dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bonâ fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quià, cum rem illam ampliùs non habeat, nec sit causa, quòd Dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut Dominus rem suam redipiscatur.

« Quæres, cui restituendi, sivè dandi sint thesau- 602
» ri, et alia inventa, quæ habentur pro derelictis? » Resp. Quandò nullius domini sunt, jure naturali, » et gentium fiunt primi occupantis. Potest tamen » consuetudine, et legibus aliter quid ordinari, quod » servandum est. De quo v. *Less. l.* 2 *c.* 5 *d.* 10 *Laym.* » *l.* 3 *t.* 1 *c.* 5. »

Circà thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domini loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiàm antè sententiam judicis; ratio, quià jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ,

ob bonum commune. Ità *Salm. Tr.* 12 *de Just. et Jur. c.* 2 *n.* 93 *cum Lug. Less. Pal. etc.* Licet de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quià lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d.* 93 *cum Laym. Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n.* 97. III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et Fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q.* 2 *Art.* 2 *n.* 3. IV. Si autem inveniatur arte magicà, applicandus est Fisco totus: quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n.* 91 *cum Lug. Less. etc.* Et adhùc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. l. c. n.* 91 *in fin.* Sed aliter disponunt jura Regni nostri circà thesauros inventos. Si enim inveniantur in loco publico, et arte non propriâ, tunc toti applicantur Fisco: si verò inveniantur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad Fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. Sed vide alia *ap. Salm. l. c.*

603. Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinêre? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l.* 5 *de Just. q.* 3 *a.* 3 *ad* 2. *Nav. l.* 4 *de Rest. c.* 2 *n.* 75. *Dian. p.* 2 *tr.* 17 *R.* 5. *Sa, verb. Thesaurus, n.* 4. item *Merchad. Led. Escob. etc. ap. Croix l.* 3 *n.* 89. Et probabilem vocant *Less. l.* 2 *c.* 14 *n.* 48. *Lugo de Just. D.* 6 *n.* 139. *Holzmann p.* 4 *de Just. n.* 59. *Salm. tr.* 12 *c.* 2 *n.* 84. *Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodr. etc.* ac valdè probabilem vocant *Laym. l.* 3 *tract.* 1 *c.* 5

n. 24. Ratio, quià, domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carêre, et ideò fit primi occupantis. *Secunda* sententia valdè communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debêre eam elargiri in usus pios: Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus, D. un. p.* 19 *n.* 4. *Less. loc. cit. Cajetan. Sum. v. Furtum, Laym. l. cit. Salm. n.* 85 *cum Tap. et Reb.* Ratio, quià præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habêre non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. *Tertia* sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. D.* 6 *n.* 104 *et fusius n.* 140 *Holzm. de Just. n.* 51 *et* 54 *et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 89 distinguit, et dicit: Quandò adhùc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd, si utrumque servari nequeat, res, vel pretium omninò est erogandum in usus pios, juxtà præsumptam voluntatem domini, qui adhùc illius rei dominium retinet, quamdiù res, possit in manus ejus redire. E converso, quandò res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eoquòd res non possit ampliùs à domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, et ideò acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxtà voluntatem prioris domini, cum ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsùs amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom.* 2 2 *quæst.* 66 *art.* 5 *ad* 2 ubi ait: *Et similiter si* (res) *pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum.* Ratio à priori est, quià jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quàm ut illis utantur; hinc, quandò est impossible, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tamquàm derelicta, evadit nullius, et reditad primævum jus naturæ, ac ideò fit primi occupantis sinè ulla obligatione.

» Quæres 2. an, et cui restituenda, quæ capiuntur 604
» venatione justè prohibitâ?

» Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ,
» partim ex consuetudine, et legibus, ac juribus par-
» ticularibus, ut vidêre potes apud *Laym. l. c. l.* 3.
» *t.* 1 *c.* 5 *n.* 14 *et Less. c.* 8 *d.* 9 *et Sa V. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic casus.

» Venator iniquus tenetur restituere saltem damna,
» quæ segetibus, fructibusque infert. »

Quoad *Venationem*; quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, § *Illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quià multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Les.* inferunt, eam pertinêre ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ità *Laym. de Just. et Jur. c.* 5 *n.* 12.

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, quam alius capit. Probabiliùs *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contrà *Nav. et Cov.* dicit, pertinêre ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

605. Nota, quod legem, prohibentem venationes, tantùm Reges ferre possint, et alii, quibus Rex, tamquàm privilegium, tale jus consenserit. *Laym. eod. loc.*

Quær. 3. utrùm venatores, in locis à Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n.* 14 *et Less. c.* 5 *n.* 44 et dicunt, eos tenêri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxtà spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. et aliis ap. Bus. n.* 614 *v.* 5 *Spor. tr.* 6 *n.* 169 *cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiàm admittit *Less. dict. n.* 44, si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi judicio, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quandò pæna injuncta est, quià illam tantùm videntur tunc Principes intendere.

Quær. 4. utrùm venatio Ecclesiasticis prohita sit? 60
Ex. t. 1 *de Clerico venatore* sic habetur: *Episcopum, Præsbyterum, ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habêre non licet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpiùs detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1. quod hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. et Jur. c. 2 n. 64 et Laym. d. l. n. 15 cum Abb. et aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *Sess. 24 c. 12* circà finem generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupiis, etc. abstineat.*

Notandum 2. quod etiàm venatio clamosa non sit vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ità *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6 n. 51 et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7 Præc. c. 1 n. 15 et Mol. apud Lug. ib et Caj. Ab. ac Sa*, apud *Laym. l. c. n. 15* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis; Ratio, ut ajunt, quià talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone suprà citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodiè non esse in usu. Imò sentit *Laym. l. c.* cum *Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpâ vacet, si sit rara, et moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proindè doctus Neotericus Auctor libri, cui titulus (*Instr. per li Nov. Conf.*) ait, venationem non clamosam ad honestam recreationem omninò esse licitam; clamosam verò, juxtà communiorem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamosa vetatur Religiosis *Clem. 1 §. Porrò de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiàm esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm. d. n. 64* si bis, vel ter contingat, et sinè magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI?

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantùm, sivè à possessore bonæ fidei.

607 *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?*
608 *Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum?*
609 *Vide alios casus.*
610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611 *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis?* 612.
Quid, si illa acceptione fur factus sit impotens ad restituendum?
613 *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valére decem, si illa valeret centum aureis?*

607 « Resp. qui bonâ fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo posteà meliùs cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinêre alienum, id tantùm, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, unâ cum ejus fructibus, si extent, vel quatenùs indè factus est ditior; præterquàm, si dominium sibi comparaverit legitimâ præscriptione. Ità communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l. 2 c. 6 Bon. d. 1 q. 1 p. 1 Laym. l. 3 t. 2 c. 2.*

Undè resolves.

« 1. Si vestem v. gr. bonâ fide donatam à fure, aut alio portaveris, et ferè attriveris, ac posteà dominus compareat, tenêris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quantùm attrita est, si aliàs vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil tenêris, *Bonac. loc. cit Laym. n. 1.* Vide *Trull. l. 7 c. 11 d. 1.* Si autem res, quam à fure bonâ fide accepisti (sivè

» donatione, sivè emptione) sit usu consumptibilis, » eamque cùm tuis miscueris, ità ut discerni nequeat; » etsi deindè deprehendas furtivam fuisse, non teneris » restituere, *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. d.* 1 *q.* 3 *p.* 1. » quià, istâ commixtione bonâ fide factâ, est in rem » translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni* » *numni. ff. de Solut.* Nequè est ratio, cur hæc potiùs, » quàm illa pars censeatur aliena: atque adeò perit » obligatio realis, et tantùm manet personalis in ven- » ditore. Vid. *Dianam p.* 4 *tr.* 4 *R.* 66 *Trull. l.* 7 *c.* 11 » *d.* 3 *Less. l.* 2 *c.* 20 *d.* 18 ubi addit, esse valdè pro- » babile, jurique naturæ conforme, quòd verus do- » minus rei illius ablatæ, et permixtæ (quamdiù » totus cumulus extat) retineat jus in rem, ut ex illo » cumulo sibi satisfiat antè alios, imò possit ex eo » occultè accipere. »

Hoc intelligendum est, quòd in tali casu semper teneearis reddere domino id, in quo factus es ditior, etiàmsi latro potens sit ad restituendum; quià nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c.* 3 §. 4. *Bon. d. loco n.* 5. qui hoc pro certo supponunt. Sed quòad mixtionem vide *n.* 498 *et* 499. 608

Dicunt *Bann. Led et alii ap Salm. n.* 35 *in fine*, quòd accipiens rem consumptibilem, v. gr., pecuniàm bonâ fide à fure, non teneatur illam, etiàmsi extet, domino reddere, si fur pòtens sit ad restituendum, quià pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinió non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus numquàm censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quàm in rebus usu consumptibilibus.

» 2. Milites, bonâ fide militantes, intellectâ posteà » belli injustitiâ, id tantùm restituere debent, quod » adhùc habent ex præda, et quo facti sunt ditiores. » *Bon. loc. cit.*

» 3. Qui bonâ fide per inculpatam ignorantiam » celebravit contractum, quem posteà usurarium

» esse cognoscit, non ad plus tenetur, quàm quo
» fractus est ditior. Vide *Laym. l.* 3 *tr.* 2 *c.* 3.

» 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibitâ diligentiâ
» inclinet in eam partem, quòd res non sit sua, te-
» nêri aliquid restituere juxtà inclinationem, docet
» *Con. d.* 3 *dub.* 10 *n.* 39. At *Pal. t.* 1 *d.* 2 *p.* 2 *n. ult.*
» putat, eum ad nihil tenêri, quià possessor, contrariis
» rationibus non convincentibus, præponderat: Idem
» docent *Vasq. ap. Escob. t.* 2 *c.* 3 *n.* 154. *Dian. p.* 4
» *t.* 3 *R.* 24 *et* 26. Si neglexerit investigare veritatem, et
» deindè sciri non possit, dicit *Pal. loc. cit.* ad nihil
» eum tenêri. * (*Vide dicta lib.* 1 *n.* 83 *et* 85.) *

» 5. Si bona fide rem vendideris dono tibi datam,
» tenêris restituere pretium, quià factus es locuple-
» tior, et satis debet esse tibi, non habêre te minus,
» quàm antè. Quòd si tamen apud alterum res sit,
» is reddere tenetur, *ib. et Vàsq. c.* 9 §. 2 *Mol. Less.*
» *l.* 2 *c.* 14 *d.* 3.

» 6. Si bonâ fide rem ipse emiseris, et vendideris
» sinè lucro, nihil tenêris restituere, sed solus is, apud
» quem res est. *Mol. l. c. Less. l.* 2 *c.* 14 *d.* 1 contrà
» *Vasquez, etc.*

609 » 7. Si rem alienam bonâ fide donaveris, non dona-
» turus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil tenê-
» ris; quià non es factus ditior; secùs si aliam dona-
» turus fuisses (quià tunc, parcendo tuæ, factus es
» ditior) vel si aliquid acceperis in remunerationem.
» *Bonac. Trull. l.* 7 *c.* 11 *d.* 1.

» 8. Si alienâ re lucratus sis, tamquàm instrumento,
» v. g. frumentum alienum aliò deportatum vendi-
» deris: vel pecuniam alienam negotiationi exposueris
» non tenêris illud lucrum restituere; quià non est
» fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales
» enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa
» natura ex se nullo modo gignit, sed tantùm con-
» currit, ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. n.*
» 3. *ex S. Thom. etc.*

610 » 9. Fructus omnes rei, sivè ii sint merè naturales,
» hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut

» fœtus animalium, arborum, herbæ, et gramina;
» sivè sint simùl industriales, sivè mixti, hoc est, ad
» quos æquè, aut magis hominum labor cum natura
» concurrit, ut verbi gratiâ segetes, et quæ serendo
» gignuntur: item vinum, oleum, lana, etc. quò
» etiàm referuntur pretia locationis domorum, ju-
» mentorum, etc. qui fructus civiles appellantur: hi,
» inquam, fructus rei, si percepti, et extantes sint,
» domino restitui debent, deductis tamen expensis
» propriis, et æstimatione laboris. * (*Sed vide infrà*
» *n.* 825. *v.* Benè autem, *ubi dicemus cum Molina, La*
» *Croix, et communi, quòd fructus mixti à possessore*
» *tam bonæ, quàm malæ fidei non debeant restitui, nisi*
» *in quantùm respondent malæ fidei, non verò in quan-*
» *tùm respondent industriæ*)*. Et quidem pretium lo-
» cationis ex re aliena debet domino restitui, licet is
» rem, si penes se habuisset, non fuisset locaturus.
» V. *Laym. l. c.* * (*An tenearis restituere pretium libri*
» *alieni locati? Negat Laym. quià liber nòn videtur de*
» *se aptus ad gignendos fructus. Sed veriùs tenendum*
» *oppositum cum P. Conc. tom.* 7. *pag.* 110 *n.* 3 *Sal-*
» *mant: de Rest cap.* 3 *n.* 70. *qui citant Lugo, Prado,*
» *Sanch. et Less. Et idem dicendum de veste. torque*
» *aureo, equo, et simili, quià, licet non sint aptæ ad fruc-*
» *tus gignendos, sunt tamen per se locabiles*)* Si tamen
» fructus isti reales bonâ fide possessi fuerint tempore
» à lege præscripto ad usucapiendum illos (quod si
» adsit titulus, est biennium inter præsentes, inter
» absentes quadriennium: si autem non adsit titulus,
» anni 30 cum bonâ fide), non sunt restituendi: quià
» usucapio transfert dominium. *Salon. Trull. l.* 7 *c.* 11
» *d.* 3. * (*Ità Lugo, Less. Cajet. Sot Mol. et alii com-*
» *muniter; vide dicta n.* 517. *Quòad verò præscriptio-*
» *nem et ejus requisita, vide, quæ fusè diximus hoc lib.*
» 3. *ex n.* 504.) *
» 10. Si à fure acceperis (sivè bonâ, sivè malâ fide) rem 611
» usù consumptibilem, v. g. vinum, oleum, triticum,
» cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ità ut dis-
» cerni non possit, non tenêris restituere, si fur ad resti-

» tuendum sit potens, quià fur commixtione istius » rei cum propria acquisivit ejus dominum, atque » adeò illud tamquàm verus ejus dominus potuit » transferre, *Navarus*, *Sanch. Less. Bon. Trull. l.* 7 » *c.* 11. *d.* 2. Vide *Diana p.* 2 *tr.* 5 *misc. R.* 40. * (*Ità* » *etiàm dicunt Salmant. de Rest. c.* 1 *num.* 46. *cum* » *Sanch. Reb. Dic. etc.*) * »

612 Sed quid, si receperis à fure rem jam commixtam cum illius bonis, et illâ tua acceptione fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de* 7 *Præc. n.* 250 *et Tambur. de rest. c.* 3 § 4 *n.* 16 ajunt, probabile esse, quod dicunt *Less. Mol. etc.* ad nihil tenêri donatarium qui accipit rem à debitore non solvendo, quià debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit: quapropter, cum debitor illâ commixtione, quæ æquivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D.* 6. *n.* 172. *Sanchez Dec. lib.* 1 *c.* 23 *n.* 34 *et Tamb. loc. cit.* Ideò probabile esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cit.* quòd donatarius possit rem illam accipere, et retinêre. Sed huic opinioni obstat primò id, quod valdè probabiliter docent idem *Less. lib.* 2 *cap.* 10 *n.* 157 *et Salmant. de Contract. cap.* 3 *n.* 110 *cum Trullench.* ut dictum est *numero* 499 *vers. Notandum*, contrà *Lugo*, *Sanch. etc.* nempè, quòd, cum cumulus ille extet, sivè apud debitorem, sivè apud alium, dominus rei permixtæ habeat jus in rem, retineatque verum dominium in illo acervo unà cum debitore. Quà sententià positâ, donatarius, rem illam permixtam accipiens, semper teneretur ad restitutionem, quià tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, et referemus *n.* 722 contrà *Less. et Molin.* ut suprà, scilicet omninò peccare contrà Justitiam accipientem rem à debitore, non solvendo creditoribus, quià efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. n.* 34 *eod Tamb.* et communi sententia *ap. Sporer. l. c.* accipientem tenêri domino rem permixtam restituere.

Quæritur hîc, ad quid teneatur, qui in mare projecerit gemmam, putans valêre decem aureis, si illa reverà valeret centum? *Prima* sententia dicit, eum tenêri ad centum, quià injustè damnificans cum culpa mortali tenêtur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Ità *Lugo de Just. d.* 8 *num.* 63 *Pallavic. ac Ills. apud Croix l,* 3 *p.* 2 *n.* 194 et aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holz. de Rest. n.* 544. *Pontius in Cursu Theol. D.* 52. *qu.* 2. *Concl.* 2 *n.* 6. *Croix l. c. cum Dicast. Mazzott. de Rest. tr.* 4 *D.* 1 *q.* 3 *c.* 3 *q.* 5. *Espars. qu.* 34. *Diana p.* 11 *tr.* 2 *R* 34 et alii docti Juniores dicunt, eum tenêri tantùm ad decem, modò invincibiliter credat, gemmam non pluris valêre, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore; quià non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideò quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim à principiis petendo, dico, quòd secundùm omnes ad restitutionem requiratur culpa theologica; et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur. Ità ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minùs peccet, quantò plus vel minùs æstimat damni valorem. Juxtà autem culpam respondêre debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantùm pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quòd si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integrè restituendum, quià deest injuria gravis ergà dominum. Ob eamdem ergò rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valêre minùs, quam veriùs valor, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud Philosophos, quòd, *sicùt se habet simpliciter, ad simpliciter, ità magis ad magis.* Nec obstat dicere, quòd damnificans teneatur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterùm ordinariè accidit; non verò, si prorsùs invincibiliter fuerit incognitum, ut advertunt *Croix dict. n.* 194.

» *Navar. Fill. t.* 28 *n.* 11 *Less. Mol. d.* 9 *Dian. trac.*
» *de Leg. Res.* 19 *Laym. lib.* 3 *t.* 3 *p.* 1 *c.* 8 *n.* 4 *et* 5.
» vide etiàm *Dian. p.* 1 *t.* 11. *Res.* 38 *et p.* 2 *t.* 17 *R.*
» 38. ubi ex *Cajet. Med. Soto, etc.* docet, non esse ne-
» gandam absolutionem pœnitenti, qui defraudavit
» gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, quæ
» emuntur, non ad negotiationem, sed ad usus pro-
» prios, vel familiæ necessaria, v. gr. pani, carnibus
» piscibus, frumento, oleo, etc. »

Circà hanc tributorum materiam plures hîc quæstiones sunt enucleandæ.

615 Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt Imperatores, Reges, Respublicæ, omnesque Principes supremam habentes potestatem. Possunt etiàm Concilia, et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ità communiter *Less. lib.* 2 *cap.* 33 *n.* 12 *Mol. D.* 666. *Lugo de Just. D.* 36 *n.* 3 *et* 4. Possunt etiàm ii, quibus Princeps gubernandi potestatem impertiatur, et expressè simùl hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n.* 6 *et Sanch. Cons. lib.* 2 *cap.* 4 *dub.* 3. Possunt item Civitates, et Communitates adhùc subditæ aliquandò imponere contributiones, sivè *collectas* ut vocant, ad sui gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacitè consentire videatur: *Lugo n.* 8. An autem Principi infideli debeantur tributa à Christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Regnum possideat; secùs si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. l. c. dub.* 5. *et Lug. n.* 16.

Communissimè autem docet *Molina loc. cit. Less. dub.* 2 *n.* 14 *Lugo n.* 14 *Sanch. dict. c.* 4 *dub* 4 *cum Sylv. Panorm. Ang. etc.* quòd benè possit consuetudine ab aliquo Principe acquiri jus, tam exigendi, quàm imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia, vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod

meritò pertinet etiàm sustentatio Principis, juxtà suam dignitatem. Hinc, si Princeps nequeat aliâ viâ suæ necessitati subvenire, etiàmsi ipse suâ culpâ in talem necessitatem devenerit, adhùc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina D.* 667 *Less. cap.* 33 *n.* 48 *Sanch. Cons. lib* 2 *c.* 4 *dub.* 2 *n.* 8 *Lugo D.* 36 *cum Vasq. et aliis* contrà *S. Antonin. Hist. Hen. etc.* Notant tamen præfati AA debêre tunc Principem moderari sumptus, quantùm fieri possit, imò et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Undè benè monet *Molina l. c.* peccare utique Principes, si excessivis sumptibus, et largitionibus, periculo se committant excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempè ut Populus non magis gravetur, quàm ejus bonum postulet. Hinc ait *Lugo n.* 21 non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeò gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; nisi (benè excipit) alter Princeps, qui Regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ità ut sub ejus regimine timeri possit, ut Religionis damna subditis immineant gravissima. Notant autem *Lessius c.* 33 *n.* 49 *et Lugo n.* 22 *cum Victoria* justè posse Principem subditis, qui rebellârint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Æqualitas in personis*, nempè, quòd si qui majores vires habeant, plus solvant, et minùs, qui minores. vide *Lugo n.* 23. Sed dubitatur, an *Assisium*, impositum ob utilitatem alicujus loci, justè exigatur ab exteris? Negant *Sylv. Cajetan. Ang. etc. apud Sanch dicto cap.* 4 *dub.* 45 *n.* 6. Sed communiter et probabiliùs affirmant *Sanch. n.* 9 *Mol. D.* 669 *n.* 3 *et Lugo n.* 28 *v. Secundo, cum Vasq. et aliis;* tùm, quià non apparet alius modus conveniens colligendi

tributum, aliter difficulter poterunt exteri à Civibus dignosci; tùm, quià sic in Populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiàm tributa illorum locorum solvunt.

616 Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Prima sententia communissima, et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanc. Dec. lib.* 6 *cap.* 4 *n.* 62. *Mol. D.* 674. *La Croix lib.* 1 *p.* 2 *n.* 669. *Conc. t.* 6 *pag.* 420. *Viva de Rest. quæst.* 7. *art.* 7. *n.* 1. *Ronc. eodem tit. c.* 10 *q.* 4. *Holz. de Leg. n.* 358. *Diana p.* 1 *tract.* 10. *R.* 19 *cum Suar P. Nav. Led. Grass. Vega*, *etc. Less. cap* 33 *n.* 56 *cum Cajet Arm. Med. Cov. etc. ac Lugo D.* 36 *n.* 38 *et* 39 *cum Soto*, *Sylv. Gabr. Cord.*, *etc.* Probatur 1. ex illo Matt. 22 *v.* 21 *Reddite ergò quæ sunt Cæsaris Cæsari*, *etc.* Et ex Apost. ad Roman. 13 *v.* 6 *et* 7. *Ideò enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergò omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Probatur 2. ratione, quià, sicùt Rex tenetur vacare saluti Populi, administrationi justitiæ, et aliis oneribus; sic contrà tenetur Populus ex justitia, et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem. *Secunda* verò sententia negat, et eam tenet *Navarrus Man. cap.* 23 *n.* 55 *et* 60 *Angel. v. Pedagium n.* 6. *Beja in Respons. p.* 1. *Cas.* 13 *Duard. in Comment. Bull. Cœnæ lib.* 2. *Can.* 15 *quæst.* 12 *n.* 9. ubi fusè illam tuetur, et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putant *Bossius p.* 1 § 24 *n.* 290 *et* 296 *cum Sayr. et Sancio*, *ac Diana loc. cit. cùm Sa*, *et Malder.* qui dicunt, defraudantes vectigalia non esse à Confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quià, licet subditi, per se loquendo, de jure naturæ teneantur Principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt imposita, cum justè præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simùl, et pœnam, nam *leges humanæ* (ait Navarrus) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenùs sunt leges*

ejus, qui pœnam statuit. (Cujus sententiæ sunt etiàm alii, citati *lib.* 1 *n.* 147.) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi, quoties ea defraudant, compensatur illi obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Undè videtur Principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eò magis præsumendum videtur, quò (ut quidam doctus Recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent Principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhùc in sententia (communiori quidem, et probabiliori) non dari legem mixtam, nempè, quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam, nihilominùs in præsenti casu, existente lege, quæ præcipit, ut solvatur gabella, et pœnam injungit non solventibus, dici potest, quòd tunc peccet fraudans, quandò, non solutâ gabellâ, nollet etiàm post confiscationem solvere pœnam; lex enim hæc videtur conditionalis, sivè disjunctiva (juxtà id, quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1 *cap.* 5 *dub.* 1 *n.* 22 *cum Salon. Cord. Angles. Mercad. Met. et aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hîc magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cujus beneficium cedunt, quàm in aliis, tantùm afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ, et pœnæ; vel tantùm pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas ergà ipsarum emptores, quàm ergà Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et, si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ cæterùm non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanch. Cons. cap.* 4 *dub.* 10 *r.* 7 nemi-

nem, qui palam, et rectâ viâ transit, tenêri solvere vectigalia, ratione transitûs per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis, vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n.* 12 cum aliis, etiàmsi quis consultò merces, aut se occultet; quià hujusmodi tributa ità sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita. Generaliter verò loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D.* 36 *n.* 43 *cum Mol. D.* 674 *n.* 9 monendos esse Populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi, deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes, nullum debêri vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi. C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de Censib. in* 6 ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter meritò sint damnatæ.* Quod tantùm de rebus ad usus proprios fortè dispositum putat *Lug. D.* 36 *n.* 88 *in fin.* Undè refert *Sanchez Cons. lib.* 2 *c.* 4 *D.* 44 *n.* 2 *cum S. Antonin. Jason. et Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiàm deferentibus bona ad usum proprium, quià, cum sit res odiosa, et contrà jus commune, expressâ indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit consuetudine induci? *Prima* sententia negat, et hanc tenet *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de Justit. l.* 3 *quæst.* 6 *art. ult. v. Causa, et Host. Angel. Tab. Led. ac alii apud eumdem Sanch. l. cit. n.* 4. Quià (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium. *Secunda* verò sententia affirmat, eamque tenet *Lugo de Just. D.* 36 *n.* 71. *Less. c.* 33 *D.* 7 *et Sanch. n.* 6 *cum Nav. S. Anton. Angles, Sylv. Gab. et*

Rosell. Quià talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes, quàm divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos alunt, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quàm pauperes. Dicunt tamen *Lessius l. c. et Sanch. n.* 7 *cum Corduba, etc.* quibus adhæret *Lugo dicto n.* 27 *et* 71, ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam; et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dictâ D.* 36 *n.* 69 *cum Bartolo, et Decio; Less. lib.* 2 *c.* 33 *n.* 62 *ac Sanch. D.* 15 *n.* 2 *cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Baez. etc.* quod, si paupertas in aliquo eò deveniret, ut hic non posset alere se, et suos, etiàm cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quià habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas; quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis priùs alat se, et suos, deindè tributa solvat. Subduntque *Sa*, et alii AA. citati, etiàm Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur.

Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi 617
teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant, eos têneri *Less. lib.* 2 *cap.* 33 *dub.* 8 *n.* 64 *ac Sotus, Palac. Malder. etc. apud Lugo D.* 36 *n.* 86. Ratio, quià in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina D.* 674 *n:* 6 *et* 9 *concl.* 5 *Diana t.* 3 *tract.* 3 *R.* 39 *cum Villal. Arag. Fill. etc. Lugo de Justit. D.* 36 *n.* 89 *et Sanchez Cons. l.* 2 *c.* 4 *dub.* 6 *num.* 5 *cum S. Antonin. Host. Cajetan. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi, quià tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumptio fundet partem contrariam: quandò enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter,

non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem ; in dubio enim onus probandi Justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ : non verò de antiquis, quorum causæ non est memoria, et ideò præsumenda sunt Justa ; nisi (ait *Molina dicto n.* 6) semper adfuerit gravis suspicio, sivè conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti Auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non debêri, his verbis : *Oportet, ut omnis census ad quid esse, quandò persolvi debeat, præsciatur.* Item ex *c. Quamquam de Censib. in* 6, ubi : *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter meritò sint damnatæ, tantò tamen districtiùs, ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohibêri oportet.*

Dices : Lex in dubio præsumitur justa, ità et tributum. Respondet *Lugo n.* 90 eamdem non fieri præsumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura à viris probis censentur injusta, quià (ut notat *Molina d. num.*) : *Rari sunt, qui veritatem in hac materia Principibus dicant, cupientes eis placêre ; et Populi non audent se opponere, nequè sufficienter audiuntur.* Non est ergò (subdit *Lugo*) præsumptio illa ità fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Nequè obstare dicunt regulam illam, quod Superiori præcipienti in dubio parendum sit; Omnes enim, dicit idem *Lugo dict. n.* 90. *v. Dices*, fatentur subditum non tenêri in dubio ad obediendum, quandò præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ità etiàm docet *Less. lib.* 2 *cap.* 31 *n.* 10 *et cap.* 41 *n.* 77 *in fin. Sotus de Teg. secret. Membr.* 3. *quæst.* 2 *Conclus.* 2 *Cordub. lib.* 3 *quæst.* 6 *et Sanch. loc. cit. et. Dec, lib,* 6. *cap.* 3 *n.* 24. *cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodr. Henriq. Salas., etc.* Ratio, quià in dubio favendum est ei, de cujus damno

agitur; tunc enim difficultas illa, unà cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni Superioris. Confirmant eamdem sententiam plures Juristæ apud *Sanch. Cons. dicto num.* 5. ut *Bartolus*, *Corneus*, *Decius, etc.* dicentes, quòd, cum tributum sit res odiosa, judicandum sit, in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempè, cum probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suar.*, *Vasq.*, *et Turr. apud Lugo D.* 36 *num.* 91. Sed communissimè negat *Less. lib.* 2 *cap.* 33 *n.* 67. asserens, esse communem sententiam DD. cum *P. Navarr. lib.* 3 *c.* 1 *n.* 263. Item *Sanch. Dec. lib.* 6 *cap.* 3 *n.* 7 *Laym. lib.* 3 *tract.* 3 *cap.* 3 *n.* 6 *Pal. tract.* 1 *D.* 2 *p.* 6 *n.* 5 *Lugo, dicto n.* 91 *et Sporer de* 7 *Præcept. cap.* 5 *n.* 154 *cum Azor. Cajet. Sylv. etc.* vocantes pariter communem; aliique multi, quos congerit *Diana tom.* 1 *p.* 1 *de Parlam. R.* 22 *et p.* 2 *tr.* 3 *Misc. R.* 59. Ratio, quià subditus justè tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiàm *Suar. tom.* 5 *in* 3 *part. D.* 4 *Sect.* 6 *n.* 6 *in fin.* ubi fatetur, non esse obligationem obediendi, quandò saltem manifestè probabile est mandatum esse suprà potestatem præcipientis. Et expressè eam docet *D. Antoninus p.* 2 *n.* 1 *cap.* 13 § 8 ubi sic ait: *non solventes pedagia, quià sunt instituta ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur) non peccant, nec tenentur restituere, juxtà Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa? Affirmant *Mol. loc. cit. n.* 7 *et Sanch. Cons. lib.* 2 *cap.* 4. *dub.* 7 *n.* 2 *cum Navarr. Sylv., Caj. Ang. Arm. Host. etc.* nisi ipsi sint subditi, et à Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasq., et Turr. n.* 93. excusat etiàm non subditos, vel subditos non compulsos, si judicent, Regem esse prudentem; nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imò *Lugo n.* 28 sentit, non peccare exactorem, quandò ei de injustitia non constat; potest enim præsumere prò justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam? Negant *Corduba*, *Reginald. et Graff. apud Lugo D.* 36 *n.* 72. Sed affirmant communiter *Less. cap.* 33. *dub.* 10 *Sanch. Cons. lib.* 2 *cap.* 4 *dub.* 48 *Molina D.* 674 *n.* 10 *et Diana tom.* 1 *p.* 2 *tract.* 2 *Misc. R.* 16 *cum Navar. Vasq. Sylv. Bon. Turr., Molf. Nald. Vega, etc.* et consentit *Lugo n.* 76, Ratio, quià conductor majus non habet jus, quàm Rex; si ergò Rex injustè ab hoc creditore tributum exigeret, ità et conductor. Idem dicunt *Less. ib. n.* 76. *v. Secùs, et Lugo n.* 82 *cum Sylv. P, Navarr. et Vega*; si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut rectè ait *Lugo n.* 80, quandò debitum contractum fuit à Rege, postquàm gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylv. apud Croix lib.* 3 *part.* 2 *n.* 276 Sed probabiliùs negant *Sanch. lib.* 2 *cap.* 4. *dub.* 12 *n.* 3 *Lugo D.* 36 *a n.* 65 *Sporer de* 7 *Præcept. n.* 151 *ac Molina, Less. Bonacina, et Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quià gabella non est onus strictè reale gravans mercem, sed est reale simùl et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non à quovis habente rem illam, à solo venditore solvendum, qui, factâ venditione, adhùc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modò emptor non cooperetur positivè ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo à n.* 65 *et Sporer loc. cit.* si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, Principi grave damnum evenire.

618 » 6. Cæterùm ordinariè injustus, seu malæ fidei » damnificator, aut possessor tenetur, non tantùm » restituere rem ablatam, et fructus perceptos (ex» ceptis suis expensis * (*Sed ex l. Adeò* 7 §. *Ex di» verso. ff. de Acquir. dom. possessori malæ fidei ne» gatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat San» chez de Matrimon., lib.* 6 *D.* 58 *n.* 35 *et Lugo putat*

» *tutam sententiam, posse Dominum retinêre expensas utiles in re, factas à fure. Attamen Lugo, cum Molina, Lessius, Palao, Navarrus, Covarruv, etc, apud Croix lib.* 3 *part.* 2 *n.* 221 *oppositam meritò vocant probabiliorem; Præfata autem lex proùt pœnalis non obligat nisi post sententiam*) *, et industria) sed etiàm resarcire damnum emergens, et lucrum cessans, cum verè sit injusta causa talium damnorum.
» * (*Etiàmsi hæc damna sint ignorata; modò sint prævisa, saltem confusè, ut advertunt Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 198 *Salmant. et alii cit. n.* 613 *in fin.*) *. Undè, si dominus, re suâ retentâ, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset, ex agro suo aut pecuniâ, centum florenos, et alter parùm, vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant domini plurimùm remittere, si res componatur. *Laym. l.* 3 *tr.* 2 *cap.* 4 *n.* 7.

« 7. Si res aliena, dum injustè detinetur, crescat, ut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac proindè id ei præstari debet. Vid. *Laym. hìc lib.* 3 *t.* 2 *cap.* 4. 619

» Si res aliena, dum injustè detinetur, pereat, aut deterior fiat, idque casu, vel justâ hostium incursione, vel naturaliter, et certum sit, apud dominum æquè perituram fuisse, non tenetur alter restituere: quià nihil novi detrimenti domino apud furem, v. gr. accidit, quod non apud ipsum. Si verò non fuisset peritura apud dominum, vel saltem non, nisi per injuriam, tunc injustus detentor adhùc tenetur ad restitutionem, licet sinè culpa sua res perierat. *Laym. tr.* 2 *cap.* 4 *n.* 2. 620

« 9 Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpâ, aut quià is eam absumpsit, alteri donavit, destruxit, etc. tunc, etiàmsi domino relicta fuisset certò peritura, nihilominùs tenetur pro ea domino satisfacere, ut est communis apud *Laym. loc. cit. Lessium, etc.* »

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad

restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æquè apud dominum peritura fuisset? Distinguendum: Si res perierit apud furem sinè culpa sua, neque alterius, et eodem tempore ac periculo, quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quià furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effectivè accidat. Ità *Busemb. ut mox suprà*, *Laym. de Rest. cap.* 4 *ex communi*, *Salmantic. eodem tit. cap.* 1 *n.* 52 *cum Less. Pal. Dicast. etc. Sporer n.* 162. *Holzmann n.* 400. Et confirmatur ex *lib.* 1 *ff. Ad leg. Rhodian. etc.* ubi dicitur, non tenêri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navim deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit; pereunte primâ navi in eadem tempestate. Sed dices: Quomodò extinguitur sinè satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventus illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni, quod non adest, cum restitutio ad hoc tantùm debeatur, ut damnum reparetur; Probavimus autem *n.* 561. *ex D. Thoma*, quòd sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sinè sua culpa;* nam si fur rem consumpserit, vel ex negligentia culpabili perdiderit, antequàm periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n.* 9. *Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi.* Quàmvis *Spor. de Rest. n.* 168. *et Less. l.* 2 *c.* 12 *n.* 93 *cum Vasq. et aliis* excusent furem à restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intrà idem tempus, quo jam præviderit rem apud dominum æquè perituram; quod probabile rectè putant *Laym. n.* 2 *ac Lugo D.* 18 *n.* 77. quià reverà fur, eo casu, nec etiàm est causa damni. Dixi 2 *sinè culpa alterius*, nam, ut benè advertit *Elbel de Rest. n.* 77 teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuriâ alterius; quià

tunc iste alter obligationem contraxisset restitutionis; undè remanet ad eam obstrictus fur, qui priùs obligationem contraxit. Ità *Elbel*, *Holz. Bus. Sporer et alii communiter.* Dixi 3. *eodem tempore et periculo;* nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et posteà res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. l. c. n.* 15 *cum Pal. Dicast. et Less.* furem tenêri ad restitutionem, quià, non restituendo, fuit in mora culpabili. Sed adhùc probabiliter *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 218 excusat furem à restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æquè apud dominum res peritura fuisset: rectè enim ait *Croix*, tenêri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quià mora fuit causa, quòd dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum, non mora, sed periculum fuerit vera causa, quòd dominus rem amitteret.

Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat 621
quinque denarios, sed posteà valiturus erat decem, dicunt *Sotus*, *Bann. Salon. etc. apud Croix lib.* 3 *p.* 2. *n.* 236. restituendos esse decem denarios. Sed probabiliùs *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantùm quinque. Benè tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, si Dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quià caret pecuniâ, vel quià non habet ampliùs opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si Dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si Dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi? Sentiunt *Molin. Vasq.*, *Laym. Less. etc. apud Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 58 furem non tenêri nisi ad pretium vilius, tùm, quià restitutio facienda est juxtà quantitatem damni Domino illati; tùm, quià venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur Domino: Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omninò verior opposita, quam tenent *Lugo D.* 18 *n.* 126. *Pal de Just.*

qu. un p. 24. § 9. *P. Concina tom.* 7 *pag.* 106 *n.* 24 *et Salm. n.* 59 *cum Sylv. Reb. et Vill.* Ratio, quià res Domino suo fructificat, licet Dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; undè, deductis expensis, totus ei debetur. Quid, si Dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed posteà apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina loc. cit. pag.* 105 *n.* 21, furem tenêri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitùs improbabile, quoniam, cum pretium agni creverit à quinque in beneficium Domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

522 » 10. Qui, fingens se pauperem, vel alium, quàm » est, extorsit eleëmosynam, non tenetur restituere, » si parva fuerit, qualis ostiatim mendicantibus datur; » secùs, si fuerit magna; tunc enim, quià subintel- » ligitur conditio hæc (si pauper sit) tenetur resti- » tuere secundùm *Molin.* danti; secundùm Palaum, » vel danti, vel aliis pauperibus. Vide *Escob. t.* 3 *E* 2 » *c.* 6. *n.* 109.

523 » 11. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod » antè acceperat commodatum, conductum, vel pre- » carium, non tenetur restituere: nec ratione rei » acceptæ, cum ea, nec in se, nec in pretio ex- » tet; nec ratione acceptionis, cum jure eam con- » sumpserit; nec ratione contractûs, cum hic non » obliget, nisi re pereunte tuâ culpâ. *Less. Hurt.* » *Trull. Diana p.* 5 *tr.* 8 *R.* 10. Imò probabiliter ne » id quidem, quod antè illam necessitatem erat fura- » tus, et in ea consumpsit, quià furtum illi non ade- » mit jus, quod ad rem in tali casu habeat. *Concin.* » *Pal. Hurt. Dian. loc. cit. R* 8 contrà *Less. et Vasq.* » sicùt neque, si in ipsa necessitate accepisset, et

» consumpsisset. *Dian. l. c. R.* 9 ex *Azor. et* 6 aliis, » contrà *Less.* * (*Vid. quæ dixerimus Quæst. IV.*) *

Certum est autem, quod mutuatarius, qui in ex- 624
trema necessitate rem mutuatam consumit, teneatur adhùc restituere mutuum; quià tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam 625
cum dubio, an sit venditoris, et postmodùm, factâ diligentiâ, dubium evincere non possit? Dicunt aliqui, eum tenêri ad totam rem reddendam uni, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel pauperibus, si ignoretur persona. Sed probabiliùs tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta dubiâ fide, et ideò nequit rem sibi totam retinêre: ex altera parte non videtur æquum, eum tenêri totam restituere, cum dubium est, an res sit aliena. Ità *Lugo d.* 17 *n.* 80 *et* 81. *Less. l.* 2 *c.* 14 *n.* 15 *Pal. D.* 3 *pun.* 3 *n.* 2. *Salm. c.* 62 *cum Dic. et Villal.*

ARTICULUS III.

An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr., per mutilationem, occisionem, etc.

626 *Ad quid teneatur occisor?*
627 *An impotens, ad restituendum in uno genere, teneatur in alio?*
628 *Quid, si quis, occidens Cajum, putârit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?* 629 *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans, eam esse Caji?*
630 *An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum?*
631 *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?*
632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?*
633 *Quid, si damnum istorum intenderit.*
634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?*
635 *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.* 636. *Quid, si hoc etiàm intendat?*

637 *Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatæ tutelæ?*

638 *Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem?*

639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

626 « Resp. Injustus occisor, aut mutilator in conscien-
» tia tenetur tantùm restituere pro damnis bonorum
» fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. di-
» rectè ab eo causata sunt, juxtà prudentis arbitrium:
» præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice ni-
» hil tenetur restituere secundùm rigorem, cum sint
» bona altioris ordinis, quæ pecuniâ æstimari non
» possunt. Ità contrà *Sotum*, *Sylv. etc.* probat *Less.*
» *l.* 2 *c.* 9 *d.* 23. V. *Laym. l.* 3 *t.* 3.»

627 Quæritur, an impotens ad restituendum in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, puta: si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia. *Prima* affirmat cum *Soto de Just. l.* 4 *q.* 6 *art.* 3 *ad* 3 *Cajet. Sum. v. Restitutio*, item *Sylvest. Mercad. Arm. Arag. etc. apud Lugo D.* 11 *n.* 4. Et pro hac sententia videtur esse *D. Th.* 2 2 *q.* 42 *art.* 2 *ad* 1. ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit *ibid. ad* 2 loquens de restitutione famæ: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quià qui non potest totum damnum, tenetur sáltem compensare partem, quam potest. *Secunda* verò communior et probabilior sententia negat, eamque tenent *Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 141. *Lugo loc. cit. a. n.* 5 *et Disp.* 15 *n.* 23. *Laym. l.* 3 *tract.* 3 *p.* 3 *c.* 6 *n.* 2. *Bonac. D.* 2 *q. ult. sect.* 2 *p.* 10 *n.* 10. *Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 4 *d.* 1 *n.* 7. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 299. *Sporer de* 8. *Præc. c.* 6 *n.* 127. *Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 80 *ect.* 4 *n.* 142 *cum Bann. Vas. Vict. Fill. P. Nav. etc.* Ac probabilem putat *P. Conc. t.* 7 *p.* 110 *n.* 7. Probatur 1 *Exod.* 21 19, ubi dicitur, quòd, convalescente vulnerato, *innocens erit qui percusserit, ità*

tamen, *ut operas ejus*, *et impensas in medicos restituat.* Ergò sufficit restituere tantùm damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (benè arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His*, *qui effud etc.* ubi dicitur vulnerans tenêri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem*, *aut deformitatis nulla fit æstimatio; quià liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Probatur 3. ratione, quià justitia commutativa obligat ad restituendum juxtà æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit umquàm compensatio damni; quacumque enim pecuniâ damnum minimè reparabitur, nequè in toto, nequè in parte: et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiendum.

» 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuerit » culpabilis, et voluntaria, vel, licet fuerit talis, si » tamen homicidium vel non præviderit, vel diligen- » tiam debitam adhibuerit ad cavendum, non tenetur » ad restitutionem: tenetur autem, si præviderit, et » non caverit. *Bon. d. 2 q. ult. sect. 2 p. 1.*

» 2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tene- 628
» tur ad restitutionem: quià actio ista est Cajo inju- » riosa. *Bon. loc. cit. comm.* »

Quær. I. An occidens Cajum, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus.* hîc *cum communi.* At negant alii, quià homicidium respectu Caji est merè casuale, et involuntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hîc dubium fit, an incurrat excommunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p.* 9 *tr.* 4 *R.* 31 cum *Suar. de Censur. D.* 22 *sect.* 1 *n.* 54. *Conc. tom.* 3 *D.* 53 *n.* 3 et probabile vocat *Tambur. Dec. l.* 9 *c.* 4 § 3 *n,* 29.

Ratio, quià respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed merè casualis et affectiva; solùm autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabiliùs tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l.* 9 *D.* 32 *n.* 26 *cum Cordub. et Cov. Viva de Rest. q.* 7 *art.* 1 *n.* 7 *Bonac. de Cens. D.* 1 *q.* 2 *p.* 1 *n.* 20 *cum Mol. Reb.* et aliis communiter, ut fatetur ipse *Tamb. n.* 28. Ratio, quià occidens Clericum ideò incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percutit, licet erret in persona, jam lædit statum Clericalem, quià Clericnm vult lædere, et de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem Canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quià restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis, et materialis, respectu verò statûs est substantialis et formalis. Tantò magis puto, occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov. Cordub. Led. Vega. etc.* contrà *Fill. t.* 20 *c.* 3 *q.* 10 *Spor. de* 5 *Præc. c.* 3 *n.* 206 *et Tamb. loc. cit. n.* 25 *cum Con. Henr. et Farinac.* qui afferunt pro se quamdam Declarationem S. C. Concilii ann. 1587 *ap. Dian l. c.* ubi declaratum fuit, quòd mandans, ut occidatur Petrus, non incurrat irregularitatem, si mandatarius errans occidat Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideò mandantem non esse irregularem, quià respectu occisionis Pauli non potest dici, quòd ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omninò errore mandatarii, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quòd, si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit merè casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiàm dicendum de eo, qui, volens pugione

occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: quod in primo casu tantùm adsit pravus affectus, non autem externum homicidium; cum occisio illa omninò accidat præter voluntatem; Et in casu nostro adsit affectus, et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licet erret in persona.

Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum 629
Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum? *Prima* sententia cùm *Bon. de R. in partic. Disp.* 2 *q. ult. sect.* 2 *p.* 2 *n.* 8 *cum Haunold. et aliis ap. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 200. absolutè affirmat. Ratio, quià omnis actio contrà justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantùm circà qualitatem, non circà substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t.* 10 *q.* 28. *Molin. tom.* 3 *D.* 127 *n.* 4. *Tamb. Dec. l.* 8 *tr.* 3 § 6 *n.* 2 *verb. Dixi; Sporer. tr.* 4 *de Rest. c.* 2 *n.* 139. *Lugo de Just. D.* 17 *n.* 78 *et D.* 28 *n.* 86. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 200 cum aliis doctis Junioribus, et præsertim doctissimo Magistro meo Illustriss. Episcopo Torno, negat, eum tenêri ad restitutionem, modò is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quàm Titii; nempè si non fuerit sic animo, actualiter saltem implicitè, comparatus, quòd etiàmsi scivisset domum esse Caji, adhùc incendisset, quià tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domûs; et ideò tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secùs verò, si nullum alium intenderit lædere, quàm Titium inimicum, invincibiliter credens, domum esse Titii. Ratio, quià ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione, principaliter factâ propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sinè animo, sicùt nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc; *Cardinalis* enim *de Lugo* sic loquitur: cum ego intendo damnum inferre Titio; animo illi tantùm injuriam irrogandi, quocumque

alio excluso; si posteà errore invincibili lædam Cajum, injuria respectu Titii non est formalis, et effectiva, sed dumtaxtat materialis, et affectiva, ac merè accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali; et ideò non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quod ad obligationem restitutionis satis sit intendere aliquam actionem injustam, et eam exequi; nam respondent DD. citati, quòd ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter, seu voluntariè injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantùm lædere Titium, et quemcumque alium excludam, tunc neminem voluntariè offendo; non Titium, quià de facto is non læditur; non alterum, quià respectu istius mea actio est prorsùs involuntaria, et ideò error est circà substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Spor de* 5. *Præc. c.* 3 *n.* 206. *Fill. tr.* 20 *c.* 3 *q.* 10. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 201. *Leand. l. c. Tamb. l.* 6 *c.* 4 § 3 *n.* 31 (contrà *Bon. l. c. n.* 8. *cum Cov. Gom. et Sanch. l.* 9 *D.* 32 *n.* 27. *Suar. etc.*) de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l.* 18. *Eum qui* §. *Si injuria*, *ff. de Jurejur.* ubi dicitur, quòd, si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contrà lædentem, cui fides minimè præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non verò in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiàm dicunt de furto *Molin l. c. Lug. D.* 17. *n.* 78 *Spor. tr.* 4 *de Restit. c.* 2 *n.* 139. et probabile putant *Leand. et Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo*, quòd, si fur, rem injustè accipiendo, velit illam absolutè pos-

sidêre, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit: Secùs verò, inquit, si acciperet sub expressâ conditione, si res sit v. gr. Principis; quià tunc non intendit absolutè possidêre. Sed huic doctrinæ non acquiesco, adhærens sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. l. 2 c. 23 n.* 157. In furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, à restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessoriè illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè injuria domini; et ideò error domini, in casu furti, videtur esse circà qualitatem, in casu verò damnficationis circà substantiam.

« 3. Si læsus antè mortem omnia remisserit, ad nihil 630
» tenetur occisor: quià filiis non fit injuria in bonis, » nisi quatenùs lædantur in patre contrà ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria): ergò, sicùt » per eum jus acquirunt, sic etiàm id amittunt: etsi » non rectè faciat parens, si filii valdè egeant. *Less.* » *l. 2 c. 9 d.* 26. * (*Ità etiàm Salm. de Rest. c, 2 n.* » 113. *cum Sanch. Sot. Bonac. et communiter contrà* » *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 310. *cum Lugo: Factâ autem remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum*; Vid. *ibid. num.* 112.) *

» 4. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione 631
» non sit obligatio restituendi: sententiâ tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

» 5. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat eleëmosynas, et Missas pro salute occisi.

» 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel » animal, tunc etiàm pro vita, et membris facienda » est restitutio, quià horum vita pretio æstimatur; » ac proindè tantùm debet restitui, quanti potuisset » vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quantò » pluris venderetur.

» 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; quià illæ

» aliquandò faciendæ tandem fuissent; nisi fortè » occasione illatæ necis, v. gr., extrà patriam, majo- » res fieri oportuerit.

» 8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem » et medicamenta vulnerati, vel occisi. *Fill. tom.* 32 » *c.* 8 *n.* 202.

» 9 Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulnera- » tione cessârunt; non quidem tam in solidum, ac » si de facto essent acquisita, sed pro majore, aut » minore spe, quam læsus habuerit illa acquirendi. » Vid. *Trull. l.* 7 *c.* 8 *d.* 3.

» 10. Si homicida à Magistratu plectatur, veriùs est, » eum adhùc tenêri ad damna resarcienda, cum morte » suâ tantùm satisfaciat justitiæ publicæ, non hære- » dibus occisi; qui tamen, cum plerumquè aliud non » exigant, videntur esse contenti, ac proindè hæredes » homicidæ ad nihil tunc tenentur. *Fill. l. c. n.* 214.

» 11. Debet autem restitutio fieri tantùm parenti- » bus interfecti, filiis, et uxori: quià hi soli directè » læduntur: cum moraliter censeantur una persona » cum occiso. Nisi tamen occiderit animo etiàm no- » cendi aliis; nam tunc etiàm his eum restituere têneri » dicit *Card. Lugo de Just. d.* 11 *n.* 8. *ex Less* Vid. » *Trull. l. c. d.* 4.

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quòd hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiàm uxori, restituendum sit damnum, et lucrum cessans, non tantùm illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiàm post ejus mortem, juxtà tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attentâ ætate, valetudine, etc. ut rectè docet *Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 4 *d.* 2 *n.* 10. *cum Panorm. Gom. Ang. Palao etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* benè advertit cum *S. Thom. Navarr. Sot. Salon Arag. et aliis*, contrà *Panormit. Gom. et alios*. Certum est II. quòd restituendem sit hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defunc-

to antè ipsius obitum, nempè damnum ejus bonis irrogatum occisione, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore, quo vixit: non autem lucrum, quod cessavit à tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub.* 3 *n.* 9; et consentit *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 309. dicit autem *ibidem*, quod, si nullus superfuerit hæres, restitutio dictorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiàm *Croix eod. n.* 309, quod, si uxor (et idem dicendum esset de filiis, et parentibus) posteà æquè commodè nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quià tunc reipsâ non patitur damnum.

Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus consanguineis, vel aliis, bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universè affirmat, quià illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus, quominùs ea ipsis elargiretur. Ità *Vasq. Scot. Azor. et alii apud Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 105. *Secunda* dicit, restitutionem debêri tantùm fratribus, præter parentes, uxorem, et filios. *Tertia*, et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infrà n.* 13 *cùm Less. et Trull.* item *P. Conc. tom.* 7 *p.* 214 *n.* 18 *et Salm. dict. l. n.* 108 *cum Soto, Lugo, Fill. Bon. etc.* docet, nihil debêri aliis, nisi Parentibus, filiis, et conjugi, etiàmsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare ajunt *Salm. n.* 108 *et Lugo Disp.* 11 *n.* 117 id, quod dicit *Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 4 *d.* 3 *n.* 11, esse semper contrà justitiam, impedire vi aliquem à consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævideatur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiàm vi vel fraude) ex quibus per accidens, et remotè sequiter aliquod damnum, quià tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem, quâ quis habet jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni, obtinet, quandò directè intenditur illius damnum, non verò, si eveniat per accidens. 632

633 Contrà autem dicunt *Salm. dict. l. num.* 108 *cum Cajet. Mol. etc.* tenêri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiàm ad nihil tenêri, cum deficiat ibi opus externum contrà justitiam ergà damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. n.* 108 juxtà dicta *suprà n.* 583. Sed huic sententiæ nequeo acquiescere; nam occidens, animo nocendi directè aliis, certè peccat contrà justitiam ergà illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam operè injusto externo lædit illos, et eum ideò tenêri eos indemnes reddere rectè dicunt *P. Conc. loc. cit. Tamb. de Rest. ex homic. c.* 4 §3 *n.* 13 *cum Less. et Viva de Rest. Q.* 7 *Art.* 1 *n.* 8 *in fine*, *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 310 *Elb. cum Henr. et Ills.* Nequè hic potest dici, quòd, si hic teneatur ad restitutionem, cur non tenebitur is, qui impedit alterum ex odio à consecutione justi boni, quem dictum est suprà *n.* 584 non tenêri? Respondetur, quòd ille non teneatur, quià malitia fuit omninò interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externè injustam, proùt est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideò tenétur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634 « 12. Etsi probabile sit, debêri etiàm restitutionem » creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea » cæde obvenerit; contrarium tamen etiàm probabile » (saltem secundùm limitationem casûs præcedentis) » est, cum occisio illa non sit directè causativa il» lius damni. Vide *Laym. loc. cit. n.* 4. »

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit, eum tenêri, si homicida prævidérit eorum damnum. Ità *Sanch. et Tap. apud Salm. de Rest. c.* 2 *n.* 110. *Secunda* dicit, eum tenêri, sivè prævidérit, sivè non; quià creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso, *Mol. et Laym. apud Salm. n.* 110 *Tertia* autem sententia, quam tenet *Tamb. de Rest.*

c. 4 §. 3 *n.* 12 *cum Less. Soto*, *Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n.* 11 *et Viva de Rest. q.* 7 *Art.* 1 *n.* 8 docet, eum non tenêri ad restitutionem, etiàmsi prævideritdamnum, modò non intendérit, quià damnum illorum tunc evênit per accidens. Secùs, si damnum creditorum directè intendisset, ut *Tamb. dict. l. n.* 13 *et Viva;* et hoc rectè vocat communius et probabiliùs *P. Conr. t.* 7 *p.* 214 *n.* 10 juxtà mox suprà dicta *n. præc.*

« 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, » quos occisus alebat ex liberalitate, quià damnum » illorum per accidens sequitur. *Less. l.* 2 *c.* 9 *art.* » 26 *Trull. l. c.* * (Vide *dicta mox n.* 632.) *

» 14. Nec tenetur ad damna, quæ verb. gr. prove- 635
» nient ex morte alicujus innocentis, quià errore » putaretur homicidium fecisse, et sic captus plecteretur; quià hujus mors non directè causaretur ab » ipso, sed per accidens, et ex errore, vel malitià » accusatorum. Vid. *Bon. d.* 2 *q. ult sect.* 2 *p.* 2. »

Quær. I. An tenearis restituere damnum, alteri obveniens ex tuo homicidio, nempè, si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l.* 2 *c.* 9 *Dub.* 16 *n.* 110 quod certè ad nihil tenearis, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas? *Navarr. apud Sanch. Cons. l.* 1 *c.* 4 *dub.* 5 *n.* 6 *aliique ap. Less. l.* 2 *c.* 9 *n.* 111 dicunt, te tenêri ad restitutionem, quià tunc fuisti causa efficax damni. Probabiliùs tamen negant, te tenêri *Less. dict. n.* 111 *cum Soto*, *Lopez*, *et aliis*, item *Sanch. n.* 7 *Tamb. Dec. l.* 6 *c.* 4 §. 1 *n.* 3. Ratio, quià non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: Modò tamen (ut benè limitat *Less. num.* 114 *Tamb. n.* 4 *et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 157) actio illa exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de Rest. qu.* 7 *ar.* 1 *n.* 5 *Tamb. et Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Petsch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus

.re suo; quià tunc nemini infert injuriàm, peccare possit contrà charitatem, si tunc ɔsius intersit jure suo uti.

ajus dubium fit, si non solùm advertas, sed ıtendas, ut homicidium tuum alteri imputego *de Just. Disp.* 8 *n.* 75 cum *Caj. Ricc. Cord.* :. *et D.* 11. (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non benè congruens cum dictis à se *q.* 2 *art.* 1 *n.* 5.) affirmat, te tunc tenêri ad restitutionem; quià, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verùm adhùc probabilius puto, nec etiàm eo casu te tenêri, ut docent *Less. n.* 113. *Sanch. n.* 9 *cum Angles*, *Tambur. et Croix n.* 156. *cum Diana*, *etc.* Ratio, quià simùl ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, ut suprà explicatum est, intentio prava juxtà communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quòd de se externè graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices; sicùt quis, occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate, proùt, diximus *num.* 633. tenetur eis damnum restituere; sic etiàm tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur, differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessariò, et proximè erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus, cui imputatur homicidium, non est necessariò, per se, et immediatè conjunctum cum morte occisi, sed remotè, et merè per accidens, cum propriè pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Undè hìc homicidium est tantùm occasio imputationis, non verò causa, quià non influit proximè, aut directè.

637 Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Angl. etc. ap Lug. disp.* 9 *n.* 51. *sed Tamb.* probabile putat; quià tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n.* 50. *et Croix l.* 3 *p.* 2

n. 365. *cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter*, probabiliùs putant, eum tenêri ad totum damnum, quià excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor utiquè habet jus, ut à nemine ex privata auctoritate injustè occidatur.

Censet autem *Suar. ap Croix l.* 3*part.* 2 *n.* 307. quòd, 638
si quis provocet alterum ad pugnam, et, illo acceptante, occidat, teneatur restituere damnum; quià provocatio fuit vera damni causa. Sed probabiliùs contradicunt *Lugo Disp.* 12*num.* 58. *cum Vasq. et aliis*; quià, licet provocans peccet contrà charitatem, dum alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contrà justitiam.

Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso 639
propter occisionem debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana etc. apud Croix loc. cit. n.* 312 Negant verò communiùs DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantùm detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

649 *An vir, habens votum Castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii?*

650 *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit? Quid, si fictè promiserit cum pacto impetrandi dispensationem?*

640 « Resp. Qui virginem injuria defloravit, tenetur » tantùm rependere damnum, quod ei ex tali » injuria est secutum, idque vel matrimonio, vel » damni æstimatione, ad arbitrium prudentis, ut talem nimirùm inveniat, qualem manens virgo invenisset. Vid. *Sanch. lib.* 7 *d.* 14. *Fill. t.* 32 *c.* 8 » *n.* 209 * (*Hinc, si stuprator non possit dotare,* » *tenetur ducere. Tamburin. de Restitut. cum Lugo* » *c. v. n.* 27. *Nisi magnus sit excessus. V. infrà n.* » *seq.* 642 *et* 649 *in fin.*) *

Undè resolves.

» 1. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Undè, si stuprum mansit occultum, aut non impedivit, quin ea æquè lautè nuberet, ad nihil tenetur » stuprator. *Less. Bonac. q.* 4 *de Matr. p.* 7. * (*At, si* » *virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur* » *stuprator satisfacere, licet stuprum sit occultum. Tambur dict. lib. n.* 32.

641 » 2. Item ad nihil tenetur, si defloraverit consentientem absque vi, fraude, vel promissione matrimonii, quia non est facta injuria, *ibid. et Trull. d.* 2.

» 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil » tenetur restituere, quià adhùc consensit liberè: » nisi fortè preces tales fuerint, ut vi, et coactioni æquiparentur, ut, si conjunctæ fuerint cum » minis, vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius » dominus, vel vir magnæ auctoritatis. *Trullius c.* 9. » *d.* 2.

» 4. Si promissione verâ, vel fictâ matrimonii » eam flexit, tunc tenetur ducere eam, quià » in omni contractu, ubi alter ex parte sua accepta-

» vit, et implevit, tenetur et alter implêre, etiàmsi » fictè contaxerit, quià tenebatur ex justitia verè » contrahere, cum alioqui omnia humana commer- » cia fraudibus patèrent. Et id quidem verum est, » etiàmsi stuprator religionem vovisset. *Less. l.* 2 *c.* » 10 *d.* 3 *et* 4. *Trull. d.* 3.

» 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam du- » cere casu, quo 1. Is puellam valdè notabiliter con- » ditione excederet, vel verbis usus esset fictionem » facilè indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti » voti: quià tunc ipsa contraxisset malâ fide. 3. Si » ipse putavit, eam esse virginem, cum tamen non esset. » 4. Si ex matrimonio gravè damnum, aut scandalum » timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut al- » teri matrimonio copulatus; tunc enim his casibus » solùm teneretur curare, ut æquè commodè nubat, » modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. » Vid. *Sanch.* 1 *de Matr. d.* 10 *l.* 1 *Trull. l.* 7 *c.* 9 *d.* 3.

Omnia hæc, cum agatur de rebus valdè gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulò hîc discutienda et elucidanda sunt; et primò videndum de obligatione viri, deflorantis virginem sinè promissione Matrimonii; secundò de eo, qui defloravit, Matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittat Matrimonium.

In hoc distinguendum: si virgo liberè consentiat, commune est deflorantem nihil tenêri ei restituere. Sed dubium 1, fit, an eo casu teneatur ille satisfacere de injuria Parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis, *Prima* negat, et hanc tenent *Sanch. de Matr. l.* 7 *D.* 14 *n.* 11 *Lugo de Pœnit D.* 16 *n.* 223 *et* 224 *Suar. t.* 4 *D.* 22 *Sect.* 4 *n.* 7 *Less. l.* 2 *c.* 10 *d.* 1 et probabilem putant *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 316 *et Layni. l.* 3 *tract.* 3 *p.* 3 *c.* 13 *n.* 1 *cum Soto. P. Nav. et Vasq.* Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui cor-

poris ; nullam irroget injuriam Patri , si deflorationi consentiat, utens jure suo; tantò minùs irrogat deflorator. Tantùm illa peccabit, et consequenter etiàm violator, contrà pietatem Patri debitam, et etiàm contrà obedientiam, si de tali crimine expressè prohibitionem à Patre habuerit, ut ait *Lug. n.* 226. *Secunda* verò sententia affirmat, et hanc tenent *S. Anton.* 2 *p. tit.* 5 *c.* 6 §. 1. *Nav. Manual. c.* 16 *n.* 19 *Cordub. l.* 1 *q.* 13 *col.* 4 §. *Ubi*, item *Bannez*, *et Salm. apud Sanch. dict. n.* 11. et probabilem putant ipse *Sanch.*, *et Laym. n.* 2 *in fine cum Cajet. Sylvest. et Valent.* Relatis ibi *n.* 1. Et idem tenet. *D. Thomas* 2. 2 *q.* 154 *art.* 6 *ad* 3, qui dicit: *Injuriam facit* (deflorator) *Patri puellæ, undè ei secundùm legem tenetur ad pænam; nimirùm ex Deuter.* 22, ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere Patri puellæ 50. siclos. Id tamen benè advertit *D. Antoninus* locum habêre tantùm post sententiam Judicis. Cæterùm docet præfata secunda sententia, tàm puellam, quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempè contrà castitatem, et justitiam, at tenêri deflorantem restituere Patri honorem ablatum aliquo signo honorationis, veniæ petitione, aut alio simili; nisi præsumatur Pater talèm nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur Parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augêre debent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affirmant *Azorius t.* 3 *l.* 5 *q.* 1 *Diff.* 9. *et Corduba loc. cit. quæst.* 13 *d.* 5. et alii. Sed communissimè negant *Soto l.* 4. *de Just. q.* 7 *art* 1 *ad* 2 *Suar. t.* 4 *de Pænit. D.* 22 *n.* 26. *Sanch. de Matr. l.* 7 *D.* 14 *n.* 11. *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 9 *Lugo de Just. D.* 16 *n.* 8 *cum Vasq. Ronc. de Rest. c.* 2 *q.* 1 *p.* 352. *Molin. D.* 206 *n.* 2 *Laym. l.* 3 *tract.* 3 *p.* 3 *n.* 2 *cum Sylv. et Salm. tract.* 12 *de Rest. c.* 3 *n.* 2. *cum P. Nav Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio, quià sicùt puella, cum possit liberè nuptias respuere, non facit injuriam Parentibus, si ad illas minùs aptam se reddat, consentiendo in suam deflorationem, ità ne-

què injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir, deindè facinus propalando, puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum, ex infamatione proveniens, puellæ et Parentibus resarcire, ut rectè advertunt *Laym. loc. cit. n.* 2. *in fine*, et *Salm. n.* 7. *in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valdè dives, et puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit, quià tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse: ità *Salm. dicto c.* 3 *n.* 6 *cum Bann. Villal.*, *et Tapia.* Quamvis *Dicast.* et *Rebell.* dicant, ad id tenêri violatorem tantùm ex consilio, et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n.* 2 *in fine*, si Judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam Parentibus illatam; benè enim contrà ipsum competit Parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de Restit. D.* 12 *n.* 10, et *Molina D.* 104 *n.* 13. cum *Guttier. et Salcedo.*

Cæterùm, loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c.* 1 *et* 2. *de Adulter.* et in *l. unic. ff. de Rapt.*) eoquòd leges ordinariè præsumant, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm. dicto c.* 3. *n.* 5. ad ea non tenêri in conscientia defloratorem, si puella reverà sponte consenserit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumptione, non obligant in conscientia, ut diximus *l.* 1. *n.* 99. *in fine v. Quæro.*

Hìc obiter annotare juvat cum *Tourn. t.* 3 *p.* 484. *v. quæres*, valdè utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quòd promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiàm fortè juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, proùt fert Auctor præfatus in praxi deductum in quadam Diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præstereà notandum cum *Sylvio ex Nav. et Sayro apud eumd. Tournely pag.* 478. quòd, si vidua, habens bona relicta à viro sub condi-

tione, ut castè vivat, fornicetur, nequeat bona illa retinêre propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si verò quis vi, minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tàm Puellæ, quàm Parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, *ex c. Si culpa, de Injur.* Hinc tenetur talem augêre dotem, ut Puella æquè benè nubat, ac si violata non fuisset; ità communiter *Lugo Dicta D.* 12 *n.* 13 *Less. c.* 10. *n.* 17. *Sanch. l.* 7 *D.* 14 *n.* 12 *Ronc. p.* 352 *q.* 2. *Laym. dicto c.* 13 *n.* 3. *et Salm. c.* 3. *n.* 8 Qui addunt, tenêri defloratorem etiàm aliquid aliud dare Puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ à viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando, non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promiserit, ut *Less. n.* 13. *Lugo n.* 11 *et* 14. *Salm. n.* 9. *cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verùmtamen Judex (ut notant *Salm. ib.*) benè potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis, ex *cap.* 1 *de Adulter*: juxtà olim sancitam ex *Exodi* 22 *v.* 8 ubi: *Si seduxerit quis virginem...... dormieritque cum ea: dotabit eam; et habebit eam uxorem.* Si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omninò dotare, ut rectè dicunt *Less. cap.* 10 *n.* 12 *Ronc. loc. cit. Lugo n.* 12 *cum Azor. et Turr. ac Salm. n.* 10 *cum Rebel. et Dicast.* vide infrà *num.* 648. Et idem dicendum etiàm in dubio, an puella fuerit priùs, vel non, ab alio corrupta, quià præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur. Idem, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu Ipsæ famæ jacturam faciant. Secùs verò, si concubitus omninò occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur: ità *Laym. cap.* 13 *n.* 4. *Ronc. loc. cit. et Salm. n.* 11 ex communi DD.

642 Dubium fit 1. Quid, si virgo, injustè violata posteà æquè benè nubat? Respondetur, ad nihil tenêri violatorem, nisi antè Matrimonium, per sententiam vel pactum, dos fuerit puellæ adjudicata; nam aliàs nil

tenetur præstare: non pro violatione Virginitatis; quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit: ità *Nav. Man. c.* 16 *n.* 7 *et* 19 *Less. c.* 10 *n.* 15. *Lugo D.* 12 *n.* 16 *Laym. c.* 13 *n.* 4 *cum Vasq. Corduba*, *et Azor ac Salm. c.* 3 *n.* 12 *cum Discast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quòd, si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, teneatur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An, qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus, aut promissis Virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissimè *Sanch. de Matrim. lib.* 4. *D.* 10 *n.* 1 *et* 4. *Less. cap.* 10 *n.* 14. *Lugo D.* 12 *n.* 4. *et Salm. cap.* 3. *n.* 14 *cum Vasq. Soto*, *Dicast. Diana*, *et P. Navar.* Ratio, quià preces illæ, aut promissa non tollunt, quòd virgo suâ sponte consentiat, cum possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA, si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeò importunæ et frequentes, ut Puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quàm Virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tàm importuna vi comparatur *ex lib.* 1 *de Raptu*, *et Glossa in c. Scienti*, *de Reg. Jur. in* 6. Tametsi benè addant *Salm. loc. cit. cum Sanch. et Less.* rarissimè id contingere, dum fœmina de facili possit, conceptâ irâ, vel aliter, à sollicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta qu.* 2 *pag.* 353 *in fine*, *et Salm. n.* 16 *cum Bann. Tapia*, *et Vilal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim Puellæ inferre, etiàmsi illa posteà liberè consentiat, ut defloretur, quià per antecendentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4 *Ronc. et Salm. ll. cc. cum Reb. et Dic.* si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quià aliàs timet, ut infametur, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salm. dicto n.* 16 *in fine*, tenêri violatorem tantùm ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si Matrimonium verè, aut fictè promittat?

Quæritur I. An, qui ficta promissione matrimonii copulam extorserit à virgine, teneatur eam ducere? *Prima* sententia dicit, eum non tenêri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ità *Gabriel*, *et Barth. Led. apud Salm. de Matrim. cap.* 1 *n.* 33 idem tenet *Propos. ap. Tamb. Dec. lib.* 7 *cap.* 5 § 3 *n.* 44 et probabile putat *Dic. ap. Salm.* (qui citant etiàm *S. Antoninum*, sed non benè; nam hic *p.* 2 *tit.* 5 *cap.* 6 § 1 expressè tenet oppositum). Ratio istorum, quià in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantùm ex damno illato; ergò sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententia, omninò tenenda, docet, ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenent *D. Th. Suppl. q.* 46 *art.* 2 *ad* 4, et sequuntur *Busemb. ut suprà*, item *S. Anton. p.* 2 *tit.* 5 *cap.* 6 § 1 *Nav. Man. c.* 16 *n.* 18. *Sanch. de Matrim. lib.* 1 *D.* 10 *n.* 3. *Lug. D.* 12 *n.* 20. *Less. lib.* 2 *c.* 10 *n.* 20. *Escob. de Rest. c.* 7 *n.* 36, *Tamb. loc. cit. Pal. de Spons. D.* 1 *p.* 2 *n.* 3. *Elbel de Matr. n.* 14. *Salm. loc. cit. n.* 34. *Croix l.* 6 *p.* 3 *n.* 69. *Viva de Matr. q.* 1 *art.* 2 *n.* 3. *Laym. lib.* 5 *tr.* 10 *p.* 1 *c.* 1 *n.* 11. *Holzm. de Matrim. cap.* 1 *n.* 119 et alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holm. ex cap.* 1 *de Adult.*, ubi dicitur: *Si seduxit quis virginem nondùm desponsatam; dormieritque cum ea, dotabit, et habebit eam uxorem; si verò Pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxtà modum dotis, quam virgines accipere consuêverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docet *Laym. lib.* 13 *tract.* 3 *p.* 3 *c.* 13 *n.* 3. *cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Tourn. p.* 363. *Resp.* 4, quòd lex præfata non obliget in conscientia antè Judicis sententiam. Hîc tamen notandum, in quod omnes conveniunt cum *Lugo D.* 12 *n.* 11, deflo-

ratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo n.* 16, ipsum omninò tenêri ad eam ducendam; Nisi (benè excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multùm excederet fœminæ conditionem, quià nemo tenêtur restituere cum suo damno, nimis excedente debitum, juxtà dicenda *n.* 697. Meliùs autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1 est, quià aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, numquàm ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2 quià in contractibus innominatis, *do ut des*, *facio ut facias*, quandò alter ex sua parte implevit, tenetur alter implêre ex justitia, quamvis fictè contraxerit. Ut enim humanum commercium rectè servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus à contractibus absit, et propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ità reddere omninò indemnes proximos deceptos, acsi nulla fraus intercessisset. Undè, sicùt in aliis contractibus, quandò res non est integra, tenetur Ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis fictè contraxerit, juxtà communem sententiam, quam referemus *de Contrat. n.* 709. Ità in casu præsenti deflorator, etiàmsi aliundè posset damnum resarcire, tenetur omninò matrimonium promissum contrahere.

643 Hæc verò sententia limitatur, I. nisi fœmina ex verbis, aut aliis conjecturis facilè poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cum ipsa eo casu videatùr spontè voluisse decipi. Ità communiter *Sanch. lib.* 1. *D.* 10 *n.* 7 *cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylv. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap.* 10 *n.* 24, quòd, si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non teneatur ad matrimonium, An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infrà videbimus Dub. 3.

Sed hic dubitatur 1. An teneatur stuprator ad nup-

tias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de Matr. l.* 12 *c.* 2 *n.* 15. *Croix lib.* 6 *c.* 3 *n.* 71. *Laym. de Spons. cap.* 1 *n.* 11 *cum Nav. Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non rarò viri fœminas dispares ducant. Sed valdè probabiliter eum excusant cum *Buse. ut suprà. Salm. loc. cit. n.* 37. *Lugo de Just. D.* 12 *n.* 21 (cum communi, ut asserit) et *Sanch. n.* 5 *cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm.* et aliis pluribus. Ratio, quià ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quod si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiæ imputandum. Sicque expressè docuit *D. Th. Suppl. q.* 46 *a.* 2 *ad* 4 ubi dixit, quòd sponsus extorquens copulam à virgine per fictam promissionem, *teneatur eam ducere in uxorem, si aliam non duxerit; sed, si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; Et ad hoc etiàm non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus* (*Nota*) *sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit, quià præsumi probabiliter potest, quòd sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiàmsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n.* 22 *et Sanch. lib.* 1 *D.* 9 *n.* 8 *et D.* 10 *n.* 8 *cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav.* et aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxtà intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum à matrimonio? *Less. d. cap.* 10 *n.* 21 requirit, ut vir sit longè nobilior, nempè, si sit filius Comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib.* 1 *D.* 10 *n.* 6. *cum S. Anton. et Nav.* ait, multò minorem disparitatem sufficere, nempè si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipsâ sit notabiliter opulentior; ut *ib.* subdit. *Sanch. cum Nav. Lop. Cordub. Vecracr.* et ad-

mittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navar. Manual. cap.* 16 *n.* 18, *Obligatur ad explenda promissa... nisi essent valdè inæquales genere, potentiâ, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, et illa Agricolæ, vel Artificis filia.* Idem docet *D. Antonin. p.* 2 *tit.* 5 *c.* 7 §. 1 ubi. *Servet promissum, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 1 An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omninò disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n.* 22 *et Busemb. de Matr. cap.* 1 *d.* 2 Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valdè adhùc probabiliter negant *Lugo D.* 12 *n.* 31 *et* 32. *Viva loc. cit. n.* 4. *Salm. de Matrim. cap.* 1 *n.* 38 *cum Cornejo, Sanch. n.* 21 et probabile putant ipse *Less. loc. cit. et Cordub. Man. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quià deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quòd ipse non servet id, quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergò ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus, quàm mulier petiit: Mulier autem, ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quàm ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parùm excedentis eam duceret. Si igitùr vir multò melioris conditionis fœminam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quàm æquale injuriæ illatæ, dum redderet id, quod illa nec petiit, nec petere intendit; et ideò non tenetur eam ducere, sed sufficit, quòd damnum reparet, eam dotando, vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrùm casu, quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nav. Cord. et alii ap Sanch. dict. D.* 10 *n.* 18, quià ipse jam injustè puellam defloravit. Sed probabiliùs negant *Less. cap.* 10 *n.* 24 *Lugo D.* 10 *n.* 30 *Sanch. n.* 19 *cum S. Anton. Sylv. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tùm quià, quandò puella deceptionem jam percepit, ut pru-

denter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse : tùm, quià ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed ampliùs requiritur actio externa, per se apta ad damnum inferendùm, ut diximus *n.* 584. Hinc, si damnum evenerit sinè tali actione, per accidens evênit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil tenêri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th.* sequitur *S. Anton. p.* 3 *tit.* 1. *cap.* 29 sub initium.

614. Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut suprà*, *Lug. D.* 10 *n.* 23 *et Sanch. D.* 10 *n.* 10 *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum S. Anton. et Salm. n.* 40 *cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium, Sed quòad hoc punctum vide, quæ dicturi simus de Matr. *n.* 851 *vers ad id autem.* Casu verò, quòd ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto, ipsum minimè tenêri virginem violatam ducere, sivè fictè, sivè verè promiserit : Nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non tenêri ad matrimonium, imò nec etiàm ad damna, ut mox suprà diximus. Si autem verè, nec etiàm tenetur eam ducere, quià promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpotè de matrimonio cum dedecore familiæ, proùt dicemus *de Matrim. d. n.* 851 *cum Laym. Ronc. etc.* Sed dices : Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiàmsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quià jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideò illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo D.* 12 *n.* 9 *cum Vasq.* (contrà *Cordub. et alios*) *Less. c* 10 *n.* 9 *Laym. l.* 3 *tr.* 3 *part.* 3 *c.* 13 *n.* 2 *Roncaglia de* 7 *Præcept. cap.* 2 *quæst.* 1 *R.* 2. Ergò à pari videtur dicendum, quòd, si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè promittit. Sed respondetur; quod dispar sit ratio inter

promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non possit esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non possit obligare ad illicitum, juxtà dicenda *n.* 712. Et ideò promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quià est de re illicita: Contractus verò consummatus potest esse quidem illicitus, et validus. Cum ergò puella corrupta condonat matrimonium, validè condonat (quàmvis illicitè, si immineat familiæ infamia,) quià cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiàm potest deindè cedere juri acquisito; sed si tantùm promitteret, se cessuram, nulla esset promissio, tamquàm de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella; etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solùm promittat, invalidè promittit; Sicùt, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit; si verò solùm promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliundè teneatur ad damnum illatum, ut suprà diximus.

Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ità *Sanch. l.* 1 *D.* 10 *n.* 14 *cum Navar. Lugo D.* 12 *n.* 37 *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 329. Modò (ut benè excipiunt *Lugo n.* 48 *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *n.* 24) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ità ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quandò vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infrà videbimus, si ille simùl tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quià tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideò mulier facilè tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quod hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secùs, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multùm deturpata remaneret, ità ut sinè spe matrimonii mi- 645

denter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse : tùm, quià ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed ampliùs requiritur actio externa, per se apta ad damnum inferendùm, ut diximus *n.* 584. Hinc, si damnum evenerit sinè tali actione, per accidens evênit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil tenêri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th.* sequitur *S. Anton. p.* 3 *tit.* 1. *cap.* 29 sub initium.

644. Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut suprà*, *Lug. D.* 10 *n.* 23 *et Sanch. D.* 10 *n.* 10 *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum S. Anton. et Salm. n.* 40 *cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium, Sed quòad hoc punctum vide, quæ dicturi simus de Matr. *n.* 851 *vers ad id autem.* Casu verò, quòd ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto, ipsum minimè tenêri virginem violatam ducere, sivè fictè, sivè verè promiserit : Nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non tenêri ad matrimonium, imò nec etiàm ad damna, ut mox suprà diximus. Si autem verè, nec etiàm tenetur eam ducere, quià promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpotè de matrimonio cum dedecore familiæ, proùt dicemus *de Matrim. d. n.* 851 *cum Laym. Ronc. etc.* Sed dices : Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiàmsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quià jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideò illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo D.* 12 *n.* 9 *cum Vasq.* (contrà *Cordub. et alios*) *Less. c* 10 *n.* 9 *Laym. l.* 3 *tr.* 3 *part.* 3 *c.* 13 *n.* 2 *Roncaglia de* 7 *Præcept. cap.* 2 *quæst.* 1 *R.* 2. Ergò à pari videtur dicendum, quòd, si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè promittit. Sed respondetur; quod dispar sit ratio inter

promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non possit esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non possit obligare ad illicitum, juxtà dicenda *n.* 712. Et ideò promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quià est de re illicita: Contractus verò consummatus potest esse quidem illicitus, et validus. Cum ergò puella corrupta condonat matrimonium, validè condonat (quàmvis illicitè, si immineat familiæ infamia,) quià cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiàm potest deindè cedere juri acquisito; sed si tantùm promitteret, se cessuram, nulla esset promissio, tamquàm de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella; etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solùm promittat, invalidè promittit; Sicùt, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit; si verò solùm promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliundè teneatur ad damnum illatum, ut suprà diximus.

Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ità *Sanch. l.* 1 *D.* 10 *n.* 14 *cum Navar. Lugo D.* 12 *n.* 37 *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 329. Modò (ut benè excipiunt *Lugo n.* 48 *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *n.* 24) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ità ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quandò vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infrà videbimus, si ille simùl tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quià tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideò mulier facilè tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quod hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secùs, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multùm deturpata remaneret, ità ut sinè spe matrimonii mi- 646

nimè eos præstâsset, tunc enim probabiliùs tenetur vir eam ducere, quià injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugò ib.* etiàm quòad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simùl ab ea tactus et copulam; quià tunc, ut ait, fœmina nequîsset advertere fictionem. Sed pace tanti Doctoris, meliùs dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de Matrimon. n.* 602, eo casu omninò excusandum virum ab onere matrimonii, quià tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideò, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam fortè ex illis tractibus mulier esset subitura: Ità *Tamb. Dec. l.* 7 *c.* 5 §. 2 *n.* 41. Et hîc mihi permittatur, ut obiter verbum dicam de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod Auctor iste multùm facilis fuerit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, undè cum cautela legendus est. Cæterùm ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi, et illustrissimi Episcopi D. Julii Torni, sanè theologicè loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit, ità ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, Sapientum judicio, ut plurimùm probabiliores sint.

646 Limitatur IV. Si vir fœminam cognoverit, existimans, eam esse virginem, sed corruptam invenerit. Ità *Salmant. de Matrim. cap.* 1 *n.* 39 *Sanch l.* 1 *eâd. d.* 10 *n.* 11 *cum Lop. et Bordon.* item *Spor. Laym. Holzm. Ronc. locis cit. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ib.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. loc. cit. Spor. n.* 602 *Lugo D.* 12 *n.* 25, tenêri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; Nisi fœmina eum deceperit fingens se virginem; quià tunc una deceptio cum altera compensatur. Ità præfati Auctores; sed probabiliùs docent *Lessius cap.* 10 *n.* 30 *Ronc. de Matr. c.* 2 *q.* 5 *Concina tom.* 7 *pag.* 216 *et* 218 in eo casu virum ad nihil te-

nêri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid : vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset, nam aliàs pro damno violatæ honestatis probabiliùs nihil debetur, cum tale damnum nullâ pecuniâ compensari possit, proùt diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (vide dicta *n.* 627). Imò probabiliter ait *Elbel de Rest. n.* 221 quod, si puella ideò infametur, et à meliori connubio impediatur, quià ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quià ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir antè copulam non ignoraverit, fœminam illam esse corruptam? eum adhùc tenêri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lop. apud Sanch. n.* 22. Sed meliùs distinguendum: Si fœmina fuerit corrupta extrà matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ibid. et Salm. n.* 39, tenêri virum tantùm ad damna, non verò ad matrimonium, quià reverà matrimonium cum fœmina inhonestè corrupta est longè majus, quàm copula exacta. Si verò fœmina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanchez n.* 23 *cum Henr. et Verac.* censet, virum tunc non tenêri ad matrimonium, nisi fœmina infamiam ex copula contraheret. Sed veriùs dicendum cùm *Lugo n.* 34 *et Salm. loc. cit.* virum semper tenêri ad eam ducendam, quià tunc copula reverà est æqualis matrimonio promisso, ad quod vir obstrictus remansit deceptione commissâ, ut diximus in principio hujus quæstionis *n.* 642.

Limitatur V. si non stet per virum, quominùs 647
matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiàmsi verè promisisset; ergò tantò magis, si fictè promiserit, ut *Sanch l.* 1 *D.* 10 *n.* 15 *et Lugo*, *D.* 12 *n.* 28 ubi id habet ut certum. Sed rectè excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis fœminæ, cum fuerit inferior, quià tunc obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quandò non stat per puellam, sed per ejus Parentes, an eo casu vir fictè promittens teneatur dam-

num compensare? Negant *Sanch. D.* 16 *n.* 16 *et Lugo n.* 29 *cum Tur.* Ratio, quià tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantùm ad conjugium, ac si verè promisisset: nec ratione damni illati, quià damnun tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia Parentum. Sed veriùs mihi videtur tenendnm oppositum cum *Sylvest. Nav. Henr. ap Sanch. n.* 25 *et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quià, si deflorator verè promisisset conjugium, adhùc teneretur ad damnum compensandum, etiàmsi per ipsum non stet, quominùs matrimonium ineatur, quandò promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quandò autem promissio fuit facta, certè non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideò ad illud puto eum omninò tenêri ac si damnum se compensaturum promisisset.

648 Quæritur deindè II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Mol. Covar. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Lugo D.* 12 *n.* 12 *et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 313 cum *Less. Azor. Bon. et Turr.* Ratio, quià non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris suâ libertate privetur nubendi quocum velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter, *Less, cap.* 10 *n.* 13 *et Lugo l. c. n.* 13 *cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt, satis esse, ut eam ille dotando damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut suprà diximus; aut nisi non possit aliâ viâ damnum reparari, quàm nuptiis, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodò verò (ut advertunt *Lugo n.* 18 *et Tamb.*) non sit magna disparitas, juxtà suprà dicta *n.* 643.

649 Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuerit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 320. tenêri virum ad conjugium, quià tunc votum est nullum, cum factum

fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum antè promissionem? *Prima* sententia negat, eum teneri, et hanc tuentur *Laym. lib.* 5 *tract.* 10 *p.* 1 *c.* 2 *n.* 5. *cum Nav. Rodr. Dian.* 3 *p. tr.* 4 *R.* 280. *Salm. de Rest. cap.* 3 *n.* 13. *cum Sylv. Prad. et Dic.* item *Perez, Hurt. et Gob. ap. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 320. et probabilem vocant *Lugo D.* 12 *n.* 41 *ac Sanch. de Matr. l.* 1 *D.* 5 *n.* 2. *cum Man. ac Vivald.* et probabiliorem putat *P. Conc. t.* 7 *D.* 3 *c.* 2 *n.* 10. Ratio, quià tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quià defloratio injusta sinè promissione non obligat præcisè ad matrimonium cum deflorata, sed alterutrùm, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Nequè tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quod fictè promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum fictè promittentis in hoc esse, quod, cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuerit. In præsenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum cousensum præstare, et ideò tenetur tantùm ad damnum, eam dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo, ac si sola defloratio sinè promissione intercessisset.

Secunda verò sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2 *cap.* 10 *n.* 32 *Sanch. de Matr. lib.* 1 *D.* 45. *n.* 3. *Lugo D.* 12 *n.* 42. *cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tambur. Dec. lib.* 7 *c.* 5 §. 2 *n.* 34. *Spor. de Matrim. c.* 3 *n.* 601. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 320. docet, talem stupratorem omninò teneri ad matrimonium. Ratio 1. quià (ut diximus) damnum deflorationis numquàm adæquatè reparatur, solo conjugio. Ratio 2. quià obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo, quod teneretur corruptor verè promittere, et non promiserit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo, ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis proùt sunt vota. Ità communiter docent *Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 35 *Mol. D.* 790. *Bon de Rest. D.* 1 *q.* 8 *p.* 2 *n.* 12. *Lugo D.* 20 *n.* 140. *cum Nav. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eps*, §. *Is quoque*, *ff. de Re jud.* ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantùm facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto ære alieno.* Ratio, quià in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis id docent *Laym. lib.* 4 *tr.* 4 *c.* 3 *q.* 6 *n.* 13. *Sanch. Dec. lib.* 4 *c.* 15 *n.* 39. *Bon. tom.* 2 *D.* 4 *q.* 5 §. 2 *n.* 29. *Pal. D.* 1 *p.* 16 *n.* 10, *Salm de Vot. cap.* 1. *n.* 125. *cum Trull. et Leand.* Eoquod vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier*, *ff. de Jure Dotium.* Hinc est, quod, si quis voverit bona sua Ecclesiæ, et posteà damnum alicui inferat, prius teneatur resarcire damnum, et deindè implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo D.* 12 *n.* 50. etiàmsi virgo violata fuerit conscia voti; et meritò probabile putat *Croix d. n.* 320 contrà (*Sanch. et Less.*) ex infrà dicendis. Sed dices: Si hoc esset, ergò posset deflorator sinè dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt, eum posse, ut *Les. lib.* 4 *cap.* 20 *n.* 34. *Spor. de Matr. c.* 3 *n.* 702. *Tamb. l. c. n.* 36. *et Trull. Candid. etc. ap. Salm. de Rest. cap.* 3 *n.* 22. qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantùm eam suadent, ut vir possit indè etiàm eam petere. Sed prætereà respondeo cum *Lugo D.* 12 *n.* 41. quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, potuisset tamen promittere, se

impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonnii; undè tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiàm ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sinè gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillimè potest dispensationem obtinere, et ideò tenetur: Proùt, si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel petendo à Prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certò et longè probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n.* 35. imò *Spòr.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni, quam tenent *Laym. eod. l. c. et Nav. Manuel et Vivald. apud Lugo D.* 12 *n.* 40. nempè quod, si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiàm teneatur ad matrimonium. Huic dico opinioni non valeo acquiescere; veriùs enim contradicit sapientissimus *Lugo n.* 41. et eum sequitur *Sporer de Spons. c.* 3 *n.* 595. Ratio, quià certum est apud omnes, quod injustus deflorator, etiàmsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 13. ipse *Lugo n.* 11 *et Salmanticens. de Rest. cap.* 3 *n.* 9. *cum Bann. Dicast. Villal. etc.* Tantò magis igitùr stuprator, quandò matrimonium fictè promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modò (benè excipit *Lugo n.* 18.) ipse non sit multò melioris conditionis, ut diximus.

Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub promis- 650
sione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quandò impedimentum est tale, ut in eo Pontifex numquàm vel raro soleat dispensare, proùt inter consanguineos in 1. vel 2. gradu

transverso, utiquè promissio erit omninò invalida, atquè ideò non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quandò verò impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt, promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. abb. Præpos. Sylv. Henr. Vitual. Vict. Led. etc. ap. Sanch. de Matr. l.* 5 *D.* 5 *n.* 5 qui probabile putat; et ità tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortiùs dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solùm impediens, sed etiàm dirimens. Ratio, tùm quià hæc conditio rejicitur à contractu matrimonii, tamquàm impossibilis; ea enim quæ à voluntatè Principi pendènt impossibilia; dicuntur, *ex l. Continus* 137 §. *Cum quis ff. de Verb. Sig.* Tùm quià impediti ad matrimonium, sicùt sunt inhabiles ad contrahendum, ità ad promittendum; et pro hac opinione *Dian. p.* 6. *in fine R.* 290. adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communiùs et veriùs docent, talem promissionem satis obligare; ità *Lug. D.* 13 *n.* 53. *Laym. l.* 5 § 10 *p.* 3 *cap.* 7 *n.* 4. *Sporer de Spons. c.* 1 *n.* 211 *cum Pal. Con. et Dic. Salm. de Matrim. cap.* 2 *n.* 47 *cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. loc. c. n.* 12 *cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzmann. de Matr. c.* 3 *n.* 191 cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quià matrimonium promissum sub tali pacto reverà est possibile, id enim, quod Princeps concedere solet, minimè impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum.* § *Constat de Leg.* Tùm quià omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxtà Jurisperitorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu benè tenetur ad dispensationem impetrandam, et deindè ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii si absoluta, nullâ factâ mentione dispensationis; tunc

dicit *Sanch. dict. D.* 5 *n.* 26 *cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omninò nullam, utpotè de re bonis moribus adversâ, ex *l. Si stipuler* 35 *ff. de Verb. oblig.* Sed veriùs adhùc puto cum *Lugo D.* 13 *n.* 54. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 314. *Tamb. Dec. l.* 7 *c.* 6 § 3 *n.* 37 *cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n.* 25 qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittendi jam notum fuerit. Ratio, quià conditio illa de dispensatione impetrandâ semper in tali promissione subintelligitur tacitè apposita; proùt, si Religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quià subintelligitur conditio apposita de licentia Prælati. Ideò in tali casu vir etiàm tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quandò stuprator fictè promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hîc rectè distinguit idem *Lugo n.* 55 *et Tamb. n.* 37. quod, si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil teneatur, quià tunc ipsa spontè decipi voluit. Secùs, si mulier non potuerit advertere; quià tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator fictè, sed absolutè conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: si ipse culpabiliter non advertat, tenetur pariter ad matrimonium, quià jam fraudulenter egit. Si verò inculpabiliter, tunc dico, quod, quandò dispensatio non potest obtineri sinè gravi incommodo, non teneatur ad matrimonium, quià ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantiâ inculpabili impedimenti; sed benè tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ; et, si non possit damnum compensare, adhùc tenetur ad matrimonium, proùt tenetur quisque injustus deflorator. Ità *Lugo et Tamburin. ll. cc.* Quandò autem dispensatio facilè impetrari potest, et sinè gravi incommodo, tunc dico, omninò tenêri virum ad matrimonium, eoquod, qui tenetur ad finem, tene-

tur etiàm ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox suprà n. 629 in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; deflorator enim fictè promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si verè promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debet restitui pro Adulterio?

651 » Resp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux » alter, et proles legitimæ circà sustentationem, hæ» reditatem etc. patet, quod uterque adulterans, na» tâ ei prole, debeat, cum id damnum causet, » eatenùs restituere; quatenùs possit sinè detri» mento altioris boni, et causatione majoris mali. » Est communis. V. *Laym. l.* 3 *to.* 3 *p.* 1 *c.* 14.

Undè resolves.

652 » 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè » non tenetur prodere, quod proles sua spuria sit: » nam et viro suo tristitiam, et sui odium, et discor» dias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, » quibus damna fortunæ meritò cedunt. Accedit, » quod proles matri non teneatur credere, se esse » illegitimam. *Fill. tr.* 32 *q.* 222.

» 2. Debet tamen, si possit, aliis industriis dam-

» num compensare, v. g. 1. diligentiùs administran-
» do rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo.
» 3. si habeat bona propria, plus legitimis, quàm
» spurio relinquendo. 4. eum inducendo, ut relictâ
» hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ec-
» clesiasticum, vel religiosum, si idoneus sit, etc.
» *Trull. l. c. d.* 4. »

Quær. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat, 653
prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. etc. ap Croix l.* 3 *p.* 1 *n.* 332. Sed negat *Sotus*, *Major*, *et alii ib.* nisi ingens sit damnum, nempè Regni, Principatûs, et similis. Alii verò, ut *Cajetan. Less. Scotus*, *Vasq. Med. Ricc. etc. apud Lugo D.* 13 *n.* 45. negant, ullo casu tenêri matrem se infamare; et probant ex *cap. Officii* 9 *de Pœn. et rem.* ubi dicitur: *Mulieri, quæ, ignorante marito de adulterio, prolem suscipit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Ultima tamen sententia vera, et satis communis, quam omninò sequendam puto, et tenent *Lugo num.* 45. *cum Soto*, *Covar. Molin. Tol. Val. Turr. etc. Croix n.* 333. *Roncaglia de* 7. *Præc. cap.* 2 *quæst.* 4 *R.* 2. *cum Azor. Fill. Diana*, *et Tambur. Spor. de Matrim cap.* 2 *n.* 462. *Elbel eod. tit. n.* 457. *Laym. lib* 3. *tract.* 4 *n.* 1. Et huic se adjungit *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 58. Hæc sententia distinguit: Si damnum famæ multùm præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: Secùs verò, si infamia non sit tanta. Hinc infertur, matrem tenêri se prodere. I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym Ronc. Lugo*, *Croix etc.* Benè tamen advertunt *Lugo n.* 57 *et Elb. n.* 458, non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgò de ea malè sentiant. Idem autem, quòd de fœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo*, et *Less.* de fœmina vili, modò (addit *Lugo*,) sit adeò abjecta, ut non sit longè magis æstimabilis fama sua, quàm damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempè, si spurius sit perditis mo-

ribus imbutus, et succedere debeat Regno, vel Principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium ei crediturum, bonisque cessurum, ne timeatur ulteriùs magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n.* 60 *Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n.* 333. *Holz. Spor. Tamb. l.* 7. *c.* 3 §. 4. *n.* 15. Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed benè ajunt *Lugo et Sp.* rarò ad hoc tenêri uxorem, eo quòd rarò ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, suprà relatus.

Sed dices, nec tenêri matrem se prodere filio, quià justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ; quæ est superioris ordinis. Et ideò ex communiori et probabiliori sententia ut dictum est *n.* 627 non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam pecuniâ compensare. Et alterâ vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo filio, cum communiùs doceant DD. cum *Lugo D.* 14 *n.* 52 *et Salm. de Restit. cap.* 4 *n.* 48. *Sot. Ban. Prado. Reb. Vill. Tap. etc.* quòd infamatio apud unum vel alterum virum adhùc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud esse tenêri ad compensandam famam facultatibus: aliud tenêri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenêtur, qui alterum infamavit, pecuniâ famam compensare, quià fama nullâ pecuniâ reparari potest. At, cum quis damnum bonorum alteri intulerit, tenêtur quidem cum damno æquali, ac etiàm aliquantulùm majori illud resarcire, quandò manifestatione facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quòd ad damnum resarciendum longè majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quòd mater se manifestando soli filio, gravem patiatur infamiam,

dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio, juxtò dicta *lib.* 1 *n.* 38. et in præsenti casu id dicunt *Lugo*, *et Sporer ll. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certè obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quià certum non est, quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longè majus damnum incurrat, quòd sufficiat ad eam excusandam; ideò prævalet obligatio restitutionis, et proindè tenetur mater se prodere. Imò hoc puto dicendum, non solùm si mater spem moraliter certam concipiat, præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc. tom.* 2 *pag.* 222 sed etiàm si habeat spem tantùm verisimilem, ut dicunt *Spor Lugo*, *et Holzm.* ex eadem ratione, quià in dubio semper prævalet obligatio matris. Secùs si nulla esset spes, aut valdè exigua. Hinc ajunt *Tamb. n.* 16 *et Elbel n.* 460 *cum Bambust.* in praxi rarò tenêri matrem se manifestare marito, aut filio, quià raró fieri potest, quòd ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna; et contrà, raró continget, quod filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infrà videbimus in sequenti quæstione.

Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere ma- 654
tri? Affirmat *P. Concina pag.* 223. *n.* 10. *Tamb. l.* 7. *cap.* 3. §. 4. *n.* 10. *et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo D.* 13 *n.* 61; si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempè amore in filium, et suâ præsenti probitate, puta, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr.* apud *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 334. Sed communissimè et probabiliùs filius non tenêtur credere matri, etiàmsi juramento id asserat. Ità *Lugo d. n.* 61 *Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 39 *cum Trull Dic. Vill. etc. Holzm. de* 6. *Præc. c.* 1 *n.* 657. (cum communi, ut asserit) *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 51 *Laym. l.* 3 *tr.* 3 *c.* 14 *n.* 1 *cum Abb. Rich. Sa*, *etc. Ronc. de* 7 *Præc.*

c. 2 *q.* 4. *R.* 2 *cum Azor. Fill. Dian. etc. Sporer de Matr. c.* 2 *n.* 555. *Croix l. c.* Id probatur I. quià filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenêtur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. filium ff. de his, qui sunt sui, etc.* Vide *Lugo D.* 13 *n.* 16. Probatur 2 quià nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. relatum de Testam.* ubi dicitur: etiàm quòad legata pia requiri saltem duos testes: *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron.* 19 *v.* 15. *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* Et ex *c. Licet de Testib.* ubi *Licet quædam sint causæ, quæ plures, quàm duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicuut *Laym. et Holzm.* fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secùs tamen dicendum, ut benè ajunt *Lugo n.* 62. *Holzm. Ronc. Spor. Less. Salm, Croix ll. cc.* si adsint indicia ità vehementia, ut filius in foro externo tamquàm spurius condemnaretur, proùt si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quià quisque tenêtur se conformare in concientia foro externo, ubi forum non nititur falsâ præsumptione.

655 » 3. Quòd attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, » etiàm ipse sæpè excusatur vel in toto; vel ex parte, » sivè quià damnum ab adultera compensatum fuit, » vel compensandum creditur; sivè quià huic restitutio non potest fueri sinè periculo vitæ, dispendio » famæ, turbatione, et discordiis familiarum; sivè » quià non est certus, filium esse suum. V. *Less. l.* 3 » *c,* 10 *d.* 6. *Bonac. de Matr. q.* 4 *p.* 15. *Trull l.* 7. » *cap.* 8. *d.* 7. »

Cæterùm adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno: Nam usquè ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetûr pater. Si

verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenêtur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm. de* 4. *Præc. c. unic. n.* 3, *cum communi.* Nisi pater sit impotens, quià tunc tenêtur mater.

Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem Hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole? Affirmat *prima* sententia, quam *Salm.* communem vocant *de Rest. cap.* 3 *num.* 28 *cum Mol. Less. Sanc. etc.* item *Elb. de Matr. n.* 461. *Spor. eod. tit. n.* 538. *Lugo D.* 13 *n.* 5 *etc.* Ratio, quià hæc pia Opera unicè pro pauperibus sunt instituta. Negat verò *secunda* sententia, quam tenent *Hen. Dic. Roder de Acun. ap. Salm. n.* 29. *Renz. de* 6. *Præc. cap.* 5 *q.* 8. et probabilem vocant *Salm. n.* 29. *Elbel, Spor. ll. cc. et Croix lib.* 3 *p.* 2. *n.* 159. Eamdemque sententiam docent *Laym. de Just. lib.* 3 *tr.* 4 *cap.* 14 *n.* 4 si Hospitale sit opulentum, secùs si pauper: Sed universè præfatam sententiam ego puto probabiliorem; ratio, quià hujusmodi Hospitalia non solùm sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiàm divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt Hospitalia occurrere: Imò dico ista potiùs, quàm pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facilè subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent. 656

Quæritur 2. ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua, vel mariti? *Laym. l. c. n.* 3 licet contrarium putet probabile, probabiliùs tamen esse dicit, eum tenêri ad damnum pro rata dubii. Communis verò est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus, prolem esse suam; ratio, tum quià prævalet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quià melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenêtur se spoliare pro obligatione dubia. Ità *Tourn. tom.* 1 *pag.* 365. *Elbel de Matr.* 657

n. 443 *cum Soto*. *Nav*. *Spor*. *Salm*. *de Rest*. *c*. 3 *n*. 30 *cum Less*. *Pal*. *Sanch*. *Dicast*. *Trull*. *et aliis*, et est communis *ap*. *Croix n*. 335. *cum Lugo D*. 13 *n*. 27. *Az*. *Concina*, *etc*.

658 Et ob eamdem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ità *Sanch*. *Cons*. *lib*. 4 *cap*. 3 *dub*. 1. *Disp*. 13 *n*. 20. *Zachar*. *lib*. 3 *p*. 1 *n*. 704 *cum Gob*. Less. *Fill*. *et Bon*. *ac Salm*. *de l*. *n*. 32 *cum Sot*. *Trull*. Lop. *etc*. (*contrà Dicast*. *Mol*. *et aliis*). Quæ utique sententia, spectatâ ratione, et absolutè loquendo, probabilior est; nemo enim tenêtur ad damnum, nisi certò moraliter constet, ipsum fuise causam damni, ut probavimus suprà ex *n*. 562 cum *D*. *Thom*. 2. 2 *q*. 62 *art*. 7. Nec obstat dicere cum *Ronc*., quòd prævaleat obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis positâ; nam respondetur, quòd ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficiat actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certè secutum, ut docuit idem *S*. *Th*. cujus verba retulimus *n*. 561. Ex altera, ut quis tenêatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse eum actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certò illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicùt non semper consilium est causa damni, juxtà *D*. *Thom*. cujus textum (vide *d*. *n*. 562.) Per accidens verò est, quod prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l*. 3 *p*. 1 *n*. 704 loquens de spurio nato ex muliere solutà) vocat probabilem cum *Gob*. *Less*. *et Fill*. (contra *Bardi*,) et communem asserit *Lugo D*. 13 *n*. 19 Attamen ipse *Croix l*. 3 *p*. 2 *n*. 337 cum *Lugo n*. 24 loquens de prole adulterina, absolutè dicit cum *Ills*. adulteros tenêri ad alimenta pro rata dubii; quià, licet nemo teneatur ad damnum in dubio, an à se sit illatum; tamen hîc (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni, nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli

consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universè non suadet, quia videtur tantùm valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens, suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, ne possint à primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulteriumpatrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultrà, ut ipse advertat ad illud damnum, quod evenire potest ex suo adulterio: quià tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiàm erit hæc obligatio adulteri; et ità mecum sentit *Elbel de Rest. cap.* 18 *n.* 452 *et* 453 *cum Petschascher*, *et Babestuber*. Vide dicta *n.* 562.

Quæritur 3, an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse non induxerit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negativè se habuerit? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia docet, teneri eum semper ad omnia damna; quià ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempè quòd proles credatur mariti, quemadmodùm, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 45. *Lug. D.* 13 *n.* 14. *Mol. t.* 4. *D.* 103 *n.* 2 *et Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 36. *cum Caj. Less. Mol. etc.* et vocant communem. *Secunda* verò sententia excusat adulterum; quià tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; Sicùt non est causa abortûs, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eam in necessitatem abortûs. Ità *Sot Trull. etc. ib. Tertia* sententia apud *Tambur. Decal. l.* 7 *c.* 3 § 5 *et* 6 distinguit et dicit, quòad alimenta, tenêri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quià pater tenetur de se alere filium; Quoad hereditatem verò proli relictam, dicit, eum non tenêri, quià de hoc tenent *Sot. de Just. l.* 4 *q.* 7 *art.* 2 *et Henriq. l.* 2 *de Matr. c.* 659

2 *n*. 3 et probabilem vocat *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. a S. Faust. apud Lug. de Just. D.* 13 *n.* 10 Sed longè probabilior mihi est prima sententia, tenêri in eo casu adulterum tàm ad alimenta, quàm ad hæreditatem, quam unà cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quià, licet adulter tantùm permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, et directè moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est indè moraliter impossibile prolem è domo ejicere propter infamiam, quam subiret. Ità *Less. l.* 2 *c.* 10 *n.* 45 *P. Conc. tom.* 7 *p.* 222 *n.* 7 *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 336 *Elbel l. c. et Lug. l. c. n.* 11 *cum Vasq. Caj. Sylv. Navar. Mol. Az.* et aliis communiter, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secùs autem dicendum ait *Lugo n.* 13 *cum Vasq* si adultera sinè sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extrà domum tenêre, et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à Religione?

660 *An restitutio facienda in alio genere? De restitutione famæ, vide dicenda n.* 988. *Vide hic alias resolutiones.*
661 *Quid, si quis inducat alterum ad peccandum?*
662 *Ad quid teneatur, qui abduxerit Novitium vel Religiosum à sua Religione?*
663 *De restitutione ob omissionem Officii Divini.*
664 *Qu. I. Quid, si fructus Beneficii non percipiantur?*
665 *Qu. II. Quid, si omittatur Officium sinè culpa?*
666 *Qu. III. An restituendi fructus intrà primos sex menses?*
669 *Qu. IV. An omittens Officium possit posteà supplere altera die?*
668 *Qu. V. Quid, si omittatur pars minor, quàm integra Horæ?*
669 *Qu. VI. Quid, si recitentur Horæ sinè attentione interna?*
670 *Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus?*

671 *Quæst. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam?*
672 *Quæst. IX. Cui facienda restitutio?* 673. *Qu. X. An omnes fructus restituendi? et de Beneficiario simplici?*
674 *Qu. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium?*
675 *Qu. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non intersint? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro, qui tantùm intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant Choro, qui submissè recitant?*

» Resp. 1. Juxtà dicta, si restitui non possint bona 660
» ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio
» faciendi ex bonis diversi ordinis * (*Vide d. n.* 627.) *

Undè resolves.

» 1. Pro fama restituenda est fama: cum id non » potest, non teneris ad pecuniam, et bona fortunæ, » nisi per sententiam à judice cogaris sic satisfacere. » Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen, lædendo famam, in bonis etiàm fortunæ alteri damnum » allatum esset, constat ex suprà dictis quid faciendum » sit. Porrò de læsione famæ, etc. *Vide dicenda n.* 988.

» 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, » vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, » quoad potest, eum revocare ad meliorem statum, » sed non ex justitia. *Less. l.* 2. *c.* 8 *d.* 2 *n* 20 *Laym.* » *c.* 8 *n.* 1.

» 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto 661
» metu, etc. tenetur ad id ex justitia; quià quisque » habet jus, ne injustè lædatur in bonis spiritualibus. Undè, si lædatur, debet id spirituale restitui, si possit, *ib.*

» An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut » alter convertatur? *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 240 putat eum » probabiliter teneri; sed non negat oppositum esse » etiàm probabile cum *Sanch.*

662 » 4. Si quis aliquem (etiàm Novitium) abduxit ab » ingressu religionis, tamen sinè vi et fraude, etsi » graviter peccârit, id irrationabiliter faciendo ac proin» dè teneatur ei rursùs suadere ingressum ex charitate; non tamen ex justitia vel illi, vel religioni » tenetur, quæ nullum adhùc in eum jus acquisivit. » V. *Laym. l.* 3 *t.* 2 *c.* 8.

» 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit, » suasione, aliavè cooperatione, obligatur ex justitia » religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse » (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur, sed » ut suadeat alteri, quòad potest, reditum, et com» penset monasterio commoda, quæ ex hæreditate, » bonis, vel industria alterius expectabantur. »

Qui vi, fraude aut metu gravi impedit, vel avertit aliquem à Religione, graviter peccat contrà justitiam, est commune apud *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 307 *cum Less. Dic. Bugh. et Steph.* Probatur ex Tridento *Sess.* 25 *c.* 18 *de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam à Religione impedit. Fortiùs peccant Parentes, si impediant; vide dicta *n.* 335 *v. Prætereà.* Probabiliùs autem est, quod is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch.* contra *Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D.* 9 *n.* 40. Et hoc dicendum probabiliùs, etiàmsi ille aversus simplex esset Novitius, ut *Lug. n.* 39 *et Les. cum aliis apud Croix ib.*, contrà *Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens, Monasterium non acquirere jus in Novitium nisi post Professionem. Hìc autem videndum.

De Restitutione ob omissionem Divini Officii.

663 Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X. aucto à S. Pio V. anno 1571. Beneficiarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus à die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Sect.* 9 §. *Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens Beneficium, si post*

sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis Officii, et temporis. Deindè S. Pius V. in sua *Const.* 186 quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571 sic sancivit. *Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent; qui verò Matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittant; tametsi aliquis Choro, addictus, non recitans, omnibus Horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et Distributiones fortè aliter assignatas solâ præsentiâ juxtà statuta, consuetudinem, vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: is etiàm præter fructuum, et Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, etc.* Hujusmodi autem restitutio certè debetur antè judicis sententian, ut patet ex damnatione Alexandri VII. prop. 20 quæ dicebat; *Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia antè sententiam declaratoriam Judicis, eoquod sit pæna.*

Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt; 664
Quær. 1 An Beneficiatus, fructus non percipiens teneatur ad Horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur Ita *Viva de rest. q.* 7 *ar.* 9 *n.* 2 *Croix l.* 4 *n.* 1193. *Pon. de Hor. Can. Dec.* 1 *qu.* 2 *p.* 4 *n.* 25 *et Lug. Resp. Mor. dub.* 5 *n.* 5. Ratio, quià non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sinè sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus justè privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bon. l. c. cum Az.* Secùs si injustè privetur, ut idem *Bonac cum Suar Mol. Az. Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n.* 5 *cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super Beneficio? Distinguendum: si Beneficiarius nondum acceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora*, *Nav. in c. Quandò, c.* 6 *n.* 29 *et Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 2 *d.* 76 *n.* 6. *cum Corduba* dicunt, eum tenêri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quià Beneficiarius solâ collatione jam acquirit dominium Beneficii, ex *c. Si tibi de Præb. in* 6. Quapropter, cum à die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non tenêri ad Officium; Ratio, quià Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem, cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam; sed antè possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi possessione. Ità *Habert to.* 4 *p.* 232 *q.* 7 *P. Conc. tom.* 7 *p.* 411. *Continuator Tournely tom.* 1 *p.* 620. *Salm tr.* 16 *c.* 2 *n.* 36. *cum Suarez*, *Pal. Lug.*, *Bon. Fill. Rodr. etc.* Benè tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quià ex *reg.* 25. *in* 6. *Mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quod fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.* etiàm fructus Beneficii vacantis sæpè reservari Beneficiario futuro, et tamen nemo dicit, hunc tenêri ad Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur; habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si verò Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utiquè tenetur ad Officium, ut docent *Less. l.* 2 *cap.* 34 *n.* 173. *Suar. l.* 4 *c.* 29 *n.* 7 *et* 10 *Lug. l. c. dub.* 5 *num.* 9. *Conc. p.* 412 *num.* 27. *Salmant num.* 38. *cum Pal. Fill.* et aliis communiter. Secùs si absit hæc spes, et dubium sit, cui adjudicandi sint futuri prædicti fructus; quià nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ità *Lugo n.* 14

Salm. num. 39 *cum Sanch. Led Pell. et Tamb. l.* 2 *c.* 5 §. 1 *n.* 30 *cum Bon.* Et hoc dicendum; etiàmsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium ut rectè notant *Lugo n.* 5. *et Salm. n.* 38.), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiàmsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum tenêri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed meliùs censent *Lugo n.* 5 *et Salm. n.* 39. *cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei; qui sinè culpa sic omisit Officium, undè licitè eos retinere potest, sicùt licitè retinet fructus maturatos à tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

Quær. 2. An omittens Officium sinè culpa teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva loc cit n.* 2. *v. Inf. secundo*, qui probabilem putat: Negat verò *secunda* sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2 *c.* 34 *n.* 180. *v. Quinto*, *P. Conc. tom.* 2 *p.* 417 *n.* 5. et ipse *Viva cum Sanch.* et communiori. Ratio, tum quià cessante culpâ cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis Concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat*; tum quià, ut censent *Sylv. v. Clericus*, 4. *n.* 17 *cum Innoc. Panormit. Butr. idem Less. loc. cit. n.* 179. *cum Palud. et Rosell.* (contrà *Ang. et Cov.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus Beneficii non dentur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiati, cum onere tamen Officii; antè enim Concilium Lateranense, ità *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Benè autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto, et antè omnem sententiam; sed cum hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop.* 20 *n.* 3.), ipsa omninò culpam requirit; et ideò satis à restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: Si res- 665

titutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII. damnando Propositionem 20. dum (ut diximus *lib.* 1 *n.* 149.) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia ? Respondetur, non requiri sententiam, eòquod hæc restitutio sit pœna conditionalis juxtà dicta ibidem dicto *n.* 149. *v. Pœna*, sivè quià restitutio Officii est conditio sinè qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicùt declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n.* 663.) dicens : *Si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666 Quæritur 3. An omittens Officum infrà sex primos menses teneatur ad restitutionem ? Affirmant *Suarez de Relig.* .. 4 *c* 29 *et Val. cum aliis apud Viva l. c. n.* 2 *v. inf. sexto.* Sed negant probabilius *Less. cit. cap.* 34 *n.* 167. *Conc. tom.* 2 *p.* 416 *n.* 3 *et Viva cum Vasquez,* et communiori. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quià restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantùm omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusentur à culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V. *ut suprà n.* 663.

667. Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium uno die possit supplere die alio ? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari à peccato mortali, ut diximus habêri etiàm in præfata Bulla S. Pii V. Dubium fit, an ità supplens excusetur à restitutione fructuum ? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Molf. tom.* 1 *tr.* 5 *c.* 5 *n.* 7. *Salm. tr.* 16 *c.* 4 *n.* 65 qui citant *Palud. et Quintan.* item *Henr. Suar. et Fill.* (Sed *Dian. p.* 2 *tr.* 12 *R* 24 asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, *et Filiucium, ac Suarez* loqui tantùm pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon. de Haris Can. D.* 1 *quæst.* 5 *part.* 2 *num.* 5. Ratio, quià in tali casu iste jam rependit æquale, proùt si Cappellanus omittat Missam uno die, benè potest altero supplere. *Secunda* verò sententia communissima,

cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c. Viva dict. art. 9 n. 2. Roncag. de Hor. Can. c. 4 quæst. 7 R 2 cum Navarr. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. cit.* item *P. Concina t. 2 p. 420 cum Leandr.* qui dicit hanc omninò tenendam, et *Croix l. 4. n.* 1209 qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quià onus Officii est addictum diei, undè qui illud non implet, non potest implere die alio; et hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit.* Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserit*, sed *intermiserit*, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiàmsi die altero suppleat; quià, licet is dici possit Horas non omisisse, nequit verò dici quod non intermiserit. Hinc benè arguit *Roncaglia*, quomodò ille, qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tantò minùs deindè approbo id quod subdunt *Salm. ibid.* nempè, quod Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiàm acquiesco ei, quod dicit *Roncaglia*, nimirùm quod, cum sub nomine pauperum veniant etiàm Animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari à restitutione: non acquiesco, dico, quià Papa omninò imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

Quær. 5. An omittens partem minorem quàm integræ Horæ, teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiàmsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tùm quià sic fert Chori usus, tùm quià à S. Pio V. tantùm omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse, ità *Suàr. l. 4 c. 3 n.* 13. *Bonac. D* 1 *quæst.* 5 *part.* 2 *n.* 11. *Salm. tract.* 16 *c.* 2 *n.* 13 *et P. Concina tom.* 2 *p.* 419 *n.* 8 *in fine.* Et hoc verùm putant *Pal. tom.* 2 *c.* 7. *Dec.* 2 *p.* 7 *n.* 6. *Salm. loc. cit.* 668

n. 56 *cum Fill. P. Nav. Pel. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiàmsi partes in pluribus Horis constituerent simùl gravem materiam; quià præceptum recitandi integrum Officium diversum est à Præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus veriùs mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Rel. l.* 4 *c.* 30 *n.* 13. *P. Concina l. c. Bon. de Hor. Can D.* 2 *q.* 5 *p.* 2 *n.* 15 *cum Garr. etc.* nempè non excusari à restitutione, qui in uno Officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quià ex Concil. Lateranensi absolutè præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*, ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii:* ergò ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Posteà S. Pius V. suam Bullam emanavit, quâ nihil quidem de illa Constitutione Concilii immutavit, *sed expressiùs providere volens*, ut dixit, solùm definivit quantùm fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii à restitutione jam à Concilio illi imposita, quàmvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tantò magis deindè rejicimus cum *Salm. ibid. Bonac. Pal. etc.* id quod dicunt *Filliuc. Pelizz. et Dian.* (*et Viva* putat probabile cum *Navarr. et Tolet.*), nimirùm non tenêri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus Horæ, nam qui partem notabilem omittit, verè non recitat Horam, sicùt verè Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669 Quæres 6. An teneatur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sinè debita attentione? Qui externè voluntariè distrahitur certè non satisfacit Officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interiùs; de hoc magna est quæstio, de qua fusè agemus *lib.* 4 *n.* 177 ubi probabiliorem esse senten-

tiam dicemus, eum non satisfacere. Sed quià oppositam sententiam non possumus negare adhùc esse probabilem, hìc dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quià, posito jure certo, quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxtà opinionem probabiliorem sui Confessarii, quià ejus sententiæ tamquàm sui Judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris Doctoribus, etiàm rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere Confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem à restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxtà dicta *n.* 547 Præthereà, diximus *l.* 1 *n.* 25 et fusius dicemus *Tomo II lib.* 6 *n.* 604 quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeat denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiàm plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus, et referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debeat se conformare judicio Confessarii, nam Confessarius non est judex controversarium, proùt est summus Pontifex, sed tantùm Judex dispositionis pœnitentium, et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *Sess.* 14 *c.* 5. ubi dicitur : *Jesus Christus... Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit tamquàm præsides et Judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., quo pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim Sacerdates judicium hoc, incognitâ causâ exercere non potuisse, nec æquitatem quidem illos in pœnis injugendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potiùs in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declârassent.* En igitùr patet, pœnitentem in hoc tantùm

sequi debere judicium Confessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliundè sit indispositus; nequè potest quidem dici indispositus, quià non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certè non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant; sed tantùm judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*. Hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiàm inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata sit, ut sequamur principia magis recepta à Sapientibus, proùt sunt ista quæ invenio passim tenêri à Scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* (ait *Continuator Tournely t.* 1 *p.* 293) *magni esse debet ponderis, quià ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Nequè hic Auctor dixit hoc loquens de opinione omninò communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves Auctores contradicunt.

670 Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus Beneficii? Certum est, eum tenêri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva qu.* 7. *art.* 9 *num.* 7. Secùs, si post collationem incidit in excommunicationem. Ità *Laym. l.* 1 *tr.* 5 *p.* 2 *c.* 2 *n.* 9. *Continuator Tournely tom.* 2 *p.* 486. *Pal. R.* 2 *p.* 11 *n.* 4. *Sanch. de Matr. lib.* 3 *D.* 51 *n.* 12. *Salm. de Cens. c.* 13 *n.* 115 *cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis pluribus* (contrà *Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.*) Et quidem probabilius: ratio; quià pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *l.* 1 *n.* 148. reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis* 63 §. *Verum. de Appel.* ubi di-

citur : *Illi proventus ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communicatio denegatur.* To autem *substrahuntur* ait *Tournely*, potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quàm quæ ipso jure inducitur, ut etiàm explicat *Glossa*. Tantò magis, quià Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari à Judice ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset à Choro, posset percipere fructus Beneficii, et etiàm distributiones, ut ait *Viva n.* 8 *cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat Choro, quià non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol.* concedunt huic distributiones; sed negant communiùs, et multò probabilius *Viva cum Suar. etc. ibid.*

Quær. obiter 8. omittens ultrà restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam priva- 671
tionis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intrà 15 dies *ut Suar. apud Viva d. l. n.* 10. *ex Conc. Lateran.*

Quær. 9 omittens cui debeat facere restitutionem? 672
Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V.* sivè Ecclæsiæ, sivè domui Beneficii, sivè in augendis agris, ut *Suar. et Vasq. apud Viva quæst.* 7 *a.* 9 *n.* 11 Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ eleëmosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom.* 2. *p.* 425 *n.* 24. Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiàm intelliguntur ipsi Defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si verè pauper est, ut dicunt *Palaus tract.* 7 *D.* 2. *p.* 7 *n.* 12. *cum Nav. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n.* 11. *in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens, se posse retinere fructus ob paupertatem, ut benè advertunt *Pal. et*

Viva. Addunt *Palaus tr.* 7. *D.* 2. *p.* 7 *n.* 11. *cum Suar. Bonac. et Salm. de Hor. Can. c.* 2 *n.* 60 *in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan. et communi*, posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempè, (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n.* 66) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, et similia : Sed huic suprà *n.* 667 *Quæst.* 4 *in fine* non acquievimus. Tantùm admittendum videtur cum *Concina p.* 427 posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis.

673 Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxtà officia quæ omisit? Affirmant *Suar Valent. Azor.* quià sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. to.* 1 *l.* 2 *c.* 2 *d.* 83 *n.* 3 *Sotus de Just. l.* 10 *qu.* 5 *art.* 6 *Less.* 2 *c.* 34 *n.* 133 *Viva l. c. n.* 13 *et Salm. tr.* 16 *c.* 2 *n.* 59 *cum Pel. Vasq. Led. Vill. Dia. Henr. Rodr. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsos non tenêri omnes fructus restituere sed tantùm eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio, tum quià Bulla S. Pii sic recepta est, et sic explicata usu, utpotè conformior æquitati naturali; tum quià durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, et Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quarè dicunt, Episcopum vel Parochum tenêri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum. retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt : Canonicos, dimidiam partem : Habentes Capellaniam, dimidiam, vel tertiam partem : (Capellanus enim tenetur ad Officium, cum quælibet Capellania conferenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, sit verè Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis : Secùs, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licet ab ipso conferatur. Ità *Salm. de Horis Can. c.* 5 *n.* 59 *cum Suar. Pell. Vill. etc.*) Ratio, quià isti omnes recipiunt fructus non solùm pro Officio, sed pro aliis etiàm oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Consil. l.* 2 *c.* 2 *D.* 84 *n.* 4 dicit, Episcopum

et Parochum tenêri tantùm ad quintam partem, quod *Viva* etiàm approbat *in prop.* 20 *Alex. VII n.* 6 *in fin. et de Horis Can. q.* 3 *A.* 3 *n.* 8 *in fine.* Canonicum ad quartam, ut etiàm *Viva d. n.* 8 *in fine.*

Quid de Beneficiario simplici? Rectè *Viva Bon. d. l. de Rest. n.* 13 *in fine* dicit, eum tenêri ad omnes fructus: quià onus gestandi habitum, vivendi castè etc. compensatur privilegiis Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit, eum tenêri tantùm ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina,* quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem meritò ait *Lessius l.* 2 *c.* 34 *n.* 177 esse laxam. Undè rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tantùm, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxtà onerum proportionem.

Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Canon. c.* 2 *n.* 48 *cum Nav. Laym. Pal. Sa, etc.* tenêri eum censent, quià S. Pius V. hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya tract.* 2 *de Rel. Disp.* 2 *q.* 4 *n.* 8. *Malder. Escob. Quintan. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: et idem sentiunt *Less. l.* 2 *c.* 34 *n.* 169. *Sanch. l.* 2 *Consul. c.* 2 *d.* 66 *cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, et Pell. apud Salm. d. c.* 2 *n.* 46 (quàmvis *Less. et Pell.* sentiant tenêri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis.) Ratio, quià *ex c. Is, cui de Præbend. in* 6. in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; In præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur, ne de Beneficio provideatur tantùm obtinens aliud Beneficium sufficiens: *Is cui* (verba textus) *conceditur, Auctoritate Apostolica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere alicui, aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi *Glossa: Ergò si non est sufficiens, secùs est.* Deindè infrà rationem adducit: *Quià Beneficiatus idoneus non est, et jure communi Benificiatus beneficiari non mandatur ex c. Quià* 674

in tantùm de Præb. Habens igitùr tenue Beneficium; si potest beneficiari, ergò reputatur in jure tamquàm non Beneficiatus: et proindè censetur eximi ab onere Officii.

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contrà communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. Meritò tamen *Viva in prop.* 20 *Alex. VII n.* 7 *Sporer de Hor. Can. c.* 1 *n.* 27 *Elbel eod. tit. n.* 421 *Tamb. l.* 2 *c.* 5 § 1 *n.* 24 *et Salm. d. c.* 2 *n.* 48 *cum Mald. ac aliis communiter* censet probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis; Et adhæret *Sanchez Cons. l.* 2 *c.* 2 *Dub.* 67 *n.* 4 *cum Suarez*, putans, Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultrà quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit *Viva loc. c.* mensurari juxtà diversitatem Patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanch. n.* 5 obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiàmsi percipiat 16 aureos: Verùm huic minimè acquiesco: Communis enim sententia est apud *Croix. l.* 4 *n.* 1195 nullo modo excusari ab officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque rectè censet dicendum *Croix n.* 1196 *cum Vasq.*, si dubium sit, an Beneficium sit tenue; quià, cum Beneficium sit certum, et tenuitas excusans si dubia, possessio stat pro Beneficio, et proindè pro obligatione Officii. Meritò addunt *Lugo*, *Re. Mor. Dub.* 6 *n.* 5 *cum Suar et aliis*, *Croix n.* 1193 *et Tamb. l. c. n.* 26. nequè excusari Beneficiarium si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus se habiturum, tunc enim annus compensatur cum alio, contrà *Palaum tom* 2 *D.* 2 *p.* 1 § 2 *n.* 18. Pariter addit *Croix ibid.* tenêri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onere solvendi omnes fructos pro pensione, Sic etiàm, si non faciat fructus suos, quià

non residet, ut ait idem *Croix l. c. cum Suar. Lugo, etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.* si absit cum licentia: Sed id rectè rejiciunt *Tamb. n.* 23. *et Croix ibid. cum Azor.* cum ille possit fructus percipere, si velit.

Quær. 12. an Canonici non assistentes, vel non 675
psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum? Plura dubia hîc discutienda sunt. Certum est, quod Clerici Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum teneantur ad Officium in Choro ex *c.* 1. *de Col. Miss. cap. Fin. Dist.* 92. *et* ex Trid. *Sess.* 24. *c.* 12. Atque teneantur quotidiè assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extrà Ecclesiam Officium persolvatur, et adsit licentia Episcopi, quandò ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q.* 7. *ar.* 9 *n.* 14. Imò probabiliter putat *Bon*, cui adhæret *Viva*, Canonicos benè Distributiones lucrari, si recitent in Secristia ob aliquam causam, etiàm sinè licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat c.* 5 *n.* 14 *Sylvest. v. Horæ q.* 11 *Gajet. eod. verb.* §. 5. item *Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salm. tr.* 16 *c.* 4 *n.* 2. Tum quià de hoc non adest præceptum expressum, tum quià obligatio assistendi Choro oritur ex Distributionibus; ergò, cum his Canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed veriùs *Suarez l.* 4 *c.* 17. *Bonac. D.* 11 *quæst.* 1 *p.* 2. *P. Concina tom.* 2. *p.* 510 *n.* 4. *Viva l. c. n.* 14. *Continuator Tourn. tom.* 1. *p.* 642. *Salm. loc. cit. n.* 3. *cum Vasq Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui à Choro absunt notabiliter, ultrà tempus à Tridentino permissum. Ratio, quià ex *c. Si quis Presbyter. Dist.* 113. Depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quià obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ip-

sius Beneficii; Tridentinum enim *Sess.* 24 *c.* 12. loquens de Canonicis præcipit: *Omnes compellantur in Choro ad psallendum instituto hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devotequè laudare*. Diximus autem 1. *notabiliter*, nam si absit Canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ità *Salm. c.* 4 *n.* 1. *et Croix l.* 4 *n.* 876. *cum Sylvestr. Bonac. Covar Vasquez, et Suar. l.* 4 *c.* 13 *n.* 8 *et* 9. qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certè improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultrà tempus permissum*; quià Tridentinum permittit Canonicis, sicùt Episcopis, ut per tres menses absint. Rectè autem docet *S. Thomas* 2 2 *quæst.* 91 *art.* 2 *ad* 3, quem sequitur *Viva l. c. verb. Dico tertio, cum Val. Fill. et Bonac.* contrà *Nav. et alios*, Episcopos non obligari ad Chorum; tum quià sic fert consuetudo; tum quià ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici, qui Choro non intersunt? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiàmsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. *Sess.* 24 *c.* 12. ubi dicitur: *Distributiones verò, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa*, nam ut benè advertunt *Croix l.* 4 *n.* 877. *et Concina t.* 2 *p.* 523 *n.* 4 si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licitè possunt donare eas absentibus; Modò hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cùm Sanch. et Lugo*, quià hæc esset palliata collusio. Non privantur autem Distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l.* 4 *ex n.* 130.

Hæc quoad Distributiones. An verò non assistentes teneantur etiàm fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *loc. cit. Primo anno privetur unusquisque dimidià parte fructuum; quos ratione etiàm Præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quod si iterum*

eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente verò contumacia, contrà eos juxtà sacrorum Canonum Constitutiones procedatur. Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c.* 4 *n.* 12 illi exspoliantur suis Beneficiis. Hoc verò ajunt *Salm. d. c.* 4 *n.* 9. ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodiè tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, et lucrentur Distributiones Canonici, qui tamen assistunt, et non canunt? Affirmant *Sanch. Cons. l.* 2 *c.* 2 *dub.* 99 *n.* 2 *cum Met Arag., et Panorm.* Et consentiunt *Bon. de Hor. Can. D.* 1 *q.* 3 *p.* 2 §. 1 *n.* 18. *et Salm. c.* 4 *n.* 5 *cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse ferè in omnibus Ecclesiis. Sed hodiè, aliis omissis, causa finita est in Bulla *Cum semper oblatus*, (vide in calce Tom. II. *Epist. Encycl. n. VI.*) ubi SS. noster Pontifex postquàm asserit præfatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atquè pluries improbatam à Congregatione ipsius Concilii, dicit: *Equidem minimè vobis compertum est, quod peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ cantu. Verùm, nisi illis præsto sit Apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium, jure ac meritò verendum est, ne isti, dum ità se gerunt, Præbendarum ac Distributionum fructus minimè suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* rectè infert *Concina tom.* 2 *p.* 518 *n.* 22. ità infirmatam esse contrariam opinionem, ut non ampliùs probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quâcum certè non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii anno 17[illegible]. ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquilejen-

piens, *Dilecte Fili*, *etc.* vide apud *Concina pag.* 520 *n.* 29.) Ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum, qui tantùm intersunt Choro, extirpandam esse declarat; sic dicens: *Itaque à te dilecte Fili noster, poscimus, et flagitamus, ut non solùm hujusmodi* abusum et corruptelam *ab Ecclesiastica disciplina absonam, et Canonicis ordinationibus ac nostræ quoque Constitutioni* contrarium *penitùs evellere et eradicare adnitaris: Verùm etiàm ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut inposterùm, eâ, quâ decet ac* tenentur *reverentiâ, Choro intersint, adsistantque, nec non pari pietate, attentione, ac vigilantia omnino* canere vel psallere *cum cæteris studeant ac contendant. Deindè iisdem edicas, et notum facias nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus et injungimus)* decernere atque statuere, *sicùt in eadem Constitutione nostra innuimus, ipsos suosquè successores Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque*, minimè verò canentes, psallentes, nullo pacto ex Præbendis et Distributionibus facere fructus suos, atquè adeò restitutioni *obnoxios esse, ac fore.* Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quod Canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittant, sed etiàm non faciant fructus suos ex Præbendis atquè ad restitutionem sint obnoxii.

Dubitatur 4 an satisfaciant Choro, qui submissè recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duæ sententiæ. *Prima*, quam tenet *Cajet. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. eod. v. n.* 22 *Navarr. in c.* 10 *n.* 80 *et alii ap. Salm. trac.* 16 *c.* 1 *n.* 25 dicit, eos non satisfacere, quià non communicant cum aliis canentibus. *Secunda* verò sententia valdè probabilis, et communior affirmat; hancque tenet *Sanch. Cons. tom.* 2 *l.* 7 *c.* 2 *dub.* 14 *n.* 2 *Less. l.* 1 *c.* 34 *n.* 184 *Suar. tom.* 2 *l.* 4 *c.* 12 *n.* 9 *Bon.* [illegible] *Fill. tr.* 26 *c.* 6 *n.* 195 *Conc. tom.* 2 *p.* 513 *n.* [illegible] *Trull.* [illegible] 1 *q.* 3 *p.* 2 §. 1 *n.* 16 *Salm. l. c. cum Sot.* [illegible]. Ratio, quià ad satisfaciendum Officio

in Choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submissè recitando satisfaciant Choro, et lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis.* Sed communiter, et meritò id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina p.* 513 *n.* 9 *Tournely tom.* 1 *p.* 638 *et Bonac l. c. n.* 17 *cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quià Distributiones debentur solùm iis, qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement.* 1 *de Cel. Miss.* in eo consistit, ut Clerici conveniant in Ecclesia ad Officium psallendum. Ergò qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quod Canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem Distributionum: Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV. ut mox suprà vidimus in præcedenti Dubio, expressè declaravit, Canonicos non cantantes vel psallentes, non solùm amittere omnes Distributiones, sed etiàm tenêri ad restituendos fructus Præbendæ.

Dubitatur 5. An Canonici, Portinarii, et similes possint inservire Choro per Substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Jo. Baptista Ventrilia Praxis etc. Annot.* 19 §. 3 *n.* 18 *cum Zerol. Barb. et Garz* ex præscripto Concilii Trident. *Sess.* 24 *cap.* 12 ubi dicitur: *Omnes verò divina per se, et non per Substitutos compellantur obire Officia.* Hinc ait id vetari, etiàmsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex Declaratione S. Congr. 25 Jul. 1570. *Si factum est aliquod Statutum, quod Canonici possint inservire per Substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habèatur ejus ratio, quià est contrà Concilium.* Tantùm id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, et absentiæ permissæ. Verùmtamen advertunt *Fagnan. Tom.* 1 *in Cap. Cum omnes, de Constit. n.* 28 *Monacel. Tom.* 2 *tit.* 13 *Form.* 2 *n.* 64 *et Matthæuc. Offic. Cur. Cap.* 55 §. 1 *n.* 9 declarâsse

S. C. Concilii, quod Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem Capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum Chori, modò non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modò curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: puta si hujusmodi substitutiones sint nimiùm frequentes. Alias verò, ut scribit idem *Fag.*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantùm inter præsentes. Cumque deindè dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extrà mœnia Civitatis, ubi est Cathedralis, per medium milliare vel circà in Suburbiis, undè Canonicus opportunè possit ad servitium accedere; S. C. respondit; non censeri absentem. Omnes has Declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif.* 107 *n.* 17 *et* 18.

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debet restitui?

676 *Quandò, et ubi facienda restitutio?*
677 *An sumptibus furis?*
678 *Quandò et ubi facienda solutio ex contractu?*
679 *Quandò peccat differens restitutionem?*
680 *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*
681 *An absolvendus, qui, cum possit restituere vult differre restitutionem?*
682 *An absolvi possit debitor. antequàm restituat? Et an Confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam?*
683 *Quot peccata committat negligens restituere?*

676 » Resp. Debet quamprimum, et eo modo, ac loco » restitui, quem jus, et interesse damnificati requirit,

» et commodè ac moraliter fieri potest sinè gravi in-
» commodo, quod quis pateretur in re sua propria
» ultrà debitum. Vid. *Laym. hîc l.* 3 *tract.* 2 *c.* 10 *Fill.*
» *tr.* 32 *c.* 4 *q.* 11.

Undè resolves.

» 1. Qui non potest commodè restituere apertè,
» faciat clam, et qui non potest per se faciat per
» aliam personam interpositam, v. gr. Confessarium
» (*Quid, si Confessarius non restituat? Vide de* Con-
» scientia *quæ diximus l.* 1 *n.* 39) *

» 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis 677
» sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter eam
» habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa,
» vel iniquè detenta, deductis tamen expensis, quas
» alter eam servando, vel deferendo debuisset facere.
» Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere,
» quàm res valeat; tunc enim plerumque ex præsump-
» ta mente domini posset restituere pauperibus, vel
» in usus pios. *Bon. q.* 6 *p.* 1.

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, 678
etiàm cum sumptu majori, quàm res valeat? Affirmant
Navarr. Val. Dicast. Cajet. etc. apud Salm. de Restit. c.
1 *n.* 195. Sed negant *Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon.*
Less. etc. cum Bus hîc. Vide dicta suprà *n.* 597 *et* 598.

» 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in
» loco, ubi rem possidet *l. c.*

» 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi
» debent, de quo inter partes conventum fuit expres-
» sè, vel tacitè, Vide *Less. et Bonac. l. c.* »

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus,
quòad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit
initus: Et expensis illius, in cujus favorem fuit con-
tractus. Quòad tempus autem, si de isto non sit con-
ventum, non peccat graviter debitor, si non restituat
donec moneatur ab altera parte; nisi illa ob timorem,
oblivionem, aut impotentiam omittat eum monere; vel
nisi debitor obligarit se juramento, quià juramentum

de se obligat quamprimum. Ità *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 254 *cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n.* 255 *Lug Con. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sinè gravi damno creditoris, licet iste petat, quià talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus n. seq.*

679 » 5. Si quis possit quamprimum restituere totum, » ad id tenetur. Si autem alter dilatione non pateretur » ulterius damnum, aut non notabile, non facile ar- » guendus esset gravis peccati is, qui cum proposito » satisfaciendi differret, aut paulatim per partes sol- » veret. V. *Bon de contract. d.* 1 *q.* 6 *p.* 1.»

Certè excusatur à peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo Dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ità *Salm. de Rest. cap.* 1 *n.* 253. *cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus*, ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680 Utrùm, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deindè restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo D.* 18 *n.* 35 *et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 252. Si verò ex delicto est, nec etiàm tenêri, si dilatio sit justa, dicunt *Navarr. Dic. Burg et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quià, ut ajunt, tunc circà dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabiliùs tenetur, ut docent *Lugo D.* 2 *n.* 17 *Less. c.* 16 *n.* 32 *et Molin. Laym. Reb. Tomb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quià, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen reverà causa fuit illa prima injusta acceptio.

681 » 6. Qui scit, se tenêri ad restitutionem, et cum » possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo » mortis, vel post mortem per hæredem, absolvi non » debet, nec potest: quià semper est in actuali pec- » cato, et impœnitens, *Sylv. Sayr. Bon. Trull. c.* 14 » *d.* 11.

» Certum est non posse absolvi, qui, quandò potest, » non vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Li» mita 1. Nisi ille sit in bona fide, et monitio præ» videatur non profutura, ut *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* » 256. *cum Dicast P. Nav. Sylv. etc.* Limita 2. Nisi » adsit justa causa, nimirùm scandalum, infamia, » et similia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. l. n.* » 259. *cum Lug. Dic. Bon. Bann. etc.* »

Quæritur hìc 1. utrùm sit absolvendus debitor an- 682
tequam restituat. *Prima* sententia dicit, eum benè posse absolvi, non solùm primâ, sed etiàm secundâ vice, si det vera signa doloris, et propositi. Ità *Viva de Rest. q.* 1 *art.* 5 *n.* 2 *cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazzot. tom.* 3 *p.* 577. Et probabilem putant *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 258 *cum P. Navarr. et Dic.* etiàmsi pœnitens monitus primâ vice culpabiliter non restituerit. Sed mihi omninò placet secunda sententia, quam tenet *P. Concina tom.* 7 *p.* 85. *num.* 25 regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi priùs restituat, quandò ipsi restitutio est moraliter possibilis ; Sicùt non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat ; experientiâ enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissimè restituant, proùt concubinarii rarissimè concubinas dimittunt. Undè *S. Thom. de Villan. fer.* 6 *post* 4 *Dom. Quadr.* rectè monuit : *Prius ergò vadat et concubinam è domo pellat, pecuniam alienam restituat..... et tunc ad Confessarium redeat, ut absolvatur.* Cæterùm benè ait *Conc. l. c. n.* 24 quod, si reverà prudens Confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere, cum primum poterit, et restitutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere prima vice imò probabilissimè id admittunt *Salm. n.* 258. *et Lugo de Just. D.* 20 *n.* 213 etiàm secunda, et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, ùt Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2. utrùm, si pœnitens sit in bona fide, et Confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam; debeat eum monere? De hoc dubio

vide dicenda *de Pæn. l.* 6 *n.* 614, ubi partem negativam probavimus cum *Lugo*, *Sanch. Cano*, *Laym. Salm. Ronc. Spor.* et aliis communiter contrà paucos: Si enim Confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodò prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quod ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum?

683 Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere? *Prima* sententia, quam *Salm.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot intersint occasiones restituendi, et quoties proponat non restituere: imò quoties somno, aut aliis distrahatur. Ità *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. c.* 1 *n.* 252. *Secunda* sententia docet, eum unum peccatum committere, licet per annum, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quià tale peccatum, quàmvis physicè interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu retentionis. Ità *Lug. de Pæn. D.* 16 *n.* 549. *cum Nav. Gabr. Tanner. et Salm. loc. cit. cum P. Nav. Arag. et Dian. cùm aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quià diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis; sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *l.* 5 *de Pecc. n.* 40.

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat?

» Resp. Certum est, non necessariò ordinem ser- 684
» vari, quandò debitor omnibus solvere potest;
» quandò verò tantùm non habet, ut hæredibus relin-
» quat, sequentes regulæ servandæ.

» 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quo-
» cumque titulo habeat, sivè ex furto, sivè ex de-
» posito, sivè intentione, etc, debet priùs restitui
» domino rei, vel eo deficiente, pauperibus. Simili-
» ter, si res empta ad creditum, pretio non soluto,
» adhùc extet, *Nav. Sylv Bon q.* 3 *p.* 2 Hoc tamen
» *Less. c.* 15. *d.* 2. contrà *Bon. etc.* limitat, nisi ven-
» ditor ab emptore fidejussionem vel pignus acceperit.

Quæritur, an venditor rei, extante re, sit præfe- 685
rendus pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1, quod, si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, nequè fidem de pretio, ipse debeat præferri, quià tunc adhùc retinetr ei dominium, ex *l. Quo vendidi* 19. *ff. de Contr. emt.* et ex § *Venditæ, Instit. de Rer. Div.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 231. Et vide *infrà n.* 976. Certum est 2. quod, si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habeat prælationem, quià tunc jam est securus de pretio. *Lugo D.* 20 *n.* 15. Quæstio igitùr est, quandò venditor rem tradidit, et de pretio tantùm fidem accepit? *Prima* sententia dicit, tunc præferendum esse venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. n.* 232. *cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non benè, nam *Lessius l.* 2. *c.* 15 *n.* 11. ubi citatur, loquitur, de casu quo non sit data nec etiàm fides de pretio). Ratio, tum quià hoc postulat æqui-

tas naturalis; tum quià dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; undè talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* verò sententia probabilior, quam tuentur *Mol. tom.* 2. *D.* 536. *Laym. l.* 3. *sect* 5. *tract.* 2. *c.* 11 *n.* 2. *Pal D.* 1. *p.* 18 § 14 *n.* 5. *Lugo D.* 20 *n.* 17. *cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor. etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quià, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale ergà emptorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: Aliàs emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686 An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit antè alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal.*, *Rebell. et Croix l.* 3. *p.* 2 *n.* 375. quià totus cumulus est specialiter obligatus Domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta *n.* 499. *v. Notandum.*

687 » 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ actio» nis, prius restitui debent certa, hoc est, quorum » domini cognoscuntur, quam incerta, *Bon. Less.* » *d* 1. quia illa jure naturæ debentur suis dominis, » hæc autem jure solo positivo pauperibus.»

Quamvis probabilis sit sententia cum *Busemb. Less. etc.* imò communis cum *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 230. *et Croix l.* 3. *p.* 2 *n.* 377. quod prius restituenda sint debita certa, quam incertà: Attamen etiàm probabile est; quod, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiàm pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Rebell.* et probabile vocant *Tapia*, *Vill.* apud *Salm. de Restit c.* 1 *n.* 299. *et Lugo D.* 20 *n.* 5. probabilissimum putat. Ratio istorum, quià prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj.* 2. 2 *quæst.* 62, *art.* 9. *ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 210. Talis enim præsumitur vo-

luntas creditorum, ut, quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum Animabus.

« 3. Prius facienda est restitutio debitorum licitè 688
» contractorum, quàm usurarum; cùm in his domi-
» nus non fuerit simpliciter invitus. »

Quæritur, utrùm debita ex delicto sint solvenda antè debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Rest. c.* 1 *ex n.* 234 quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quandò non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quià retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; ideò illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc.* 73 *c.* 17. *Reb. Med. etc. Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quià aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cum creditor dederit æquivalens. Ità *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo D.* 20. *ex n.* 34. nullam præseferre rationem magni momenti. *Tertia* communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quià ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda Ità *Lugo D.* 20 *n.* 36 *Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 16 item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. apud Salm. n.* 236.

« 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, 689
» quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex pro-
» missione; quia hæc includunt tacitam condi-
» tionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti
» solvenda sunt antè omnia legata, etiàm pia, *Navarr.*
» *Sylvest. Con. q.* 8. *p.* 2.

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particu-
» lare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ.
» Si nullum sit, sequendum est jus commune, se-
» cundùm quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ
» bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos
» uxoris extrahenda est. * (*Dos ex Laym. præfertur*
» *omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus*) *.

» 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè » hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debi- » torum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum cre- » ditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usu- » ræ acceptæ sunt, et adhùc post hos restituenda » sunt bona incerta. Quandò autem multi unius ra- » tionis creditores inveniuntur, temporis antiquitas » inter eos servanda est. V. *Laym. l.* 3 *tr.* 2 *c.* 11. Ubi » addit, è bonis debitoris, si is defunctus sit, impri- » mis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad » confectionem inventarii, apertionem testamenti, » item ad Medicos, et Pharmacopolas pertinent V. » *Filliuc. c.* 4. *q.* 13. »

690 Quòad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiàm ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhùc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo D.* 20 *n.* 41 *cum Mol. Vasq. et alii apud Croix l.* 3 *p.* 2. *n.* 392. contrà *Navarr. Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quòd inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus suprà rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sivè ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l.* 3 *ff. Qui potiores etc.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 211. Dubium est quòad personales. *Prima* sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ità *Pal. tract.* 32. *D.* 18 §. 18 *n.* 5. *Holzm. de Rest. tract.* 2 *n.* 477, *et Less. Bon. Vasq. Azor. etc. apud Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 245. Ratio, quià his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æquè omnibus est obnoxia. Et probant ex *l.* 1 *ff. de separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergò, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda*, quam tenet *S. Anton. p.* 2 *tit.* 2 *c.* 7 § 3 *Sylvest. v. Restitutio, qu.* 5. *Diana p.* 3. *tract.* 5. *Res.* 10. *Navar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Just. Disp.* 20 *n.* 1[illegible]. *Bon. q.* 18 *n.* 18. *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 430. *Conc. tom.* 7.

p. 178 *n.* 17 *Salm. dict. l. n.* 246 *cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, etc.* docet, præferendos esse anteriores, *ex regula* 45 *Juris in* 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim Jus Civile sic loquatur tantùm de creditoribus hypothecariis : Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali ; Creditor enim anterior personalis, quàmvis directè personam debitoris, indirectè tamen habet obligata etiàm ejus bona, in quibus non debet præjudicari à creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

Quæritur, an debitor impotens, ut satisfaciat omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti ; duplex datur sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 247. *Prima* affirmat. Ratio, quià obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi ; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quàm non indigens. Ità *T. Thom. Op.* 73. *c.* 18. *Molin. Sa, Med. etc.* et probabilem putant *Less. Laym. apud Salm. loc. cit. Secunda* sententia probabilior negat, quià nullo jure talis prælatio datur : hinc pro rata restituendum. Ità *Lugo D.* 20 *n.* 161. *Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. etc.* Excipiunt *Salm. dict. n.* 247 *cum Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 26 si creditor esset extremè, vel graviter indigens : tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex charitate. Et sic reverà tenendum casu, quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur ; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem. 691

« Quæres, utrùm priùs exigenti non liceat priùs solvere ? 692

» Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, tenetur que priori de damno, qui etiàm potest recuperare solutum. *Less. d.* 5 *ex l. Scimus*, §. *Et si prætereà. C. de jur. delib.*

» 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqua-

» libus aliquis exigat (sivè in judicio, sivè extrà),
» teneris ei in integrum solvere, quià diligentia fecit
» eum potiorem, *Nav. Sylv. Bonac. l. c. ex l. Pupillus*
» *ff. Quæ in fraudem etc.* »

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ità *Lugo d.* 20 *n.* 177 quià leges dant prælationem etiàm in conscientia ei qui priùs obtinuit sententiam, et post eam debitor debet ei sölvere in conscientia, ut ait *Lugo n.* 170 *cum Molin. et Vasq.* eòquod lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si verò is petiit extrà judicium et exegit, *Lugo n.* 176 sentit non posse eum retinêre exactum, quià præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxtà suam sententiam, ut diximus *n.* 690. Attamen *Salm. c.* 1 *n.* 249 *cum Bess. Ban. Villal Dic. Nav. Sylv. et Bus. ut suprà, et Cabassut. l.* 6 *c.* 23 *n.* 14 rectè dicunt probabiliùs esse, quod possit illud retinêre, ex *dict. l. Pupillus*. ubi dicitur : *Si verò justè exegerit, et certi creditores neglexerint exactionem..... id quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quià alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clàriùs confirmatur, ex *l. Si non* 6 § 1 *ff. de Bon. auct. Jud. etc.* ubi habetur : *Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit noceat. Quod si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut priùs eamdem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

» 3. Debitor sciens statum suum labentem, non
» potest non petenti integrè satisfacere, sed debet
» omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen
» iste solutionem accepisset, an possit retinêre, con-
» trovertitur. Vid. *Bon. Less. loc. cit. Trull. l.* 7 *c.* 14 *d.*
» 22.) Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi secun-
» dùm ordinem supradictum. »

693 Alii autem, ut *Less. l.* 2 *c.* 15 *n.* 41 *et Dicast. Dian. Villal. Led. etc. apud Salm. de Rest c.* 1 *n.* 250 dicunt quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens, qui aliis satisfaciat.

Ratio, quià solutum non revocatur, *ex l. Qui autem*, *et l. Pupillus*, *ff. quæ in fraude etc. Card. de Lugo D.* 20 *n.* 178 *et* 179 distinguit et dicit, quod, si creditor malâ fide solutionem acceperit, teneatur restituere aliis creditoribus: secùs si bonâ fide, quià is non tenetur ex injusta acceptione, eòquod bonâ fide acceperit; non ex injusta retentione, quià solutione acquisivit dominium accepti. Sed veriùs *P. Concina tom.* 7 *p.* 180 *n.* 22. *Pal. D.* 1 *p.* 18 § 21 *n.* 6. *Tourn. p.* 229. *Salm. n.* 251 *cum Bann. Tap. Bon. Az. et Turr.* dicunt, ipsum in conscientia tenêri aliis pro eorum rata satisfacere: quià ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integrè solvatur, cum debitor non possit fatisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solutum non posse repeti in foro externo, sed non, quod possit retinêri. Præterquàmquod præfatæ leges, ut suprà vidimus, intendant solùm præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injustè debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit bonâ fide, nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

Utrùm famuli possint recipere salarium à domino 694
debitis gravato? Rectè possunt, si bonâ fide famulatum præstiterint. An verò ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Navarr. Adrian. et Ang. apud Laym. de Rest. c.* 11 *n.* 8. Negant tamen *Mol.* (et non improbabiliter ait *Laym.*; nam ipsi nequè contrà justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, nequè contrà charitatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dict. n.* 612.

Utrùm filii, et uxor possint accipere alimenta à de- 695
bitis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. n.* 9 *cum Sanch. et Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 387 contrà *Henr. et alios*: etiàmsi paterf. alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse

ad eos alendos ex justitia teneatur; modò isti non habeant aliundè sustentationem, Imò docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contrà Sylv.* quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quià vir non minùs tenetur alere uxorem, quàm usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita; nisi in casu, quo familia graviter egeret, tunc enim huic prius vir succurrere tenetur; ideòque uxor tunc utitur jure suo. Ità *Laym.* qui subdit, mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiàm creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent?

696 *Quæ excusent à parte debitoris?*
697 *Quid, si non possis restituere, nisi cum graviori damno? Quid, si Dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si Dominus sit abusurus re restituendâ?*
698 *Vide alios casus.*
699 *Quid, si debitor cedat bonis?*
700 *Quandò excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat alienum retinere, vel accipere ex præsumpto consensu Domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione?*
701 *Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?* 702. *Quid, si in necessitatem gravem?* 703. *Quid, si creditor sit in eadem necessitate?*
704 *An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor?*
705 *An hæres Rei teneatur ad damna, quandò Reus, cui successit, fuit capite damnatus?*
706 *An possessor bonæ fidei in dubio si factus sit ditior, teneatur restituere?*

696 « Resp. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, etsi de facto non sit contentus, *communn. Doct.*

Undè resolvuntur casus sequentes.

» 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxtà senten-
» tiam probabilem (à compensatione damni, si illud
» datum sit sinè sua tua culpa theologica gravi, hoc
» est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus
» sis, vel indè sis factus ditior. Undè excusaris, si v.
» g. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus
» tantùm primò primus, vel si ex oblivione non ex-
» tinxeris candelam, et hinc ortum sit incendium etc.
» Quod si advertens periculum in actionibus pericu-
» losis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam
» homines ejusdem conditionis communiter præstare
» solent, graviter peccas, et tenêris restituere damna
» secuta. Porrò in foro externo proceditur secundùm
» culpam juridicam, quæ sæpè non est peccatum, et
» dividitur in latam, et levem, et levissimam. * (*Vide*
» *dicta n.* 549 *et* 550.)

» 2. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti
» compositionem cum Episcopo vel Papa, *Less. c.* 10.
» *d.* 11. *Bon. q. ult. p.* 2. * (*Quod possit etiam Episco-*
» *pus componere, tenent Trull. Villal. Henr. Dian. sed*
» *oppositum tenendum cum Lugo, Mol. etc. ap. Croix*
» *l.* 3 *p.* 2 *n.* 413. Vide *dicta ex n.* 592 *v. Notat.*) *

» 3. Itèm, si casu, quo tenearis rem restituere pau-
» peribus, tibi ipsi reverà, indigenti eam des: et tunc
» quidem posteà factus ditior, adhùc non teneris res-
» tituere. Vide *Laym. l.* 3. *t.* 2 *c.* 12.

» 4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter gra- 679
» viore damno tibi, Reip. inferendo, quàm æstimari
» debeat commodum ex restitutione creditori obven-
» turum, tunc enim differre potes, dum esset ista
» impotentia, *Laym. l. c. ex Sylv. Nav. etc.* Idque ve-
» rum est, etsi debitum sit ex delicto, uti et in se-
» quentibus casibus. * (*Vide dicta n.* 598.) * »

Tenêris autem restituere etiàm cum tuo damno, si omissâ restitutione Dominus æquale damnum sit passurus. Ità *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 270 *cum Pal. Less. et*

Dicast. Cessationem autem lucri dicunt *Salm. n.* 271 non esse causam justam differendi restitutionem: Nisi (excipit *Beja ap. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 424.) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circà dilationem restitutionis *ap. Croix n.* 425 Probabilissimum autem est cum *Lugo D.* 21. *n.* 26 *et Croix n.* 426 *cum Nav. Sot. Mol. Less. etc.* (contrà *Az. Sanc. Bon. etc.*) te non tenêri restituere rem, qua Dominus est abusurus ad peccandum: Imò si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quandò posses negare sinè tuo graviori, vel saltem æquali gravi damno, juxtà dicta *n.* 571. *vers. Secùs.* Idque expressè docet *S. Th.* 2. 2 *q.* 62 *art.* 5 *ad* 1. ubi dicit: *Quandò res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est; vel alteri, non ei debet tunc restitui; quià restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solùm contrà charitatem, ut dicunt *Mol. et Dic.* sed etiàm contrà justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. Conc. t.* 7 *p.* 168 *et Lug. n.* 29 *cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix n.* 427. Ratio, quià proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

698 » 5. Si ad restituendum sis impotens; ut si vivere » non possis secundùm decentiam tui statûs justè à te » acquisiti. * (*Secùs injustè acquisiti, salm. c. n.* 269.)* » Undè, si nobilis, v. gr. non potest statim solvere, » nisi se privet famulis, equis, armis, etc. vel civis » primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi in- » suetam, vel mechanicus, nisi vendat instrumenta » sua, quibus vivit, aut magnum damnum subeat, » potest differre, et paulatim restituere sinè jactura » sui statûs, *Laym. l. c. Bon.* * (*Est commune apud* » *Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 340.) *

» 6. Quod si tamen tuâ culpâ in illas angustias de- » lapsus sis, v. gr. luxuriâ, ludis, superfluis expensis » vestium, tibi imputare debes, quod jam sinè statûs » tui amissione non possis satisfacere. *ibid.*

» 7. Quod si item creditor ex dilatione æquale » damnum subire debeat, tu potiùs, quàm is, susti-

» nere debes, cum ejus conditio sit melior. Excipitur » extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia » communia, *ib.* * (*communiter omnes cum Laym. ap.* » *Croix n.* 430.) *

» 8. Quod si item damnum quod timetur ex resti- » tutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc » præcisè tantùm, quod spoliet se rebus debitis, non » potest ideò differre restitutionem: quià hoc non est » pati in suis rebus, nequè suum statum amittere, » sed est dimittere alienum, et reverti ad statum pro- » prium, *Sayr. Bonac.*

» 9. Item excusaris à restitutionc, si fieri nequit » absque periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum; » ut v. g. si non possis absque peccato, ut, si sit peri- » culum, ne uxor, aut filiæ se prostituant, ne filii » se dent latrociniis, ne ipse impatientiâ incidas » in desperationem. *Bon. Less. Mol. Fill.*

» 10. Item, si non possis restituere absque peri- » culo vitæ, vel notabili detrimento famæ: cum aliàs » plus damni sustineres, quàm intuleris, *Bon. d.* 2 » *q. ult. p.* 1 * *Nisi jactura famæ sit nimia respectu dam-* » *ni in bonis creditoris. Salm. c.* 1 *n.* 283. Vide *dicta* » *n.* 653 *v. Sed dices*) *

». Item, si cedas bonis; quià leges concesserunt, ut 699
» qui contraxit multa debita, nec habet undè solvat, » possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus » creditorum, et tunc maneat liber, ità ut etiàm in » concientia sit tutus, retentis instrumentis artis, et quæ » ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen » posteà redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur » adhùc restituere, ex *l. Cum. et filiifam C. Qui bon.* » *Navarr. Bon. Less.* (*Imò ex Laym. c.* 12 *q.* 1 *rema-* » *net obligatus ad laborandum, et acquirendum, ut sol-* » *vat*) * Ex quo *Trull. lib.* 7 *d.* 15 *c.* 5 sic limitat: si » acquirat plus, quàm ad decentiam statûs est neces- » sarium, ex dicta *l. Cum etc.* Nisi tamen debita pro- » veniant, ex delicto, v. gr. furto; eo enim casu tan- » tùm posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt » ad victum, docet *Navarr. Salon. Less. loc. cit.* etsi

» hic concedat ea, quæ post cessionem justè acquiruntur, licitè teneri, si ad statum sint necessaria. » Vid. *Tol. Laym. lib.* 3 *c.* 12 *Less. lib.* 2 *cap.* 16 *d.* » 3 *Bonac. Trull. loc. cit.* Porrò, etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus communiter teneant DD. cum *Laym. loc. cit.* contrarium tamen ex *Less. Diana etc.* docet » *Trull. Loco citato* Deniquè, etsi debitor principalis » cesserit, non ideò liberantur fidejussores, *Card.* » *Lugo*, *Dian. p.* 7 *t.* 8 *R.* 18 *et alii.*

700. » Resp. 2. Ex parte creditoris excusat, 1. Si is, cui debet restitui, semel remiserit, expressè, vel tacitè, » v. gr. si laceraverit tuum chirographum, vel tibi » reddiderit. Remissio autem hæc debet esse libera; » non metu, fraude, vel mendacio extorta, *Fill. tr.* » 32 *c.* 5 *q.* 9 *Less. l.* 2 *c.* 16 *d.* 2.

» 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui » debebat tuus creditor. *Less. d.* 5 *Bon. p.* 3 3. Si » compensatio facta est creditori per commodum » æquivalens, v. gr. per procurationem officii non » gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest » restitutio, imò aliquandò debet, si creditor eâ sit abusurus, v. gr. si quis pecunias tibi mutuo datas re» petat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item » si eas repetat ad peccandum contrà justitiam, sivè » inferendum damnum injustum tertiæ personæ: nisi » tamen ex negatione restitutionis timeretur majus » malum. * (*Vid. dict. n.* 697 *et alibi*) * »

Quær. hic I. An liceat tibi rem aliam retinere, vel accipere ex præsumpta voluntate Domini, nempè quod si peteres, libenter ille donaret? Respondetur affirmativè cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib.* 7 *c.* 19 *n.* 13 *cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. D.* 21 *n.* 54 *et* 63 *cum Sylv. Tab. Sayr. Holzm. tr.* 3 *pag.* 483 *n.* 600 *Croix lib.* 3 *p.* 2 *n.* 462 *cum Less. Sa, Reg. et Dic.* Et expressè eam docet *S. Antonin.* 2 *p. tit.* 1 *c.* 15 *init.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito Domino, sic subdit: *Invito Domino*

dicitur, *quià*, *si credit. Dominum permissurum* . *et subest justa causa credendi*, *non tenetur*. Ratio hujus sententiæ est, quià malitia furti non tàm consistit in ditescendo ex re aliena, quàm in ditescendo cum damno Domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantùm ordinetur ad charitatem ergà proximum servandam, ut diximus *n.* 534 *v. Quær. II* et docet *Lugo cum aliis D.* 16 *n.* 49. Undè, ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut Dominus non sit positivè invitus. Id confirmatur ex *l.* 46 § 7 *ff. de Furtis*, ubi legitur: *Rectè dictum est*, *qui putavit Domini voluntate rem attingere*, *non esse furem*; *Quid enim dolo fecit*, *qui putat Dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiàm ex doctrina *S. Thomæ art.* 15 *q.* 2 *art.* 5 *qu* 4 qui ait non esse proprietarium Religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione Prælati; Ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id, quod ait *Suar. tom.* 3 *de Rel. lib.* 8 *cap.* 11 nempè quod licentia interpretativa, quatenùs daretur si peteretur, non sit licentia, sed esset si peteretur; ideòque non sufficit ad valorem actûs, verb. gr. ad Confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo. et Holz. ll. cc.* quod ad audiendas Confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiratur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam non requiritur positiva voluntas Domini, sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positivè invitus; saltem ad te excusandum à culpa gravi nam, si putes Dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis à veniali, ut rectè docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa*, *Reb. Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione? Negat *Prima* sententia cum *Sanch. Dec. lib.* 1 *c.* 13 *n.* 11 *Laym. lib.* 3 *tr.* 2 *c.* 12 *n.* 9 *Sporer de Consc. tr.* 1 *c.* 1 *n.* 90 *Bonac. de Leg. q.* 1 *p.* 10 *n.* 13 *Dian. q.* 3 *tr.* 6 *R.* 57 *Salmant. de Leg. c.* 2 *n.* 146 *etc.* Ratio, quià, cum is sit debitor tùm titulo justitiæ, tum titulo de-

nationis acceptatæ, non potest unâ solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1 ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quià in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2 quod donatio fuerit facta errore; sivè propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib.* 2 *cap.* 17 *n.* 28 *Sanch. et alii* communiter, adhùc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiàmsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; Hinc, si quis promiserit eleëmosynam pauperi: quià pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si posteà sciat, eum non indigere, quià error hic fuit in substantia: Contra vero, si posteà sciat, pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si priùs hoc novisset. Vide dicenda *n.* 71.

Limitant verò præfatam sententiam, 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum, vel Residentiæ, eleëmosynas postmodùm erogaverit immemor suæ obligationis. Ità *Laym. l.* 1 *tr.* 4 *c.* 4 *n.* 7 *Sanch. Dec. l.* 1 *c.* 13 *n.* 10 *Suar. de Rel. l.* 4 *c.* 26 *n.* 8 *Ronc. de Leg. c.* 45 *in fine Spor. et Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Ronc. l. c. ac Bon. l. c. p.* 10 *n.* 13 de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 3. Quandò probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliundè quàm ex justitia, puta si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quià tunc benè satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. et Bus. n.* 163 *v.* 2 *Is votum, cum Azor. et Less.*

Secunda verò sententia, quam tenent *Card. in* 1 *Crisi d.* 64 *a n.* 24 *Rodr. part* 2 *c.* 49 *Concl.* 2 *Wazz. de Rest. tom.* 2 *pag.* 366 *Croix lib.* 3 *part.* 2 *n.* 452 *cum*

Reb. Tambur. lib. 1. *cap.* 3 § 7. *v. Solutio* , *n.* 4. cum suo Magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana* , revocans primam sententiam *p.* 5. *tr.* 13. *R.* 94), affirmat talem donantem benè satisfacere suo debito ex justia. (Et idem esse ait *Mazzott.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod sæculare , quod sit pretio æstimabile). Ratio, quià in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus* 97. *ff. de Solution.* ubi dicitur , quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore ; hæc sunt verba textûs : *Cum ex pluribus causis* (nempè propter infamiam , vel pœnam , vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur , mox ejus quæ pœnam continet , etc.* Et ratio ibi subditur (quæ magis urget), quia præsumitur, quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset : *Quod verisimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ità negotium suum gesturum fuisse.* Si textus ubi *Glossa ad verb. Admonitum,* addit, *idest sua discretione , vel ab amicis.* Accedit alia ratio , quià oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omninò involuntaria , qui enim donat , censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere : *Dono , nisi teneat ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior , et quidem valdè probabilis ; sed hæc *secunda* suâ probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempè quòd in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attendatur ; respondetur, quòd in nostro casu non sola voluntas conditionalis habeatur, quæ numquàm in actu adfuerit, sed habeatur vera voluntas , ut supponimus, anterius absolutè habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiù non revocetur : sed dices : debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere , unam donandi , alteram solvendi debitum. Sed responde-

tur, quod donans immemor debiti potiùs censeatur velle solvere ex prima voluntate habita, quàm velle donare. Tota igitùr quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quòd prevaleat prima voluntas, tamquàm potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; Concedunt enim *Laym. l.* 1 *tract.* 4 *cap.* 4 *n.* 5 *Sanch. Dec. lib.* 4 *cap.* 8 *n.* 17 *cum Led.* juxtà ea etiàm, quæ diximus *n.* 210 quòd si quis emiserit votum non vovendi, et statuerit, se nolle, ùt futura vota valeant, et posteà immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodò primum non retractet expressè, vel virtualiter, nempè si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. et Laym. lib.* 3 *tract* 5. *c.* 4. *n.* 3. *ex l. Si quis de Legatis*. 3. dicunt non valere posterius testamentum contrà prius habens clausulam, ut per nullum aliud senseatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expressè primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quià illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergò talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini? Præthereà concedit *Laymann lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 4 *n.* 7. *v. Cæterùm*, quod si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur; si posteà illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud teneatur: Hîc rursus rogo, quarè hic non teneatur ad primam donationem, cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quià prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quàm donandi? Nec valet dici, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantùm is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantùm prævalet vo-

luntas generalis jam priùs habita potiùs solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quàm iterum donandi. Id quidem fortiùs dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictiùs obligat, quàm debitum ex donatione.

Sed occurrit hîc alia urgentior difficultas, nimirùm, quod debitum certum non compensetur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix et Mazz.* hoc procedere, quandò adest sola probabilitas facti, non autem quandò accedit probabilitas juris. Clariùs id explicò: Quandò debitum est certum, et probabilitas versatur circà factum solutionis, certè ex probabili solutione debitor non liberatur, quià solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hîc probabilitas non est circà veritatem sivè factum solutionis, sed circà effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debito sit probabiliter satisfactum, eòquod probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sivè proxima, quâ debitor benè uti potest, ut diximus *lib.* 1 *n.* 33 *cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo*, *Salm et aliis.*

Quæritur III. Quandò debitor in necessitate constitutus excusetur à restitutione? Hîc distinguenda est primò necessitas gravis ab extrema; et dicendum, quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non teneatur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiàmsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salm. de Rest. c.* 1 *n.* 271. Et hoc etiàmsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib.* 2 *c.* 10 *cum Caj. Sot. et Tol. ac Sporer de Rest. cap.* 4 *n.* 77 *contrà Nav.* Ratio, quià tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure Gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. p.* 7 *tr.* 32 *D.* 1 *q.* 17 § 2 *n.* 6 nisi præcisè ob substractionem illam Dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quià auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum occidere, undè in casu melior 701

debet esse conditio Domini priùs possidentis. An autem, transactâ hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. n.* 4 et ait, quod si restitutio debebatur ex contractu, tunc quandò per illam dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certè debeat tantumdem restitui; quià tunc debitor consumpsit quod erat suum, undè debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario etc. tunc adhùc probabile esse dicit *Less. cum P. Navarr.* non tenêri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n.* 5 dicit probabile esse adhùc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabiliùs rectè ipse cum *Scoto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *n.* 520. *Quær IV.* ubi distinximus pauperem in re, et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempè Uxoris, Parentum, et Filiorum; Ità *Less. n.* 14 *cum Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiàm pro necessitate Fratrum.

702 In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quod, si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certè possit restitutionem differre. quandò debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib.* 2 *p.* 2 *n.* 430. Si verò ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. c. n.* 4 *Salm. n.* 272. *S. Antonin. p.* 2 *tit.* 2 *c.* 8. §. *Quidam, et Croix eodam loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Layman.* Quod si necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix n.* 431. debitorem tenêri restituere saltem diversis vicibus parcissimè vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit, eum posse excusari etiàm in perpetuum, si damnum subeundum à debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo. D.* 21 *n.* 21 qui subdit tamen *num.* 22. quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplò excedens debitum; ex delicto,

damnum quadruplò excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quod pariter sit excusandus debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ità ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ità *Palaus loc. cit. n.* 1 *Viva de Restitut. quæst.* 6 *art.* 1 *n.* 3 *et* 7. *cum Tambur. et Bonac. Salmanticens. loc. cit. n.* 269. *cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *justè acquisito*, nam secùs dicendum, si status injustè acquisitus fuisset et usuris etc. ut communiter limitant *Pal. dict. n.* 4. *et Salm. dict. n.* 269 *cum AA. cit.* Sicùt etiàm limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atquè Croix dict. n.* 430. *cum Laym. et communi*, si debitor propriâ culpâ, nempè ludis et comessationibus in illum miserum statum devenerit: Sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jam acquisierit. Hîc autem benè advertunt *S. Anton. p.* 2 *tit* 2 *cap.* 8. *Elbel de Restit. n.* 347. *Holzm. n.* 507. *et Spor. cap.* 4 *n.* 65. cum communi, quod, licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, teneatur tamen illum diminuere quantùm potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum etc.

Sed debitatur 1. an in gravi necessitate debitoris, 703
et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur; si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc eâ non laborat, sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quià in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quàm debitor, sivè hic sit ex delicto, sivè contractu. Ità communiter *Less. dict. cap.* 10 *n.* 30. *Salm. dict. c.* 1 *n.* 270. *et Croix loc. cit. n.* 430. *cum Azor. Laym. Dic. Mol. Spor. etc.* Si verò debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quandò creditor eâdem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado, Trull. ap. Salm. n.* 273. Et hanc sequitur ut probabi-

liorem *Roncaglia de 7. Præc. c.* 9 *q.* 2. quandò debitum est ex delicto. Ratio istorum, quià extrà casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis : Secùs tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu. *Secunda* verò sententia tenet in eo casu posse debitorem etiàm ex delicto differre restitutionem, dummodò res ablata non exstet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ità *Lessius n.*. 19 *Pal. n.* 7. Et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Sylvio ap. Salm. l. c.* qui eam æquè probabilem putant ; Et reverà videtur suâ probabilitate non carêre, quià in eo càsu, si restitutio facienda esset, non tantùm æquale damnum debitor sustinêre deberet, sed multò majus quàm creditor ; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certè non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ità ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704 Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione ? Negat *Pal. loc. cit.* §. 10 *n.* 2 *cum P. Nav. et Lessio* ex parte, quià, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ justè fit. Sed probabiliùs dicendum cum *Viva loc. cit. n.* 7 *Salm. n.* 274 *Bon. et Villal.* quod, si debitum sit ex contractu, tunc non debeatur interesse, quandò justè differtur solutio ; secùs verò si ex delicto, quià tunc prima injustà acceptio reverà fuit culpabilis causa damni. Vide *dict. n.* 680.

705 Quær. IV. Si fur mittat Domino rem ablatam per Confessarium, aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere ? Negant *Castropal. Soto Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. etc. apud Salm. de Rest. c.* 1 *n* 187 quibus olim adhæsi. Eamdem enixè tuetur *Felix Potesta* (*n.* 179 dicens : si fur ex consensu ex-

presso creditoris hoc faceret, certè ad nîl ampliùs teneretur; idem ergò dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certò præsumitur; aliàs creditor esset irrationabiliter invitus, dum certè fur non tenetur se prodere: taciti autem, et expressi consensûs eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less. lib.* 2 *cap.* 16 *n.* 67 *Lugo de Just. D.* 21 *totâ sect* 5. qui mordicùs eam tuetur, et contrariam vocat parùm probabilem, spectatâ ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav. Sayr. P. Navarr. Sylv. etc.* Item *Sporer de Rest. cap.* 4 *n.* 25 *cum Mol. Tol. Reb. Fabr. Salm. l. c. Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 364 *et* 462. Ratio, quià debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere Dominum indemnum. Et hoc sivè restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, proùt benè ajunt *Lugo*, *et Sporer.* cum aliis; sivè restituatur valor rei, et mittatur ad creditorem. Quo casu fortiùs probatur nostra sententia, ex eo, quod dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeò ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergò perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi, qui adhùc illius Dominus est? Ratio autem à priori est, quià debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiàm fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod Domino evenit ex sua injusta ablatione; ergò quomodòcumque res pereat, etiàm sinè ulla nova culpa furis, debet damnum Domino resarciri. Dices eo casu, cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; aliàs irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur verè, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum à novo peccato, non autem ad liberandum à restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in remissionem, non tamen censetur: nec tenetur remit-

tere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dici, quod, si creditor expressè consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensûs debitum haberet pro accepto, et periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam verè probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis meliùs posteà perpensis de illius probabilitate valdè dubito. At quià *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare nec ipse audeo.

Quid si cum Dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro Animâ Domini, et ille det. *Tamb. dict lib. n.*8 dicit, quod, si tenêri potest prima sententia, possit etiàm et hæc; quià Dominus non debuit esse invitus, quod fur Confessario bonâ fide judicanti obediat dando eleëmosynam. Tantò magis, quià, si denuò ille restituat, Dominus plus recipiet, quàm suum creditum, recipiendo creditum, et bonum spirituale per eleëmosyam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiàm acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiàm audent damnare *Spor. n.* 20 *et Tambur. n.* 8. Secùs tamen esset (dicit idem *Tambur.*) si Confessarius malâ fide suaserit furi, ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur Dominus numquàm consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

Quæritur V. Quandò Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata crimine? Negant *Scotus etc. apud Croix l.* 3 *p.* 2 *n.* 465. Sed contrarium est dicendum cum *Croix*, *Sporer*, *et aliis communiter*. Censet tamen probabile *Croix ib. cum Soto*, *Less. Fill. Bus, etc.* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quià tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhùc extaret, ut benè limitant *Croix*, *et Sporer*: Vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valdè grave.

Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, 708
ad nihil tenetur; quià tunc possessio est pro libertate. Ità *Croix lib* 3 *p.* 2 *n.* 568 *cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etiàm in dubio, an debeas plùs vel minùs, tenêris tantùm ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus damno alieno, non tenêris, *Croix n.* 574. In dubio autem, an res restituenda sit materiæ gravis, aut levis? Tenêris sub gravi rem restituere, ne exponas Dominum periculo grave damnum sustinendi. Ità *Croix cum Carden. n.* 575.

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negativè: Vide, quæ super hâc quæstione fusè diximus *lib.* 1 *n.* 83 *et* 84. Et quid, si, superveniente dubio, negligat inquirere? Vide ibi *n.* 85.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX

TRACTATUUM ET CAPITUM TOMI II.

LIBER III.

TRACTATUS II. DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

